สารตฺถทีปนี นาม วินยฏีกา

สมนฺตปาสาทิกาวณฺณนา

จตุตฺโถ ภาโค

มหาวคฺควณฺณนา

มหาวคฺเค มหาขนฺธกวณฺณนา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

[๑] อิทานิ อุภโตวิภงฺคานนฺตรํ สงฺคหมาโรปิตสฺส มหาวคฺคจุลฺลวคฺคสงฺคหิตสฺส ขนฺธกสฺส อตฺถสํวณฺณนํ อารภิตุกาโม อุภินฺนํ ปาฏิโมกฺขานนฺติอาทิมาห ฯ

[๒] ตตฺถ อุภินฺนํ ปาฏิโมกฺขานนฺติ อุภินฺนํ ปาฏิโมกฺขวิภงฺคานํ ฯ ปาฏิโมกฺขคฺคหเณน เหตฺถ เตสํ วิภงฺโค อเภเทน คหิโต ฯ ยํ ขนฺธกํ สงฺคายึสูติ สมฺพนฺโธ ขนฺธานํ สมูโห ขนฺธโก ฯ ขนฺธานํ วา ปกาสนโต ทีปนโต ขนฺธโก ฯ ขนฺธาติ เจตฺถ ปพฺพชฺชูปสมฺปทาทิวินยกมฺมสงฺขาตา จาริตฺตวาริตฺตสิกฺขาปทสงฺขาตา จ ปญฺญตฺติโย อธิปฺเปตา ฯ ปพฺพชฺชาทีนิ หิ

[มหาวคฺคสิส ปจโม ภาโค องฺเก ๑]

ภควตา ปญฺญตฺตตฺตา ปญฺญตฺติโยติ วุจฺจนฺติ ฯ ปญฺญตฺติยญฺจ ขนฺธสทฺโท ทิสฺสติ ทารุกฺขนฺโธ อคฺคิกฺขนฺโธ อุทกกฺขนฺโธติอาทีสุ วิย ฯ อปิจ ภาคราสตฺถตา เจตฺถ ยุชฺชติเยว ตาสํ ปญฺญตฺตีนํ ภาคโต ราสิโต จ วิภตฺตตฺตา ฯ ขนฺธโกวิทาติ ปญฺญตฺติภาค-ราสตฺถวเสน ขนฺธตฺเถ โกวิทา ฯ ปทภาชนิเย เยสํ ปทานํ อตฺถา เยหิ อฏฺฐกถานเยหิ ปกาสิตาติ โยเชตพฺพํ ฯ เต เจ ปุน วเทยฺยามาติ เต เจ อฏฺฐกถานเย ปุนปิ วเทยฺยาม ฯ อถวา ปทภาชนิเย เยสํ ปทานํ เย อตฺถา เหฏฺฐา ปกาสิตา เต เจ อตฺเถ ปุน วเทยฺยามาติ โยเชตพฺพํ ฯ อิมสฺมึ ปกฺเข หิสทฺโท ปทปูรเณ ทฏฺฐพฺโพ ฯ ปริโยสานนฺติ สํวณฺณนาย ปริโยสานํ ฯ อุตฺตานา เจว เย อตฺถาติ เย อตฺถา ปุพฺเพ อปฺปกาสิตาปิ อุตฺตานา อคมฺภีรา ฯ

[๓] วิเสสการณํ นตฺถีติ เยน สมเยน อายสฺมโต สารีปุตฺตตฺเถรสฺส สิกฺขาปทปฺปญฺญตฺติยาจนเหตุภูโต ปริวิตกฺโก อุทปาทิ เตน สมเยนาติอาทินา วุตฺตการณํ วิย อิธ วิเสสการณํ นตฺถิ ฯ อยมภิลาโปติ เตน สมเยนาติ อยมภิลาโป ฯ กิมฺปเนตสฺส วจเน ปโยชนนฺติ ยทิ วิเสสการณํ นตฺถิ เอตสฺส วจเน กิมฺปโยชนนฺติ อธิปฺปาโย ฯ นิทานทสฺสนํ ปโยชนนฺติ โยเชตพฺพํ ฯ ตเมว วิภาเวตุํ ยา หิ ภควตาติอาทิ วุตฺตํ ฯ

[๔] มหาเวลา วิย มหาเวลา วิปุลวาลิกปุญฺชตาย

[สมนฺตปาสาทิกาย ตติโย ภาโค องฺเก ๑-๒]

มหนฺโต เวลาตโฏ วิยาติ อตฺโถ ฯ เตนาห มหนฺเต วาลิก-
ราสิมฺหีติ อตฺโถติ ฯ อุรุมรุสิกตาวาลุกาวณฺณ วาลิกาติ อิเม
สทฺทา สมานตฺถา ฯ พฺยญฺชนเมว นานํ ฯ เตนาห อุรูติ
วาลิกา วุจฺจตีติ ฯ อิโต ปฏฺฐาย จ

ยสฺมา สุตฺตนฺตปาลีนํ อตฺโถ สงฺเขปวณฺณิโต

ตสฺมา มยํ กริสฺสาม ตาสญฺจตฺถสฺส ทีปนํ ฯ

นชฺชาติ นทติ สนฺทตีติ นที ฯ ตสฺสา นชฺชา ฯ นทิยา
นินฺนคายาติ อตฺโถ ฯ เนรญฺชรายาติ เนลญฺชลายาติ วตฺตพฺเพ
ลการสฺส รการํ กตฺวา เนรญฺชรายาติ วุตฺตํ ฯ กทฺทมเสวาล-
ปณกาทิโทสวิรหิตสลิลายาติ อตฺโถ ฯ เกจิ นีลํชลายาติ วตฺตพฺเพ
เนรญฺชรายาติ วุตฺตนฺติ วทนฺติ ฯ นามเมว วา เอตํ ตสฺสา
นทิยาติ เวทิตพฺพํ ฯ ตสฺสา นทิยา ตีเร ยตฺถ ภควา วิหาสิ
ตํ ทสฺเสตุํ โพธิรุกฺขมูเลติ วุตฺตํ ฯ โพธิ วุจฺจติ จตูสุ มคฺเคสุ
ญาณนฺติ เอตฺถ มคฺคญาณํ โพธีติ วุตฺตํ ฯ ปปฺโปติ โพธึ
วรภูริเมธโสติ เอตฺถ สพฺพญฺญุตญาณํ ฯ ตทุภยมฺปิ โพธึ ภควา
เอตฺถ ปตฺโตติ รุกฺโขปิ โพธิรุกฺโขเตฺวว นามํ ลภิ ฯ อถวา
สตฺต โพชฺฌงฺเค พุชฺฌตีติ ภควา โพธิ ฯ เตน พุชฺฌนฺเตน
สนฺนิสฺสิตตฺตา โส รุกฺโข โพธิรุกฺโขติ นามํ ลภิ ฯ อฏฺฐกถายมฺปน
เอกเทเสนเว อตฺถํ ทสฺเสตุํ โพธิ วุจฺจติ จตูสุ มคฺเคสุ
ญาณนฺติอาทิ วุตฺตํ ฯ มูเลติ สมีเป ฯ ปฐมาภิสมฺพุทฺโธติ

[ม. ว. ป. ๑ ส. ต. ๒-๓]

อนุนาสิกโลเปนายํ นิทฺเทโสติ อาห ปฐมํ อภิสมฺพุทฺโธติ ฯ
ปฐมนฺติ จ ภาวนปุํสกนิทฺเทโส ฯ ตสฺมา อภิสมฺพุทฺโธ หุตฺวา
สพฺพปฐมํ โพธิรุกฺขมูเล วิหรตีติ เอวเมตฺถ สมฺพนฺโธ
เวทิตพฺโพ ฯ อถโข ภควาติ เอตฺถ อถาติ ตสฺมึ สมเยติ เอวมตฺโถ
คเหตพฺโพ อเนกตฺถตฺตา นิปาตานํ ฯ ยสฺมึ สมเย อภิสมฺพุทฺโธ
หุตฺวา โพธิรุกฺขมูเล วิหรติ ตสฺมึ สมเยติ อตฺโถ ฯ เตเนว
อุทานปาลิยํ เตน โข ปน สมเยน ภควา สตฺตาหํ เอกปลฺลงฺเกน
นิสินฺโน โหติ วิมุตฺติสุขํ ปฏิสํเวทีติ วุตฺตํ ฯ อถาติ วา ปจฺฉาติ
อิมสฺมึ อตฺเถ นิปาโต ฯ ตสฺมา อภิสมฺโพธิโต ปจฺฉาติ เอวมตฺโถ
คเหตพฺโพ ฯ โขติ ปทปูรเณ นิปาโต ฯ สตฺต อหานิ สตฺตาหํ ฯ
อจฺจนฺตสํโยคตฺเถ เอตํ อุปโยควจนํ ฯ ยสฺมา ภควา ตํ สตฺตาหํ
นิรนฺตรตาย อจฺจนฺตเมว ผลสมาปตฺติสุเขน วิหาสิ ตสฺมา
สตฺตาหนฺติ อจฺจนฺตสํโยควเสน อุปโยควจนํ วุตฺตํ ฯ เอกปลฺลงฺ-
เกนาติ วิสาขปุณฺณมายํ อนตฺถงฺคเตเยว สุริเย อปราชิตปลฺลงฺก-
วเสน วชิราสเน นิสินฺนกาลโต ปฏฺฐาย สกึปิ อนุฏฺฐหิตฺวา
ยถาอาภุชิเตน เอเกเนว ปลฺลงฺเกน ฯ วิมุตฺติสุขํ ปฏิสํเวทีติ เอตฺถ
ตทงฺค วิกฺขมฺภน สมุจฺเฉท ปฏิปฺปสฺสทฺธิ นิสฺสรณวิมุตฺตีสุ ปญฺจสุ
ปฏิปฺปสฺสทฺธิวิมุตฺติสงฺขาตา ภควโต ผลวิมุตฺติ อธิปฺเปตาติ อาห
วิมุตฺติสุขํ ผลสมาปตฺติสุขํ ปฏิสํเวทิยมาโนติ ฯ วิมุตฺตีติ จ
อุปกฺกิเลเสหิ ปฏิปฺปสฺสทฺธิวเสน จิตฺตสฺส วิมุตฺตภาโว จิตฺตเมว

[ม. ว. ป. ๑ ส. ต. ๓]

วา ตถา วิมุตฺตํ เวทิตพฺพํ ฯ ตาย วิมุตฺติยา ชาตํ สมฺปยุตฺตํ
วา สุขํ วิมุตฺติสุขํ ฯ ยายํ ภนฺเต อุเปกฺขา สนฺเต สุเข วุตฺตา
ภควตาติ วจนโต อุเปกฺขาปิ เจตฺถ สุขมิจฺเจว เวทิตพฺพา ฯ
ตถา จ วุตฺตํ สมฺโมหวิโนทนิยํ อุเปกฺขา ปน สนฺตตฺตา
สุขมิจฺเจว ภาสิตาติ ฯ ภควา หิ จตุตฺถชฺฌานิกํ อรหตฺตผล-
สมาปตฺตึ สมาปชฺชติ น อิตรํ ฯ อถวา เตสํ วูปสโม
สุโขติอาทีสุ ยถา สงฺขารทุกฺขูปสโม สุโขติ วุจฺจติ เอวํ
สกลกิเลสทุกฺขูปสมภาวโต อคฺคผเล ลพฺภมานา ปฏิปฺปสฺสทฺธิ-
วิมุตฺติเอว อิธ สุขนฺติ เวทิตพฺพา ฯ อถาติ อธิการตฺเถ นิปาโต ฯ
โขติ ปทปูรเณ ฯ เตสุ อธิการตฺเถน อถาติ อิมินา วิมุตฺติ-
สุขปฏิสํเวทนโต อญฺญํ อธิการํ ทสฺเสติ ฯ โก ปเนโสติ ฯ
ปฏิจฺจสมุปฺปาทมนสิกาโร ฯ รตฺติยาติ อวยวสมฺพนฺเธ สามิวจนํ ฯ
ปฐมนฺติ อจฺจนฺตสํโยคตฺเถ อุปโยควจนํ ฯ ภควา หิ ตสฺสา
รตฺติยา สกลํปิ ปฐมยามํ เตเนว มนสิกาเรน ยุตฺโต อโหสีติ ฯ
ปจฺจยาการนฺติ อวิชฺชาทิปจฺจยธมฺมํ ฯ ปฏิจฺจาติ ปฏิมุขํ อิตฺวา
คนฺตฺวา ฯ การณสามคฺคึ อปฺปฏิกฺขิปิตฺวาติ อตฺโถ ฯ ปฏิมุขคมนญฺจ
ปจฺจยสฺส การณสามคฺคิยา องฺคภาเวน ผลสฺส อุปฺปาทนเมว ฯ
อปฺปฏิกฺขิปิตฺวาติ ปน วินา ตาย การณสามคฺคิยา องฺคภาวํ
อคนฺตฺวา สยเมว น อุปฺปาเทตีติ อตฺโถ ฯ เอเตน
การณพหุตา ทสฺสิตา ฯ อวิชฺชาทิเอเกกเหตุสีเสน หิ เหตุสมูโห

[ม. ว. ป. ๑ ส. ต. ๓]

นิทฺทิฏฺโฐ ฯ สหิเตติ สมฺทิเต ฯ อวินิพฺภุตฺเตติ อตฺโถ ฯ
อวิชฺชาทิโก หิ ปจฺจยธมฺโม สหิเตเยว อญฺญมญฺญํ อวินิพฺ-
โภควุตฺติธมฺเม อุปฺปาเทติ ฯ อิมินา ปจฺจยุปฺปนฺนธมฺมพหุตา
ทสฺสิตา ฯ อุภเยนาปิ เอกํ น เอกโตติอาทินโย ทีปิโต โหติ ฯ
เอกโต หิ การณโต น อิธ กิญฺจิ เอกํ ผลมตฺถิ น อเนกํ
นาปิ อเนเกหิ การเณหิ เอกํ อเนเกหิ ปน การเณหิ อเนกเมว
โหติ ฯ ตถาหิ อเนเกหิ อุตุ ปฐวี พีช สลิลสงฺขาเตหิ การเณหิ
อเนกเมว รูปคนฺธรสาทิกํ องฺกุรสงฺขาตํ* ผลมุปฺปชฺชมานํ ทิสฺสติ ฯ
ยมฺปเนตํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ
เอเกกเหตุผลทีปนํ กตํ ฯ ตตฺถ ปโยชนํ วิชฺชติ ฯ ภควา หิ
กตฺถจิ ปธานตฺตา กตฺถจิ ปากฏตฺตา กตฺถจิ อสาธารณตฺตา
เทสนาวิลาสสฺส จ เวเนยฺยานญฺจ อนุรูปโต เอกเมว เหตุํ วา
ผลํ วา ทีเปติ ฯ ผสฺสปจฺจยา เวทนาติ หิ เอกเมว เหตุํ
ผลญฺจาห ฯ ผสฺโส หิ เวทนาย ปธานเหตุ ยถาผสฺสํ เวทนา-
ววฏฺฐานโต ฯ เวทนา จ ผสฺสสฺส ปธานผลํ ยถาเวทนํ ผสฺส-
ววฏฺฐานโต ฯ เสมฺหสมุฏฺฐานา อาพาธาติ ปากฏตฺตา เอกํ
เหตุํ อาห ฯ ปากโฏ หิ เอตฺถ เสมฺโห น กมฺมาทโย ฯ
เยเกจิ ภิกฺขเว อกุสลา ธมฺมา สพฺเพ เต อโยนิโสมนสิการ-
มูลกาติ อสาธารณตฺตา เอกํ เหตุํ อาห ฯ อสาธารโณ หิ

๑. รูปคนฺธรสาทิองฺกุรสงฺขาตนฺติปิ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ป. ๑ ส. ต. ๓]

อโยนิโสมนสิกาโร อกุสลานํ สาธารณานิ วตฺถารมฺมณาทีนีติ ฯ ตสฺมา อวิชฺชา ตาเวตฺถ วิชฺชมาเนสุปิ อญฺเญสุ วตฺถารมฺมณสหชาตธมฺมาทีสุ สงฺขารการเณสุ อสฺสาทานุปสฺสิโน ตณฺหา ปวฑฺฒตีติ จ อวิชฺชาสมุทยา อาสวสมุทโยติ จ วจนโต อญฺเญสมฺปิ ตณฺหาทีนํ สงฺขารเหตูนํ เหตูติ ปธานตฺตา ฯ อวิทฺวา ภิกฺขเว อวิชฺชาคโต ปุญฺญาภิสงฺขารมฺปิ อภิสงฺขโรตีติ ปากฏตฺตา อสาธารณตฺตา จ สงฺขารานํ เหตุภาเวน ทีปิตาติ เวทิตพฺพา ฯ เอวํ สพฺพตฺถ เอเกกเหตุผลทีปเน ยถาสมฺภวํ นโย เนตพฺโพ ฯ เตนาหุ โปราณา

เอกํ น เอกโต อิธ นาเนกมเนกโตปิ โน เอกํ
ผลมตฺถิ อตฺถิ ปน เอกเหตุผลทีปเน อตฺโถติ ฯ

ปจฺเจตุมรหตีติ ปฏิจฺโจ ฯ โย หิ นํ ปจฺเจติ อภิสเมติ ตสฺส อจฺจนฺตเมว ทุกฺขวูปสมาย สํวตฺตติ ฯ สมฺมา สห จ อุปฺปาเทตีติ สมุปฺปาโท ฯ ปจฺจยธมฺโม หิ อตฺตโน ผลํ อุปฺปาเทนฺโต สมฺปุณฺณเมว อุปฺปาเทติ น วิกลํ ฯ เย จ ธมฺเม อุปฺปาเทติ เต สพฺเพ สเหว อุปฺปาเทติ น เอเกกํ ฯ อิติ ปฏิจฺโจ จ โส สมุปฺปาโท จาติ ปฏิจฺจสมุปฺปาโทติ เอวเมตฺถ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ วิตฺถาโรติ ปฏิจฺจสมุปฺปาทวณฺณนาปปญฺโจ ฯ มยมฺปิ ตํ อติปปญฺจภยา อิธ น ทสฺสยิสฺสาม ฯ เอวํ ปรโต วกฺขมานมฺปิ วิตฺถารํ ฯ อนุโลมปฏิโลมนฺติ ภาวนปุํสกนิทฺเทโส

[ม. ว. ป. ๑ ส. ต. ๓]

วิสมํ จนฺทิมสุริยา ปริวตฺตนฺตีติอาทีสุ วิย ฯ เสฺววาติ โสเอว ปจฺจยากาโร ฯ ปุริมนเยเนว วา วุตฺโตติ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติอาทินา นเยน วุตฺโต ปจฺจยากาโร ฯ ปวตฺติยาติ สํสารปฺปวตฺติยา ฯ มนสิ อกาสีติ โย โย ปจฺจยธมฺโม ยสฺส ยสฺส ปจฺจยุปฺปนฺนธมฺมสฺส ยถา ยถา เหตุปจฺจยาทินา ปจฺจยภาเวน ปจฺจโย โหติ ตํ สพฺพํ อวิปรีตํ อปริหาเปตฺวา อนวเสสโต ปจฺจเวกฺขณวเสน จิตฺเต อกาสีติ อตฺโถ ฯ

[๕] อวิชฺชาปจฺจยาติอาทีสุ ฯ อวินฺทิยํ กายทุจฺจริตาทึ วินฺทตีติ อวิชฺชา ฯ วินฺทิยํ กายสุจริตาทึ น วินฺทตีติ อวิชฺชา ฯ ธมฺมานํ อวิปรีตสภาวํ อวิทิตํ กโรตีติ อวิชฺชา ฯ อนฺตวิรหิเต สํสาเร ภวาทีสุ สตฺเต ชวาเปตีติ อวิชฺชา ฯ อวิชฺชมาเนสุ ชวติ วิชฺชมาเนสุ น ชวตีติ อวิชฺชา ฯ วิชฺชาปฏิปกฺขาติ วา อวิชฺชา ฯ สา ทุกฺเข อญาณนฺติอาทินา จตุพฺพิธา เวทิตพฺพา ฯ ปฏิจฺจ น วินา ผลํ เอติ อุปฺปชฺชติ เจว ปวตฺตติ จาติ ปจฺจโย ฯ อุปการตฺโถ วา ปจฺจโย ฯ อวิชฺชา จ สา ปจฺจโย จาติ อวิชฺชาปจฺจโย ฯ ตสฺมา อวิชฺชาปจฺจยา ฯ สงฺขโรนฺตีติ สงฺขารา ฯ โลกิยา กุสลากุสลเจตนา ฯ สา ปุญฺญาปุญฺญาเนญฺชาภิสงฺขารวเสน ติวิธา เวทิตพฺพา ฯ วิชานาตีติ วิญฺญาณํ ฯ ตํ โลกิยวิปากวิญฺญาณวเสน พตฺตึสวิธํ ฯ นมตีติ นามํ เวทนาทิกฺขนฺธตฺตยํ ฯ รุปฺปตีติ รปํ ภูตรูปํ จกฺขาทิอุปาทารปญฺจ ฯ

[ม. ว. ป. ๑ ส. ต. ๓-๔]

อายตนฺติ๑ อายตญฺจ สํสารทุกฺขํ นยตีติ อายตนํ ฯ ผุสตีติ
ผสฺโส ฯ เวทยตีติ เวทนา ฯ อิทมฺปิ ทฺวยํ ทฺวารวเสน ฉพฺพิธํ
วิปากวิญฺญาณวเสน พตฺตึสวิธํ ฯ ตสฺสติ ปริตสฺสตีติ ตณฺหา ฯ
สา กามตณฺหาทิวเสน สงฺเขปโต ติวิธา วิตฺถารโต อฏฺฐสตวิธา
จ ฯ อุปาทิยตีติ อุปาทานํ ฯ ตํ กามุปาทานาทิวเสน จตุพฺพิธํ ฯ
ภวติ ภาวยติ จาติ ภโว ฯ โส กมฺโมปปตฺติเภทโต ทุพฺพิโธ ฯ
ชนนํ ชาติ ฯ ชีรณํ ชรา ฯ มรนฺติ เตนาติ มรณํ ฯ โสจนํ
โสโก ฯ ปริเทวนํ ปริเทโว ฯ ทุกฺขยตีติ ทุกขํ ฯ อุปฺปาท-
ฐิติวเสน เทฺวธา ขณตีติ วา ทุกฺขํ ฯ ทุมฺมนสฺส ภาโว โทมนสฺสํ ฯ
ภูโส อายาโส อุปายาโส ฯ สมฺภวนฺตีติ นิพฺพตฺตนฺติ ฯ นเกวลญฺจ
โสกาทีเหว อถโข สพฺพปเทหิ สมฺภวนฺตีติ ปทสฺส โยชนา
กาตพฺพา ฯ เอวํ หิ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา สมฺภวนฺตีติ
ปจฺจยปจฺจยุปฺปนฺนววฏฺฐานํ ทสฺสิตํ โหติ ฯ เตเนวาห อวิชฺชา-
ปจฺจยา สงฺขารา สมฺภวนฺตีติ อิมินา นเยน สพฺพปเทสุ อตฺโถ
เวทิตพฺโพติ ฯ เอวเมตสฺส ฯเปฯ สมุทโย โหตีติ เอตฺถ ปน
อยมตฺโถ ฯ เอวนฺติ นทฺทิฏฺฐนยนิทสฺสนํ ฯ เตน อวิชฺชาทีเหว
การเณหิ น อิสฺสรนิมฺมานาทีหีติ ทสฺเสติ ฯ เอตสฺสาติ
ยถาวุตฺตสฺส ฯ เกวลสฺสาติ อสมฺมิสฺสสฺส สกลสฺส วา ฯ ทุกฺขกฺ-
ขนฺธสฺสาติ ทุกฺขสมูหสฺส ฯ น สตฺตสฺส นาปิ สุภสุขาทีนํ ฯ
สมุทโย โหตีติ นิพฺพตฺติ สมฺภวติ ฯ อจฺจนฺตเมว สงฺขาเรหิ

๑. อาเย ตนตีติปิ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ป. ๑ ส. ต. ๔]

วิรชฺชติ เอเตนาติ วิราโค อริยมคฺโคติ อาห วิราคสงฺขาเตน
มคฺเคนาติ ฯ อเสสํ นิโรธา อเสสนิโรธา ฯ อเสเสตฺวา
นิสฺเสเสตฺวา นิโรธา สมุจฺฉินฺทนา ฯ อนุสยปฺปหานวเสน อคฺคมคฺเคน
อวิชฺชาย อจฺจนฺตสมุคฺฆาตโตติ อตฺโถ ฯ ยทิปิ เหฏฺฐิมมคฺเคหิปิ
ปหียมานา อวิชฺชา อจฺจนฺตสมุคฺฆาตวเสเนว ปหียติ ตถาปิ
น อนวเสสโต ปหียติ ฯ อปายคมนียา หิ อวิชฺชา ปฐมมคฺเคน
ปหียติ ฯ ตถา อสกิเทว อิมสฺมึ โลเก สพฺพตฺถ จ อนริยภูมิยํ
อุปปตฺติยา ปจฺจยภูตา อวิชฺชา ยถากฺกมํ ทุติยตติยมคฺเคหิ ปหียติ
น อิตราติ อรหตฺตมคฺเคเนว ปน สา อนวเสสํ ปหียตีติ ฯ
อนุปฺปาทนิโรโธ โหตีติ สพฺเพสํ สงฺขารานํ อนวเสสํ อนุปฺปาท-
นิโรโธ โหติ ฯ เหฏฺฐิเมน หิ มคฺคตฺตเยน เกจิ สงฺขารา
นิรุชฺฌนฺติ เกจิ น นิรุชฺฌนฺติ อวิชฺชาย สาวเสสนิโรธา ฯ
อคฺคมคฺเคน ปนสฺสา อนวเสสนิโรธา น เกจิ สงฺขารา น นิรุชฺฌนฺ-
ตีติ ฯ เอวํ นิรุทฺธานนฺติ เอวํ อนุปฺปาทนิโรเธน นิรุทฺธานํ ฯ
เกวลสทฺโท นิรวเสสวาจโก จ โหติ เกวลา องฺคมคธาติอาทีสุ ฯ
อสมฺมิสฺสวาจโก จ เกวลา สาลโยติอาทีสุ ฯ ตสฺมา อุภยถาปิ
อตฺถํ วทติ สกลสฺส สุทฺธสฺส วาติ ฯ ตตฺถ สกลสฺสาติ
อนวเสสสฺส สพฺพภวาทิคตสฺส ฯ สตฺตวิรหิตสฺสาติ ปรปริกปฺปิต-
ชีวรหิตสฺส ฯ อปิเจตฺถ กิญฺจาปิ อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ
สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธติ เอตฺตาวตาปิ สกลสฺส ทุกฺขกฺ-

[ม. ว. ป. ๑ ส. ต. ๔]

ขนฺธสฺส อนวเสสโต นิโรโธ วุตฺโต โหติ ฯ ตถาปิ ยถา อนุโลเม ยสฺส ยสฺส ปจฺจยธมฺมสฺส อตฺถิตาย โย โย ปจฺจยุปฺปนฺนธมฺโม น นิรุชฺฌติ ปวตฺตติเอวาติ อิมสฺส อตฺถสฺส ทสฺสนตฺถํ อวิชฺชา-ปจฺจยา สงฺขารา ฯเปฯ สมุทโย โหตีติ วุตฺตํ ฯ เอวํ ตปฺปฏิ-ปกฺขโต ตสฺส ตสฺส ปจฺจยสฺส อภาเว โส โส ปจฺจยุปฺปนฺน-ธมฺโม นิรุชฺฌติ น ปวตฺตตีติ ทสฺสนตฺถํ อิธ อวิชฺชานิโรธา สงฺขารนิโรโธ สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ ฯ เป ฯ ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหตีติ วุตฺตํ ฯ น ปน อนุโลเม วิย กาลตฺตยปริยาปนฺนสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรธทสฺสนตฺถํ ฯ อนาคตสฺเสว หิ อริยมคฺคภาวนาย อสติ อุปฺปชฺชนารหสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อริยมคฺคภาวนาย นิโรโธ อิจฺฉิโตติ อยมฺปิ วิเสโส เวทิตพฺโพ ฯ

[๖] ยทา หเวติ เอตฺถ หเวติ พฺยตฺตนฺติ อิมสฺมึ อตฺเถ นิปาโต ฯ เกจิ ปน หเวติ อาหเว ยุทฺเธติ อตฺถํ วทนฺติ ฯ โยเธถ มารํ ปญฺญาวุเธนาติ หิ วจนโต กิเลสมาเรน ยุชฺฌน-สมเยติ เตสํ อธิปฺปาโย ฯ อารมฺมณูปนิชฺฌานลกฺขเณนาติ อารมฺมณูปนิชฺฌานสภาเวน ฯ ลกฺขณูปนิชฺฌานลกฺขเณนาติ เอตฺถาปิ เอเสว นโย ฯ ตตฺถ อารมฺมณูปนิชฺฌานํ นาม อฏฺฐ สมาปตฺติโย กสิณารมฺมณสฺส อุปนิชฺฌายนโต ฯ ลกฺขณูปนิชฺฌานํ นาม วิปสฺสนามคฺคผลานิ ฯ วิปสฺสนา หิ ตีณิ ลกฺขณานิ อุปนิชฺฌาย-

[ม. ว. ป. ๑ ส. ต. ๕]

ตีติ ลกฺขณุปนิชฺฌานํ ฯ มคฺโค วิปสฺสนาย อาคตกิจฺจํ สาเธตีติ ลกฺขณุปนิชฺฌานํ ฯ ผลํ ตถลกฺขณํ นิโรธสจฺจํ อุปนิชฺฌายตีติ ลกฺขณุปนิชฺฌานํ ฯ โน กลฺโล ปญฺโหติ อยุตฺโต ปญฺโห ฯ ทุปฺปญฺโห เอโสติ อตฺโถ ฯ อาทิสทฺเทน ผุสตีติ จาหํ* น วทามิ ผุสตีติ จาหํ วเทยฺยํ ตตฺรสฺส กลฺโล ปญฺโห โก นุโข ภนฺเต ผุสตีติ เอวญฺจาหํ น วทามิ เอวํ มํ อวทนฺตํ โย เอวํ ปุจฺเฉยฺย กึปจฺจยา นุโข ภนฺเต ผสฺโสติ เอส กลฺโล ปญฺโห ตตฺร กลฺลํ เวยฺยากรณํ สฬายตนปจฺจยา ผสฺโส ผสฺสปจฺจยา เวทนาติ โก นุโข ภนฺเต เวทยตีติ โน กลฺโล ปญฺโหติ ภควา อโวจ เวทยตีติ จาหํ น วทามิ เวทยตีติ จาหํ วเทยฺยํ ตตฺรสฺส กลฺโล ปญฺโห โก นุโข ภนฺเต เวทยตีติ เอวญฺจาหํ น วทามิ เอวํ มํ อวทนฺตํ โย เอวํ ปุจฺเฉยฺย กึปจฺจยา นุโข ภนฺเต เวทนาติ เอส กลฺโล ปญฺโห ตตฺร กลฺลํ เวยฺยากรณํ ผสฺสปจฺจยา เวทนา เวทนาปจฺจยา ตณฺหาติ เอวมาทึ ปาลิเสสํ สงฺคณฺหาติ ฯ อาทินา จ นเยนาติ เอตฺถาทิสทฺเทน ปน กตมา นุโข ภนฺเต ชาติ กสฺส จ ปนายํ ชาตีติ โน กลฺโล ปญฺโหติ ภควา อโวจาติ เอวมาทึ สงฺคณฺหาติ ฯ นนุ เจตฺถ กตมํ นุโข ภนฺเต ชรามรณนฺติ อิทํ สุปุจฺฉิตนฺติ ฯ กิญฺจาปิ สุปุจฺฉิตํ ยถา ปน สตสหสฺสคฺฆนิเก สุวณฺณถาลเก วฑฺฒิตสฺส สุโภชนสฺส

๑. ปาลิยมฺปน อหนฺติ ทิสฺสติ ฯ เอวมุปริปิ ฯ

มตฺถเก อามลกมตฺเต คูถปิณฺเฑ ฐปิเต สพฺพํ โภชนํ ทุพฺโภชนํ โหติ ฉฑฺเฑตพฺพํ เอวเมว กสฺส จ ปนิทํ ชรามรณนฺติ อิมินา สตฺตุปลทฺธิวาทปเทน คูถปิณฺเฑน ตํ โภชนํ ทุพฺโภชนํ วิย อยมฺปิ สพฺโพ ปญฺโห ทุปฺปญฺโห ชาโตติ ฯ

[๗] โสฬส กงฺขาติ อโหสึ นุโข อหํ อตีตมทฺธานํ น นุโข อโหสึ กินฺนุโข อโหสึ กถนฺนุโข อโหสึ กึ หุตฺวา กึ อโหสึ นุโข อหํ อตีตมทฺธานํ ภวิสฺสามิ นุโข อหํ อนาคตมทฺธานํ น นุโข ภวิสฺสามิ กึ นุโข ภวิสฺสามิ กถํ นุโข ภวิสฺสามิ กึ หุตฺวา กึ ภวิสฺสามิ นุโข อหํ อนาคตมทฺธานํ อหํ นุโขสฺมิ โน นุโขสฺมิ กินฺนุโขสฺมิ กถนฺนุโขสฺมิ อยํ นุโข สตฺโต กุโต อาคโต โส กุหึ คามี ภวิสฺสตีติ[๑] เอวมาคตา อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนวิสยา โสฬสวิธา กงฺขา ฯ ตตฺถ อโหสึ นุโข น นุโขติ สสฺสตาการญฺจ อธิจฺจสมุปฺปตฺติอาการญฺจ นิสฺสาย อตีเต อตฺตโน วิชฺชมานตญฺจ อวิชฺชมานตญฺจ กงฺขติ ฯ กึการณนฺติ น วตฺตพฺพํ ฯ อุมฺมตฺตโก วิย หิ พาลปุถุชฺชโน ยถา วา ตถา วา ปวตฺตติ ฯ อปิจ อโยนิโสมนสิกาโรเยวตฺถ การณํ ฯ เอวํ อโยนิโสมนสิการสฺส ปน กึ การณนฺติ ฯ เสฺวว ปุถุชฺชนภาโว อริยานํ อทสฺสนาทีนิ วา ฯ นนุ จ ปุถุชฺชโนปิ โยนิโส มนสิ กโรตีติ ฯ โก วา เอวมาห น มนสิ

๑. ม. มู. ๑๒/๑๔.

[ม. ว. ป. ๒ ส. ต. ๖]

กโรตีติ ฯ น ปน ตตฺถ ปุถุชฺชนภาโว การณํ ฯ สทฺธมฺมสฺสวน-
กลฺยาณมิตฺตาทีนิ ตตฺถ การณานิ ฯ น หิ มจฺฉมํสาทีนิ อตฺตโน
ปกติยา สุคนฺธานิ ฯ อภิสงฺขารปจฺจยา ปน สุคนฺธานิปิ โหนฺติ ฯ
กินฺนุโข อโหสินฺติ ชาติลิงฺคุปปตฺติโย นิสฺสาย ขตฺติโย นุโข
อโหสึ พฺราหฺมณเวสฺส สุทฺท คหฏฺจ ปพฺพชิต เทว มนุสฺสานํ อญฺญ-
ตโรติ กงฺขติ ฯ กถนฺนุโขติ สณฺฐานาการํ นิสฺสาย ทีโฆ นุโข
อโหสึ รสฺส โอทาต กณฺหปฺ ปมาณิก อปฺปมาณิกาทีนํ อญฺญตโรติ
กงฺขติ ฯ เกจิ ปน อิสฺสรนิมฺมานาทึ[๑] นิสฺสาย เกน นุโข การเณน
อโหสินฺติ เหตุโต กงฺขตีติ วทนฺติ ฯ กึ หุตฺวา กึ อโหสินฺติ
ชาติอาทีนิ นิสฺสาย ขตฺติโย หุตฺวา นุโข พฺราหฺมโณ อโหสึ
ฯ เป ฯ เทโว หุตฺวา มนุสฺโสติ อตฺตโน ปรมฺปรํ กงฺขติ ฯ
สพฺพตฺเถว ปน อทฺธานนฺติ กาลาธิวจนเมตํ ฯ ตญฺจ ภุมฺมตฺเถ
อุปโยควจนํ ทฏฺฐพฺพํ ฯ ภวิสฺสามิ นุโข น นุโขติ สสฺสตาการญฺจ
อุจฺเฉทาการญฺจ นิสฺสาย อนาคเต อตฺตโน วิชฺชมานตญฺจ
อวิชฺชมานตญฺจ กงฺขติ ฯ เสสเมตฺถ วุตฺตนยเมว ฯ อหนฺนุโขสฺมีติ
อตฺตโน อตฺถิภาวํ กงฺขติ ฯ ยุตฺตํ ปเนตนฺติ ยุตฺตํ อยุตฺตนฺติ
กา เอตฺถ จินฺตา ฯ อปิเจตฺถ อิทํ วตฺถุมฺปิ อุทาหรนฺติ ฯ
จูฬมาตาย กิร ปุตฺโต มุณฺโฑ มหามาตาย ปุตฺโต อมุณฺโฑ ฯ
ตํ สุตฺตํ มุณฺเฑสุํ ฯ โส อุฏฺฐาย อหํ นุโข จูฬมาตาย ปุตฺโตติ

๑. สพฺพาสวสุตฺตวณฺณนายํ อิสฺสรนิมฺมานาทีนีติ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ป. ๒ ส. ต. ๖]

จินฺเตสิ ฯ เอวํ อหํ นุโขสฺมีติ กงฺขา โหติ ฯ โน นุโขสฺมีติ อตฺตโน นตฺถิภาวํ กงฺขติ ฯ ตตฺราปิ อิทํ วตฺถุ ฯ เอโก กิร มจฺเฉ คณฺหนฺโต อุทเก จิรฏฺฐาเนน สีติภูตํ อตฺตโน อูรุํ มจฺโฉติ จินฺเตตฺวา ปหริ ฯ อปโร สุสานปสฺเส เขตฺตํ รกฺขนฺโต ภีโต สงฺกุฏิโต สยิ ฯ โส ปฏิพุชฺฌิตฺวา อตฺตโน ชณฺณุกานิ เทฺว ยกฺขาติ จินฺเตตฺวา ปหริ ฯ เอวํ โน นุโขสฺมีติ กงฺขติ ฯ กินฺนุโขสฺมีติ ขตฺติโยว สมาโน อตฺตโน ขตฺติยภาวํ กงฺขติ กณฺโณ วิย สุตฺตปุตฺตสญฺญี[๑] ฯ เอส นโย เสเสสุ ฯ เทโว ปน สมาโน เทวภาวํ อชานนฺโต นาม นตฺถิ ฯ โสปิ ปน[๒] อหํ รูปี นุโข อรูปี นุโขติอาทินา นเยน กงฺขติ ฯ ขตฺติยาทโย กสฺมา น ชานนฺตีติ เจ ฯ อปฺปจฺจกฺขา เตสํ ตตฺถ ตตฺถ กุเล อุปฺปตฺติ ฯ คหฏฺฐาปิ จ โปฏฺฐลิกาทโย[๓] ปพฺพชิตสญฺญิโน ฯ ปพฺพชิตาปิ กุปฺปํ นุโข เม กมฺมนฺติอาทินา นเยน คหฏฺฐ-สญฺญิโน ฯ มนุสฺสาปิ จ เอกจฺเจ ราชาโน วิย อตฺตนิ เทวสญฺญิโน โหนฺติ ฯ กถนฺนุโขสฺมีติ วุตฺตนยเมว ฯ เกวลํ เหตฺถ อพฺภนฺตเร ชีโว นาม อตฺถีติ คเหตฺวา ตสฺส สณฺฐานาการํ นิสฺสาย ทีโฆ นุโขสฺมิ รสฺส จตุรสฺส ฉฬํส อฏฺฐํส โสฬสํสาทีนํ อญฺญ-ตรปฺปกาโรติ กงฺขนฺโต กถนฺนุโขสฺมีติ กงฺขตีติ เวทิตพฺโพ ฯ

๑. กณฺโณ วิย สูตปุตฺตสญฺญีติ มญฺเญ ฯ ๒. สพฺพาสวสุตฺตวณฺณนายํ ตมฺปนาติ ทิสฺสติ ฯ
๓. ม. ปาตลีกาทโย ฯ

สรีรสณฺฐานํ ปน ปจฺจุปฺปนฺนํ อชานนฺโต นาม นตฺถิ ฯ กุโต อาคโต โส กุหึ คามี ภวิสฺสตีติ อตฺตภาวสฺส อาคติคติฏฺฐานํ กงฺขติ[๑] ฯ

[๘] วปยนฺตีติ วิอปยนฺติ ฯ อิการโลเปนายํ นิทฺเทโส ฯ พฺยปยนฺตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ เตนาห วปยนฺติ อปคจฺฉนฺตีติ ฯ อปคมนญฺจ อนุปฺปตฺตินิโรธวเสนาติ อาห นิรุชฺฌนฺตีติ ฯ กทา ปนสฺส โพธิปกฺขิยธมฺมา จตุสฺสจฺจธมฺมา วา ปาตุภวนฺติ อุปฺปชฺชนฺติ ปกาเสนฺติ วา ฯ วิปสฺสนามคฺคญาเณสุ ปวตฺตมาเนสุ ฯ ตตฺถ วิปสฺสนาญาเณ ตาว ฯ วิปสฺสนาญาณสมฺปยุตฺตา สติอาทโย วิปสฺสนาญาณญฺจ ยถารหํ อตฺตโน อตฺตโน วิสเยสุ ตทงฺคปฺปหานวเสน สุภสญฺญาทิเก ปชหนฺตา กายานุปสฺสนาทิ- วเสน วิสุํ วิสุํ อุปฺปชฺชนฺติ ฯ มคฺคกฺขเณ ปเนเต นิพฺพานมาลมฺ- พิตฺวา สมุจฺเฉทวเสน ปฏิปกฺเข ปชหนฺตา จตูสุปิ อริยสจฺเจสุ อสมฺโมหปฏิเวธสาธนวเสน สกิเทว อุปฺปชฺชนฺติ ฯ เอวํ ตาเวตฺถ โพธิปกฺขิยธมฺมานํ อุปฺปชฺชนฏฺเฐน ปาตุภาโว เวทิตพฺโพ ฯ อริยสจฺจธมฺมานํ ปน โลกิยานํ วิปสฺสนากฺขเณ วิปสฺสนาย อารมฺมณกรณวเสน โลกุตฺตรานํ ตทธิมุตฺตตาวเสน มคฺคกฺขเณ นิโรธสจฺจสฺส อารมฺมณาภิสมยวเสน สพฺเพสมฺปิ กิจฺจาภิสมยวเสน ปากฏภาวโต ปกาสนฏฺเฐน ปาตุภาโว เวทิตพฺโพ ฯ

๑. ป.สู. ๑/๘๔-๘๖

[๙] อิติ ภควา สติปิ สพฺพากาเรน สพฺพธมฺมานํ อตฺตโน ญาณสฺส ปากฏภาเว ปฏิจฺจสมุปฺปาทมุเขน วิปสฺสนาภินิเวสสฺส กตตฺตา นิปุณ คมฺภีร สุทุทฺทสตาย จ ปจฺจยาการสฺส ตํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา อุปฺปนฺนพลวโสมนสฺโส ปฏิปกฺขสมุจฺเฉทวิภาวเนน สทฺธึ อตฺตโน ตทภิสมยานุภาวทีปกเมเวตฺถ อุทานํ อุทาเนสิ ฯ

[๑๐] กามา เต ปฐมา เสนาติอาทินา นเยน วุตฺตปฺปการํ มารเสนนฺติ

กามา เต ปฐมา เสนา ทุติยา อรติ วุจฺจติ
ตติยา ขุปฺปิปาสา เต จตุตฺถี ตณฺหา ปวุจฺจติ
ปญฺจมี ถีนมิทฺธนฺเต ฉฏฺฐา ภีรู ปวุจฺจติ
สตฺตมี วิจิกิจฺฉา เต มกฺโข ถมฺโภ จ อฏฺฐโม
ลาโภ สิโลโก สกฺกาโร มิจฺฉาลทฺโธ จ โย ยโส
โย จตฺตานํ สมุกฺกํเส ปเร จ อวชานติ
เอสา นมุจิ เต เสนา กณฺหสฺสาภิปฺปหาริณี
น ตํ อสูโร ชินาติ เชตฺวา จ ลภเต สุขนฺติ[๑]

อิมินา นเยน วุตฺตปฺปการํ มารเสนํ ฯ ตตฺถ ยสฺมา อาทิโตว อาคาริยภูเต สตฺเต วตฺถุกาเมสุ กิเลสกามา โมหยนฺติ ฯ เต อภิภุยฺย อนาคาริยภาวํ อุปคตานํ ปนฺเตสุ เสนาสเนสุ อญฺญตรญฺญตเรสุ วา อธิกุสเลสุ ธมฺเมสุ อรติ อุปฺปชฺชติ ฯ วุตฺตมฺปิ

๑. ขุ. สุ. ๒๕/๔๐๙ ฯ

เจตุ ปพฺพชิเตน โข อาวุโส อภิรติ ทุกฺกราติ[๑] ฯ ตโต เต ปรปฏิพทฺธชีวกตฺตา ขุปฺปิปาสา พาธติ ฯ ตาย พาธิตานํ ปริเยสน- ตณฺหา จิตฺตํ กิลมยติ ฯ อถ เนสํ กิลนฺตจิตฺตานํ ถีนมิทฺธํ โอกฺกมติ ฯ ตโต วิเสสมนธิคจฺฉนฺตานํ ทุรภิสมฺภเวสุ อรญฺญ- วนปนฺเตสุ เสนาสเนสุ วิหรตํ อุตฺราสสญฺญิตา ภีรุ ชายติ ฯ เตสํ อุสฺสงฺกิตปริสงฺกิตานํ ทีฆรตฺตํ วิเวกรสมนสฺสาทยมานานํ วิหรตํ น สิยา นุโข เอส มคฺโคติ ปฏิปตฺติยํ วิจิกิจฺฉา อุปฺปชฺชติ ฯ ตํ วิโนเทตฺวา วิหรตํ อปฺปมตฺตเกน วิเสสาธิคเมน มานมกฺขถมฺภา ชายนฺติ ฯ เตปิ วิโนเทตฺวา วิหรติ ตโต อธิกตรํ วิเสสาธิคมํ นิสฺสาย ลาภสกฺการสิโลกา อุปฺปชฺชนฺติ ฯ ลาภา- ทิมุจฺฉิตา ธมฺมปฏิรูปกาทีนิ ปกาเสนฺตา มิจฺฉายสํ อธิคนฺตฺวา ตตฺถ ฐิตา ชาติอาทีหิ อตฺตานํ อุกฺกํเสนฺติ ปรํ วมฺเภนฺติ ฯ ตสฺมา กามาทีนํ ปฐมเสนาทิภาโว เวทิตพฺโพ ฯ เอวเมตํ ทสวิธํ เสนํ อุทฺทิสิตฺวา ยสฺมา สา กณฺหธมฺมสมนฺนาคตตฺตา กณฺหสฺส นมุจิโน อุปการาย สํวตฺตติ ตสฺมา ตํตํวเสนาติ นิทฺทิสนฺเตน เอสา นมุจิ เต เสนา กณฺหสฺสาภิปฺปหาริณีติ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ อภิปฺปหาริณีติ สมณพฺราหฺมณานํ ฆาฏนี นิปฺโผฏนี[๒] อนฺตรายกรีติ อตฺโถ ฯ น ตํ อสูโร ชินาติ เชตฺวา จ ลภเต สุขนฺติ เอวํ ตว เสนํ อสูโร กาเย จ ชีวิเต จ สาเปกฺโข ปุริโส น ชินาติ

๑. สํ. สฬายตน. ๑๘/๓๒๐ ฯ ๒. ม. ฆาตนิปฺโปถนี ฯ

สูโร ปน ชินาติ เชตฺวา จ มคฺคสุขํ ผลสุขญฺจ อธิคจฺฉตีติ อตฺโถ ฯ โสปิ พฺราหฺมโณติ โสปิ ขีณาสวพฺราหฺมโณ ฯ

[๑๑] อิทานิ เตน โข ปน สมเยน ภควา สตฺตาหํ เอกปลฺลงฺเกน นิสินฺโน โหติ วิมุตฺติสุขํ ปฏิสํเวที อถโข ภควา ตสฺส สตฺตาหสฺส อจฺจเยน ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐหิตฺวา รตฺติยา ปฐมํ ยามํ ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ อนุโลมํ สาธุกํ มนสากาสิ รตฺติยา มชฺฌิมํ ยามํ ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ ปฏิโลมํ สาธุกํ มนสากาสิ รตฺติยา ปจฺฉิมํ ยามํ ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ อนุโลมปฏิโลมํ สาธุกํ มนสากาสีติ เอวํ วุตฺตาย อุทานปาลิยา อิมิสฺสา จ ขนฺธกปาลิยา อวิโรธํ ทสฺเสตุํ อุทาเน ปนาติอาทิ อารทฺธํ ฯ

[๑๒] ตตฺถ ตสฺส วเสนาติ ตสฺส ปจฺจยาการปชานนสฺส ปจฺจยกฺขยาธิคมสฺส จ วเสน ฯ เอเกกเมว โกฏฺฐาสนฺติ อนุโลมปฏิโลเมสุ เอเกกเมว โกฏฺฐาสํ ฯ ปาฏิปทรตฺติยา เอวํ มนสากาสีติ รตฺติยา ตีสุปิ ยาเมสุ อนุโลมปฏิโลมํเยว มนสากาสิ ฯ ภควา กิร จเปตฺวา รตนฆรสตฺตาหํ เสเสสุ ฉสุ สตฺตาเหสุ อนฺตรนฺตรา ธมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา เยภุยฺเยน วิมุตฺติสุขํ ปฏิสํเวที วิหาสิ ฯ รตนฆรสตฺตาเห ปน อภิธมฺมปวิจยวเสเนว วิหาสิ ฯ ตสฺมา อนฺตรนฺตรา ธมฺมปจฺจเวกฺขณวเสน อุปฺปาทิตมนสิกาเรสุ ปาฏิปทรตฺติยา อุปฺปาทิตมนสิการํ สนฺธาย อิมิสฺสํ ขนฺธกปาลิยํ เอวํ วุตฺตนฺติ อธิปฺปาโย ฯ

[ม. ว. ป. ๔ ส. ต. ๗-๘]

[๑๓] ตสฺส สตฺตาหสฺส อจฺจเยนาติ ปลฺลงฺกสตฺตาหสฺส อปคเมน ฯ ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐหิตฺวาติ ตโต อรหตฺตผลสมาปตฺติสมาธิโต ยถากาลปริจฺเฉทํ วุฏฺฐหิตฺวา ฯ อญฺเญปิ พุทฺธตฺตกราติ วิสาขปุณฺณมิโต ปฏฺฐาย รตฺตินฺทิวํ เอวํ นิจฺจสมาหิตภาวเหตุภูตานํ พุทฺธคุณานํ อุปริ อญฺเญปิ พุทฺธตฺตสาธกา อยํ พุทฺโธติ พุทฺธภาวสฺส ปเรสํ วิภาวนา ธมฺมา กินฺนุโข สนฺตีติ โยชนา ฯ เอกจฺจานํ เทวตานนฺติ ยา อธิคตมคฺคา สจฺฉิกตนิโรธา เอกํเสน พุทฺธคุเณ ชานนฺติ ตา ฐเปตฺวา ตทญฺญาสํ เทวตานํ ฯ อนิมฺมิเสหีติ ธมฺมปีติวิปฺผารวเสน ปสาทวิภาวนิจฺจลทลตาย[๑] นิเมสรหิเตหิ ฯ รตนจงฺกเมติ เทวตาหิ มาปิเต รตนมยจงฺกเม ฯ รตนภูตานํ สตฺตนฺนํ ปกรณานํ ตตฺถ จ อนุตฺตรสฺส ธมฺมรตนสฺส สมฺมสเนน ตํ ฐานํ รตนฆรเจติยํ นาม ชาตนฺติปิ วทนฺติ ฯ เตเนว อฏฺฐสาลินิยํ รตนฆรํ นาม น รตนมยํ เคหํ สตฺตนฺนํ ปน ปกรณานํ สมฺมสิตฏฺฐานํ รตนฆรนฺติ เวทิตพฺพนฺติ วุตฺตํ ฯ กสฺมา ปนายํ อชปาลนิโคฺรโธ นาม ชาโตติ อาห ตสฺส กิราติอาทึ ฯ เกจิ ปน ยสฺมา ตตฺถ เวเท สชฺฌายิตุํ อสมตฺถา มหลฺลกพฺราหฺมณา ปาการปริกฺเขปยุตฺตานิ นิเวสนานิ กตฺวา สพฺเพ วสึสุ ตสฺมาสฺส อชปาลนิโคฺรโธติ นามํ ชาตนฺติ วทนฺติ ฯ ตตฺรายํ วจนตฺโถ น ชปนฺตีติ อชปา ฯ มนฺตานํ อนชฺฌายกาติ อตฺโถ ฯ

๑. ม. ปสาทวิกสิตนิจฺจลตาย ฯ

[ม. ว. ป. ๔ ส. ต . ๘-๙]

อชปา อาลนฺติ อาทิยนฺติ นิวาสํ เอตฺถาติ อชปาโลติ ฯ อปเร ปน วทนฺติ ยสฺมา มชฺฌนฺติเก สมเย อนฺโต ปวิฏฺเฐ อเช อตฺตโน ฉายาย ปาเลติ รกฺขติ ตสฺมา อชปาโลติ ตสฺส นามํ รูฬฺหนฺติ ฯ สพฺพถาปิ นามมตฺตเมตํ ตสฺส รุกฺขสฺส ฯ

[๑๔] วิมุตฺติสุขํ ปฏิสํเวเทนฺโตติ ธมฺมํ วิจินนฺโตเยว อนฺตรนฺตรา วิมุตฺติสุขญฺจ ปฏิสํเวเทนฺโต ฯ ธมฺมํ วิจินนฺโต วิมุตฺติ-สุขญฺจ ปฏิสํเวเทนฺโตติ เอวํ วา เอตฺถ ปาโฐ คเหตพฺโพ ฯ อุทานฏฺฐกถายํปิ หิ อยเมว ปาโฐ ฯ ธมฺมํ วิจินนฺโต เจตฺถ เอวํ อภิธมฺเม นยมคฺคํ[๑] สมฺมสิ ฯ ปฐมํ ธมฺมสงฺคณีปกรณํ นาม ตโต วิภงฺคปฺปกรณํ ธาตุกถาปกรณํ ปุคฺคลปฺปญฺญตฺติปฺปกรณํ กถาวตฺถุํ นาม ยมกํ นาม ตโต มหาปกรณํ ปฏฺฐานํ นามาติ ฯ ตตฺถสฺส สณฺหสุขุมปฏฺฐานมฺหิ จิตฺเต โอติณฺเณ ปีติ อุปฺปชฺชิ ฯ ปีติยา อุปฺปนฺนาย โลหิตํ ปสีทิ ฯ โลหิเต ปสนฺเน ฉวิ ปสีทิ ฯ ฉวิยา ปสนฺนาย ปุรตฺถิมกายโต กูฏาคาราทิปฺปมาณา รสฺมิโย อุฏฺฐหิตฺวา อากาเส ปกฺขนฺนฉทฺทนฺตนาคกุลํ วิย ปาจีนทิสาย อนนฺตานิ จกฺกวาฬานิ ปกฺขนฺนา ฯ ปจฺฉิมกายโต อุฏฺฐหิตฺวา ปจฺฉิมทิสาย ฯ ทกฺขิณํสกูฏโต อุฏฺฐหิตฺวา ทกฺขิณทิสาย ฯ วามํส-กูฏโต อุฏฺฐหิตฺวา อุตฺตรทิสาย อนนฺตานิ จกฺกวาฬานิ ปกฺขนฺนา ฯ ปาทตเลหิ ปวาฬงฺกุรวณฺณา รสฺมิโย นิกฺขมิตฺวา มหาปฐวึ วินิพฺ-

๑. อภิธมฺมนยมตฺตนฺติปิ ทิสฺสติ ฯ

พิชฺฌ° อุทกํ ทฺวิธา ภินฺทิตฺวา วาตกฺขนฺธํ ปทาเลตฺวา อชฏากาสํ ปกฺขนฺนา ฯ สีสโต สมฺปริวตฺติยมานํ มณิทามํ วิย นีลวณฺณา รสฺมิวฏฺฏิ อุฏฺจหิตฺวา ฉ เทวโลเก วินิวิชฺฌิตฺวา นว พฺรหฺมโลเก อติกฺกมฺม อชฏากาสํ ปกฺขนฺนา ฯ ตสฺมึ ทิวเส อปริมาเณสุ จกฺกวาเฬสุ อปริมาณา สตฺตา สพฺเพ สุวณฺณวณฺณาว อเหสุํ ฯ ตํทิวสญฺจปน ภควโต สรีรา นิกฺขนฺตา ยาวชฺชทิวสาปิ กิร ตา รสฺมิโย อนนฺตา โลกธาตุโย คจฺฉนฺติเยว ฯ นเกวลญฺจ อิมสฺมึเยว สตฺตาเห ธมฺมํ วิจินนฺตสฺส สรีรโต รสฺมิโย นิกฺขมึสุ ฯ อถโข รตนฆรสตฺตาเหปิ ปฏฺจานํ สมฺมสนฺตสฺส เอวเมว สรีรโต รสฺมิโย นิกฺขนฺตาเอวาติ เวทิตพฺพํ ฯ วุตฺตํ เหตํ อฏฺจสาลินิยํ อิเมสุ จ เอกวีสติยา ทิวเสสุ เอกทิวเสปิ สตฺถุ สรีรโต รสฺมิโย น นิกฺขนฺตา จตุตฺเถ ปน สตฺตาเห ปจฺฉิมุตฺตราย ทิสาย รตนฆเร นิสีทิ ฯ ตตฺถ ธมฺมสงฺคณึ สมฺมสนฺตสฺสาปิ สรีรโต รสฺมิโย น นิกฺขนฺตา วิภงฺคปฺปกรณํ ธาตุกถํ ปุคฺคลปฺปญฺญตฺตึ กถาวตฺถุปฺปกรณํ ยมกปฺปกรณํ สมฺมสนฺตสฺสาปิ สรีรโต รสฺมิโย น นิกฺขนฺตา ฯ ยทา ปน มหาปกรณํ โอรุยฺห เหตุปจฺจโย อารมฺมณปจฺจโย ฯเปฯ อวิคตปจฺจโยติ สมฺมสนํ อารภิ ฯ อถสฺส จตุวีสติสมนฺตปฏฺจานํ สมฺมสนฺตสฺส สมฺมสนฺตสฺส เอกนฺตโต สพฺพญฺญุตญาณํ มหาปกรเณ โอกาสํ ลภิ ฯ ยถา หิ

๑. วินิวิชฺฌิตฺวาติปิ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ป. ๔ ส. ต. ๙]

ติมิติมิงฺคลมหามจฺโฉ จตุราสีติโยชนสหสฺสคมฺภีเร มหาสมุทฺเทเยว โอกาสํ ลภติ เอวเมว สพฺพญฺญุตญาณํ เอกนฺตโต มหาปกรเณเยว โอกาสํ ลภติ ฯ สตฺถุ เอวํ ลทฺโธกาเสน สพฺพญฺญุตญาเณน ยถาสุขํ สณฺหสุขุมธมฺมํ สมฺมสนฺตสฺส สรีรโต นีลปีตโลหิโตทาต-มญฺเชฏฺฐปภสฺสรวเสน ฉพฺพณฺณา รสฺมิโย นิกฺขมึสุ ฯ เกสมสฺสูหิ เจว อกฺขีนญฺจ นีลฏฺฐาเนหิ นีลรสฺมิโย นิกฺขมึสุ ยาสํ วเสน คคนตลํ อญฺชนจุณฺณสโมกิณฺณํ วิย อุมฺมาปุปฺผ นีลุปฺปล ทล-สญฺฉนฺนํ วิย วีติปตนฺตมณิตาลวณฺฏํ วิย สมฺปสาริตเมว จกฺกปฏํ¹ วิย จ อโหสิ ฯ ฉวิโต เจว อกฺขีนญฺจ ปีตฏฺฐาเนหิ ปีตรสฺมิโย นิกฺขมึสุ ยาสํ วเสน ทิสาภาคา สุวณฺณรสนิสิญฺจมานา วิย สุวณฺณปฏฺปสาริตา วิย กุงฺกุฏฺจุณฺณ กณฺณิการปุปฺผ สมฺปริกิณฺณา วิย จ วิโรจยึสุ ฯ มํสโลหิเตหิ เจว อกฺขีนญฺจ รตฺตฏฺฐาเนหิ โลหิตรสฺมิโย นิกฺขมึสุ ยาสํ วเสน ทิสาภาคา จีนปิฏฺจุณฺณ-รญฺชิตา วิย สุปกฺกลาขารสนิสิญฺจมานา วิย รตฺตกมฺพลปริกฺขิตฺตา วิย ชยสุมน ปาลิภทฺทก พนฺธุชีวก กุสุมสมฺปริกิณฺณา วิย จ วิโรจยึสุ ฯ อฏฺฐีหิ เจว ทนฺเตหิ จ อกฺขีนญฺจ เสตฏฺฐาเนหิ โอทาตรสฺมิโย นิกฺขมึสุ ยาสํ วเสน ทิสาภาคา รชตกุเฏหิ อาสิญฺจมานขีรธาราสมฺปริกิณฺณา วิย ปสาริตรชตปฏฺวิตานา วิย วีติปตนฺตรชตตาลวณฺฏา วิย กุนฺทกุมุทสินฺทุวารสุมนมลฺลิกาทิกุสุม-

๑. อฏฺฐสาลินิยมฺปน สมฺปสาริตเมจกปฏนฺติ ปาโฐ ทิสฺสติ ฯ อยเมว ยุตฺตตโร ฯ

[ม. ว. ป. ๔ ส. ต. ๙]

สญฺฉนฺนา วิย จ วิโรจยึสุ ฯ มณฺเชฏฺฐปภสฺสรา ปน ตมฺหา ตมฺหา
สรีรปฺปเทสา นิกฺขมึสุ ฯ อิติ ตา ฉพฺพณฺณา รสฺมิโย
นิกฺขมิตฺวา ฆนมหาปจวึ คณฺหึสุ ฯ จตุนฺนหุตาธิกทฺวิโยชนสต-
สหสฺสพหลา มหาปจวี นิทฺธนฺตสุวณฺณปิณฺฑิ วิย อโหสิ ฯ ปจวึ
ภินฺทิตฺวา เหฏฺฐา อุทกํ คณฺหึสุ ฯ ปจวีสนฺธารกํ อฏฺฐนหุตาธิก-
จตุโยชนสตสหสฺสพหลํ อุทกํ สุวณฺณกลเลหิ อาสิญฺจมานํ
วิลีนสุวณฺณํ วิย อโหสิ ฯ อุทกํ วินิวิชฺฌิตฺวา วาตํ อคฺคเหสุํ ฯ
ฉนฺนหุตาธิกนวโยชนสตสหสฺสพหโล วาโต สมุสฺสิตสุวณฺณกฺขนฺโธ
วิย อโหสิ ฯ วาตํ วินิวิชฺฌิตฺวา เหฏฺฐา อชฺชฏากาสํ ปกฺขนฺทึสุ ฯ
อุปริภาเคน อุคฺคนฺตฺวาปิ จาตุมฺมหาราชิเก คณฺหึสุ ฯ เต
วินิวิชฺฌิตฺวา ตาวตึเส ตโต ยาเม ตโต ตุสิเต ตโต นิมฺมานรตี
ตโต ปรนิมฺมิตวสวตฺตี ตโต นว พฺรหฺมโลเก ตโต
เวหปฺผเล ตโต ปญฺจ สุทฺธาวาเส วินิวิชฺฌิตฺวา จตฺตาโร
อารุปฺเป° คณฺหึสุ ฯ จตฺตาโร จ อารุปฺเป วินิวิชฺฌิตฺวา อชฺชฏา-
กาสํ ปกฺขนฺทึสุ ฯ ติริยภาเคหิ อนนฺตา โลกธาตุโย ปกฺขนฺทึสุ ฯ
เอตฺตเก ฐาเน จนฺทมฺหิ จนฺทปฺปภา นตฺถิ ฯ สุริเย สุริยปฺปภา
นตฺถิ ฯ ตารกรูเปสุ ตารกรูปปฺปภา นตฺถิ ฯ เทวตานํ อุยฺยาน-
วิมานกปฺปรุกฺเขสุ สรีเร อาภรเณสูติ สพฺพตฺถ ปภา นตฺถิ ฯ
ติสหสฺสิ มหาสหสฺสีโลกธาตุยา อาโลกผรณสมตฺโถ มหาพฺรหฺมาปิ

๑. อรเปติปิ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ป. ๔. ส. ต. ๘]

สุริยุคฺคมเน ขชฺโชปนโก วิย อโหสิ ฯ จนฺท สุริย ตารกรูป เทว-
ตุยฺยาน วิมาน กปฺปรุกฺขานํ ปริจฺเฉทมตฺตกเมว ปญฺญายิตฺถ ฯ
เอตฺตกํ ฐานํ พุทฺธรสฺมีหิเยว อชฺโฌตฺถฏํ อโหสิ ฯ อยญฺจ เนว
พุทฺธานํ อธิฏฺฐานิทฺธิ น ภาวนามยา อิทฺธิ ฯ สณฺหสุขุมธมฺมํ
ปน สมฺมสโต โลกนาถสฺส โลหิตํ ปสีทิ ฯ วตฺถุรูปํ ปสีทิ ฯ
ฉวิวณฺโณ ปสีทิ ฯ จิตฺตสมุฏฺฐานา วณฺณธาตุ สมนฺตา
อสีติหตฺถมตฺเต ปเทเส นิจฺจลา อฏฺฐาสีติ ฯ

[๑๕] เอวํ นิสินฺเนติ ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐหิตฺวา นิสินฺเน ฯ
เอโก พฺราหฺมโณติ นามโคตฺตวเสน อนภิญฺญาโต อปากโฏ
เอโก พฺราหฺมโณ ฯ หหหุนฺติ กโรนฺโต วิจรตีติ สพฺพํ อโวก
ชาติกํ[๑] ปสฺสิตฺวา ชิคุจฺฉนฺโต หุํหุนฺติ กโรนฺโต วิจรติ ฯ
เอตทโวจาติ เอตํ อิทานิ วตฺตพฺพํ กิตฺตาวตา นุโขติอาทิวจนํ
อโวจ ฯ ตตฺถ กิตฺตาวตาติ กิตฺตเกน ปมาเณน ฯ นูติ
สํสยตฺเถ นิปาโต ฯ โขติ ปทปูรเณ ฯ โภติ พฺราหฺมณานํ
ชาติสมุทาคตํ อาลปนํ ฯ ตถาหิ วุตฺตํ โภวาที นาม โส
โหติ สเว โหติ สกิญฺจโนติ[๒] ฯ โคตมาติ ภควนฺตํ โคตฺเตน
อาลปติ ฯ กถมฺปนายํ พฺราหฺมโณ สมฺปติ สมาคโต ภควโต
โคตฺตํ ชานาตีติ ฯ นายํ สมฺปติ สมาคโต ฯ ฉพฺพสฺสานิ
ปธานกรณกาเล อุปฏฺฐหนฺเตหิ ปญฺจวคฺคิเยหิ สทฺธึ จรมาโน

๑. ม. อโจกฺขชาติกํ ฯ ๒. ข. ธ. ๒๔/๖๘ ฯ

อปรภาเค ตํ วตฺตํ ฉฑฺเฑตฺวา อุรุเวลายํ เสนานิคเม เอโก อทฺทุติโย หุตฺวา ปิณฺฑาย จรมาโนปิ เตน พฺราหฺมเณน ทิฏฺฐปุพฺโพ เจว สลฺลปิตปุพฺโพ จ ฯ เตน โส ปุพฺเพ ปญฺจวคฺคิเยหิ คยฺหมานํ ภควโต โคตฺตํ อนุสฺสรนฺโต โภ โคตมาติ ภควนฺตํ โคตฺเตน อาลปติ ฯ ยโต ปฏฺฐาย วา ภควา มหาภินิกฺขมนํ นิกฺขนฺโต อโนมานทีตีเร ปพฺพชิ ตโต ปฏฺฐิ สมโณ โคตโมติ จนฺโท วิย สุริโย วิย ปากโฏ ปญฺญาโต โหติ ฯ น จ ตสฺส โคตฺตชานเน การณํ คเวสิตพฺพํ ฯ พฺราหฺมณกรณาติ พฺราหฺมณํ กโรนฺตีติ พฺราหฺมณกรณา พฺราหฺมณภาวกราติ อตฺโถ ฯ เอตฺถ จ กิตฺตาวตาติ เอเตน เยหิ ธมฺเมหิ พฺราหฺมโณ โหติ เตสํ ธมฺมานํ ปริมาณํ ปุจฺฉติ ฯ กตเมติ ปน อิมินา เตสํ สรูปํ ปุจฺฉติ ฯ อุทานํ อุทาเนสีติ โย พฺราหฺมโณติอาทิกํ อุทานํ อุทาเนสิ ฯ น ปน ตสฺส พฺราหฺมณสฺส ธมฺมํ เทเสสิ ฯ กสฺมา ฯ ธมฺมเทสนาย อภาชนภาวโต ฯ ตถาหิ ตสฺส พฺราหฺมณสฺส อิมํ คาถํ สุตฺวา น สจฺจาภิสมโย อโหสิ ฯ ยถา จ อิมสฺส เอวํ อุปกสฺส อาชีวกสฺส พุทฺธคุณปฺปกาสนํ สุตฺวา ฯ ธมฺมจกฺกปฺ-ปวตฺตนโต หิ ปุพฺพภาเค ภควตา ภาสิตํ ปเรสํ สุณนฺตานมฺปิ ตปุสฺสภลฺลิกานํ สรณทานํ วิย วาสนาภาคิยเมว ชาตํ น อเสกฺข-ภาคิยํ นิพฺเพธภาคิยํ วา เอสา หิ ธมฺมตาติ ฯ เวเทหิ วา อนฺตนฺติ เอตฺถ อนฺตํ นาม สพฺพสงฺขารปริโยสานํ นิพฺพานํ ฯ

[ม. ว. ป. ๕ ส.ต. ๘-๑๐]

อิเม อุสฺสทา นตฺถีติ สพฺพโส อิเม อุสฺสทา ปหีนตฺตา น สนฺติ ฯ

[๑๖] มุจลินฺทมูเลติ เอตฺถ มุจลินฺโท วุจฺจติ นีปรุกฺโข โย นิจุโลติปิ วุจฺจติ ฯ ตสฺส สมีเปติ อตฺโถ ฯ เกจิ ปน มุจโลติ ตสฺส รุกฺขสฺส นามํ วนเชฏฺฐกตาย ปน มุจลินฺโทติ วุตฺตนฺติ วทนฺติ ฯ อุทปาทีติ สกลจกฺกวาฬคพฺภํ ปูเรนฺโต มหาเมโฆ อุทปาทิ ฯ เอวรูโป กิร เมโฆ ทฺวีสุเยว กาเลสุ วสฺสติ จกฺกวตฺติมฺหิ วา อุปฺปนฺเน พุทฺเธ วา อุปฺปนฺเน ฯ อิธ พุทฺธกาเล อุทปาทิ ฯ โปกฺขรณิยา นิพฺพตฺโตติ โปกฺขรณิยา เหฏฺฐา นาคภวนํ อตฺถิ ตตฺถ นิพฺพตฺโต ฯ สกภวนาติ อตฺตโน นาคภวนโต ฯ เอวํ โภเคหิ ปริกฺขิปิตฺวาติ สตฺต วาเร อตฺตโน สรีรโภเคหิ ภควโต กายํ ปริวาเรตฺวา ฯ อุปริมุทฺธนิ มหนฺตํ ผณํ วิหจฺจาติ ภควโต มุทฺธปฺปเทสสฺส อุปริ อตฺตโน มหนฺตํ ผณํ ปสาเรตฺวา ฯ ผณํ กริตฺวาติปิ ปาโจ ฯ โสเอวตฺโถ ฯ ตสฺส กิร นาคราชสฺส เอตทโหสิ ภควา จ มยฺหํ ภวนสมีเป รุกฺขมูเล นิสินฺโน อยญฺจ สตฺตาหวทฺทลิกา วตฺตติ วาสา- คารมสฺส ลทฺธุํ วฏฺฏตีติ ฯ โส สตฺตรตนมยํ ปาสาทํ นิมฺมินิตุํ สกฺโกนฺโตปิ เอวํ กเต กายสาโร คหิโต น ภวิสฺสติ ทสพลสฺส กายเวยฺยาวจฺจํ กริสฺสามีติ มหนฺตํ อตฺตภาวํ กตฺวา สตฺถารํ สตฺตกฺขตฺตุํ โภเคหิ ปริกฺขิปิตฺวา อุปริ ผณํ ธาเรสิ ฯ ตสฺส ปริกฺเขปพฺภนฺตรํ โลหปาสาเท ภณฺฑาคารคพฺภปฺปมาณํ อโหสีติ

[ม. ว. ป. ๕-๖ ส.ต. ๑๐]

อิธ วุตฺตํ ฯ มชฺฌิมฏฺจกถายํ ปน ปริกฺเขปสฺส อนฺโต โอฺกาโส เหฏฺจาโลหปาสาทปฺปมาโณ อโหสิ อิจฺฉิติจฺฉิเตน อิริยาปเถน สตฺถา วิหริสฺสตีติ หิ นาคราชสฺส อชฺฌาสโย อโหสิ ตสฺมา เอวํ มหนฺตํ โอกาสํ ปริกฺขิปิ มชฺเฌ จ รตนปลฺลงฺโก ปญฺญตฺโต โหติ อุปริ สุวณฺณตารกวิจิตฺตํ สโมสริตคนฺธทามกุสุมทามเจล- วิตานํ อโหสิ จตูสุ โกเณสุ คนฺธเตเลน ทีปา ชลิตา จตูสุ ทิสาสุ วิวริตฺวา จนฺทนกรณฺฑกา จปิตาติ วุตฺตํ ฯ อิจฺฉิติจฺฉิเตน อิริยาปเกน วิหริสฺสตีติ จ นาคราชสฺส อชฺฌาสยมตฺตเมตํ ฯ ภควา ปน ยถานิสินฺโนว สตฺตาหํ วีตินาเมสิ ฯ กิญฺจาปิ ฯ เป ฯ จินฺเตตุํ ยุตฺตนฺติ เอตฺถ เกจิ วทนฺติ อุณฺหคฺคหณํ โภคปริกฺ- เขปสฺส วิปุลภาวกรเณ การณกิตฺตนํ ขุทฺทเก หิ ตสฺมึ ภควนฺตํ นาคสฺส สรีรสมฺภูตา อุสฺมา พาเธยฺย วิปุลภาวกรเณน ปน ตาทิสํ มา อุณฺหํ พาธยิตฺถาติ ฯ สอุปสคฺคสฺส ปทสฺส อตฺโถ อุปสคฺเคน วินาปิ วิญฺญายตีติ อาห วิทฺธนฺติ อุพฺพิทฺธนฺติ ฯ สา จสฺส อุพฺพิทฺธตา อุปกฺกิเลสวิคเมน ทูรภาเวน อุปฏฺจานนฺติ อาห เมฆวิคเมน ทูรีภตนฺติ ฯ อินฺทนีลมณิ วิย ทิพฺพติ โชตตีติ เทโว อากาโส ฯ วิทิตฺวาติ อิทานิ วิคตวลาหโก อากาโส นตฺถิ ภควโต สีตาทิอุปทฺทโวติ ญตฺวา ฯ วินิเวเจตฺวาติ อปเนตฺวา ฯ อตฺตโน รูปนฺติ อตฺตโน นาครูปํ ฯ ปฏิสํหริตฺวาติ อนฺตรธา- เปตฺวา ฯ มาณวกวณฺณนฺติ กุมารกรูปํ ฯ เอตมตฺถํ วิทิตฺวาติ

[ม. ว. ป. ๖ ส.ต. ๑๐-๑๑]

วิเวกสุขํ ปฏิสํเวทิโน ยตฺถ กตฺถจิ สุขเมว โหตีติ เอตํ อตฺถํ สพฺพาการาน ชานิตฺวา ฯ อิมํ อุทานนฺติ อิมํ วิเวกสุขานุภาวทีปกํ อุทานํ อุทาเนสิ ฯ สุตธมฺมสฺสาติ วิสฺสุตธมฺมสฺส ฯ เตนาห ปกาสิตธมฺมสฺสาติ ฯ อกุปฺปนภาโวติ อกฺชฺฌนสภาโว[๑] ฯ

[๑๗] โอสธหรีตกํ อุปเนสีติ นเกวลํ โอสธหรีตกเมว ทนฺต-กฏฺฐํปิ อุปเนสิ ฯ ปจฺจคฺเฆติ เอตฺถ ปุริมํ อตฺถวิกปฺปํ เกจิ น อิจฺฉนฺติ ฯ เตเนว อาจริยธมฺมปาลตฺเถเรน วุตฺตํ ปจฺจคฺเฆติ อภินเว ปจฺเจกมหคฺฆตาย ปจฺจคฺเฆติ เกจิ ตํ น สุนฺทรํ น หิ พุทฺธา ภควนฺโต มหคฺฆํ ปฏิคฺคณฺหนฺติ ปริภุญฺชนฺติ วาติ ฯ

[๑๘] อาจิณฺณสมาจิณฺโณติ อาจริโต เจว อาจรนฺเตหิ จ สมฺมเทว อาจริโตติ อตฺโถ ฯ เอเตน อยํ ปริวิตกฺโก สพฺพพุทฺธานํ ปฐมาภิสมฺโพธิยํ อุปฺปชฺชเตวาติ อยเมตฺถ ธมฺมตาติ ทสฺเสติ ฯ คมฺภีโรปิ ธมฺโม ปฏิปกฺขวิธมเนน สุปากโฏ ภเวยฺย ฯ ปฏิปกฺขวิธมนํ ปน สมฺมาปฏิปตฺติปฏิพทฺธํ ฯ สา สทฺธมฺมสฺสวนา-ธีนา ฯ ตํ สตฺถริ ธมฺเม จ ปสาทายตฺตํ ฯ โส วิเสสโต โลเก สมฺภาวนียสฺส ครุกาตพฺพสฺส อภิปฏฺฐนาเหตุโกติ ปรมฺปราย สตฺตานํ ธมฺมสมฺปฏิปตฺติยา พฺรหฺมยาจนา นิมิตฺตนฺติ ตํ ทสฺเสนฺโต พฺรหฺมุนา ยาจิเต เทเสตุกามตายาติอาทิมาห ฯ อธิคโตติ ปฏิวิทฺโธ ฯ สยมฺภูญาเณน อิทํ ทุกฺขนฺติอาทินา ยถาภูตํ

๑. ม. อกุปฺปนสภาโว ฯ

[ม. ว. ป. ๖-๗ ส. ต. ๑๑-๑๔]

อวพุทฺโธติ อตฺโถ ฯ ธมฺโมติ จตุสฺสจฺจธมฺโม ตพฺพินิมุตฺตสฺส ปฏิวิชฺฌิตพฺพธมฺมสฺส อภาวโต ฯ คมฺภีโรติ มหาสมุทฺโท วิย มกสตุณฺฑสูจิยา อญฺญตฺร สมุปจิตปริปกฺกญาณสมฺภาเรหิ อญฺเญสํ ญาเณน อลพฺภเนยฺยปฺปติฏฺโฐ คมฺภีรตฺตา จ ทุทฺทโส ทุกฺเขน ทฏฺฐพฺโพ น สกฺกา สุเขน ทฏฺฐุํ ฯ โย หิ อลพฺภเนยฺยปฺปติฏฺโฐ โส โอคาหิตุํ อสกฺกุเณยฺยตาย สรูปโต จ วิเสสโต จ สุเขน ปสฺสิตุํ น สกฺกา อถโข กิจฺเฉน เกนจิ กทาจิเทว ทฏฺฐพฺโพ ฯ ทุทฺทสตฺตา จ ทุรนุโพโธ ทุกฺเขน อวพุชฺฌิตพฺโพ น สกฺกา สุเขน อวพุชฺฌิตุํ ฯ ยํ หิ ทฏฺฐุเมว น สกฺกา ตสฺส โอคาเหตฺวา อนุพุชฺฌเน กถาเอว นตฺถิ อวโพธสฺส ทุกฺกรภาวโต ฯ อิมสฺมึ ฐาเน ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเว กตมํ นุโข ทุกฺกรตรํ วา ทุรภิสมฺภวตรํ วาติ สุตฺตปทํ[๑] วตฺตพฺพํ ฯ สนฺโตติ อนุปสนฺตสภาวานํ กิเลสานํ สงฺขารานญฺจ อภาวโต วูปสนฺตสพฺพปริฬาหตาย สนฺโต นิพฺพุโต สนฺตารมฺมณตาย วา สนฺโต ฯ เอตฺถ จ นิโรธสจฺจํ สนฺตํ อารมฺมณนฺติ สนฺตารมฺมณํ ฯ มคฺคสจฺจํ สนฺตํ สนฺตารมฺมณญฺจาติ สนฺตารมฺมณํ ฯ ปธานภาวํ นีโตติ ปณีโต ฯ อถวา ปณีโตติ อติตฺติกรณฏฺเฐน อตปฺปโก สาธุรสโภชนํ วิย ฯ สนฺตปณีตภาเวเนว เจตฺถ อเสจนกตาย อตปฺปกตา ทฏฺฐพฺพา ฯ อิทํ หิ ทฺวยํ โลกุตฺตรเมว สนฺธาย วุตฺตํ ฯ

๑. สํ. มหา. ๑๙/๕๖๖ มญฺเญ ฯ ตตฺถ ปน ตํ กึ มญฺญสิ อานนฺทาติ ทิสฺสติ ฯ

อตกฺกาวจโรติ อุตฺตมญาณวิสยตฺตา ตกฺเกน อวจริตพฺโพ
โอคาหิตพฺโพ น โหติ ญาเณเนว อวจริตพฺโพ ฯ ตโตเอว
นิปุณญาณโคจรตาย สณฺหสุขุมสภาวตฺตา จ นิปุโณ สณฺโห ฯ
ปณฺฑิตเวทนีโยติ พาลานํ อวิสยตฺตา สมฺมาปฏิปทํ ปฏิปนฺเนหิ
ปณฺฑิเตหิเอว เวทิตพฺโพ ฯ อลฺลิยนฺติ อภิรมิตพฺพฏฺเฐน เสวิยนฺตีติ
อาลยา ปญฺจกามคุณาติ อาห สตฺตา ปญฺจกามคุเณ อลฺลิยนฺติ
ตสฺมา เต อาลยาติ วุจฺจนฺตีติ ฯ ตตฺถ ปญฺจกามคุเณ อลฺลิยนฺตีติ
ปญฺจกามคุเณ เสวนฺตีติ อตฺโถ ฯ เตติ ปญฺจกามคุณา ฯ
รมนฺตีติ รตึ วินฺทนฺติ กีฬนฺติ ลฬนฺติ ฯ อาลิยนฺติ อภิรมวเสน
เสวนฺตีติ อาลยา อฏฺฐสตํ ตณฺหาวิปรีตานิ[๑] ฯ เตหิ อาลเยหิ
รมนฺตีติ อาลยรามาติ เอวเมตฺถ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ อิเม หิ
สตฺตา ยถา กามคุเณ เอวํ ราคมฺปิ อสฺสาเทนฺติ อภินนฺทนฺติ-
เยว ฯ ยเถว หิ สุสชฺชิตํ ปุปฺผผลภริตรุกฺขาทิสมฺปนฺนํ อุยฺยานํ
ปวิฏฺโฐ ราชา ตาย สมฺปตฺติยา จ รมติ สมฺมุทิโต อาโมทิตปฺ-
ปโมทิโต โหติ น อุกฺกณฺฐติ สายมฺปิ นิกฺขมิตุํ น อิจฺฉติ
เอวมิเมหิ กามาลยตณฺหาลเยหิ สตฺตา รมนฺติ สํสารวฏฺเฏ
สมฺมุทิตา อนุกฺกณฺฐิตาว สนฺติ ฯ เตน เนสํ ภควา ทุวิธมฺปิ อาลยํ
อุยฺยานภูมึ วิย ทสฺเสนฺโต อาลยรามาติอาทิมาห ฯ รตาติ
นิรตา ฯ สุฏฺฐุ มุทิตาติ อติวิย มุทิตา อนุกฺกณฺฐนโต ฯ ฐานํ

๑. ตณฺหาวิจริตานีติ ภเวยฺย ฯ

[ม. ว. ป. ๘ ส. ต. ๑๔]

นิรตา ฯ สุฏฺฐุ มุทิตาติ อติวิย มุทิตา อนุกฺกณฺฐนโต ฯ ฐานํ
สนฺธายาติ ฐานสทฺทํ สนฺธาย ฯ อตฺถโต ปน ฐานนฺติ จ
ปฏิจฺจสมุปฺปาโทเอว อธิปฺเปโต ฯ ติฏฺฐติ เอตฺถ ผลํ ตทายตฺต-
วุตฺติตายาติ ฐานํ สงฺขาราทีนํ ปจฺจยภูตา อวิชฺชาทโย ฯ
อิเมสํ สงฺขาราทีนํ ปจฺจยาติ อิทปฺปจฺจยา อวิชฺชาทโยว ฯ
อิทปฺปจฺจยาเอว อิทปฺปจฺจยตา ฯ ยถา เทโวเอว เทวตา ฯ
อิทปฺปจฺจยานํ วา อวิชฺชาทีนํ อตฺตโน พลํ ปฏิจฺจ ปจฺจยภาโว
อุปฺปาทนสมตฺถตา อิทปฺปจฺจยตา ฯ เตน สมตฺถปจฺจยลกฺขโณ
ปฏิจฺจสมุปฺปาโท ทสฺสิโต โหติ ฯ ปฏิจฺจ สมุปฺปชฺชติ ผลํ
เอตสฺมาติ ปฏิจฺจสมุปฺปาโท ฯ ปททฺวเยนาปิ ธมฺมานํ ปจฺจยฏฺโฐ-
เอว วิภาวิโต ฯ สงฺขาราทิปจฺจยานํ หิ อวิชฺชาทีนํ เอตํ อธิ-
วจนํ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปาโทติ ฯ สพฺพสงฺขารสมโถติ-
อาทิ สพฺพํ อตฺถโต นิพฺพานเมว ฯ ยสฺมา หิ ตํ อาคมฺม
ปฏิจฺจ อริยมคฺคสฺส อารมฺมณปจฺจยภาวเหตุ สพฺพสงฺขารวิปฺ-
ผนฺทิตานิ สมฺมนฺติ วูปสมฺมนฺติ ตสฺมา สพฺพสงฺขารสมโถติ
วุจฺจติ ฯ สพฺพสงฺขตวิสํยุตฺเต หิ นิพฺพาเน สพฺพสงฺขารวูปสม-
ปริยาโย ญายาคโตเยวาติ ฯ อิทมฺปเนตฺถ นิพฺพจนํ สพฺเพ
สงฺขารา สมฺมนฺติ เอตฺถาติ สพฺพสงฺขารสมโถติ ฯ ยสฺมา จ
ตํ อาคมฺม สพฺเพ อุปธโย ปฏินิสฺสฏฺฐา สมุจฺเฉทวเน ปริจฺจตฺตา
โหนฺติ อฏฺฐสตปฺปเภทา สพฺพาปิ ตณฺหา ขิยนฺติ สพฺเพ

[ม. ว. ป. ๘ ส. ต. ๑๔]

กิเลสราคา วิรชฺชนฺติ ชรามรณาทิเภทํ สพฺพํ วฏฺฏทุกฺขํ นิรุชฺฌติ
ตสฺมา สพฺพุปธิปฏินิสฺสคฺโค ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธติ วุจฺจติฯ
ยา ปเนสา ตณฺหา เตน เตน ภเวน ภวนฺตรํ ภวนิกนฺติภาเวน
วินติ สํสิพฺพติ ผเลน วา สทฺธึ กมฺมํ วินติ สํสิพฺพตีติ กตฺวา
วานนฺติ วุจฺจติฯ ตโต นิกฺขนฺตํ วานโตติ นิพฺพานํฯ กิลมโถติ
กายกิลมโถฯ วิเหสาติ กายวิเหสาเยวฯ จิตฺเต ปน อุภยมฺเปตํ
พุทฺธานํ นตฺถิ โพธิมูเลเยว สมุจฺฉินฺนตฺตาฯ เอตฺถ จ
จิรนิสชฺชาจิรภาสเนหิ ปิฏฺฐิอาคิลายนตาลุคลโสสาทิวเสน กายกิลมโถ
เจว กายวิเหสา จ เวทิตพฺพาฯ สา จ โข เทสนาย อตฺถํ
อชานนฺตานํ อปฺปฏิปชฺชนฺตานญฺจ วเสนฯ ชานนฺตานํ ปน
ปฏิปชฺชนฺตานญฺจ เทสนาย กายปริสฺสโมปิ สตฺถุ อปริสฺสโมวฯ
เตนาห ภควา น จ มํ ธมฺมาธิกรณํ วิเหเสตีติฯ เตเนว วุตฺตํ
ยา อชานนฺตานํ เทสนา นาม โส มม กิลมโถ อสฺสาติฯ
อปิสฺสูติ สมฺปิณฺฑนตฺเถ นิปาโตฯ โส นเกวลํ เอตทโหสิ
อิมาปิ คาถา ปฏิภํสูติ ทีเปติฯ ภควนฺตนฺติ ปฏิสทฺทโยเคน
สามิอตฺเถ อุปโยควจนนฺติ อาห ภควโตติฯ วุฑฺฒิปฺปตฺตา
อจฺฉริยา วา อนจฺฉริยาฯ วุฑฺฒิอตฺโถปิ หิ อกาโร โหติ
ยถา อเสกฺขา ธมฺมาติฯ กปฺปานํ จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ
สตสหสฺสญฺจ สเทวกสฺส โลกสฺส ธมฺมสํวิภาคกรณตฺถเมว ปารมิโย
ปูเรตฺวา อิทานิ สมธิคตธมฺมรชฺชสฺส ตตฺถ อปฺโปสฺสุกฺกตาปตฺติ-

[ม. ว. ป. ๘ ส. ต. ๑๔-๕]

ทีปนตฺตา คาถตฺถสฺส อนุอจฺฉริยตา ตสฺส วุฑฺฒิปฺปตฺติ จ
เวทิตพฺพา ฯ อตฺถุทฺธาเรน หิ คาถานํ อนจฺฉริยตา ฯ โคจรา
อเหสุนฺติ อุปฏฺฐหึสุ ฯ อุปฏฺฐานญฺจ วิตกฺกสฺสาติ๑ อาห
ปริวิตกฺกยิตพฺพภาวํ ปาปุณึสูติ ฯ กิจฺเฉนาติ น ทุกฺขาปฏิปทาย ฯ
พุทฺธานํ หิ จตฺตาโรปิ มคฺคา สุขาปฏิปทาว โหนฺติ ฯ ปารมี-
ปูรณกาเล ปน สราคสโทสสโมหสฺเสว สโต อาคตาคตานํ
ยาจกานํ อลงฺกตปฏิยตฺตํ สีสํ กนฺติตฺวา คลโลหิตํ นีหริตฺวา
สุอญฺชิตานิ อกฺขีนิ อุปฺปาเฏตฺวา กุลวํสปฺปทีปํ ปุตฺตํ มนาปจารินึ
ภริยนฺติ เอวมาทีนิ เทนฺตสฺส อญฺญานิ จ ขนฺติวาทิสทิเสสุ
อตฺตภาเวสุ เฉชฺชเภชฺชาทีนิ ปาปุณนฺตสฺส อาคมนียปฏิปทํ สนฺธาเยตํ
วุตฺตํ ฯ หอิติ วา พฺยตฺตนฺติ เอตสฺมึ อตฺเถ นิปาโต ฯ
เอกํสตฺเถติ เกจิ ฯ ห พฺยตฺตํ เอกํเสน วา อลํ นิปฺปโยชนํ
เอวํ กิจฺเฉน อธิคตํ ธมฺมํ เทสิตุนฺติ โยชนา ฯ หลนฺติ วา
อลนฺติ อิมินา สมานตฺถํ ปทํ หลนฺติ วทามีติอาทีสุ วิย ฯ
ปกาสิตนฺติปิ ปฐนฺติ ฯ เทสิตนฺติ อตฺโถ ฯ เอวํ กิจฺเฉน อธิคตสฺส
ธมฺมสฺส อลํ เทสิตํ ปริยตฺตํ เทสิตํ โก อตฺโถ เทสิเตนาติ
วุตฺตํ โหติ ฯ ราคโทสปเรเตหีติ ราคโทสผุฏฺเฐหิ ฯ ผุฏฺฐวิเสน
วิย สปฺเปน ราเคน โทเสน จ สมฺผุฏฺเฐหิ อภิภูเตหีติ อตฺโถ ฯ
อถวา ราคโทสปเรเตหีติ ราคโทสานุคเตหิ ราเคน จ โทเสน

๑. ม. วิตกฺกยิตพฺพตายาติ ฯ

[ม. ว. ป. ๘-๙ ส. ต. ๑๕]

จ อนุพนฺเธหีติ อตฺโถ ฯ ปฏิโสตคามินฺติ นิจฺจคฺคาหาทีนํ ปฏิโสตํ อนิจฺจํ ทุกฺขมนตฺตา อสุภนฺติ เอวํ คตํ ปวตฺตํ จตุสฺสจฺจธมฺมนฺติ อตฺโถ ฯ ราครตฺตาติ กามราเคน ภวราเคน ทิฏฺฐิราเคน จ รตฺตา ฯ น ทกฺขนฺตีติ อนิจฺจํ ทุกฺขมนตฺตา อสุภนฺติ อิมินา สภาเวน น ปสฺสิสฺสนฺติ ฯ เต อปสฺสนฺเต โก สกฺขิสฺสติ อนิจฺจนฺติ-อาทินา สภาเวน ยาถาวโต ธมฺมํ ชานาเปตุนฺติ อธิปฺปาโย ฯ ราคโทสปเรตตาปิ เนสํ สมฺมุฬฺหภาเวนวาติ อาห ตโมกฺขนฺเธน อาวุฏาติ อวิชฺชาราสินา อชฺโฌตฺถฏาติ ฯ อปฺโปสฺสุกฺกตาย จิตฺตํ นมตีติ กสฺมา ปนสฺส เอวํ จิตฺตํ นมิ นนุ เอส มุตฺโต โมเจสฺสามิ ติณฺโณ ตาเรสฺสามิ

กิมฺเม อญฺญาตเวเสน ธมฺมํ สจฺฉิกเตนิธ
สพฺพญฺญุตํ ปาปุณิตฺวา ตารยิสฺสํ สเทวกนฺติ

ปฏฺฐนํ กตฺวา ปารมิโย ปูเรตฺวา สพฺพญฺญุตํ ปตฺโตติ ฯ สจฺจเมตเทว ฯ ปจฺจเวกฺขณานุภาเวน จ ปนสฺส เอวํ จิตฺตํ นมิ ฯ ตสฺส หิ สพฺพญฺญุตํ ปตฺวา สตฺตานํ กิเลสคหนตํ ธมฺมสฺส จ คมฺภีรตํ ปจฺจเวกฺขนฺตสฺส สตฺตานํ กิเลสคหนตา จ ธมฺม-คมฺภีรตา จ สพฺพาการเรน ปากฏา ชาตา ฯ อถสฺส อิเม สตฺตา กญฺชิยปุณฺณลาพุ วิย ตกฺกภริตจาฏิ วิย วสาเตลปีตปิโลติกา วิย อญฺชนมกฺขิตหตฺโถ วิย จ กิเลสภริตา อติสงฺกิลิฏฺฐา ราครตฺตา โทสทุฏฺฐา โมหมุฬฺหา เต กินฺนาม ปฏิวิชฺฌิสฺสนฺตีติ

[ม. ว. ป. ๕ ส. ต. ๑๕]

จินฺตยโต กิเลสคหนปจฺจเวกฺขณานุภาเวนาปิ เอวํ จิตฺตํ นมิ ฯ
อยํ ธมฺโม ปจวีสนฺธารกอุทกกฺขนฺโธ วิย คมฺภีโร ปพฺพเตน
ปฏิจฺฉาเทตฺวา ฐปิโต สาสโป วิย ทุทฺทโส สตธา ภินฺนสฺส
วาลสฺส โกฏิ วิย อณุ มยา หิ อิมํ ธมฺมํ ปฏิวิชฺฌิตุํ
วายมนฺเตน อทินฺนํ ทานํ นาม นตฺถิ อรกฺขิตํ สีลํ นาม นตฺถิ
อปริปูริตา กาจิ ปารมี นาม นตฺถิ ตสฺส เม นิรุสฺสาหํ วิย
มารพลํ วิธมนฺตสฺสาปิ ปจวี น กมฺปิตฺถ ปรมยาเม ปุพฺเพนิวาสํ
อนุสฺสรนฺตสฺสาปิ น กมฺปิตฺถ มชฺฌิมยาเม ทิพฺพจกฺขุํ วิโสเธนฺ-
ตสฺสาปิ น กมฺปิตฺถ ปจฺฉิมยาเม ปน ปฏิจฺจสมุปฺปาทํ ปฏิ-
วิชฺฌนฺตสฺเสว เม ทสสหสฺสี โลกธาตุ กมฺปิตฺถ อิติ มาทิเสนาปิ
ติกฺขญาเณน กิจฺเฉเนวายํ ธมฺโม ปฏิวิทฺโธ ตํ โลกิยมหาชนา
กถํ ปฏิวิชฺฌิสฺสนฺตีติ ธมฺมคมฺภีรตาย ปจฺจเวกฺขณานุภาเวนาปิ
เอวํ จิตฺตํ นมีติ เวทิตพฺพํ ฯ อปิ พฺรหฺมุนา ยาจิเต เทเสตุ-
กามตายปิสฺส เอวํ จิตฺตํ นมิ ฯ ชานาติ หิ ภควา มม
อปฺโปสฺสุกฺกตาย จิตฺเต นมมาเน มหาพฺรหฺมา ธมฺมเทสนํ ยาจิสฺสติ
อิเม จ สตฺตา พฺรหฺมครุกา เต สตฺตา กิร ธมฺมํ น เทเสตุ-
กาโม อโหสิ อถ นํ มหาพฺรหฺมา ยาจิตฺวา เทสาเปสิ สนฺโต
วต โภ ธมฺโม ปณีโตติ มญฺญมานา สุสฺสูสิสฺสนฺตีติ อิทมฺปิสฺส
การณํ ปฏิจฺจ อปฺโปสฺสุกฺกตาย จิตฺตํ นมิ โน ธมฺมเทสนายาติ
เวทิตพฺพํ ฯ

[ม. ว. ป. ๘ ส. ต. ๑๕]

[๑๙] สหมฺปติสฺสาติ โส กิร กสฺสปสฺส ภควโต สาสเน สหโก นาม เถโร ปฐมชฺฌานํ นิพฺพตฺเตตฺวา ปฐมชฺฌานภูมิยํ กปฺปายุกพฺรหฺมา หุตฺวา นิพฺพตฺโต ฯ ตตฺร นํ สหมฺปติพฺรหฺมาติ สญฺชานนฺติ ฯ ตํ สนฺธายาห พฺรหฺมุโน สหมฺปติสฺสาติ ฯ นสฺสติ วตาติ โส กิร อิมํ สทฺทํ ตถา นิจฺฉาเรสิ ยถา ทสสหสฺสี-โลกธาตุพฺรหฺมาโน สุตฺวา สพฺเพ สนฺนิปตึสุ ฯ อปฺปรชกฺข-ชาติกาติ ปญฺญามเย อกฺขิมฺหิ อปฺปํ ปริตฺตํ ราคโทสโมหรชํ เอเตสํ เอวํสภาวาติ อปฺปรชกฺขชาติกา อปฺปํ ราคาทิรชํ เยสํ ตํสภาวา อปฺปรชกฺขชาติกาติ เอวเมตฺถ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ อสฺสวนตาติ สยํ อภิญฺญาติอาทีสุ วิย กรณตฺเถ ปจฺจตฺตวจนํ ฯ อสฺสวนตายาติ อตฺโถ ฯ ภวิสฺสนฺตีติ ปุริมพุทฺเธสุ ทสปุญฺญกิริย-วเสน กตาธิการา ปริปากคตปทุมานิ วิย สุริยรสฺมิสมฺผสฺสํ ธมฺม-เทสนํเยว อากงฺขมานา จตุปฺปทิกคาถาวสาเน อริยภูมึ โอกฺกมนารหา น เอโก น เทฺว อเนกสตสหสฺสา ธมฺมสฺส อญฺญาตาโร ภวิสฺสนฺตีติ ทสฺเสติ ฯ ปาตุรโหสีติ ปาตุภวิ ฯ สมเลหิ จินฺติโตติ สมเลหิ ปูรณกสฺสปาทีหิ ฉหิ สตฺถาเรหิ จินฺติโต ฯ เต หิ ปุเรตรํ อุปฺปชฺชิตฺวา สกลชมฺพูทีเป กณฺฏเก ปตฺถรมานา วิย วิสํ สิญฺจมานา วิย จ สมลํ มิจฺฉาทิฏฺฐิธมฺมํ เทสยึสุ ฯ เต กิร พุทฺธโกลาหลานุสฺสเวน สญฺชาตกุตูหลา โลกํ วญฺเจตฺวา โกหญฺเญ ฐตฺวา สพฺพญฺญุตํ ปฏิชานนฺตา ยงฺกิญฺจิ อธมฺมํเยว

[ม. ว. ป. ๘ ส. ต. ๑๕]

ธมฺโมติ ทีเปสุํ ฯ อปาปุเรตนฺติ วิวร เอตํ ฯ อมตสฺส ทฺวารนฺติ
อมตสฺส นิพฺพานสฺส ทฺวารภูตํ อริยมคฺคํ ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ
เอตํ กสฺสปสฺส ภควโต สาสนนฺตรธานโต ปภูติ ปิหิตํ นิพฺพาน-
นครสฺส มหาทฺวารํ อริยมคฺคํ สทฺธมฺมเทสนาหตฺเถน อปาปุร
วิวร อุคฺฆาเฏหีติ ฯ สุณนฺตุ ธมฺมํ วิมเลนานุพุทฺธนฺติ อิเม
สตฺตา ราคาทิมลานํ อภาวโต วิมเลน สมฺมาสมฺพุทฺเธน อนุพุทฺธํ
จตุสฺสจฺจธมฺมํ สุณนฺตุ ตาว ภควาติ ยาจติ ฯ เสลปพฺพโต
อุจฺโจ โหติ ถิโร จ น ปํสุปพฺพโต มิสฺสกปพฺพโต วาติ
อาห เสเล ยถา ปพฺพตมุทฺธนิฏฺฐิโตติ ฯ ตสฺสตฺโถ เสลมเย
เอกฆเน ปพฺพตมุทฺธนิ ยถา ฐิโตว น หิ ตตฺถ ฐิตสฺส ทสฺสนตฺถํ
คีวุกฺขิปนปสารณาทิกิจฺจํ อตฺถีติ ฯ ตถูปมนฺติ ตปฺปฏิภาคํ
เสลปพฺพตุปมํ ฯ ธมฺมมยํ ปาสาทนฺติ โลกุตฺตรธมฺมมาห ฯ โส
หิ สพฺพโส ปสาทาวโห สพฺพธมฺเม อติกฺกมฺม อจฺจุคฺคตฏฺเฐน
ปาสาทสทิโส จ ฯ ปญฺญาปริยาโย วา อิธ ธมฺมสทฺโท ฯ
ปญฺญา หิ อจฺจุคฺคตฏฺเฐน ปาสาโทติ อภิธมฺเม นิทฺทิฏฺฐา ฯ
ตถา จาห

ปญฺญาปาสาทมารุยฺห อโสโก โสกินึ ปชํ
ปพฺพตฏฺโฐว ภุมฺมฏฺเฐ ธีโร พาเล อเวกฺขตีติ[๑] ฯ

๑. ขุ. ธ. ๒๕/๑๘ ฯ

[ม. ว. ป. ๔-๑๐ ส. ต. ๑๕-๖]

อยํ ปเนตฺถ สงฺเขปตฺโถ ฯ ยถา เสลปพฺพตมุทฺธนิ ยถาจิโตว จกฺขุมา ปุริโส สมนฺตโต ชนตํ ปสฺเสยฺย ตฺวมฺปิ สุเมธ สุนฺทรปญฺญ สพฺพญฺญุตญาเณน สมนฺตจกฺขุ ภควา ธมฺมมยํ ปญฺญามยํ ปาสาทมารุยฺห สยํ อเปตโสโก โสกาวกิณฺณํ ชาติชราภิภูตํ ชนตํ อเปกฺขสฺสุ อุปธารย อุปปริกฺขาติ ฯ อยํ ปเนตฺถ อธิปฺปาโย ยถา หิ ปพฺพตปาเท สมนฺตา มหนฺตํ เขตฺตํ กตฺวา ตตฺถ เกทารปาลีสุ กุฏิกาโย กตฺวา รตฺตึ อคฺคึ ชาเลยฺยุํ จตุรงฺคสมนฺนาคตญฺจ อนฺธการํ อสฺส อถ ตสฺส ปพฺพตสฺส มตฺถเก ฐตฺวา จกฺขุมโต ปุริสสฺส ภูมึ โอโลกยโต เนว เขตฺตํ น เกทารปาลิโย น กุฏิโย น ตตฺถ สยิตมนุสฺสา ปญฺญาเยยฺยุํ อนุชฺชลภาวโต กุฏิกาสุ ปน อคฺคิชาลมตฺตเมว ปญฺญาเยยฺยุํ อุชฺชลภาวโต เอวํ ธมฺมปาสาทํ อารุยฺห สตฺตนิกายํ โอโลกยโต ตถาคตสฺส เย เต อกตกลฺยาณา สตฺตา เต เอกวิหาเร ทกฺขิณชานุปสฺเส นิสินฺนาปิ พุทฺธจกฺขุสฺส อาปาถํ นาคจฺฉนฺติ ญาณคฺคินา อนุชฺชลภาวโต อนุฬารภาวโต จ รตฺตึ ขิตฺตา สรา วิย โหนฺติ เย ปน กตกลฺยาณา เวเนยฺยปุคฺคลา เต เอวสฺส ทูเรปิ ฐิตา อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ ปริปกฺกญาณคฺคิตาย สมุชฺชลภาวโต อุฬารสนฺตานตาย จ โส อคฺคิ วิย หิมวนฺตปพฺพโต วิย จ ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ

[ม. ว. ป. ๑๐ ส. ต. ๑๖]

ทูเร สนฺโต ปกาเสนฺติ หิมวนฺโตว ปพฺพโต

อสนฺเตตฺถ น ทิสฺสนฺติ รตฺตึ ขิตฺตา ยถา สราติ[๑] ฯ

อุฏฺฐาหีติ ภควโต ธมฺมเทสนตฺถํ จาริกจรณํ ยาจนฺโต ภณติ ฯ อุฏฺฐาหีติ วา ธมฺมเทสนาย อปฺโปสฺสุกฺกตาสงฺขาตสงฺโกจาปตฺติโต กิลาสุภาวโต อุฏฺฐห ฯ วีราติอาทีสุ ภควา สาติสยจตุพฺพิธสมฺมปฺปธานวีริยวนฺตตาย วีโร เทวปุตฺตมจฺจุกิเลสาภิสงฺขารมารานํ วิชิตตฺตา วิชิตสงฺคาโม ชาติกนฺตาราทิโต เวเนยฺยสตฺถวาหนสมตฺถตาย นิพฺพานสงฺขาตํ เขมปฺปเทสํ สมฺปาปนสมตฺถตาย สตฺถวาโห กามจฺฉนฺทอิณสฺส อภาวโต อนโณติ เวทิตพฺโพ ฯ โย หิ ปเรสํ อิณํ คเหตฺวา วินาเสติ โส เตหิ อิณํ เทหีติ ตชฺชมาโนปิ ผรุสํ วุจฺจมาโนปิ พชฺฌมาโนปิ[๒] วธิยมาโนปิ กิญฺจิ ปฏิปฺผริตุํ น สกฺโกติ สพฺพํ ติติกฺขติ ฯ ติติกฺขาการณํ หิสฺส ตํ อิณํ โหติ ฯ เอวเมว โย ยมฺหิ กามจฺฉนฺเทน รชฺชติ ตณฺหาคหเณน ตํ วตฺถุํ คณฺหติ โส เตน ผรุสํ วุจฺจมาโนปิ พชฺฌมาโนปิ[๓] วธิยมาโนปิ กิญฺจิ ปฏิปฺผริตุํ น สกฺโกติ สพฺพํ ติติกฺขติ ฯ ติติกฺขาการณํ หิสฺส โส กามจฺฉนฺโท โหติ ฆรสามิเกหิ วธิยมานานํ[๔] อิตฺถีนํ วิย ฯ กสฺมา ฯ อิณสทิสตฺตา กามจฺฉนฺทสฺส ฯ

[๒๐] อชฺเฌสนนฺติ ครุฏฺฐานียํ ปยิรุปาสิตฺวา ครุตรํ ปโยชนํ

๑. ขุ. ธ. ๒๕/๕๕ ฯ ๒.-๓. ม. วมฺภมาโนปิ ฯ ๔. ม. วิเหฐิยมานานํ ฯ

อุทฺทิสฺส อภิปฏฺฐนา อชฺเฌสนา ฯ สาปิ อตฺถโต ยาจนาเอว ฯ
พุทฺธจกฺขุนาติ อินฺทฺริยปโรปริยตฺติญาเณน จ อาสยานุสยญาเณน
จ ฯ อิเมสญฺหิ ทฺวินฺนํ ญาณานํ พุทฺธจกฺขูติ นามํ ฯ สพฺพญฺญุต-
ญาณสฺส สมนฺตจกฺขูติ ฯ เหฏฺฐิมานํ ติณฺณํ มคฺคญาณานํ
ธมฺมจกฺขูติ ฯ อปฺปรชกฺเขติอาทีสุ เยสํ วุตฺตนเยเนว ปญฺญา-
จกฺขุมฺหิ ราคาทิรชํ อปฺปํ เต อปฺปรชกฺขา ฯ เยสํ ตํ มหนฺตํ
เต มหารชกฺขา ฯ เยสํ สทฺธาทีนิ อินฺทฺริยานิ ติกฺขานิ เต
ติกฺขินฺทฺริยา ฯ เยสํ ตานิ มุทูนิ เต มุทินฺทฺริยา ฯ เยสํ เตเยว
สทฺธาทโย อาการา สุนฺทรา เต สฺวาการา ฯ เย กถิตการณํ
สลฺลกฺเขนฺติ สุเขน สกฺกา โหนฺติ วิญฺญาเปตุํ เต สุวิญฺญาปยา ฯ
เย ปรโลกญฺเจว วชฺชญฺจ ภยโต ปสฺสนฺติ เต ปรโลกวชฺชภย-
ทสฺสาวิโน นาม ฯ อุปฺปลานิ เอตฺถ สนฺตีติ อุปฺปลินี คจฺโฉปิ
ชลาสโยปิ ฯ อิธ ปน ชลาสโย อธิปฺเปโต ฯ ตสฺมา อุปฺปลิ-
นิยนฺติ อุปฺปลวเนติ เอวมตฺโถ คเหตพฺโพ ฯ อิโต ปเรสุปิ
เอเสว นโย ฯ อนฺโตนิมุคฺคโปสีนีติ ยานิ อุทกสฺส อนฺโต
นิมุคฺคาเนว หุตฺวา ปุสฺสนฺติ วฑฺฒนฺติ ตานิ อนฺโตนิมุคฺคโปสีนิ ฯ
อุทกํ อจฺจุคฺคมฺม ติฏฺฐนฺตีติ อุทกํ อติกฺกมิตฺวา ติฏฺฐนฺติ ฯ
ตตฺถ ยานิ อจฺจุคฺคมฺม ฐิตานิ ตานิ สุริยรสฺมิสมฺผสฺสํ อาคมย-
มานานิ ฐิตานิ อชฺช ปุปฺผนกานิ ฯ ยานิ สโมทกํ ฐิตานิ ตานิ
เสฺว ปุปฺผนกานิ ฯ ยานิ อุทกา อนุคฺคตานิ อนฺโตนิมุคฺคโปสีนิ

[ม. ว. ป. ๑๐-๑ ส. ต. ๑๖]

ตานิ ตติยทิวเส ปุปฺผนกานิฯ อุทกา ปน อนุคฺคตานิ อญฺญานิปิ สโรคอุปฺปลาทีนิ๑ นาม อตฺถิ ยานิ เนว ปุปฺผิสฺสนฺติ มจฺฉกจฺฉปภกฺขาเนว ภวิสฺสนฺติ ตานิ ปาลึ นารูฬฺหานิ อาหริตฺวา ปน ทีเปตพฺพานีติ อฏฺฐกถายํ น ปกาสิตานิฯ ยเถว หิ ตานิ จตุพฺพิธานิ ปุปฺผานิ เอวเมว อุคฺฆติตญฺญู วิปจิตญฺญู เนยฺโย ปทปรโมติ จตฺตาโร ปุคฺคลาฯ ตตฺถ ยสฺส ปุคฺคลสฺส สห อุทาหฏเวลาย ธมฺมาภิสมโย โหติ อยํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานาติ อาทินา นเยน สงฺขิตฺเตน มาติกาย ฐปิยมานาย เทสนานุสาเรน ญาณํ เปเสตฺวา อรหตฺตํ คณฺหิตุํ สมตฺโถ ปุคฺคโล อุคฺฆติตญฺญูติ วุจฺจติฯ ยสฺส ปุคฺคลสฺส สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส วิตฺถาเรน อตฺเถ วิภชิยมาเน ธมฺมาภิสมโย โหติ อยํ รุจฺจติ ปุคฺคโล วิปจิตญฺญูฯ ยสฺส ปุคฺคลสฺส อุทฺเทสโต ปริปุจฺฉโต โยนิโส มนสิกโรโต กลฺยาณมิตฺเต เสวโต ภชโต ปยิรุปาสโต อนุปุพฺเพน ธมฺมาภิสมโย โหติ อยํ วุจฺจติ ปุคฺคโล เนยฺโยฯ ยสฺส ปุคฺคลสฺส พหุมฺปิ สุณโต พหุมฺปิ ภณโต พหุมฺปิ ธารยโต พหุมฺปิ วาจยโต น ตาย ชาติยา ธมฺมาภิสมโย โหติ เตน อตฺตภาเวน มคฺคํ วา ผลํ วา อนฺตมโส ฌานํ วา วิปสฺสนํ วา นิพฺพตฺเตตุํ น สกฺโกติ อยํ วุจฺจติ ปุคฺคโล ปทปรโมฯ ตตฺร ภควา อุปฺปลวนาทิสทิสํ ทสสหสฺสีโลกธาตุํ โอโลเกนฺโต

๑. สโรปคอุปฺปลาทีนีติปิ ทิสฺสติฯ

[ม. ว. ป. ๑๑-๑๒ ส. ต. ๑๖]

อชฺช ปุปฺผนกานิ วิย อุคฺฆฏิตญฺญู เสฺว ปุปฺผนกานิ วิย วิปจิตญฺญู ตติยทิวเส ปุปฺผนกานิ วิย เนยฺเย มจฺฉกจฺฉปภกฺขปุปฺผานิ วิย ปทปรเม จ อทฺทส ฯ ปสฺสนฺโต จ เอตฺตกา อปฺปรชกฺขา เอตฺตกา มหารชกฺขา ตตฺราปิ เอตฺตกา อุคฺฆฏิตญฺญูติ เอวํ สพฺพาการโตว อทฺทส ฯ ตตฺถ ติณฺณํ ปุคฺคลานํ อิมสฺมิญฺเญว อตฺตภาเว ภควโต ธมฺมเทสนา อตฺถํ สาเธติ ฯ ปทปรมานํ อนาคตตฺถาย วาสนา โหติ ฯ อถ ภควา อิเมสํ จตุนฺนํ ปุคฺคลานํ อตฺถาวหํ ธมฺมเทสนํ วิทิตฺวา เทเสตุกมฺยตํ อุปฺปาเทตฺวา ปุน สพฺเพปิ ตีสุ ภเวสุ สตฺเต ภพฺพาภพฺพวเสน เทฺว โกฏฺฐาเส อกาสิ ฯ เย สนฺธาย วุตฺตํ เย เต สตฺตา กมฺมาวรเณน สมนฺนาคตา วิปากาวรเณน สมนฺนาคตา กิเลสาวรเณน สมนฺนาคตา อสฺสทฺธา อจฺฉนฺทิกา ทุปฺปญฺญา อภพฺพา นิยามํ โอกฺกมิตุํ กุสเลสุ ธมฺเมสุ สมฺมตฺตํ อิเม เต สตฺตา อภพฺพา ฯ กตเม เต สตฺตา ภพฺพา เย เต สตฺตา น กมฺมาวรเณน ฯ เป ฯ อิเม เต สตฺตา ภพฺพาติ ฯ ตตฺถ สพฺเพปิ อภพฺพปุคฺคเล ปหาย ภพฺพปุคฺคเลเยว ญาเณน ปริคฺคเหตฺวา เอตฺตกา ราคจริตา เอตฺตกา โทสโมหวิตกฺก สทฺธาพุทฺธิจริตาติ ฉ โกฏฺฐาเส อกาสิ ฯ เอวํ กตฺวา ธมฺมํ เทเสสฺสามีติ จินฺเตสิ ฯ เอตฺถ จ อปฺปรชกฺขาทิภพฺพาทิวเสน อาวชฺชนฺตสฺส ภควโต เต สตฺตา ปุญฺชปุญฺชาว หุตฺวา อุปฏฺฐหนฺติ น เอเกกาติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ

[ม. ว. ป. ๑๒ ส. ต. ๑๖]

ปจฺจภาสีติ ปฏิอภาสิ ฯ อปารุตาติ วิวฏา ฯ อมตสฺส ทฺวาราติ อริยมคฺโค ฯ โส หิ อมตสงฺขาตสฺส นิพฺพานสฺส ทฺวารํ ฯ โส มยา วิวริตฺวา ฐปิโต มหากรุณูปนิสฺสเยน สยมฺภูญาเณน อธิคตตฺตาติ ทสฺเสติ ฯ อปารุตํ เตสํ อมตสฺส ทฺวารนฺติ เกจิ ปฐนฺติ ฯ ปมุญฺจนฺตุ สทฺธนฺติ สพฺเพ อตฺตโน สทฺธํ ปมุญฺจนฺตุ วิสฺสชฺเชนฺตุ ปเวเทนฺตุ ฯ มยา เทสิเต ธมฺเม มยิ จ อตฺตโน สทฺทหนาการํ อุฏฺฐาเปนฺตูติ อตฺโถ ฯ ปจฺฉิมปททฺวเย อยมตฺโถ อหํ หิ อตฺตโน ปคุณํ สุปฺปวตฺติตมฺปิ อิมํ ปณีตํ อุตฺตมํ ธมฺมํ กายวาจากิลมถสญฺญี หุตฺวา น ภาสึ ภาสิสฺสามีติ (น) จินฺเตสึ อิทานิ ปน สพฺโพ ชโน สทฺธาภาชนํ อุปเนตุ ปูเรสฺสามิ อิเมสํ สงฺกปฺปนฺติ ฯ อนฺตรธายีติ สตฺถารํ คนฺธมาลาทีหิ ปูเชตฺวา อนฺตรหิโต สกฏฺฐานเมว คโตติ อตฺโถ ฯ สตฺถุ สนฺติกํ หิ อุปคตานํ เทวานํ พฺรหฺมานญฺจ ตสฺส ปุรโต อนฺตรธานํ นาม สกฏฺฐานคมนเมว ฯ

[๒๑] เอตทโหสีติ เอตํ อโหสิ ฯ กสฺส นุโข อหํ ปฐมํ ธมฺมํ เทเสยฺยนฺติ อยํ ธมฺมเทสนาปฏิสํยุตฺโต วิตกฺโก อุทปาทีติ อตฺโถ ฯ อาฬาโรติ ตสฺส นามํ ฯ ทีฆปิงฺคโล กิเรส ฯ โส หิ ตุงฺคสรีรตาย ทีโฆ ปิงฺคลจกฺขุตาย ปิงฺคโล ฯ เตนสฺส อาฬาโรติ นามํ อโหสิ ฯ กาลาโมติ โคตฺตํ ฯ ปณฺฑิโตติ ปณฺฑิจฺเจน สมนฺนาคโต ฯ สมาปตฺติปฏิลาภสํสิทฺเธน อธิคม-

พาหุสจฺจสงฺขาเตน ปณฺฑิตภาเวน สมนฺนาคโตติ อตฺโถ ฯ
พฺยตฺโตติ เวยฺยตฺติเยน สมนฺนาคโต ฯ สมาปตฺติปฏิลาภปจฺจเยน
ปาริหาริกปญฺญาสงฺขาเตน พฺยตฺตภาเวน ยุตฺโตติ อตฺโถ ฯ เมธาวีติ
ฐานุปฺปตฺติยา ปญฺญาย สมนฺนาคโต ฯ อถวา เมธาวีติ ติเหตุก-
ปฏิสนฺธิปญฺญาสงฺขาตาย ตํตํอิติกตฺตพฺพตาปญฺญาสงฺขาตาย จ
เมธาย สมนฺนาคโตติ เอวเมตฺถ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ อปฺปรชกฺข
ชาติโกติ สมาปตฺติยา วิกฺขมฺภิตตฺตา นิกฺกิเลสชาติโก วิสุทฺธ
สตฺโต ฯ อาชานิสฺสตีติ สลฺลกฺขิสฺสติ ปฏิวิชฺฌิสฺสติ ฯ ภควโตปิ
โข ญาณํ อุทปาทีติ ภควโตปิ สพฺพญฺญุตญาณํ อุปฺปชฺชิ ฯ
ภควา กิร เทวตาย กถิเตเนว นิฏฺฐํ อคนฺตฺวา สยมฺปิ สพฺพญฺญุต-
ญาเณน โอโลเกนฺโต อิโต สตฺตมทิวสมตฺถเก กาลํ กตฺวา
อากิญฺจญฺญายตเน นิพฺพตฺโตติ อทฺทส ฯ ตํ สนฺธายาห ภควโตปิ
โข ญาณํ อุทปาทีติ ฯ มหาชานิโยติ สตฺตทิวสพฺภนฺตเร ปตฺตพฺพ-
มคฺคผลโต ปริหีนตฺตา มหตี ชานิ ปริหานิ อสฺสาติ มหา-
ชานิโย ฯ อกฺขเณ นิพฺพตฺโต อิธ ธมฺมเทสนฏฺฐานํ อาคมน-
ปาทาปิ นตฺถิ อถาหํ ตตฺถ คจฺเฉยฺยํ คนฺตฺวา เทสิยมานํ
ธมฺมมฺปิสฺส โสตุํ โสตปสาโทปิ นตฺถิ เอวํ มหาชานิโย ชาโตติ
ทสฺเสติ ฯ กิมฺปน ภควตา ตํ อตฺตโน พุทฺธานุภาเวน ธมฺมํ
ญาเปตุํ น สกฺกาติ ฯ อาม น สกฺกาติ ฯ น หิ ปรโต
โฆสมนฺตเรน สาวกานํ ธมฺมาภิสมโย สมฺภวติ ฯ อญฺญถา
[ม. ว. ป. ๑๒ ส. ต. ๑๗]

อิตรปจฺจยรหิตสฺสาปิ ธมฺมาภิสมเยน ภวิตพฺพํ น จ ตํ อตฺถิ ฯ วุตฺตํ เหตํ เทฺวเม ภิกฺขเว ปจฺจยา สมฺมาทิฏฺฐิยา อุปฺปาทาย ปรโต จ โฆโส อชฺฌตฺตญฺจ โยนิโส มนสิกาโรติ[๑] ฯ อุทฺทโกติ ตสฺส นามํ ฯ รามสฺส ปน ปุตฺตตาย รามปุตฺโต ฯ อภิโทส-กาลกโตติ อฑฺฒรตฺเต กาลกโต ฯ ภควโตปิ โข ญาณํ อุทปาทีติ อิธาปิ กิร ภควา เทวตาย วจเนน สนฺนิฏฺฐานํ อกตฺวา สพฺพญฺญุตญาเณน โอโลเกนฺโต หิยฺโย อฑฺฒรตฺเต กาลํ กตฺวา อุทฺทโก รามปุตฺโต เนวสญฺญานาสญฺญายตเน นิพฺพตฺโตติ อทฺทส ฯ ตสฺมา เอวํ วุตฺตํ ฯ เสสํ ปุริมนยสทิสเมว ฯ พหูปการาติ พหุอุปการา ฯ ปธานปหิตตฺตํ อุปฏฺฐหึสูติ ปธานตฺถาย เปสิตตฺต-ภาวํ วสนฏฺฐาเน ปริเวณสมฺมชฺชเนน ปตฺตจีวรํ คเหตฺวา อนุพนฺธเนน มุโขทกทนฺตกฏฺฐทานาทินา จ อุปฏฺฐหึสุ ฯ

[๒๒] เก ปเนเต ปญฺจวคฺคิยา นาม ฯ เย เต

> ราโม ธโช ลกฺขโณ จาปิ[๒] มนฺตี
> ยญฺโญ จ[๓] โภโช สุยาโม สุทตฺโต
> เอเต ตทา อฏฺฐ อเหสุํ พฺราหฺมณา
> ฉฬงฺความนฺตํ[๔] วิยากรึสูติ ฯ

โพธิสตฺตสฺส ชาตกาเล สุปินปฏิคฺคาหกา เจว ลกฺขณปฏิคฺคาหกา

๑. องฺ. ทุก. ๒๐/๑๑๐ ตตฺถ ปน ปรโต จ โฆโส โยนิโส จ มนสิกาโรติ ทิสฺสติ ฯ
๒. โชติมนฺตี ฯ ๓. สุโภโช ฯ ๔. ฉฬงฺควา มนฺต ฯ เอวมฺปิ ทิสฺสติ ฯ กตฺถจิ ปน โกณฺฑญฺโญ จ โภโช สุยาโม สุทตฺโตติปิ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ป. ๑๓ ส.ต. ๑๗]

จ อฏฺฐ พฺราหฺมณา ฯ เตสุ ตโย เทฺวธา พฺยากรึสุ อิเมหิ ลกฺขเณหิ สมนฺนาคโต อคารํ อชฺฌาวสมาโน ราชา โหหิติ จกฺกวตฺติ ปพฺพชมาโน พุทฺโธติ ฯ ปญฺจ พฺราหฺมณา เอกํสพฺยา-กรณา อเหสุํ อิเมหิ ลกฺขเณหิ สมนฺนาคโต อคาเร น ติฏฺฐติ พุทฺโธว โหตีติ ฯ เตสุ ปุริมา ตโย ยถามนฺตปทงฺคตา ฯ เอเต หิ ลกฺขณมนฺตสงฺขาตเวทวจนานุรูปํ ปฏิปนฺนา เทฺว คติโย ภวนฺติ อนญฺญาติ วุตฺตนิยาเมน นิจฺฉินิตุํ อสกฺโกนฺตา วุตฺตเมว ปฏิปชฺชึสุ น มหาปุริสสฺส พุทฺธภาวปฺปตฺตึ ปจฺจาสึสุ ฯ อิเม ปน โกณฺฑญฺญาทโย ปญฺจ เอกํสโต พุทฺโธ ภวิสฺสตีติ ชาต-นิจฺฉยตฺตา มนฺตปทํ อติกฺกนฺตา ฯ เต อตฺตนา ลทฺธํ ตุฏฺฐิทานํ ญาตกานํ วิสฺสชฺเชตฺวา อยํ มหาปุริโส อคาเร นาชฺฌาวสิสฺสติ เอกนฺเตน พุทฺโธ ภวิสฺสตีติ นิพฺเพมติกา โพธิสตฺตํ อุทฺทิสฺส สมณปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตา ฯ เตสํ ปุตฺตาติปิ วทนฺติ ฯ ตํ อฏฺฐ-กถายํ ปฏิกฺขิตฺตํ ฯ เอเต กิร ทหรกาเลเยว พหู มนฺเต ชานึสุ ตสฺมา เน พฺราหฺมณา อาจริยฏฺฐาเน ฐปยึสุ ฯ เต ปจฺฉา อมฺเหหิ ปุตฺตทารชฏํ ฉินฺทิตฺวา น สกฺกา ภวิสฺสติ ปพฺพชิตุนฺติ ทหรกาเลเยว ปพฺพชิตฺวา รมณียานิ เสนาสนานิ ปริภุญฺชนฺตา วิจรึสุ ฯ กาเลน กาลํ ปน กึ โภ มหาปุริโส มหาภินิกฺขมนํ นิกฺขนฺโตติ ปุจฺฉนฺติ ฯ มนุสฺสา กุหึ ตุมฺเห มหาปุริสํ ปสฺสิสฺสถ ตีสุ ปาสาเทสุ ติวิธนาฏกมชฺเฌ เทโว วิย สมฺปตฺตึ อนุโภตีติ

[ม. ว. ป. ๑๓ ส. ต. ๑๗]

วทนฺติฯ เต สุตฺวา น ตาว มหาปุริสสฺส ญาณํ ปริปากํ คจฺฉตีติ อปฺโปสฺสุกฺกา วิหรึสุเยวฯ กสฺมา ปเนตฺถ ภควา พหูปการา โข เม ปญฺจวคฺคิยาติ อาห กึ อุปการกานํเยว เอส ธมฺมํ เทเสติ อนุปการกานํ น เทเสตีติฯ โน น เทเสติฯ ปริจยวเสน เหส อาฬารญฺเจว กาลามํ อุทฺทกญฺจ รามปุตฺตํ โอโลเกสิฯ เอตสฺมิมฺปน พุทฺธกฺเขตฺเต ฐเปตฺวา อญฺญา- โกณฺฑญฺญํ อญฺโญ ปฐมํ ธมฺมํ สจฺฉิกาตุํ สมตฺโถ นาม นตฺถิฯ กสฺมาฯ ตถาวิธอุปนิสฺสยตฺตาฯ ปุพฺเพ กิร ปุญฺญกรณกาเล เทฺว ภาตโร อเหสุํฯ เต จ เอกโต สสฺสํ อกํสุฯ ตตฺถ เชฏฺฐสฺส เอกสฺมึ สสฺเส นว วาเร อคฺคสสฺสทานํ มยา ทาตพฺพนฺติ อโหสิฯ โส วปฺปกาเล พีชคฺคํ นาม ทตฺวา คพฺภกาเล กนิฏฺเฐน สทฺธึ มนฺเตสิฯ กนิฏฺโฐ คพฺภกาเล คพฺภํ ผาเลตฺวา ทสฺสามีติ ตรุณสสฺสํ นาเสตุกาโมสีติ อาหฯ เชฏฺโฐ กนิฏฺฐสฺส อนนุวตฺต- ภาวํ ญตฺวา เขตฺตํ วิภชิตฺวา อตฺตโน โกฏฺฐาสโต คพฺภํ ผาเลตฺวา ขีรํ นีหริตฺวา สปฺปิผาณิเตน โยเชตฺวา อทาสิฯ ปุถุกกาเล ปุถุกํ กาเรตฺวา อทาสิฯ ลายเน ลายนคฺคํ เวณิ- กรเณ เวณิคฺคํ เวณิโย ปุริสภารวเสน พนฺธิตฺวา กลาปกรเณ กลาปคฺคํ ขเล กลาปานํ ฐปนทิวเส ขลคฺคํ มทฺทิตฺวา วิหีนํ ราสิกรณทิวเส ขลภณฺฑคฺคํ โกฏฺฐาคาเร ธญฺญสฺส ปกฺขิปน- ทิวเส โกฏฺฐคฺคนฺติ เอวํ เอกสฺมึ สสฺเส นว วาเร อคฺคทานํ

[ม. ว. ป. ๑๓ ส. ต. ๑๗]

อทาสิ ฯ กนิฏฺโฐ ปน ขลโต ธญฺญํ อุทฺธริตฺวา คหณทิวเส อทาสิ ฯ เตสุ เชฏฺโฐ อญฺญาโกณฺฑญฺญตฺเถโร ชาโต ฯ กนิฏฺโฐ สุภทฺทปริพฺพาชโก ฯ อิติ เอกสฺมึ สสฺเส นวนฺนํ อคฺค-ทานานํ ทินฺนตฺตา จเปตฺวา เถรํ อญฺโญ ปรมํ ธมฺมํ สจฺฉิกาตุํ สมตฺโถ นาม นตฺถิ ฯ นวนฺนํ อคฺคทานานํ ทินฺนตฺตาติ อิทญฺจ ตสฺส รตฺตญฺญูนํ อคฺคภาวตฺถาย กตาภินีหารานุรูปปวตฺติตสาวก-ปารมิยา จิณฺณนฺเตน ปวตฺติตตฺตา วุตฺตํ ฯ ติณฺณมฺปิ หิ โพธิสตฺตานํ ตํตํปารมิยา สิขาปฺปตฺตกาเล ปวตฺติตํ ปุญฺญํ อปุญฺญํ วา ครุตรวิปากเมว โหติ ฯ ธมฺมสฺส จ สพฺพปรมํ สจฺฉิกิริยาย วินา กถํ รตฺตญฺญูนํ อตฺตภาวสิทฺธีติ ฯ พหูปการา โข เม ปญฺจวคฺคิยาติ อิทํ ปน อุปการานุสฺสรณมตฺตเกเนว วุตฺตํ ฯ

[๒๓] อิสิปตเน มิคทาเยติ ตสฺมึ กิร ปเทเส อนุปฺปนฺเน พุทฺธุปฺปาเท ปจฺเจกสมฺพุทฺธา คนฺธมาทนปพฺพเต สตฺตาหํ นิโรธ-สมาปตฺติยา วีตินาเมตฺวา นิโรธา วุฏฺฐาย นาคลตาทนฺตกฏฺฐํ ขาทิตฺวา อโนตตฺตทเห มุขํ โธวิตฺวา ปตฺตจีวรํ อาทาย อากาเสน อาคนฺตฺวา นิปตนฺติ ตตฺถ จีวรํ ปารุปิตฺวา นคเร ปิณฺฑาย จริตฺวา กตภตฺตกิจฺจา คมนกาเลปิ ตโตเยว อุปฺปติตฺวา คจฺฉนฺติ ฯ อิติ อิสโย เอตฺถ นิปตนฺติ อุปฺปตนฺติ จาติ ตํ ฐานํ อิสิปตนนฺติ สงฺขํ คตํ ฯ มิคานมฺปน อภยตฺถาย ทินฺนตฺตา มิคทาโยติ วุจฺจติ ฯ เตน วุตฺตํ อิสิปตเน มิคทาเยติ ฯ อญฺเญ พุทฺธา ปรมํ ธมฺม-

[ม. ว. ป. ๑๓-๑๔ ส. ต. ๑๗]

เทสนตฺถาย คจฺฉนฺตา อากาเสน คนฺตฺวา ตตฺเถว โอตรนฺติ ฯ อมฺหากมฺปน ภควา อุปกสฺส อาชีวกสฺส อุปนิสฺสยํ ทิสฺวา อุปโก อิมํ อทฺธานํ ปฏิปนฺโน โส มํ ทิสฺวา สลฺลปิตฺวา คมิสฺสติ อถ ปุน นิพฺพิณฺโณ อาคมฺม อรหตฺตํ สจฺฉิกริสฺสตีติ ญตฺวา อฏฺฐารสโยชนมคฺคํ ปทสาว อคมาสิ ฯ เตน วุตฺตํ เยน พาราณสี เตน จาริกํ ปกฺกามีติ ฯ

[๒๔] อนฺตรา จ คยํ อนฺตรา จ โพธินฺติ คยาย จ โพธิสฺส จ วิวเร ติคาวุตนฺตเร ฐาเน ฯ โพธิมณฺฑโต หิ คยา ตีณิ คาวุตานิ พาราณสี อฏฺฐารสโยชนานิ ฯ อุปโก โพธิมณฺฑสฺส จ คยาย จ อนฺตเร ภควนฺตํ อทฺทส ฯ อนฺตราสทฺเทน ปน ยุตฺตตฺตา อุปโยควจนํ กตํ ฯ อีทิเสสุ จ ฐาเนสุ อกฺขรจินฺตกา อนฺตรา คามญฺจ นทิญฺจ ยาตีติ เอวํ เอกเมว อนฺตราสทฺทํ ปยุญฺชนฺติ ฯ โส ทุติยปเทนปิ โยเชตพฺโพ โหติ ฯ อนฺตราสทฺเท อโยชิยมาเน อุปโยควจนํ น ปาปุณาติ สามิวจนสฺส ปสงฺเค อนฺตราสทฺท-โยเคน อุปโยควจนสฺส อิจฺฉิตตฺตา ฯ อิธ ปน โยเชตฺวา เอวํ วุตฺตํ ฯ อทฺธานมคฺคนฺติ อทฺธานสงฺขาตํ มคฺคํ ฯ ทีฆมคฺคนฺติ อตฺโถ ฯ อทฺธานคมนสมยสฺส วิภงฺเค อฑฺฒโยชนํ คจฺฉามีติ ภุญฺชิตพฺพนฺติอาทิวจนโต อฑฺฒโยชนมฺปิ อทฺธานมคฺโค โหติ ฯ โพธิมณฺฑโต ปน คยา ติคาวุตํ ฯ วิปฺปสนฺนานีติ สุฏฺฐุ ปสนฺนานิ ฯ อินฺทฺริยาทีนิ มนจฺฉฏฺฐานิ อินฺทฺริยานิ ฯ ปริสุทฺโธติ

[ม. ว. ป. ๑๔ ส. ต. ๑๗]

นิทฺโทโส ฯ ปริโยทาโตติ ตสฺเสว เววจนํ ฯ นิรุปกฺกิเลสตฺตาเยว หิ เอส ปริโยทาโตติ วุตฺโต น เสตภาเวน ฯ เอตสฺส จ ปริโยทาตตํ ทิสฺวาว อินฺทฺริยานํ วิปฺปสนฺนตํ อญฺญาสิ ฯ นยคฺ-คาหิกปญฺญา กิเรสา ตสฺส อาชีวกสฺส ฯ สพฺพาภิภูติ สพฺพํ เตภูมิกธมฺมํ อภิภวิตฺวา ฐิโต ฯ สพฺพวิทูติ สพฺพํ จตุพฺภูมิกธมฺมํ อเวทึ อญฺญานึ สพฺพโส เญยฺยาวรณสฺส ปหีนตฺตา ฯ สพฺเพสุ ธมฺเมสุ อนูปลิตฺโตติ สพฺเพสุ เตภูมิกธมฺเมสุ รชฺชนทุสฺสนมุยฺหนา-ทินา กิเลสเลเปน อลิตฺโต ฯ สพฺพญฺชโหติ สพฺพํ เตภูมิกธมฺมํ ชหิตฺวา ฐิโต ฯ อปฺปหาตพฺพมฺปิ หิ กุสลาพฺยากตํ ตปฺปฏิ-พทฺธกิเลสปฺปหาเนน ปหีนตฺตา น โหตีติ ชหิตเมว โหติ ฯ ตณฺหกฺขเย วิมุตฺโตติ ตณฺหกฺขเย นิพฺพาเน อารมฺมณกรณวเสน วิมุตฺโต ฯ สยํ อภิญฺญายาติ สพฺพํ จตุพฺภูมิกธมฺมํ อตฺตนาว ชานิตฺวา ฯ กมุทฺทิเสยฺยนฺติ กํ อญฺญํ อยํ เม อาจริโยติ กุทฺทิเสยฺยํ ฯ น เม อาจริโย อตฺถีติ โลกุตฺตรธมฺเม มยฺหํ อาจริโย นาม นตฺถิ ฯ กิญฺจาปิ หิ โลกิยธมฺมานมฺปิ ยาทิโส โลกนาถสฺส อธิคโม น ตาทิโส อาคโม ปรูปเทโส อตฺถิ ฯ โลกุตฺตรธมฺเม ปนสฺส เลโสปิ นตฺถิ ฯ นตฺถิ เม ปฏิปุคฺคโลติ มยฺหํ สีลาทีหิ คุเณหิ ปฏินิธิภูโต ปุคฺคโล นาม นตฺถิ ฯ สมฺมาสมฺพุทฺโธติ เหตุนา นเยน จตฺตาริ สจฺจานิ สยํ พุทฺโธ ฯ สีติภูโตติ สพฺพกิเลสคฺคินิพฺพาปเนน สีติภูโต ฯ กิเลสานํเยว

[ม. ว. ป. ๑๔ ส. ต. ๑๗-๘]

นิพฺพุตตฺตา นิพฺพุโต ฯ กาสีนํ ปุรนฺติ กาสิกรฏฺเฐ นครํ ฯ อาหญฺฉินฺติ อาหนิสฺสามิ ฯ อมตทุนฺทภินฺติ เวเนยฺยานํ อมตาธิคมาย อุคฺโฆสนาติ กตฺวา สตฺถุ ธมฺมเทสนาปิ อมตทุนฺทภีติ วุตฺตา ฯ ธมฺมจกฺขุปฏิลาภาย ตํ อมตเภรึ ปหริสฺสามีติ คจฺฉามีติ วุตฺตํ โหติ ฯ อรหสิ อนนฺตชิโนติ อนนฺตชิโนปิ ภวิตุํ ยุตฺโตติ อตฺโถ ฯ อนนฺตญาโณ ชิตกิเลโสติ อนนฺตชิโน ฯ หุเวยฺยาปาวุโสติ[๑] อาวุโส เอวมฺปิ นาม ภเวยฺย ฯ เอวํวิเธ นามรูปกายรตเน อีทิเสน ญาเณน ภวิตพฺพนฺติ อธิปฺปาโย ฯ อยํ หิสฺส ปพฺพชฺชาย ปจฺจโย ชาโต ฯ กตาธิกาโร เหส ฯ ตถาหิ ภควา เตน สมาคมตฺถํ ปทสาว ตํ มคฺคํ ปฏิปชฺชิ ฯ ปกฺกามีติ วงฺกหารชนปทํ นาม อคมาสิ ฯ ตตฺเถกํ มิคลุทฺทกคามกํ นิสฺสาย วาสํ กปฺเปสิ ฯ เชฏฺฐกลุทฺทโก ตํ อุปฏฺฐาสิ ฯ ตสฺมิญฺจ ชนปเท จณฺฑา มจฺฉิกา โหนฺติ ฯ อถ นํ เอกาย ปาฏิยา[๒] วสาเปสุํ ฯ มิคลุทฺทโก ทูรํ มิควํ คจฺฉนฺโต อมฺหากํ อรหนฺเต มา ปมชฺชีติ นาวํ[๓] นาม ธีตรํ อาณาเปตฺวา อคมาสิ สทฺธึ ปุตฺตภาตุเกหิ ฯ สา จสฺส ธีตา ทสฺสนียา โหติ โกฏฺฐาสสมฺปนฺนา ฯ ทุติยทิวเส อุปโก ฆรํ อาคโต ตํ ทาริกํ สพฺพํ อุปหารํ กตฺวา ปริวิสิตุํ อุปคตํ ทิสฺวา ราเคน อภิภูโต ภุญฺชิตุมฺปิ อสกฺโกนฺโต ภาชเนน ภตฺตํ อาทาย วสนฏฺฐานํ คนฺตฺวา ภตฺตํ เอกมนฺตํ

๑. ปาลิยํ หุเวยฺยาวุโสติ ทิสฺสติ ฯ ตเถว อฏฺฐกถา ฯ ๒. จาฏิยาติ ภเวยฺย ฯ ๓. ม. จาปํ ฯ

[ม. ว. ป. ๑๔-๕ ส. ต. ๑๘]

นิกฺขิปิตฺวา สเจ นาวํ[๑] ลภามิ ชีวามิ โน เจ มรามีติ
นิราหาโร สยิ ฯ สตฺตเม ทิวเส มาควิโก อาคนฺตฺวา ธีตรํ
สพฺพํ อุปกสฺส ปวุตฺตึ ปุจฺฉิ ฯ สา เอกทิวสเมว อาคนฺตฺวา
ปุน นาคตปุพฺโพติ อาห ฯ มาควิโก อาคตทิวเสเนว[๒] นํ อุป-
สงฺกมิตฺวา ปุจฺฉิสฺสามีติ ตํขณํเยว คนฺตฺวา กึ ภนฺเต อผาสุกนฺติ
ปาเท ปรามสนฺโต ปุจฺฉิ ฯ อุปโก นิตฺถุนนฺโต ปริวตฺตติเยว ฯ
โส วท ภนฺเต ยํ มยา สกฺกา กาตุํ สพฺพํ กริสฺสามีติ อาห ฯ
อุปโก สเจ นาวํ[๓] ลภามิ ชีวามิ โน เจ มยฺหเมว มรณํ
เสยฺโยติ อาห ฯ ชานาสิ ปน ภนฺเต กิญฺจิ สิปฺปนฺติ ฯ น
ชานามีติ ฯ น ภนฺเต กิญฺจิ สิปฺปํ อชานนฺเตน สกฺกา ฆราวาสํ
อธิฏฺฐาตุนฺติ ฯ โส อาห นาหํ กิญฺจิ สิปฺปํ ชานามิ อปิจ
ตุมฺหากํ มํสหารโก ภวิสฺสามิ มํสญฺจ วิกฺกีณิสฺสามีติ ฯ มาควิโก
อมฺหากมฺปิ เอตเทว รุจฺจตีติ อุตฺตรสาฏฺกํ ทตฺวา ฆรํ เนตฺวา
ธีตรํ ตสฺส อทาสิ ฯ เตสํ สํวาสมนฺวาย ปุตฺโต วิชายิ ฯ
สุภทฺโทติสฺส นามํ อกํสุ ฯ นาวาปิ[๔] ตสฺส โรทนกาเล มํสํ-
หารกสฺส ปุตฺต มิคลุทฺทกสฺส ปุตฺต มา โรทิ มา โรทีติอาทีนิ
วทมานา ปุตฺตโตสนคีเตน อุปกํ อุปฺปณฺเฑสิ ฯ ภทฺเท ตฺวํ มํ
อนาโถติ มญฺญสิ อตฺถิ เม อนนฺตชิโน นาม สหาโย ตสฺสาหํ
สนฺติกํ คมิสฺสามีติ อาห ฯ นาวา[๓] เอวมยํ อฏฺฏิยตีติ ญตฺวา

๑. ม. จาปํ ฯ ๒. ม. อาคตเวเสเนว ฯ ๓. ม. จาปํ ฯ ๔. ม. จาปา ฯ

[ม. ว. ป. ๑๕ ส. ต. ๑๘]

ปุนปฺปุนํ กเถสิ ฯ โส เอกทิวสํ อนาโรเจตฺวาว มชฺฌิมเทสาภิมุโข ปกฺกามิ ฯ ภควา จ เตน สมเยน สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน มหาวิหาเร ฯ อถโข ภควา ปฏิกจฺเจว ภิกฺขู อาณาเปสิ โย ภิกฺขเว อนนฺตชิโนติ ปุจฺฉมาโน อาคจฺฉติ ตสฺส มํ ทสฺเสยฺยา-ถาติ ฯ อุปโกปิ โข กุหึ อนนฺตชิโน วสตีติ ปุจฺฉนฺโต อนุปุพฺเพน สาวตฺถึ อาคนฺตฺวา วิหารมชฺเฌ ฐตฺวา กุหึ อนนฺตชิโนติ ปุจฺฉิ ฯ ตํ ภิกฺขู ภควโต สนฺติกํ นยึสุ ฯ โส จ ภควนฺตํ ทิสฺวาว ชานาถ มํ ภควาติ อาห ฯ อาม อุปก ตํ ชานามิ กุหึ ปน ตฺวํ วสิตฺถาติ ฯ วงฺกหารชนปเท ภนฺเตติ ฯ อุปก มหลฺลโกสิ ชาโต ปพฺพชิตุํ สกฺขิสฺสสีติ ฯ ปพฺพชิสฺสามิ ภนฺเตติ ฯ ภควา ปพฺพาเชตฺวา ตสฺส กมฺมฏฺฐานํ อทาสิ ฯ โส กมฺมฏฺฐาเน กมฺมํ กโรนฺโต อนาคามิผเล ปติฏฺฐาย กาลํ กตฺวา. อวิเหสุ นิพฺพตฺโต นิพฺพตฺตกฺขเณเยว จ อรหตฺตํ ปาปุณิ ฯ อวิเห นิพฺพตฺตมตฺตา หิ สตฺต ชนา อรหตฺตํ ปาปุณึสุ ฯ เตสํ โส อญฺญตโร ฯ วุตฺตํ เหตํ

อวิหํ อุปปนฺนาเส วิมุตฺตา สตฺต ภิกฺขโว
ราคโทสปริกฺขีณา ติณฺณา โลเก วิสตฺติกํ
อุปโก ปลคณฺโฑ จ ปุกฺกุสาติ จ เต ตโย
ภทฺทิโย ขณฺฑเทโว จ พาหุทนฺติ จ ปิงฺคิโย
เต หิตฺวา มานุสํ เทหํ ทิพฺพโยคํ อุปจฺจคุนฺติ[๑] ฯ

๑. สํ. ส. ๑๕/๔๘

[ม. ว. ป. ๑๕ ส. ต. ๑๘]

[๒๕] สณฺฐเปสฺนฺติ เนว อภิวาเทตพฺโพติอาทินา กติกํ อกํสุ ฯ พาหุลฺลิโกติ จีวรพาหุลฺลาทีนํ อตฺถาย ปฏิปนฺโน ฯ ปธานวิพฺภนฺโตติ ปธานโต ปุพฺเพ อนุฏฺฐิตทุกฺกรจรณโต วิพฺภนฺโต ภฏฺโฐ ปริหีโน ฯ อาวตฺโต พาหุลฺลายาติ จีวราทิพหุภาวตฺถาย อาวตฺโต ฯ อปิจ โข อาสนํ ฐเปตพฺพนฺติ อปิจ โข ปนสฺส อุจฺจ-กุเล นิพฺพตฺตสฺส อาสนมตฺตํ ฐเปตพฺพนฺติ วทึสุ ฯ อสณฺฐหนฺตาติ พุทฺธานุภาเวน พุทฺธเตเชน อภิภูตา อตฺตโน กติกาย ฐาตุํ อสกฺ-โกนฺตา ฯ นาเมน จ อาวุโสวาเทน จ สมุทาจรนฺตีติ โคตมาติ จ อาวุโสติ จ วทนฺติ ฯ อาวุโส โคตม มยํ อุรุเวลายํ ปธาน-กาเล ตุยฺหํ ปตฺตจีวรํ คเหตฺวา วิจริมฺหา มุโขทกํ ทนฺตกฏฺฐํ อทมฺหา วุฏฺฐปริเวณํ สมฺมชฺชิมฺหา ปจฺฉา เต โก วตฺตปฏิ-ปตฺตึ อกาสิ กจฺจิ อมฺเหสุ ปกฺกนฺเตสุ น อาวุโส จินฺตยิตฺถาติ เอวรูปํ กถํ กเถนฺตีติ อตฺโถ ฯ นจิรสฺเสวาติ อจิเรเนว ฯ กุลปุตฺตาติ ทุวิธา กุลปุตฺตา ชาติกุลปุตฺตา อาจารกุลปุตฺตา จ ฯ เอเต ปน อุภยถาปิ กุลปุตฺตาเยว ฯ อคารสฺมาติ ฆรา ฯ อคาราย หิตํ อคาริยํ กสิโครกฺขาทิ กุฏุมฺพโปสนกมฺมํ วุจฺจติ ฯ นตฺถิ เอตฺถ อคาริยนฺติ อนคาริยํ ฯ ปพฺพชฺชาเยตํ อธิวจนํ ฯ ปพฺพชนฺตีติ อุปคจฺฉนฺติ อุปสงฺกมนฺติ ฯ ตทนุตฺตรนฺติ ตํ อนุตฺตรํ ฯ พฺรหฺมจริยปริโยสานนฺติ มคฺคพฺรหฺมจริยสฺส ปริโยสานํ ฯ อรหตฺต-ผลนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตสฺส หิ อตฺถาย กุลปุตฺตา ปพฺพชนฺติ ฯ

[ม. ว. ป. ๑๖-๗ ส. ต. ๑๘]

ทิฏฺเฐว ธมฺเมติ ตสฺมึเยว อตฺตภาเว ฯ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวาติ อตฺตโนเยว ปญฺญาย ปจฺจกฺขํ กตฺวา อปรปจฺจยํ กตฺวาติ อตฺโถ ฯ อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสถาติ ปาปุณิตฺวา สมฺปาเทตฺวา วิหริสฺสถ ฯ อิริยายาติ ทุกฺกรอิริยาย ฯ ปฏิปทายาติ ทุกฺกรปฏิปตฺติยา ฯ ทุกฺกรการิกายาติ ปสตมตฺตมุคฺคยูสาทิอาหรณาทินา ทุกฺกรกรเณน ฯ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมาติ มนุสฺสธมฺมโต อุปริ ฯ อลํ อริยํ กาตุนฺติ อลมริโย ฯ อริยภาวาย สมตฺโถติ วุตฺตํ โหติ ฯ ญาณทสฺสนเมว ญาณทสฺสนวิเสโส ฯ อลมริโย จ โส ญาณทสฺสนวิเสโส จาติ อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส ฯ ญาณทสฺสนนฺติ จ ทิพฺพจกฺขุปิ วิปสฺสนาปิ มคฺโคปิ ผลมฺปิ ปจฺจเวกฺขณญาณมฺปิ สพฺพญฺญุตญาณมฺปิ วุจฺจติ ฯ อปฺปมตฺโต สมาโน ญาณทสฺสนํ อาราเธตีติ หิ เอตฺถ ทิพฺพจกฺขุ ญาณทสฺสนํ นาม ฯ ญาณทสฺสนาย จิตฺตํ อภินีหรติ อภินินฺนาเมตีติ เอตฺถ วิปสฺสนาญาณํ ฯ อภพฺพา เต ญาณทสฺสนาย อนุตฺตราย สมฺโพธายาติ เอตฺถ มคฺโค ฯ อยมญฺโญ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสนวิเสโส อธิคโต ผาสุวิหาโรติ เอตฺถ ผลํ ฯ ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ อกุปฺปา เม วิมุตฺติ อยมนฺติมา ชาติ นตฺถิทานิ ปุนพฺภโวติ เอตฺถ ปจฺจเวกฺขณญาณํ ฯ ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทิ สตฺตาหกาลกโต อาฬาโร กาลาโมติ เอตฺถ สพฺพญฺญุตญาณํ ฯ อิธ ปน สพฺพญฺญุตญาณปทฏฺฐาโน

[ม. ว. ป. ๑๗ ส. ต. ๑๘]

อริยมคฺโค สพฺพญฺญุตญาณเมว วา อธิปฺเปตํ ฯ อภิชานาถ เม โนติ อภิชานาถ นุ เม ฯ [เอวรูปํปิ] ภาสิตเมตนฺติ เอวํ เอวรูปํ วากฺยเภทนฺติ อตฺโถ ฯ อปิ นุ อหํ อุรุเวลายํ ปธาเน ตุมฺหากํ สงฺคณฺหนฺตํ อนุกฺกณฺฐนตฺถํ รตฺตึ วา ทิวา วา อาคนฺตฺวา อาวุโส มยํ ยตฺถ กตฺถจิ คมิสฺสามาติ มา วิตกฺกยิตฺถ มยฺหํ โอภาโส วา กมฺมฏฺฐานนิมิตฺตํ วา ปญฺญายตีติ เอวรูปํ กิญฺจิ วจนเภทํ อกาสินฺติ อธิปฺปาโย ฯ เต เอกปเทเนว สตึ ลภิตฺวา อุปฺปนฺนคารวา อทฺธา เอส พุทฺโธ ชาโตติ สทฺทหิตฺวา โน เหตํ ภนฺเตติ อาหํสุ ฯ อสกฺขิ โข ภควา ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู สญฺญาเปตุนฺติ ภควา ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขู พุทฺโธ อหนฺติ ชานาเปตุํ อสกฺขิ ฯ อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐเปสุนฺติ อญฺญาย อรหตฺตปฺปตฺติยา จิตฺตํ อุปฏฺฐเปสุํ อภินีหรึสุ ฯ

[๒๖] เทฺว ภิกฺขเว อนฺตาติ เทฺว อิเม ภิกฺขเว โกฏฺฐาสา เทฺว ภาคาติ อตฺโถ ฯ ภาควจโน เหตฺถ อนฺตสทฺโท ปุพฺพนฺเต ญาณํ อปรนฺเต ญาณนฺติอาทีสุ วิย ฯ อิมสฺส ปน ปทสฺส อุจฺจารณสมกาลํ ปวตฺตนิคฺโฆโส พุทฺธานุภาเวน เหฏฺฐา อวีจึ อุปริ ภวคฺคํ ปตฺวา ทสสหสฺสีโลกธาตุํ ปตฺถริตฺวา อฏฺฐาสิ ฯ ตสฺมึเยว สมเย ปริปกฺกกุสลมูลา สจฺจาภิสมฺโพธาย กตาธิการา อฏฺฐารสโกฏิสงฺขา พฺรหฺมาโน สมาคจฺฉึสุ ฯ ปจฺฉิมทิสาย สุริโย อตฺถงฺคเมติ ฯ ปาจีนทิสาย อาสาฬฺหนกฺขตฺเตน ยุตฺโต ปริปุณฺณ-

[ม. ว. ป. ๑๗-๘ ส. ต. ๑๘]

จนฺโท อุคฺคจฺฉติ ฯ ตสฺมึ สมเย ภควา ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตน
สุตฺตํ อารภนฺโต เทฺวเม ภิกฺขเว อนฺตาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ
ปพฺพชิเตนาติ คิหิพนฺธนํ เฉตฺวา ปพฺพชฺชูปคเตน ฯ น เสวิตพฺพาติ
น วลญฺเชตพฺพา นานุยุญฺชิตพฺพา ฯ โย จายํ กาเมสุ กาม-
สุขลฺลิกานุโยโคติ โย จ อยํ วตฺถุกาเมสุ กิเลสกามสุขสฺส อนุ-
โยโค กิเลสกามสํยุตฺตสฺส สุขสฺส อนุภโวติ อตฺโถ ฯ หีโนติ
ลามโก ฯ คมฺโมติ คามวาสีนํ สนฺตโก เตหิ เสวิตพฺพตาย ฯ
โปถุชฺชนิโกติ ปุถุชฺชเนน อนฺธพาลชเนน อาจิณฺโณ ฯ อนริโยติ
น อริโย น วิสุทฺโธ น อุตฺตโม ฯ น วา อริยานํ สนฺตโก ฯ
อนตฺถสญฺหิโตติ น อตฺถสญฺหิโต หิตสุขาวหํ การณํ อนิสฺสิโตติ
อตฺโถ ฯ อตฺตกิลมถานุโยโคติ อตฺตโน กิลมถสฺส อนุโยโค
ทุกฺขการณํ ทุกฺขุปฺปาทนนฺติ อตฺโถ ฯ ทุกฺโขติ กณฺฏกาปสฺสย-ล
เสยฺยาทีหิ อตฺตพาธเนหิ ทุกฺขาวโห ฯ มชฺฌิมา ปฏิปทาติ อริย-
มคฺคํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ มคฺโค หิ กามสุขลฺลิกานุโยโค เอโก
อนฺโต อตฺตกิลมถานุโยโค เอโก อนฺโต เอเต เทฺว อนฺเต
น อุเปติ น อุปคจฺฉติ วิมุตฺโต เอเตหิ อนฺเตหิ ตสฺมา มชฺฌิมา
ปฏิปทาติ วุจฺจติ ฯ เอเตสํ มชฺเฌ ภวตฺตา มชฺฌิมา วฏฺฏ-
ทุกฺขนิสฺสรณตฺถิเกหิ ปฏิปชฺชิตพฺพโต จ ปฏิปทาติ ฯ ตถา โลโภ
เอโก อนฺโต โทโส เอโก อนฺโต สสฺสโต เอโก อนฺโต อุจฺเฉโท
เอโก อนฺโตติ ปุริมนเยเนว วิตฺถาเรตพฺพํ ฯ จกฺขุกรณีติอาทีหิ

[ม. ว. ป. ๑๘ ส. ต. ๑๙]

ตเทว ปฏิปทํ โถเมติ ฯ ปญฺญาจกฺขุํ กโรตีติ จกฺขุกรณี ฯ
สา หิ จตุนฺนํ สจฺจานํ ทสฺสนาย สํวตฺตติ ปริญฺญาภิสมยาทิเภทสฺส
ทสฺสนสฺส ปวตฺตนฏฺเฐนาติ จกฺขุกรณีติ. วุจฺจติ ฯ ตยิทํ สติปิ
ปฏิปทาย อนญฺญตฺเต อวยววเสน สิชฺฌมาโน อตฺโถ สมุทาเยน
กโต นาม โหตีติ อุปจารวเสน วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ ทุติยปทํ
ตสฺเสว เววจนํ ฯ อุปสมายาติ กิเลสูปสมตฺถาย ฯ อภิญฺญายาติ
จตุนฺนํ สจฺจานํ อภิชานนตฺถาย ฯ สมฺโพธายาติ เตสํเยว สมฺ
พุชฺฌนตฺถาย ฯ นิพฺพานายาติ นิพฺพานสจฺฉิกิริยาย ฯ อถวา
นิพฺพานายาติ อนุปาทิเสสนิพฺพานาย ฯ อุปสมายาติ หิ อิมินา
สอุปาทิเสสนิพฺพานํ คหิตํ ฯ อิทานิ ตํ มชฺฌิมํ ปฏิปทํ สรูปโต
ทสฺเสตุกาโม กตมา จ สาติ ปุจฺฉิตฺวา อยเมวาติอาทินา
นเยน วิสฺสชฺเชสิ ฯ ตตฺถ อยเมวาติ อวธารณวจนํ อญฺญสฺส นิพฺพาน-
คามิมคฺคสฺส อตฺถิภาวปฏิเสธนตฺถํ ฯ สตฺตปฏิกฺเขโป[๑] หิ อิธ
ปฏิเสธนํ อลพฺภมานตฺตา อญฺญสฺส มคฺคสฺส ฯ อริโยติ กิเลสานํ
อารกตฺตา อริโย นิรุตฺตินเยน ฯ อริปฺปหานาย สํวตฺตตีติปิ
อริโย ฯ อริโย ปาปธมฺมา ยนฺติ อปคจฺฉนฺติ เอเตนาติ กตฺวา ฯ
อริเยน ภควตา เทสิตตฺตา อริยสฺส อยนฺติปิ อริโย ฯ อริย-
ภาวปฏิลาภาย สํวตฺตตีติปิ อริโย ฯ เอตฺถ ปน อริยกโร อริโยติ
อุตฺตรปทโลเปน อริยสทฺทสิทฺธิ เวทิตพฺพา ฯ อฏฺฐหิ องฺเคหิ

๑. กิมิทํ ฯ สตฺตาปฏิกฺเขโปติ มญฺเญ ฯ สตฺตาปฏิกฺเขโปติ วิชฺชมานตาปฏิกฺเขโปติ อตฺโถ ฯ

[ม. ว. ป. ๑๘ ส. ต. ๑๙]

อุเปตตฺตา อฏฺจงฺคิโก ฯ มคฺคงฺคสมุทาเยหิ มคฺคโวหาโร สมุทาโย จ สมุทายีหิ สมนฺนาคโต นาม โหติ ฯ อยมฺปเนตฺถ วจนตฺโถ อตฺตโน อวยวภูตานิ อฏฺจ องฺคานิ เอตสฺส สนฺตีติ อฏฺจงฺคิโกติ ฯ ปรมตฺถโต ปน อฏฺจ องฺคานิเยว มคฺโค ปญฺจงฺคิกตูริยาทีนิ วิย น จ องฺควินิมุตฺโต ฉฬงฺโค เวโท วิย ฯ กิเลเส มาเรนฺโต คจฺฉตีติ มคฺโค นิรุตฺตินเยน ฯ นิพฺพานํ มคฺคติ คเวสตีติ วา มคฺโค ฯ อริยมคฺโค หิ นิพฺพานํ อารมฺมณํ กโรนฺโต คเวสนฺโต วิย โหติ ฯ นิพฺพานตฺถิเกหิ มคฺคิยตีติ วา มคฺโค ฯ วิวฏฺฏูป-นิสฺสยปุญฺญกรณโต ปฏฺฐาย ตทตฺถปฏิปตฺติโต คมฺมติ วา เตหิ ปฏิปชฺชิยตีติ มคฺโค ฯ เอตฺถ ปน อาทิอนฺตวิปริยาเยน สทฺทสิทฺธิ เวทิตพฺพา ฯ เสยฺยถีทนฺติ นิปาโต ฯ ตสฺส กตโม โส อิติ เจติ อตฺโถ ฯ กตมานิ วา ตานิ อฏฺจงฺคานีติ ฯ สพฺพลิงฺค-วิภตฺติวจนสาธารโณ หิ อยํ นิปาโต ฯ เอกเมกมฺปิ องฺคํ มคฺโคเยว ฯ ยถาห ฯ สมฺมาทิฏฺจิ มคฺโค เจว เหตุ จาติ ฯ โปราณาปิ ภณนฺติ ทสฺสนมคฺโค สมฺมาทิฏฺจิ อภินิโรปนมคฺโค สมฺมาสงฺกปฺโป ฯ เป ฯ อวิกฺเขปมคฺโค สมฺมาสมาธีติ ฯ นนุ จ องฺคานิ สมุทิตานิ มคฺโค อนฺตมโส สตฺตงฺควิกลสฺส อริยมคฺคสฺส อภาวโต ฯ สจฺจเมตํ ฯ สจฺจสมฺปฏิเวธ มคฺคปจฺจยตาย ปน ยถาสกํ กิจฺจกรเณน ปจฺเจกมฺปิ ตานิ มคฺโคเยว อญฺญถา สมุทิตานมฺปิ เตสํ มคฺคกิจฺจํ น สมฺภเวยฺยาติ ฯ สมฺมาทิฏฺจิอาทีสุ สมฺมา

[ม. ว. ป. ๑๘ ส. ต. ๑๙]

ปสฺสตีติ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯ สมฺมา สงฺกปฺเปติ สมฺปยุตฺตธมฺเม นิพฺพานสงฺขาเต อารมฺมเณ อภินิโรเปตีติ สมฺมาสงฺกปฺโป ฯ สมฺมา วทติ เอตายาติ สมฺมาวาจา ฯ สมฺมา กโรติ เอเตนาติ สมฺมากมฺมํ ฯ ตเทว สมฺมากมฺมนฺโต ฯ สมฺมา อาชีวติ เอเตนาติ สมฺมาอาชีโว ฯ สมฺมา วายมติ อุสฺสหตีติ สมฺมาวายาโม ฯ สมฺมา สรติ อนุสฺสรตีติ สมฺมาสติ ฯ สมฺมา สมาธิยติ จิตฺตํ เอเตนาติ สมฺมาสมาธีติ เอวํ นิพฺพจนํ เวทิตพฺพํ ฯ อิทานิ อยํ โข สา ภิกฺขเวติ ตเมว ปฏิปทํ นิคเมนฺโต อาห ฯ ตสฺสตฺโถ ยฺวายํ จตฺตาโรปิ โลกุตฺตรมคฺเค เอกโต กตฺวา กถิโต อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค อยํ โข สา ภิกฺขเว ฯเปฯ นิพฺพานาย สํวตฺตตีติ ฯ

[๒๗] เอวํ มชฺฌิมํ ปฏิปทํ สรูปโต ทสฺเสตฺวา อิทานิ จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ทสฺเสตุํ อิทํ โข ปน ภิกฺขเวติอาทิมาห ฯ ตตฺถ ทุกฺขนฺติ เอตฺถ ทุอิติ อยํ สทฺโท กุจฺฉิเต ทิสฺสติ ฯ กุจฺฉิตํ หิ ปุตฺตํ ทุปุตฺโตติ วทนฺติ ฯ ขํสทฺโท ปน ตุจฺเฉ ฯ ตุจฺฉํ หิ อากาสํ ขนฺติ วุจฺจติ ฯ อิทญฺจ ปฐมสจฺจํ กุจฺฉิตํ อเนกอุปทฺทวาธิฏฺฐานโต ตุจฺฉํ พาลชนปริกปฺปิตธุวสุภสุขตฺตภาววิรหิตโต ฯ ตสฺมา กุจฺฉิตตฺตา ตุจฺฉตฺตา จ ทุกฺขนฺติ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา ปเนตํ พุทฺธาทโย อริยา ปฏิวิชฺฌนฺติ ตสฺมา อริยสจฺจนฺติ วุจฺจติ ฯ อริยปฏิวิชฺฌิตพฺพํ หิ สจฺจํ ปุริมปเท อุตฺตรปทโลเปน อริยสจฺจนฺติ วุตฺตํ ฯ อริยสฺส ตถาคตสฺส สจฺจนฺติปิ

อริยสจฺจํ ฯ ตถาคเตน หิ สยํ อธิคตตฺตา ปเวทิตตฺตา ตโตเอว จ อญฺเญหิ อธิคมนียตฺตา ตํ ตสฺส โหตีติ ฯ อถวา เอตสฺส อภิสมฺพุทฺธตฺตา อริยภาวสิทฺธิโต อริยสาธกํ สจฺจนฺติปิ อริยสจฺจํ ปุพฺเพ วิย อุตฺตรปทโลเปน ฯ อวิตถภาเวน วา อรณียตฺตา อธิคนฺตพฺพตฺตา อริยํ สจฺจนฺติปิ อริยสจฺจํ ฯ สจฺจตฺถมฺปน จตุนฺนมฺปิ สจฺจานํ ปรโต เอกชฺฌํ ทสฺสยิสฺสาม ฯ

[๒๘] อิทานิ ตํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ สรูปโต ทสฺเสตุํ ชาติปิ ทุกฺขาติอาทิมาห ฯ ตตฺรายํ ชาติสทฺโท อเนกตฺโถ ฯ ตถาเหส เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโยติ เอตฺถ ภเว อาคโต ฯ อตฺถิ วิสาเข นิคฺคณฺฐา นาม สมณชาตีติ เอตฺถ นิกาเย ฯ ชาติ ทฺวีหิ ขนฺเธหิ สงฺคหิตาติ เอตฺถ สงฺขตลกฺขเณ ฯ ยํ มาตุ กุจฺฉิสฺมึ ปฐมํ จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ ปฐมํ วิญฺญาณํ ปาตุภูตํ ตทุ-ปาทาย สาวสฺส ชาตีติ เอตฺถ ปฏิสนฺธิยํ ฯ สมฺปติชาโต อานนฺท โพธิสตฺโตติ เอตฺถ ปสูติยํ ฯ อกฺขิตฺโต อนุปกฺกุฏฺโฐ ชาติวาเทนาติ เอตฺถ กุเล ฯ สฺวายมิธ คพฺภเสยฺยกานํ ปฏิสนฺธิโต ปฏฺฐาย ยาว มาตุ กุจฺฉิมฺหา นิกฺขมนํ ตาว ปวตฺเตสุ ขนฺเธสุ อิตเรสํ ปฏิสนฺธิกฺขเณเสฺววาติ ทฏฺฐพฺโพ ฯ อยมฺปิ จ ปริยายกถาว ฯ นิปฺปริยายโต ปน ตตฺถ ตตฺถ นิพฺพตฺตมานานํ สตฺตานํ เย ขนฺธา ปาตุภวนฺติ เตสํ ปฐมปาตุภาโว ชาติ นาม ฯ กสฺมา ปเนสา ทุกฺขาติ เจ ฯ อเนเกสํ ทุกฺขานํ วตฺถุภาวโต ฯ อเนกานิ หิ ทุกฺขานิ ฯ เสยฺยถีทํ ฯ ทุกฺขทุกฺขํ วิปริณามทุกฺขํ สงฺขาร-

[ม. ว. ป. ๑๘ ส. ต. ๑๙]

ทุกฺขํ ปฏิจฺฉนฺนทุกฺขํ อปฺปฏิจฺฉนฺนทุกฺขํ ปริยายทุกฺขํ นิปฺปริยายทุกฺขนฺติ ฯ ตตฺถ กายิกเจตสิกา ทุกฺขา เวทนา สภาวโต จ นามโต จ ทุกฺขตฺตา ทุกฺขทุกฺขนฺติ วุจฺจติ ฯ สุขา เวทนา วิปริณามทุกฺขุปฺปตฺติเหตุโต วิปริณามทุกฺขํ ฯ อุเปกฺขา เวทนา เจว อวเสสา จ เตภูมิกา สงฺขารา อุทยพฺพยปฏิปีฬิตตฺตา สงฺขารทุกฺขํ ฯ กณฺณสูล ทนฺตสูล ราคชปริฬาห โทสชปริฬาหาทิกายิกเจตสิกา อาพาธา ปุจฺฉิตฺวา ชานิตพฺพโต อุปกฺกมสฺส จ อปากฏภาวโต ปฏิจฺฉนฺนทุกฺขํ ฯ ทฺวตฺตึสกมฺมกรณาทิสมุฏฺฐาโน อาพาโธ อปุจฺฉิตฺวาว ชานิตพฺพโต อุปกฺกมสฺส จ ปากฏภาวโต อปฺปฏิจฺฉนฺนทุกฺขํ ฯ ฐเปตฺวา ทุกฺขทุกฺขํ เสสทุกฺขํ สจฺจวิภงฺเค อาคตํ ฯ ชาติอาทิ สพฺพมฺปิ ตสฺส ตสฺส ทุกฺขสฺส วตฺถุภาวโต ปริยายทุกฺขํ ฯ ทุกฺขทุกฺขมฺปน นิปฺปริยายทุกฺขนฺติ วุจฺจติ ฯ ตตฺรายํ ชาติ ยํ ตํ พาลปณฺฑิตสุตฺตาทีสุ ภควตาปิ อุปมาวเสน ปกาสิตํ อาปายิกํ ทุกฺขํ ยญฺจ สุคติยมฺปิ มนุสฺสโลเก คพฺโภกฺกนฺติมูลกาทิเภทํ ทุกฺขํ อุปฺปชฺชติ ตสฺส วตฺถุภาวโต ทุกฺขา ฯ เตนาหุ โปราณา

ชาเยถ โน เจ นรเกสุ สตฺโต
ตตฺถคฺคิทาหาทิกมปฺปสยฺหํ
ลเภถ ทุกฺขํ นุ กุหึ ปติฏฺฐํ
อิจฺจาห ทุกฺขาติ มุนีธ ชาตึ ฯ
ทุกฺขํ ติรจฺเฉสุ กสาปโตท-

[ม. ว. ป. ๑๘ ส. ต. ๑๙]

ทณฺฑาภิฆาตาทิภวํ อเนกํ
ยนฺตํ กถํ ตตฺถ ภเวยฺย ชาตึ
วินา ตหึ ชาติ ตโตปิ ทุกฺขา ฯ
เปเตสุ ทุกฺขํ ปน ขุปฺปิปาสา
วาตาตปาทิปฺปภวํ วิจิตฺตํ
ยสฺมา อชาตสฺส น ตตฺถ อตฺถิ
ตสฺมาปิ ทุกฺขํ มุนิ ชาติมาห ฯ
ติพฺพนฺธกาเร จ อสยฺหสีเต
โลกนฺตเร ยํ อสุเรสุ ทุกฺขํ
น ตํ ภเว ตตฺถ น จสฺส ชาติ
ยโต อยํ ชาติ ตโตปิ ทุกฺขา ฯ
ยญฺจาปิ คูถนรเก วิย มาตุคพฺเภ
สตฺโต วสํ จิรมโถ พหิ นิกฺขมญฺจ
ปปฺโปติ ทุกฺขมติโฆรมิทมฺปิ นตฺถิ
ชาตึ วินา อิติปิ ชาติ อยํ หิ ทุกฺขา ฯ
กึ ภาสิเตน พหุนา นนุ ยํ กุหิญฺจิ
อตฺถีธ กิญฺจิทปิ ทุกฺขมิทํ กทาจิ
เนวตฺถิ ชาติวิรเหน ยโต มเหสี
ทุกฺขาติ สพฺพปฐมํ อิมมาห ชาตินฺติ ฯ

[๒๙] ชราปิ ทุกฺขาติ เอตฺถ ปน ทุพฺพิธา ชรา สงฺขต-

[ม. ว. ป. ๑๘ ส. ต. ๑๙]

ลกฺขณญฺจ ขณฺฑิจฺจาทิสมฺมโต สนฺตติยํ เอกภวปริยาปนฺนกฺขนฺธ-
ปุราณภาโว จ ฯ สา อิธ อธิปฺเปตา ฯ สา ปเนสา ชรา
สงฺขารทุกฺขภาวโต เจว ทุกฺขวตฺถุโต จ ทุกฺขา ฯ ยมฺหีทํ
องฺคปจฺจงฺคสิถิ ลภาวอินฺทฺริยวิการ วิรูปตา โยพฺพน วินาส วิริยาวิสาท๑
สติมติวิปฺปวาส ปรปริภวาทิอเนกปจฺจยํ กายิกเจตสิกํ ทุกฺขมุปฺปชฺ-
ชติ ฯ ชรา ตสฺส วตฺถุ ฯ เตนาหุ โปราณา

องฺคานํ สิถิลภาวา อินฺทฺริยานํ วิการโต
โยพฺพนสฺส วินาเสน พลสฺส อุปฆาตโต
วิปฺปวาสา สตาทีนํ ปุตฺตทาเรหิ อตฺตโน
อปฺปสาทนียโต เจว ภิยฺโย พาลตฺตปตฺติยา
ปปฺโปติ ทุกฺขํ ยํ มจฺโจ กายิกํ มานสํ ตถา
สพฺพเมตํ ชราเหตุ ยสฺมา ตสฺมา ชรา ทุขาติ ฯ

[๓๐] พฺยาธีปิ ทุกฺขาติ อิทํ ปทํ วิภงฺเค ทุกฺขสจฺจนิทฺเทส-
ปาลิยํ น อาคตํ เตเนว วิสุทฺธิมคฺเคปิ ทุกฺขสจฺจนิทฺเทเส ตํ
น อุทฺธฏํ ฯ ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตนสุตฺตนฺตปาลิยํเยว ปน อุป-
ลพฺภติ ฯ ตสฺมา ตตฺเถวิมสฺส วจเน อญฺญตฺถ จ อวจเน
การณํ วีมํสิตพฺพํ ฯ

[๓๑] มรณมฺปิ ทุกฺขนฺติ เอตฺถาปิ ทุพฺพิธํ มรณํ สงฺขต-
ลกฺขณญฺจ ยํ สนฺธาย วุตฺตํ ชรามรณํ ทฺวีหิ ขนฺเธหิ สงฺคหิตนฺติ

๑. วิริยาวสาท...อิติปิ ทิสฺสติ ฯ

เอกภวปริยาปนฺนชีวิตินฺทฺริยปฺปพนฺธวิจฺเฉโท จ ยํ สนฺธาย วุตฺตํ นิจฺจํ มรณโต ภยนฺติ ฯ ตํ อิธ อธิปฺเปตํ ฯ ชาติปจฺจยมรณํ อุปกฺกมมรณํ สรสมรณํ อายุกฺขยมรณํ ปุญฺญกฺขยมรณนฺติปิ ตสฺเสว นามํ ฯ ตยิทํ ทุกฺขสฺส วตฺถุภาวโต ทุกฺขนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เตนาหุ โปราณา

ปาปสฺส ปาปกมฺมาทิ- นิมิตฺตมนุปสฺสโต
ภทฺทสฺสาปสหนฺตสฺส วิโยคํ ปิยวตฺถุกํ
มียมานสฺส ยํ ทุกฺขํ มานสํ อวิเสสโต
สพฺเพสญฺจาปิ ยํ สนฺธิ- พนฺธนจฺเฉทนาทิกํ
วิตุชฺชมานมมฺมานํ โหติ ทุกฺขํ สรีรชํ
อสยฺหมปฺปฏิการํ ทุกฺขสฺเสตสฺสิทํ ยโต
มรณํ วตฺถุ เตเนทํ ทุกฺขมิจฺเจว ภาสิตนฺติ ฯ

อิมสฺมิญฺจ ฐาเน โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขาติ วิภงฺเค ทุกฺขสจฺจนิทฺเทเส อาคตํ ฯ อิธ ปน ตํ นตฺถิ ฯ ตตฺถาปิ การณํ ปริเยสิตพฺพํ ฯ

[๓๒] อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโขติ เอตฺถ อปฺปิยสมฺปโยโค นาม อมนาเปหิ สตฺตสงฺขาเรหิ สโมธานํ ฯ โสปิ ทุกฺขวตฺถุโต ทุกฺโข ฯ เตนาหุ โปราณา

ทิสฺวาว อปฺปิเย ทุกฺขํ ปฐมํ โหติ เจตสิ
ตทุปกฺกมสมฺภูต- มถกาเย ยโต อิธ

[ม. ว. ป. ๑๙ ส. ต. ๑๙]

ตโต ทุกฺขทฺวยสฺสาปิ   วตฺถุโต โส มเหสินา
ทุกฺโข วุตฺโตติ วิญฺเญยฺโย อปฺปิเยหิ สมาคโมติ ฯ

[๓๓] ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโขติ เอตฺถ ปน ปิยวิปฺปโยโคเ นาม มนาเปหิ สตฺตสงฺขาเรหิ วินาภาโว ฯ โสปิ จ โสกทุกฺขสฺส วตฺถุโต ทุกฺโข ฯ เตนาหุ โปราณา

ญาติธนาทิวิโยคา โสกสลฺลสมปฺปิตา วิตุชฺชนฺติ
พาลา ยโต ตโตยํ ทุกฺโขติ มโต ปิยวิปฺปโยโคติ ฯ

[๓๔] ยมฺปิจฺฉํ น ลภตีติ เอตฺถ อโห วต มยํ น ชาติธมฺมา อสฺสามาติอาทีสุ อสพฺภเนยฺยวตฺถูสุ อิจฺฉาว ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขนฺติ วุตฺตา ฯ สาปิ ทุกฺขวตฺถุโต ทุกฺขา ฯ เตนาหุ โปราณา

ตํ ตํ ปฏฺฐยมานานํ   ตสฺส ตสฺส อลาภโต
ยํ วิฆาตมยํ ทุกฺขํ   สตฺตานํ อิธ ชายติ
อลพฺภเนยฺยวตฺถูนํ   ปฏฺฐนา ตสฺส การณํ
ยสฺมา ตสฺมา ชิโน ทุกฺขํ   อิจฺฉิตาลาภมพฺรวีติ ฯ

[๓๕] สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขาติ เอตฺถ ปน ฯ ยสฺมา อินฺธนมิว ปาวโก ลกฺขมิว ปหรณานิ โครูปํ วิย ฑํสมกสาทโย เขตฺตมิว ลายกา คามํ วิย คามฆาตกา อุปาทานกฺขนฺธปญฺจกเมว ชาติอาทโย นานปฺปกาเรหิ วิพาเธนฺตา ติณลตาทีนิ วิย ภูมิยํ ปุปฺผผลปลฺลวานิ วิย รุกฺเขสุ อุปาทานกฺ-

ขนฺเธสฺเยว นิพฺพตฺตนฺติ ฯ อุปาทานกฺขนฺธานญฺจ อาทิทุกฺขํ ชาติ มชฺเฌทุกฺขํ ชรา ปริโยสานทุกฺขํ มรณํ มโนรถวิฆาตปฺปตฺตานญฺจ อิจฺฉาวิฆาตทุกฺขํ อิจฺฉิตาลาโภติ เอวํ นานปฺปการโต อุปปริกฺขิยมานา อุปาทานกฺขนฺธาว ทุกฺขา ฯ ยทิเปตํ เอกเมกํ ทสฺเสตฺวา วุจฺจมานํ อเนเกหิปิ กปฺเปหิ น สกฺกา อนวเสสโต วตฺตุํ ตสฺมา ตํ สพฺพมฺปิ ทุกฺขํ เอกชลพินฺทุมฺหิ สกลสมุทฺทชลรสํ วิย เยสุเกสุจิ ปญฺจุปาทานกฺขนฺเธสุ สงฺขิปิตฺวา ทสฺเสตุํ สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขาติ ภควา อโวจ ฯ เตนาหุ โปราณา

ชาติปฺปภูติกํ ทุกฺขํ ยํ วุตฺตมิธ ตาทินา
อวุตฺตํ ยญฺจ ตํ สพฺพํ วินา เอเต น วิชฺชติ
ยสฺมา ตสฺมา อุปาทานกฺ- ขนฺธา สงฺเขปโต อิเม
ทุกฺขาติ วุตฺตา ทุกฺขนฺต- เทสเกน มเหสินาติ ฯ

[๓๖] เอวํ สรูปโต ทุกฺขสจฺจํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ สมุทยสจฺจํ ทสฺเสตุํ อิทํ โข ปน ภิกฺขเว ทุกฺขสมุทโยติอาทิมาห ฯ ตตฺถ สํอิติ อยํ สทฺโท สมาคโม สเมตนฺติอาทีสุ สํโยคํ ทีเปติ ฯ อุอิติ อยํ อุปฺปนฺนํ อุทิตนฺติอาทีสุ อุปฺปตฺตึ ฯ อยสทฺโท ปน การณํ ทีเปติ ฯ อิทญฺจาปิ ทุติยสจฺจํ อวเสสปจฺจยสมาโยเค สติ ทุกฺขสฺสุปฺปตฺติการณนฺติ ทุกฺขสฺส สํโยเค อุปฺปตฺติการณตฺตา ทุกฺขสมุทโยติ วุจฺจติ ฯ ยายํ ตณฺหาติ ยา อยํ ตณฺหา ฯ

[ม. ว. ป. ๑๙ ส. ต. ๑๙]

โปโนพฺภวิกาติ ปุนพฺภวกรณํ ปุนพฺภโว อุตฺตรปทโลเปน ฯ ปุนพฺภโว สีลเมติสฺสาติ โปโนพฺภวิกา ฯ นนฺทิราเคน สหคตาติ นนฺทิราคสหคตา ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ นนฺทนโต รญฺชนโต จ นนฺทิราคภาวํ สพฺพาสุ อวตฺถาสุ อปจฺจกฺขาย วุตฺติยา นนฺทิราคสหคตาติ ฯ ตตฺร ตตฺราภินนฺทินีติ ยตฺร ยตฺร อตฺตภาโว นิพฺพตฺตติ ตตฺร ตตฺร อภินนฺทินี ฯ เสยฺยถีทนฺติ นิปาโต ฯ ตสฺส สา กตราติ เจติ อยมตฺโถ ฯ รูปตณฺหาทิเภเทน ฉพฺพิธาเยว ตณฺหา ปวตฺติอาการเภทโต กามตณฺหาทิวเสน ติธา วุตฺตา ฯ รูปตณฺหาเยว หิ ยทา จกฺขุสฺสาปาถมาคตํ รูปารมฺมณํ กามสฺสาทวเสน อสฺสาทยมานา ปวตฺตติ ตทา กามตณฺหา นาม โหติ ฯ ยทา ตเทวารมฺมณํ ธุวํ สสฺสตนฺติ ปวตฺตาย สสฺสตทิฏฺฐิยา สทฺธึ ปวตฺตติ ตทา ภวตณฺหา นาม โหติ ฯ สสฺสตทิฏฺฐิสหคโต หิ ราโค ภวตณฺหาติ วุจฺจติ ฯ ยทา ปน ตเทวารมฺมณํ อุจฺฉิชฺชติ วินสฺสตีติ ปวตฺตาย อุจฺเฉททิฏฺฐิยา สทฺธึ ปวตฺตติ ตทา วิภวตณฺหา นาม โหติ ฯ อุจฺเฉททิฏฺฐิสหคโต หิ ราโค วิภวตณฺหาติ วุจฺจติ ฯ เอส นโย สทฺทตณฺหาทีสุปิ ฯ กสฺมา ปเนตฺถ ตณฺหาว สมุทยสจฺจนฺติ วุตฺตาติ ฯ วิเสสเหตุภาวโต ฯ อวิชฺชา หิ ภเวสุ อาทีนวํ ปฏิจฺฉาเทนฺตี ทิฏฺฐิอาทิอุปาทานญฺจ ตตฺถ ตตฺถ อภินิวิสมานํ ตณฺหํ อภิวฑฺเฒติ ฯ โทสาทโยปิ กมฺมสฺส การณํ โหนฺติ ฯ ตณฺหา ปน ตํตํภวโยนิ คติ วิญฺญาณฏฺฐิติ สตฺตาวาส-

สตฺตนิกายกุลโภคิสฺสริยาทิวิจิตฺตตํ อภินิปฏฺเชนฺตี กมฺมวิจิตฺตตาย อุปนิสฺสยตํ กมฺมสฺส จ สหายภาวํ อุปคจฺฉนฺตี ภวาทิวิจิตฺตตํ นิยเมติ ฯ ตสฺมา ทุกฺขสฺส วิเสสเหตุภาวโต อญฺเญสุปิ อวิชฺชา-อุปาทานกมฺมาทีสุ สุตฺเต อภิธมฺเม จ อวเสสกิเลสากุสลมูลาทีสุ วุตฺเตสุ ทุกฺขเหตูสุ วิชฺชมาเนสุ ตณฺหาว สมุทยสจฺจนฺติ วุตฺตาติ เวทิตพฺพํ ฯ

[๓๗] อิทานิ ทุกฺขนิโรธํ อริยสจฺจํ ทสฺเสตุํ อิทํ โข ปน ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรโธติอาทิมาห ฯ ตตฺถ ยสฺมา นิสทฺโท อภาวํ โรธสทฺโท จ จารกํ ทีเปติ ฯ ตสฺมา อภาโว เอตฺถ สํสารจารก-สงฺขาตสฺส ทุกฺขโรธสฺส สพฺพคติสุญฺญตฺตา สมธิคเต วา ตสฺมึ สํสารจารกสงฺขาตสฺส ทุกฺขโรธสฺส อภาโว โหติ ตปฺปฏิปกฺขตฺตา จ ทุกฺขนิโรโธติ วุจฺจติ ฯ ทุกฺขสฺส วา อนุปฺปาทนิโรธปจฺจยตฺตา ทุกฺขนิโรโธ ฯ ทุกฺขนิโรธํ ทสฺเสนฺเตน เจตฺถ โย ตสฺสาเยว ตณฺหายาติอาทินา นเยน สมุทยนิโรโธ วุตฺโต ฯ โส กสฺมา วุตฺโตติ เจ ฯ สมุทยนิโรเธน ทุกฺขนิโรโธ ฯ พฺยาธินิมิตฺต-วูปสมเนน พฺยาธิวูปสโม วิย หิ เหตุนิโรเธน ผลนิโรโธ ตสฺมา สมุทยนิโรเธเนว ทุกฺขํ นิรุชฺฌติ น อญฺญถา ฯ เตนาห

ยถาปิ มูเล อนุปทฺทเว ทฬฺเห
ฉินฺโนปิ รุกฺโข ปุนเรว รูหติ
[ม. ว. ป. ๑๙ ส. ต. ๑๙]

เอวมฺปิ ตณฺหานุสเย อนุหเต
นิพฺพตฺตตี ทุกฺขมิทํ ปุนปฺปุนนฺติ ฯ

อิติ ยสฺมา สมุทยนิโรเธเนว ทุกฺขํ นิรุชฺฌติ ตสฺมา ภควา ทุกฺขนิโรธํ ทสฺเสนฺโต สมุทยนิโรเธน เทเสสิ ฯ สีหสมานวุตฺติโน หิ ตถาคตา ฯ เต ทุกฺขํ นิโรเธนฺตา ทุกฺขนิโรธญฺจ เทเสนฺตา เหตุมฺหิ ปฏิปชฺชนฺติ น ผเล ฯ ยถา หิ สีโห เยนตฺตนิ สโร ขิตฺโต ตตฺเถว อตฺตโน พลํ ทสฺเสติ น สเร ฯ ตถา พุทฺธานํ การเณ ปฏิปตฺติ น ผเล ฯ ติตฺถิยา ปน สุวานวุตฺติโน ฯ เต ทุกฺขํ นิโรเธนฺตา ทุกฺขนิโรธญฺจ เทเสนฺตา อตฺตกิลมถานุโยค-เทสนาทีหิ ผเล ปฏิปชฺชนฺติ น เหตุมฺหิ ฯ ยถา หิ สุนขา เกนจิ เลฑฺฑุปฺปหาเร ทินฺเน ภุสฺสนฺตา เลฑฺฑํ ขาทนฺติ น ปหารทายเก อุฏฺฐหนฺติ เอวํ อญฺญติตฺถิยา ทุกฺขํ นิโรเธตุกามา กายเขทมนุยุญฺชนฺติ น กิเลสนิโรธนํ ฯ เอวํ ตาว ทุกฺขนิโรธสฺเสว สมุทยนิโรธวเสน เทสนาย ปโยชนํ เวทิตพฺพํ ฯ อยมฺปเนตฺถ อตฺโถ ฯ ตสฺสาเยว ตณฺหายาติ ตสฺสา โปโนพฺภวิกาติ วตฺวา กามตณฺหาทิวเสน วิภตฺตตณฺหาย ฯ วิราโค วุจฺจติ มคฺโค ฯ วิราคา วิมุจฺจตีติ หิ วุตฺตํ ฯ วิราเคน นิโรโธ วิราคนิโรโธ ฯ อนุสยสมุคฺฆาตโต อเสโส วิราคนิโรโธ อเสสวิราคนิโรโธ ฯ อถวา วิราโคติ ปหานํ วุจฺจติ ฯ ตสฺมา อนุสยสมุคฺฆาตโต อเสโส วิราโค อเสโส นิโรโธติ เอวมฺเปตฺถ โยชนา ทฏฺฐพฺพา ฯ

[ม. ว. ป. ๑๙ ส. ต. ๑๙]

อตฺถโต ปน สพฺพาเนว เอตานิ นิพฺพานสฺส เววจนานิ ฯ ปรมตฺถโต หิ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจนฺติ นิพฺพานํ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา ปน ตํ อาคมฺม ตณฺหา วิรชฺชติ เจว นิรุชฺฌติ จ ตสฺมา วิราโคติ จ นิโรโธติ จ วุจฺจติ ฯ ยสฺมา จ ตเทว อาคมฺม ตสฺสา จาคาทโย โหนฺติ กามคุณาลยาทีสุ เจตฺถ เอโกปิ อาลโย นตฺถิ ตสฺมา จาโค ปฏินิสฺสคฺโค มุตฺติ อนาลโยติ วุจฺจติ ฯ

[๓๘] อิทานิ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสจฺจํ ทสฺเสตุํ อิทํ โข ปน ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรธคามินีติอาทิมาห ฯ ยสฺมา ปเนตํ อริยสจฺจํ ทุกฺขนิโรธํ คจฺฉติ อารมฺมณวเสน ตทภิมุขีภูตตฺตา ปฏิปทา จ โหติ ทุกฺขนิโรธปฺปตฺติยา ตสฺมา ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ วุจฺจติ ฯ เสสเมตฺถ วุตฺตนยเมว ฯ

[๓๙] โก ปน เนสํ ทุกฺขาทีนํ สจฺจฏฺโฐติ ฯ โย ปญฺญาจกฺขุนา อุปปริกฺขิยมาโน มายาว วิปรีโต มรีจีว วิสํวาทโก ติตฺถิยานํ อตฺตา วิย อนุปลพฺภสภาโว จ น โหติ ฯ อถ โข พาธนปฺปภวสนฺตินิยฺยานปฺปกาเรน ตจฺฉาวิปรีตภูตภาเวน อริยญาณสฺส โคจโร โหติเยว ฯ เอส อคฺคิลกฺขณํ วิย โลกปกติ วิย จ ตจฺฉาวิปรีตภูตภาโว สจฺจฏฺโฐติ เวทิตพฺโพ ฯ เอตฺถ จ อคฺคิลกฺขณํ นาม อุณฺหตฺตํ ฯ ตํ หิ กตฺถจิ กฏฺฐาทิอุปาทานเภเทน วิสํวาทกํ วิปรีตํ อภูตํ วา กทาจิปิ น โหติ ฯ ชาติธมฺมา ชราธมฺมา อโถ มรณธมฺมิโนติ เอวํ วุตฺตชาติอาทิกา

โลกปกตีติ เวทิตพฺพา ฯ เอกจฺจานํ ติรจฺฉานานํ ติริยํ ทีฆตา มนุสฺสาทีนํ อุทฺธํ ทีฆตา วุฑฺฒินิฏฺฐปฺปตฺตานํ ปุน อวฑฺฒนนฺติ เอวมาทิกา จ โลกปกตีติ วทนฺติ ฯ อปิจ

นาพาธกํ ยโต ทุกฺขํ ทุกฺขา อญฺญํ น พาธกํ
พาธกตฺตนิยาเมน ตโต สจฺจมิทํ มตํ
ตํ วินา นาญฺญโต ทุกฺขํ น โหติ น จ ตํ ตโต
ทุกฺขเหตุนิยาเมน อิติ สจฺจํ วิสตฺติกา
นาญฺญา นิพฺพานโต สนฺติ สนฺตํ น จ น ตํ ยโต
สนฺตภาวนิยาเมน ตโต สจฺจมิทํ มตํ
มคฺคา อญฺญํ น นิยฺยานํ อนิยฺยาโน น จาปิ โส
ตจฺฉนิยฺยานภาวตฺตา อิติ โส สจฺจสมฺมโต
อิติ ตจฺฉาวิปลฺลาส- ภูตภาวํ จตูสฺวปิ
ทุกฺขาทีสุ วิเสเสน[๑] สจฺจฏฺฐํ อาหุ ปณฺฑิตาติ ฯ

[๔๐] ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสูติ อิโต ปุพฺเพ อิทํ ทุกฺขนฺติอาทินา อนนุสฺสุเตสุ อสฺสุตปุพฺเพสุ จตุสฺสจฺจธมฺเมสุ ฯ จกฺขุนฺติอาทีนิ ญาณเววจนาเนว ฯ ญาณเมว เหตุฐ ปจฺจกฺขโต ทสฺสนฏฺเฐน จกฺขุ วิยาติ จกฺขุ ญาตฏฺเฐน ญาณํ ปการโต ชานนฏฺเฐน ปญฺญา ปฏิวิชฺฌนฏฺเฐน วิชฺชา สจฺจปฏิจฺฉาทกสฺส โมหนฺธ-การสฺส วิธมนโต โอภาสนฏฺเฐน อาโลโกติ วุตฺตํ ฯ ตมฺปเนตํ จตูสุ สจฺเจสุ โลกิยโลกุตฺตรมิสฺสกํ นิทฺทิฏฺฐนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

๑. ม. ทุกฺขาทิสฺวาวิเสเสน ฯ

[ม. ว. ป. ๑๙-๒๑ ส. ต. ๑๙]

[๔๑] ยาวกีวญฺจาติ ยตฺตกํ กาลํ ฯ ติปริวฏฺฏนฺติ สจฺจ-ญาณกิจฺจญาณกตญาณสงฺขาตานํ ติณฺณํ ปริวฏฺฏานํ วเสน ติปริวฏฺฏํ ฯ สจฺจญาณาทิวเสน หิ ตโย ปริวฏฺฏา เอตสฺสาติ ติปริวฏฺฏนฺติ วุจฺจติ ญาณทสฺสนํ ฯ เอตฺถ จ อิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ เอวํ จตูสุ สจฺเจสุ ยถาภูตญาณํ สจฺจญาณํ นาม ฯ เตสฺเวว ปริญฺเญยฺยํ ปหาตพฺพํ สจฺฉิกาตพฺพํ ภาเวตพฺพนฺติ เอวํ กตฺตพฺพกิจฺจชานนญาณํ กิจฺจญาณํ นาม ฯ ปริญฺญาตํ ปหีนํ สจฺฉิกตํ ภาวิตนฺติ เอวํ ตสฺส กตภาวชานน-ญาณํ กตญาณํ นาม ฯ ทฺวาทสาการนฺติ เตสํเยว เอกสฺมึ สจฺเจ ติณฺณํ ติณฺณํ อาการานํ วเสน ทฺวาทสาการํ ฯ ญาณ-ทสฺสนนฺติ เอเตสํ ติปริวฏฺฏานํ ทฺวาทสนฺนํ อาการานํ วเสน อุปฺปนฺนํ ญาณสงฺขาตํ ทสฺสนํ ฯ อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธินฺติ อุตฺตรวิรหิตํ สพฺพเสฏฺฐํ สมฺมา สามญฺจ โพธึ ฯ อถวา ปสตฺถํ สุนฺทรญฺจ โพธึ ฯ โพธีติ จ ภควโต อรหตฺตมคฺโค อิธา-ธิปฺเปโต ฯ สาวกานํ อรหตฺตมคฺโค อนุตฺตรา โพธิ โหติ น โหตีติ ฯ น โหติ ฯ กสฺมา ฯ อสพฺพคุณทายกตฺตา ฯ เตสํ หิ กสฺสจิ อรหตฺตมคฺโค อรหตฺตผลเมว เทติ ฯ กสฺสจิ ติสฺโส วิชฺชา ฯ กสฺสจิ ฉ อภิญฺญา ฯ กสฺสจิ จตสฺโส ปฏิสมฺภิทา ฯ กสฺสจิ สาวกปารมีญาณํ ฯ ปจฺเจกพุทฺธานมฺปิ ปจฺเจกโพธิญาณ-เมว เทติ ฯ พุทฺธานมฺปน สพฺพคุณสมฺปตฺตึ เทติ อภิเสโก

[ม. ว. ป. ๒๑ ส. ต. ๑๙]

วิย รญฺโญ สพฺพโลกิสฺสริยภาวํ ตสฺมา อญฺญสฺส กสฺสจิปิ อนุตฺตรา โพธิ น โหตีติ ฯ อภิสมฺพุทฺโธ ปจฺจญฺญาสินฺติ อภิสมฺพุทฺโธ อหํ ปตฺโต ปฏิวิชฺฌิตฺวา จิโตติ เอวํ ปฏิชานึ ฯ ญาณญฺจ ปน เม ทสฺสนํ อุทปาทีติ อธิคตคุณานํ ยาถาวโต ทสฺสนสมตฺถํ ปจฺจเวกฺขณญาณญฺจ ปน เม อุทปาทิ ฯ อกุปฺปา เม วิมุตฺตีติ อยํ มยฺหํ อรหตฺตผลวิมุตฺติ อกุปฺปา ปฏิปกฺเขหิ น โกเปตพฺพาติ เอวํ ญาณํ อุทปาทิ ฯ ตตฺถ ทฺวีหากาเรหิ อกุปฺปตา เวทิตพฺพา มคฺคสงฺขาตการณโต จ อารมฺมณโต จ ฯ สา หิ จตูหิ มคฺเคหิ สมุจฺฉินฺนกิเลสานํ ปุน อนิวตฺตนตาย การณโตปิ อกุปฺปา อกุปฺปธมฺมํ นิพฺพานํ อารมฺมณํ กตฺวา ปวตฺตนตาย อารมฺมณโตปิ อกุปฺปา อนิพฺพานารมฺมณานํ[๑] โลกิยสมาปตฺตีนํ ตทภาวโต ฯ อนฺติมาติ ปจฺฉิมา ฯ นตฺถีทานิ ปุนพฺภโวติ อิทานิ ปุน อญฺโญ ภโว นาม นตฺถีติ ฯ

[๔๒] อิมสฺมิญฺจ ปน เวยฺยากรณสฺมินฺติ อิมสฺมึ นิคฺคาถกสุตฺเต ฯ นิคฺคาถกํ หิ สุตฺตํ ปุจฺฉาวิสฺสชฺชนสหิตํ เวยฺยากรณนฺติ วุจฺจติ ฯ ภญฺญมาเนติ ภณิยมาเน เทสิยมาเนติ อตฺโถ ฯ วิรชนฺติ อปายคมนียราครชาทีนํ วิคเมน วิรชํ ฯ วีตมลนฺติ อนวเสสทิฏฺฐิวิจิกิจฺฉามลาปคเมน วีตมลํ ฯ ปฐมมคฺควชฺฌกิเลสรชาภาเวน วา วิรชํ ปญฺจวิธทุสฺสีลฺยมลาปคเมน วีตมลํ ฯ

๑. ม. อนากปฺปารมฺมณานํ ฯ

[ม. ว. ป. ๒๑-๒๒ ส. ต. ๑๙]

ธมฺมจกฺขุนฺติ พฺรหฺมายุสุตฺเต เหฏฺฐิมา ตโย มคฺคา วุตฺตา ฯ จูฬราหุโลวาเท อาสวกฺขโย ฯ อิธ ปน โสตาปตฺติมคฺโค อธิปฺเปโต ฯ จตุสฺสจฺจสงฺขาเตสุ ธมฺเมสุ เตสํ ทสฺสนฏฺเฐน จกฺขูติ ธมฺมจกฺขุ ฯ เหฏฺฐิเมสุ วา ตีสุ มคฺคธมฺเมสุ เอกํ โสตาปตฺติมคฺคสงฺขาตํ จกฺขูติ ธมฺมจกฺขุ ฯ สมถวิปสฺสนาธมฺม-นิพฺพตฺตตาย สีลาทิติวิธธมฺมกฺขนฺธภูตตาย วา ธมฺมมยํ จกฺขูติปิ ธมฺมจกฺขุ ฯ ตสฺส อุปฺปตฺติอาการทสฺสนตฺถํ ยงฺกิญฺจิ สมุทย-ธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ อาห ฯ นนุ จ มคฺคญาณํ อสงฺขต-ธมฺมารมฺมณํ น สงฺขตธมฺมารมฺมณนฺติ ฯ สจฺจเมตํ ฯ ยสฺมา ตํ นิโรธํ อารมฺมณํ กตฺวา กิจฺจวเสน สพฺพสงฺขตํ อสมฺโมห-ปฏิเวธวเสน ปฏิวิชฺฌนฺตํ อุปฺปชฺชติ ตสฺมา ตถา วุตฺตํ ฯ

[๔๓] ธมฺมจกฺเกติ ปฏิเวธญาณญฺเจว เทสนาญาณญฺจ ปวตฺตนฏฺเฐน จกฺกนฺติ ธมฺมจกฺกํ ฯ โพธิปลฺลงฺเก นิสินฺนสฺส หิ จตูสุ สจฺเจสุ อุปฺปนฺนํ ทฺวาทสาการํ ปฏิเวธญาณมฺปิ อิสิปตเน นิสินฺนสฺส ทฺวาทสาการาย สจฺจเทสนาย ปวตฺตกํ เทสนาญาณมฺปิ ธมฺมจกฺกํ นาม ฯ อุภยมฺปิ เหตํ ทสพลสฺส อุเร ปวตฺตญาณเมว ฯ ตทุภยํ อิมาย เทสนาย ปกาเสนฺเตน ภควตา ธมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ นาม ฯ ตมฺปเนตํ ธมฺมจกฺกํ ยาว อญฺญาโกณฺฑญฺญตฺเถโร อฏฺฐารสหิ พฺรหฺมโกฏีหิ สทฺธึ โสตาปตฺติผเล น ปติฏฺฐาติ ตาว ภควา ปวตฺเตติ นาม ปวตฺตนกิจฺจสฺส อนิฏฺฐิตตฺตา ปติฏฺ-

ชิเต ปวตฺติตํ นาม กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สาสนนฺตรธานโต ปฏฺฐาย ยาวายํ พุทฺธุปฺปาโท เอตฺตกํ กาลํ อปฺปวตฺตปุพฺพสฺส ปวตฺติตตฺตา ตํ สนฺธาย ปวตฺติเต จ ภควตา ธมฺมจกฺเก ภุมฺมา เทวา สทฺทมนุสฺสาเวสุนฺติอาทิ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ ภุมฺมาติ ภุมฺมฏฺฐก- เทวตา ฯ สทฺทมนุสฺสาเวสุนฺติ เอกปฺปหาเรเนว สาธุการํ ทตฺวา เอตมฺภควตาติอาทีนิ วทนฺตา อนุสฺสาวยึสุ ฯ โอภาโสติ สพฺพญฺ- ญุตญาณานุภาเวน ปวตฺโต จิตฺตปจฺจยอุตุสมุฏฺฐาโน โอภาโส ฯ โส หิ ตทา เทวานํ เทวานุภาวํ อติกฺกมิตฺวา วิโรจิตฺถ ฯ อญฺญาสิ วต โภ โกณฺฑญฺโญติ อิมสฺสปิ อุทานสฺส อุทาหรณโฆโส ทสสหสฺสีโลกธาตุํ ผริตฺวา อฏฺฐาสิ ฯ ภควโต หิ ธมฺมจกฺกปฺ- ปวตฺตนสฺส อารมฺเภ วิย ปริสมาปเนปิ อติวิย อุฬารตมํ ปีติ- โสมนสฺสํ อุทปาทิ ฯ

[๔๔] ทิฏฺโฐ อริยสจฺจธมฺโม เอเตนาติ ทิฏฺฐธมฺโม ฯ เอเสว นโย เสสปเทสุปิ ฯ เอตฺถ จ ทสฺสนํ นาม ญาณทสฺสนโต อญฺญมฺปิ อตฺถีติ ตํนิวตฺตนตฺถํ ปตฺตธมฺโมติ วุตฺตํ ฯ ปตฺติ จ ญาณสมฺปตฺติโต อญฺญาปิ วิชฺชตีติ ตโต วิเสสนตฺถํ วิทิต- ธมฺโมติ วุตฺตํ ฯ สา ปเนสา วิทิตธมฺมตา เอกเทสโตปิ โหตีติ นิปฺปเทสโต วิทิตภาวํ ทสฺเสตุํ ปริโยคาฬฺหธมฺโมติ วุตฺตํ ฯ เตนสฺส สจฺจาภิสมฺโพธึเยว ทีเปติ ฯ มคฺคญาณํ หิ เอกา- ภิสมยวเสน ปริญฺญาทิกิจฺจํ สาเธนฺตํ นิปฺปเทเสน จตุสฺสจฺจธมฺมํ

[ม. ว. ป. ๒๒-๓ ส. ต. ๑๙]

สมนฺตโต โอคาฬฺหํ นาม โหติ ฯ สปฺปฏิภยกนฺตารสทิสา
โสฬสวตฺถุกา อฏฺฐวตฺถุกา จ ติณฺณา วิจิกิจฺฉา อเนนาติ ติณฺณ-
วิจิกิจฺโฉ ฯ ปวตฺติอาทีสุ เอวํ นุ โข น นุ โขติ เอวํ ปวตฺติกา
วิคตา สมุจฺฉินฺนา กถํกถา อสฺสาติ วิคตกถํกโถ ฯ เวสารชฺชปฺ-
ปตฺโตติ สารชฺชกรานํ ปาปธมฺมานํ ปหีนตฺตา ตปฺปฏิปกฺเขสุ จ
สีลาทิคุเณสุ สุปฺปติฏฺฐิตตฺตา เวสารชฺชํ วิสารทภาวํ เวยฺยตฺติยํ
ปตฺโต อธิคโต ฯ สฺวายํ เวสารชฺชปฺปตฺติสุปฺปติฏฺฐิตภาโว กตฺถาติ
อาห สตฺถุสาสเนติ ฯ อตฺตนา ปจฺจกฺขโต อธิคตตฺตา น ปรํ
ปจฺเจติ ปรสฺส สทฺธาย เอตฺถ นปฺปวตฺตตีติ น วาสฺส ปโร
ปจฺเจตพฺโพ อตฺถีติ อปรปฺปจฺจโย ฯ ลเภยฺยาหนฺติ ลเภยฺยํ
อหํ ฯ อายาจนฺวจนเมตํ ฯ เอหีติ อายาจิตานํ ปพฺพชฺชูปสมฺปทานํ
อนุมตภาวปฺปกาสนวจนํ ตสฺมา เอหิ สมฺปฏิจฺฉาหิ ยถายาจิตํ
ปพฺพชฺชูปสมฺปทวิเสสนฺติ อตฺโถ ฯ อิติสทฺโท ตสฺส เอหิภิกฺขูป-
สมฺปทาปฏิลาภนิมิตฺตวจนปริโยสานทสฺสโน ฯ ตทวสาโน หิ ตสฺส
ภิกฺขุภาโว ฯ เตเนวาห เอหิภิกฺขูติ ภควโต วจเนน อภินิปฺผนฺนา
สาว ตสฺส อายสฺมโต อญฺญาโกณฺฑญฺญสฺส เอหิภิกฺขูปสมฺปทา
อโหสีติ ฯ จร พฺรหฺมจริยนฺติ อุปริมคฺคตฺตยสงฺขาตํ พฺรหฺมจริยํ
สมธิคจฺฉ ฯ กิมตฺถํ ฯ สมฺมา ทุกฺขสฺสนฺตกิริยาย ฯ อิธาปิ
อโวจาติ สมฺพนฺธิตพฺพํ ฯ นวโกฏิสหสฺสานีติอาทินา วุตฺตปฺป-
เภทานํ อเนกสหสฺสานํ สํวรวินยานํ สมาทิยิตฺวา วตฺตเนน
[ม. ว. ป. ๒๓ ส. ต. ๑๙]

อุปริภูตา อคฺคภูตา สมฺปทาติ อุปสมฺปทา ฯ นีหารภตฺโตติ นีหฏภตฺโต ฯ คามโต ภิกฺขูหิ นีหริตฺวา ทินฺนภตฺโตติ อตฺโถ ฯ ภควา หิ ทหรกุมารเก วิย เต ภิกฺขู ปริหรนฺโต ปาฏิปททิวสโต ปฏฺฐาย ปิณฺฑปาตตฺถายปิ คามํ อปวิสิตฺวา อนฺโตวิหาเรเยว วสิ ฯ

[๔๕] อามนฺเตสีติ อาสาฬฺหปุณฺณมีทิวเส ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตนโต ปฏฺฐาย อนุกฺกเมน โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐิเต อญฺญาโกณฺฑญฺญปฺปมุเข ปญฺจวคฺคิเย อิทานิ เนสํ อาสวกฺขยาย ธมฺมํ เทเสสฺสามีติ ปญฺจมิยา ปกฺขสฺส อามนฺเตสิ ฯ อนตฺตาติ อวสวตฺตนฏฺเฐน อสฺสามิกฏฺเฐน สุญฺญตฏฺเฐน อตฺตปฏิปกฺขฏฺเฐนาติ เอวํ จตูหิ การเณหิ อนตฺตา ฯ ตตฺถ อุปฺปนฺนํ รูปํ ฐิตึ ปาปุณาตุ๑ ฐานปฺปตฺตํ มา ชีรตุ ชรปฺปตฺตํ มา ภิชฺชตุ อุทยพฺพเยหิ มา กิลมยตูติ น เอตฺถ กสฺสจิ วสีภาโว อตฺถิ สุวายมสฺส อวสวตฺตนฏฺโฐ ฯ สามิภูตสฺส กสฺสจิ อภาโว อสฺสามิกฏฺโฐ ฯ นิวาสนการกเวทกอธิฏฺฐายกวิรเหน ตโต สุญฺญตา สุญฺญตฏฺโฐ ฯ ปรปริกปฺปิตอตฺตสภาวาภาโวเอว อตฺตปฏิปกฺขฏฺโฐ ฯ อิทานิ อนตฺตตํเยว วิภาเวตุํ รูปญฺจ หิทํ ภิกฺขเวติอาทิมาห ฯ ตตฺถ อตฺตา อภวิสฺสาติ การโก เวทโก สยํวสีติ เอวํภูโต อตฺตา อภวิสฺสาติ อธิปฺปาโย ฯ เอวํ หิ สติ รูปสฺส อาพาธาย สํวตฺตนํ อยุชฺชมานกํ สิยา กามญฺเจตฺถ ยสฺมา จ โข

๑. ม. มา ปาปุณาตุ ฯ

ภิกฺขเว รูปํ อนตฺตา ตสฺมา รูปํ อาพาธาย สํวตฺตตีติ รูปสฺส อนตฺตตาย ทุกฺขตา วิภาวิตา วิย ทิสฺสติ ฯ ตถาปิ ยสฺมา รูปํ อาพาธาย สํวตฺตติ ตสฺมา อนตฺตาติ ปากฏาย สาพาธตาย รูปสฺส อตฺตสาราภาโว วิภาวิโต ฯ ตโตเอว จ น จ ลพฺภติ รูเป เอวํ เม รูปํ โหตุ เอวํ เม รูปํ มา อโหสีติ รูเป กสฺสจิ อนิสฺสรตา ฯ ตสฺส จ อวสวตฺตนากาโร ทสฺสิโต ฯ เวทนาทีสุปิ เอเสว นโย ฯ

[๔๖] ตํ กึ มญฺญถ ภิกฺขเวติ อิทํ กสฺมา อารทฺธํ ฯ เอตฺตเกน ฐาเนน อนตฺตลกฺขณเมว กถิตํ ฯ น อนิจฺจทุกฺข-ลกฺขณานิ ฯ อิทานิ ตานิ ทสฺเสตฺวา สโมธาเนตฺวาว ตีณิปิ ลกฺขณานิ ทสฺเสตุํ อิทมารทฺธนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ อนิจฺจํ ภนฺเตติ ภนฺเต ยสฺมา หุตฺวา น โหติ ตสฺมา อนิจฺจํ ฯ ยสฺมา ปุพฺเพ อสนฺตํ ปจฺจยสมวาเยน หุตฺวา อุปฺปชฺชิตฺวา ปุน ภงฺคุปคเมน น โหติ ตสฺมา น นิจฺจนฺติ อนิจฺจํ ฯ อทฺธุวนฺติ อธิปฺปาโย ฯ อถวา อุปฺปาทวยวนฺตตาย ตาวกาลิกตาย วิปริณามโกฏิยา นิจฺจปฏิกฺเขปโตติ อิเมหิปิ การเณหิ อนิจฺจํ ฯ เอตฺถ จ ขเณ ขเณ อุปฺปชฺชนวเสน นิรุชฺฌนวเสน จ ปวตฺตนโต อุปฺปาทวย วนฺตตา ฯ ตํขณิกตาย ตาวกาลิกตา ฯ วิปริณามวนฺตตาย วิปริณามโกฏิ ฯ รูปํ หิ อุปฺปาทาทิวิการาปชฺชเนน วิปริณามนฺตํ วินาสํ ปาปุณาติ ฯ นิจฺจสภาวาภาโวเอว นิจฺจปฏิกฺเขโป ฯ

[ม. ว. ป. ๒๔-๖ ส. ต. ๑๙]

อนิจฺจา หิ ธมฺมา เตเนว อตฺตโน อนิจฺจภาเวน อตฺถโต นิจฺจตํ ปฏิกฺขิปนฺติ นาม ฯ ทุกฺขํ ภนฺเตติ ภนฺเต ปฏิปีฬนากาเรน ทุกฺขํ ฯ อุปฺปาทชราภงฺควเสน หิ รูปสฺส นิรนฺตราพาธาติ ปฏิปีฬนากาเรนสฺส ทุกฺขตา ฯ อถวา สนฺตาปฏฺเฐน ทุกฺขมฏฺเฐน ทุกฺขวตฺถุกฏฺเฐน สุขปฏิกฺเขปฏฺเฐน จาติ จตูหิ การเณหิ ทุกฺขํ ฯ เอตฺถ จ สนฺตาโป นาม ทุกฺขทุกฺขตาทิวเสน สนฺตาปนํ ปริทหนํ ฯ ตโตเอวสฺส ทุสฺสหนตาย ทุกฺขมตา ฯ ติสฺสนฺนํ ทุกฺขตานํ สํสารทุกฺขสฺส จ อธิฏฺฐานตาย ทุกฺขวตฺถุกตา ฯ สุขสภาวาภาโวเอว สุขปฏิกฺเขโป ฯ วิปริณามธมฺมนฺติ ชราย มรเณน จ วิปริณามนสภาวํ ฯ กลฺลํ นูติ ยุตฺตํ นุ ฯ ตนฺติ เอวํ อนิจฺจํ ทุกฺขํ วิปริณามธมฺมํ รูปํ ฯ เอตํ มมาติ ตณฺหาคาโห มมงฺการภาวโต ฯ เอโสหมสฺมีติ มานคฺคาโห อหงฺการภาวโต ฯ เอโส เม อตฺตาติ ทิฏฺฐิคฺคาโห อตฺตภาววิปลฺลาสคฺคาหโต ฯ ตณฺหาคาโห เจตฺถ อฏฺฐสตตณฺหาวิปรีตวเสน[๑] มานคฺคาโห นววิธมานวเสน ทิฏฺฐิคฺคาโห ทฺวาสฏฺฐีทิฏฺฐิวเสน เวทิตพฺโพ ฯ อิเมสํ ติณฺณํ ตณฺหามานทิฏฺฐิคฺคาหานํ วเสน ยุตฺตํ นุ ตํ สมนุปสฺสิตุนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ อิติ ภควา อนิจฺจทุกฺขวเสน อนตฺตลกฺขณํเยว ทสฺเสสิ ฯ ภควา หิ กตฺถจิ อนิจฺจวเสน อนตฺตตํ ทสฺเสติ กตฺถจิ ทุกฺขวเสน กตฺถจิ อุภยวเสน ฯ ตถาหิ จกฺขุ อตฺตาติ

๑....ตณฺหาวิจริต... อิติ มญฺเญ ฯ

โย วเทยฺย ฯ ตํ น อุปปชฺชติ ฯ จกฺขุสฺส อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ ฯ ยสฺส โข ปน อุปฺปาโทปิ วโยปิ ปญฺญายติ อตฺตา เม อุปฺปชฺชติ เจว เวติ จาติ อิจฺจสฺส เอวมาคตํ โหติ ตสฺมา ตํ น อุปฺปชฺชติ ฯ จกฺขุ อตฺตาติ โย วเทยฺย ฯ อิติ จกฺขุ อนตฺตาติ อิมสฺมิญฺจ ฉฉกฺกสุตฺเต อนิจฺจวเสน อนตฺตตํ ทสฺเสสิ ฯ รูปญฺจ หิทํ ภิกฺขเว อตฺตา อภวิสฺส ฯเปฯ เอวํ เม รูปํ โหตุ เอวํ เม รูปํ มา อโหสีติ อิมสฺมึเยว อนตฺต-ลกฺขณสุตฺเต ทุกฺขวเสน อนตฺตตํ ทสฺเสสิ ฯ รูปํ ภิกฺขเว อนิจฺจํ ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา ยทนตฺตา ตํ เนตํ มม เนโสหมสฺมิ น เมโส อตฺตาติ เอวเมตํ ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพนฺติ อิมสฺมึ อรหตฺตสุตฺเต อุภยวเสน อนตฺตตํ ทสฺเสสิ ฯ กสฺมา ฯ อนิจฺจํ ทุกฺขญฺจ ปากฏํ อนตฺตา อปากฏา ฯ ปริโภคภาชนาทีสุ หิ ภินฺเนสุ อโห อนิจฺจนฺติ วทนฺติ ฯ อโห อนตฺตาติ ปน วตฺตา นาม นตฺถิ ฯ สรีเร คณฺฑปีฬกาสุ วา อุฏฺฐิตาสุ กณฺฏเกน วา วิทฺธา อโห ทุกฺขนฺติ วทนฺติ ฯ อโห อนตฺตาติ ปน วตฺตา นาม นตฺถิ ฯ กสฺมา ฯ อิทํ หิ อนตฺต-ลกฺขณํ นาม อวิภูตํ ทุทฺทสํ ทุปฺปญฺญาปนํ ฯ ตถาหิ สรภงฺคา-ทโยปิ สตฺถาโร นาทฺทสํสุ กุโต ปญฺญาปนา ฯ เตน นํ ภควา อนิจฺจวเสน วา ทุกฺขวเสน วา อุภยวเสน วา ทสฺเสติ ฯ ตยิทํ อิมสฺมึปิ เตปริวฏฺเฏ อนิจฺจทุกฺขวเสเนว ทสฺสิตํ ฯ เวทนา-

[ม. ว. ป. ๒๖-๗ ส. ต. ๑๙]

ทีสุปิ เอเสว นโย ฯ

[๔๗] ตสฺมาติหาติ ตสฺมา อิจฺเจว วุตฺตํ โหติ ฯ ติการหการา นิปาตา ฯ ยสฺมา อิเม ปญฺจกฺขนฺธา อนิจฺจา ทุกฺขา อนตฺตา ตสฺมาติ อตฺโถ ฯ ยงฺกิญฺจีติ อนวเสสปริยาทานเมตํ ฯ ยนฺติ หิ สามญฺเญน อนิยมทสฺสนํ ฯ กิญฺจีติ ปการเภทํ อามสิตฺวา อนิยมทสฺสนํ ฯ อุภเยนาปิ อตีตํ วา ฯเปฯ สนฺติเก วา อปฺปํ วา พหุํ วา ยาทิสํ วา ตาทิสํ วา นปปสกนิทฺเทสารหํ สพฺพํ พฺยาเปตฺวา สงฺคณฺหาติ ฯ ตสฺมา อนวเสสปริยาทานเมตํ ยงฺกิญฺจีติ ฯ เอวญฺจ สติ อญฺเญสุปิ นปปสกนิทฺเทสารเหสุ ปสงฺคํ ทิสฺวา ตตฺถ อธิปฺเปตตฺถํ ปฏิจฺจ ปวตฺตนโต อติปฺปสงฺคสฺส นิยมนตฺถํ รูปนฺติ วุตฺตํ ฯ เอวํ ปททฺวเยนาปิ รูปสฺส อเสส-ปริคฺคโห กโต โหติ ฯ อถสฺส อตีตาทินา วิภาคํ อารภติ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนนฺติอาทินา ฯ ตํ หิ กิญฺจิ อตีตํ กิญฺจิ อนาคตาทิเภทนฺติ ฯ เอส นโย เวทนาทีสุปิ ฯ ตตฺถ รูปํ ตาว อทฺธาสนฺตติสมยขณวเสน จตุธา อตีตํ นาม โหติ ฯ ตถา อนาคตปจฺจุปฺปนฺนํ ฯ ตตฺถ อทฺธาวเสน ตาว เอกสฺส เอกสฺมึ ภเว ปฏิสนฺธิโต ปุพฺเพ อตีตํ จุติโต อุทฺธํ อนาคตํ อุภินฺนมนฺตเร ปจฺจุปฺปนฺนํ ฯ สนฺตติวเสน สภาคเอกอุตุสมุฏฺฐานํ เอกาหารสมุฏฺฐานญฺจ ปุพฺพาปริยวเสน วตฺตมานมฺปิ ปจฺจุปฺปนฺนํ ตโต ปุพฺเพ วิสภาคอุตุอาหารสมุฏฺฐานํ อตีตํ ปจฺฉา อนาคตํ ฯ

[ม. ว. ป. ๒๗ ส. ต. ๑๙]

จิตฺตชํ เอกวีถิเอกชวนเอกสมาปตฺติสมุฏฺฐานํ ปจฺจุปฺปนฺนํ ตโต ปุพฺเพ อตีตํ ปจฺฉา อนาคตํ ฯ กมฺมสมุฏฺฐานสฺส ปาฏิเยกฺกํ สนฺตติวเสน อตีตาทิเภโท นตฺถิ ฯ เตสํเยว ปน อุตุอาหาร-จิตฺตสมุฏฺฐานานํ อุปตฺถมฺภกวเสน ตสฺส อตีตาทิภาโว เวทิตพฺโพ ฯ สมยวเสน เอกมุหุตฺตปุพฺพณฺหสายณฺหรตฺตินฺทิวาสุ สมเยสุ สนฺตานวเสน ปวตฺตมานํ ตํตํสมยวนฺตํ รูปํ ปจฺจุปฺปนฺนํ นาม ตโต ปุพฺเพ อตีตํ ปจฺฉา อนาคตํ ฯ ขณวเสน อุปฺปาทาทิกฺขณตฺตยปริยาปนฺนํ ปจฺจุปฺปนฺนํ ตโต ปุพฺเพ อตีตํ ปจฺฉา อนาคตํ ฯ อิทเมเวตฺถ นิปฺปริยายํ ฯ เสสา ปริยาย-กถา ฯ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วาติ จกฺขาทิ ปญฺจวิธํ รูปํ อตฺตภาวํ อธิกิจฺจปวตฺตตฺตา อชฺฌตฺตํ เสสํ ตโต พาหิรตฺตา พหิทฺธา ฯ อปิจ นิยกชฺฌตฺตมฺปิ อิธ อชฺฌตฺตํ ปรปุคฺคลิกมฺปิ จ พหิทฺธาติ เวทิตพฺพํ ฯ โอฬาริกํ วา สุขุมํ วาติ จกฺขาทีนิ นว อาโปธาตุวชฺชา ติสฺโส ธาตุโย จาติ ทฺวาทสวิธํ รูปํ ฆฏฺฏนาวเสน คเหตพฺพโต โอฬาริกํ เสสํ ตโต วิปรีตตฺตา สุขุมํ ฯ หีนํ วา ปณีตํ วาติ เอตฺถ หีนปณีตภาโว ปริยายโต จ นิปฺปริยายโต จ ฯ ตตฺถ อกนิฏฺฐานํ รูปโต สุทสฺสีนํ รูปํ หีนํ ฯ ตเทว สุทสฺสานํ รูปโต ปณีตํ ฯ เอวํ ยาว นรกสตฺตานํ รูปํ ตาว ปริยายโต หีนปณีตตา เวทิตพฺพา ฯ นิปฺปริยายโต ปน ยํ อารมฺมณํ กตฺวา อกุสลวิปากํ วิญฺญาณํ

[ม. ว. ป. ๒๗ ส. ต. ๑๙]

อุปฺปชฺชติ ตํ หีนํ อนิฏฺฐภาวโต ฯ ยมฺปน อารมฺมณํ กตฺวา
กุสลวิปากํ วิญฺญาณํ อุปฺปชฺชติ ตํ ปณีตํ อิฏฺฐภาวโต ฯ
ยถา หิ อกุสลวิปาโก สยํ อนิฏฺโฐ อนิฏฺเฐเอว อุปฺปชฺชติ น
อิฏฺเฐ เอวํ กุสลวิปาโกปิ สยํ อิฏฺโฐ อิฏฺเฐเอว อุปฺปชฺชติ น
อนิฏฺเฐ ฯ ยํ ทูเร สนฺติเก วาติ ยํ สุขุมํ ตเมว ทุปฺปฏิ-
วิชฺฌสภาวตฺตา ทูเร อิตรํ สุปฏิวิชฺฌสภาวตฺตา สนฺติเก ฯ
อปิเจตฺถ โอกาสโตปิ อุปาทายุปาทาย ทูรสนฺติกตา เวทิตพฺพา ฯ
ตํ สพฺพนฺติ ตํ อตีตาทีหิ ปเทหิ วิสุํ วิสุํ นิทฺทิฏฺฐํ สพฺพํ
รูปํ ฯ สมฺมปฺปญฺญาย ทฏฺฐพฺพนฺติ สห วิปสฺสนาย มคฺคปญฺญาย
ทฏฺฐพฺพํ ฯ

[๔๘] ยากาจิ เวทนาติอาทีสุ ปน สนฺตติวเสน จ ขณวเสน
จ เวทนาย อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนภาโว เวทิตพฺโพ ฯ ตตฺถ
สนฺตติวเสน เอกวีถิ เอกชวนเอกสมาปตฺติปริยาปนฺนา เอกวิสย-
สมาโยคปฺปวตฺตา จ ทิวสมฺปิ พุทฺธรูปํ ปสฺสนฺตสฺส ธมฺมํ
สุณนฺตสฺส ปวตฺตสทฺธาทิสหิตเวทนา ปจฺจุปฺปนฺนา ตโต ปุพฺเพ
อตีตา ปจฺฉา อนาคตา ฯ ขณวเสน ขณตฺตยปริยาปนฺนา
ปจฺจุปฺปนฺนา ตโต ปุพฺเพ อตีตา ปจฺฉา อนาคตา ฯ
อชฺฌตฺตพหิทฺธาเภโท นิยกชฺฌตฺตวเสน เวทิตพฺโพ ฯ โอฬาริก-
สุขุมเภโท อกุสลา เวทนา โอฬาริกา กุสลาพฺยากตา เวทนา
สุขุมาติอาทินา นเยน วิภงฺเค วุตฺเตน ชาติสภาวปุคฺคลโลกิย-

[ม. ว. ป. ๒๗ ส. ต. ๑๙]

โลกุตฺตรวเสนเวทิตพฺโพ ฯ ชาติวเสน ตาว ฯ อกุสลา เวทนา สาวชฺชกิริยเหตุโต กิเลสสนฺตาปภาวโต จ อวูปสนฺตวุตฺตีติ กุสลเวทนาย โอฬาริกา ฯ สพฺยาปารโต สอุสฺสาหโต สวิปากโต กิเลสสนฺตาปภาวโต สาวชฺชโต จ วิปากาพฺยากตาย โอฬาริกา ฯ สวิปากโต กิเลสสนฺตาปภาวโต สพฺยาปชฺชโต สาวชฺชโต จ กิริยาพฺยากตาย โอฬาริกา ฯ กุสลาพฺยากตา ปน วุตฺตปริยายโต อกุสลาย สุขุมา ฯ เทฺวปิ กุสลากุสลเวทนา สพฺยาปารโต สอุสฺสาหโต สวิปากโต จ ยถาโยคํ ทุวิธายปิ อพฺยากตาย โอฬาริกา ฯ วุตฺตวิปริยาเยน ทุวิธาปิ อพฺยากตา ตาหิ สุขุมา ฯ เอวํ ตาว ชาติวเสน โอฬาริกสุขุมตา เวทิตพฺพา ฯ สภาววเสน ปน ฯ ทุกฺขเวทนา นิรสฺสาทโต อวิปฺผารโต๑ อุพฺเพชนียโต อภิภวนโต จ อิตราหิ ทฺวีหิ โอฬาริกา ฯ อิตรา ปน เทฺว สาตโต สนฺตโต ปณีตโต มนาปโต มชฺฌตฺตโต จ ยถาโยคํ ทุกฺขาย สุขุมา ฯ อุโภ ปน สุขทุกฺขา สวิปฺผารโต โขภกรณโต ปากฏโต จ อทุกฺขมสุขาย โอฬาริกา ฯ สา วุตฺตวิปริยาเยน ตทุภยโต สุขุมา ฯ เอวํ สภาววเสน โอฬาริกสุขุมตา เวทิตพฺพา ฯ ปุคฺคลวเสน ปน ฯ อสมาปนฺนสฺส เวทนา นานารมฺมณวิกฺขิตฺต-ภาวโต สมาปนฺนสฺส เวทนาย โอฬาริกา ฯ วิปริยาเยน อิตรา สุขุมา ฯ เอวํ ปุคฺคลวเสน โอฬาริกสุขุมตา เวทิตพฺพา ฯ

๑. ม. สวิปฺผารโต ฯ

[ม. ว. ป. ๒๗ ส. ต. ๑๙]

โลกิยโลกุตฺตรวเสน ปน ฯ สาสวา เวทนา โลกิยา ฯ สา
อาสวุปฺปตฺติเหตุโต โอฆนียโต โยคนียโต คนฺถนียโต นีวรณียโต
อุปาหานียโต สงฺกิเลสิกโต ปุถุชฺชนสาธารณโต จ อนาสวาย
โอฬาริกา ฯ สา วิปริยาเยน สาสวาย สุขุมา ฯ เอวํ
โลกิยโลกุตฺตรวเสน โอฬาริกสุขุมตา เวทิตพฺพา ฯ ตตฺถ ชาติอาทิวเสน
สมฺเภโท ปริหริตพฺโพ ฯ อกุสลวิปากกายวิญฺญาณสมฺปยุตฺตา หิ
เวทนา ชาติวเสน อพฺยากตตฺตา สุขุมาปิ สมานา สภาวาทิวเสน
โอฬาริกา โหติ ฯ วุตฺตํ เหตํ อพฺยากตา เวทนา สุขุมา
ทุกฺขา เวทนา โอฬาริกา อสมาปนฺนสฺส เวทนา โอฬาริกา
สาสวา เวทนา โอฬาริกาติ ฯ ยถา จ ทุกฺขา เวทนา เอวํ
สุขาทโยปิ ชาติวเสน โอฬาริกา สภาวาทิวเสน สุขุมา โหนฺติ ฯ
ตสฺมา ยถา ชาติอาทิวเสน สมฺเภโท น โหติ ตถา เวทนานํ
โอฬาริกสุขุมตา เวทิตพฺพา ฯ เสยฺยถีทํ ฯ อพฺยากตา ชาติวเสน
กุสลากุสลาหิ สุขุมา ฯ น ตตฺถ กตมา อพฺยากตา กึ ทุกฺขา
กึ สุขา กึ สมาปนฺนสฺส กึ อสมาปนฺนสฺส กึ สาสวา กึ
อนาสวาติ เอวํ สภาวาทิเภโท ปรามสิตพฺโพ ฯ เอส นโย
สพฺพตฺถ ฯ อปิจ ตํ ตํ วา ปน เวทนํ อุปาทายุปาทาย เวทนา
โอฬาริกา สุขุมา วา ทฏฺฐพฺพาติ วจนโต อกุสลาทีสุปิ
โลภสหคตาย โทสสหคตา เวทนา อคฺคิ วิย อตฺตโน นิสฺสยทหนโต
โอฬาริกา ฯ โลภสหคตา สุขุมา ฯ โทสสหคตาปิ นิยตา
[ม. ว. ป. ๒๗ ส. ต. ๑๙]

โอฬาริกา อนิยตา สุขุมา ฯ นิยตาปิ กปฺปฏฺฐิติกา โอฬาริกา
อิตรา สุขุมา ฯ กปฺปฏฺฐิติกาปิ อสงฺขาริกา โอฬาริกา อิตรา
สุขุมา ฯ โลภสหคตา ปน ทิฏฺฐิสมฺปยุตฺตา โอฬาริกา อิตรา
สุขุมา ฯ สาปิ นิยตา กปฺปฏฺฐิติกา อสงฺขาริกา โอฬาริกา
อิตรา สุขุมา ฯ อวิเสเสน อกุสลา พหุวิปากา โอฬาริกา
อปฺปวิปากา สุขุมา ฯ กุสลา ปน อปฺปวิปากา โอฬาริกา
พหุวิปากา สุขุมา ฯ อปิจ กามาวจรกุสลา โอฬาริกา รูปาวจรา
สุขุมา ฯ ตโต อรูปาวจรา ตโต โลกุตฺตรา ฯ กามาวจรา จ
ทานมยา โอฬาริกา สีลมยา สุขุมา ตโต ภาวนามยา ฯ
ภาวนามยาปิ ทุเหตุกา โอฬาริกา ติเหตุกา สุขุมา ฯ ติเหตุกาปิ
สสงฺขาริกา โอฬาริกา อสงฺขาริกา สุขุมา ฯ รูปาวจรา
ปฐมชฺฌานิกา โอฬาริกา ฯเปฯ ปญฺจมชฺฌานิกา สุขุมาว ฯ
อรูปาวจรา จ อากาสานญฺจายตนสมฺปยุตฺตา โอฬาริกา ฯ เป ฯ
เนวสญฺญานาสญฺญายตนสมฺปยุตฺตา สุขุมาว ฯ โลกุตฺตรา จ
โสตาปตฺติมคฺคสมฺปยุตฺตา โอฬาริกา ฯ เป ฯ อรหตฺตมคฺค-
สมฺปยุตฺตา สุขุมาว ฯ เอส นโย ตํตํภูมิวิปากกิริยเวทนาสุ
ทุกฺขาทิอสมาปนฺนาทิสาสวาทิวเสน วุตฺตเวทนาสุ จ ฯ โอกาสวเสน
จาปิ นิรเย ทุกฺขา โอฬาริกา ติรจฺฉานโยนิยํ สุขุมา
ฯเปฯ ปรนิมฺมิตวสวตฺตีสุ สุขุมาว ฯ ยถา จ ทุกฺขา เอวํ
สุขาปิ สพฺพตฺถ ยถานุรูปํ โยเชตพฺพา ฯ วตฺถุวเสน จาปิ

[ม. ว. ป. ๒๗ ส. ต. ๑๙]

หีนวตฺถุกา ยากาจิ เวทนา โอฬาริกา ปณีตวตฺถุกา สุขุมา ฯ หีนปณีตเภเท ยา โอฬาริกา สา หีนา ยา จ สุขุมา สา ปณีตาติ ทฏฺฐพฺพา ฯ ทูรปทํ ปน อกุสลา เวทนา กุสลาพฺยากตาหิ เวทนาหิ ทูเร ฯ สนฺติกปทํ อกุสลา เวทนา อกุสลาย เวทนาย สนฺติเกติอาทินา นเยน วิภตฺตํ ฯ ตสฺมา อกุสลา เวทนา วิสภาคโต อสํสฏฺฐโต อสริกฺขโต จ กุสลาพฺยากตาหิ ทูเร ฯ ตถา กุสลาพฺยากตา อกุสลาย ฯ เอส นโย สพฺพวาเรสุ ฯ อกุสลา ปน เวทนา สภาคโต จ สํสฏฺฐโต จ สริกฺขโต จ อกุสลาย สนฺติเกติ ฯ ตํตํเวทนาสมฺปยุตฺตานมฺปน สญฺญาทีนมฺปิ เอตํ เอวเมว เวทิตพฺพํ ฯ

[๔๙] สุตวาติ อาคมาธิคมสงฺขาเตน พาหุสจฺเจน สมนฺนาคตตฺตา สุตวา ฯ นิพฺพินฺทตีติ อุกฺกณฺฐติ ฯ เอตฺถ จ นิพฺพิทาติ วุฏฺฐานคามินีวิปสฺสนา อธิปฺเปตา ฯ นิพฺพินฺทํ วิรชฺชตีติ เอตฺถ วิราควเสน จตฺตาโร มคฺคา กถิตา ฯ วิราคา วิมุจฺจตีติ วิราเคน มคฺเคเนว เหตุภูเตน ปฏิปฺปสฺสทฺธิวิมุตฺติวเสน วิมุจฺจติ ฯ อิมินา จตฺตาริ สามญฺญผลานิ กถิตานิ ฯ วิมุตฺตสฺมึ วิมุตฺตมิติ ญาณํ โหตีติ อิมินา ปน ปจฺจเวกฺขณญาณํ กถิตํ ฯ ขีณา ชาตีติอาทีหิ ตสฺส ภูมิ ฯ เตน หิ ญาเณน อริยสาวโก ปจฺจเวกฺขนฺโต ขีณา ชาตีติอาทีนิ ปชานาติ ฯ กตมา ปนสฺส ชาติ ขีณา กถญฺจ นํ ปชานาตีติ ฯ น ตาวสฺส อตีตา ชาติ ขีณา ปุพฺเพว

[ม. ว. ป. ๒๘ ส. ต. ๑๙]

ขีณตฺตา น อนาคตา อนาคเต วายามาภาวโต น ปจฺจุปฺปนฺนา๑

ฯ ยา ปนสฺส มคฺคสฺส อภาวิตตฺตา อุปฺปชฺเชยฺย
เอกจตุปญฺจโวการภเวสุ เอกจตุปญฺจกฺขนฺธปฺปเภทา ชาติ สา
มคฺคสฺส ภาวิตตฺตา อนุปฺปาทธมฺมตํ อาปชฺชเนน ขีณาฯ ตํ
โส มคฺคภาวนาย ปหีนกิเลเส ปจฺจเวกฺขิตฺวา กิเลสาภาเว
วิชฺชมานมฺปิ กมฺมํ อายตึ อปฺปฏิสนฺธิกํ โหตีติ ชานนฺโต ปชานาติฯ
วุสิตนฺติ วุฏฺฐํ ปริวุฏฺฐํ กตํ จริตํ นิฏฺฐิตนฺติ อตฺโถฯ พฺรหฺม-
จริยนฺติ มคฺคพฺรหฺมจริยํฯ ปุถุชฺชนกลฺยาณเกน หิ สทฺธึ สตฺต
เสขา มคฺคพฺรหฺมจริยํ วสนฺติ นามฯ ขีณาสโว วุฏฺฐวาโสฯ
ตสฺมา อริยสาวโก อตฺตโน พฺรหฺมจริยวาสํ ปจฺจเวกฺขนฺโต วุสิตํ
พฺรหฺมจริยนฺติ ปชานาติฯ กตํ กรณียนฺติ จตูสุ สจฺเจสุ จตูหิ
มคฺเคหิ ปริญฺญาปหานสจฺฉิกิริยาภาวนาวเสน โสฬสวิธมฺปิ กิจฺจํ
นิฏฺฐาปิตนฺติ อตฺโถฯ ปุถุชฺชนกลฺยาณกาทโย หิ ตํ ตํ กิจฺจํ
กโรนฺติ ขีณาสโว กตกรณีโย ตสฺมา อริยสาวโก อตฺตโน
กรณียํ ปจฺจเวกฺขนฺโต กตํ กรณียนฺติ ปชานาติฯ นาปรํ
อิตฺถตฺตายาติ อิทานิ ปุน อิตฺถภาวาย เอวํ โสฬสกิจฺจภาวาย
กิเลสกฺขยาย วา มคฺคภาวนากิจฺจํ เม นตฺถีติ ปชานาติฯ
อถวา อิตฺถตฺตายาติ อิตฺถมฺภาวโตฯ อิมสฺมา เอวํปการา
อิทานิ วตฺตมานกฺขนฺธสนฺตานา อปรํ ขนฺธสนฺตานํ มยฺหํ นตฺถิ

๑. อิโต ปรํ อญฺญตฺถ นิชฺชมานตฺตาติ เหตุปทํ ทิสฺสติฯ

[ม. ว. ป. ๒๘ ส. ต. ๑๘]

อิเม ปน ปญฺจกฺขนฺธา ปริญฺญาตา ติฏฺฐนฺติ ฉินฺนมูลกา รุกฺขา วิย เต จริมกวิญฺญาณนิโรเธน อนุปาทาโน วิย ชาตเวโท นิพฺพายิสฺสนฺตีติ ปชานาติ ฯ

[๕๐] อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ เต ภิกฺขู สกมนา ตุฏฺฐมนา ปีติโสมนสฺเสหิ วา สมฺปตฺตมนา หุตฺวา กรวิกรุตมญฺชุนา กณฺณสุเขน ปณฺฑิตชนหทยานํ อมตาภิเสกสทิเสน พฺรหฺมสฺสเรน ภาสโต ภควโต วจนํ สุกถิตํ สุลปิตํ เอวเมตํ ภควา เอวเมตํ สุคตาติ มตฺถเกน สมฺปฏิจฺฉนฺตา อนุโมทึสุ เจว สมฺปฏิจฺฉึสุ จาติ อตฺโถ ฯ อยํ หิ อภินนฺทสทฺโท อภินนฺทติ อภิวทตีติอาทีสุ ตณฺหายปิ อาคโต ฯ อนฺนเมวาภินนฺทนฺติ อุภเย เทวมานุสาติอาทีสุ อุปคมเนปิ ฯ

จิรปฺปวาสึ ปุริสํ ทูรโต โสตฺถิมาคตํ
ญาติมิตฺตา สุหชฺชา จ อภินนฺทนฺติ อาคตนฺติ-

อาทีสุ สมฺปฏิจฺฉเนปิ ฯ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวาติอาทีสุ อนุโมทเนปิ ฯ สฺวายมิธ อนุโมทนสมฺปฏิจฺฉเนสุ ยุชฺชติ ฯ เตน วุตฺตํ อนุโมทึสุ เจว สมฺปฏิจฺฉึสุ จาติ ฯ อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจึสูติ อนุปฺปาทนิโรเธน นิรุชฺฌมาเนหิ อาสเวหิ อนุปาทาย อคฺคเหตฺวา กิญฺจิ ธมฺมํ อหํ มมาติ อนาทิยิตฺวาว จิตฺตานิ วิมุจฺจึสุ ฯ ฉ อรหนฺโตติ ภควตา สทฺธึ ฉ ชนา อรหนฺโต ฯ อญฺเญสมฺปน เทวพฺรหฺมานมฺปิ อรหตฺตปฺปตฺติสมฺภวโต อิทํ

[ม. ว. ป. ๒๘ ส. ต. ๑๙]

มนุสฺสอรหนฺเตเยว สนฺธาย วุตฺตนฺติ อาห ฉ มนุสฺสา อรหนฺโต โหนฺตีติ ฯ

[๕๑] อิทานิ ยสสฺส ปพฺพชฺชํ ทสฺเสตุํ เตน โข ปน สมเยนาติอาทิ อารทฺธํ ฯ ตตฺรายํ อนุตฺตานปทวณฺณนา ฯ เหมนฺติโกติอาทีสุ ยตฺถ สุขํ โหติ เหมนฺตกาเล วสิตุํ อยํ เหมนฺติโก ฯ อิตเรสุปิ เอเสว นโย ฯ อยํ ปเนตฺถ วจนตฺโถ ฯ เหมนฺเต วาโส เหมนฺตํ อุตฺตรปทโลเปน ฯ เหมนฺตํ อรหตีติ เหมนฺติโก ฯ อิตเรสุปิ เอเสว นโย ฯ ตตฺถ วสฺสิโก ปาสาโท นาติอุจฺโจ โหติ นาตินีโจ ฯ ทฺวารวาตปานานิปิสฺส นาติพหูนิ นาติตนูนิ ฯ ภูมฺมตฺถรณปจฺจตฺถรณขชฺชโภชฺชานิ เจตฺถ มิสฺสกาเนว วฏฺฏนฺติ ฯ เหมนฺติเก ถมฺภาปิ ภิตฺติโยปิ นีจา โหนฺติ ฯ ทฺวารวาตปานานิ ตนุกานิ สุขุมจฺฉิทฺทานิ ฯ อุณฺหปฺปเวสนตฺถาย ภิตฺตินิยฺยูหานิ หริยนฺติ[๑] ภุมฺมตฺถรณปจฺจตฺถรณนิวาสนปารุปนานิ ปเนตฺถ อุณฺหวิกิริยานิ[๒] กมฺพลาทีนิ วฏฺฏนฺติ ฯ ขชฺชโภชฺชํ สินิทฺธํ กฏุกสนฺนิสฺสิตญฺจ ฯ คิมฺหิเก ถมฺภาปิ ภิตฺติโยปิ อุจฺจา โหนฺติ ฯ ทฺวารวาตปานานิ ปเนตฺถ พหูนิ วิปุลชาลานิ โหนฺติ ฯ ภุมฺมตฺถรณานิ สีตวิกิริยานิ[๓] ทุกูลมยานิ วฏฺฏนฺติ ฯ ขชฺชโภชฺชานิ มธุรรสสีตวิกิริยานิ[๔] ฯ วาตปานสมีเปสุ เจตฺถ นวา จาฏิโย

๑. นีหริยนฺตีติปิ ฯ ๒. ๓. ๔. อญฺญตฺถ ปน...วิริสฺสานีติ ปาโฐ ทิสฺสติ ฯ อยมฺปิ วิรุทฺโธ ฯ...วิริยานีติ ปาโฐ ยุตฺตตโร ฯ

[ม. ว. ป. ๒๙ ส. ต. ๑๙]

ฆเปตฺวา อุทกสฺส ปูเรตฺวา นีลุปฺปลาทีหิ สญฺฉาเทนฺติ ฯ เตสุ เตสุ ปเทเสสุ อุทกยนฺตานิ กโรนฺติ เยหิ เทเว วสฺสนฺเต วิย อุทกธารา นิกฺขมนฺติ ฯ นิปฺปุริเสหีติ ปุริสวิรหิเตหิ ฯ นเกวลญฺเจตฺถ ตูริยาเนว นิปฺปุริสานิ ฯ สพฺพฏฺฐานานิปิ นิปฺปุริสาเนว ฯ โทวาริกาปิ อิตฺถิโยว ฯ นหาปนาทิปริกมฺมกราปิ อิตฺถิโยว ฯ ปิตา กิร ตถารูปํ อิสฺสริยสุขสมฺปตฺตึ อนุภวมานสฺส ปุริสํ ทิสฺวา ปริสงฺกา อุปฺปชฺชติ สา เม ปุตฺตสฺส มา อโหสีติ สพฺพกิจฺเจสุ อิตฺถิโยว ฐปาเปสิ ฯ ปญฺจหิ กามคุเณหีติ รูปสทฺทาทีหิ ปญฺจหิ กามโกฏฺฐาเสหิ ฯ สมปฺปิตสฺสาติ สมฺมา อปฺปิตสฺส อุเปตสฺสาติ อตฺโถ ฯ สมงฺคีภูตสฺสาติ ตสฺเสว เววจนํ ฯ ปริจารยมานสฺสาติ ปริโต จารยมานสฺส ฯ ตสฺมึ ตสฺมึ กามคุเณ อินฺทฺริยานิ จารยมานสฺสาติ อตฺโถ ฯ อาลมฺพรนฺติ ปณวํ ฯ วิเกสิกนฺติ มุตฺตเกสํ วิปฺปกิณฺณเกสนฺติ อตฺโถ ฯ วิกฺเขฬิกนฺติ วิสฺสนฺทมานลาลํ ฯ วิปฺปลปนฺติโยติ วิรุทฺธํ ปลปนฺติโย รุทนฺติโย วา ฯ สุสานํ มญฺเญติ อามกสุสานํ วิย อทฺทส สกํ ปริชนนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ อุทานํ อุทาเนสีติ สํเวควเสน อุทานํ อุทาเนสิ ฯh สํเวควสปฺปวตฺตํ วาจํ นิจฺฉาเรสีติ อตฺโถ ฯ

[๕๒] อิทํ โข ยสาติ ภควา นิพฺพานํ สนฺธายาห ฯ ตํ หิ ตณฺหาทิกิเลเสหิ อนุปทฺทุตํ อนุปสฺสฏฺฐญฺจ ฯ อนุปุพฺพิกถนฺติ ทานานนฺตรํ สีลํ สีลานนฺตรํ สคฺคํ สคฺคานนฺตรํ มคฺคนฺติ เอวํ

[ม. ว. ป. ๒๙-๓๐ ส. ต. ๑๙]

อนุปฏิปาฏิกถํ ฯ ตตฺถ ทานกถา นาม อิทํ ทานํ นาม สุขานํ นิทานํ สมฺปตฺตีนํ มูลํ โภคานํ ปติฏฺฐา วิสมคตสฺส ตาณํ เลณํ คติ ปรายนํ อิธโลกปรโลเกสุ ทานสทิโส อวสฺสโย ปติฏฺฐา อารมฺมณํ ตาณํ เลณํ คติ ปรายนํ นตฺถิ อิทํ หิ อวสฺสยฏฺเฐน รตนมยสีหาสนสทิสํ ปติฏฺฐานฏฺเฐน มหาปฐวีสทิสํ อารมฺมณฏฺเฐน อาลมฺพนรชฺชุสทิสํ อิทํ หิ ทุกฺขนิตฺถรณฏฺเฐน นาวา สมสฺสา-สนฏฺเฐน สงฺคามสูโร ภยปริตฺตาณฏฺเฐน สุสงฺขตนครํ มจฺเฉร-มลาทีนิ อนุปลิตฺตฏฺเฐน ปทุมํ เตสํ นิทฺทหนฏฺเฐน อคฺคิ ทุรา-สทฏฺเฐน อาสีวิโส อสนฺตาสนฏฺเฐน สีโห พลวนฺตฏฺเฐน หตฺถี อภิมงฺคลสมฺมตฏฺเฐน เสตอุสโภ เขมนฺตภูมิสมฺปาปนฏฺเฐน วลาหโก อสฺสราชา ทานํ นาเมตํ มยา คตมคฺโค มยฺเหวโส วํโส มยา ทส ปารมิโย ปูเรนฺเตน เวลามมหายญฺญา มหาโควินฺทมหายญฺญา มหาสุทสฺสนมหายญฺญา เวสฺสนฺตรมหายญฺญาติ อเนเก มหายญฺญา ปวตฺติตา สสภูเตน ชลิเต อคฺคิกฺขนฺเธ อตฺตานํ นิยฺยาเทนฺเตน สมฺปตฺตยาจกานํ จิตฺตํ คหิตํ ทานํ หิ โลเก สกฺกสมฺปตฺตึ เทติ มารสมฺปตฺตึ พฺรหฺมสมฺปตฺตึ จกฺกวตฺติสมฺปตฺตึ สาวกปารมี-ญาณํ ปจฺเจกโพธิญาณํ อภิสมฺโพธิญาณํ เทตีติ เอวมาทิทาน-คุณปฏิสํยุตฺตกถา ฯ ยสฺมา ปน ทานํ ททนฺโต สีลํ สมาทาตุํ สกฺโกติ ตสฺมา ตทนนฺตรํ สีลกถํ กเถสิ ฯ ทานํ หิ นาม ทกฺขิเณยฺเยสุ หิตชฺฌาสเยน ปูชนชฺฌาสเยน วา อตฺตโน สนฺตกสฺส

[ม. ว. ป. ๓๐ ส. ต. ๑๙]

ปเรสํ ปริจฺจชนํ ตสฺมา ทายโก สตฺเตสุ เอกนฺตหิตชฺฌาสโย ปุริสปุคฺคโล ปเร หนฺติ ปเรสํ วา สนฺตกํ หรตีติ อฏฺฐาน-เมตํ ตสฺมา ทานํ ททนฺโต สีลํ สมาทาตุํ สกฺโกตีติ ทานา-นนฺตรํ สีลํ วุตฺตํ ฯ อปิจ ทานกถา ตาว ปจุรชเนสุปิ ปวตฺติยา สพฺพสาธารณตฺตา สุกรตฺตา สีเล ปติฏฺฐานสฺส อุปายภาวโต จ อาทิโต กถิตา ฯ ปริจฺจาคสีโล หิ ปุคฺคโล ปริคฺคหวตฺถูสุ นิสฺสงฺคภาวโต สุเขเนว สีลานิ สมาทิยติ ตตฺถ จ สุปฺปติฏฺฐิโต โหติ ฯ สีเลน ทายกปฏิคฺคาหกวิสุทฺธิโต ปรานุคฺคหํ วตฺวา ปรปีฬานิวตฺติวจนโต กิริยาธมฺมํ วตฺวา อกิริยาธมฺมวจนโต โภคยสสมฺปตฺติเหตุํ วตฺวา ภวสมฺปตฺติเหตุวจนโต จ ทานกถานนฺตรํ สีลกถา กถิตา ฯ สีลกถา นาม สีลํ นาเมตํ อวสฺสโย ปติฏฺฐา อารมฺมณํ ตาณํ เลณํ คติ ปรายนํ สีลํ นาเมตํ มม วํโส อหํ สงฺขปาลนาคราชกาเล ภูริทตฺตนาคราชกาเล จมฺเปยฺยนาค-ราชกาเล สีลวราชกาเล มาตุโปสกหตฺถิราชกาเล ฉทฺทนฺตหตฺถิ-ราชกาเลติ อนนฺเตสุ อตฺตภาเวสุ สีลํ ปริปูเรสึ อิธโลกปรโลก-สมฺปตฺตีนํ หิ สีลสทิโส อวสฺสโย สีลสทิสา ปติฏฺฐา อารมฺมณํ ตาณํ เลณํ คติ ปรายนํ นตฺถิ สีลาลงฺการสทิโส อลงฺกาโร นตฺถิ สีลปุปฺผสทิสํ ปุปฺผํ นตฺถิ สีลคนฺธสทิโส คนฺโธ นตฺถิ สีลาลงฺกาเรน หิ อลงฺกตํ สีลกุสุมปิลนฺธนํ สีลคนฺธานุลิตฺตํ สเทวโกปิ โลโก โอโลเกนฺโต ติตฺตึ น คจฺฉตีติ เอวมาทิสีลคุณปฏิสํยุตฺต-

[ม. ว. ป. ๓๐ ส. ต. ๑๙]

กถา ฯ อิทมฺปน สีลํ นิสฺสาย อยํ สคฺโค ลพฺภตีติ ทสฺสนตฺถํ สีลานนฺตรํ สคฺคกถํ กเถสิ ฯ สคฺคกถา นาม อยํ สคฺโค นาม อิฏฺโฐ กนฺโต มนาโป นิจฺจเมตฺถ กีฬา นิจฺจํ สมฺปตฺติโย ลพฺภนฺติ จาตุมฺมหาราชิกา เทวา นวุติวสฺสสตสหสฺสานิ ทิพฺพสุขํ ทิพฺพสมฺปตฺตึ ปฏิลภนฺติ ตาวตึสา ติสฺโส จ วสฺสโกฏิโย สฏฺฐิญฺจ วสฺสสตสหสฺสานีติ เอวมาทิสคฺคคุณปฏิสํยุตฺตกถา ฯ สคฺคสมฺปตฺตึ กถยนฺตานํ หิ พุทฺธานํ มุขํ นปฺปโหติ ฯ วุตฺตมฺปิ เจตํ อเนกปริยาเยน โข อหํ ภิกฺขเว สคฺคกถํ กเถยฺยนฺติอาทิ ฯ เอวํ สคฺคกถาย ปโลเภตฺวา ปุน หตฺถึ อลงฺกริตฺวา ตสฺส โสณฺฑํ ฉินฺทนฺโต วิย อยมฺปิ สคฺโค อนิจฺโจ อทฺธุโว น เอตฺถ ฉนฺทราโค กาตพฺโพติ ทสฺสนตฺถํ อปฺปสฺสาทา กามา พหุทุกฺขา พหูปายาสา อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโยติอาทินา นเยน กามานํ อาทีนวํ โอการํ สงฺกิเลสํ กเถสิ ฯ ตตฺถ อาทีนโวติ โทโส ฯ อนิจฺจตาทินา อปฺปสฺสาทตาทินา จ ทูสิตภาโวติ อตฺโถ ฯ อถวา อาทีนํ วาติ ปวตฺตตีติ อาทีนโว ปรมกปณตา ฯ ตถา จ กามา ยถาภูตํ ปจฺจเวกฺขนฺตานํ ปจฺจุปติฏฺฐนฺติ ฯ โอกาโรติ ลามกภาโว นิหีนภาโว อเสฏฺเฐหิ เสวิตพฺพตา เสฏฺเฐหิ น เสวิตพฺพตา จ ฯ สงฺกิเลโสติ เตหิ สตฺตานํ สงฺกิลิสฺสนํ วิพาเธตพฺพตา อุปตาเปตพฺพตาติ อตฺโถ ฯ เอวํ กามาทีนเวน ตชฺเชตฺวา เนกฺขมฺเม อานิสํสํ ปกาเสสิ ฯ ยตฺตกา จ กาเมสุ อาทีนวา

[ม. ว. ป. ๓๐ ส. ต. ๑๙]

ตปฺปฏิปกฺขโต ตตฺตกาว เนกฺขมฺเม อานิสํสา ฯ อปิจ เนกฺขมฺมํ นาเมตํ อสมฺพาธํ อสงฺกิลิฏฺฐํ นิกฺขนฺตํ กาเมหิ นิกฺขนฺตํ กามสญฺญาย นิกฺขนฺตํ กามวิตกฺเกหิ นิกฺขนฺตํ กามปริฬาเหหิ นิกฺขนฺตํ พฺยาปาร โตติอาทินา นเยน เนกฺขมฺเม อานิสํสํ ปกาเสสิ ฯ ปพฺพชฺชาย ฌานาทีสุ จ คุเณ วิภาเวสิ วณฺเณสิ ฯ เอตฺถ จ สคฺคํ กเถตฺวา สฺวายํ สคฺโค ราคาทีหิ อุปกฺกิลิฏฺโฐ สพฺพถา อนุปกฺกิลิฏฺโฐ อริยมคฺโคติ ทสฺสนตฺถํ สคฺคานนฺตรํ มคฺโค กเถตพฺโพ ฯ มคฺคญฺจ กเถนฺเตน ตทธิคมุปายสนฺทสฺสนตฺถํ สคฺคปริยาปนฺนาปิ ปเคว อิตเร สพฺเพปิ กามา นาม พหฺวาทีนวา อนิจฺจา อทฺธุวา วิปริณามธมฺมาติ กามานํ อาทีนโว หีนา คมฺมา โปถุชฺชนิกา อนริยา อนตฺถสญฺหิตาติ เตสํ โอกาโร ลามกภาโว สพฺเพปิ ภวา กิเลสานํ วตฺถุภูตาติ ตตฺถ สงฺกิเลโส สพฺพสงฺกิเลสา วิปฺปมุตฺตํ นิพฺพานนฺติ เนกฺขมฺเม อานิสํโส จ กเถตพฺโพติ กาเมสุ อาทีนโว โอกาโร สงฺกิเลโส เนกฺขมฺเม จ อานิสํโส ปกาสิโตติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ

[๕๓] กลฺลจิตฺตนฺติ กมฺมนียจิตฺตํ ฯ เหฏฺฐา ปวตฺติตเทสนาย อสฺสทฺธิยาทีนํ จิตฺตโทสานํ วิคตตฺตา อุปริ เทสนาย ภาชนภาวุปคมเนน กมฺมกฺขมจิตฺตนฺติ อตฺโถ ฯ อสฺสทฺธิยาทโย วา ยสฺมา จิตฺตสฺส โรคภูตา ตทา ตสฺส วิคตา ตสฺมา กลฺลจิตฺตํ อโรคจิตฺตนฺติ อตฺโถ ฯ ทิฏฺฐิมานาทิกิเลสวิคเมน มุทุจิตฺตํ ฯ

[ม. ว. ป. ๓๐ ส. ต. ๑๙]

กามจฺฉนฺทาทิวิคเมน วินีวรณจิตฺตํ ฯ สมฺมาปฏิปตฺติยํ อุฬารปีติ-
ปาโมชฺชโยเคน อุทคฺคจิตฺตํ ฯ ตตฺถ สทฺธาสมฺปตฺติยา ปสนฺน-
จิตฺตํ ฯ ยทา ภควา อญฺญาสีติ สมฺพนฺโธ ฯ อถวา กลฺล-
จิตฺตนฺติ กามจฺฉนฺทวิคเมน อโรคจิตฺตํ ฯ มุทุจิตฺตนฺติ พฺยาปาทวิคเมน
เมตฺตาวเสน อกถินจิตฺตํ ฯ วินีวรณจิตฺตนฺติ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจวิคเมน
วิกฺเขปสฺส วิคตตฺตา เตน อปิหิตจิตฺตํ ฯ อุทคฺคจิตฺตนฺติ
ถีนมิทฺธวิคเมน สมฺปคฺคหวเสน อลีนจิตฺตํ ฯ ปสนฺนจิตฺตนฺติ
วิจิกิจฺฉาวิคเมน สมฺมาปฏิปตฺติยํ อธิมุตฺตจิตฺตนฺติ เอวมฺเปตฺถ
อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ สามุกฺกํสิกาติ สามํ อุกฺกํสิกา อตฺตนาเยว
อุทฺธริตฺวา คหิตา ฯ สยมฺภูญาเณน ทิฏฺฐา อสาธารณา
อญฺเญสนฺติ อตฺโถ ฯ กา จ ปน สาติ ฯ อริยสจฺจเทสนา ฯ
เตเนวาห ทุกฺขํ สมุทยํ นิโรธํ มคฺคนฺติ ฯ เสยฺยถาปีติ-
อาทินา อุปมาวเสน ตสฺส กิเลสปฺปหานํ อริยมคฺคุปฺปาทญฺจ
ทสฺเสติ ฯ อปคตกาฬกนฺติ วิคตกาฬกํ ฯ สมฺมเทวาติ สุฏฺฐุเอว ฯ
รชนนฺติ นีลปีตาทิรงฺคชาตํ ฯ ปฏิคฺคณฺเหยฺยาติ คณฺเหยฺย ปภสฺสรํ
ภเวยฺย ฯ ตสฺมึเยว อาสเนติ ตสฺสํเยว นิสชฺชายํ ฯ เอเตนสฺส
ลหุวิปสฺสกตา ติกฺขปญฺญตา สุขาปฏิปทาขิปฺปาภิญฺญตา จ ทสฺสิตา
โหติ ฯ วิรชนฺติอาทิ วุตฺตนยเมว ฯ ตตฺรีทํ อุปมาสํสนฺทนํ ฯ
วตฺถํ วิย จิตฺตํ ฯ วตฺถสฺส อาคนฺตุกมเลหิ กิลิฏฺฐภาโว วิย
จิตฺตสฺส ราคาทิมเลหิ สงฺกิลิฏฺฐภาโว ฯ โธวนสิลา วิย อนุ-

[ม. ว. ป. ๓๐-๑ ส. ต. ๑๙]

ปุพฺพิกถา ฯ อุทกํ วิย สทฺธา ฯ อุทเกน เตเมตฺวา เตเมตฺวา โอสโคมยฉาริกขาริเกหิ กาฬกปเทเส สมฺมทฺทิตฺวา วตฺถสฺส โธวนปฺปโยโค วิย สทฺธาสิเนเหน เตเมตฺวา เตเมตฺวา สติสมาธิปญฺญาหิ โทเส สิถิลีกตาทิวิธินา[๑] จิตฺตสฺส โสธเน วีริยารมฺโภ ฯ เตน ปโยเคน วตฺถกาฬกาปคโม วิย วีริยารมฺเภน กิเลสวิกฺขมฺภนํ ฯ รงฺคชาตํ วิย อริยมคฺโค ฯ เตน สุทฺธสฺส วตฺถสฺส ปภสฺสรภาโว วิย วิกฺขมฺภิตกิเลสสฺส จิตฺตสฺส สคฺเคน ปริโยทปนนฺติ ฯ

[๕๔] อสฺสทูเตติ อารูฬฺหอสฺเส ทูเต ฯ อิทฺธาภิสงฺขารนฺติ อิทฺธิกิริยํ ฯ อภิสงฺขเรสีติ อภิสงฺขริ. อกาสีติ อตฺโถ ฯ กิมตฺถนฺติ เจ ฯ อุภินฺนํ ปฏิลภิตพฺพวิเสสนฺตรายนิเสธนตฺถํ ฯ ยทิ หิ โส ปุตฺตํ ปสฺเสยฺย ปุตฺตสฺสปิ อรหตฺตปฺปตฺติ เสฏฺฐิสฺสปิ ธมฺมจกฺขุปฏิลาโภ น สิยา ฯ อทิฏฺฐสจฺโจปิ หิ เทหิ เต มาตุยา ชีวิตนฺติ ยาจนฺโต กถนฺนาม วิกฺเขปํ ปฏิพาหิตฺวา ภควโต ธมฺมเทสนานุสาเรน ญาณํ เปเสตวา ธมฺมจกฺขุํ ปฏิลเภยฺย ฯ ยโส จ เอวนฺเตน ยาจิยมาโน กถํ ตํ วิกฺเขปํ ปฏิพาหิตฺวา อรหตฺเต ปติฏฺฐเหยฺย ฯ เอตทโวจาติ ภควโต ธมฺมเทสนํ อพฺภนุโมทมาโน เอตํ อภิกฺกนฺตํ ภนฺเตติอาทิวจนํ อโวจ ฯ อภิกฺกนฺตสทฺโท จายมิธ อพฺภนุโมทเน ฯ ตสฺมา สาธุ สาธุ ภนฺเตติ วุตฺตํ โหติ ฯ

๑. ม. สิถิเล กตฺวา สีลสุตาทิวิธินา ฯ

[ม. ว. ป. ๓๑-๒ ส. ต. ๑๙]

ภเย โกเธ ปสํสายํ ตุริเต โกตูหลจฺฉเร

หาเส โสเก ปสาเท จ กเร อาเมฑิตมฺพุโธติ

อิมินาว ลกฺขเณน อิธ ปสาทวเสน ปสํสาวเสน จายํ ทฺวิกฺขตฺตุํ วุตฺโตติ เวทิตพฺโพ ฯ เสยฺยถาปีติอาทินา จตูหิ อุปมาหิ ภควโต เทสนํ โถเมติ ฯ ตตฺถ นิกฺกุชฺชิตนฺติ อโธมุขฐปิตํ เหฏฺฐามุขชาตํ วา ฯ อุกฺกุชฺเชยฺยาติ อุปริมุขํ กเรยฺย ฯ ปฏิจฺฉนฺนนฺติ ติณปณฺณาทิจฺฉาทิตํ ฯ วิวเรยฺยาติ อุคฺฆาเฏยฺย ฯ มูฬฺหสฺสาติ ทิสามูฬฺหสฺส ฯ มคฺคํ อาจิกฺเขยฺยาติ หตฺเถ คเหตฺวา เอส มคฺโคติ วเทยฺย ฯ อนฺธกาเรติ กาฬปกฺขจาตุทฺทสี อฑฺฒรตฺติฆนวนสณฺฑเมฆปฏเลหิ จตุรงฺเค ตเม ฯ เอวํ เทสนํ โถเมตฺวา อิมาย เทสนาย รตนตฺตเย ปสนฺนจิตฺโต ปสนฺนาการํ กโรนฺโต เอสาหนฺติอาทิมาห ฯ ตตฺถ เอสาหนฺติ เอโส อหํ ฯ อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตูติ มํ ภควา อุปาสโก อยนฺติ เอวํ ธาเรตุ ชานาตูติ อตฺโถ ฯ อชฺชตคฺเคติ เอตฺถายํ อคฺคสทฺโท อาทิอตฺโถ ฯ ตสฺมา อชฺชตคฺเคติ อชฺชตํ อาทึ กตฺวาติ เอวมตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ อชฺชตนฺติ อชฺชภาวํ ฯ อชฺชทคฺเคติ วา ปาโฐ ฯ ทกาโร ปทสนฺธิกโร ฯ อชฺช อคฺคํ กตฺวาติ อตฺโถ ฯ ปาณุเปตนฺติ ปาเณหิ อุเปตํ ยาว เม ชีวิตํ ปวตฺตติ ตาว อุเปตํ ฯ อนญฺญสตฺถุกํ ตีหิ สรณคมเนหิ สรณคตํ อุปาสกํ กปฺปิยการกํ มํ ภควา ธาเรตุ ชานาตุ ฯ อหํ หิ สเจปิ เม ติขิเณน

[ม. ว. ป. ๓๒ ส. ต. ๑๙]

อสินา สีสํ ฉินฺเทยฺยุํ เนว พุทฺธํ น พุทฺโธติ วา ธมฺมํ น ธมฺโมติ วา สงฺฆํ น สงฺโฆติ วา วเทยฺยนฺติ เอวํ อตฺตสนฺนิยฺยาตเนน สรณํ อคมาสิ ฯ เอวํ อภิกฺกนฺตนฺติ-อาทีนํ อนุตฺตานปทตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ วิตฺถาโร ปน เหฏฺฐา เวรญฺชกณฺฑวณฺณนายํ อาคโตเยวาติ อิธ น ทสฺสิโต ฯ

[๕๕] ภูมึ ปจฺจเวกฺขนฺตสฺสาติ อตฺตนา ทิฏฺฐธมฺตํ ปจฺจเวกฺ-ขนฺตสฺส ฯ อิทฺธาภิสงฺขารํ ปฏิปฺปสฺสมฺเภสีติ ยถา ตํ เสฏฺฐิ-คหปติ ตตฺถ นิสินฺโนว ยสํ กุลปุตฺตํ ปสฺสติ ตถา อธิฏฺฐาสีติ อตฺโถ ฯ อธิวาเสตูติ สมฺปฏิจฺฉตุ ฯ อชฺชตนายาติ ยํ เม ตุมฺเหสุ สกฺการํ กโรโต อชฺช ภวิสฺสติ ปุญฺญญฺจ ปีติปาโมชฺชญฺจ ตทตฺถาย ฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนาติ ภควา กายงฺคํ วา วาจงฺคํ วา อโจเปตฺวา อพฺภนฺตเรเยว ขนฺตึ ธาเรนฺโต ตุณฺหีภาเวน อธิวาเสสิ ฯ เสฏฺฐิสฺส อนุคฺคหตฺถํ มนสาว สมฺปฏิจฺฉีติ วุตฺตํ โหติ ฯ เอหิ ภิกฺขูติ ภควา อโวจาติ ตสฺส1 กิร อิทฺธิมยปตฺตจีวรสฺส อุปนิสฺสยํ โอโลเกนฺโต อเนกาสุ ชาตีสุ จีวราทิอฏฺฐปริกฺขารทานํ ทิสฺวา เอหิ ภิกฺขูติ อโวจ ฯ โส ตาวเทว ภณฺฑุกาสาววสโน อฏฺฐหิ ภิกฺขุปริกฺขาเรหิ สรีเร ปฏิมุกฺเกเหว วสฺสสตฺถิกตฺเถโร วิย ภควนฺตํ นมสฺสมาโนว นิสีทิ ฯ โย หิ จีวราทิเก อฏฺฐปริกฺขาเร ปตฺตจีวรเมว วา โสตาปนฺนาทิอริยสฺส ปุถุชฺชนสฺเสว วา สีลสมฺปนฺนสฺส ทตฺวา อิทํ ปริกฺขารทานํ อนาคเต

[ม. ว. ป. ๓๒-๔ ส. ต. ๑๙]

เอหิภิกฺขุภาวาย ปจฺจโย โหตูติ ปฏิจฺจนํ ปฏิจฺจเปติ ตสฺส ตํ สติ อธิการสมฺปตฺติยํ พุทฺธานํ สมฺมุขีภาเว อิทฺธิมยปริกฺขารลาภาย สํวตฺตตีติ เวทิตพฺพํ ฯ ปณีเตนาติ อุตฺตเมน ฯ สหตฺถาติ สหตฺเถน ฯ สนฺตปฺเปตฺวาติ สุฏฺฐุ ตปฺเปตฺวา ปริปุณฺณํ สุหิตํ ยาวทตฺถํ กตฺวา ฯ สมฺปวาเรตฺวาติ สุฏฺฐุ ปวาเรตฺวา อลํ อลนฺติ หตฺถสญฺญาย ปฏิกฺขิปาเปตฺวา ฯ ภุตฺตาวินฺติ ภุตฺตวนฺตํ ฯ โอนีตปตฺตปาณินฺติ ปตฺตโต โอนีตปาณึ อปนีตหตฺถนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ โอนิตฺตปตฺตปาณินฺติปิ ปาโจ ฯ ตสฺสตฺโถ โอนิตฺตํ นานาภูตํ วินาภูตํ ปตฺตํ ปาณิโต อสฺสาติ โอนิตฺตปตฺตปาณี ฯ ตํ โอนิตฺตปตฺตปาณึ ฯ หตฺเถ จ ปตฺตญฺจ โธวิตฺวา เอกมนฺตํ ปตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา นิสินฺนนฺติ อตฺโถ ฯ เอกมนฺตํ นิสีทึสูติ ภควนฺตํ เอวํภูตํ ญตฺวา เอกสฺมึ โอกาเส นิสีทึสูติ อตฺโถ ฯ ธมฺมิยา กถายาติอาทีสุ ตํขณานุรูปาย ธมฺมกถาย ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปรายิกํ อตฺถํ สนฺทสฺเสตฺวา กุสเล จ ธมฺเม สมาทเปตฺวา คณฺหาเปตฺวา ตตฺถ จ นํ สมุตฺเตเชตฺวา สอุสฺสาหํ กตฺวา ตาย จ สอุสฺสาหตาย อญฺเญหิ จ วิชฺชมานคุเณหิ สมฺปหํเสตฺวา ธมฺมรตนวสฺสํ วสฺสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ ฯ

ยสสฺส ปพฺพชฺชา นิฏฺฐิตา ฯ

[๕๖] อิทานิ ตสฺส สหายานํ ปพฺพชฺชํ ทสฺเสนฺโต อสฺโสสุํ โขติอาทิมาห ฯ ตตฺรายํ อนุตฺตานปทวณฺณนา ฯ เสฏฺฐิโน จ

[ม. ว. ป. ๓๔ ส. ต. ๑๙]

อนุเสฏฺฐิโน จ เยสํ กุลานํ ตานิ เสฏฺฐานุเสฏฺฐีนิ กุลานิ ฯ เตสํ เสฏฺฐานุเสฏฺฐีนํ กุลานํ ฯ ปเวณีวเสน อาคเตหิ เสฏฺฐีหิ จ อนุเสฏฺฐีหิ จ สมนฺนาคตานํ กุลานนฺติ อตฺโถ ฯ วิมโลติอาทีนิ เตสํ ปุตฺตานํ นามานิ ฯ เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวาติ เกสญฺจ มสฺสุญฺจ โอโรเปตฺวา ฯ กาสายานิ วตฺถานีติ กาสายรสปีตานิ พฺรหฺมจริยํ จรนฺตานํ อนุจฺฉวิกานิ วตฺถานิ ฯ โอรโกติ โอมโก ลามโก ฯ เสสเมตฺถ วุตฺตนยเมว ฯ

จตุคฺคิหิสหายปพฺพชฺชา นิฏฺฐิตา ฯ

[๕๗] ปญฺญาสมตฺตานํ คิหิสหายานํ ปพฺพชฺชายปิ ยํ วตฺตพฺพํ ตํ วุตฺตเมว ฯ อิเมสมฺปน สพฺเพสํ ปุพฺพโยโค วตฺตพฺโพติ ตํ ทสฺเสตุํ ยสอาทีนํ กุลปุตฺตานํ อยํ ปุพฺพโยโคติอาทิมาห ฯ ตตฺถ วคฺคพนฺเธนาติ คณพนฺธเนน ฯ เอกีภูตาติ วุตฺตํ โหติ ฯ อนาถสรีรานีติ อนาถานิ มตกเฬวรานิ ฯ ปฏิชคฺคนฺตาติ พหิ นีหริตฺวา ฌาเปนฺตา ฯ

[๕๘] อิทานิ สรณคมนูปสมฺปทํ ทสฺเสตุํ อถ โข ภควาติ-อาทิ อารทฺธํ ฯ ตตฺรายํ อนุปุพฺพปทวณฺณนา ฯ มุตฺตาหนฺติ มุตฺโต อหํ ฯ จาริกนฺติ อนุปุพฺพคมนจาริกํ คามนิคมราชธานีสุ อนุกฺกเมน คมนสงฺขาตํ จาริกนฺติ อตฺโถ ฯ จรถาติ ทิวสํ โยชนปรมํ คจฺฉนฺตา จรถ ฯ มา เอเกน เทฺว อคมิตฺถาติ เอเกน มคฺเคน ทฺวีสุ คเตสุ เอกสฺมึ ธมฺมํ เทเสนฺเต เอเกน

[ม. ว. ป. ๓๖-๙ ส. ต. ๑๙-๒๐]

ตุณฺหีภูเตน ธาตพฺพํ โหติ ตสฺมา เอวมาห ฯ อาทิกลฺยาณนฺติ อาทิมฺหิ กลฺยาณํ สุนฺทรํ ภทฺทกํ ฯ ตถา มชฺฌปริโยสาเนสุ ฯ อาทิมชฺฌปริโยสานญฺจ นาเมตํ สาสนสฺส จ เทสนาย จ วเสน ทุวิธํ ฯ ตตฺถ สาสนสฺส สีลํ อาทิ สมถวิปสฺสนามคฺคา มชฺฌํ ผลนิพฺพานานิ ปริโยสานํ ฯ สีลสมาธโย วา อาทิ วิปสฺสนามคฺคา มชฺฌํ ผลนิพฺพานานิ ปริโยสานํ ฯ สีลสมาธิวิปสสนา วา อาทิ มคฺโค มชฺฌํ ผลนิพฺพานานิ ปริโยสานํ ฯ เทสนาย ปน จตุปฺปทิกคาถาย ตาว ปฐมปาโท อาทิ ทุติยตติยา มชฺฌํ จตุตฺโถ ปริโยสานํ ฯ ปญฺจปทฉปฺปทานํ ปฐมปาโท อาทิ อวสานปาโท ปริโยสานํ เสสา มชฺฌํ ฯ เอกานุสนฺธิกสฺส สุตฺตสฺส นิทานํ อาทิ อิทมโวจาติ ปริโยสานํ เสสํ มชฺฌํ ฯ อเนกานุสนฺธิกสฺส สุตฺตสฺส มชฺเฌ พหุกมฺปิ อนุสนฺธิ มชฺฌเมว นิทานํ อาทิ อิทมโวจาติ ปริโยสานํ ฯ สาตฺถนฺติ สาตฺถกํ กตฺวา เทเสถ ฯ สพฺยญฺชนนฺติ พฺยญฺชเนหิ เจว ปเทหิ จ ปริปูรํ กตฺวา เทเสถ ฯ เกวลปริปุณฺณนฺติ สกลปริปุณฺณํ ฯ ปริสุทฺธนฺติ นิรุปกฺกิเลสํ ฯ พฺรหฺมจริยนฺติ สิกฺขตฺตยสงฺคหํ สาสนพฺรหฺมจริยํ ฯ ปกาเสถาติ อาวิกโรถ ฯ อปฺปรชกฺขชาติกาติ ปญฺญาจกฺขุมฺหิ อปฺปกิเลสรชสภาวา ทุกูลสาณิยา ปฏิจฺฉนฺนา วิย จตุปฺปทิกคาถาปริโยสาเน อรหตฺตํ ปตฺตุํ สมตฺถา สตฺตา สนฺตีติ อตฺโถ ฯ ปริหายนฺตีติ อลาภปริหานิยา ธมฺมโต ปริหายนฺติ ฯ เตเนวาห

[ม. ว. ป. ๓๙-๔๐ ส. ต. ๒๐]

อนธิคตํ นาธิคจฺฉนฺตา วิเสสาธิคมโต ปริหายนฺตีติ ฯ เสนานิคโมติ เสนาย นิคโม ฯ ปฐมกปฺปิกานํ กิร ตสฺมึ ฐาเน เสนานิเวโส อโหสิ ตสฺมา โส ปเทโส เสนานิคโมติ วุจฺจติ ฯ เสนานิ-คาโมติปิ ปาโฐ ฯ เสนานิ นาม สุชาตาย ปิตา ตสฺส คาโมติ อตฺโถ ฯ เตนุปสงฺกมิสฺสามีติ นาหํ ตุมฺเห อุยฺโยเชตฺวา ปริเวณาทีนิ กาเรตฺวา อุปฏฺฐากาทีหิ ปริจริยมาโน วิหริสฺสามิ ติณฺณมฺปน ชฏิลานํ อฑฺฒฑฺฒานิ ปาฏิหาริยสหสฺสานิ ทสฺเสตฺวา ธมฺมเมว เทเสตุํ อุปสงฺกมิสฺสามิ ฯ

[๕๙] มาโร ปาปิมาติ อตฺตโน วิสยํ อติกฺกมิตุํ ปฏิปนฺเน สตฺเต มาเรตีติ มาโร ฯ ปเร ปาเป นิโยเชติ สยํ วา ปาเป นิยุตฺโตติ ปาปิมา ฯ อญฺญานิปิสฺส กณฺโห อธิปติ วสวตฺตี อนฺตโก นมุจิ ปมตฺตพนฺธูติอาทีนิ พหูนิ นามานิ ฯ อิธ ปน นามทฺวยเมว คหิตํ ฯ อุปสงฺกมีติ อยํ สมโณ โคตโม มหายุทฺธํ วิจาเรนฺโต วิย มา เอเกน เทฺว อคมิตฺถ ธมฺมํ เทเสถาติ สฏฺฐึ ชเน อุยฺโยเชติ อิมสฺมิมฺปน เอกสฺมิมฺปิ ธมฺมํ เทเสนฺเต มยฺหํ จิตฺตสฺส สาตํ นตฺถิ เอวํ พหูสุ เทเสนฺเตสุ กุโต ภวิสฺสติ ปฏิพาหามิ นนฺติ จินฺเตตฺวา อุปสงฺกมิ ฯ สพฺพปาเสหีติ สพฺเพหิ กิเลสปาเสหิ ฯ เย ทิพฺพา เย จ มานุสาติ เย ทิพฺพกามคุณ-สงฺขาตา มานุสกามคุณสงฺขาตา จ กิเลสปาสา นาม อตฺถิ สพฺเพหิ เตหิ ตฺวํ พทฺโธติ วทติ ฯ มหาพนฺธนพทฺโธติ มหตา

[ม. ว. ป. ๔๐ ส. ต. ๒๐]

กิเลสพนฺธเนน พทฺโธ ฯ มหติ วา พนฺธเน พทฺโธ กิเลสพนฺธนสฺส ฐานภูเต ภวจารเก พนฺโธติ อตฺโถ ฯ น เม สมณ โมกฺขสีติ สมณ ตฺวํ มม วิสยโต น มุจฺจิสฺสสิ ฯ น เม สมณ โมกฺขสีติ จ อิทํ มาโร มุตฺตาหํ ภิกฺขเว สพฺพปาเสหีติ ภควโต วจนํ อสทฺทหนฺโต วทติ ฯ สทฺทหนฺโตปิ วา เอวมยํ ปเรสํ สตฺตานํ โมกฺขาย อุสฺสาหํ น กเรยฺยาติ สนฺตชฺเชนฺโต โกหญฺเญ ฐตฺวา วทติ ฯ นิหโตติ ตฺวํ มยา นิหโต นิพฺพิเสวนภาวํ คมิโต ปราชิโตติ อตฺโถ ฯ อนฺตลิกฺเข จรนฺเต ปญฺจาภิญฺเญปิ พนฺธตีติ อนฺตลิกฺขจโร ฯ ราคปาโส หิ อนฺตลิกฺขจเรสุปิ กิจฺจสาธนโต อนฺตลิกฺขจโรติ วุจฺจติ ฯ เตเนว นํ มาโรปิ อนฺตลิกฺขจโรติ มญฺญติ ฯ มนสิ ชาโตติ มานโส ฯ มนสมฺปยุตฺโตติ อตฺโถ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมว ฯ

[๖๐] อนุชานามิ ภิกฺขเวติอาทิกาย ปน ปาลิยา โย ปพฺพชฺชูปสมฺปทาวินิจฺฉโย วตฺตพฺโพ ตํ วิตฺถารโต ทสฺเสตุํ ปพฺพชฺชาเปกฺขํ กุลปุตฺตํ ปพฺพาเชนฺเตนาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ เย ปุคฺคลา ปฏิกฺขิตฺตาติ สมฺพนฺโธ ฯ สยํ ปพฺพาเชตพฺโพติ เกสจฺเฉทนาทีนิ สยํ กโรนฺเตน ปพฺพาเชตพฺโพ ฯ เกสจฺเฉทนํ กาสายจฺฉาทนํ สรณทานนฺติ หิ อิมานิ ตีณิ กโรนฺโต ปพฺพาเชตีติ วุจฺจติ ฯ เตสุ เอกํ วา เทฺว วาปิ กโรนฺโต ตถา โวหริยติ-เยว ฯ ตสฺมา เอตํ ปพฺพาเชหีติ เกสจฺเฉทนํ กาสายจฺฉาทนญฺจ

[ม. ว. ป. ๔๐ ส. ต. ๒๐]

สนฺธาย วุตฺตํ ฯ อุปชฺฌายํ อุทฺทิสฺส ปพฺพาเชตีติ เอตฺถาปิ
เอเสว นโย ฯ ขณฺฑสีมํ เนตฺวาติ ภณฺฑุกมฺมาโรจนปริหรณตฺถํ
วุตฺตํ ฯ เตน สภิกฺขุเก วิหาเร อญฺญมฺปิ เอตสฺส เกเส ฉินฺทาติ
วตฺตุํ น วฏฺฏติ ฯ ปพฺพาเชตฺวาติ เกสจฺเฉทนํ สนฺธาย วทติ ฯ
ภิกฺขุโต อญฺโญ ปพฺพาเชตุํ น ลภตีติ สรณทานํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ
เตเนวาห สามเณโร ปนาติอาทึ ฯ ภพฺพรูโปติ ภพฺพ-
สภาโว ฯ ตเมวตฺถํ ปริยายนฺตเรน วิภาเวติ สเหตุโกติ ฯ
ญาโตติ ปากโฏ ฯ ยสสฺสีติ ปริวารสมฺปตฺติยา สมนฺนาคโต ฯ
วณฺณสณฺฐานคนฺธาสโยกาสวเสน อสุจิเชคุจฺฉปฏิกูลภาวํ ปากฏํ
กโรนฺเตนาติ สมฺพนฺโธ ฯ ตตฺถ เกสา นาเมเต วณฺณโตปิ
ปฏิกูลา สณฺฐานโตปิ คนฺธโตปิ อาสยโตปิ โอกาสโตปิ ปฏิกูลา ฯ
มนุญฺเญปิ หิ ยาคุปตฺเต วา ภตฺตปตฺเต วา เกสวณฺณํ กิญฺจิ
ทิสฺวา เกสมิสฺสกมิทํ หรถ นนฺติ ชิคุจฺฉนฺติ ฯ เอวํ เกสา
วณฺณโต ปฏิกูลา ฯ รตฺตึ ภุญฺชนฺตาปิ เกสสณฺฐานํ อกฺกวากํ
วา มกจิวากํ วา ฉุปิตฺวา ตเถว ชิคุจฺฉนฺติ ฯ เอวํ สณฺฐานโตปิ
ปฏิกูลา ฯ เตลมกฺขนปุปฺผธูปาทิสงฺขารวิรหิตานญฺจ เกสานํ คนฺโธ
ปรมเชคุจฺโฉ โหติ ฯ ตโต เชคุจฺฉตโร อคฺคิมฺหิ ปกฺขิตฺตานํ ฯ
เกสา หิ วณฺณสณฺฐานโต อปฺปฏิกูลาปิ สิยุํ คนฺเธน ปน
ปฏิกูลาเยว ฯ ยถา หิ ทหรสฺส กุมารกสฺส วจฺจํ วณฺณโต
หลิทฺทวณฺณํ สณฺฐานโตปิ หลิทฺทปิณฺฑสณฺฐานํ สงฺการฏฺฐาเน

[ม. ว. ป. ๔๑ ส. ต. ๒๑-๓]

ฉฑฺฒิตญฺจ อุทฺธุมาตกกาฬสุนขสรีรํ วณฺณโต ตาลปกฺกวณฺณํ สณฺฐานโต วฏฺเฏตฺวา วิสฺสฏฺฐมุฑิงฺคสณฺฐานํ ทาฒาปิสฺส สุมน-มกุลสทิสา ตํ อุภยมฺปิ วณฺณสณฺฐานโต สิยา อปฺปฏิกูลํ คนฺเธน ปน ปฏิกูลเมว เอวํ เกสาปิ สิยุํ วณฺณสณฺฐานโต อปฺปฏิกูลา คนฺเธน ปน ปฏิกูลาเยวาติ ฯ ยถา ปน อสุจิฏฺฐาเน คามนิสฺสนฺเทน ชาตานิ สูเปยฺยปณฺณานิ นาคริกมนุสฺสานํ เชคุจฺฉานิ โหนฺติ อปริโภคานิ เอวํ เกสาปิ ปุพฺพโลหิตมุตฺตกรีส-ปิตฺตเสมฺหาทินิสฺสนฺเทน ชาตตฺตา เชคุจฺฉาติ เอวํ อาสยโต ปฏิกูลา ฯ อิเม จ เกสา นาม คูถราสิมฺหิ อุฏฺฐิตกณฺณกํ° วิย เอกตฺตึสโกฏฺฐาสราสิมฺหิ ชาตา เต สุสานสงฺการฏฺฐานาทีสุ ชาตสากํ วิย ปริขาทีสุ ชาตกมลกุวลยาทิปุปฺผํ วิย จ อสุจิฏฺ-ฐาเน ชาตตฺตา ปรมเชคุจฺฉาติ เอวํ โอกาสโต ปฏิกูลาติอาทินา นเยน ตจปญฺจกสฺส วณฺณาทิวเสน ปฏิกูลภาวํ ปกาเสนฺเตนาติ อตฺโถ ฯ นิชฺชีวนิสฺสตฺตภาวํ วา ปากฏํ กโรนฺเตนาติ อิเม เกสา นาม สีสกฏาหปลิเวฐนจมฺเม ชาตา ฯ ตตฺถ ยถา วมฺมิกมตฺถเก ชาเตสุ กุณฺฐติเณสุ น วมฺมิกมตฺถโต ชานาติ มยิ กุณฺฐติณานิ ชาตานีติ นาปิ กุณฺฐติณานิ ชานนฺติ มยํ วมฺมิกมตฺถเก ชาตาติ เอวเมว น สีสกฏาหปลิเวฐนจมฺมํ ชานาติ มยิ เกสา ชาตาติ นาปิ เกสา ชานนฺติ มยํ สีสกฏาหปลิเวฐนจมฺเม ชาตาติ ฯ

๑. วิสุทฺธิมคฺค ๒/๒๙. อุฏฺฐิตปณฺณกนฺติ ทิสฺสติ ฯ

อญฺญมญฺญํ อาโภคปจฺจเวกฺขณรหิตา เอเต ธมฺมา ฯ อิติ เกสา นาม อิมสฺมึ สรีเร ปาฏิเยกฺโก โกฏฺฐาโส อเจตโน อพฺยากโต สุญฺโญ นิสฺสตฺโต ถทฺโธ ปถวีธาตูติอาทินา นเยน นิชฺชีวนิสฺสตฺต-ภาวํ ปกาเสนฺเตน ฯ ปุพฺเพติ ปุริมพุทฺธานํ สนฺติเก ฯ มทฺทิต-สงฺขาโรติ นามรูปววตฺถาเนน เจว ปจฺจยปริคฺคหวเสน จ ญาเณน ปริมทฺทิตสงฺขาโร ฯ ภาวิตภาวโนติ กลาปสมฺมสนาทินา สพฺพโส กุสลภาวนาย ปูรเณน ภาวิตภาวโน ฯ อทินฺนํ น วฏฺฏตีติ เอตฺถ ปพฺพชฺชา น รูหตีติ วทนฺติ ฯ อนุญฺญาตา อุปสมฺปทาติ ญตฺติ-จตุตฺถกมฺเมน อนุญฺญาตอุปสมฺปทา ฯ ฐานกรณสมฺปทนฺติ เอตฺถ อุรอาทีนิ ฐานานิ สํวฏฺฏาทีนิ กรณานีติ เวทิตพฺพานิ ฯ อนุนาสิกนฺตํ กตฺวา ทานกาเล อนฺตรา วิจฺเฉทํ อกตฺวา ทาตพฺพานีติ ทสฺเสตุํ เอกสมฺพนฺธานีติ วุตฺตํ ฯ วิจฺฉินฺทิตฺวาติ ยตฺถ มการนฺตตา กตา ตสฺมึเยว ทานสมเย วิจฺเฉทํ กตฺวา นาญฺญตฺร[๑] ฯ สพฺพมสฺส กปฺปิยากปฺปิยํ อาจิกฺขิตพฺพนฺติ ทสสิกฺขาปทวินิมุตฺตํ ปรามาสา ปรามาสาทิเภทํ กปฺปิยากปฺปิยํ อาจิกฺขิตพฺพํ ฯ อาภิสมาจาริเกสุ วิเนตพฺโพติ อิมินา เสขิยอุปชฺฌายวตฺตาทิอาภิสมาจาริกสีลมเนน ปูเรตพฺพํ ตตฺถ จ กตฺตพฺพสฺส อกรเณ อกตฺตพฺพสฺส จ กรเณ ทณฺฑกมฺมารโห โหตีติ ทีเปติ ฯ

ปพฺพชฺชาวินิจฺฉโย นิฏฺฐิโต ฯ

๑. อิทํ วากฺยํ วิจฺฉินฺทิตฺวาติ มการนฺตํ กตฺวา ทานสมเย วิจฺเฉทํ กตฺวาติ มรมฺมโปตฺถเก เอวํ ทิสฺสติ ฯ

[๖๑] อถโข ภควา วสฺสํ วุฏฺโฐติอาทิกาย ปน ปาลิยา อยํ อนุปุพฺพปทวณฺณนา ฯ โยนิโส มนสิการาติ อุปายมนสิกาเรน อนิจฺจาทีสุ อนิจฺจาทิโต มนสิกรเณนาติ อตฺโถ ฯ โยนิโส สมฺมปฺ- ปธานาติ อุปายวิริเยน อนุปฺปนฺนากุสลานุปฺปาทนาทิวิธินา ปวตฺต- วิริเยนาติ อตฺโถ ฯ วิมุตฺตีติ อุกฺกฏฺฐนิทฺเทเสน อรหตฺตผลวิมุตฺติ วุตฺตา ฯ อชฺฌภาสีติ อยํ อตฺตนา วิริยํ กตฺวา อรหตฺตํ ปตฺวาปิ น ตุสฺสติ อิทานิ อญฺเญสมฺปิ ปาปุณาถาติ อุสฺสาหํ กโรติ ปฏิพาเหสฺสามิ นนฺติ จินฺเตตฺวา อภาสิ ฯ มารปาเสนาติ กิเลส- ปาเสน ฯ เสสเมตฺถ วุตฺตนยเมว ฯ

[๖๒] ตึสภทฺทวคฺคิยวตฺถุมฺหิ ฯ ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวาติ ยถา- อชฺฌาสยํ วิหริตฺวา ฯ พุทฺธานญฺหิ เอกสฺมึ ฐาเน วสนฺตานํ ฉายูทกาทิวิปตฺตึ วา อผาสุกเสนาสนํ วา มนุสฺสานํ อสฺสทฺธาทิ- ภาวํ วา อาคมฺม อนภิรติ นาม นตฺถิ ฯ เตสํ สมฺปตฺติยา อิธ ผาสุํ วิหรามาติ อภิรมิตฺวา จิรวิหาโรปิ นตฺถิ ฯ ยตฺถ ปน ตถาคเต วิหรนฺเต สตฺตา สรเณสุ วา ปติฏฺฐหนฺติ สีลานิ วา สมาทิยนฺติ ปพฺพชนฺติ วา โสตาปตฺติมคฺคาทีนํ วา ปเรสํ อุปนิสฺสโย โหติ ฯ ตตฺถ พุทฺธา สตฺเต ตาสุ สมฺปตฺตีสุ ปติฏฺฐาปนอชฺฌาสเยน วสนฺติ ฯ ตาสํ อภาเว ปกฺกมนฺติ ฯ เตน วุตฺตํ ยถาอชฺฌาสยํ วิหริตฺวาติ ฯ อชฺโฌคาเหตฺวาติ ปวิสิตฺวา ฯ ตึสมตฺตาติ ตึสปฺปมาณา ฯ เสสเมตฺถ วุตฺตนยเมว ฯ

[ม. ว. ป. ๔๓-๗ ส. ต. ๒๖-๗]

[๖๓] อุรุเวลกสฺสปวตฺถุมฺหิ ฯ ชฏิโลติ ชฏาธโร ฯ ชฏา อสฺส อตฺถีติ หิ ชฏิโล ฯ เนตีติ นายโก ฯ สามํ วิเนติ อตฺตโน ลทฺธึ สิกฺขาเปตีติ วินายโก ฯ สเจ เต กสฺสป อครูติ กสฺสป สเจ ตุยฺหํ ภาริยํ อผาสุกํ กิญฺจิ นตฺถิ ฯ อคฺยาคาเรติ อคฺคิสาลายํ ฯ อุภินฺนํ สญฺโชติภูตานนฺติ อุโภสุ สญฺโชติภูเตสุ ปชฺชลิเตสุ ฯ ยตฺร หิ นามาติ โย นาม ฯ อชฺชุณฺโหติ อชฺช เอกทิวสํ ฯ อคฺคิสรณมฺหีติ อคฺยาคาเร ฯ สุมนมานโสติ สุนฺทรจิตฺตสงฺขาตมโน ฯ เตโชธาตุกุสโลติ เตโชกสิณสมาปตฺตีสุ กุสโล ฯ อุทิจฺจเรติ อุลฺโลเกสุํ ฯ ปริวาเรสุนฺติ วา อตฺโถ ฯ ปตฺตมฺหิ โอทหิตฺวาติ ปตฺเต ปกฺขิปิตฺวา ฯ ธุวภตฺเตนาติ นิจฺจภตฺเตน ฯ

[๖๔] อภิกฺกนฺตาย รตฺติยาติ เอตฺถ อภิกฺกนฺตสทฺโท ขเย วตฺตติ ฯ เตน ปริกฺขีณาย รตฺติยาติ อตฺโถ ฯ เอเต หิ จตฺตาโร มหาราชาโน มชฺฌิมยามสมนนฺตเร อาคตา ฯ นิยาโม กิเรส เทวตานํ ยทิทํ พุทฺธานํ วา พุทฺธสาวกานํ วา อุปฏฺฐานํ อาคจฺฉนฺตา มชฺฌิมยามสมนนฺตเร อาคจฺฉนฺติ ฯ อภิกฺกนฺตวณฺณาติ อภิรูปจฺฉวิวณฺณา ฯ อิฏฺฐวณฺณา มนาปวณฺณาติ วุตฺตํ โหติ ฯ เทวตา หิ มนุสฺสโลกํ อาคจฺฉมานา ปกติวณฺณํ ปกติอิทฺธึ ชหิตฺวา โอฬาริกํ อตฺตภาวํ กตฺวา อติเรกวณฺณวตฺถาลงฺการกายาทีหิ โอภาสมุญฺจนาทิวเสน จ ทิพฺพํ อิทฺธานุภาวญฺจ นิมฺมินิตฺวา นฏสมชฺชาทีนิ คจฺฉนฺตา มนุสฺสา วิย

[ม. ว. ป. ๔๘-๙ ส. ต. ๒๗]

อภิสงฺขเตน กาเยน อาคจฺฉนฺติ ฯ ตตฺถ กามาวจรา อนภิสงฺข-
เตนปิ กาเยน อาคนฺตุํ สกฺโกนฺติ โอฬาริกรูปตฺตา ฯ ตถาหิ เต
กวฬีการาหารภกฺขา ฯ รูปาวจรา ปน อนภิสงฺขเตน กาเยน
อาคนฺตุํ น สกฺโกนฺติ สุขุมตรรูปตฺตา ฯ เตสํ หิ อติสุขุโมว
อตฺตภาโว ฯ น เตน อิริยาปถกปฺปนํ โหติ ฯ ตสฺมา พฺรหฺมโลเกปิ
พฺรหฺมาโน เยภุยฺเยน นิมฺมิตรูเปเนว ปวตฺตนฺติ ฯ มูลปฏิสนฺธิรูปํ
หิ เนสํ อติวิย สุขุมํ ปภาวรูปํ ฯ เกวลํ ตํ จิตฺตุปฺปาทสฺส
นิสฺสยาธิฏฺฐานภูตํ สณฺฐานวนฺตํ หุตฺวา ติฏฺฐติ ฯ เกวลกปฺปนฺติ
เอตฺถ เกวลสทฺทสฺส อนวเสสตฺถํ อตฺโถ ฯ กปฺปสทฺทสฺส สมนฺต-
ภาโว ฯ ตสฺมา เกวลกปฺปํ วนสณฺฑนฺติ อนวเสสํ สมนฺตโต
วนสณฺฑนฺติ อตฺโถ ฯ อนวเสสํ ผริตุํ สมตฺถสฺสาปิ หิ โอภาสสฺส
เกนจิ การเณน เอกเทสผรณมฺปิ สิยา ฯ อยมฺปน สพฺพโสว
ผรตีติ ทสฺเสตุํ สมนฺตตฺโถ กปฺปสทฺโท คหิโต ฯ อถวา อีสํ
อสมตฺถํ เกวลกปฺปํ ฯ ภควโต ปภาย อโนภาสิตเมว หิ ปเทสํ
เทวตา อตฺตโน ปภาย โอภาเสนฺติ ฯ น หิ ภควโต ปภา กายจิ
ปภาย อภิภุยฺยติ ฯ สุริยาทีนมฺปิ ปน ปภํ สา อภิภุยฺย ติฏฺฐตีติ ฯ
โอภาเสตฺวาติ วตฺถาลงฺการสรีรสมุฏฺฐิตาย อาภาย ผริตฺวา จนฺโท
วิย สุริโย วิย จ เอโกภาสํ เอกปชฺโชตํ กริตฺวาติ อตฺโถ ฯ
เทวตานํ หิ สรีราภา ทฺวาทสโยชนมตฺตํ ฐานํ ตโต ภิยฺโยปิ
ผริตฺวา ติฏฺฐติ ฯ ตถา วตฺถาภรณาทิสมุฏฺฐิตา ปภา ฯ จตุทฺทิสาติ

[ม. ว. ป. ๔๙-๕๑ ส. ต. ๒๗]

จตูสุ ทิสาสุ ฯ ยตฺร หิ นามาติ ยํ นาม ฯ

[๖๕] องฺคมคธาติ อุโภ องฺคมคธรฏฺฐวาสิโน ฯ อิทฺธิปาฏิหาริยนฺติ อิทฺธิภูตํ ปาฏิหาริยํ ฯ น อาเทสนานุสาสนีปาฏิหาริยนฺติ อตฺโถ ฯ ติวิธํ หิ ปาฏิหาริยํ อิทฺธิปาฏิหาริยํ อาเทสนาปาฏิหาริยํ อนุสาสนีปาฏิหาริยนฺติ ฯ ตตฺถ อิธ ภิกฺขุ เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ อาวิภาวํ ติโรภาวนฺติอาทินยปฺปวตฺตํ อิทฺธิวิธเมว อิทฺธิปาฏิหาริยํ ฯ อิธ ภิกฺขุ ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ จิตฺตมฺปิ อาทิสติ เจตสิกมฺปิ อาทิสติ วิตกฺกิตมฺปิ อาทิสติ วิจาริตมฺปิ อาทิสติ เอวมฺปิ เต มโน อิตฺถมฺปิ เต มโนติอาทินยปฺปวตฺตํ ปรสฺส จิตฺตํ ญตฺวา กถนํ อาเทสนาปาฏิหาริยํ ฯ อิธ ภิกฺขุ เอวมนุสฺสาสติ เอวํ วิตกฺเกถ มา เอวํ วิตกฺกยิตฺถ เอวํ มนสิกโรถ มา เอวํ มนสากริตฺถ อิทํ ปชหถ อิทํ อุปสมฺปชฺช วิหรถาติ เอวมาทินยปฺปวตฺตา สาวกานํ พุทฺธานญฺจ สพฺพกาลํ เทเสตพฺพธมฺมเทสนา อนุสาสนีปาฏิหาริยํ ฯ ตตฺถ ปาฏิหาริยปทสฺส วจนตฺถํ ปฏิปกฺขหรณโต ราคาทิกิเลสาปนยนโต ปาฏิหาริยนฺติ วทนฺติ ฯ ภควโต ปน ปฏิปกฺขา ราคาทโย น สนฺติ เย หริตพฺพา ฯ ปุถุชฺชนานมฺปิ วิคตุปกฺกิเลเส อฏฺฐคุณสมนฺนาคเต จิตฺเต หตปฏิปกฺเข อิทฺธิวิธํ ปวตฺตติ ฯ ตสฺมา ตตฺถ ปวตฺตโวหาเรน ปน สกฺกา อิธ ปาฏิหาริยนฺติ วตฺตุํ ฯ สเจ ปน มหาการุณิกสฺส ภควโต

[ม. ว. ป. ๕๑ ส. ต. ๒๗]

เวเนยฺยคตา จ กิเลสา ปฏิปกฺขา เตสํ หรณโต ปาฏิหาริยนฺติ วุตฺตํ ฯ เอวํ สติ ยุตฺตเมตํ ฯ อถวา ภควโต จ สาสนสฺส จ ปฏิปกฺขา ติตฺถิยา ฯ เตสํ หรณโต ปาฏิหาริยํ ฯ เต หิ ทิฏฺฐิหรณวเสน ทิฏฺฐิปฺปกาสเน อสมตฺถภาเวน จ อิทฺธิอาเทสนา-นุสาสนีหิ หริตา อปนีตา โหนฺตีติ ฯ ปฏีติ วา อยํ สทฺโท ปจฺฉาติ เอตสฺส อตฺถํ โพเธติ ตสฺมึ ปฏิปวิฏฺฐสฺมึ อญฺโญ อาคญฺฉิ พฺราหฺมโณติอาทีสุ วิย ฯ ตสฺมา สมาหิเต จิตฺเต วิคตูปกฺกิเลเสน กตกิจฺเจน ปฏิ ปจฺฉา หริตพฺพํ ปวตฺเตตพฺพนฺติ ปฏิหาริยํ ฯ อตฺตโน วา อุปกฺกิเลเสสุ จตุตฺถชฺฌานมคฺเคหิ หริเตสุ ปจฺฉา หรณํ ปฏิหาริยํ ฯ อิทฺธิอาเทสนานุสาสนิโย จ วิคตูปกฺกิเลเสน กตกิจฺเจน จ สตฺตหิตตฺถํ ปุน ปวตฺเตตพฺพา ฯ หริเตสุ จ อตฺตโน อุปกฺกิเลเสสุ ปรสตฺตานํ อุปกฺกิเลสหรณานิ โหนฺตีติ ปฏิหาริยานิ ภวนฺติ ฯ ปฏิหาริยเมว ปาฏิหาริยํ ฯ ปฏิหาริเย วา อิทฺธิอาเทสนานุสาสนีสมุทาเย ภวํ เอเกกํ ปาฏิ-หาริยนฺติ วุจฺจติ ฯ ปฏิหาริยํ วา จตุตฺถชฺฌานํ มคฺโค จ ปฏิปกฺขหรณโต ฯ ตตฺถ ชาตํ นิมิตฺตภูเต ตโต วา อาคตนฺติ ปาฏิหาริยํ ฯ สฺวาตนายาติ เสฺว ทาตพฺพสฺส อตฺถาย ฯ

[๖๖] ปํสุกูลํ อุปฺปนฺนํ โหตีติ ปริเยสมานสฺส ปฏิลาภวเสน อุปฺปนฺนํ โหติ ฯ วิจิตฺตปาฏิหาริยทสฺสนตฺถา จ สา ปริเยสนา ฯ ยสฺมา ปาณินา ผุฏฺฐมตฺเต สา โปกฺขรณี นิมฺมิตาว อโหสิ

[ม. ว. ป. ๕๑-๘ ส. ต. ๒๘]

ตสฺมา วุตฺตํ ปาณินา โปกฺขรณึ ขณิตฺวาติ ฯ

[๖๗] ชฏิลาติ ตาปสา ฯ เต หิ ชฏาธาริตาย อิธ ชฏิลาติ วุตฺตา ฯ อนฺตรฏฺฐกาสุ หิมปาตสมเยติ เหมนฺตสฺส อุตุโน อพฺภนฺตรภูตา มาฆมาสสฺส อวสาเน จตสฺโส ผคฺคุณมาสสฺส อาทิมฺหิ จตสฺโสติ เอวํ อุภินฺนมนฺตเร อฏฺฐรตฺตีสุ หิมปาตกาเล ฯ เนวญฺชรายํ อุมฺมุชฺชนฺตีติ เกจิ ตสฺมึ ติตฺถสมฺมเต อุทเก ปฐมํ นิมฺมุคฺคสกลสรีรา ตโต อุมฺมุชฺชนฺตา อุฏฺฐหนฺติ อุปฺปิลวนฺติ ฯ นิมฺมุชฺชนฺตีติ สสีสํ อุทเก โอสีทนฺติ ฯ อุมฺมุชฺชน นิมฺมุชฺชนมฺปิ กโรนฺตีติ ปุนปฺปุนํ อุมฺมุชฺชนนิมฺมุชฺชนานิปิ กโรนฺติ ฯ ตตฺถ หิ เกจิ เอกุมฺมุชฺชเนเนว ปาปสุทฺธิ โหตีติ เอวํทิฏฺฐิกา เต อุมฺมุชฺชนเมว กตฺวา คจฺฉนฺติ ฯ อุมฺมุชฺชนมฺปน นิมฺมุชฺชน-มนฺตเร นตฺถีติ อวินาภาวโต นิมฺมุชฺชนมฺปิ เต กโรนฺติเยว ฯ เยปิ เอกนิมฺมุชฺชเนเนว ปาปสุทฺธิ โหตีติ เอวํทิฏฺฐิกา เตปิ เอกวารเมว นิมฺมุชฺชิตฺวา วุตฺตนเยเนว อวินาภาวโต อุมฺมุชฺชนมฺปิ กตฺวา ปกฺกมนฺติ ฯ อปเร ปุนปฺปุนํ อุมฺมุชฺชนนิมฺมุชฺชนานิ กตฺวา นหาเต ปาปสุทฺธิ โหตีติ เอวํทิฏฺฐิกา เต กาเลน กาลํ อุมฺมุชฺ-ชนนิมฺมุชฺชนานิ กโรนฺติ ฯ เต สพฺเพปิ สนฺธาย วุตฺตํ อุมฺมุชฺชนฺติปิ นิมฺมุชฺชนฺติปิ อุมฺมุชฺชนนิมฺมุชฺชนมฺปิ กโรนฺตีติ ฯ เอตฺถ จ กิญฺจาปิ นิมฺมุชฺชนปุพฺพกํ อุมฺมุชฺชนํ นิมฺมุชฺชนเมว ปน กโรนฺตา กติปยา อุมฺมุชฺชนํ ตทุภยญฺจ กโรนฺตา พหูติ เตสํ เยภุยฺย-

[ม. ว. ป. ๕๘-๙ ส. ต. ๒๘]

ภาวทสฺสนตฺถํ อุมฺมุชฺชนํ ปธมํ วุตฺตํ ฯ

[๖๘] อุทกวาหโกติ อุทโกโฆ ฯ เรณุคตายาตี รโชคตาย รโชกิณฺณายาติ วุตฺตํ โหติ ฯ

[๖๙] เนว โข ตฺวํ กสฺสป อรหาติ เอเตน ตทา กสฺสปสฺส อเสขภาวํ ปฏิกฺขิปติ ฯ นาปิ อรหตฺตมคฺคํ สมาปนฺโนติ เอเตน เสขภาวํ ฯ อุภเยนาปิสฺส อนริยภาวเมว ทีเปติ ฯ สาปิ เต ปฏิปทา นตฺถิ ยาย ตฺวํ อรหา วา อสฺสสิ อรหตฺตมคฺคํ วา สมาปนฺโนติ อิมินา ปนสฺส กลฺยาณปุถุชฺชนภาวมฺปิ ปฏิกฺขิปติ ฯ ตตฺถ ปฏิปทาติ สีลวิสุทฺธิอาทโย ฉ วิสุทฺธิโย ฯ ปฏิปชฺชติ เอตาย อริยมคฺโคติ ปฏิปทา จ อสฺสสีติ ภเวยฺยาสิ ฯ จิรปฏิกาติ จิรกาลโต ปฏฺฐาย ฯ นาคทมนโต ปฏฺฐายาติ อตฺโถ ฯ ขาริกาชมิสฺสนฺติ เอตฺถ ขารีติ อรณี กมณฺฑลุ สูจิอาทโย ตาปส-ปริกฺขารา ฯ ตํ หรณกกาชํ ขาริกาชํ ฯ อคฺคิหุตฺตมิสฺสนฺติ ทพฺพิอาทิ อคฺคิปูโชปกรณํ ฯ อุปสคฺโคติ อุปทฺทโว ฯ

[๗๐] อิทานิ อฑฺฒุฑฺฒานิ ปาฏิหาริยสหสฺสานิ เอกโต คเณตฺวา ทสฺเสตุํ ภควโต อธิฏฺฐาเนน ปญฺจ กฏฺฐสตานิ น ผาลิยึสูติอาทิ อารทฺธํ ฯ นาคทมนาทีนิ ปน โสฬสปาฏิหาริยานิ อิธ น คณิตานิ ฯ เตหิ สทฺธึ โสฬสาติเรกอฑฺฒุฑฺฒปาฏิหาริย-สหสฺสานีติ เวทิตพฺพํ ฯ

[๗๑] อิทานิ ตสฺส ภิกฺขุสหสฺสสฺส อาทิตฺตปริยายเทสนาย

[ม. ว. ป. ๖๐-๒ ส. ต. ๒๘]

อรหตฺตปฺปตฺตึ ทสฺเสตุํ อถโข ภควาติอาทิ อารทฺธํ ฯ ตตฺถ คยายํ วิหรติ คยาสีเสติ คยานามิกาย นทิยา อวิทูเร ภวตฺตา คาโม คยา นาม ฯ ตสฺสํ คยายํ วิหรติ ฯ สมีปตฺเถ เจตํ ภุมฺมวจนํ ฯ คยาคามสฺส หิ อวิทูเร คยาติ เอกา โปกฺขรณีปิ อตฺถิ นทีปิ คยาสีสนามโก หตฺถิกุมฺภสทิโส ปิฏฺฐิปาสาโณปิ ฯ ยตฺถ ภิกฺขุสหสฺสสฺส โอกาโส ปโหติ ภควา ตตฺถ วิหรติ ฯ เตน วุตฺตํ คยาสีเสติ ฯ คยาคามสฺส อาสนฺเน คยาสีสนามเก ปิฏฺฐิปาสาเณ วิหรตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ ภิกฺขู อามนฺเตสีติ เตสํ สปฺปายธมฺมเทสนํ วิจินิตฺวา ตํ เทเสสฺสามีติ อามนฺเตสิ ฯ ภควา หิ ตํ อิทฺธิมยปตฺตจีวรธรํ สมณสหสฺสํ อาทาย คยาสีสํ คนฺตฺวา เตน ปริวาริโต นิสีทิตฺวา กตรา นุโข เอเตสํ ธมฺมกถา สปฺปายาติ จินฺเตนฺโต อิเม สายํ ปาตํ อคฺคึ ปริจรนฺติ อิเมสํ ทฺวาทสายตนานิ อาทิตฺตานิ สมฺปชฺชลิตานิ วิย กตฺวา ทสฺเสสฺสามิ เอวํ อิเม อรหตฺตํ ปาปุณิตุํ สกฺขิสฺสนฺตีติ สนฺนิฏฺฐานมกาสิ ฯ อถ เนสํ ตถา เทเสตุํ สพฺพํ ภิกฺขเว อาทิตฺตนฺติอาทินา อิมํ อาทิตฺตปริยายํ อภาสิ ฯ

[๗๒] ตตฺถ สพฺพํ นาม จตุพฺพิธํ สพฺพสพฺพํ อายตนสพฺพํ สกฺกายสพฺพํ ปเทสสพฺพนฺติ ฯ ตตฺถ

น ตสฺส อทิฏฺฐมิธตฺถิ กิญฺจิ
อโถ อวิญฺญาตมชานิตพฺพํ

[ม. ว. ป. ๖๒ ส. ต. ๒๘]

สพฺพํ อภิญฺญาสิ ยทตฺถิ เนยฺยํ
ตถาคโต เตน สมนฺตจกฺขูติ

อิทํ สพฺพสพฺพํ นาม ฯ สพฺพํ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามิ ตํ สุณาถาติ อิทํ อายตนสพฺพํ นาม ฯ สพฺพธมฺมมูลปริยายํ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสามีติ อิทํ สกฺกายสพฺพํ นาม ฯ สพฺพธมฺเมสุ วา ปฐมสมนฺนาหาโร อุปฺปชฺชติ จิตฺตํ มโน มานสํ ตชฺชา มโนวิญฺญาณธาตูติ อิทํ ปเทสสพฺพํ นาม ฯ อิติ ปญฺจารมฺมณมตฺตํ ปเทสสพฺพํ ฯ เตภูมิกธมฺมา สกฺกายสพฺพํ ฯ จตุภูมิกธมฺมา อายตนสพฺพํ ฯ ยงฺกิญฺจิ เนยฺยํ สพฺพสพฺพํ ฯ ปเทสสพฺพํ สกฺกายสพฺพํ น ปาปุณาติ ตสฺส เตภูมิกธมฺเมสุปิ เอกเทสสฺส อสงฺคณฺหนโต ฯ สกฺกายสพฺพํ อายตนสพฺพํ น ปาปุณาติ โลกุตฺตรธมฺมานํ อสงฺคณฺหนโต ฯ อายตนสพฺพํ สพฺพสพฺพํ น ปาปุณาติ ฯ กสฺมา ฯ ยสฺมา อายตนสพฺเพน จตุภูมิกธมฺมาว ปริคฺคหิตา น ลกฺขณปญฺญตฺติโย ฯ อิมสฺมิมฺปน สุตฺเต อายตนสพฺพํ อธิปฺเปตํ ฯ ตถาปิ อิธ วิปสฺสนูปคธมฺมาว คเหตพฺพา ฯ

[๗๓] จกฺขุนฺติ เทฺว จกฺขูนิ ญาณจกฺขุ เจว มํสจกฺขุ จ ฯ ตตฺถ ญาณจกฺขุ ปญฺจวิธํ พุทฺธจกฺขุ ธมฺมจกฺขุ สมนฺตจกฺขุ ทิพฺพจกฺขุ ปญฺญาจกฺขูติ ฯ เตสุ พุทฺธจกฺขุ นาม อาสยานุสยญาณญฺเจว อินฺทฺริยปโรปริยตฺติญาณญฺจ ยํ พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกนฺโตติ อาคตํ ฯ ธมฺมจกฺขุ นาม เหฏฺฐิมา ตโย มคฺคา

[ม. ว. ป. ๖๒-๓ ส. ต. ๒๘]

ตีณิ จ ผลานิ ยํ วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุํ อุทปาทีติ อาคตํ ฯ
สมนฺตจกฺขุ นาม สพฺพญฺญุตญาณํ ยํ ปาสาทมารุยฺห สมนฺต-
จกฺขูติ อาคตํ ฯ ทิพฺพจกฺขุ นาม อาโลกวฑฺฒเนน อุปฺปนฺนญาณํ
ยํ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธนาติ อาคตํ ฯ ปญฺญาจกฺขุ นาม
จตุสฺสจฺจปริจฺเฉทกญาณํ ยํ จกฺขุํ อุทปาทีติ อาคตํ ฯ
มํสจกฺขุปิ ทุวิธํ สสมฺภารจกฺขุ ปสาทจกฺขูติ ฯ เตสุ ยฺวายํ
อกฺขิกูปเก อกฺขิปฏเลหิ ปริวาริโต มํสปิณฺโฑ ยตฺถ จตสฺโส
ธาตุโย วณฺณคนฺธรโสชาสมฺภโว ชีวิตํ ภาโว จกฺขุปฺปสาโท
กายปฺปสาโทติ สงฺเขปโต เตรสสมฺภารา โหนฺติ ฯ วิตฺถารโต
ปน จตสฺโส ธาตุโย วณฺณคนฺธรโสชาสมฺภโวติ อิเม นว จตุสฺ-
สมุฏฺฐานวเสน ฉตฺตึส ชีวิตํ ภาโว จกฺขุปฺปสาโท กายปฺ-
ปสาโทติ อิเม กมฺมสมุฏฺฐานา ตาว จตฺตาโรติ จตฺตาฬีส
สมฺภารา โหนฺติ ฯ อิทํ สสมฺภารจกฺขุ นาม ฯ ยมฺปเนตฺถ
เสตมณฺฑลปริจฺฉินฺเนน กณฺหมณฺฑเลน ปริวาริเต ทิฏฺฐมณฺฑเล
สนฺนิวิฏฺฐํ รูปทสฺสนสมตฺถํ ปสาทมตฺตํ อิทํ ปสาทจกฺขุ นาม ฯ
ตสฺส ตโต ปเรสญฺจ โสตาทีนํ วิตฺถารกถา วิสุทฺธิมคฺเค วุตฺตาว ฯ
ตตฺถ ยทิทํ ปสาทจกฺขุ ตํ คเหตฺวา ภควา จกฺขุํ ภิกฺขเว
อาทิตฺตนฺติอาทิมาห ฯ

[๗๔] ตตฺถ อาทิตฺตนฺติ ปทิตฺตํ ฯ สมฺปชฺชลิตํ เอกาทสหิ
อคฺคีหิ เอกชาลีภูตนฺติ อตฺโถ ฯ จกฺขุสนฺนิสฺสิตํ วิญฺญาณํ

[ม. ว. ป. ๖๓ ส. ต. ๒๘]

จกฺขุวิญฺญาณํ จกฺขุสฺส วา การณภูตสฺส วิญฺญาณํ จกฺขุ-
วิญฺญาณํ ฯ กามํ รูปาโลกมนสิการาทโยปิ ตสฺส วิญฺญาณสฺส
การณํ เต ปน สาธารณการณํ จกฺขุ อสาธารณนฺติ อสาธา-
รณการเณนายํ นิทฺเทโส ยถา ยวงฺกุโรติ ฯ โสตวิญฺญาณาทีสุปิ
เอเสว นโย ฯ จกฺขุสนฺนิสฺสิโต ผสฺโส จกฺขุสมฺผสฺโส ฯ จกฺขุ-
วิญฺญาณสมฺปยุตฺตผสฺสสฺเสตํ อธิวจนํ ฯ โสตสมฺผสฺสาทีสุปิ เอเสว
นโย ฯ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตนฺติ จกฺขุสมฺผสฺสํ
มูลปจฺจยํ กตฺวา อุปฺปนฺนา สมฺปฏิจฺฉนฺน สนฺตีรณ โวฏฺฐพฺพน ชวน-
เวทนา ฯ จกฺขุวิญฺญาณสมฺปยุตฺตาย ปน เวทนาย จกฺขุสมฺผสฺสสฺส
ปจฺจยภาเว วตฺตพฺพเมว นตฺถิ ฯ จกฺขุสมฺผสฺโส หิ สหชาตาย
เวทนาย สหชาตาทิวเสน อสหชาตาย อุปนิสฺสยาทิวเสน ปจฺจโย
โหติ ฯ เตเนว จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา
ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วาติ วุตฺตํ ฯ โสตทฺวารเวทนาทีสุปิ
เอเสว นโย ฯ เอตฺถ ปน มโนติ ภวงฺคจิตฺตํ มโนทฺวารสฺส
อธิปฺเปตตฺตา ฯ ธมฺมาติ ธมฺมารมฺมณํ ฯ มโนวิญฺญาณนฺติ
สหาวชฺชนกํ ชวนํ ฯ มโนสมฺผสฺโสติ ภวงฺคสหชาโต ผสฺโส ฯ
เวทยิตนฺติ อาวชฺชนเวทนาย สทฺธึ ชวนเวทนา ฯ ภวงฺคสมฺปยุตฺ-
ตาย ปน เวทนาย คหเณ วตฺตพฺพเมว นตฺถิ ฯ อาวชฺชนํ วา
ภวงฺโค อโมเจตฺวา มโนติ สาวชฺชนํ ภวงฺคํ ทฏฺฐพฺพํ ฯ ธมฺมาติ
ธมฺมารมฺมณเมว ฯ มโนวิญฺญาณนฺติ ชวนวิญฺญาณํ ฯ มโน-

[ม. ว. ป. ๖๓ ส. ต. ๒๘]

สมฺผสฺโสติ ภวงฺคาวชฺชนสหชาโต ผสฺโส ฯ เวทยิตนฺติ ชวนสห-ชาตา เวทนา ฯ ภวงฺคาวชฺชนสหชาตาปิ วฏฺฏติเยว ฯ ราคคฺคินาติ-อาทีสุ ฯ ราโคว อนุทหนฏฺเฐน อคฺคีติ ราคคฺคิ ฯ ราโค หิ ติขิณํ หุตฺวา อุปฺปชฺชมาโน สตฺเต อนุทหติ ฌาเปติ ตสฺมา อคฺคีติ วุจฺจติ ฯ อิตเรสุปิ ทฺวีสุ เอเสว นโย ฯ

[๗๕] ตตฺรีมานิ วตฺถูนิ ฯ เอกา ทหรภิกฺขุนี จิตฺตลปพฺพต-วิหาเร อุโปสถาคารํ คนฺตฺวา ทฺวารปาลรูปกํ โอโลกยมานา ฐิตา ฯ อถสฺสา อนฺโต ราโค ติขิณตโร หุตฺวา อุปฺปนฺโน ฯ ตสฺมา ตํสมุฏฺฐานา เตโชธาตุ อติวิย ติขิณภาเวน สทฺธึ อตฺตนา สหชาตธมฺเมหิ หทยปเทสํ ฌาเปสิ ยถา ตํ พาหิรเตโชธาตุ สนฺนิสฺสยํ ฯ เตน สา ภิกฺขุนี ฌายิตฺวา กาลมกาสิ ฯ ภิกฺขุนิโย คจฺฉมานา อยํ ทหรา ฐิตา ปกฺโกสถ นนฺติ อาหํสุ ฯ เอกา คนฺตฺวา กสฺมา ฐิตาสีติ หตฺเถ คณฺหิ ฯ คหิตมตฺตา ปริวตฺติตฺวา ปปตา ฯ อิทํ ตาว ราคสฺส อนุทหนตาย วตฺถุ ฯ โทสสฺส ปน อนุทหนตาย มโนปโทสิกา เทวา ทฏฺฐพฺพา ฯ เตสุ กิร เอโก เทวปุตฺโต นกฺขตฺตํ กีฬิสฺสามีติ สปริวาโร รเถน วีถึ ปฏิปชฺชติ ฯ อถญฺโญ นิกฺขมนฺโต ตํ ปุรโต คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา กึ โภ อยํ กปโณ อทิฏฺฐปุพฺพํ วิย เอกํ ทิสฺวา ปีติยา อุทฺธุมาโต วิย คชฺชมาโน° วิย คจฺฉตีติ กุชฺฌติ ฯ ปุรโต คจฺฉนฺโตปิ

๑. อญฺญตฺถ ปน ภิชฺชมาโนติ ทิสฺสติ ฯ

นิวตฺติตฺวา ตํ กุทฺธํ ทิสฺวา กุทฺธา นาม สุวิชานา โหนฺตีติ
กุทฺธภาวมสฺส ญตฺวา ตุวํ กุทฺโธ มยฺหํ กึ กริสฺสสิ อยํ
สมฺปตฺติ มยา ทานสีลาทีนํ วเสน ลทฺธา น ตุยฺหํ วเสนาติ
ปฏิกุชฺฌติ ฯ เอกสฺมึ หิ กุทฺเธ อิตโร อกุทฺโธ รกฺขติ ฯ
กุทฺธสฺส หิ โส โกโธ อิตรสฺมึ อกุชฺฌนฺเต อนุปาทาโน เอกวารเมว
อุปฺปตฺติยา อนาเสวโน จาเวตุํ น สกฺโกติ อุทกนฺตํ ปตฺวา
อคฺคิ วิย นิพฺพายติ ฯ ตสฺมา อกุทฺโธ ตํ จวนโต รกฺขติ ฯ
อุโภสุ ปน กุทฺเธสุ เอกสฺส โกโธ อิตรสฺส ปจฺจโย โหติ
ตสฺสปิ โกโธ อิตรสฺส ปจฺจโย โหตีติ อุโภ กนฺทนฺตานํเยว
โอโรธานํ จวนฺติ ฯ อุโภสุ หิ กุทฺเธสุ ภิยฺโย ภิยฺโย อญฺญ-
มญฺญมฺหิ ปริวฑฺฒนวเสน ติขิณสมุทาจาโร นิสฺสยทหนรโส โกโธ
อุปฺปชฺชมาโน หทยวตฺถุํ นิทฺทหนฺโต อจฺจนฺตสุขุมาลํ กรชกายํ
วินาเสติ ฯ ตโต สกโลปิ อตฺตภาโว อนฺตรธายติ ฯ อิทํ โทสสฺส
อนุทหนตาย วตฺถุ ฯ โมหสฺส ปน อนุทหนตาย ขิฑฺฑาปโทสิกา-
เอว ทฏฺฐพฺพา ฯ โมหวเสน หิ เตสํ สติสมฺโมโส โหติ ฯ
ตสฺมา ขิฑฺฑาวเสน อาหารกาลํ อติวตฺเตตฺวา กาลํ กโรนฺติ ฯ
เต กิร ปุญฺญวิเสสาธิคเตน มหนฺเตน อตฺตโน สิรีวิภเวน นกฺขตฺตํ
กีฬนฺตา ตาย สมฺปตฺติมหนฺตตาย อาหารํ ปริภุญฺชิมฺหา น
ปริภุญฺชิมฺหาติปิ น ชานนฺติ ฯ อถ เอกาหาราติกฺกมนโต ปฏฺฐาย
นิรนฺตรํ ขาทนฺตาปิ ปิวนฺตาปิ จวนฺติเยว น ติฏฺฐนฺติ ฯ กสฺมา ฯ

[ม. ว. ป. ๖๓ ส. ต. ๒๘]

กมฺมชเตชสฺส พลวตาย ฯ มนุสฺสานํ หิ กมฺมชเตโช มนฺโท กรชกาโย พลวา ฯ เตสํ เตชสฺส มนฺทตาย กายสฺส พลวตาย สตฺตาหมฺปิ อติกฺกมิตฺวา อุณฺโหทก อจฺฉยาคุอาทีหิ สกฺกา วตฺถุํ อุปตฺถมฺเภตุํ ฯ เทวานมฺปน เตโช พลวา โหติ อุฬารปุญฺญ-นิพฺพตฺตตฺตา อุฬารครุสินิทฺธสุธาหารชีรณโต จ ฯ กรชํ มนฺทํ มุทุสุขุมสุขุมาลภาวโต ฯ เตเนว หิ ภควา อินฺทสาลคุหายํ ปกติปจวิยํ ปติฏฺฐาตุํ อสกฺโกนฺตํ สกฺกํ เทวราชานํ โอฬาริกํ กายํ อธิฏฺฐาหีติ อาห ฯ ตสฺมา เต เอกํ อาหารเวลํ อติกฺกมิตฺวา สณฺฐาตุํ น สกฺโกนฺติ ฯ ยถา นาม คิมฺหานํ มชฺฌนฺติเก ตตฺต-ปาสาเณ ฐปิตํ ปทุมํ วา อุปฺปลํ วา สายณฺหสมเย ฆฏสเตนาปิ สิญฺจิยมานํ ปากติยํ น โหติ วินสฺสติเยว เอวเมว ปจฺฉา นิรนฺตรํ ขาทนฺตาปิ ปิวนฺตาปิ จวนฺติเยว น ติฏฺฐนฺติ ฯ โก ปน เนสํ อาหาโร กา อาหารเวลาติ ฯ สพฺเพสมฺปิ กามาวจรเทวานํ สุธาหาโร ฯ โส เหฏฺฐิเมหิ เหฏฺฐิเมหิ อุปริมานํ อุปริมานํ ปณีตตโม โหติ ฯ ตํ ยถาสกํ ทิวสวเสน ทิวเส ทิวเส ภุญฺชนฺติ ฯ เกจิ ปน วิฬารปทปฺปมาณํ สุธาหารํ ภุญฺชนฺติ โส ชิวฺหาย ฐปิตมตฺโต ยาว เกสคฺคนขคฺคา กายํ ผรติ เตสํเยว ทิวสวเสน สตฺตทิวสํ ยาปนสมตฺโถว โหตีติ วทนฺติ ฯ เก ปน เต ขิฑฺฑา-ปโทสิกา นาม เทวา อิเม นามาติ อฏฺฐกถายํ วิจารณา นตฺถิ ฯ กมฺมชเตโช พลวา โหติ กรชํ มนฺทนฺติ อวิเสเสน

[ม. ว. ป. ๖๓ ส. ต. ๒๘]

วุตฺตตฺตา ปน เยเกจิ กพฬีการาหารุปชีวิโน เอวํ กโรนฺติ เต เอวํ จวนฺตีติ เวทิตพฺพา ฯ เกจิ ปนาหุ นิมฺมานรติปรนิมฺมิต-วสวตฺติโน เต เทวา ขิฑฺฑาย ปทุสฺสนมตฺเตเนว เหเต ขิฑฺฑา-ปโทสิกาติ วุตฺตาติ ฯ มโนปโทสิกา ปน จาตุมฺมหาราชิกาติ อฏฺจกถายเมว วุตฺตํ ฯ เกจิ ปน ขิฑฺฑาปโทสิกาปิ จาตุมฺมหาราชิกาเยวาติ วทนฺติ ฯ

[๗๖] เอวํ ตาว ราคาทโย ตโย อนุทหนฏฺเฐน อคฺคีติ เวทิตพฺพา ฯ ชาติอาทิตฺตยมฺปน นานปฺปการทุกฺขวตฺถุภาเวน อนุทหนโต อคฺคิ ฯ โสกาทีนํ อนุทหนตา ปากฏาเยว ฯ เสสเมตฺถ วุตฺตนยเมว ฯ อิติ อิมสฺมึ สุตฺเต ทุกฺขลกฺขณํ กถิตํ จกฺขาทีนํ เอกาทสหิ อคฺคีหิ อาทิตฺตภาเวน ทุกฺขมตาย ทุกฺขภาวสฺส กถิตตฺตา ฯ

[๗๗] อิทานิ อถโข ภควา คยาสีเส ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวาติ-อาทีสุ ฯ ยา สา อนุตฺตานปทวณฺณนา ตํ ทสฺเสตุํ ลฏฺฐิวเนติ ตาลุยฺยาเนติอาทิ อารทฺธํ ฯ ตตฺถ ตาลุยฺยาเนติ ตาลรุกฺขานํ พหุภาวโต เอวํลทฺธนาเม อุยฺยาเน ฯ อปฺเปกจฺเจ เยน ภควา เตนญฺชลึ ปณาเมตฺวาติอาทีสุ อญฺชลึ ปณาเมตฺวาติ เย อุภโต-ปกฺขิกา เต สนฺธาเยตํ วุตฺตํ ฯ เต กิร เอวํ จินฺตยึสุ สเจ โน มิจฺฉาทิฏฺฐิกา โจเทสฺสนฺติ กสฺมา ตุมฺเห สมณํ โคตมํ วนฺทิตฺถาติ เตสํ กึ อญฺชลิมตฺตกรเณนปิ วนฺทิตํ โหตีติ วกฺขาม

สเจ โน สมฺมาทิฏฺจิกา โจเทสฺสนฺติ กสฺมา ภควนฺตํ น วนฺทิตฺ-
ถาติ กึ สีเสน ภูมึ ปหรนฺเตเนว วนฺทิตํ โหติ นนุ อญฺชลิ-
กมฺมมฺปิ วนฺทนาเอวาติ วกฺขามาติ ฯ นามโคตฺตํ สาเวตฺวาติ
โภ โคตม อหํ อสุกสฺส ปุตฺโต ทตฺโต นาม มิตฺโต นาม อิธ
อาคโตติ วทนฺตา นามํ สาเวนฺติ นาม ฯ โภ โคตม อหํ
วาเสฏฺโจ นาม กจฺจาโน นาม อิธาคโตติ วทนฺตา โคตฺตํ
สาเวนฺติ นาม ฯ เอเต กิร ทลิทฺทา ชิณฺณกุลปุตฺตา ปริสมชฺเฌ
นามโคตฺตวเสน ปากฏา ภวิสฺสามาติ เอวํ อกํสุ ฯ เย ปน
ตุณฺหีภูตา นิสีทึสุ เต เกราฏิกา เจว อนฺธพาลา จ ฯ ตตฺถ
เกราฏิกา เอวํ เทฺว กถาสลฺลาเป กโรนฺโต วิสฺสาสิโก โหติ
อถ วิสฺสาเส สติ เอกํ เทฺว ภิกฺขา อทาตุํ น ยุตฺตนฺติ ตโต
อตฺตานํ โมเจนฺตา ตุณฺหี นิสีทนฺติ ฯ อนฺธพาลา อญาณตาเยว
อวกฺขิตฺตมตฺติกาปิณฺโฑ วิย ยตฺถกตฺถจิ ตุณฺหีภูตา นีสีทนฺติ ฯ

[๗๘] กีสโกวทาโนติ เอตฺถ กีสกานํ โอวทาโนติ กีสโกว-
ทาโนติ อิมํ ตาว อตฺถวิกปฺปํ ทสฺเสตุํ ตาปสจริยาย กีสสรีรตฺตาติ
อาทิ วุตฺตํ ฯ อคฺคิหุตฺตนฺติ อคฺคิปริจรณํ ฯ รูปาทโยว อิธ
กามนียฏฺเจน กามาติ วุตฺตาติ อาห เอเต รูปาทโย กาเมติ ฯ
ยญฺญา อภิวทนฺตีติ ยาคเหตุ อิชฺฌนฺตีติ วทนฺติ ฯ อุปธีสูติ
เอตฺถ จตฺตาโร อุปธี กามุปธิ ขนฺธุปธิ กิเลสุปธิ อภิสงฺขารุ-
ปธีติ ฯ กามาปิ หิ ยํ ปญฺจ กามคุเณ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ

[ม. ว. ป. ๖๔-๕ ส. ต. ๒๘]

สุขํ โสมนสฺสํ อยํ กามานํ อสฺสาโทติ เอวํ วุตฺตสฺส สุขสฺส อธิฏฺฐานภาวโต อุปธิยติ เอตฺถ สุขนฺติ อิมินา วจนตฺเถน อุปธีติ วุจฺจนฺติ ฯ ขนฺธาปิ ขนฺธมูลกสฺส ทุกฺขสฺส อธิฏฺฐานภาวโต ฯ กิเลสาปิ อปายทุกฺขสฺส อธิฏฺฐานภาวโต ฯ อภิสงฺขาราปิ ภวทุกฺขสฺส อธิฏฺฐานภาวโต อุปธีติ วุจฺจนฺติ ฯ เตสุ ขนฺธุปธิ อิธาธิปฺเปโตติ อาห ขนฺธุปธีสุ มลนฺติ ญตฺวาติ ฯ ยญฺญา มลเมว วทนฺตีติ ยาคเหตุ มลเมว อิชฺฌตีติ วทนฺติ ฯ ยิฏฺเฐติ มหายาเค ฯ หุเตติ ทิวเส ทิวเส กตฺตพฺพอคฺคิปริจรเณ ฯ กามภเว อสตฺตนฺติ กามภเว อลคฺคํ ฯ ตพฺพินิมุตฺตนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ อาสึสนาติ ปฏฺฐนา ฯ

[๗๙] ทิพฺพสุวณฺเณสุปิ สิงฺคิสุวณฺณสฺส สพฺพเสฏฺฐตฺตา สิงฺคินิกฺขสุวณฺโณติ วุตฺตํ ฯ ยเถว หิ มนุสฺสปริโภเค สุวณฺเณ ยุตฺติกตํ หีนํ ตโต รสวิทฺธํ เสฏฺฐํ รสวิทฺธโต อากรุปฺปนฺนํ ตโต ยงฺกิญฺจิ ทิพฺพํ เสฏฺฐํ เอวํ ทิพฺพสุวณฺเณสุปิ จามิกรโต สาตกุมฺภํ สาตกุมฺภโต ชมฺพูนทํ ชมฺภูนทโต สิงฺคิสุวณฺณํ ฯ ตสฺมา ตํ สพฺพเสฏฺฐํ ฯ สิงฺคินิกฺขนฺติ จ นิกฺขปริมาเณน สิงฺคิสุวณฺเณน กตํ สุวณฺณปฏฺฏํ ฯ โอนกนิกฺเขน กตํ หิ ฆฏฺฏนมชฺชกกฺขมํ น โหติ ฯ อติเรเกน กตํ ฆฏฺฏนมชฺชนํ ขมติ ฯ วณฺณวนฺตํ ปน น โหติ ฯ ผรุสธาตุกํ ขายติ ฯ นิกฺเขน กตํ ฆฏฺฏนมชฺชนญฺเจว ขมติ วณฺณวนฺตญฺจ โหติ ฯ นิกฺขมฺปน วีสติสุวณฺณนฺติ เกจิ ฯ

[ม. ว. ป. ๖๖-๙ ส. ต. ๒๘-๓๐]

ปญฺจวีสติสุวณฺณนฺติ อปเร ฯ มชฺฌิมนิกายฏฺฐกถายมฺปน นิกฺขํ นาม ปญฺจสุวณฺณนฺติ วุตฺตํ ฯ สุวณฺโณ นาม จตุทฺธรณนฺติ วทนฺติ ฯ

[๘๐] ทสสุ อริยวาเสสุ วุฏฺฐวาโสติ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปญฺจงฺควิปฺปหีโน โหติ ฉฬงฺคสมนฺนาคโต เอการกฺโข จตุรา-ปสฺเสโน ปนุณฺณปจฺเจกสจฺโจ สมวยสฏฺเฐสโน อนาวิลสงฺกปฺโป ปสฺสทฺธกายสงฺขาโร สุวิมุตฺตจิตฺโต สุวิมุตฺตปญฺโญ ฯ กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปญฺจงฺควิปฺปหีโน โหติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน กามจฺฉนฺโท ปหีโน โหติ พฺยาปาโท ปหีโน โหติ ถีนมิทฺธํ ปหีนํ โหติ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ ปหีนํ โหติ วิจิกิจฺฉา ปหีนา โหติ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปญฺจงฺควิปฺปหีโน โหติ ฯ กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉฬงฺคสมนฺนาคโต โหติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา เนว สุมโน โหติ น ทุมฺมโน อุเปกฺขโก วิหรติ สโต สมฺปชาโน โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย เนว สุมโน โหติ น ทุมฺมโน อุเปกฺขโก วิหรติ สโต สมฺปชาโน เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฉฬงฺค-สมนฺนาคโต โหติ ฯ กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอการกฺโข โหติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สตารกฺเขน เจตสา สมนฺนาคโต โหติ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอการกฺโข โหติ ฯ กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ

[ม. ว. ป. ๗๐ ส. ต. ๓๐]

จตุราปสฺเสโน โหติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สงฺขาเยกํ ปฏิเสวติ สงฺขาเยกํ อธิวาเสติ สงฺขาเยกํ ปริวชฺเชติ สงฺขาเยกํ วิโนเทติ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตุราปสฺเสโน โหติ ฯ กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปนุณฺณปจฺเจกสจฺโจ โหติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ยานิ ตานิ ปุถุสมณพฺราหฺมณานํ ปุถุปจฺเจกสจฺจานิ สพฺพานิสฺส ตานิ นุณฺณานิ โหนฺติ ปนุณฺณานิ จตฺตานิ วนฺตานิ มุตฺตานิ ปหีนานิ ปฏินิสฺสฏฺฐานิ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปนุณฺณปจฺเจกสจฺโจ โหติ ฯ กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมวยสฏฺเฐสโน โหติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน กาเมสนา ปหีนา โหติ ภเวสนา ปหีนา โหติ พฺรหฺมจริเยสนา ปฏิปฺปสฺสทฺธา เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมวย-สฏฺเฐสโน โหติ ฯ กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนาวิลสงฺกปฺโป โหติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน กามสงฺกปฺโป ปหีโน โหติ พฺยาปาทสงฺกปฺโป ปหีโน โหติ วิหึสาสงฺกปฺโป ปหีโน โหติ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนาวิลสงฺกปฺโป โหติ ฯ กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปสฺสทฺธกายสงฺขาโร โหติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสุขํ อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธึ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปสฺสทฺธกายสงฺขาโร โหติ ฯ กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สุวิมุตฺตจิตฺโต โหติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ราคา จิตฺตํ วิมุตฺตํ โหติ โทสา จิตฺตํ วิมุตฺตํ

[ม. ว. ป. ๗๐ ส. ต. ๓๐]

โหติ โมหา จิตฺตํ วิมุตฺตํ โหติ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สุวิมุตฺตจิตฺโต โหติ ฯ กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สุวิมุตฺตปญฺโญ โหติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ราโค เม ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺคโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโมติ ปชานาติ โทโส เม ปหีโน ฯเปฯ โมโห เม ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺคโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโมติ ปชานาติ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สุวิมุตฺตปญฺโญ โหตีติ เอวมาคเตสุ ทสสุ อริยวาเสสุ วุฏฺฐวาโส ฯ

[๘๑] ตตฺถ วสนฺติ เอตฺถาติ วาสา ฯ อริยานํเอว วาสาติ อริยวาสา อนริยานํ ตาทิสานํ วาสานํ อสมฺภวโต ฯ อริยาติ เอตฺถ อุกฺกฏฺฐนิทฺเทเสน ขีณาสวา คหิตา ฯ เอการกฺโขติ เอกา สติสงฺขาตา อารกฺขา เอตสฺสาติ เอการกฺโข ฯ ขีณาสวสฺส หิ ตีสุ ทฺวาเรสุ สพฺพกาเล สติ อารกฺขกิจฺจํ สาเธติ ฯ เตเนวสฺส จรโต จ ติฏฺฐโต จ สุตฺตสฺส จ ชาครนฺตสฺส จ สตตํ สมิตํ ญาณทสฺสนํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหตีติ วุจฺจติ ฯ จตุราปสฺเสโนติ จตฺตาริ อปสฺเสนานิ อปสฺสยา เอตสฺสาติ จตุราปสฺเสโน ฯ สงฺขายาติ ญาเณน ฯ ปฏิเสวตีติ ญาเณน ญตฺวา เสวิตพฺพยุตฺตกเมว เสวติ ฯ ตสฺส วิตฺถาโร ปฏิสงฺขา โยนิโส จีวรํ ปริภุญฺชตีติอาทินา นเยน เวทิตพฺโพ ฯ สงฺขาเยกํ อธิวาเสตีติ ญาเณน ญตฺวา อธิวาเสตพฺพยุตฺตกเมว อธิวาเสติ ฯ วิตฺถาโร

ปเนตฺถ ปฏิสงฺขา โยนิโส ขโม โหติ สีตสฺสาติอาทินา นเยน
เวทิตพฺโพ ฯ ปริวชฺเชตีติ ญาเณน ญตฺวา ปริวชฺเชตพฺพยุตฺตก-
เมว ปริวชฺเชติ ฯ ตสฺส วิตฺถาโร ปฏิสงฺขา โยนิโส จณฺฑํ หตฺถึ
ปริวชฺเชตีติอาทินา นเยน เวทิตพฺโพ ฯ วิโนเทตีติ ญาเณน
ญตฺวา วิโนเทตพฺพเมว วิโนเทติ นุทติ นีหรติ อนฺโต วสิตุํ น
เทติ ฯ ตสฺส วิตฺถาโร อุปฺปนฺนํ กามวิตกฺกํ นาธิวาเสตีติอาทินา
นเยน เวทิตพฺโพ ฯ ปนุณฺณปจฺเจกสจฺโจติ อิทเมว ทสฺสนํ สจฺจํ
อิทเมว สจฺจนฺติ เอวํ ปาฏิเยกฺกํ คหิตตฺตา ปจฺเจกสงฺขาตานิ
ทิฏฺฐิสจฺจานิ ปนุณฺณานิ นีหฏานิ ปหีนานิ อสฺสาติ ปนุณฺณปจฺเจก-
สจฺโจ ฯ ปุถุสมณพฺราหฺมณานนฺติ พหุนฺนํ สมณพฺราหฺมณานํ ฯ
เอตฺถ จ สมณาติ ปพฺพชฺชูปคตา ฯ พฺราหฺมณาติ โภวาทิโน ฯ
ปุถุปจฺเจกสจฺจานีติ พหูนิ ปาเฏกฺกสจฺจานิ ฯ อิทเมว ทสฺสนํ
สจฺจํ อิทเมว สจฺจนฺติ ปาฏิเยกฺกํ คหิตานิ พหูนิ สจฺจานีติ อตฺโถ ฯ
นุณฺณานีติ นีหฏานิ ฯ ปนุณฺณานีติ สุฏฺฐุ นีหฏานิ ฯ จตฺตานีติ
วิสฺสฏฺฐานิ ฯ วนฺตานีติ วมิตานิ ฯ มุตฺตานีติ ฉินฺนพนฺธนานิ
กตานิ ฯ ปหีนานีติ ปชหิตานิ ฯ ปฏินิสฺสฏฺฐานีติ ยถา น ปุน
จิตฺตํ อาโรหนฺติ เอวํ ปฏินิสฺสชฺชิตานิ ฯ สพฺพาเนว เจตานิ
อริยมคฺคาธิคมโต ปุพฺเพ คหิตสฺส ทิฏฺฐิคฺคาหสฺส วิสฺสฏฺฐภาว-
เววจนานิ ฯ สมวยสฏฺเฐสโนติ เอตฺถ อวยาติ อนูนา ฯ สฏฺฐาติ
นิสฺสฏฺฐา ฯท สมฺมา อวยา สฏฺฐา เอสนา อสฺสาติ สมวย-

สฏฺเฐสโน ฯ สมฺมาวิสุสฏฺฐสพฺพเอสโนติ อตฺโถ ฯ ราคา จิตฺตํ วิมุตฺตนฺติอาทีนิ มคฺคสฺส กิจฺจนิปฺผตฺติ กถิตา ราคาทีนํ ปหีนภาวทีปนโต ฯ ราโค เม ปหีโนติอาทีหิ ปจฺจเวกฺขนามุเขน อริยผลํ กถิตํ ฯ อธิคเต หิ อคฺคผเล สพฺพโส ราคาทีนํ อนุปฺปาทธมฺมตํ ปชานาติ ฯ ตญฺจ ปชานนํ ปจฺจเวกฺขนาญาณนฺติ ฯ ตตฺถ ปญฺจงฺควิปฺปหาน ปจฺเจกสจฺจปโนทน เอสนาสมวยสชฺชนานิ สงฺขาเยกํ ปฏิเสวติ อธิวาเสติ ปริวชฺเชติ วิโนเทตีติ วุตฺเตสุ อปสฺเสเนสุ วิโนทนา จ มคฺคกิจฺจาเนว ฯ อิตเร จ มคฺเคเนว สมิชฺฌนฺติ ฯ

[๘๒] ทสพโลติ กายพลสงฺขาตานิ ญาณพลสงฺขาตานิ จ ทส พลานิ เอตสฺสาติ ทสพโล ฯ ทุวิธํ หิ ตถาคตสฺส พลํ กายพลํ ญาณพลญฺจ ฯ เตสุ กายพลํ หตฺถิกุลานุสาเรน เวทิตพฺพํ ฯ วุตฺตํ เหตํ โปราเณหิ

กาฬาวกญฺจ คงฺเคยฺยํ ปณฺฑรํ ตมฺพปิงฺคลํ
คนฺธํ มงฺคลเหมญฺจ อุโปสถฉทฺทนฺติเม ทสาติ ฯ

อิมานิ หิ ทส หตฺถิกุลานิ ฯ ตตฺถ กาฬาวกนฺติ ปกติหตฺถิกุลํ ทฏฺฐพฺพํ ฯ ยํ ทสนฺนํ ปุริสานํ กายพลํ ตํ เอกสฺส กาฬาวกสฺส หตฺถิโน ฯ ยํ ทสนฺนํ กาฬาวกานํ พลํ ตํ เอกสฺส คงฺเคยฺยสฺส ฯ ยํ ทสนฺนํ คงฺเคยฺยานํ ตํ เอกสฺส ปณฺฑรสฺส ฯ ยํ ทสนฺนํ ปณฺฑรานํ ตํ เอกสฺส ตมฺพสฺส ฯ ยํ ทสนฺนํ ตมฺพานํ ตํ

เอกสฺส ปิงฺคลสฺส ฯ ยํ ทสนฺนํ ปิงฺคลานํ ตํ เอกสฺส คนฺธ-
หตฺถิโน ฯ ยํ ทสนฺนํ คนฺธหตฺถีนํ ตํ เอกสฺส มงฺคลสฺส ฯ
ยํ ทสนฺนํ มงฺคลานํ ตํ เอกสฺส เหมวตสฺส ฯ ยํ ทสนฺนํ
เหมวตานํ ตํ เอกสฺส อุโปสถสฺส ฯ ยํ ทสนฺนํ อุโปสถานํ
ตํ เอกสฺส ฉทฺทนฺตสฺส ฯ ยํ ทสนฺนํ ฉทฺทนฺตานํ ตํ เอกสฺส
ตถาคตสฺส กายพลํ ฯ นารายนสงฺขาตพลนฺติปิ อิทเมว วุจฺจติ ฯ
ตตฺถ นารา วุจฺจนฺติ รสฺมิโย ฯ ตา พหู นานาวิธา ตโต
อุปฺปชฺชนฺตีติ นารายนํ วชิรํ ฯ ตสฺมา วชิรสงฺขาตพลนฺติ อตฺโถ ฯ
ตเทตํ ปกติหตฺถิคณนาย หตฺถีนํ โกฏิสหสฺสสฺส ปุริสคณนาย
ทสนฺนํ ปุริสโกฏิสหสฺสานํ พลํ โหติ ฯ อิทํ ตาว ตถาคตสฺ ส
กายพลํ ฯ ญาณพลมฺปน ปาลิยํ อาคตเมว ฯ ตตฺรายํ ปาลิ
ทส โข ปนิมานิ สารีปุตฺต ตถาคตสฺส ตถาคตพลานิ เยหิ
พเลหิ สมนฺนาคโต ตถาคโต อาสภณฺฐานํ ปฏิชานาติ ปริสาสุ
สีหนาทํ นทติ พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ ฯ กตมานิ ทส ฯ อิธ
สารีปุตฺต ตถาคโต ฐานญฺจ ฐานโต อฏฺฐานญฺจ อฏฺฐานโต
ยถาภูตํ ปชานาติ ยมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคโต ฐานญฺจ ฐานโต
อฏฺฐานญฺจ อฏฺฐานโต ยถาภูตํ ปชานาติ อิทมฺปิ สารีปุตฺต
ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภณฺ-
ฐานํ ปฏิชานาติ ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ ฯ
ปุน จปรํ สารีปุตฺต ตถาคโต อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนานํ กมฺม-

[ม. ว. ป. ๗๐ ส. ต. ๓๐]

สมาทานานํ ฐานโส เหตุโส วิปากํ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯ เป ฯ ปุน จปรํ สารีปุตฺต ตถาคโต สพฺพตฺถคามินึ ปฏิปทํ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯเปฯ ปุน จปรํ สารีปุตฺต ตถาคโต อเนกธาตุํ นานาธาตุํ โลกํ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯเปฯ ปุน จปรํ สารีปุตฺต ตถาคโต สตฺตานํ นานาธิมุตฺติกตํ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯเปฯ ปุน จปรํ สารีปุตฺต ตถาคโต ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ อินฺทฺริย-ปโรปริยตฺตํ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯเปฯ ปุน จปรํ สารีปุตฺต ตถาคโต ฌานวิโมกฺขสมาธิสมาปตฺตีนํ สงฺกิเลสํ โวทานํ วุฏฺฐานํ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯ เป ฯ ปุน จปรํ สารีปุตฺต ตถาคโต อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ เสยฺยถีทํ เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย ฯเปฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ ฯ เป ฯ ปุน จปรํ สารีปุตฺต ตถาคโต ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมุปเค สตฺเต ปชานาติ ฯเปฯ ปุน จปรํ สารีปุตฺต ตถาคโต อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ ยมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคโต อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ อิทมฺปิ สารีปุตฺต ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ ยํ พลํ

[ม. ว. ป. ๗๐ ส. ต. ๓๐]

อาคมฺม ตถาคโต อาสภณฺฐานํ ปฏิชานาติ ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ พฺรหฺมจกฺกํ ปวตฺเตติ อิมานิ โข สารีปุตฺต ทส ตถาคตสฺส ตถาคตพลานีติ ฯ

ตตฺถ ฐานญฺจ ฐานโตติ การณญฺจ การณโต ฯ เย เย ธมฺมา เยสํ เยสํ ธมฺมานํ เหตู ปจฺจยา อุปฺปาทาย ตํ ตํ ฐานํ เย เย ธมฺมา เยสํ เยสํ ธมฺมานํ น เหตู น ปจฺจยา อุปฺปาทาย ตํ ตํ อฏฺฐานนฺติ ปชานนฺโต ฐานญฺจ ฐานโต อฏฺฐานญฺจ อฏฺฐานโต ยถาภูตํ ปชานาติ ฯ ยมฺปีติ เยน ญาเณน ฯ กมฺมสมาทานานนฺติ สมาทิยิตฺวา กตานํ กุสลากุสลกมฺมานํ ฯ กมฺมเมว วา กมฺมสมาทานํ ฯ ฐานโสเหตุโสติ ปจฺจยโต เจว เหตุโต จ ฯ ตตฺถ คติอุปธิกาลปฺปโยคา วิปากสฺส ฐานํ กมฺมํ เหตุ ฯ สพฺพตฺถคามินินฺติ สพฺพคติคามินิญฺจ อคติคามินิญฺจ ฯ ปฏิปทนฺติ มคฺคํ ฯ ยถาภูตํ ปชานาตีติ พหูสุปิ มนุสฺเสสุ เอกเมว ปาณํ ฆาเตนฺเตสุ กามํ สพฺเพสมฺปิ เจตนา ตสฺเสเวกสฺส ชีวิตินฺทฺริยารมฺมณา ตมฺปน กมฺมํ เตสํ นานาการํ เตสุ หิ เอโต อาทเรน ฉนฺทชาโต กโรติ เอโก เอหิ ตฺวมฺปิ กโรหีติ ปเรหิ นิปฺปีฬิโต กโรติ เอโก สมานจฺฉนฺโท วิย หุตฺวา อปฺปฏิพาหิยมาโน วิจรติ ตสฺมา เตสุ เอโก เตเนว กมฺเมน นิรเย นิพฺพตฺตติ เอโก ติรจฺฉานโยนิยํ เอโก ปิตฺติวิสเย ตํ ตถาคโต อายูหนกฺขเณเยว อิมินา นีหาเรน อายูหิตตฺตา เอส นิรเย นิพฺพตฺติสฺสติ เอส ติรจฺฉาน-

[ม. ว. ป. ๗๐ ส. ต. ๓๐]

โยนิยํ เอส ปิตฺติวิสเยติ ชานาติ ฯ นิรเย นิพฺพตฺตมานมฺปิ เอส มหานิรเย นิพฺพตฺติสฺสติ เอส อุสฺสทนิรเยติ ชานาติ ฯ ติรจฺฉาน-โยนิยํ นิพฺพตฺตมานมฺปิ เอส อปาทโก ภวิสฺสติ เอส ทิปาทโก เอส จตุปฺปาโท เอส พหุปฺปาโทติ ชานาติ ฯ ปิตฺติวิสเย นิพฺพตฺตมานมฺปิ เอส นิชฺฌามตณฺหิโก ภวิสฺสติ เอส ขุปฺปิปาสิโก เอส ปรทตฺตุปชีวีติ ชานาติ ฯ เตสุ จ กมฺเมสุ อิทํ กมฺมํ ปฏิสนฺธึ อากฑฺฒิสฺสติ เอตํ อญฺเญน ทินฺนาย ปฏิสนฺธิยา อุปธิ-เวปกฺกํ ภวิสฺสตีติ ชานาติ ฯ ตถา สกลคามวาสิเกสุ เอกโต ปิณฺฑปาตํ ททมาเนสุ กามํ สพฺเพสมฺปิ เจตนา ปิณฺฑปาตา-รมฺมณาว ตมฺปน กมฺมํ เตสํ นานาการํ เตสุ หิ เอโก อาทเรน กโรตีติ สพฺพํ ปุริมสทิสํ ตสฺมา เตสุ จ เกจิ เทวโลเก นิพฺพตฺตนฺติ เกจิ มนุสฺสโลเก ตํ ตถาคโต อายูหนกฺขเณเยว ชานาติ อิมินา นีหาเรน อายูหิตตฺตา เอส มนุสฺสโลเก นิพฺพตฺ-ติสฺสติ เอส เทวโลเก ตตฺถาปิ เอส ขตฺติยกุเล เอส พฺราหฺมณกุเล เอส เวสฺสกุเล เอส สุทฺทกุเล เอส ปรนิมฺมิตวสวตฺตีสุ เอส นิมฺมานรตีสุ เอส ตุสิเตสุ เอส ยาเมสุ เอส ตาวตึเสสุ เอส จาตุมฺมหาราชิเกสุ เอส ภุมฺมเทเวสูติอาทินา ตตฺถ ตตฺถ หีนปณีตสุวณฺณทุพฺพณฺณ อปฺปปริวารมหาปริวารตาทิเภทํ ตํ ตํ วิเสสํ อายูหนกฺขเณเยว ชานาติ ฯ ตถา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปนฺเตสุเยว อิมินา นีหาเรน เอส กิญฺจิ สลฺลกฺเขตุํ น สกฺขิสฺสติ เอส มหาภูตมตฺตเมว ววฏฺฐเปสฺสติ เอส รูปปริคฺคเหเอว ฐสฺสติ เอส

[ม. ว. ป. ๗๐ ส. ต. ๓๐]

อรูปปริคฺคเหเยว เอส นามรูปปริคฺคเหเยว เอส ปจฺจยปริคฺคเหเยว เอส ลกฺขณารมฺมณิกวิปสฺสนายเมว เอส ปฐมผเลเยว เอส ทุติยผเลเอว เอส ตติยผเลเอว เอส อรหตฺตํ ปาปุณิสฺสตีติ ชานาติ ฯ กสิณปริกมฺมํ กโรนฺเตสุปิ อิมสฺส ปริกมฺมตฺตเมว ภวิสฺสติ เอส นิมิตฺตํ อุปฺปาเทสฺสติ เอส อปฺปนํเอว ปาปุณิสฺสติ เอส ฌานํ ปาทกํ กตฺวา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา อรหตฺตํ คณฺหิสฺสตีติ ชานาติ ฯ อเนกธาตุนฺติ จกฺขุธาตุอาทีหิ กามธาตุอาทีหิ วา ธาตูหิ พหุธาตุํ ฯ นานาธาตุนฺติ ตาสํเยว ธาตูนํ วิลกฺขณตฺตา นานปฺปการธาตุํ ฯ โลกนฺติ ขนฺธายตนธาตุโลกํ ฯ ยถาภูตํ ปชานาตีติ ตาสํ ตาสํ ธาตูนํ อวิปรีตโต สภาวํ ปฏิวิชฺฌติ ฯ นานาธิมุตฺติกตนฺติ หีนาทีหิ อธิมุตฺตีหิ นานาธิมุตฺติกภาวํ ฯ ปรสตฺตานนฺติ ปธานสตฺตานํ ฯ ปรปุคฺคลานนฺติ ตโต ปเรสํ หีนสตฺตานํ ฯ เอกตฺถเมว วา เอตํ ปททฺวยํ เวเนยฺยวเสน เทฺวธา วุตฺตํ ฯ อินฺทฺริยปโรปริยตฺตนฺติ สทฺธาทีนํ อินฺทฺริยานํ ปรภาวญฺจ อปรภาวญฺจ ฯ วุฑฺฒิญฺจ หานิญฺจาติ อตฺโถ ฯ ฌานวิโมกฺขสมาธิ-สมาปตฺตีนนฺติ ปฐมาทีนํ จตุนฺนํ ฌานานํ รูปี รูปานิ ปสฺสตีติ-อาทีนํ อฏฺฐนฺนํ วิโมกฺขานํ สวิตกฺกสวิจาราทีนํ ติณฺณํ สมาธีนํ ปฐมชฺฌานสมาปตฺติอาทีนญฺจ นวนฺนํ อนุปุพฺพสมาปตฺตีนํ ฯ สงฺกิเลสนฺติ หานภาคิยธมฺมํ ฯ โวทานนฺติ วิเสสภาคิยธมฺมํ ฯ วุฏฺฐานนฺติ โวทานมฺปิ วุฏฺฐานํ ฯ ตมฺหา ตมฺหา สมาธิมฺหา

[ม. ว. ป. ๗๐ ส. ต. ๓๐]

วุฏฺฐานมฺปิ วุฏฺฐานนฺติ เอวํ วุตฺตํ ปคุณชฺฌานญฺเจว ภวงฺคผล-สมาปตฺติโย จ ฯ เหฏฺฐิมํ เหฏฺฐิมํ หิ ปคุณชฺฌานํ อุปริมสฺส อุปริมสฺส ปทฏฺฐานํ โหติ ตสฺมา โวทานมฺปิ วุฏฺฐานนฺติ วุตฺตํ ฯ ภวงฺเคน ปน สพฺพชฺฌาเนหิ วุฏฺฐานํ โหติ ผลสมาปตฺติยา นิโรธสมาปตฺติโต วุฏฺฐานํ โหติ ฯ ตเมตํ สนฺธาย ตมฺหา ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐานมฺปิ วุฏฺฐานนฺติ วุตฺตํ ฯ สพฺพญาณานญฺจ วิตฺถารกถาย วินิจฺฉโย สมฺโมหวิโนทนิยํ วิภงฺคฏฺจกถายํ วุตฺโต ฯ ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติทิพฺพจกฺขุญาณอาสวกฺขยญาณกถา ปน เวรญฺช-กณฺเฑ วิตฺถาริตาเยว ฯ อิมานิ โข สารีปุตฺตาติ ยานิ ปุพฺเพ ทส โข ปนิมานิ สารีปุตฺต ตถาคตสฺส ตถาคตพลานีติ อโวจํ อิมานิ ตานีติ อปฺปนํ กโรติ ฯ ตตฺถ ปรวาทิกถา โหติ ทสพลญาณํ นาม ปาฏิเยกฺกํ นตฺถิ สพฺพญฺญุตญาณสฺเสวายํ ปเภโทติ ฯ ตํ น ตถา ทฏฺฐพฺพํ ฯ อญฺญเมว หิ ทสพลญาณํ อญฺญํ สพฺพญฺญุตญาณํ ฯ ทสพลญาณํ สกสกกิจฺจเมว ชานาติ ฯ สพฺพญฺญุตญาณํ ตมฺปิ ตโต อวเสสมฺปิ ปชานาติ ฯ ทสพลญาเณสุ หิ ปจมํ การณาการณเมว ชานาติ ฯ ทุติยํ กมฺมนฺตรวิปากนฺตรเมว ฯ ตติยํ กมฺมปริจฺเฉทเมว ฯ จตุตฺถํ ธาตุนานตฺตการณเมว ฯ ปญฺจมํ สตฺตานํ อชฺฌาสยาธิมุตฺติเมว ฯ ฉฏฺจํ อินฺทฺริยานํ ติกฺขมุทุภาวเมว ฯ สตฺตมํ ฌานาทีหิ สทฺธึ เตสํ สงฺกิเลสาทิเมว ฯ อฏฺจมํ ปุพฺเพ นิวุฏฺฐกฺขนฺธสนฺตติเมว ฯ

[ม. ว. ป. ๗๐ ส. ต. ๓๐]

นวมํ สตฺตานํ จุติปฏิสนฺธิเมว ฯ ทสมํ สจฺจปริจฺเฉทเมว ฯ สพฺพญฺญุตญาณมฺปน เอเตหิ ชานิตพฺพญฺจ ตโต อุตฺตริญฺจ ปชานาติ ฯ เอเตสมฺปน กิจฺจํ น สพฺพํ กโรติ ฯ ตํ หิ ฌานํ หุตฺวา อปฺเปตุํ น สกฺโกติ อิทฺธิ หุตฺวา วิกุพฺพิตุํ น สกฺโกติ มคฺโค หุตฺวา กิเลเส เขเปตุํ น สกฺโกติ ฯ อิติ ยถาวุตฺตกาย-พเลน เจว ญาณพเลน จ สมนฺนาคตตฺตา ภควา ทสพโลติ วุจฺจติ ฯ

[๘๓] ทสหิ อเสกฺเขหิ องฺเคหิ อุเปโตติ อเสกฺขา สมฺมาทิฏฺฐิ อเสกฺโข สมฺมาสงฺกปฺโป อเสกฺขา สมฺมาวาจา อเสกฺโข สมฺมา-กมฺมนฺโต อเสกฺโข สมฺมาอาชีโว อเสกฺโข สมฺมาวายาโม อเสกฺขา สมฺมาสติ อเสกฺโข สมฺมาสมาธิ อเสกฺขํ สมฺมาญาณํ อเสกฺขา สมฺมาวิมุตฺตีติ เอวํ วุตฺเตหิ ทสหิ อเสกฺขธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ฯ อเสกฺขาสมฺมาทิฏฺฐิอาทโย จ สพฺเพ ผลสมฺปยุตฺตธมฺมาเอว ฯ เอตฺถ จ สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาญาณนฺติ ทฺวีสุ ฐาเนสุ ปญฺญาว กถิตา ฯ สมฺมาทสฺสนฏฺเฐน สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาชานนฏฺเฐน สมฺมา-ญาณนฺติ ฯ อตฺถิ หิ ทสฺสนชานนานํ สวิสเย ปวตฺติอาการ-วิเสโส ฯ สมฺมาวิมุตฺตีติ อิมินา ปน ปเทน วุตฺตาว เสสา ผลสมาปตฺติสหคตธมฺมา สงฺคหิตาติ เวทิตพฺพา ฯ อริยผล-สมฺปยุตฺตธมฺมาปิ หิ สพฺพโส ปฏิปกฺขโต วิมุตฺตตํ อุปาทาย วิมุตฺตีติ วตฺตพฺพตํ ลภนฺติ ฯ

[ม. ว. ป. ๗๐ ส. ต. ๓๐]

[๘๔] วจนสทฺเทน อปฺปสทฺทนฺติ อารามูปจาเรน คจฺฉโต อทฺธิกชนสฺสาปิ วจนสทฺเทน อปฺปสทฺทํ ฯ นครนิคฺโฆสสทฺเทนาติ อาวิภาวฏฺเฐน นครมนุสฺสานํ นิคฺโฆสสทฺเทน ฯ มนุสฺเสหิ สมาคมฺม เอกชฺฌํ ปวตฺติตสทฺโท หิ นิคฺโฆโส ฯ อนุสญฺจรณชนสฺสาติ อนฺโต สญฺจาริโน ชนสฺส ฯ มนุสฺสานํ รหสฺสกิริยฏฺฐานิยนฺติ มนุสฺสานํ รหสฺสกรณสฺส ยุตฺตํ อนุจฺฉวิกํ ฯ วิเวกานุรูปนฺติ เอกีภาวสฺส อนุรูปํ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมว ฯ

[๘๕] อิทานิ เตน โข ปน สมเยน สญฺชโย ปริพฺพาชโกติ- อาทีสุ อนุปุพฺพปทวณฺณนํ ทสฺเสนฺโต สารีปุตฺตโมคฺคลฺลานาติ- อาทิมาห ฯ ตตฺถ สารีพฺราหฺมณิยา ปุตฺโต สารีปุตฺโต ฯ โมคฺคลีพฺราหฺมณิยา ปุตฺโต โมคฺคลฺลาโน ฯ อมฺหากํ กิร ภควโต นิพฺพตฺติโต ปุเรตรเมว สารีปุตฺโต ราชคหนครสฺส อวิทูเร อุปติสฺสคาเม สารีพฺราหฺมณิยา นาม กุจฺฉิยํ ปฏิสนฺธึ คณฺหิ ฯ ตํทิวสเมวสฺส สหาโยปิ ราชคหสฺเสว อวิทูเร โกลิตคาเม โมคฺคลี- พฺราหฺมณิยา กุจฺฉิยํ ปฏิสนฺธึ คณฺหิ ฯ ตานิ กิร เทฺวปิ กุลานิ ยาว สตฺตมา กุลปริวฏฺฏา อพทฺธปฏิพทฺธสหายาเนว ฯ เตสํ ทฺวินฺนํ เอกทิวสเมว คพฺภปริหารํ อทํสุ ฯ ทสมาสจฺจเยน ชาตานมฺปิ เตสํ ฉสฏฺฐี ธาติโย อุปนยึสุ ฯ นามคฺคหณทิวเส สารีพฺราหฺมณิยา ปุตฺตสฺส อุปติสฺสคาเม เชฏฺฐกุลสฺส ปุตฺตตฺตา อุปติสฺโสติ นามํ อกํสุ ฯ อิตรสฺส โกลิตคาเม เชฏฺฐกุลสฺส ปุตฺตตฺตา

[ม. ว. ป. ๗๐-๒ ส. ต. ๓๐]

โกลิโตติ นามํ อกํสุ ฯ เตน วุตฺตํ คิหิกาเล อุปติสฺโส โกลิโตติ เอวํ ปญฺญายมานนามาติ ฯ อฑฺฒเตยฺยสตมาณวกปริวาราติ เอตฺถ ปญฺจปญฺจสตมาณวกปริวาราติปิ วทนฺติ ฯ วุตฺตํ เหตํ องฺคุตฺตร-นิกายฏฺฐกถายํ อุปติสฺสมาณวกสฺส กีฬนตฺถาย นทึ วา อุยฺยานํ วา คมนกาเล ปญฺจ สุวณฺณสิวิกาสตานิ ปริวารานิ โหนฺติ โกลิตมาณวกสฺส ปญฺจ อาชญฺญรถสตานิ เทฺวปิ ชนา ปญฺจ-ปญฺจมาณวกสตปริวารา โหนฺตีติ ฯ ราชคเห จ อนุสํวจฺฉรํ คิรคฺคสมชฺชํ นาม โหติ ฯ เตสํ ทฺวินฺนมฺปิ เอกฏฺฐาเนเยว มญฺจกํ พนฺธนฺติ ฯ เทฺวปิ เอกโตว นิสีทิตฺวา สมชฺชํ ปสฺสิตฺวา หสิตพฺพฏฺฐาเน หสนฺติ สํเวคฏฺฐาเน สํวิชฺชนฺติ ทายํ ทาตุํ ยุตฺตฏฺฐาเน ทายํ เทนฺติ ฯ เตสํ อิมินาว นิยาเมน เอกทิสํ สมชฺชํ ปสฺสนฺตานํ ปริปากคตตฺตา ญาณสฺส ปุริมทิวเสสุ วิย หสิตพฺพฏฺ-ฐาเน หาโส วา สํเวคฏฺฐาเน สํวิชฺชนํ[๑] วา ทายํ ทาตุํ ยุตฺตฏฺฐาเน ทานํ วา นาโหสิ ฯ เทฺวปิ ปน ชนา เอวํ จินฺตยึสุ กึ เอตฺถ โอโลเกตพฺพํ อตฺถิ สพฺเพปิเม อปฺปตฺเต วสฺสสเต อปณฺณตฺติกภาวํ คมิสฺสนฺติ อมฺเหหิ ปน เอกํ โมกฺขธมฺมํ คเวสิตุํ วฏฺฏตีติ อารมฺมณํ คเหตฺวา นิสีทึสุ ฯ ตโต โกลิโต อุปติสฺสํ อาห สมฺม อุปติสฺส น ตฺวํ อญฺญทิวเสสุ วิย หฏฺฐปหฏฺโฐ อนตฺตมน-ธาตุโกสิ กินฺเต สลฺลกฺขิตนฺติ ฯ สมฺม โกลิต เอเตสํ โอโลกเน

๑. สํเวโคติปิ ปาโฐ ทิสฺสติ ฯ โส ยุตฺตตโรว ฯ

[ม. ว. ป. ๗๒ ส. ต. ๓๐]

สาโร นตฺถิ นิรตฺถกเมตํ อตฺตโน โมกฺขธมฺมํ คเวสิตุํ วฏฺฏตีติ อิทํ จินฺตยนฺโต นิสินฺโนมฺหีติ ตฺวมฺปน กสฺมา อนตฺตมโนติ ฯ โสปิ ตเถว อาห ฯ อถสฺส อตฺตนา สทฺธึ เอกชฺฌาสยตํ ญตฺวา อุปติสฺโส เอวมาห อมฺหากํ อุภินฺนมฺปิ สุจินฺติตํ โมกฺขธมฺมมฺปน คเวสนฺเตหิ เอกา ปพฺพชฺชา ลทฺธุํ วฏฺฏติ กสฺส สนฺติเก ปพฺพชามาติ ฯ เตน โข ปน สมเยน สญฺชโย ปริพฺพาชโก ราชคเห ปฏิวสติ มหติยา ปริพฺพาชกปริสาย สทฺธึ ฯ เต ตสฺส สนฺติเก ปพฺพชิสฺสามาติ ปญฺจหิ มาณวกสเตหิ สทฺธึ สญฺชยสฺส สนฺติเก ปพฺพชึสุ ฯ เตสํ ปพฺพชิตกาลโต ปฏฺฐาย สญฺชโย อติเรกลาภคฺคยสคฺคปฺปตฺโต อโหสิ ฯ เต กติปาเหเนว สพฺพํ สญฺชยสฺส สมยํ ปริมทฺทิตฺวา อาจริย ตุมฺหากํ ชานนสมโย เอตฺตโกว อุทาหุ อุตฺตริมฺปิ อตฺถีติ ปุจฺฉึสุ ฯ สญฺชโย เอตฺตโกว สพฺพํ ตุมฺเหหิ ญาตนฺติ อาห ฯ ตสฺส กถํ สุตฺวา จินฺตยึสุ เอวํ สติ อิมสฺส สนฺติเก พฺรหฺมจริยวาโส นิรตฺถโก มยํ โมกฺขธมฺมํ คเวสิตุํ นิกฺขนฺตา โส อิมสฺส สนฺติเก อุปฺปาเทตุํ น สกฺกา มหา โข ปน ชมฺพูทีโป คามนิคมราชธานิโย[๑] จรนฺตา อวสฺสํ โมกฺขธมฺมเทสกํ อาจริยํ ลภิสฺสามาติ ฯ เต ตโต ปฏฺฐาย ยตฺถ ยตฺถ ปณฺฑิตา สมณพฺราหฺมณา อตฺถีติ สุณนฺติ ตตฺถ ตตฺถ คนฺตฺวา ปญฺหสากจฺฉํ กโรนฺติ ฯ เตหิ

๑. คามนิคมชนปทราชธานิโยติปิ ปาโจ ฯ

[ม. ว. ป. ๗๒ ส. ต. ๓๑]

ปุฏฺจํ ปญฺหํ อญฺโญ กเถตุํ สมตฺโถ นาม นตฺถิ ฯ เต ปน
เตสํ ปญฺหํ วิสฺสชฺเชนฺติ ฯ เอวํ สกลชมฺพูทีปํ ปริคฺคณฺหิตฺวา
นิวตฺติตฺวา สกฏฺฐานเมว อาคนฺตฺวา สมฺม โกลิต โย ปรมํ
อมตํ อธิคจฺฉติ โส อาโรเจตูติ กติกํ อกํสุ ฯ อิมเมว วตฺถุํ
สงฺขิปิตฺวา ทสฺเสนฺโต ตตฺร เนสํ มหาชนํ ทิสฺวา ฯ เป ฯ กติกํ
อกํสูติ อาห ฯ ตตฺถ ฉนฺนปริพฺพาชกสฺสาติ เสตปฏธรสฺส
ปริพฺพาชกสฺส ฯ เตน นายํ นคฺคปริพฺพาชโกติ ทสฺเสติ ฯ ปาสาทิเกน
อภิกฺกนฺเตนาติอาทีสุ ปาสาทิเกนาติ ปสาทาวเหน สารุปฺเปน
สมณานุจฺฉวิเกน ฯ อภิกฺกนฺเตนาติ คมเนน ฯ ปฏิกฺกนฺเตนาติ
นิวตฺตเนน ฯ อาโลกิเตนาติ ปุรโต ทสฺสเนน ฯ วิโลกิเตนาติ
อิโต จิโต จ ทสฺสเนน ฯ สมฺมิญฺชิเตนาติ ปพฺพสงฺโกจเนน ฯ
ปสาริเตนาติ เตสํเยว ปสารเณน ฯ สพฺพตฺถ อิตฺถมฺภูตาขฺยานตฺเถ
กรณวจนํ ฯ ตสฺมา สติสมฺปชญฺเญหิ อภิสงฺขตตฺตา ปาสาทิก-
อภิกฺกนฺต ปฏิกฺกนฺต อาโลกิต วิโลกิต สมฺมิญฺชิต ปสาริโต หุตฺวาติ
วุตฺตํ โหติ ฯ โอกฺขิตฺตจกฺขูติ เหฏฺฐา ขิตฺตจกฺขุ ฯ อิริยาปถ-
สมฺปนฺโนติ ตาย ปาสาทิกอภิกฺกนฺตาทิตาย สมฺปนฺนอิริยาปโถ ฯ
อตฺถิเกหิ อุปญฺญาตนฺติ มรเณ สติ อมเตนาปิ ภวิตพฺพนฺติ เอวํ
อนุมานญาเณน อตฺถีติ อุปคตํ นิพฺพานํ นาม ตํ มคฺคนฺโต
ปริเยสนฺโต ยนฺนูนาหํ อิมํ ภิกฺขุํ ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อนุพนฺเธยฺยนฺติ
สมฺพนฺโธ ฯ สุทินฺนกณฺเฑ วุตฺตปฺปการนฺติ ทานปตีนํ ฆเรสุ
[ม. ว. ป. ๗๒ ส. ต. ๓๑]

สาลา โหนฺติ อาสนานิ เจตฺถ ปญฺญตฺตานิ โหนฺติ อุปฏฺฐาปิตํ อุทกกญฺชิยํ ตตฺถ ปพฺพชิตา ปิณฺฑาย จริตฺวา นิสีทิตฺวา ภุญฺชนฺติ สเจ อิจฺฉนฺติ ทานปตีนมฺปิ สนฺตกํ คณฺหนฺติ ตสฺมา ตมฺปิ อญฺญตรสฺส กุลสฺส อีทิสาย สาลาย อญฺญตรํ กุฑฺฑมูลนฺติ เวทิตพฺพนฺติ เอวํ วุตฺตปฺปการํ ฯ อปฺปํ วา พหุํ วา ภาสสฺสูติ ปริพฺพาชโก อหํ อุปฺติสฺโส นาม ตฺวํ ยถาสตฺติยา อปฺปํ วา พหุํ วา วท เอตํ นยสเตน นยสหสฺเสน ปฏิวิชฺฌิตุํ มยฺหํ ภาโรติ จินฺเตตฺวา เอวมาห ฯ นิโรโธ จ นิโรธุปาโย จ เอกเทสสรูเปกเสสนเยน นิโรโธติ วุตฺโตติ ทสฺเสนฺโต อถวาติ-อาทิมาห ฯ ปฏิปาเทนฺโตติ นิคเมนฺโต ฯ อิมํ ธมฺมปริยายํ สุตฺวา วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุํ อุทปาทีติ เอตฺถ ปริพฺพาชโก ปฐม-ปททฺวยเมว สุตฺวา สหสฺสนยสมฺปนฺเน โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ ฯ อิตรํ ปททฺวยํ โสตาปนฺนกาเล นิฏฺฐาสีติ๑ เวทิตพฺพํ ฯ พหุเกหิ กปฺปนหุเตหีติ เอตฺถ ทส ทสกานิ สตํ ทส สตานิ สหสฺสํ สหสฺสานํ สตํ สตสหสฺสํ สตสหสฺสานํ สตํ โกฏิ โกฏิสต-สหสฺสานํ สตํ ปโกฏิ ปโกฏิสตสหสฺสานํ สตํ โกฏิปฺปโกฏิ โกฏิปฺปโกฏิสตสหสฺสานํ สตํ เอกํ นหุตนฺติ เวติตพฺพํ ฯ

[๘๖] อถ โข สารีปุตฺโต ปริพฺพาชโก เยน โมคฺคลฺลาโน ปริพฺพาชโก เตนุปสงฺกมีติ โสตาปนฺโน หุตฺวา อุปริวิเสเส

๑. นิฏฺฐาเปสีติปิ ปาโฐ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ป. ๗๓-๔ ส. ต. ๓๑-๒]

อปฺปวตฺตนฺเต ภวิสฺสติ เอตฺถ การณนฺติ สลฺลกฺเขตฺวา เถรํ อาห ภนฺเต มา อุปริ ธมฺมเทสนํ วฑฺฒยิตฺถ เอตฺตกเมว โหตุ กหํ อมฺหากํ สตฺถา วสตีติ ฯ เวฬุวเน ปริพฺพาชกาติ ฯ ภนฺเต ตุมฺเห ปุรโต ยาถ มยฺหํ เอโก สหายโก อตฺถิ อมฺเหหิ จ อญฺญมญฺญํ กติกา กตา โย ปฐมํ อมตํ อธิคจฺฉติ โส อาโรเจตูติ อหํ ตํ ปฏิญฺญํ โมเจตฺวา สหายกํ คเหตฺวา ตุมฺหากํ คตมคฺเคเนว สตฺถุ สนฺติกํ อาคมิสฺสามีติ ปญฺจปติฏฺฐิเตน เถรสฺส ปาเทสุ นิปติตฺวา ติกฺขตฺตุํ ปทกฺขิณํ กตฺวา เถรํ อุยฺโยเชตฺวา ปริพฺพาชการามาภิมุโข อคมาสิ ฯ สารีปุตฺตํ ปริพฺพาชกํ เอตทโวจาติ อชฺช มยฺหํ สหายกสฺส มุขวณฺโณ น อญฺญทิวเสสุ วิย อทฺธาเนน อมตํ อธิคตํ ภวิสฺสตีติ อมตาธิคมํ ปุจฺฉนฺโต เอตทโวจ ฯ โสปิสฺส อามาวุโส อมตํ อธิคตนฺติ ปฏิชานิตฺวา สพฺพํ ปวตฺตึ อาโรเจตฺวา ตเมว คาถํ อภาสิ ฯ คาถาปริโยสาเน โมคฺคลฺลาโน ปริพฺพาชโก โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหิ ฯ เตน วุตฺตํ อถ โข โมคฺคลฺลานสฺส ปริพฺพาชกสฺส ฯเปฯ ธมฺมจกฺขุํ อุทปาทีติ ฯ

[๘๗] คจฺฉาม มยํ อาวุโส ภควโต สนฺติเกติ กหํ สมฺม สตฺถา วสตีติ ปุจฺฉิตฺวา เวฬุวเน กิร สมฺม เอวนฺโน อาจริเยน อสฺสชิตฺเถเรน กถิตนฺติ วุตฺเต เอวมาห ฯ สารีปุตฺตตฺเถโร จ นาเมส สทาปิ อาจริยปูชโกว ตสฺมา สหายํ โมคฺคลฺลานํ

[ม. ว. ป. ๗๔-๖ ส. ต. ๓๒]

ปริพฺพาชกํ เอวมาห อมฺเหหิ อธิคตํ อมตํ อมฺหากํ อาจริยสฺส สญฺชยปริพฺพาชกสฺสปิ กเถสฺสาม พุชฺฌมาโน ปฏิวิชฺฌิสฺสติ อปฺปฏิวิชฺฌนฺโต อมฺหากํ สทฺทหิตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ คมิสฺสติ พุทฺธานํ เทสนํ สุตฺวา มคฺคผลปฏิเวธํ กริสฺสตีติฯ ตโต เทฺวปิ ชนา สญฺชยสฺส สนฺติกํ อคมํสุฯ เตน วุตฺตํ อถ โข สารีปุตฺต-โมคฺคลฺลานา เยน สญฺชโย ปริพฺพาชโก เตนุปสงฺกมึสูติฯ อุปสงฺกมิตฺวา จ อาจริย ตฺวํ กึ กโรสิ โลเก พุทฺโธ อุปฺปนฺโน สฺวากฺขาโต ธมฺโม สุปฏิปนฺโน สงฺโฆ อายาม ทสพลํ ปสฺสิสฺสามาติฯ โส กึ วเทถ ตาตาติ เตปิ วาเรตฺวา ลาภคฺคยสคฺคปฺปตฺติเมว เตสํ ทีเปติฯ เต อมฺหากํ เอวรูโป อนฺเตวาสิกวาโส นิจฺจเมว โหตุ ตุมฺหากมฺปน คมนํ วา อคมนํ วา ชานาถาติ อาหํสุฯ สญฺชโย อิเม เอตฺตกํ ชานนฺตา มม วจนํ น กริสฺสนฺตีติ ญตฺวา คจฺฉถ ตุมฺเห ตาตา อหํ มหลฺลกกาเล อนฺเตวาสิกวาสํ วสิตุํ น สกฺโกมีติ อาหฯ เต อเนเกหิปิ การณสเตหิ ตํ โพเธตุํ อสกฺโกนฺตา อตฺตโน โอวาเท วตฺตมานํ ชนํ อาทาย เวฬุวนํ อคมํสุฯ ปญฺจสุ อนฺเตวาสิก-สเตสุ อฑฺฒเตยฺยสตา นิวตฺตึสุฯ อฑฺฒเตยฺยสตา เตหิ สทฺธึ อคมํสุฯ เตน วุตฺตํ อถ โข สารีปุตฺตโมคฺคลฺลานา ตานิ อฑฺฒเตยฺยานิ ปริพฺพาชกสตานิ อาทาย เยน เวฬุวนํ เตนุปสงฺ-กมึสูติฯ

[ม. ว. ป. ๗๖-๗ ส. ต. ๓๒]

[๘๘] วิมุตฺเตติ ยถาวุตฺตลกฺขเณ นิพฺพาเน ตทารมฺมณาย ผลวิมุตฺติยา อธิมุตฺเต เน สารีปุตฺตโมคฺคลฺลาเน พฺยากาสีติ สมฺพนฺโธ ฯ เอวํ พฺยากริตฺวา จ สตฺถา จตุปฺปริสมชฺเฌ ธมฺมํ เทเสนฺโต เนสํ ปริสาย จริยวเสน ธมฺมเทสนํ วฑฺเฒสิ ฯ ฐเปตฺวา เทฺว อคฺคสาวเก สพฺเพปิ อฑฺฒเตยฺยสตา ปริพฺพาชกา อรหตฺตํ ปาปุณึสุ ฯ สตฺถา เอถ ภิกฺขโวติ หตฺถํ ปสาเรสิ ฯ สพฺเพสมฺปิ เกสมสฺสุํ อนฺตรธายิ ฯ อิทฺธิมยปตฺตจีวรํ กายปฏิพทฺธํ อโหสิ ฯ อคฺคสาวกานมฺปิ อิทฺธิมยปตฺตจีวรํ อาคตํ ฯ อุปริ มคฺคตฺตยกิจฺจมฺปน น นิฏฺฐาติ ฯ กสฺมา ฯ สาวกปารมีญาณสฺส มหนฺตตาย ฯ อถายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ปพฺพชิตทิวสโต สตฺตเม ทิวเส มคธรฏฺเฐ กลฺลวาฬคามกํ อุปนิสฺสาย สมณธมฺมํ กโรนฺโต ถีนมิทฺธํ โอกฺกมนฺโต[๑] สตฺถารา สํเวชิโต ถีนมิทฺธํ วิโนเทตฺวา ตถาคเตน ทินฺนํ ธาตุกมฺมฏฺฐานํ สุณนฺโตว อุปริมคฺคตฺตยกิจฺจํ นิฏฺฐาเปตฺวา สาวกปารมีญาณสฺส มตฺถกํ ปตฺโต ฯ สารีปุตฺตตฺเถโรปิ ปพฺพชิตทิวสโต อฑฺฒมาสํ อติกฺกมิตฺวา สตฺถารา สทฺธึ ตเมว ราชคหํ อุปนิสฺสาย สูกรขาตเลเณ วิหรนฺโต อตฺตโน ภาคิเนยฺยสฺส ทีฆนขปริพฺพาชกสฺส เวทนาปริคฺคหสุตฺตนฺเต เทสิยมาเน สุตฺตานุสาเรน ญาณํ เปเสตฺวา ปรสฺส วฑฺฒิตภตฺตํ ภุญฺชนฺโต วิย สาวกปารมีญาณสฺส มตฺถกํ ปตฺโต ฯ เตเนวาห

๑. ถีนมิทฺเธ โอกฺกมนฺเตติปิ ปาโฐ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ป. ๗๗-๘ ส. ต. ๓๒-๓]

มหาโมคฺคลฺลานตฺเถโร สตฺตหิ ทิวเสหิ อรหตฺเต ปติฏฺฐิโต
สารีปุตฺตตฺเถโร อฑฺฒมาเสนาติ ฯ

[๘๙] ยทิปิ มหาโมคฺคลฺลานตฺเถโร นจิรสฺเสว อรหตฺตํ ปตฺโต ฯ ธมฺมเสนาปติ ตโต จิเรน ฯ เอวํ สนฺเตปิ สารีปุตฺตตฺเถโรว มหาปญฺญตโร ฯ มหาโมคฺคลฺลานตฺเถโร หิ สาวกานํ สมฺมสนจารํ ยฏฺฐิโกฏิยา อุปฺปีเฬนฺโต วิย เอเกกเทสเมว สมฺมสนฺโต สตฺต ทิวเส วายมิตฺวา อรหตฺตํ ปตฺโต ฯ สารีปุตฺตตฺเถโร ฐเปตฺวา พุทฺธานํ ปจฺเจกพุทฺธานญฺจ สมฺมสนจารํ สาวกานํ สมฺมสนจารํ นิปฺปเทสํ สมฺมสิ ฯ เอวํ สมฺมสนฺโต อฑฺฒมาสํ วายมิ อุกฺกํสคตสฺส สาวกานํ สมฺมสนจารสฺส นิปฺปเทเสน ปวตฺติยมานตฺตา สาวกปารมิตาญาณสฺส จ ตถา ปริปาเจตพฺพตฺตา ฯ ยถา หิ ปุริโส เวฬุยฏฺฐึ คณฺหิสฺสามีติ มหาชฏํ เวฬุ ทิสฺวา ชฏํ ฉินฺทนฺตสฺส ปปญฺโจ ภวิสฺสตีติ อนฺตเรน หตฺถํ ปเวเสตฺวา สมฺปตฺตเมว ยฏฺฐึ มูเล จ อคฺเค จ ฉินฺทิตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย ฯ โส กิญฺจาปิ ปฐมตรํ คจฺฉติ ฯ ยฏฺฐิมฺปน สารํ วา อุชุ วา น ลภติ ฯ อปโร ตถารูปเมว เวฬุ ทิสฺวา สเจ สมฺปตฺตยฏฺฐึ คณฺหิสฺสามิ สารํ วา อุชุ วา น ลภิสฺสามีติ กจฺฉํ พนฺธิตฺวา มหนฺเตน สตฺเถน เวฬุชฏํ ฉินฺทิตฺวา สารา เจว อุชู จ ยฏฺฐิโย อุจฺจินิตฺวา อาทาย ปกฺกเมยฺย ฯ อยํ กิญฺจาปิ ปจฺฉา คจฺฉติ ฯ ยฏฺฐิโย ปน สารา เจว อุชู จ ลภติ ฯ เอวํ สมฺปทมิทํ อิเมสํ

[ม. ว. ป. ๗๘ ส. ต. ๑๓]

ทฺวินฺนํ เถรานํ ปธานํ ฯ สมฺมสนจาโร จ นาเมตฺถ วิปสฺสนาภูมิ
เวทิตพฺพา สมฺมสนํ จรติ เอตฺถาติ สมฺมสนจาโรติ กตฺวา ฯ
ตตฺถ พุทฺธานํ สมฺมสนจาโร ทสสหสฺสีโลกธาตูยํ สตฺตสนฺตานคตา
อนินฺทฺริยพทฺธา จ สงฺขาราติ วทนฺติ ฯ โกฏิสตสหสฺสจกฺกวาเฬสูติ
อปเร ฯ ตถาหิ อตฺตนิยวเสน ปฏิจฺจสมุปฺปาทนยํ โอตริตฺวา
ฉตฺตึสโกฏิสตสหสฺสมุเขน พุทฺธานํ มหาวชิรญาณํ ปวตฺตํ ฯ
ปจฺเจกพุทฺธานํ สสนฺตานคเตหิ สทฺธึ มชฺฌิมเทสวาสิสตฺตสนฺตานคตา
อนินฺทฺริยพทฺธา จ สงฺขารา สมฺมสนจาโรติ วทนฺติ ฯ
ชมฺพูทีปวาสิสนฺตานคตาติ เกจิ ฯ สสนฺตานคเต สพฺพธมฺเม
ปรสนฺตานคเต จ สนฺตานวิภาคํ อกตฺวา พหิทฺธาภาวสามญฺญโต
สมฺมสนํ อยํ สาวกานํ สมฺมสนจาโร ฯ โมคฺคลฺลานตฺเถโร
ปน พหิทฺธาธมฺเมปิ สนฺตานวิภาเคน เกจิ เกจิ อุทฺธริตฺวา สมฺมสิ ฯ
ตญฺจ โข ญาเณน ผุฏฺฐมตฺตํ กตฺวา ฯ เตน วุตฺตํ ยฏฺฐิโกฏิยา
อุปฺปีเฬนฺโต วิย เอเกกเทสเมว สมฺมสนฺโตติ ฯ ตตฺถ ญาเณน
นาม ยาวตา เนยฺยํ วตฺติตพฺพํ ตาวตา อวตฺตนโต ยฏฺฐิโกฏิยา
อุปฺปีเฬนฺโต วิยาติ วุตฺตํ ฯ อนุปทธมฺมวิปสฺสนาย อภาวโต
เอเกกเทสเมว สมฺมสนฺโตติ วุตฺตํ ฯ ธมฺมเสนาปตีโนปิ
ยถาวุตฺตานํ สาวกานํ วิปสฺสนาภูมิเยว สมฺมสนจาโร ฯ ตตฺถ ปน
เถโร สาติสยํ นิรวเสสํ อนุปทญฺจ ธมฺมํ วิปสฺสิ ฯ เตน วุตฺตํ
สาวกานํ สมฺมสนจารํ นิปฺปเทสํ สมฺมสีติ ฯ เอตฺถ จ สุกฺข-
[ม. ว. ป. ๗๘ ส. ต. ๓๓]

วิปสฺสกา โลกิยาภิญฺญปฺปตฺตา ปกติสาวกา มหาสาวกา อคฺคสาวกา
ปจฺเจกพุทฺธา สมฺมาสมฺพุทฺธาติ ฉสุ ชเนสุ สุกฺขวิปสฺสกานํ
ฌานาภิญฺญาหิ อนธิคตญาเณ สุญฺญตฺตา อนฺธานํ วิย อิจฺฉิตปฺ-
ปเทโสกฺกมนํ วิปสฺสนากาเล อิจฺฉิติจฺฉิตธมฺมวิภาวนา นตฺถิ ฯ
เต ยถาปริคฺคหิตธมฺมมตฺเตเยว วิปสฺสนํ วฑฺเฒนฺติ ฯ โลกิยา-
ภิญฺญปฺปตฺตา ปน ปกติสาวกา เยน มุเขน วิปสฺสนํ อารภนฺติ
ตโต อญฺเญนปิ วิปสฺสนํ วิตฺถาริกํ กาตุํ สกฺโกนฺติ วิปุล-
ญาณตฺตา ฯ มหาสาวกา อภินีหารสมฺปนฺนตฺตา ตโต สาติสยํ
วิปสฺสนํ วิตฺถาริกํ กาตุํ สกฺโกนฺติ ฯ อคฺคสาวเกสุ ทุติโย
อภินีหารสมฺปตฺติยา สมาธานสฺส สาติสยตฺตา วิปสฺสนํ ตโตปิ
วิตฺถาริกํ กโรติ ฯ ปจโม ปน ตโตปิ มหาปญฺญตาย สาวเกหิ
อสาธารณํ กตฺวา วิปสฺสนํ วิตฺถาริกํ กโรติ ฯ ปจฺเจกพุทฺธา
เตหิปิ มหาภินีหารตาย อตฺตโน อภินีหารานุรูปํ ตโตปิ วิตฺถาริกํ
วิปสฺสนํ กโรนฺติ ฯ พุทฺธานํ สมฺมเทว ปริปูริตปญฺญาปารมิปฺ-
ปภาวิตา สพฺพญฺญุตญาณาธิคมสฺส อนุรูปา ยถา นาม กตวาล-
เวธปริจเยน สรภงฺคสทิเสน ธนุคฺคเหน ขิตฺโต สโร อนฺตรา
รุกฺขลตาทีสุ อสชฺชมาโน ลกฺเขเยว ปตติ น สชฺชติ น วิรชฺฌติ
เอวํ อนฺตรา อสชฺชมานา อวิรชฺฌมานา วิปสฺสนาสมฺมสนียธมฺเมสุ
ยาถาวโต นานานเยหิ ปวตฺตติ ยํ มหาวชิรญาณนฺติ วุจฺจติ ฯ
เอเตสุ จ สุกฺขวิปสฺสกานํ วิปสฺสนาจาโร ขชฺโชตปฺปภาสทิโส ฯ

[ม. ว. ป. ๗๘ ส. ต. ๓๓]

อภิญฺญปฺปตฺตปกติสาวกานํ ทีปปฺปภาสทิโส ฯ มหาสาวกานํ อุกฺกปฺปภาสทิโส ฯ อคฺคสาวกานํ โอสธิตารกปฺปภาสทิโส ฯ ปจฺเจกพุทฺธานํ จนฺทปฺปภาสทิโส ฯ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ รสฺมิสหสฺสปฏิมณฺฑิตสรทสุริยมณฺฑลสทิโส หุตฺวา อุปฏฺฐาติ ฯ ตถา สุกฺขวิปสฺสกานํ วิปสฺสนาจาโร อนฺธานํ ยฏฺฐิโกฏิยา คมนสทิโส ฯ โลกิยาภิญฺญปฺปตฺตปกติสาวกานํ ทณฺฑกเสตุคมนสทิโส ฯ มหาสาวกานํ ชงฺฆเสตุคมนสทิโส ฯ อคฺคสาวกานํ สกฏเสตุคมนสทิโส ฯ ปจฺเจกพุทฺธานํ มหาชงฺฆมคฺคคมนสทิโส ฯ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ มหาสกฏมคฺคคมนสทิโส ฯ ตถา พุทฺธานํ ปจฺเจกพุทฺธานญฺจ วิปสฺสนา จินฺตามยญาณสํวฑฺฒิตตฺตา สยมฺภูญาณภูตา ฯ อิตเรสํ สุตมยญาณสํวฑฺฒิตตฺตา ปโรปเทสสมฺภูตาติ เวทิตพฺพา ฯ

[๘๐] อิทานิ อุภินฺนํปิ เถรานํ ปุพฺพโยคํ ทสฺเสตุํ อตีเต กิราติอาทิมาห ฯ ตํ สพฺพํ อุตฺตานตฺถเมว ฯ

[๘๑] คิริพฺพชนครนฺติ สมนฺตาปพฺพตปริกฺขิตฺตํ วชสทิสํ หุตฺวา ติฏฺฐตีติ คิริพฺพชนฺติ เอวํลทฺธนามํ ราชคหนครํ ฯ อุสฺสูยนกิริยาย กมฺมภาวํ สนฺธาย อุปโยคตฺเถ วาติ วุตฺตํ ฯ

สารีปุตฺตโมคฺคลฺลานปพฺพชฺชา นิฏฺฐิตา ฯ

[๘๒] วชฺชาวชฺชํ อุปนิชฺฌายตีติ อุปชฺฌาโย ฯ นตฺถิ อุปชฺฌาโย เอเตสนฺติ อนุปชฺฌายกา ฯ เตนาห วชฺชาวชฺชํ

[ม. ว. ป. ๗๘ ส. ต. ๓๓]

อุปนิชฺฌายเกน ครุนา วิรหิตาติ ฯ ตตฺถ วชฺชาวชฺชนฺติ ขุทฺทกํ มหนฺตญฺจ วชฺชํ ฯ วุฑฺฒิอตฺโถ หิ อยมกาโร ผลาผลนฺติอาทีสุ วิย ฯ อุตฺติฏฺฐปตฺตนฺติ เอตฺถ อุจฺฉิฏฺฐสทฺทสมานตฺโถ อุตฺติฏฺฐสทฺโท ฯ เตเนวาห ตสฺมึ หิ มนุสฺสา อุจฺฉิฏฺฐสญฺญิโน ตสฺมา อุตฺติฏฺฐปตฺตนฺติ วุตฺตนฺติ ฯ ปิณฺฑาย จรณกปตฺตนฺติ อิมินา ปน ปตฺตสฺส สรูปทสฺสนมุเขน อุจฺฉิฏฺฐกปฺปนาย การณํ วิภาวิตํ ฯ ตสฺมินฺติ ตสฺมึ ปิณฺฑาย จรณกปตฺเต ฯ สคารวา สปฺปติสฺสาติ เอตฺถ ครุภาโว คารวํ ปาสาณจฺฉตฺตํ วิย ครุกรณียตา ฯ สห คารเวนาติ สคารวา ฯ ครุนา กิสฺมิญฺจิ วุตฺเต คารววเสน ปติสฺสวนํ ปติสฺโส ฯ ปติสฺสวภูตํ ตํสภาคญฺจ ยงฺกิญฺจิ คารวนฺติ อตฺโถ ฯ สห ปติสฺเสนาติ สปฺปติสฺสา ฯ โอวาทํ สมฺปฏิจฺฉนฺตาติ อตฺโถ ฯ ปติสฺสิยตีติ วา ปติสฺโส ครุกาตพฺโพ ฯ เตน สห ปติสฺเสนาติ สปฺปติสฺสา ฯ อฏฺฐกถายมฺปน พฺยญฺชนวิจารํ อกตฺวา อตฺถมตฺตเมว ทสฺเสตุํ ครุกภาวญฺเจว เชฏฺฐกภาวญฺจ อุปฏฺฐ-ฐเปตฺวาติ วุตฺตํ ฯ สาหูติ สาธุ ฯ ลหูติ อครุ ฯ มม ตุยฺหํ อุปชฺฌายภาเว ภาริยนฺนาม นตฺถีติ อตฺโถ ฯ โอปายิกนฺติ อุปาย-ปฏิสํยุตฺตํ ตว อุปชฺฌายคฺคหณํ ฯ อิมินา อุปาเยน ตฺวํ เม อิโต ปฏฺฐาย ภาโร ชาโตสีติ วุตฺตํ โหติ ฯ ปฏิรูปนฺติ อนุรูปํ เต อุปชฺฌายคฺคหณนฺติ อตฺโถ ฯ ปาสาทิเกนาติ ปสาทาวเหน กายวจีปโยเคน ฯ สมฺปาเทหีติ ติวิธสิกฺขํ นิปฺผาเทหีติ อตฺโถ ฯ

[ม. ว. ป. ๗๘-๘๓ ส. ต. ๓๓-๔]

กาเยน วาติ หตฺถมุทฺธาทึ ทสฺเสนฺโต กาเยน วา วิญฺญาเปติ ฯ คหิโต ตยา ฯเปฯ วิญฺญาเปตีติ สาหูติอาทีสุ เอกํ วทนฺโตเยว อิมมตฺถํ วิญฺญาเปตีติ วุจฺจติ ฯ เตเนวาห อิทเมว หีติอาทึ ฯ สาธูติ สมฺปฏิจฺฉนํ สนฺธายาติ อุปชฺฌาเยน สาหูติ วุตฺเต สทฺธิวิหาริกสฺส สาธติ สมฺปฏิจฺฉนวจนํ สนฺธาย ฯ กสฺมา น ตํ ปมาณนฺติ อาห อายาจนทานมตฺเตน หีติอาทึ ฯ สทฺธิวิหาริกสฺส อุปชฺฌาโย เม ภนฺเต โหหีติ อายาจนวจนมตฺเตน อุปชฺฌายสฺส จ สาหูติอาทิทานวจนมตฺเตนาติ อตฺโถ ฯ น เอตฺถ สมฺปฏิจฺฉนํ องฺคนฺติ สทฺธิวิหาริกสฺส สมฺปฏิจฺฉนวจนํ เอตฺถ อุปชฺฌายคฺคหเณ องฺคํ น โหติ ฯ

[๘๓] สมฺมาวตฺตนาติ สมฺมาปวตฺติ ฯ อสฺสาติ สทฺธิวิหาริกสฺส ฯ ตาทิสเมว มุขโธวโนทกํ ทาตพฺพนฺติ อุตุมฺหิ สรีรสภาเว จ เอกากาเร ตาทิสเมว ทาตพฺพํ ฯ เทฺว จีวรานีติ ปารุปนํ สงฺฆาฏิญฺจ สนฺธาย วทติ ฯ ยทิ เอวํ สงฺฆาฏิโยติ กสฺมา วุตฺตนฺติ อาห สพฺพํ หิ จีวรํ สงฺฆาฏิตตฺตา สงฺฆาฏีติ วุจฺจตีติ ฯ ปทวีติหาเรหีติ เอตฺถ ปทํ วีติหรติ เอตฺถาติ ปทวีติหาโร ฯ ปทวีติหรณฏฺฐานํ ทูตวิลมฺพิตํ อกตฺวา สมคมเน ทฺวินฺนํ ปทานํ อนฺตเร มุฏฺฐิรตนมตฺตํ ปทานํ วา วีติหรณํ อภิมุขํ หริตฺวา นิกฺเขโป ปทวีติหาโรติ เอวมฺเปตฺถ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ อิโต ปฏฺฐายาติ น อุปชฺฌายสฺส ภณมานสฺสาติ

[ม. ว. ป. ๘๓ ส. ต. ๓๔-๕]

เอตฺถ วุตฺตนการโต ปฏฺฐาย ฯ สพฺพตฺถ ทุกฺกฏาปตฺติ เวทิตพฺพาติ อีทิเสสุ คิลาโนปิ น มุจฺจตีติ ทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ อญฺญํปิ หิ ยถาวุตฺตํ อุปชฺฌายวตฺตํ อนาทริเยน อกโรนฺตสฺส อคิลานสฺส วตฺตเภเท สพฺพตฺถ ทุกฺกฏเมว ฯ เตเนว วกฺขติ อคิลาเนน หิ สทฺธิวิหาริเกน สฏฺฐิวสฺเสนาปิ สพฺพํ อุปชฺฌายวตฺตํ กาตพฺพํ อนาทเรน อกโรนฺตสฺส วตฺตเภเท ทุกฺกฏํ นการ- ปฏิสํยุตฺเตสุ ปน ปเทสุ คิลานสฺสาปิ ปฏิกฺขิตฺตกิริยํ กโรนฺตสฺส ทุกฺกฏเมวาติ ฯ อาปตฺติยา อาสนฺนวาจนฺติ อาปตฺติชนกเมว วจนํ สนฺธาย วทติ ฯ ยาย หิ วาจาย อาปตฺตึ อาปชฺชติ สา วาจา ตสฺสา อาปตฺติยา อาสนฺนาติ วุจฺจติ ฯ จีวเรน ปตฺตํ เวเฐตฺวาติ เอตฺถ อุตฺตราสงฺคสฺส เอเกน กณฺเณน เวเฐตฺวาติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ คาเมติ คามปริยาปนฺเน ตาทิเส กิสฺมิญฺจิ ปเทเส ฯ อนฺตรฆเรติ อนฺโตเคเห ฯ ปฏิกฺกมเนติ อาสนสาลานํ ฯ ติกฺขตฺตุํ ปานีเยน ปุจฺฉิตพฺโพติ สมฺพนฺโธ ฯ อาทิมฺหิ มชฺเฌ อนฺเตติ เอวํ ติกฺขตฺตุํ ปุจฺฉิตพฺโพติ อตฺโถ ฯ อุปกฏฺโฐติ อาสนฺโน ฯ โธตวาลิกายาติ นีรชาย ปริสุทฺธ- วาลิกาย ฯ สเจ ปโหตีติ วุตฺตเมวตฺถํ วิภาเวติ น เกนจิ เคลญฺเญน อภิภูโต โหตีติ ฯ ปริเวณํ คนฺตฺวาติ อุปชฺฌายสฺส ปริเวณํ คนฺตฺวา ฯ

อุปชฺฌายวตฺตกถา นิฏฺฐิตา ฯ

[ม. ว. ป. ๘๓-๔ ส. ต. ๓๕-๖]

[๙๔] สทฺธิวิหาริกวตฺตกถา อุตฺตานตฺถาเยว ฯ

[๙๕] นสมฺมาวตฺตนาทิกถายํ ฯ เคหสิตเปมนฺติ ปีตา เม อยนฺติ เอวํ อุปฺปนฺนเปมํ ฯ อุปชฺฌายมฺหิ ปิตุจิตฺตุปฏฺฐาปนเมว หิ อิธ เคหสิตเปมํ นาม ฯ น หิ อิทํ อกุสลปกฺขิยํ เคหสิตเปมํ สนฺธาย วุตฺตํ ปฏิวิทฺธสจฺจานํ ปหีนานุโรธานํ[1] ตทสมฺภวโต ฯ น จ ภควา ภิกฺขู สงฺกิเลเส นิโยเชติ ฯ เคหสิตเปมสทิสตฺตา ปน เปมมุเขน เมตฺตาเสฺนโห อิธ วุตฺโตติ เวทิตพฺพํ ฯ เตสุ เอโก วตฺตสมฺปนฺโน ภิกฺขุ ฯเปฯ เตสํ อนาปตฺตีติ วจนโต สเจ เอโก วตฺตสมฺปนฺโน ภิกฺขุ ภนฺเต ตุมฺเห อปฺโปสฺสุกฺกา โหถ อหํ ตุมฺหากํ สทฺธิวิหาริกํ อนฺเตวาสิกํ วา คิลานํ อุปฏฺฐหิสฺสามิ โอวทิตพฺพํ โอวทิสฺสามิ อิติ กรณีเยสุ อุสฺสุกฺกํ อาปชฺชิสฺสามีติ วทติ เตเอว วา สทฺธิวิหาริกาทโย ภนฺเต ตุมฺเห เกวลํ อปฺโปสฺสุกฺกา โหถาติ วทนฺติ วตฺตํ วา น สาทิยนฺติ ตโต ปฏฺฐาย อาจริยุปชฺฌายานํ อนาปตฺตีติ วทนฺติ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมว ฯ

นสมฺมาวตฺตนาทิกถา นิฏฺฐิตา ฯ

[๙๖] ราชพฺราหฺมณวตฺถุมฺหิ ฯ กีโส อโหสีติ ขาทิตุํ วา ภุญฺชิตุํ วา อสกฺโกนฺโต ตนุโก อโหสิ อปฺปมํสโลหิโต ฯ อุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกชาโตติ สญฺชาตุปฺปณฺฑุปฺปณฺฑุกภาโว ปณฺฑุ-

๑. ม. ปหีนานุเคธานํ ฯ

[ม. ว. ป. ๘๔-๑๐๐ ส. ต. ๓๖-๔๒]

ปลาสปฏิภาโค ฯ ธมนิสนฺถตคตฺโตติ ปริยาทินฺนมํสโลหิตตฺตา สิราชาเลเนว สนฺถริตคตฺโต ฯ อธิการนฺติ อธิกกิริยํ ฯ สกฺการนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ กตํ ชานนฺตีติ กตญฺญุโน ฯ กตํ ปากฏํ กตฺวา ชานนฺตีติ กตเวทิโน ฯ กึ ปน เถโร ภควตา พาราณสิยํ ตีหิ สรณคมเนหิ อนุญฺญาตํ ปพฺพชฺชํ อุปสมฺปทญฺจ น ชานาตีติ ฯ โน น ชานาติ ฯ ยทิ เอวํ กถาหํ ภนฺเต ตํ พฺราหฺมณํ ปพฺพาเชมิ อุปสมฺปาเทมีติ กสฺมา อาหาติ อิมํ อนุโยคํ สนฺธายาห กิญฺจาปิ อายสฺมา สารีปุตฺโตติอาทึ ฯ ปริมณฺฑเลหีติ ปริปุณฺเณหิ ฯ อญฺญถา วา วตฺตพฺพํ อญฺญถา วทตีติ ภนฺเตติ วตฺตพฺพํ ภทนฺเตติ[๑] วทติ ฯ

[๘๗] สมนนฺตราติ อนนฺตรํ ฯ ปณฺณตฺตีวีติกฺกมํ กโรตีติ สิกฺขาปทวีติกฺกมํ กโรติ ฯ

[๘๘] อตฺตภาวปริหรณตฺถํ นิสฺสิยนฺตีติ นิสฺสยา ปิณฺฑิยาโลปโภชนาทิกา จตฺตาโร ปจฺจยา ฯ ตตฺถ ปิณฺฑิยาโลปโภชนนฺติ ชงฺฆปิณฺฑิยพเลน จริตฺวา อาโลปมตฺตํ ลทฺธโภชนํ ฯ อติเรกลาโภติ ปิณฺฑิยาโลปโภชนํ นิสฺสายาติ เอวํ วุตฺตภิกฺขาหารลาภโต อธิกลาโภ สงฺฆภตฺตาทิ ฯ ตตฺถ สกลสฺส สงฺฆสฺส ทาตพฺพภตฺตํ สงฺฆภตฺตํ ฯ กติปเย ภิกฺขู อุทฺทิสิตฺวา ทาตพฺพภตฺตํ อุทฺเทสภตฺตํ ฯ นิมนฺเตตฺวา ทาตพฺพภตฺตํ นิมนฺตนํ ฯ สลากํ คาเหตฺวา

๑. ม. พนฺเธติ ฯ

[ม. ว. ป. ๑๐๓-๗ ส. ต. ๔๓-๔]

ทาตพฺพภตฺตํ สลากภตฺตํ ฯ เอกสฺมึ ปกฺเข เอกทิวสํ ทาตพฺพภตฺตํ ปกฺขิกํ ฯ อุโปสเถ ทาตพฺพภตฺตํ อุโปสถิกํ ฯ ปาฏิปททิวเส ทาตพฺพภตฺตํ ปาฏิปทิกํ ฯ วิตฺถารกถา เนสํ เสนาสนกฺขนฺธกวณฺณนายํ อาวิภวิสฺสติ ฯ วิหาโรติ ปาการปริจฺฉินฺโน สกโล อาวาโส ฯ อฑฺฒโยโคติ ทีฆปาสาโท ฯ ครุฬสณฺฐานปาสาโทติปิ วทนฺติ ฯ ปาสาโทติ จตุรสฺสปาสาโท ฯ หมฺมิยนฺติ มุณฺฑจฺฉทนปาสาโท ฯ อปเร ปน ภณนฺติ วิหาโร นาม ทีฆมุขปาสาโท อฑฺฒโยโค เอกปสฺสจฺฉทนกเสนาสนํ ตสฺส กิร เอกปสฺเส ภิตฺติ อุจฺจตรา โหติ อิตรปสฺเส นีจา เตน ตํ เอกปสฺสจฺฉทนกํ โหติ ปาสาโท อายตจตุรสฺสปาสาโท หมฺมิยํ มุณฺฑจฺฉทนํ จนฺทิกงฺคณยุตฺตนฺติ ฯ คุหาติ ปพฺพตคุหา ฯ ปูติมุตฺตนฺติ ยงฺกิญฺจิ มุตฺตํ ฯ ยถา สุวณฺณวณฺโณปิ กาโย ปูติกาโยติ วุจฺจติ เอวํ อภินวมฺปิ มุตฺตํ ปูติมุตฺตเมว ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมว ฯ

[๔๘] อุปเสนวตฺถุมฺหิ ฯ อาจิณฺณนฺติ จาริตฺตํ วตฺตํ อนุธมฺมตา ฯ กจฺจิ ภิกฺขุ ขมนียนฺติ ภิกฺขุ กจฺจิ ตุยฺหํ อิทํ จตุจฺจกฺกํ นวทฺวารํ สรีรยนฺตํ ขมนียํ สกฺกา ขมิตุํ สหิตุํ ปริหริตุํ น กิญฺจิ ทุกฺขํ อุปฺปาเทตีติ ฯ กจฺจิ ยาปนียนฺติ กจฺจิ สพฺพกิจฺเจสุ ยาเปตุํ คเมตุํ สกฺกา น กิญฺจิ อนฺตรายํ ทสฺเสตีติ ฯ ชานนฺตาปิ ตถาคตาติเอวมาทิ ยํ ปรโต

[ม. ว. ป. ๑๐๗-๘ ส. ต. ๔๔]

กติวสฺโสสิ ตฺวํ ภิกฺขูติอาทินา ปุจฺฉิ ตสฺส ปริหารทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ ฯ ตตฺรายํ สงฺเขปตฺโถ ฯ ตถาคตา นาม ชานนฺตาปิ สเจ ตาทิสํ ปุจฺฉาการณํ โหติ ปุจฺฉนฺติ ฯ สเจ ปน ตาทิสํ ปุจฺฉาการณํ นตฺถิ ชานนฺตาปิ น ปุจฺฉนฺติ ฯ ยสฺมา ปน พุทฺธานํ อชานนํ นาม นตฺถิ ตสฺมา อชานนฺตาปีติ น วุตฺตํ ฯ กาลํ วิทิตฺวา ปุจฺฉนฺตีติ สเจ ตสฺสา ปุจฺฉาย โส กาโล โหติ เอวํ ตํ กาลํ วิทิตฺวา ปุจฺฉนฺติ ฯ สเจ น โหติ เอวมฺปิ กาลํ วิทิตฺวาว น ปุจฺฉนฺติ ฯ เอวํ ปุจฺฉนฺตาปิ จ อตฺถสญฺหิตํ ตถาคตา ปุจฺฉนฺติ ยํ อตฺถนิสฺสิตํ การณนิสฺสิตํ ตเทว ปุจฺฉนฺติ โน อนตฺถสญฺหิตํ ฯ กสฺมา ฯ ยสฺมา อนตฺถสญฺหิเต เสตุฆาโต ตถาคตานํ ฯ เสตุ วุจฺจติ มคฺโค ฯ มคฺเคเนว ตาทิสสฺส วจนสฺส ฆาโต สมุจฺเฉโทติ วุตฺตํ โหติ ฯ อิทานิ อตฺถสญฺหิตนฺติ เอตฺถ ยํ อตฺถนิสฺสิตํ วจนํ ตถาคตา ปุจฺฉนฺติ ตํ ทสฺเสนฺโต ทฺวีหิ อากาเรหีติอาทิมาห ฯ ตตฺถ อากาเรหีติ การเณหิ ฯ ธมฺมํ วา เทเสสฺสามาติ อตฺถุปฺปตฺติยุตฺตํ สุตฺตํ วา ปุพฺพจริตการณยุตฺตํ ชาตกํ วา กถยิสฺสาม ฯ สาวกานํ วา สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปสฺสามาติ สาวกานํ วา ตาย ปุจฺฉาย วีติกฺกมํ ปากฏํ กตฺวา ครุกํ วา ลหุกํ วา สิกฺขาปทํ ปญฺญา-เปสฺสาม อาณํ ฐเปสฺสาม ฯ อติลหุนฺติ อติสีฆํ ฯ

[๑๐๐] อญฺญติตฺถิยวตฺถุมฺหิ ฯ อญฺญติตฺถิยปุพฺโพติ ปุพฺเพ

[ม. ว. ป. ๑๐๘-๙ ส. ต. ๔๔]

อญฺญติตฺถิโย ภูโตติ อญฺญติตฺถิยปุพฺโพ ฯ เอตฺถ จ ติตฺถํ ชานิตพฺพํ ติตฺถกโร ชานิตพฺโพ ติตฺถิยา ชานิตพฺพา ติตฺถิยสาวกา ชานิตพฺพา ฯ ตตฺถ ติตฺถํ นาม ทฺวาสฏฺฐี ทิฏฺฐิโย ฯ เอตฺถ หิ สตฺตา ตรนฺติ อุปฺปิลวนฺติ อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ กโรนฺติ ตสฺมา ติตฺถนฺติ วุจฺจติ ฯ ตาสํ ทิฏฺฐีนํ อุปฺปาเทตา ติตฺถกโร นาม ปูรณกสฺสปาทิโก ฯ ตสฺส ลทฺธึ คเหตฺวา ปพฺพชิตา ติตฺถิยา นาม ฯ เต หิ ติตฺเถ ชาตาติ ติตฺถิยา ฯ ยถาวุตฺตํ วา ทิฏฺฐิคตสงฺขาตํ ติตฺถํ เอเตสํ อตฺถีติ ติตฺถิกา ฯ ติตฺถิกาเอว ติตฺถิยา ฯ เตสํ ปจฺจยทายกา ติตฺถิยสาวกาติ เวทิตพฺพา ฯ สหธมฺมิกํ วุจฺจมาโนติ สหธมฺมิเกน วุจฺจมาโน ฯ กรณตฺเถ อุปโยควจนํ ฯ ปญฺจหิ สหธมฺมิเกหิ สิกฺขิตพฺพตฺตา เตสํ วา สนฺตกตฺตา สหธมฺมิกนฺติ ลทฺธนาเมน พุทฺธปญฺญตฺเตน สิกฺขาปเทน วุจฺจมาโนติ อตฺโถ ฯ ปสูโรติ ตสฺส นามํ ฯ ปริพฺพาชโกติ คิหิพนฺธนํ ปหาย ปพฺพชฺชูปคโต ฯ ตํเยว ติตฺถายตนนฺติ เอตฺถ ทฺวาสฏฺฐิทิฏฺฐิสงฺขาตํ ติตฺถเมว อายตนนฺติ ติตฺถายตนํ ฯ ติตฺถํ วา เอเตสํ อตฺถีติ ติตฺถิโน ติตฺถิยา ฯ เตสํ อายตนนฺติปิ ติตฺถายตนํ ฯ อายตนนฺติ จ อสฺสานํ กมฺโพโช อายตนํ คุนฺนํ ทกฺขิณาปโถ อายตนนฺติ เอตฺถ สญฺชาตฏฺฐานํ อายตนํ นาม ฯ

มโนรเม อายตเน เสวนฺติ นํ วิหงฺคมา
ฉายํ ฉายตฺถิโน ยนฺติ ผลตฺถํ ผลโภชิโนติ

[ม. ว. ป. ๑๐๙ ส. ต. ๔๔]

เอตฺถ สโมสรณฏฺฐานํ ฯ ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว วิมุตฺตายตนานีติ
เอตฺถ การณํ ฯ ตํ อิธ สพฺพมฺปิ ลพฺภติ ฯ สพฺเพปิ หิ
ทิฏฺฐิคติกา สญฺชายมานา อิมาสุเยว ทฺวาสฏฺฐิยา ทิฏฺฐีสุ สญฺชายนฺติ ฯ
สโมสรมานาปิ เอตาสุเยว สโมสรนฺติ สนฺนิปตนฺติ ฯ ทิฏฺฐิคติกภาเว
จ เนสํ อิมาเยว ทฺวาสฏฺฐี ทิฏฺฐิโย การณํ ฯ ตสฺมา ยถาวุตฺตํ
ติตฺถเมว สญฺชาติอาทินา อตฺเถน อายตนนฺติ ติตฺถายตนํ ฯ
เตเนวตฺเถน ติตฺถิยานํ อายตนนฺติปิ ติตฺถิยายตนํ ฯ

[๑๐๑] อายสฺมโต นิสฺสาย วจฺฉามีติ เอตฺถ อายสฺมโตติ
อุปโยคตฺเถ สามิวจนํ ฯ อายสฺมนฺตํ นิสฺสาย วสิสฺสามีติ อตฺโถ ฯ
พฺยตฺโต ฯเปฯ วุตฺตลกฺขโณเยวาติ ปริสุปฏฺฐาปกพหุสฺสุตํ สนฺธาย
วทติ ฯ ปญฺจหิ อุปาลิ องฺเคหีติอาทีสุ ยํ วตฺตพฺพํ ตํ ปรโต
อาวิภวิสฺสติ ฯ ยํ ปุพฺเพ ลกฺขณํ วุตฺตนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ เตเนว
ลกฺขเณน นิสฺสยนฺเตวาสิกสฺส อาปตฺติ เวทิตพฺพาติ โปตฺถเกสุ
ปาโฐ ทิสฺสติ ฯ น เตเนว ลกฺขเณน นิสฺสยนฺเตวาสิกสฺส อาปตฺติ
เวทิตพฺพาติ เอวมฺปเนตฺถ ปาโฐ เวทิตพฺโพ ฯ สทฺธิวิหาริกสฺส
วุตฺตลกฺขเณน นิสฺสยนฺเตวาสิกสฺส อาปตฺติ น เวทิตพฺพาติ เอวํ
ปเนตฺถ อตฺโถปิ เวทิตพฺโพ ฯ อญฺญถา นิสฺสยนฺเตวาสิเกน หิ
ยาว อาจริยํ นิสฺสาย วสติ ตาว สพฺพํ อาจริยวตฺตํ กาตพฺพนฺติ
อิทํ วิรุชฺเฌยฺย ฯ อิทํ หิ วจนํ นิสฺสยนฺเตวาสิกสฺส อมุตฺต-
นิสฺสยสฺเสว วตฺตํ อกโรนฺตสฺส อาปตฺตีติ ทีเปติ ฯ ตสฺมา

[ม. ว. ป. ๑๑๒-๓๐ ส. ต. ๔๕-๕]

สทฺธิวิหาริกสฺส ยถาวุตฺตวตฺตํ อกโรนฺตสฺส นิสฺสยมุตฺตกสฺส อมุตฺต-
กสฺสาปิ อาปตฺติ ฯ นิสฺสยนฺเตวาสิกสฺส ปน อมุตฺตนิสฺสยสฺเสว
วตฺตํ อกโรนฺตสฺส อาปตฺตีติ คเหตพฺพํ ฯ เตเนว วิสุทฺธิมคฺเคปิ
ญาติปลิโพธกถายํ ญาตีติ วิหาเร อาจริยุปชฺฌายสทฺธิวิหาริก-
อนฺเตวาสิกสมานุปชฺฌายกสมานาจริยกา ฆเร มาตาปิตาภคินี-
ภาตาติเอวมาทิกา เต คิลานา อิมสฺส ปลิโพธา โหนฺติ
ตสฺมา โส ปลิโพโธปิ อุปฏฺฐหิตฺวา เตสํ ปากติกกรเณน
อุปจฺฉินฺทิตพฺโพ ฯ ตตฺถ อุปชฺฌาโย ตาว คิลาโน สเจ ลหุํ
น วุฏฺฐาติ ยาวชีวํ ปฏิชคฺคิตพฺโพ ตถา ปพฺพชฺชาจริโย
อุปสมฺปทาจริโย สทฺธิวิหาริโก อุปสมฺปาทิตปพฺพาชิตอนฺเตวาสิก-
สมานุปชฺฌายกา จ ฯ นิสฺสยาจริย อุทฺเทสาจริย นิสฺสยนฺเตวาสิก-
อุทฺเทสนฺเตวาสิกสมานาจริยกา ปน ยาว นิสฺสยอุทฺเทสา อนุปจฺฉินฺนา
ตาว ปฏิชคฺคิตพฺพาติ วิภาเคน วุตฺตํ ฯ อยญฺจ วิภาโค
เตเนว ลกฺขเณน นิสฺสยนฺเตวาสิกสฺส อาปตฺติ เวทิตพฺพาติ เอวํ
ปาเจ สติ น ยุชฺเชยฺย ฯ อยํ หิ ปาโจ สทฺธิวิหาริกสฺส วิย
นิสฺสยนฺเตวาสิกสฺสาปิ ยถาวุตฺตวตฺตํ อกโรนฺตสฺส นิสฺสยมุตฺตกสฺส
อมุตฺตกสฺสาปิ อาปตฺตีติ อิมมตฺถํ ทีเปติ ฯ ตสฺมา วุตฺตนเย-
เนเวตฺถ ปาโจ คเหตพฺโพ ฯ ปพฺพชฺชา อุปสมฺปทา ธมฺมนฺเตวาสิเกหิ
ปน ฯ เป ฯ ตาว วตฺตํ กาตพฺพนฺติ ปพฺพชฺชาจริย อุปสมฺปทาจริย-
ธมฺมาจริยานํ เอเตหิ ยถาวุตฺตํ วตฺตํ กาตพฺพํ ฯ ตตฺถ เยน

[ม. ว. ป. ๑๓๐ ส. ต. ๔๕]

สิกฺขาปทานิ ทินฺนานิ อยํ ปพฺพชฺชาจริโย ฯ เยน อุปสมฺปท-
กมฺมวาจา วุตฺตา อยํ อุปสมฺปทาจริโย ฯ โย อุทฺเทสํ
ปริปุจฺฉํ วา เทติ อยํ ธมฺมาจริโยติ เวทิตพฺพํ ฯ เสสเมตฺถ
อุตฺตานเมว ฯ

[๑๐๒] นิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธิกถายํ ฯ ทิสงฺคโตติ ปุน อาคนฺตุ-
กาโม อนาคนฺตุกาโม วา หุตฺวา วาสตฺถาย ยงฺกิญฺจิ ทิสํ
คโต ฯ ภิกฺขุสภาคตนฺติ เปสลภาวํ ฯ โอโลเกตฺวา อุปปริกฺ-
ขิตฺวา ฯ วิพฺภนฺเต ฯเปฯ ตตฺถ คนฺตพฺพนฺติ เอตฺถ สเจ เกนจิ
กรณีเยน ตทเหว คนฺตุํ อสกฺโกนฺโต กติปาเหน คมิสฺสามีติ
คมเน สอุสฺสาโห โหติ รกฺขตีติ วทนฺติ ฯ มา อิธ ปฏิกฺกมีติ
มา อิธ ปวิสิ ฯ ตตฺเรว วสิตพฺพนฺติ ตตฺเถว นิสฺสยํ คเหตฺวา
วสิตพฺพํ ฯ ตํเยว วิหารํ ฯเปฯ วสิตุํ วฏฺฏตีติ เอตฺถ อุปชฺฌาเยน
จ ปริจฺจตฺตตฺตา อุปชฺฌายสโมธานปริหาโร นตฺถิ ตสฺมา
อุปชฺฌาเยน สโมธานคตสฺสาปิ อาจริยสนฺติเก คหิตนิสฺสโย น
ปฏิปฺปสฺสมฺภติ ฯ อาจริยมฺหา นิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธีสุ อาจริโย
ปกฺกนฺโต วา โหตีติ เอตฺถ ปกฺกนฺโตติ ทิสํ คโตติอาทินา
อุปชฺฌายสฺส ปกฺกมเน โย วินิจฺฉโย วุตฺโต โส ตตฺถ
วุตฺตนเยเนว อิธาปิ สกฺกา วิญฺญาตุนฺติ ตํ อวตฺวา โกจิ อาจริโย
อาปุจฺฉิตฺวา ปกฺกมตีติอาทินา อญฺโญเยว นโย อารทฺโธ ฯ
อยญฺจ นโย อุปชฺฌายปกฺกมเนปิ เวทิตพฺโพเยว ฯ อีทิเสสุ หิ

[ม. ว. ป. ๑๓๑ ส. ต. ๔๖-๘]

ฐาเนสุ เอกตฺถ วุตฺตลกฺขณํ อญฺญตฺถาปิ ทฏฺฐพฺพํ ฯ สเจ เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวา นิวตฺตติ นิสฺสโย ปฏิปฺปสฺสทฺโธ โหตีติ เอตฺถ เอตฺตาวตา ทิสาปกฺกนฺโต นาม โหตีติ อนฺเตวาสิเก อนิกฺขิตฺตธุเรปิ นิสฺสโย ปฏิปฺปสฺสมฺภติ ฯ อาจริยุปชฺฌายา เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมฺม อญฺญสฺมึ วิหาเร วสนฺตีติ พหิอุปจารสีมายํ อนฺเตวาสิกสทฺธิวิหาริกานํ วสนฏฺฐานโต เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมฺม อญฺญสฺมึ เสนาสเน วสนฺติ ฯ อนฺโตอุปจารสีมายมฺปน เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวาปิ วสโต นิสฺสโย น ปฏิปฺปสฺสมฺภติ ฯ สเจปิ อาจริโย มุญฺจิตุกาโมว หุตฺวา นิสฺสยปณามนาย ปณาเมตีติอาทิ สพฺพํ อุปชฺฌายสฺส อาณตฺติยมฺปิ เวทิตพฺพํ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมว ฯ

นิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธิกถา นิฏฺฐิตา ฯ

[๑๐๓] ปญฺจหิ ภิกฺขเว องฺเคหิ สมนฺนาคเตนาติอาทีสุ น สามเณโร อุปฏฺฐาเปตพฺโพ อุปชฺฌาเยน หุตฺวา สามเณโร น คเหตพฺโพ ฯ อยมตฺโถ องฺคุตฺตรนิกายฏฺฐกถายํ วุตฺโตเยว ฯ

อตฺตานเมว ปฐมํ ปฏิรูเป นิเวสเย
อถญฺญมนุสาเสยฺย น กิลิสฺเสยฺย ปณฺฑิโตติ[๑]

อิมสฺส อนุรูปวเสน ปฐมนฺตาว อตฺตานํ สมฺปตฺติยํ นิโยเชตุํ น อเสเขน สีลกฺขนฺเธนาติอาทิ วุตฺตํ ฯ น อาปตฺติองฺควเสน ฯ

๑. ขุ. ธ. ๒๕/๓๖ ฯ

[ม. ว. ป. ๑๓๑ ส. ต. ๔๘-๕๑]

ตตฺถ อเสเขน สีลกฺขนฺเธนาติ อเสขสฺส สีลกฺขนฺโธ อเสโข สีลกฺขนฺโธ นาม ฯ อเสขสฺส อยนฺติ หิ อเสโข สีลกฺขนฺโธ ฯ เอวํ สพฺพตฺถ ฯ เอวญฺจ กตฺวา วิมุตฺติญาณทสฺสนสงฺขาตสฺส ปจฺจเวกฺขณญาณสฺสาปิ อเสขตา อุปฺปนฺนา ฯ อเสขสีลนฺติ จ น อคฺคผลสีลเมว อธิปฺเปตํ ฯ อถโข ยงฺกิญฺจิ อเสขสนฺตาเน ปวตฺตสีลํ โลกิยโลกุตฺตรมิสฺสกสฺส สีลสฺส อิธาธิปฺเปตตฺตา ฯ สมาธิกฺขนฺธาทีสุปิ วิมุตฺติกฺขนฺธปริโยสาเนสุ อยเมว นโย ฯ ตสฺมา ยถา สีลสมาธิปญฺญากฺขนฺธา มิสฺสกา อธิปฺเปตา เอวํ วิมุตฺติกฺ-ขนฺโธปีติ ตทงฺควิมุตฺติอาทโยปิ เวทิตพฺพา น ปฏิปฺปสฺสทฺธิ-วิมุตฺติเอว ฯ วิมุตฺติญาณทสฺสนมฺปน โลกิยเมว ฯ เตเนว สํยุตฺตนิกายฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ปุริเมหิ จตูหิ ปเทหิ โลกิยโลกุตฺตรา สีลสมาธิปญฺญาวิมุตฺติโย กถิตา วิมุตฺติญาณทสฺสนํ ปจฺจเวกฺขณ-ญาณํ โหติ ตํ โลกิยเมวาติ ฯ อสฺสทฺโธติอาทีสุ ฯ ตีสุ วตฺถูสุ สทฺธา เอตสฺส นตฺถีติ อสฺสทฺโธ ฯ สุกฺกปกฺเข สทฺทหตีติ สทฺโธ ฯ สทฺธา วา เอตสฺส อตฺถีติปิ สทฺโธ ฯ นตฺถิ เอตสฺส หิรีติ อหิริโก ฯ อกุสลสมาปตฺติยา อชิคุจฺฉมานสฺเสตํ อธิวจนํ ฯ หิรี เอตสฺส อตฺถีติ หิริมา ฯ น โอตฺตปฺปตีติ อโนตฺตาปี ฯ อกุสลสมาปตฺติยา น ภายตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตพฺพิปรีโต โอตฺตาปี ฯ กุจฺฉิตํ สีทตีติ กุสีโต ฯ หีนวีริยสฺเสตํ อธิวจนํ ฯ อารทฺธํ วีริยํ เอตสฺสาติ อารทฺธวีริโย ฯ สมฺมปฺปธานยุตฺตสฺเสตํ

[ม. ว. ป. ๑๓๑-๓ ส. ต. ๕๑]

อธิวจนํ ฯ มุฏฺชา สติ เอตสฺสาติ มุฏฺจสฺสติ ฯ นฏฺจสฺสตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ อุปฏฺจิตา สติ เอตสฺสาติ อุปฏฺจิตสฺสติ ฯ นิจฺจํ อารมฺมณาภิมุขปฺปวตฺตสฺสติสฺเสตํ อธิวจนํ ฯ อธิสีเล สีลวิปนฺโน จ อชฺฌาจาเร อาจารวิปนฺโน จ อาปชฺชิตฺวา อวุฏฺจิโต ฯ สสฺสตุจฺเฉทสงฺขาตํ อนฺตํ คณฺหาติ คาหยตีติ วา อนฺตคฺคาหิกา มิจฺฉาทิฏฺจิ ฯ ปุริมานิ เทฺว ปทานีติ น ปฏิพโล โหติ อนฺเตวาสึ วา สทฺธิวิหารึ วา คิลานํ อุปฏฺจาตุํ วา อุปฏฺจาเปตุํ วา อนภิรตึ วูปกาเสตุํ วา วูปกาสาเปตุํ วาติ อิมานิ เทฺว ปทานิ ฯ อภิวิสิฏฺโจ อุตฺตโม สมาจาโรติ อภิสมาจาโร ฯ อภิสมาจาโรว สิกฺขิตพฺพโต สิกฺขาติ อภิสมาจาริกา สิกฺขา ฯ อภิสมาจารํ วา อารพฺภ ปญฺญตฺตา สิกฺขา อภิสมาจาริกา สิกฺขา ฯ มคฺคพฺรหฺมจริยสฺส อาทิภูตาติ อาทิพฺรหฺมจริยกา ฯ อุภโตวิภงฺค-ปริยาปนฺนสิกฺขาเยตํ อธิวจนํ ฯ เตเนว อุภโตวิภงฺคปริยาปนฺนํ อาทิพฺรหฺมจริยกํ ขนฺธกวตฺตปริยาปนฺนํ อภิสมาจาริกนฺติ วิสุทฺธิมคฺเค วุตฺตํ ฯ ตสฺมา เสขปณฺณตฺติยนฺติ เอตฺถ สิกฺขิตพฺพโต สพฺพาปิ อุภโตวิภงฺคปริยาปนฺนา ปณฺณตฺติ เสขปณฺณตฺตีติ คเหตพฺพา ฯ เตเนว คณฺจิปเทปิ วุตฺตํ เสขปณฺณตฺติยนฺติ ปาราชิกมาทึ กตฺวา สิกฺขิตพฺพสิกฺขาปทปณฺณตฺติยนฺติ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมว ฯ

[๑๐๔] อญฺญติตฺถิยวตฺถุมฺหิ ฯ อาชีวโก อเจลโกติ ทุพฺพิโธ

[ม. ว. ป. ๑๓๓-๕ ส. ต. ๕๒]

นคฺคปริพฺพาชโกติ อาห นคฺคปริพฺพาชกสฺเสว อาชีวกสฺส วาติ-
อาทึ ฯ ตตฺถ อาชีวโก อุปริ เอกเมว วตฺถํ อุปกจฺฉเก ปเวเสตฺวา
ปริทหติ เหฏฺฐา นคฺโค ฯ อเจลโก สพฺเพน สพฺพํ นคฺโคเยว ฯ
อามิสกิญฺจิกฺขสมฺปทานํ นาม อปฺปมตฺตกสฺส เทยฺยธมฺมสฺส
อนุปฺปทานํ ฯ รูปุปชีวิกาติ อตฺตโน รูปํเยว นิสฺสาย ชีวนฺติโย ฯ
เวสิยโคจโร มิตฺตสนฺถววเสน อุปสงฺกมิตพฺพฏฺฐานํ อสฺสาติ
เวสิยโคจโร ฯ เอส นโย สพฺพตฺถ ฯ โยพฺพนปฺปตฺตา วา
โยพฺพนาตีตา วาติ อุภเยนาปิ มหลฺลิกาโย อนิวิฏฺฐกุมาริกาโย วทติ ฯ
ภิกฺขุนิโย นาม อุสฺสนฺนพฺรหฺมจริยา ตถา ภิกฺขูปิ ฯ เตสํ
อญฺญมญฺญวิสภาควตฺถุภาวโต สนฺถววเสน อุปสงฺกมเน กติปาเหเนว
พฺรหฺมจริยนฺตราโย สิยาติ อาห ตาหิ สทฺธึ ขิปฺปเมว
วิสฺสาโส โหติ ตโต สีลํ ภิชฺชตีติ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมว ฯ

[๑๐๕] ปญฺจาพาธวตฺถุมฺหิ ฯ นขปิฏฺฐิปฺปมาณนฺติ เอตฺถ
กนิฏฺฐงฺคุลินขปิฏฺฐิ อธิปฺเปตาติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ ตญฺเจ
นขปิฏฺฐิปฺปมาณํปิ วฑฺฒนกปกฺเข ฐิตํ โหติ น ปพฺพาเชตพฺโพติ
อิมินา สามญฺญโต ลกฺขณํ ทสฺสิตํ ฯ ตสฺมา ยตฺถ กตฺถจิ
สรีราวยเวสุ นขปิฏฺฐิปฺปมาณํ วฑฺฒนกปกฺเข ฐิตญฺเจ น วฏฺฏตีติ
สิทฺธํ ฯ เอวญฺจ สติ นขปิฏฺฐิปฺปมาณมฺปิ อวฑฺฒนกปกฺเข ฐิตญฺเจ
สพฺพตฺถ วฏฺฏตีติ อาทินฺนํ° ฯ ตญฺจ น สามญฺญโต อธิปฺเปตนฺติ

๑. ม. อาปนฺนํ ฯ

[ม. ว. ป. ๑๔๓-๕๐ ส. ต. ๕๓-๖๐]

ปเทสวิเสเสเยว นิยเมตฺวา ทสฺเสนฺโต สเจ ปนาติอาทิมาห ฯ
สเจ หิ อวิเสเสน นขปิฏฺฐิปฺปมาณํ อวฑฺฒนกปกฺเข ฐิตํ วฏฺเฏยฺย
นิวาสนปารุปเนหิ ปกติปฏิจฺฉนฺเน ฐาเนติ ปเทสนิยมํ น กเรยฺย ฯ
ตสฺมา นิวาสนปารุปเนหิ ปกติปฏิจฺฉนฺนฏฺฐานโต อญฺญตฺถ
นขปิฏฺฐิปฺปมาณํ อวฑฺฒนกปกฺเข ฐิตมฺปิ น วฏฺฏตีติ สิทฺธํ ฯ
นขปิฏฺฐิปฺปมาณโต ขุทฺทกตรํ ปน อวฑฺฒนกปกฺเข วฑฺฒนกปกฺเข
วา ฐิตํ โหตุ วฏฺฏติ นขปิฏฺฐิปฺปมาณโต ขุทฺทกตรสฺส วฑฺฒนก-
ปกฺเข อวฑฺฒนกปกฺเข วา ฐิตสฺส มุขาทีสุเยว ปฏิกฺขิตฺตตฺตา ฯ
คณฺเฑปิ อิมินาว นเยน วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ ตตฺถ ปน มุขาทีสุ
โกลฏฺฐิมตฺตโต ขุทฺทกตโรปิ คณฺโฑ น วฏฺฏตีติ วิสุํ น ทสฺสิโต ฯ
มุขาทิเก อปฺปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเน อวฑฺฒนกปกฺเข ฐิเตปิ น วฏฺฏตีติ
เอตฺตกเมว หิ ตตฺถ วุตฺตํ ฯ ตถาปิ กุฏฺเฐ วุตฺตนเยน มุขาทีสุ
โกลฏฺฐิปฺปมาณโต ขุทฺทกตโรปิ คณฺโฑ น วฏฺฏตีติ วิญฺญายติ ฯ
ตสฺมา อวฑฺฒนกปกฺเข ฐิเตปีติ เอตฺถ ปิสทฺโท อวุตฺตสมฺปิณฺฑ-
นตฺโถ ฯ เตน โกลฏฺฐิมตฺตโต ขุทฺทกตโรปิ น วฏฺฏตีติ อยมตฺโถ
ทสฺสิโตเยวาติ อยมมฺหากํ ขนฺติ ฯ ปกติวณฺเณ ชาเตติ
โรคเหตุกสฺส วิการวณฺณสฺส อภาวํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ โกลฏฺฐิ-
มตฺตโกติ พทรฏฺฐิปฺปมาโณ ฯ สญฺฉวึ กาเรตฺวาติ สญฺชาตจฺฉวึ
กาเรตฺวา ฯ สจฺฉวึ กาเรตฺวาติปิ ปาโฐ ฯ วิชฺชมานจฺฉวึ
กาเรตฺวาติ อตฺโถ ฯ ปทุมปุณฺฑรีกปตฺตวณฺณนฺติ รตฺตปทุม-
[ม. ว. ป. ๑๕๐ ส. ต. ๖๐]

เสตปทุมปตฺตวณฺณํ ฯ โสสพฺยาธีติ ขยโรโค ฯ

[๑๐๖] ราชภฏาทิวตฺถูสุ ฯ อาหํสูติ มนุสฺสา วทึสุ ฯ ตสฺมา ฯ เป ฯ เอวมาหาติ ยสฺมา สยํ ธมฺมสามี ตสฺมา ภิกฺขูหิ อปพฺพาเชตพฺพมฺปิ โจรํ องฺคุลิมาลํ ปพฺพาเชตฺวา อายตึ อกรณตฺถาย ภิกฺขูนํ สิกฺขาปทํ ปญฺญเปนฺโต น ภิกฺขเว ธชพนฺโธ โจโร ปพฺพาเชตพฺโพ โย ปพฺพาเชยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ อาห ฯ อุปรมนฺตีติ วิรมนฺติ นิวตฺตนฺติ ฯ ภินฺทิตฺวาติ อนฺทุพนฺธนํ ภินฺทิตฺวา ฯ ฉินฺทิตฺวาติ สงฺขลิกพนฺธนํ ฉินฺทิตฺวา ฯ มุญฺจิตฺวาติ รชฺชุพนฺธนํ มุญฺจิตฺวา ฯ วิวริตฺวาติ คามพนฺธนาทีสุ คามทฺวาราทีนิ วิวริตฺวา ฯ อปสฺสมานานํ วา ปลายตีติ ปุริสคุตฺติยํ ปุริสานํ อทิสฺสมานานํ๑ ปลายติ ฯ อุปฑฺฒุปฑฺฒนฺติ โถกํ โถกํ ฯ อภิเสกาทีสุ พนฺธนาคาราทีนิ โสเธนฺติ ตํ สนฺธายาห สพฺพสาธารเณน วา นเยนาติ ฯ สเจ สยเมว ปณฺณํ อาโรเปนฺติ น วฏฺฏตีติ ตา ภุชิสฺสิตฺถิโย มยมฺปิ ทาสิโย โหมาติ สยเมว ทาสีปณฺณํ ลิขาเปนฺติ น วฏฺฏติ ฯ ตกฺกํ สีเส อาสิตฺตกสทิสาว โหนฺตีติ ยถา อทาเส กโรนฺตา ตกฺเกน สีสํ โธวิตฺวา อทาสํ กโรนฺติ เอวํ อารามิกวจเนน ทินฺนตฺตา อทาสาว เตติ อธิปฺปาโย ฯ ตกฺกาสิญฺจนํ ปน สีหลทีเป จาริตฺตนฺติ วทนฺติ ฯ เนว ปพฺพาเชตพฺโพติ วุตฺตนฺติ กปฺปิยวจเนน

๑. ม. อปสฺสมานานํ ฯ

ทินฺเนปิ สงฺฆสฺส อารามิกทาสตฺตา เอวํ วุตฺตํ ฯ นิสฺสามิกทาโส นาม ยสฺส สามิกา สปุตฺตทาราทโย มตา โหนฺติ น โกจิ ตสฺส ปริคฺคาหโก โสปิ ปพฺพาเชตุํ น วฏฺฏติ ฯ ตํ ปน อตฺตนาปิ ภุชิสฺสํ กาตุํ วฏฺฏติ ฯ เย วา ปน ตสฺมึ รฏฺเจ สามิโน เตหิปิ การาเปตุํ วฏฺฏติ ฯ เทว ทาสีปุตฺตํ ปพฺพาเชตุํ วฏฺฏตีติ ตีสุ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ ทาสสฺส ปพฺพชิตฺวา อตฺตโน สามิเก ทิสฺวา ปลายนฺตสฺส อาปตฺติ นตฺถีติ วทนฺติ ฯ เสสํ สพฺพตฺถ อุตฺตานเมว ฯ

[๑๐๗] นิสฺสยมุจฺจนกสฺส วตฺเตสุ ปญฺจกฉกฺเกสุ ปน ฯ อุภยานิ โข ปน ฯ เป ฯ อนุพฺยญฺชนโสติ เอตฺถ สพฺโพปิ จายํ ปเภโท มาติกฏฺจกถาย ญาตาย ญาโต โหตีติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ อาปตฺตึ ชานาติ อนาปตฺตึ ชานาตีติอาทีสุ จ ปาเจ อวตฺตมาเนปิ อิทํ นาม กตฺวา อิทํ อาปชฺชตีติ ชานาติ เจ วฏฺฏตีติ ตตฺเถว วุตฺตํ ฯ ตญฺจ โข ตโต ปุพฺเพ ปาเจ ปคุเณ กเตติ คเหตพฺพนฺติ จ อาจริยุปชฺฌายานํปิ เอเสว นโยติ จ เกจิ วทนฺติ[๑] ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมว ฯ

[๑๐๘] ราหุลวตฺถุมฺหิ ฯ ตตฺเถว วิหรึสูติ สพฺเพปิ เต อรหตฺตํ ปตฺตกาลโต ปฏฺจาย อริยา นาม มชฺฌตฺตาว โหนฺตีติ รญฺโญ ปหิตสาสนํ ทสพลสฺส อนาโรเจตฺวาว ตตฺถ วิหรึสุ ฯ

๑. อิทํ วากฺยํ มรมฺมโปตฺถเก น ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ป. ๑๕๖-๖๔ ส. ต. ๖๗-๗๑]

เอกทิวเส ชาตํ กาฬุทายึ นาม อมจฺจนฺติ อยํ กิร ปทุมุตฺตร-
พุทฺธกาเล หํสวตีนคเร กุลเคเห นิพฺพตฺโต สตฺถุ ธมฺมเทสนํ
สุณนฺโต สตฺถารํ เอกํ ภิกฺขุํ กุลปฺปสาทกานํ อคฺคฏฺฐาเน ฐเปนฺตํ
ทิสฺวา อธิการกมฺมํ กตฺวา ตํ ฐานนฺตรํ ปฏฺเฐสิ ฯ โส ยาวชีวํ
กุสลํ กตฺวา เทวมนุสฺเสสุ สํสรนฺโต อมฺหากํ โพธิสตฺตสฺส มาตุ
กุจฺฉิยํ ปฏิสนฺธิคฺคหณทิวเส กปิลวตฺถุสฺมึเยว อมจฺจเคเห ปฏิสนฺธึ
คณฺหิ ฯ ชาตทิวเส โพธิสตฺเตน สทฺธึเยว ชาโตติ ตํทิวสํเยว
ทุกูลจุมฺพเฏ นิปชฺชาเปตฺวา โพธิสตฺตสฺส อุปฏฺฐานตฺถาย นยึสุ ฯ
โพธิสตฺเตน หิ สทฺธึ โพธิรุกฺโข ราหุลมาตา จตสฺโส นิธิกุมฺภิโย
อาโรหนียหตฺถี กณฺฑโก ฉนฺโน กาฬุทายีติ อิเม สตฺต เอกทิวเส
ชาตตฺตา สหชาตา นาม อเหสุํ ฯ อถสฺส นามคฺคหณทิวเส
สกลนครสฺส อุทคฺคจิตฺตทิวเส ชาโตติ อุทายีเตฺวว นามํ อกํสุ ฯ
โถกํ กาฬธาตุกตฺตา ปน กาฬุทายี นาม ชาโต ฯ โส
โพธิสตฺเตน สทฺธึ กุมารกีฬิกํ กีฬนฺโต วุฑฺฒึ อคมาสิ ฯ
สฏฺฐิมตฺตาหิ คาถาหีติ

องฺคาริโนทานิ ทุมา ภทนฺเต
ผลสิโน ฉทนํ วิปฺปหาย
เต อจฺจิมนฺโตว ปภาสยนฺติ
สมโย มหาวีร องฺคีรสานํ

[ม. ว. ป. ๑๖๗ ส. ต. ๗๑-๒]

นาติสีตํ นาติอุณฺหํ นาติทุพฺภิกฺขฉาตกํ
สทฺทลา หริตา ภูมิ เอส กาโล มหามุนีติ-

อาทิกาหิ สฏฺฐิมตฺตาหิ คาถาหิ ฯ โปกฺขรวสฺสนฺติ โปกฺขรปตฺต-
วณฺณมุทกนฺติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ โปกฺขรปตฺตปฺปมาณมชฺเฌ
อุฏฺฐหิตฺวา อนุกฺกเมน สตปฏลสหสฺสปฏลํ หุตฺวา วสฺสนกวสฺสนฺติปิ
วทนฺติ ฯ ตสฺมึ กิร วสฺสนฺเต เตเมตุกามาว เตเมนฺติ น
อิตเร ฯ เอโกปิ ราชา วา ฯ เป ฯ คโต นตฺถีติ ธมฺมเทสนํ
สุตฺวา ปกฺกมนฺเตสุ ญาตีสุ เอโกปิ ราชา วา ราชมหามตฺโต วา
เสฺว อมฺหากํ ภิกฺขํ คณฺหถาติ นิมนฺเตตฺวา คโต นตฺถิ ฯ
ปิตาปิสฺส สุทฺโธทนมหาราชา มยฺหํ ปุตฺโต มม เคหํ อนาคนฺตฺวา
กหํ คมิสฺสตีติ อนิมนฺเตตฺวาว อคมาสิ ฯ คนฺตฺวา ปน เคเห
วีสติยา ภิกฺขุสหสฺสานํ ยาคุอาทีนิ ปฏิยาทาเปตฺวา อาสนานิฌ
ปญฺญาเปสิ ฯ กุลนคเรติ ญาติกุลสฺส นคเร ฯ อุณฺหีสโต
ปฏฺฐายาติ สีสโต ปฏฺฐาย ฯ อุณฺหีสนฺติ หิ อุณฺหีสสทิสตฺตา
ภควโต ปริปุณฺณนลาฏสฺส ปริปุณฺณสีสสฺส จ เอตํ อธิวจนํ ฯ
ภควโต หิ ทกฺขิณกณฺณจูฬิกโต ปฏฺฐาย มํสปฏลํ อุฏฺฐหิตฺวา
สกลนลาฏํ ฉาทยมานํ ปูรยมานํ คนฺตฺวา วามกณฺณจูฬิกาย
ปติฏฺฐิตํ สณฺหตมตาย สุวณฺณวณฺณตาย ปภสฺสรตาย ปริ
ปุณฺณตาย จ รญฺโญ พนฺธอุณฺหีสปฏฺโฏ วิย วิโรจติ ฯ ภควโต
กิร อิมํ ลกฺขณํ ทิสฺวา ราชูนํ อุณฺหีสปฏฺฏํ อกํสุ ฯ อญฺเญ

[ม. ว. ป. ๑๖๗ ส. ต. ๗๒-๕]

ปน ชนา อปริปุณฺณสีสา โหนฺติ เกจิ กปฺปสีสา[๑] เกจิ ผลสีสา เกจิ อฏฺฐิสีสา เกจิ ตุมฺพสีสา[๒] เกจิ ปพฺภารสีสา ฯ ภควโต ปน อารคฺเคน วฏฺเฏตฺวา ฐปิตํ วิย สุปริปุณฺณํ อุทกพุพฺพุฬ-สทิสมฺปิ โหติ ฯ เตเนว อุณฺหีสเวจิตสีสสทิสตฺตา อุณฺหีสํ วิย สพฺพตฺถ ปริมณฺฑลสีสตฺตา จ อุณฺหีสสีโสติ ภควา วุจฺจติ ฯ นรสีหคาถาหิ นาม อฏฺฐหิ คาถาหีติ

สินิทฺธนีลมุทุกุญฺจิตเกโส
สุริยนิมฺมลตลาภินลาโฏ
ยุตฺตตุงฺคมุทุกายตนาโส
รํสิชาลวิตโต[๓] นรสีโหติ

เอวมาทิกาหิ อฏฺฐหิ คาถาหิ ฯ คณฺฐิปเทสุ ปน

จกฺกวรงฺกิตรตฺตสุปาโท
ลกฺขณมณฺฑิตอายตปณฺหิ
จามรฉตฺตวิภูสิตปาโท
เอส หิ ตุยฺห ปิตา นรสีโห
สกฺยกุมารวโร สุขุมาโล
ลกฺขณจิตฺติตปุณฺณสรีโร
โลกหิตาย คโต นรวีโร
เอส หิ ตุยฺห ปิตา นรสีโห

๑. ม. กปิสีสา ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร เกจิ กุมฺภสีสาติ อตฺถิ ฯ ๓. ม. รํสิชาลวิหโต ฯ

[ม. ว. ป. ๑๖๗ ส. ต. ๗๕]

ปุณฺณสสิกนิโภ¹ มุขวณฺโณ
เทวนราน ปิโย นรนาโค
มตฺตคชินฺทวิลาสิตคามี
เอส หิ ตุยฺห ปิตา นรสีโห
ขตฺติยสมฺภวอคฺคกุลีโน
เทวมนุสฺสนมสฺสิตปาโท
สีลสมาธิปติฏฺฐิตจิตฺโต
เอส หิ ตุยฺห ปิตา นรสีโห
อายตยุตฺตสุสณฺฐิตนาโส
โคปมุโข อภินีลสุเนตฺโต
อินฺทธนูอภินีลภมุโก
เอส หิ ตุยฺห ปิตา นรสีโห
วฏฺฏสุวฏฺฏสุสณฺฐิตคีโว
สีหหนุ มิคราชสรีโร
กาญฺจนสุจฺฉวิอุตฺตมวณฺโณ
เอส หิ ตุยฺห ปิตา นรสีโห
สินิทฺธสุคมฺภีรมญฺชุสุโฆโส
หิงฺคุลพนฺธุกรตฺตสุชิวฺโห
วีสติวีสติเสตสุทนฺโต

๑. ม. ปุณฺณสุสงฺขนิโภ ฯ

[ม. ว. ป. ๑๖๗ ส. ต. ๗๕]

เอส หิ ตุยฺห ปิตา นรสีโห
อญฺชนวณฺณสุนีลสุเกโส
กาญฺจนปฏฺฏวิสุทฺธนลาโฏ
โอสธิปณฺฑรสุทฺธสุอุณฺโณ
เอส หิ ตุยฺห ปิตา นรสีโห
คจฺฉติ นีลปเถ๑ วิย จนฺโท
ตารคณปริเวจิตรูโป
สาวกมชฺฌคโต สมณินฺโท
เอส หิ ตุยฺห ปิตา นรสีโหติ

อิมา นว คาถาโยปิ เอตฺถ ทสฺสิตา ฯ ตา ปน อฏฺฐหิ คาถาหีติ วจเนน น สเมนฺติ ฯ อุณฺหีสโต ปฏฺฐาย ยาว ปาทตลาติ วุตฺตานุกฺกโมปิ ตตฺถ น ทิสฺสติ ฯ ภิกฺขาย จรตีติ ภิกฺขาจาโร ฯ อุตฺติฏฺเฐติ อุตฺติฏฺฐิตฺวา ปเรสํ ฆรทฺวาเร ฐตฺวา คเหตพฺพ-ปิณฺเฑ ฯ นปฺปมชฺเชยฺยาติ ปิณฺฑจาริกวตฺตํ หาเปตฺวา ปณีต-โภชนานิ ปริเยสนฺโต อุตฺติฏฺเฐ ปมชฺชติ นาม สปทานํ ปิณฺฑาย จรนฺโต ปน นปฺปมชฺชติ นาม เอวํ กโรนฺโต อุตฺติฏฺเฐ นปฺปมชฺเชยฺย ฯ ธมฺมนฺติ อเนสนํ ปหาย สปทานํ จนฺโต ตเมว ภิกฺขาจริยธมฺมํ สุจริตํ จเร ฯ สุขํ เสตีติ เทสนามตฺตเมตํ ฯ เอวํ ปเนตํ ภิกฺขาจริยธมฺมํ จรนฺโต ธมฺมจารี อิธโลเก จ

๑. คจฺฉตินีลปเถติ มญฺเญ ฯ คจฺฉติ อนีลปเถติ เฉโท ฯ

[ม. ว. ป. ๑๖๗ ส. ต. ๗๕-๖]

ปรโลเก จ จตูหิปิ อิริยาปเถหิ สุขํ วิหรตีติ อตฺโถ ฯ ทุติยคาถาย ฯ
น นํ ทุจฺจริตนฺติ เวสิยาทิเภเท อโคจเร จรนฺโต นํ ภิกฺขาจริย-
ธมฺมํ ทุจฺจริตํ จรติ นาม ฯ เอวํ อจริตฺวา ตํ ธมฺมํ จเร
สุจริตํ น นํ ทุจฺจริตํ จเร ฯ เสสเมตฺถ วุตฺตตฺถเมว ฯ อิมมฺปน
ทุติยคาถํ ปิตุ นิเวสนํ คนฺตฺวา อภาสีติ เวทิตพฺพํ ฯ เตเนว
เถรคาถาสํวณฺณนายํ อาจริยธมฺมปาลตฺเถเรน วุตฺตํ ทุติยทิวเส
ปิณฺฑาย ปวิฏฺโฐ อุตฺติฏฺเฐ นปฺปมชฺเชยฺยาติ คาถาย ปิตรํ
โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐาเปตฺวา นิเวสนํ คนฺตฺวา ธมฺมํ จเรติ
คาถาย มหาปชาปตึ โสตาปตฺติผเล ราชานญฺจ สกทาคามิผเล
ปติฏฺฐาเปสีติ ฯ ธมฺมปทฏฺฐกถายมฺปิ วุตฺตํ ปุนทิวเส ปิณฺฑาย
ปวิฏฺโฐ อุตฺติฏฺเฐ นปฺปมชฺเชยฺยาติ คาถาย ปิตรํ โสตาปตฺติผเล
ปติฏฺฐาเปตฺวา ธมฺมํ จเรติ คาถาย มหาปชาปตึ โสตาปตฺติผเล
ราชานญฺจ สกทาคามิผเล ปติฏฺฐาเปสีติ ฯ ธมฺมปาลชาตกํ สุตฺวา
อนาคามิผเล ปติฏฺฐาสีติ ปุเนกทิวสํ ราชนิเวสเน กตปาตราโส
เอกมนฺตํ นิสินฺเนน รญฺญา ภนฺเต ตุมฺหากํ ทุกฺกรการิกกาเล
เอกา เทวตา มํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุตฺโต เต กาลกโตติ อาห
อหํ ตสฺสา วจนํ อสทฺทหนฺโต น มยฺหํ ปุตฺโต โพธึ อปฺปตฺวา
กาลํ กโรตีติ ปฏิกฺขิปินฺติ วุตฺเต อิทานิ กึ สทฺทหิสฺสถ ปุพฺเพปิ
อฏฺฐิกานิ ทสฺเสตฺวา ปุตฺโต เต มโตติ วุตฺเต น สทฺทหิตฺถาติ
อิมิสฺสา อตฺถุปฺปตฺติยา มหาธมฺมปาลชาตกํ กเถสิ ตํ สุตฺวา

[ม. ว. ป. ๑๖๗ ส. ต. ๗๖-๗]

ราชา อนาคามิผเล ปติฏฺฐหิ ฯ เกสวิสฺสชฺชนนฺติ กุลมริยาทวเสน เกโสโรปนํ ฯ ปฏฺฏพนฺโธติ ยุวราชปฏฺฏพนฺโธ ฯ อภินวฆรปฺปเวสนมโห ฆรมงฺคลํ วิวาหกรณมโห อาวาหมงฺคลํ ฯ ฉตฺตมงฺคลนฺติ ยุวราชฉตฺตมงฺคลํ ฯ ชนปทกลฺยาณีติ ชนปทมฺหิ กลฺยาณี อุตฺตมา ฉสรีรโทสรหิตา ปญฺจกลฺยาณสมนฺนาคตา ฯ สา หิ ยสฺมา นาติทีฆา นาติรสฺสา นาติกีสา นาติถูลา นาติกาฬี นาติโอทาตาติ อติกฺกนฺตา มานุสวณฺณํ อปฺปตฺตา ทิพฺพวณฺณํ ตสฺมา ฉสรีรโทสรหิตา ฯ ฉวิกลฺยาณํ มํสกลฺยาณํ นหารุกลฺยาณํ อฏฺฐิกลฺยาณํ วยกลฺยาณนฺติ อิเมหิ ปน ปญฺจหิ กลฺยาเณหิ สมนฺนาคตตฺตา ปญฺจกลฺยาณสมนฺนาคตา นาม ฯ ตสฺสา หิ อาคนฺตุโกภาสกิจฺจํ นตฺถิ ฯ อตฺตโน สรีโรภาเสเนว ทฺวาทสหตฺถฏฺฐาเน อาโลกํ กโรติ ฯ ปิยงฺคุสามา วา โหติ สุวณฺณสามา วา ฯ อยมสฺสา ฉวิกลฺยาณตา ฯ จตฺตาโร ปนสฺสา หตฺถปาทา มุขปริโยสานญฺจ ลาขารสปริกมฺมกตํ วิย รตฺตปวาลรตฺตกมฺพลสทิสํ โหติ ฯ อยมสฺสา มํสกลฺยาณตา ฯ วีสติ ปน นขปตฺตานิ มํสโต อมุตฺตฏฺฐาเน ลาขารสปูริตานิ วิย มุตฺตฏฺฐาเน ขีรธาราสทิสานิ โหนฺติ ฯ อยมสฺสา นหารุกลฺยาณตา ฯ ทฺวตฺตึส ทนฺตา สุผุสิตา สุโธตวชิรปนฺติ วิย ขายนฺติ ฯ อยมสฺสา อฏฺฐิกลฺยาณตา ฯ วีสติวสฺสสติกาปิ สมานา โสฬสวสฺสุทฺเทสิกา วิย โหติ นิวลิปลิตา ฯ อยมสฺสา วยกลฺยาณตา ฯ อิติ อิเมหิ

[ม. ว. ป. ๑๖๗ ส. ต. ๗๗]

ปญฺจหิ กลฺยาเณหิ สมนฺนาคตตฺตา ชนปทกลฺยาณีติ วุจฺจติ ฯ
ตุวฏฺฏนฺติ สีฆํ ฯ โสปิ ภควนฺตํ ปตฺตํ คณฺหถาติ วตฺตุํ อวิสห-
มาโน วิหารํเยว อคมาสีติ โส กิร ตถาคเต คารเวน ปตฺตํ
โว ภนฺเต คณฺหถาติ วตฺตุํ นาสกฺขิ ฯ เอวํ ปน จินฺเตสิ
โสปาณสีเส ปตฺตํ คณฺหิสฺสตีติ ฯ สตฺถา ตสฺมิมฺปิ ฐาเน น คณฺหิ ฯ
อิตโร โสปาณปาทมูเล คณฺหิสฺสตีติ จินฺเตสิ ฯ สตฺถา ตตฺถาปิ
น คณฺหิ ฯ อิตโร ราชงฺคเณ คณฺหิสฺสตีติ จินฺเตสิ ฯ สตฺถา
ตตฺถาปิ น คณฺหิ ฯ กุมาโร นิวตฺติตุกาโม อรุจิยา คจฺฉนฺโต
สตฺถุคารเวน ปตฺตํ คณฺหถาปิ วตฺตุมฺปิ อสกฺโกนฺโต อิธ คณฺหิสฺสติ
เอตฺถ คณฺหิสฺสตีติ จินฺเตนฺโต คจฺฉติ ฯ ชนปทกลฺยาณิยา จ
วุตฺตวจนํ ตสฺส หทเย ติริยํ ปติตฺวา วิย ฐิตํ ฯ นนฺทกุมารํ หิ
อภิเสกมงฺคลํ น ตถา ปีเฬสิ ยถา ชนปทกลฺยาณิยา วุตฺต-
วจนํ ฯ เตนสฺส จิตฺตสนฺตาโป พลวา อโหสิ ฯ อถ นํ อิมสฺมึ
ฐาเน นิวตฺเตสฺสติ อิมสฺมึ ฐาเน นิวตฺเตสฺสตีติ จินฺเตนฺตเมว
สตฺถา วิหารํ เนตฺวา ปพฺพชิสฺสสิ นนฺทาติ อาห ฯ โส พุทฺธ-
คารเวน น ปพฺพชิสฺสามีติ อวตฺวา อาม ปพฺพชิสฺสามีติ อาห ฯ
สตฺถา เตนหิ นนฺทํ ปพฺพาเชถาติ วตฺวา ปพฺพาเชสิ ฯ เตน
วุตฺตํ ตํ อนิจฺฉมานํเยว ภควา ปพฺพาเชสีติ ฯ สตฺถา กปิลปุรํ
คนฺตฺวา ตติยทิวเส นนฺทํ ปพฺพาเชสีติ ธมฺมปทฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ฯ
องฺคุตฺตรนิกายฏฺฐกถายํ ปน มหาสตฺโตปิ สพฺพญฺญุตํ ปตฺวา

[ม. ว. ป. ๑๖๗ ส. ต. ๗๗]

ปวตฺติตปวรธมฺมจกฺโก โลกานุคฺคหํ กโรนฺโต ราชคหโต กปิลวตฺถุํ คนฺตฺวา ปรมทสฺสเนเนว ปิตรํ โสตาปตฺติผเล ปติฏฺจาเปสิ ปุนทิวเส ปิตุ นิเวสนํ คนฺตฺวา ราหุลมาตาย โอวาทํ กตฺวา เสสชนสฺสาปิ ธมฺมํ กเถสิ ปุนทิวเส นนฺทกุมารสฺส อภิเสก- เคหปฺปเวสนอาวาหมงฺคเลสุ วตฺตมาเนสุ ตสฺส นิเวสนํ คนฺตฺวา กุมารํ ปตฺตํ คาหาเปตฺวา ปพฺพาเชตุํ วิหาราภิมุโข ปายาสีติ วุตฺตํ ฯ อิธ ปน ภควา กปิลปุรํ อาคนฺตฺวา ทุติยทิวเส นนฺทํ ปพฺพาเชสีติ วุตฺตํ ฯ สพฺพมฺเปตํ อาจริเยน ตํตํภาณกานํ ตถา ตถา อนุสฺสววเสน ปริหริตฺวา อาคตภาวโต ตตฺถ ตตฺถ ตถา ตถา วุตฺตนฺติ นตฺเถตฺถ อาจริยวจเน ปุพฺพาปรวิโรโธ ฯ พฺรหฺม- รูปวณฺณนฺติ พฺรหฺมรูปสมานรูปํ ฯ ตฺยสฺสาติ เต อสฺส ฯ วฏฺฏานุคตนฺติ วฏฺฏปริยาปนฺนํ ฯ สวิฆาตนฺติ ทุกฺขสหิตตฺตา สวิฆาตํ ฯ สทุกฺขนฺติ อตฺโถ ฯ สตฺตวิธํ อริยธนนฺติ

สทฺธาธนํ สีลธนํ หิรี โอตฺตปฺปิยํ ธนํ
สุตธนญฺจ จาโค จ ปญฺญา เว สตฺตมํ ธนนฺติ

เอวํ วุตฺตํ สตฺตวิธํ อริยธนํ ฯ อุณฺฌาจริยายาติ ภิกฺขาจริยาย ฯ ปุตฺตสิเนโห อุปฺปชฺชมาโน สกลสรีรํ โขเภตฺวา อฏฺฐิมิญฺชํ อาหจฺจ ติฏฺฐตีติ อาห ปุตฺตเปมํ ภนฺเต ฯ เป ฯ อฏฺฐิมิญฺชํ อาหจฺจ ติฏฺฐตีติ ฯ ปุตฺตสิเนโห หิ พลวภาวโต สหชาตปีติเวคสฺส สวิปฺผารตาย ตํสมุฏฺฐานรูปธมฺเมหิ ผรณวเสน สกลสรีรํ อาโลเฬตฺวา

[ม. ว. ป. ๑๖๗ ส. ต. ๗๗]

อฏฺฐิมิญฺชํ อาหจฺจ ติฏฺฐติ ฯ ยตฺร หิ นามาติ โย นาม ฯ
เสสเมตฺถ อุตฺตานเมว ฯ

[๑๐๙] อนุชานามิ ภิกฺขเว สามเณรานํ ทส สิกฺขาปทานีติ-
อาทีสุ ฯ สิกฺขิตพฺพานิ ปทานิ สิกฺขาปทานิ ฯ สิกฺขาโกฏฺฐาสาติ
อตฺโถ ฯ สิกฺขาย วา ปทานิ สิกฺขาปทานิ ฯ อธิสีลอธิจิตฺต-
อธิปญฺญาสิกฺขาย อธิคมุปายาติ อตฺโถ ฯ อตฺถโต ปน กามา-
วจรกุสลจิตฺตสมฺปยุตฺตา วิรติโย ฯ ตํสมฺปยุตฺตธมฺมา ปเนตฺถ
ตคฺคหเณเนว คเหตพฺพา ฯ สรเสเนว ปตนสภาวสฺส อนฺตราเอว
อติว ปาตนํ อติปาโต ฯ สนิกํ ปติตุํ อทตฺวา สีฆปาตนนฺติ
อตฺโถ ฯ อติกฺกมฺม วา สตฺถาทีหิ อภิภวิตฺวา ปาตนํ อติปาโต ฯ
ปาณสฺส อติปาโต ปาณาติปาโต ฯ ปาณวโธ ปาณฆาโตติ
วุตฺตํ โหติ ฯ ปาโณติ เจตฺถ โวหารโต สตฺโต ปรมตฺถโต
ชีวิตินฺทฺริยํ ฯ ตสฺมึ ปน ปาเณ ปาณสญฺญิโน ชีวิตินฺทฺริยุ-
ปจฺเฉทกอุปกฺกมสมุฏฺฐาปิกา กายวจีทฺวารานํ อญฺญตรทฺวารปฺ-
ปวตฺตา วธกเจตนา ปาณาติปาโต ฯ ตโต ปาณาติปาตา ฯ
เวรมณีติ เวรเหตุตาย เวรสญฺญิตํ ปาณาติปาตาทิปาปธมฺมํ มณติ
มยิ อิธ ฐิตาย กถมาคจฺฉสีติ ตชฺเชนฺตี วิย นีหรตีติ เวรมณี ฯ
วิรมติ เอตายาติ วา วิรมณีติ วตฺตพฺเพ นิรุตฺตินเยน เวรมณีติ
วุตฺตํ ฯ อตฺถโต ปน เวรมณีติ กามาวจรกุสลจิตฺตสมฺปยุตฺตา
วิรติ ฯ ยา สา ปาณาติปาตา วิรมนฺตสฺส ยา ตสฺมึ สมเย

[ม. ว. ป. ๑๖๗-๗๐ ส. ต. ๗๘-๗๓]

ปาณาติปาตา อารตี วิรติ ปฏิวิรติ เวรมณี อกิริยา อกรณํ อนชฺฌาปตฺติ เวลานติกฺกโม เสตุฆาโตติเอวมาทินา นเยน วิภงฺเค วุตฺตา ฯ กามญฺเจสา เวรมณี นาม โลกุตฺตราปิ อตฺถิ ฯ อิธ ปน สมาทานวสปฺปวตฺตา วิรติ อธิปฺเปตาติ โลกุตฺตราย วิรติยา สมาทานวเสน ปวตฺติยา อสมฺภวโต กามาวจรกุสลจิตฺตสมฺปยุตฺตา วิรติเยว คเหตพฺพา ฯ อทินฺนาทานาเวรมณีติอาทีสุ อทินฺนสฺส อาทานํ อทินฺนาทานํ ปรสฺส หรณํ ฯ เถยฺยํ โจริกาติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตตฺถ อทินฺนนฺติ ปรปริคฺคหิตํ ฯ ยตฺถ ปโร ยถา-กามการิตํ อาปชฺชนฺโต อทณฺฑารโห อนุปวชฺโช จ โหติ ตสฺมึ ปน ปรปริคฺคหิเต ปรปริคฺคหิตสญฺญิโน ตทาทายกอุปกฺกมสมุฏฺ-ฐาปิกา เถยฺยเจตนา อทินฺนาทานํ ฯ อพฺรหฺมจริยํ นาม อเสฏฺฐจริยํ ทฺวยทฺวยสมาปตฺติ ฯ สา หิ อปฺปสฺสาทา กามา พหุทุกฺขา พหูปายาสา อาทีนโว เอตฺถ ภิยฺโยติอาทินา หีฬิตตฺตา อเสฏฺฐา อปฺปสตฺถา จริยาติ วา อเสฏฺฐานํ นิหีนานํ อิตฺถีปุริสานํ จริยาติ วา อเสฏฺฐจริยํ อเสฏฺฐจริยตฺตา อพฺรหฺมจริยนฺติ วุจฺจติ ฯ อตฺถโต ปน อสทฺธมฺมเสวนาธิปฺปาเยน กายทฺวารปฺ-ปวตฺตา มคฺเคน มคฺคปฏิปตฺติสมุฏฺฐาปิกา เจตนา อพฺรหฺมจริยํ ฯ มุสาติ อภูตํ อตจฺฉํ วตฺถุ ฯ วาโทติ ตสฺส ภูตโต ตจฺฉโต วิญฺญาปนํ ฯ ลกฺขณโต ปน อตฺถํ วตฺถุํ ตถโต ปรํ วิญฺญา-เปตุกามสฺส ตถาวิญฺญตฺติสมุฏฺฐาปิกา เจตนา มุสาวาโท มุสา

[ม. ว. ป. ๑๗๐ ส. ต. ๘๓]

วทิยติ วุจฺจติ เอตายาติ กตฺวา ฯ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานาติ เอตฺถ ฯ สุราติ ปูวสุรา ปิฏฺฐสุรา โอทนสุรา กิณฺณปกฺขิตฺตา สมฺภารสํยุตฺตาติ ปญฺจ สุรา ฯ เมรยนฺติ ปุปฺผาสโว ผลาสโว มธฺวาสโว คุฬาสโว สมฺภารสํยุตฺโตติ ปญฺจ อาสวา ฯ ตตฺถ ปูวํ ภาชเน ปกฺขิปิตฺวา ตชฺชํ อุทกํ ทตฺวา มทฺทิตฺวา กตา ปูวสุรา ฯ เอวํ เสสสุราปิ ฯ กิณฺณาติ ปน ตสฺสา สุราย พีชํ วุจฺจติ ฯ เย สุราโมทกาติปิ วุจฺจนฺติ เต ปกฺขิปิตฺวา กตา กิณฺณปกฺขิตฺตา ฯ หรีตกีสาสปาทินานาสมฺภาเรหิ สํโยชิตา สมฺภารสํยุตฺตา ฯ มธุกตาลนาฬิเกราทิปุปฺผรโส จิรปริวาสิโต ปุปฺผาสโว ฯ ปนสาทิผลรโส ผลาสโว ฯ มุทฺทิการโส มธฺวาสโว ฯ อุจฺฉุรโส คุฬาสโว ฯ หรีตกามลกกฏุกภณฺฑาทินานาสมฺภารานํ รโส จิรปริวาสิโต สมฺภารสํยุตฺโต ฯ ตํ สพฺพมฺปิ มทกรณวเสน มชฺชํ ปิวนฺตํ มทยตีติ กตฺวา ฯ ปมาทฏฺฐานนฺติ ปมาทการณํ ฯ ยาย เจตนาย ตํ มชฺชํ ปิวนฺติ ตสฺสา เอตํ อธิวจนํ ฯ สุราเมรยมชฺเช ปมาทฏฺฐานํ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานํ ฯ ตสฺมา สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ฯ วิกาลโภชนาติ อรุณุคฺคมนโต ปฏฺฐาย ยาว มชฺฌนฺติกา อยํ พุทฺธาทีนํ อริยานํ อาจิณฺณสมาจิณฺโณ โภชนสฺส กาโล นาม ฯ ตทญฺโญ วิกาโล ฯ ภุญฺชิตพฺพฏฺเฐน โภชนํ ยาคุภตฺตาทิ สพฺพํ ยาวกาลิกวตฺถุ ฯ ยถา จ รตฺตูปรโตติ เอตฺถ รตฺติโภชนํ รตฺตีติ

[ม. ว. ป. ๑๗๐ ส. ต. ๘๓]

อุตฺตรปทโลเปน วุจฺจติ เอวเมตฺถ โภชนชฺโฌหรณํ โภชนนฺติ ฯ
วิกาเล โภชนํ วิกาลโภชนํ ฯ ตโต วิกาลโภชนา ฯ วิกาเล
ยาวกาลิกวตฺถุสฺส อชฺโฌหรณาติ อตฺโถ ฯ อถวา น เอตฺถ
กมฺมสาธโน ภุญฺชิตพฺพตฺถวาจโก โภชนสทฺโท อถโข ภาว-
สาธโน อชฺโฌหรณตฺถวาจโก คเหตพฺโพ ฯ ตสฺมา วิกาเล
โภชนํ อชฺโฌหรณํ วิกาลโภชนํ ฯ กสฺส ปน อชฺโฌหรณนฺติ ฯ
ยามกาลิกาทีนํ อนุญฺญาตตฺตา วิกาลโภชนสทฺทสฺส วา ยาว-
กาลิกชฺโฌหรเณ นิรูฬฺหตฺตา ยาวกาลิกสฺสาติ วิญฺญายติ ฯ
อตฺถโต ปน กายทฺวารปฺปวตฺตา วิกาเล ยาวกาลิกชฺโฌหรณ-
เจตนา วิกาลโภชนนฺติ เวทิตพฺพา ฯ นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนาติ
เอตฺถ สาสนสฺส อนนุโลมตฺตา วิสูกํ ปฏาณิภูตํ ทสฺสนนฺติ
วิสูกทสฺสนํ ฯ นจฺจาทีนํ หิ ทสฺสนํ สจฺฉนฺทราคปฺปวตฺติโต
สงฺเขปโต สพฺพปาปสฺส อกรณนฺติอาทินยปฺปวตฺตํ ภควโต สาสนํ
น อนุโลเมติ ฯ นจฺจญฺจ คีตญฺจ วาทิตญฺจ วิสูกทสฺสนญฺจ
นจฺจคีตวาทิตวิสูกทสฺสนํ ฯ อตฺตนา ปโยชิยมานํ ปเรหิ ปโยชาปิย-
มานญฺเจตฺถ นจฺจํ นจฺจภาวสามญฺญโต ปาลิยํ เอเกเนว นจฺจ-
สทฺเทน คหิตํ ฯ ตถา คีตวาทิตสทฺเทน คายนคายาปนวาทน-
วาทาปนานิ ฯ ตสฺมา อตฺตนา นจฺจนนจฺจาปนาทิวเสน นจฺจา จ
คีตา จ วาทิตา จ อนฺตมโส มยูรนจฺจาทิวเสนาปิ ปวตฺตานํ
นจฺจาทีนํ วิสูกภูตา ทสฺสนา จ เวรมณีติ เอวเมตฺถ อตฺโถ

[ม. ว. ป. ๑๗๐ ส. ต. ๘๓]

ทฏฺฐพฺโพ ฯ นจฺจาทีนิ อตฺตนา ปโยเชตุํ วา ปเรหิ ปโยชาเปตุํ วา ปยุตฺตานิ ปสฺสิตุํ วา เนว ภิกฺขูนํ น ภิกฺขุนีอาทีนํ วฏฺฏติ ฯ ทสฺสเนน เจตฺถ สวนมฺปิ สงฺคหิตํ วิรูเปกเสสนเยน ฯ ยถาสกํ วิสยสฺส อาโลจนสภาวตาย วา ปญฺจนฺนํ วิญฺญาณานํ สวน- กิริยายปิ ทสฺสนสงฺเขปสมฺภวโต ทสฺสนา อิจฺเจว วุตฺตํ ฯ เตเนตํ วุตฺตํ ปญฺจหิ วิญฺญาเณหิ น กิญฺจิ ธมฺมํ ปฏิวิชานาติ อญฺญตฺร อภินิปาตมตฺตาติ ฯ ทสฺสนกมฺยตาย อุปสงฺกมิตฺวา ปสฺสโตเอว เจตฺถ วีติกฺกโม โหติ ฯ จิตนิสินฺนสยโนกาเส ปน อาคตํ คจฺฉนฺตสฺส วา อาปาถคตํ ปสฺสโต สิยา สงฺกิเลโส น วีติกฺกโม ฯ มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานาติ เอตฺถ มาลาติ ยงฺ- กิญฺจิ ปุปฺผํ ฯ กิญฺจาปิ หิ มาลาสทฺโท โลเก พทฺธมาลา- วาจโก ฯ สาสเน ปน รูฬฺหิยา ปุปฺเผสุปิ วตฺตติ ฯ ตสฺมา ยงฺกิญฺจิ ปุปฺผํ พทฺธมพทฺธํ วา ตํ สพฺพํ มาลาติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ คนฺธนฺติ วาสจุณฺณธูปาทิกํ วิเลปนโต อญฺญํ ยงฺกิญฺจิ คนฺธชาตํ ฯ วิเลปนนฺติ วิเลปนตฺถํ ปีสิตฺวา ปฏิยตฺตํ ยงฺกิญฺจิ ฉวิราคกรณํ ฯ ปิลนฺธนํ ธารณํ ฯ อูนฏฺฐานปูรณํ มณฺฑนํ ฯ คนฺธวเสน ฉวิราค- วเสน จ สาทิยนํ วิภูสนํ ฯ เตเนว ทีฆนิกายฏฺฐกถายํ มชฺฌิม- นิกายฏฺฐกถายญฺจ ปิลนฺธนฺโต ธาเรติ นาม อูนฏฺฐานํ ปูเรนฺโต มณฺเฑติ นาม คนฺธวเสน จ ฉวิราควเสน จ สาทิยนฺโต วิภูเสติ นามาติ วุตฺตํ ฯ ปรมตฺถโชติกายํ ปน ขุทฺทกฏฺฐกถายํ มาลาทีสุ

[ม. ว. ป. ๑๗๐ ส. ต. ๘๓]

ธารณาทีนิ ยถาสงฺขํ โยเชตพฺพานีติ เอตฺตกเมว วุตฺตํ ฯ ธานํ
วุจฺจติ การณํ ฯ ตสฺมา ยาย ทุสฺสีลฺยเจตนาย ตานิ มาลา-
ธารณาทีนิ มหาชโน กโรติ สา ธารณมณฺฑนวิภูสนฏฺฐานํ ฯ
อุจฺจาสยนมหาสยนาติ เอตฺถ ฯ อุจฺจาติ อุจฺจสทฺเทน สมานตฺถํ
เอกํ สทฺทนฺตรํ เสติ เอตฺถาติ สยนํ ฯ อุจฺจาสยนญฺจ
มหาสยนญฺจ อุจฺจาสยนมหาสยนํ ฯ อุจฺจาสยนํ วุจฺจติ ปมาณา-
ติกฺกนฺตํ มญฺจาทิ ฯ มหาสยนํ อกปฺปิยตฺถรเณหิ อตฺถตํ
อาสนฺทาทิ ฯ อาสนญฺเจตฺถ สยเนเนว สงฺคหิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ
ยสฺมา ปน อาธาเร ปฏิกฺขิตฺเต ตทาธารา กิริยา ปฏิกฺขิตฺตาว
โหติ ตสฺมา อุจฺจาสยนมหาสยนาอิจฺเจว วุตฺตํ ฯ อตฺถโต ปน
ตทุปโภคภูตนิสชฺชนนิปชฺชเนหิ วิรติ ทสฺสิตาติ ทฏฺฐพฺพา ฯ อถวา
อุจฺจาสยนมหาสยนาติ เอตสฺมึ อตฺเถ เอกเสสนเยน อยํ นิทฺเทโส
กโต ยถา นามรูปปจฺจยา สฬายตนนฺติ ฯ อาสนกิริยา-
ปุพฺพกตฺตา สยนกิริยาย สยนคฺคหเณเนว อาสนมฺปิ คหิตนฺติ
เวทิตพฺพํ ฯ ชาตรูปรชตปฏิคฺคหณาติ เอตฺถ ชาตรูปนฺติ สุวณฺณํ ฯ
รชตนฺติ กหาปโณ โลหมาสโก ชตุมาสโก ทารุมาสโกติ เย
โวหารํ คจฺฉนฺติ ฯ ตสฺส อุภยสฺสาปิ ปฏิคฺคหณํ ชาตรูปรชตฺ-
ปฏิคฺคหณํ ฯ ติวิธญฺเจตฺถ ปฏิคฺคหณํ กาเยน วาจาย มนสาติ
ตตฺถ กาเยน ปฏิคฺคหณํ อุคฺคหณํ วาจาย ปฏิคฺคหณํ
อุคฺคหาปนํ มนสา ปฏิคฺคหณํ สาทิยนนฺติ ติวิธมฺปิ ปฏิคฺคหณํ

[ม. ว. ป. ๑๗๐ ส. ต. ๘๓]

สามญฺญนิทฺเทเสน เอกเสสนเยน วา คเหตฺวา ปฏิคฺคหณาติ วุตฺตํ ฯ ตสฺมา เนว อุคฺคเหตุํ น อุคฺคหาเปตุํ น อุปนิกฺขิตฺตํ วา สาทิยิตุํ วฏฺฏติ ฯ อิมานิ ปน ทส สิกฺขาปทานิ คหฏฺฐานมฺปิ สาธารณานิ ฯ วุตฺตํ เหตํ วิสุทฺธิมคฺเค อุปาสกอุปาสิกานํ นิจฺจสีลวเสน ปญฺจ สิกฺขาปทานิ สติ วา อุสฺสาเห ทส อุโปสถงฺควเสน อฏฺฐาติ อิทํ คหฏฺฐสีลนฺติ ฯ เอตฺถ หิ ทสาติ สามเณเรหิ รกฺขิตพฺพสีลมาห ฆฏิการาทีนํ วิย ฯ ปรมตฺถโชติกายํ ปน ขุทฺทกฏฺฐกถายํ อาทิโต เทฺว จตุตฺถปญฺจมานิ จ อุปาสกานํ สามเณรานญฺจ สาธารณานิ นิจฺจสีลวเสน อุโปสถวเสน ปน อุปาสกานํ สตฺตมํ อฏฺฐมญฺเจกํ องฺคํ กตฺวา สพฺพปจฺฉิมวชฺชานิ สพฺพานิปิ สามเณเรหิ สาธารณานิ ปจฺฉิมมฺปน สามเณรานเมว วิเสสภูตนฺติ วุตฺตํ ฯ ตํ สติ วา อุสฺสาเห ทสาติ อิมินา น สเมติ ฯ

[๑๑๐] นาสนาวตฺถูติ ลิงฺคนาสนาย วตฺถุ ฯ อธิฏฺฐานํ การณนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ กินฺตีติ เกน นุโข อุปาเยน ฯ อตฺตโน ปริเวณนฺติ อิทํ ปุคฺคลิกํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ อยเมตฺถ คณฺฐิปทการานํ อธิปฺปาโย วสฺสคฺเคน ปตฺตเสนาสนนฺติ อิมินา ตสฺส วสฺสคฺเคน ปตฺตํ สงฺฆิกเสนาสนํ วุตฺตํ อตฺตโน ปริเวณนฺติ อิมินาปิ ตสฺเสว ปุคฺคลิกเสนาสนํ วุตฺตนฺติ ฯ อยํ ปเนตฺถ อมฺหากํ ขนฺติ ยตฺถ วา วสตีติ อิมินา สงฺฆิกํ วา

[ม. ว. ป. ๑๗๐ ส. ต. ๘๓]

โหตุ ปุคฺคลิกํ วา ตสฺส นิพทฺธวสนกเสนาสนํ วุตฺตํ ยตฺถ วา ปฏิกฺกมตีติ อิมินา ปน ยํ อาจริยสฺส อุปชฺฌายสฺส วา วสนฏฺฐานํ อุปฏฺฐานาทินิมิตฺตํ นิพทฺธํ ปวิสติ ตํ อาจริยุปชฺฌายานํ วสนฏฺฐานํ วุตฺตํ ฯ ตสฺมา ตทุภยํ ทสฺเสตุํ อุภเยนาปิ อตฺตโน ปริเวณญฺจ วสฺสคฺเคน ปตฺตเสนาสนญฺจ วุตฺตนฺติ อาห ฯ ตตฺถ อตฺตโน ปริเวณนฺติ อิมินา อาจริยุปชฺฌายานํ วสนฏฺฐานํ ทสฺสิตํ ฯ วสฺสคฺเคน ปตฺตเสนาสนนฺติ อิมินา ปน ตสฺส วสนฏฺฐานํ ฯ ตทุภยมฺปิ สงฺฆิกํ วา โหตุ ปุคฺคลิกํ วา อาวรณํ กาตพฺพเมวาติ ฯ มุขทฺวาริกนฺติ มุขทฺวาเรน ภุญฺชิตพฺพํ ฯ ทณฺฑกมฺมํ กตฺวาติ ทณฺฑกมฺมํ โยเชตฺวา ฯ ทณฺเฑนฺติ วิเนนฺติ เอเตนาติ ทณฺโฑ ฯ โสเยว กาตพฺพตฺตา กมฺมนฺติ ทณฺฑกมฺมํ อาวรณาทิ ฯ ทณฺฑกมฺมมสฺส กโรถาติ อสฺส ทณฺฑกมฺมํ โยเชถ อาณาเปถ ฯ ทณฺฑกมฺมนฺติ วา นิคฺคหกมฺมํ ฯ ตสฺมา นิคฺคหมสฺส กโรถาติ วุตฺตํ โหติ ฯ เอส นโย สพฺพตฺถ อีทิเสสุ ฐาเนสุ ฯ เสนาสนคฺคาโห จ ปฏิปฺปสฺสมฺภตีติ อิมินาว ฉินฺนวสฺโส จ โหตีติ ทีเปติ ฯ สเจ อากิณฺณโทโสว โหติ อายตึ สํวเร น ติฏฺฐติ นิกฺกฑฺฒิตพฺโพติ เอตฺถ สเจ ยาวตติยํ วุจฺจมาโน น โอรมติ สงฺฆํ อปโลเกตฺวา นาเสตพฺโพ ฯ ปุน ปพฺพชฺชํ ยาจนฺโตปิ อปโลเกตฺวา ปพฺพาเชตพฺโพติ วทนฺติ ฯ ปจฺฉิมิกาย วสฺสาวาสิกํ ลจฺฉตีติ ปจฺฉิมิกาย ปุน วสฺสํ อุปคตตฺตา ลจฺฉติ ฯ อปโลเกตฺวา ลาโภ

[ม. ว. ป. ๑๗๐-๑ ส. ต. ๘๓-๔]

ทาตพฺโพติ ฉินฺนวสฺสตาย วุตฺตํ ฯ อิตรานิ ปญฺจ สิกฺขาปทานีติ วิกาลโภชนาทีนิ ปญฺจ ฯ อจฺจยํ เทสาเปตพฺโพติ อจฺจโย มํ ภนฺเต อจฺจคมาติอาทินา นเยน เทสาเปตพฺโพ ฯ

[๑๑๑] ปณฺฑกวตฺถุมฺหิ ฯ โย กาฬปกฺเข กาฬปกฺเข อิตฺถี โหติ ชุณฺหปกฺเข ปุริโส อยํ ปกฺขปณฺฑโกติ เกจิ วทนฺติ ฯ อฏฺฐกถายมฺปน กาฬปกฺเข กาฬปกฺเข ปณฺฑโก โหติ ชุณฺหปกฺเข ปนสฺส ปริฬาโห วูปสมฺมตีติ อปณฺฑกปกฺเข ปริฬาหวูปสมสฺเสว วุตฺตตฺตา ปณฺฑกปกฺเข อุสฺสนฺนปริฬาหตฺตา ปณฺฑกภาวาปตฺตีติ วิญฺญายติ ฯ วีมํสิตฺวา ยุตฺตตรํ คเหตพฺพํ[๑] ฯ อิตฺถีภาโว ปุมฺภาโว วา นตฺถิ เอตสฺสาติ อภาวโก ฯ ตสฺมึเยวสฺส ปกฺเข ปพฺพชฺชา วาริตาติ เอตฺถ อปณฺฑกปกฺเข ปพฺพาเชตฺวา ปณฺฑกปกฺเข นาเสตพฺโพติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ เกจิ ปน อปณฺฑกปกฺเข ปพฺพชิโต สเจ กิเลสกฺขยํ ปาปุณาติ น นาเสตพฺโพติ วทนฺติ ฯ ตํ เตสํ มติมตฺตํ ปณฺฑกสฺส กิเลสกฺขยาสมฺภวโต ขีณกิเลสสฺส จ ปณฺฑกภาวานุปปตฺติโต ฯ อเหตุกปฏิสนฺธิกถายํ หิ อวิเสเสน ปณฺฑกสฺส อเหตุกปฏิสนฺธิตา วุตฺตา ฯ อาสิตฺตอุสฺสุยฺยปกฺขปณฺฑกานญฺจ ปฏิสนฺธิโต ปฏฺฐาเยว ปณฺฑกสภาโว น ปวตฺติยํเยวาติ วทนฺติ ฯ เตเนว อเหตุกปฏิสนฺธินิทฺเทเส ชจฺจนฺธชจฺจพธิราทโย วิย ปณฺฑโก ชาติสทฺเทน วิเส-

๑. อิทํ วากฺยํ มรมฺมโปตฺถเก เอวํ ทิสฺสติ ตสฺมา อิทเมเวตฺถ สาร โต ปจฺเจตพฺพํ ฯ

[ม. ว. ป. ๑๗๒-๓ ส. ต. ๘๕-๘]

เสตฺวา น นิทฺทิฏฺโฐ ฯ อิธาปิ จตุตฺถปาราชิกสํวณฺณนายํ อภพฺพ-ปุคฺคเล ทสฺเสนฺเตน ปณฺฑกติรจฺฉานคตอุภโตพฺยญฺชนกา ตโย วตฺถุวิปนฺนา อเหตุกปฏิสนฺธิกา เตสํ สคฺโค อวาริโต มคฺโค ปน วาริโตติ อวิเสเสน วุตฺตํ ฯ

[๑๑๒] เถยฺยสํวาสกวตฺถุมฺหิ ฯ โกลญฺญาติ มาตุวํเส ปิตุวํเส จ ชาตา มาตุปิตุปฺปภูติ สพฺพญาตโย ฯ เถยฺยาย สํวาโส เอตสฺสาติ เถยฺยสํวาสโก ฯ โส จ น สํวาสมตฺตสฺเสว เถนโก อิธาธิปฺเปโต อถโข ลิงฺคสฺส ตทุภยสฺส จ เถนโกปีติ อาห ตโย เถยฺยสํวาสกาติอาทึ ฯ น ยถาวุฑฺฒํ วนฺทนํ สาทิยตีติ ยถาวุฑฺฒํ ภิกฺขูนํ วา สามเณรานํ วา วนฺทนํ น สาทิยติ ฯ ยถาวุฑฺฒํ วนฺทนํ สาทิยตีติ อตฺตนา มุสาวาทํ กตฺวา ทสฺสิต-วสฺสานุรูปํ ยถาวุฑฺฒํ วนฺทนํ สาทิยติ ฯ ภิกฺขุวสฺสคณนาทิโกติ อิมินา น เอกกมฺมาทิโกว อิธ สํวาโส นามาติ ทสฺเสติ ฯ ราช ฯเปฯ ภเยนาติ เอตฺถ ภยสทฺโท ปจฺเจกํ โยเชตพฺโพ ราชภเยน ทุพฺภิกฺขภเยนาติอาทินา ฯ สํวาสํ นาธิวาเสติ ยาว โส สุทฺธมานโสติ ราชภยาทีหิ คหิตลิงฺคตาย โส สุทฺธมานโส ยาว สํวาสํ นาธิวาเสตีติ อตฺโถ ฯ โย หิ ราชภยาทึ วินา เกวลํ ภิกฺขู วญฺเจตฺวา เตหิ สทฺธึ สํวสิตุกามตาย ลิงฺคํ คณฺหาติ โส อสุทฺธจิตฺตตาย ลิงฺคคฺคหเณเนว เถยฺยสํวาสโก นาม โหติ ฯ อยํ ปน ตาทิเสน อสุทฺธจิตฺเตน ภิกฺขู วญฺเจตุกามตาย อภาวโต

[ม. ว. ป. ๑๗๔-๕ ส. ต. ๘๘-๙]

ยาว สํวาสํ นาธิวาเสติ ตาว เถยฺยสํวาสโก นาม น โหติ ฯ เตเนว ราชภยาทีหิ คหิตลิงฺคานํ คิหี มํ สมโณติ ชานนฺตูติ วญฺจนาจิตฺเต สติปิ ภิกฺขูนํ วญฺเจตุกามตาย อภาวา โทโส น ชาโตติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ เกจิ ปน อวูปสนฺตภยตา อิธ สุทฺธจิตฺตตาติ วทนฺติ ฯ เอวญฺจ สติ โส วูปสนฺตภโย ยาว สํวาสํ นาธิวาเสติ ตาว เถยฺยสํวาสโก น โหตีติ อยมตฺโถ วิญฺญายติ ฯ อิมสฺมิญฺจ อตฺเถ วิญฺญายมาเน อวูปสนฺตภยสฺส สํวาสสาทิยเนปิ เถยฺยสํวาสกตา น โหตีติ อาปชฺเชยฺย ฯ น จ อฏฺฐกถายํ อวูปสนฺตภยสฺส สํวาสสาทิยเนปิ อเถยฺยสํวาสกตา ทสฺสิตา ฯ สพฺพปาสณฺฑิยภตฺตานิ ภุญฺชนฺโตติ จ อิมินา อวูปสนฺตภเยนาปิ สํวาสํ อสาทิยนฺเตเนว วสิตพฺพนฺติ ทีเปติ ฯ เตเนว ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ยสฺมา วิหารํ อาคนฺตฺวา สงฺฆิกํ คณฺหนฺตสฺส สํวาสํ ปริหริตุํ ทุกฺกรํ ตสฺมา สพฺพปาสณฺฑิยภตฺตานิ ภุญฺชนฺโตติ อิทํ วุตฺตนฺติ ฯ ตสฺมา ราชภยาทีหิ คหิตลิงฺคตาเยเวตฺถ สุทฺธจิตฺตตาติ คเหตพฺพํ ฯ สพฺพปาสณฺฑิยภตฺตานีติ สพฺพสามยิกานํ สาธารณํ กตฺวา วีถิจตุกฺกาทีสุ ฐเปตฺวา ทาตพฺพภตฺตานิ ฯ กายปริหาริยานีติ กาเยน ปริหริตพฺพานิ ฯ อพฺภุคฺคจฺฉนฺตีติ อภิมุขํ คจฺฉนฺติ ฯ กามนฺตานุฏฺฐาเนนาติ กสิโครกฺขาทิกมฺมกรเณน ฯ ตเทว ปตฺตจีวรํ อาทาย วิหารํ คจฺฉตีติ จีวรานิ นิวาสนปารุปนวเสน อาทาย ปตฺตญฺจ อํสกูเฏ ลคฺเคตฺวา

[ม. ว. ป. ๑๗๕ ส. ต. ๘๙-๙๐]

วิหารํ คจฺฉติ ฯ นาปิ สยํ ชานาตีติ โย เอวํ ปพฺพชติ โส เถยฺยสํวาสโก นาม โหตีติ วา เอวํ กาตุํ น ลภตีติ วา เอวํ ปพฺพชิโต สมโณ น โหตีติ วา น ชานาติ ฯ โย เอวํ ปพฺพชติ โส เถยฺยสํวาสโก นาม โหตีติ อิทํ ปน นิทสฺสนมตฺตํ ฯ อนุปสมฺปนฺนกาเลเยวาติ อิมินา อุปสมฺปนฺนกาเล สุตฺวา สเจปิ นาโรเจติ เถยฺยสํวาสโก น โหตีติ ทีเปติ ฯ สิกฺขํ อปฺปจฺจกฺขาย ฯเปฯ เถยฺยสํวาสโก น โหตีติ อิทํ ภิกฺขูหิ ทินฺนลิงฺคสฺส อปริจฺจตฺตตฺตา น ลิงฺคตฺเถนโก โหติ ลิงฺคานุรูปสฺส สํวาสสฺส สาทิตตฺตา นาปิ สํวาสตฺเถนโก โหตีติ วุตฺตํ ฯ เอโก ภิกฺขุ กาสาเย สอุสฺสาโหว โอทาตํ นิวาเสตฺวาติ เอตฺถาปิ อิทเมว การณํ ทฏฺฐพฺพํ ฯ ปรโต สามเณโร สลิงฺเค ฐิโตติอาทินา สามเณรสฺส วุตฺตวิธาเนสุปิ อเถยฺยสํวาสกปกฺเข อยเมว นโย ฯ ภิกฺขุนิยาปิ เอเสว นโยติ วุตฺตเมวตฺถํ สาปิ คิหิภาวํ ปฏฺฐยมานาติอาทินา วิภาเวติ ฯ โยโกจิ วุฑฺฒปพฺพชิโตติ สามเณรํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ มหาเปฬาทีสูติ เอเตน คิหิสนฺตกํ ทสฺสิตํ ฯ สยํ สามเณโรว สามเณรปฏิปาฏิยา ฯ เป ฯ เถยฺยสํวาสโก น โหตีติ เอตฺถ กิญฺจาปิ เถยฺยสํวาสโก น โหติ ปาราชิกมฺปน อาปชฺชติเยว ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมว ฯ

เถยฺยสํวาสกกถา นิฏฺฐิตา ฯ

[๑๑๓] ติตฺถิยปกฺกนฺตกกถายํ ฯ เตสํ ลิงฺเค อาทินฺนมตฺเต

[ม. ว. ป. ๑๗๕ ส. ต. ๕๐-๓]

ติตฺถิยปกฺกนฺตโก โหตีติ ติตฺถิโย ภวิสฺสามีติ คตสฺส ลิงฺคคฺคหเณเนว เตสํ ลทฺธิปิ คหิตาเยว โหตีติ กตฺวา วุตฺตํ ฯ เกนจิ ปน เตสํ ลิงฺเค อาทินฺนมตฺเต ลทฺธิยา คหิตายปิ อคฺคหิตายปิ ติตฺถิยปกฺกนฺตโก โหตีติ วุตฺตํ ฯ ตํ น คเหตพฺพํ ฯ น หิ ติตฺถิโย ภวิสฺสามีติ คตสฺส ลิงฺคสมฺปฏิจฺฉนโต อญฺญํ ลทฺธิคฺคหณํ นาม อตฺถิ ฯ ลิงฺคสมฺปฏิจฺฉเนเนว หิ โส คหิตลทฺธิโก โหติ ฯ เตเนว วีมํสนตฺถํ กุสจีราทีนิ ฯเปฯ ยาว น สมฺปฏิจฺฉติ ตาว ตํ ลทฺธิ รกฺขติ สมฺปฏิจฺฉิตมตฺเต ติตฺถิยปกฺกนฺตโก โหตีติ วุตฺตํ ฯ นคฺโคว อาชีวกานํ อุปสฺสยํ คจฺฉติ ปทวาเร ปทวาเร ทุกฺกฏนฺติ อาชีวโก ภวิสฺสนฺติ อสุทฺธจิตฺเตน คมนปจฺจยา ทุกฺกฏํ วุตฺตํ ฯ นคฺเคน หุตฺวา คมนปจฺจยาปิ ทุกฺกฏา น มุจฺจติเยว ฯ กูฏวสฺสํ คเณนฺโตติ กูฏวสฺสํ คเณตฺวา สํวาสํ สาทิยนฺโตติ อธิปฺปาโย ฯ

ติตฺถิยปกฺกนฺตกถา นิฏฺฐิตา ฯ

[๑๑๔] ติรจฺฉานคตวตฺถุ อุตฺตานตฺถเมว ฯ

[๑๑๕] มาตุฆาตกาทิวตฺถูสุ ฯ อปวาหนนฺติ อปคมนํ ฯ พหิกรณนฺติ[1] อตฺโถ ฯ ยถา สมานชาติยสฺส วิโกปเน กมฺมํ ครุตรํ น ตถา วิชาติยสฺสาติ อาห มนุสฺสิตฺถีภูตาติ ฯ ปุตฺตสมฺพนฺเธน มาตุปิตุสมญฺญา ทตฺตกิตฺติมาทิวเสนปิ ปุตฺตโวหาโร

๑. ม. ปฏิกรณนฺติ ฯ

[ม. ว. ป. ๑๗๕ ส. ต. ๕๓-๕]

โลเก ทิสฺสติ โส จ โข ปริยายโตติ นิปฺปริยายโต สิทฺธํ ทสฺเสตุํ ชนิกา มาตาติ วุตฺตํ ฯ ยถา มนุสฺสตฺตภาเว จิตสฺเสว กุสลธมฺมานํ ติกฺขวิสทสูรภาวาปตฺติ ยถา ตํ ติณฺณมฺปิ โพธิสตฺตานํ โพธิตฺตยนิปฺผตฺติยํ เอวํ มนุสฺสตฺตภาเว จิตสฺเสว อกุสลธมฺมานมฺปิ ติกฺขวิสทสูรภาวาปตฺตีติ อาห สยมฺปิ มนุสฺส-ชาติเกเนวาติ ฯ จุติอนนฺตรํ ผลํ อนนฺตรํ นาม ฯ ตสฺมึ อนนฺตเร นิยุตฺตํ ตํนิพฺพตฺตเนน อนนฺตรกรณสีลํ อนนฺตรปฺปโยชนํ วา อานนฺตริยํ ฯ เตน อานนฺตริเยน มาตุฆาตกมฺเมน ฯ ปิตุฆาตเกปิ เยน มนุสฺสภูโต ชนโก ปิตา สยมฺปิ มนุสฺสชาติเกเนว สตา สญฺจิจฺจ ชีวิตา โวโรปิโต อยํ อานนฺตริเยน ปิตุฆาตกมฺเมน ปิตุฆาตโกติอาทินา สพฺพํ เวทิตพฺพนฺติ อาห ปิตุฆาตเกปิ เอเสว นโยติ ฯ ปริวตฺติตลิงฺคมฺปิ มาตรํ ปิตรํ วา ชีวิตา โวโรเปนฺตสฺส อานนฺตริยกมฺมํ โหติเยว ฯ สติปิ หิ ลิงฺคปริวตฺเต โสเอว เอกกมฺมนิพฺพตฺโต ภวงฺคปฺปพนฺโธ ชีวิตินฺทฺริยปฺปพนฺโธ จ น อญฺโญติ ฯ โย ปน สยํ มนุสฺโส ติรจฺฉานภูตํ มาตรํ วา ปิตรํ วา สยํ วา ติรจฺฉานภูโต มนุสฺสภูตํ ติรจฺฉานภูโตเยว วา ติรจฺฉานภูตํ ชีวิตา โวโรเปติ ตสฺส กมฺมํ อานนฺตริยํ น โหติ ภาริยํ ปน โหติ อานนฺตริยํ อาหจฺเจว ติฏฺฐติ ฯ เอฬกจตุกฺกํ สงฺคามจตุกฺกํ โจรจตุกฺกญฺเจตฺถ กเถตพฺพํ ฯ เอฬกํ มาเรมีติ อภิสนฺธินาปิ หิ เอฬกฏฺฐาเน ฐิตํ มนุสฺโส มนุสฺสภูตํ

[ม. ว. ป. ๑๗๗-๘ ส. ต. ๔๕-๗]

มาตรํ วา ปิตรํ วา มาเรนฺโต อานนฺตริยํ ผุสติ มรณาธิปฺ-
ปาเยเนว อานนฺตริยวตฺถุโน วิโกปิตตฺตา ฯ เอฬกาภิสนฺธินา ปน
มาตาปิติอภิสนฺธินา วา เอฬกํ มาเรนฺโต อานนฺตริยํ น ผุสติ
อนานนฺตริยวตฺถุภาวโต ฯ มาตาปิติอภิสนฺธินา มาตาปิตโร มาเรนฺโต
ผุสเตว ฯ เอส นโย อิตรสฺมึปิ จตุกฺกทฺวเย ฯ ยถา จ
มาตาปิตูสุ เอวํ อรหนฺเตปิ เอตานิ จตุกฺกานิ เวทิตพฺพานิ ฯ
สพฺพตฺถ หิ ปุริมํ อภิสนฺธิจิตฺตํ อปฺปมาณํ ฯ วธกจิตฺตํ ปน
ตทารมฺมณํ ชีวิตินฺทฺริยญฺจ อานนฺตริยานานนฺตริยภาเว ปมาณํ ฯ
กตานนฺตริยกมฺโม จ ตสฺส กมฺมสฺส วิปากํ ปฏิพาหิสฺสามีติ
สกลจกฺกวาฬํ มหาเจติยปฺปมาเณหิ กาญฺจนถูเปหิ ปูเรตฺวาปิ
สกลจกฺกวาฬํ ปูเรตฺวา นิสินฺนสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส มหาทานํ ทตฺวาปิ
พุทฺธสฺส ภควโต สงฺฆาฏิกณฺณํ อมุญฺจนฺโต วิจริตฺวาปิ กายสฺส
เภทา นิรยเมว อุปปชฺชติ ปพฺพชฺชญฺจ น ลภติ ฯ อิจฺฉมานนฺติ
โอทาตวตฺถวสนํ อิจฺฉมานํ ฯ เตเนวาห คิหิภาเว สมฺปฏิจฺฉิตมตฺเต-
เยวาติ ฯ สงฺฆเภทกกถาย วิตฺถาโร ปรโต อาวิภวิสฺสติ ฯ จตุนฺนํ
กมฺมานนฺติ อปโลกนาทีนํ จตุนฺนํ กมฺมานํ ฯ ทุฏฺฐจิตฺเตนาติ วุตฺต-
เมวตฺถํ วิภาเวติ วธกจิตฺเตนาติ ฯ วธกเจตนาย หิ ทูสิตํ จิตฺตํ
อิธ ทุฏฺฐจิตฺตํ นาม ฯ โลหิตํ อุปฺปาเทตีติ เอตฺถ ตถาคตสฺส
อเภชฺชกายตาย ปรูปกฺกเมน จมฺมจฺเฉทํ กตฺวา โลหิตปคฺฆรณํ
นาม นตฺถิ ฯ สรีรสฺส ปน อนฺโตเยว เอกสฺมึ ฐาเน โลหิตํ

[ม. ว. ป. ๑๗๘-๙ ส. ต. ๙๗-๘]

สโมสรติ อาฆาเตน ปกุปฺปมานํ สญฺจิตํ โหติ ฯ เทวทตฺเตน ปวิทฺธสิลโต ภิชฺชิตฺวา คตา สกฺขลิกาปิ ตถาคตสฺส ปาทนฺตํ ปหริ ฯ ผรสุนา ปหโฏ วิย ปาโท อนฺโตโลหิโตเยว อโหสิ ฯ ชีวโก ปน ตถาคตสฺส รุจิยา สตฺถเกน จมฺมํ ฉินฺทิตฺวา ตมฺหา ฐานา ทุฏฺฐโลหิตํ นีหริตฺวา ผาสุกมกาสิ ฯ เตนสฺส ปุญฺญกมฺมเมว อโหสิ ฯ เตนาห ชีวโก วิยาติอาทึ ฯ อถ เย ปรินิพฺพุเต ตถาคเต เจติยํ ภินฺทนฺติ โพธึ ฉินฺทนฺติ ธาตุมฺหิ อุปกฺกมนฺติ เตสํ กึ โหตีติ ฯ ภาริยํ กมฺมํ โหติ อานนฺตริยสทิสํ ฯ สธาตุกํ ปน ถูปํ วา ปฏิมํ วา พาธมานํ โพธิสาขํ ฉินฺทิตุํ วฏฺฏติ ฯ สเจปิ ตตฺถ นิลีนา สกุณา เจติเย วจฺจํ ปาเตนฺติ ฯ ฉินฺทิตุํ วฏฺฏติเยว ฯ ปริโภคเจติยโต หิ สรีรเจติยํ ครุตรํ ฯ เจติยวตฺถุํ ภินฺทิตฺวา คจฺฉนฺตํ โพธิมูลํปิ ฉินฺทิตฺวา หริตุํ วฏฺฏติ ฯ ยา ปน โพธิสาขา โพธิฆรํ พาธติ ตํ เคหรกฺขณตฺถํ ฉินฺทิตุํ น ลภติ ฯ โพธิอตฺถํ หิ เคหํ น เคหตฺถาย โพธึ๑ ฯ อาสนฆเรปิ เอเสว นโย ฯ ยสฺมึ ปน อาสนฆเร ธาตุ นิหิตา โหติ ตสฺส รกฺขณตฺถาย โพธิสาขํ ฉินฺทิตุํ วฏฺฏติ ฯ โพธิชคฺคนตฺถํ โอโชหรณสาขํ วา ปูติฏฺฐานํ วา ฉินฺทิตุํ วฏฺฏติเยว ฯ สตฺถุ รูปกายปฏิชคฺคเน วิย ปุญฺญมฺปิ โหติ ฯ

[๑๑๖] อุภโต พฺยญฺชนมสฺส อตฺถีติ อุภโตพฺยญฺชนโกติ

๑. โพธีติ มญฺเญ ฯ

[ม. ว. ป. ๑๗๙-๘๐ ส. ต. ๙๘-๙]

อิมินา อสมานาธิกรณวิสโย พาหิรตฺถสมาโสยํ ปุริมปเท จ วิภตฺติ-
อโลโปติ ทสฺเสติ ฯ พฺยญฺชนนฺติ เจตฺถ อิตฺถีนิมิตฺตญฺจ ปุริส-
นิมิตฺตญฺจ อธิปฺเปตํ ฯ อถ อุภโตพฺยญฺชนกสฺส เอกเมว อินฺทฺริยํ
อุทาหุ เทฺวติ ฯ เอกเมว ยสฺส อิตฺถินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชติ ตสฺส
ปุริสินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชตีติ โน ยสฺส วา ปน ปุริสินฺทฺริยํ
อุปฺปชฺชติ ตสฺส อิตฺถินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชตีติ โนติ เอกสฺมึ สนฺตาเน
อินฺทฺริยทฺวยสฺส ปฏิสิทฺธตฺตา ฯ ตญฺจ โข อิตฺถีอุภโตพฺยญฺชนกสฺส
อิตฺถินฺทฺริยํ ปุริสอุภโตพฺยญฺชนกสฺส ปุริสินฺทฺริยํ ฯ ยทิ เอวํ
ทุติยพฺยญฺชนกสฺส อภาโว อาปชฺชติ อินฺทฺริยํ หิ พฺยญฺชนการณํ
วุตฺตํ ตญฺจ ตสฺส นตฺถีติ ฯ วุจฺจเต ฯ น ตสฺส อินฺทฺริยํ
ทุติยพฺยญฺชนการณํ ฯ กสฺมา ฯ สทา อภาวโต ฯ อิตฺถีอุภโต-
พฺยญฺชนกสฺส หิ ยทา อิตฺถิยา ราคจิตฺตํ อุปฺปชฺชติ ตทา ปุริส-
พฺยญฺชนํ ปากฏํ โหติ อิตฺถีพฺยญฺชนํ ปฏิจฺฉนฺนํ คุฬฺหํว โหติ ฯ
ตถา อิตรสฺส อิตรํ ฯ ยทิ จ เตสํ อินฺทฺริยํ ทุติยพฺยญฺชนการณํ
ภเวยฺย สทาปิ พฺยญฺชนทฺวยํ ติฏฺเฐยฺย น ปน ติฏฺฐติ ฯ
ตสฺมา เวทิตพฺพเมตํ น ตสฺส ตํ พฺยญฺชนการณํ กมฺมสหายํ
ปน ราคจิตฺตเมเวตฺถ การณนฺติ ฯ ยสฺมา จสฺส เอกเมว อินฺทฺริยํ
โหติ ตสฺมา อิตฺถีอุภโตพฺยญฺชนโก สยมฺปิ คพฺภํ คณฺหาติ
ปรํปิ คณฺหาเปติ ฯ ปุริสอุภโตพฺยญฺชนโก ปรํ คพฺภํ คณฺหาเปติ
สยํ ปน น คณฺหาติ ฯ ยทิ ปฏิสนฺธิยํ ปุริสลิงฺคํ ยทิ ปฏิสนฺธิยํ

[ม. ว. ป. ๑๘๐ ส. ต. ๙๙]

อิตฺถีลิงฺคนฺติ จ ปฏิสนฺธิยํ ลิงฺคสพฺภาโว กุรุนฺทิยํ วุตฺโต ฯ
โส เจ อยุตฺโต ฯ ปวตฺติยํเยว หิ อิตฺถีลิงฺคาทีนิ สมุฏฺฐหนฺติ
น ปฏิสนฺธิยํ ฯ ปฏิสนฺธิยํ ปน อินฺทฺริยเมว สมุฏฺฐาติ น ลิงฺคาทีนิ
น จ อินฺทฺริยเมว ลิงฺคนฺติ สกฺกา วตฺตุํ อินฺทฺริยลิงฺคานํ ภินฺน-
สภาวตฺตา ฯ วุตฺตํ เหตํ อฏฺฐสาลินิยํ อิตฺถตฺตํ อิตฺถีภาโวติ
อุภยํ เอกตฺถํ อิตฺถีสภาโวติ อตฺโถ อยํ กมฺมโช ปฏิสนฺธิ-
สมุฏฺฐิโต อิตฺถีลิงฺคาทิ ปน อิตฺถินฺทฺริยํ ปฏิจฺจ ปวตฺเต
สมุฏฺฐิตํ ยถา พีเช สติ พีชํ ปฏิจฺจ พีชปจฺจยา รุกฺโข
วฑฺฒิตฺวา สาขาวิฏปสมฺปนฺโน อากาสํ ปูเรตฺวา ติฏฺฐติ เอวเมว
อิตฺถีภาวสงฺขาเต อิตฺถินฺทฺริเย สติ อิตฺถีลิงฺคาทีนิ โหนฺติ พีชํ
วิย หิ อิตฺถินฺทฺริยํ พีชํ ปฏิจฺจ วฑฺฒิตฺวา อากาสํ ปูเรตฺวา
ฐิตรุกฺโข วิย อิตฺถินฺทฺริยํ ปฏิจฺจ อิตฺถีลิงฺคาทีนิ ปวตฺเต สมุฏฺฐหนฺติ
ตตฺถ อิตฺถินฺทฺริยํ น จกฺขุวิญฺเญยฺยํ มโนวิญฺเญยฺยเมว
อิตฺถีลิงฺคาทีนิ จกฺขุวิญฺเญยฺยานิปิ มโนวิญฺเญยฺยานิปีติ ฯ เตเนวาห
ตตฺถ วิจารณกฺกโม วิตฺถารโต อฏฺฐสาลินิยา ธมฺมสงฺคหฏฺฐกถายํ
เวทิตพฺโพติ ฯ

[๑๑๗] สิกฺขาปทํ อปฺปญฺญตฺตํ โหตีติ อิเธว ปญฺญตฺต-
สิกฺขาปทํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ อุปชฺฌํ อคฺคาหาเปตฺวาติ อุปชฺฌาโย
เม ภนฺเต โหหีติ เอวํ อุปชฺฌํ อคฺคาหาเปตฺวา ฯ กมฺมวาจาย
ปน อุปชฺฌากิตฺตนํ กตํเยวาติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ อญฺญถา ปุคฺคลํ

[ม. ว. ป. ๑๘๐ ส. ต. ๙๙-๑๐๐]

น ปรามสตีติ วุตฺตกมฺมวิปตฺติสมฺภวโต กมฺมํ กุปฺเปยฺย ฯ เตเนว อุปชฺฌายํ อกิตฺเตตฺวาติ อวตฺวา อุปชฺฌํ อคฺคาหาเปตฺวา อิจฺเจว วุตฺตํ ฯ ยถา จ อปริปุณฺณปตฺตจีวรสฺส อุปสมฺปาทน-กาเล กมฺมวาจาย ปริปุณฺณสฺส ปตฺตจีวรนฺติ อสนฺตํ วตฺถุํ กิตฺเตตฺวา กมฺมวาจาย กตายปิ อุปสมฺปทา รูหติ เอวํ อยํ พุทฺธรกฺขิโต อายสฺมโต ธมฺมรกฺขิตสฺส อุปสมฺปทาเปกฺโขติ อสนฺตํ ปุคฺคลํ กิตฺเตตฺวา เกวลํ สนฺตปทนีหาเรน กมฺมวาจาย กตาย อุปสมฺปทา รูหติเยวาติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ เตเนวาห กมฺมํ ปน น กุปฺปตีติ ฯ น ภิกฺขเว อนุปชฺฌายโก อุปสมฺปาเทตพฺโพ โย อุปสมฺปาเทยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ เอตฺตกเมว วตฺวา โส จ ปุคฺคโล อนุปสมฺปนฺโนติ อวุตฺตตฺตา กมฺมวิปตฺติลกฺขณสฺส จ อสมฺภวโต ตํ น คเหตพฺพนฺติ วุตฺตํ ฯ ปญฺจวคฺคกรณญฺเจ ภิกฺขเว กมฺมํ ปณฺฑกปญฺจโม กมฺมํ กเรยฺย อกมฺมํ น จ กรณียนฺติอาทิวจนโต ปณฺฑกาทีนมฺปิ อุภโตพฺยญฺชนกปริยนฺตานํ คณปูรกภาเวเยว กมฺมํ กุปฺปติ น อญฺญถาติ อาห อุภโต-พฺยญฺชนกุปชฺฌายปริโยสาเนสุปิ เอเสว นโยติ ฯ อญฺเญ วา ภิกฺขู ทาตุกามา โหนฺตีติ สมฺพนฺโธ ฯ อนามฏฺฐปิณฺฑปาตนฺติ อคฺคหิตอคฺคํ ปิณฺฑปาตํ ฯ สามเณรภาคสมโก อามิสภาโคติ เอตฺถ กิญฺจาปิ สามเณรานมฺปิ อามิสภาคสฺส สมกเมว ทิยฺย-มานตฺตา วิสุํ สามเณรภาโค นาม นตฺถิ เหฏฺฐา คจฺฉนฺตํ ปน

[ม. ว. ป. ๑๘๐ ส. ต. ๑๑๐]

กจฺฉุคตฺโต วาติอาที สนฺธาย วทติ ฯ วาตณฺฑิโกติ อณฺฑเกสุ วุฑฺฒิโรเคน สมนฺนาคโต ฯ วิกโฏติ ติริยงฺคมนปาเทหิ สมนฺนาคโต ยสฺส จงฺกมโต ชาณุกา พหิ นิคจฺฉนฺติ ฯ สณฺโฑติ ปจฺฉโต ปริวตฺตปาเทหิ สมนฺนาคโต ยสฺส จงฺกมโต ชาณุกา อนฺโต ปวิสนฺติ ฯ กุทณฺฑปาทตาย การณํ วิภาเวติ มชฺเฌ สงฺกุฏิตปาทตฺตาติ ฯ อคฺเค สงฺกุฏิตปาทตฺตาติ กุณฺฑปาทตาย การณนิทสฺสนํ ฯ กุณฺฑปาทสฺเสว คมนสภาวํ วิภาเวติ ปิฏฺฐิ-ปาทคฺเคน จงฺกมนฺโตติ ฯ มมฺมนนฺติ ขลิตวจนํ ฯ โย เอกเมว อกฺขรํ จตุปญฺจกฺขตฺตุํ วทติ ตสฺเสตํ อธิวจนํ ฯ

หตฺถจฺฉินฺนาทิวตฺถุกถา นิฏฺฐิตา ฯ

[๑๑๙] นิสฺสยปฏิสํยุตฺตวตฺถูสุ ฯ ภิกฺขูหิ สมาโน สีลาทิคุณ-ภาโค อสฺสาติ ภิกฺขุสภาโค ฯ ตสฺส ภาโว ภิกฺขุสภาคตา ฯ เทฺว ตีณิ ทิวสานิ วสิตฺวา คนฺตุกาเมน อนิสฺสิเตน วสิตพฺพนฺติ เอตฺถ ยาว ภิกฺขุสภาคตํ ชานามีติ อาโภคํ วินาปิ อนิสฺสิเตน วสิตุํ วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโย ฯ ภิกฺขุสภาคตํ ปน ชานนฺโต เสฺว คมิสฺสามิ กึ เม นิสฺสเยนาติ อรุณํ อุฏฺฐาเปตุํ น ลภติ ฯ ปุรารุณา อุฏฺฐหิตฺวาว คมิสฺสามีติ อาโภเคน สยนฺตสฺส สเจ อรุโณ อุคฺคจฺฉติ วฏฺฏติ ฯ สตฺตาหํ วสิสฺสามีติ อาลยํ กโรนฺเตน ปน นิสฺสโย คเหตพฺโพติ สตฺตาหมตฺตํ วสิสฺสามิ กึ ภิกฺขุสภาคตาชานเนนาติ ชานเน ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา วสิตุํ น ลภติ

[ม. ว. ป. ๑๘๓ ส. ต. ๑๐๓-๗]

กจฺฉุคตฺโต วาติอาทึ สนฺธาย วทติ ฯ วาตณฺฑิโกติ อณฺฑเกสุ วุฑฺฒิโรเคน สมนฺนาคโต ฯ วิกโฏติ ติริยงฺคมนปาเทหิ สมนฺนาคโต ยสฺส จงฺกมโต ชาณุกา พหิ นิคจฺฉนฺติ ฯ สณฺโฑติ ปจฺฉโต ปริวตฺตปาเทหิ สมนฺนาคโต ยสฺส จงฺกมโต ชาณุกา อนฺโต ปวิสนฺติ ฯ กุทณฺฑปาทตาย การณํ วิภาเวติ มชฺเฌ สงฺกุฏิตปาทตฺตาติ ฯ อคฺเค สงฺกุฏิตปาทตฺตาติ กุณฺฑปาทตาย การณนิทสฺสนํ ฯ กุณฺฑปาทสฺเสว คมนสภาวํ วิภาเวติ ปิฏฺฐิ-ปาทคฺเคน จงฺกมนฺโตติ ฯ มมฺมนนฺติ ขลิตวจนํ ฯ โย เอกเมว อกฺขรํ จตุปญฺจกฺขตฺตุํ วทติ ตสฺเสตํ อธิวจนํ ฯ

หตฺถจฺฉินฺนาทิวตฺถุกถา นิฏฺฐิตา ฯ

[๑๑๙] นิสฺสยปฏิสํยุตฺตวตฺถูสุ ฯ ภิกฺขูหิ สมาโน สีลาทิคุณ-ภาโค อสฺสาติ ภิกฺขุสภาโค ฯ ตสฺส ภาโว ภิกฺขุสภาคตา ฯ เทฺว ตีณิ ทิวสานิ วสิตฺวา คนฺตุกาเมน อนิสฺสิเตน วสิตพฺพนฺติ เอตฺถ ยาว ภิกฺขุสภาคตํ ชานามีติ อาโภคํ วินาปิ อนิสฺสิเตน วสิตุํ วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโย ฯ ภิกฺขุสภาคตํ ปน ชานนฺโต เสฺว คมิสฺสามิ กึ เม นิสฺสเยนาติ อรุณํ อุฏฺฐาเปตุํ น ลภติ ฯ ปุรารุณา อุฏฺฐหิตฺวาว คมิสฺสามีติ อาโภเคน สยนฺตสฺส สเจ อรุโณ อุคฺคจฺฉติ วฏฺฏติ ฯ สตฺตาหํ วสิสฺสามีติ อาลยํ กโรนฺเตน ปน นิสฺสโย คเหตพฺโพติ สตฺตาหมตฺตํ วสิสฺสามิ กึ ภิกฺขุสภาคตาชานเนนาติ ชานเน ธุรํ นิกฺขิปิตฺวา วสิตุํ น ลภติ

[ม. ว. ป. ๑๘๓ ส. ต. ๑๐๓-๗]

ภิกฺขุสภาคตํ อุปปริกฺขิตฺวา นิสฺสโย คเหตพฺโพติ อตฺโถ ฯ
อนฺตรามคฺเค วิสฺสมนฺโต วา ฯเปฯ อนาปตฺตีติ อสติ นิสฺสย-
ทายเก อนาปตฺติ ฯ ตสฺส นิสฺสายาติ ปาลิอนุรูปโต วุตฺตํ ฯ
ตํ นิสฺสายาติ อตฺโถ ฯ สเจ ปน อาสาฬฺหมาเส ฯเปฯ ตตฺถ
คนฺตพฺพนฺติ เอตฺถ สเจ โส วสฺสูปนายิกาย อาสนฺนาย คนฺตุกาโม
สุณาติ อสุโก มหาเถโร อาคมิสฺสตีติ ตญฺเจ อาคเมติ
วฏฺฏติ ฯ อาคเมนฺตสฺเสว เจ วสฺสูปนายิกทิวโส โหติ[๑] คนฺตพฺพํ
ตตฺถ ยตฺถ นิสฺสยทายกํ ลภติ ฯ เกจิ ปน สเจ โส
คจฺฉนฺโต ชีวิตนฺตรายํ พฺรหฺมจริยนฺตรายํ วา ปสฺสติ ตตฺเถว
วสิตพฺพนฺติ วทนฺติ ฯ

[๑๒๐] อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนามสฺส อายสฺมโตติ นาม-
กิตฺตนสฺส อนุสฺสาวนาย อาคตตฺตา นาหํ อุสฺสหามิ เถรสฺส
นามํ คเหตุนฺติ วุตฺตํ ฯ อายสฺมโต ปิปฺผลิสฺส อุปสมฺปทา-
เปกฺโขติ เอวํ นามํ คเหตุํ น อุสฺสหามีติ อตฺโถ ฯ โคตฺเตนปิ
อนุสฺสาเวตุนฺติ วจนโต เยน โวหาเรน โวหรนฺติ เตน วฏฺฏตีติ
สิทฺธํ ฯ โก นาม เต อุปชฺฌาโยติ ปุฏฺเฐนปิ โคตฺตเมว นามํ
กตฺวา วตฺตพฺพนฺติ สิทฺธํ โหติ ฯ ตสฺมา จตฺูพิเธสุ นาเมสุ
เยน เกนจิ นาเมน อนุสฺสาวนา กาตพฺพาติ วทนฺติ ฯ เอกสฺส
พหูนิ นามานิ โหนฺติ ฯ ตตฺถ เอกํ นามํ ญตฺติยา เอกํ อนุสฺ-

๑. ม. เอตฺถนฺตเร โหตูติ อตฺถิ ฯ

[ม. ว. ป. ๑๘๖-๗ ส. ต. ๑๑๐-๑]

สาวนาย กาตุํ น วฏฺฏติ ฯ อตฺถโต พฺยญฺชนโต จ อภินฺนาหิ
อนุสฺสาวนาหิ ภวิตพฺพนฺติ ฯ กิญฺจาปิ อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺ-
นามสฺส อายสฺมโตติ ปาลิยํ อายสฺมโตติ ปทํ ปจฺฉา วุตฺตํ ฯ
กมฺมวาจาปาลิยมฺปน อยํ พุทฺธรกฺขิโต อายสฺมโต ธมฺม-
รกฺขิตสฺสาติ ปฐมํ ลิขิตนฺติ ฯ ตํ อุปฺปฏิปาฏิยา วุตฺตนฺติ น
ปจฺเจตพฺพํ ฯ ปาลิยํ หิ อิตฺถนฺนาโม อิตฺถนฺนามสฺส อายสฺมโตติ
อตฺถมตฺตํ ทสฺสิตํ ฯ ตสฺมา ปาลิยํ อวุตฺโตปิ อยํ พุทฺธรกฺขิโต
อายสฺมโต ธมฺมรกฺขิตสฺสาติ กมฺมวาจาปาลิยํ ปโยโค ทสฺสิโต ฯ
น เม ทิฏฺโฐ อิโต ปุพฺเพ อิจฺจายสฺมา สารีปุตฺโตติ จ อายสฺมา
สารีปุตฺโต อตฺถกุสโลติ จ ปฐมํ อายสฺมาติ ปโยคสฺส ทสฺสนโตติ
วทนฺติ ฯ กตฺถจิ อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตตฺเถรสฺสาติ วตฺวา กตฺถจิ
เกวลํ พุทฺธรกฺขิตสฺสาติ สาเวติ สาวนํ หาเปตีติ น วุจฺจติ
นามสฺส อหาปิตตฺตาติ เอเก ฯ สเจ กตฺถจิ อายสฺมโต
พุทฺธรกฺขิตสฺสาติ วตฺวา กตฺถจิ พุทฺธรกฺขิตสฺสายสฺมโตติ สาเวติ
ปาฐานุรูปตฺตา เขตฺตเมว โอติณฺณนฺติปิ เอเก ฯ พฺยญฺชนเภทปฺ-
ปสงฺคโต อนุสฺสาวนานํ ตํ น วฏฺฏตีติ วทนฺติ ฯ สเจ ปน
สพฺพฏฺฐาเนปิ เอเกเนว ปกาเรน วทติ วฏฺฏติ ฯ เอกา-
นุสฺสาวเนติ เอตฺถ เอกโต อนุสฺสาวนํ เอเตสนฺติ เอกานุสฺสาวนาติ
อสมานาธิกรณวิสโย พาหิรตฺถสมาโสติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ เตเนวาห
เทฺว เอกโต อนุสฺสาวเนติ ฯ ตตฺถ เอกโตติ เอกกฺขเณติ
[ม. ว. ป. ๑๘๗ ส. ต. ๑๑๑]

อตฺโถ ฯ วิภตฺติอโลเปน จายํ นิทฺเทโส ฯ ปุริมนเยเนว เอกโต อนุสฺสาวเน กาตุนฺติ เอเกน เอกสฺส อญฺเญน อิตรสฺสาติอาทินา ปุพฺเพ วุตฺตนเยน ทฺวีหิ วา ตีหิ วา อาจริเยหิ เอเกน วา เอกโต อนุสฺสาวเนว กาตุํ ฯ

[๑๒๑] วชฺชาวชฺชํ อุปนิชฺฌายตีติ อุปชฺฌาติ อิมินา อุปชฺฌาย-สทฺทสมานตฺโถ อุปชฺฌาสทฺโทปีติ ทสฺเสติ ฯ

[๑๒๒] สมฺโภเคติ ธมฺมสมฺโภเค อามิสสมฺโภเค จ ฯ อนาปตฺติ สมฺโภเค สํวาเสติ เอตฺถ จ อยมธิปฺปาโย ยสฺมา อยํ โอสารณกมฺมสฺส กตตฺตา ปกตตฺตฏฺฐาเน ฐิโต ตสฺมา น อุกฺขิตฺตเกน สทฺธึ สมฺโภคาทิปจฺจยา ปาจิตฺติยํ นาปิ อลชฺชินา สทฺธึ ปริโภคปจฺจยา ทุกฺกฏํ อลชฺชิลกฺขณานุปปตฺติโต ฯ โย หิ อุจฺฉุรสกสฏฺฐานํ สตฺตาหกาลิกยาวชีวิกตฺตา วฏฺฏติ วิกาเล อุจฺฉุํ ขาทิตุนฺติ สญฺญํ อุปฺปาเทตฺวา ตํ ขาทิตฺวา ตปฺปจฺจยา ปาจิตฺติยํ น ปสฺสติ วฏฺฏตีติ ตถสญฺญิตาย โย วา ปน อาปตฺติมาปนฺน-ภาวํ ปฏิชานิตฺวาน ปฏิกโรมีติ อภินิวิสติ อยํ

สญฺจิจฺจ อาปตฺตึ อาปชฺชติ อาปตฺตึ ปริคูหติ

อคติคมนญฺจ คจฺฉติ เอทิโส วุจฺจติ อลชฺชิปุคฺคโลติ วุตฺตลกฺขเณ อปตนโต อลชฺชี นาม น โหติ ฯ ตสฺมา ยถา ปุพฺเพปิ ยาว อุกฺเขปนียกมฺมํ น กตํ ตาว เตน สทฺธึ สมฺโภเค สํวาเส จ อนาปตฺติ เอวมิธาปีติ สพฺพถา อนาปตฺติฏฺฐาเนเยว

[ม. ว. ป. ๑๘๗-๙๖ ส. ต. ๑๑๑-๒]

อนาปตฺติ วุตฺตาติ เวทิตพฺพํ ฯ น หิ ภควา อลชฺชินา สทฺธึ
สมฺโภคปจฺจยา อาปตฺติสมฺภเว สติ อนาปตฺติ สมฺโภเค สํวาเสติ
วทติ ฯ ตโต ยเมตฺถ เกนจิ อนาปตฺติ สมฺโภเค สํวาเสติ
อิมินา ปาจิตฺติเยน อนาปตฺติ วุตฺตา อลชฺชิปริโภคปจฺจยา
ทุกฺกฏํ ปน อาปชฺชติเยวาติ วตฺวา พหุธา ปปญฺจิตํ ฯ น ตํ
สารโต ปจฺเจตพฺพํ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมว ฯ

อิติ สมนฺตปาสาทิกาย วินยฏฺฐกถาย สารตฺถทีปนิยํ
มหาขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[ม. ว. ป. ๑๙๗-๒๐๐ ส. ต. ๑๑๓]

อุโปสถกฺขนฺธกวณฺณนา

[๑๒๓] อุโปสถกฺขนฺธเก ฯ ตรนฺติ ปฺลวนฺติ เอตฺถ พาลาติ ติตฺถํ ฯ อิโตติ อิมสฺมึ สาสเน ลทฺธิโต ฯ ตํ กเถนฺตีติ อิมสฺมึ นาม ทิวเส มุหุตฺเต วา อิทํ กตฺตพฺพนฺติอาทินา กเถนฺติ ฯ

[๑๒๔] สุณาตุ เม ภนฺเตติอาทีสุ ยํ วตฺตพฺพํ ตํ มาติกฏฺฐกถายํ วิตฺถารโต อาคตเมวาติ น อิธ วิตฺถารยิสฺสาม อตฺถิเกหิ ปน ตโตเยว คเหตพฺพํ ฯ อาปชฺชิตฺวา วา วุฏฺฐิโตติ เอตฺถ อาโรจิตาปิ อาปตฺติ อสนฺตี นาม โหตีติ เวทิตพฺพํ ฯ เตเนว มาติกฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ยสฺส ปน เอวํ อนาปนฺนา วา อาปตฺติ อาปชฺชิตฺวา จ ปน วุฏฺฐิตา วา เทสิตา วา อาโรจิตา วา อาปตฺติ ตสฺส สา อาปตฺติ อสนฺตี นาม โหตีติ ฯ มุสาวาโท นาม วจีเภทปจฺจยา โหตีติ อาห น มุสาวาทลกฺขเณนาติ ฯ ภควโต ปน วจเนนาติ สมฺปชานมุสาวาโท กึ โหติ ทุกฺกฏํ โหตีติ อิมินา วจเนน ฯ วจีทฺวาเร อกิริยสมุฏฺฐานา อาปตฺติ โหตีติ ฯ ยสฺมา ยสฺส ภิกฺขุโน อธมฺมิกาย ปฏิญฺญาย ตุณฺหี-ภูตสฺส นิสินฺนสฺส มโนทฺวาเร อาปตฺติ นาม นตฺถิ ยสฺมา ปน อาวิกาตพฺพํ น อาวิกาสิ เตนสฺส วจีทฺวาเร อกิริยสมุฏฺฐานา อาปตฺติ โหติ ฯ วาจาติ วาจาย ฯ ยการโลเปนายํ นิทฺเทโส ฯ เกนจิ มนุเชน วาจาย อนาลปนฺโตติ โยเชตพฺพํ ฯ คิรํ โน จ ปเร ภเณยฺยาติ อิติเม โสสฺสนฺตีติ ปรปุคฺคเล สนฺธาย สทฺทมฺปิ

[ม. ว. ป. ๒๐๑-๔ ส. ต. ๑๑๔]

น นิจฺฉาเรยฺย ฯ อาปชฺเชยฺย วาจสิกนฺติ วาจโต สมุฏฺฐิตํ อาปตฺตึ อาปชฺเชยฺย ฯ อนฺตรายกโรติ วิปฺปฏิสารวตฺถุตาย ปามุชฺชาทิสมฺภวํ นิวาเรตฺวา ปฐมชฺฌานาทีนํ อธิคมาย อนฺตรายกโร ฯ ตสฺส ภิกฺขุโน ผาสุ โหตีติ อวิปฺปฏิสารมูลกานํ ปามุชฺชาทีนํ วเสน ตสฺส ภิกฺขุโน สุขา ปฏิปทา สมฺปชฺชตีติ อตฺโถ ฯ

[๑๒๕] อิตโรปีติ๑ สุทฺธปิสุปพฺพตาทึ สนฺธาย วทติ ฯ หตฺถิปฺปมาโณ นาม ปพฺพโต เหฏฺฐิมโกฏิยา อฑฺฒฏฺฐมรตนุพฺเพโธ ฯ ตสฺมาติ ยสฺมา เอเกน น วฏฺฏติ ตสฺมา ทฺวตฺตึสปลคุฬปิณฺฑปฺปมาณตา ถูลตาย คเหตพฺพา น ตุลคณนาย ฯ อนฺโตสารมิสฺสกานนฺติ อนฺโตสารรุกฺเขหิ มิสฺสกานํ ฯ สูจิทณฺฑกปฺปมาโณติ สีหลทีเป เลขนทณฺฑปฺปมาโณติ วทนฺติ ฯ โส จ กนิฏฺฐงฺคุลิปริมาโณติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ เอตนฺติ นวมูลสาขานิคฺคมนํ ฯ ปรภาเค กิตฺเตตุํ วฏฺฏตีติ พหิ นิกฺขมิตฺวา ฐิเตสุ อฏฺฐสุ มคฺเคสุ เอกิสฺสา ทิสาย เอกํ อปราย เอกนฺติ เอวํ จตูสุ ฐาเนสุ กิตฺเตตุํ วฏฺฏติ ฯ ยตฺถ กตฺถจิ อุตฺตรนฺติยา ภิกฺขุนิยา อนฺตรวาสโก เตมิยตีติ สิกฺขากรณิยํ อาคตลกฺขเณน ติมณฺฑลํ ปฏิจฺฉาเทตฺวา อนฺตรวาสกํ อนุกฺขิปิตฺวา ติตฺเถน วา อติตฺเถน วา อุตฺตรนฺติยา ภิกฺขุนิยา เอกทฺวงฺคุลมตฺตมฺปิ อนฺตรวาสโก เตมิยติ ฯ ภิกฺขุนิยาเยว คหณญฺเจตฺถ ภิกฺขุนีวิภงฺเค ภิกฺขุนิยา วเสน นทีลกฺขณสฺส

๑. อิโต ปเรสูติ สมนฺตปฺปาสาทิกายํ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ป. ๒๐๔-๙ ส. ต. ๑๑๔-๒๐]

ปาลิยํ อาคตตฺตา เตเนว นเยน ทสฺสนตฺถํ กตํ ฯ สีมํ พนฺธนฺตานํ นิมิตฺตํ โหตีติ อยํ วุตฺตลกฺขณา นที สมุทฺทํ วา ปวิสตุ ตฬากํ วา ปภวโต ปฏฺฐาย นิมิตฺตํ โหติ ฯ อชฺโฌตฺถริตฺวา อาวรณํ ปวตฺตติเยวาติ อาวรณํ อชฺโฌตฺถริตฺวา สนฺทติเยว ฯ อปฺปวตฺต-มานาติ อสนฺทมานุทกา ฯ อาวรณํ หิ ปตฺวา นทิยา ยตฺตเก ปเทเส อุทกํ อสนฺทมานํ สนฺติฏฺฐติ ตตฺถ นทีนิมิตฺตํ กาตุํ น วฏฺฏติ ฯ อุปริ สนฺทมานฏฺฐาเนเยว วฏฺฏติ ฯ อสนฺทมานฏฺ-ฐาเน ปน อุทกนิมิตฺตํ กาตุํ วฏฺฏติ ฯ ฐิตเมว หิ อุทกํ อุทก-นิมิตฺเต วฏฺฏติ น สนฺทมานํ ฯ เตเนวาห ปวตฺตนฏฺฐาเน นทีนิมิตฺตํ อปฺปวตฺตนฏฺฐาเน อุทกนิมิตฺตํ กาตุํ วฏฺฏตีติ ฯ นทึ ภินฺทิตฺวาติ มาติกามุขทฺวาเร นทีกูลํ ภินฺทิตฺวา ฯ อุกฺเขปิมนฺติ กูปโต วิย อุกฺขิปิตฺวา คเหตพฺพํ ฯ สิงฺฆาฏกสณฺฐานาติ ติโกณ-รจฺฉาสณฺฐานา ฯ มุทิงฺคสณฺฐานาติ มุทิงฺคเภรี วิย มชฺเฌ วิตฺถตา อุโภสุ โกฏีสุ สงฺกุฏิตา โหติ ฯ อุปจารํ ฐเปตฺวาติ ปจฺฉา สีมํ พนฺธนฺตานํ สีมาย โอกาสํ ฐเปตฺวา ฯ อนฺโตนิมิตฺต-คเตหิ ปนาติ เอกสฺส คามสฺส อุปฑฺฒํ อนฺโต กตฺวุกามตาย สติ สพฺเพสํ อาคมเน ปโยชนํ นตฺถีติ กตฺวา วุตฺตํ ฯ อาคนฺ-ตพฺพนฺติ จ สามีจิวเสน วุตฺตํ ฯ นายํ นิยโม อาคนฺตพฺพเมวาติ ฯ เตเนวาห อาคมนมฺปิ อนาคมนมฺปิ วฏฺฏตีติ ฯ อพทฺธาย หิ สีมาย นานาคามกฺเขตฺตานํ นานาสีมสภาวตฺตา เตสํ อนาคมเนปิ วคฺคกมฺมํ

[ม. ว. ป. ๒๐๔ ส. ต. ๑๒๐-๒]

น โหติ ฯ ตสฺมา อนาคมนมฺปิ วฏฺฏติ ฯ พทฺธาย ปน สีมาย
เอกสีมภาวโต ปุน อญฺญสฺมึ กมฺเม กริยมาเน อนฺโตสีมคเตหิ
อาคนฺตพฺพเมวาติ อาห อวิปฺปวาสสีมาย ฯเปฯ อาคนฺตพฺพนฺติ ฯ
นิมิตฺตกิตฺตนกาเล อโสธิตายปิ สีมาย เนวตฺถิ โทโส นิมิตฺต-
กิตฺตนสฺส อปโลกนาทีสุ อญฺญตราภาวโต ฯ ภณฺฑุกมฺมาปุจฺฉนํ
สนฺธาย ปพฺพชฺชาคหณํ ฯ สุขกรณตฺถนฺติ สพฺเพสํ สนฺนิปาตน-
ปริสฺสมํ ปหาย อปฺปตเรหิ สุขกรณตฺถํ ฯ เอกวีสติ ภิกฺขู
คณฺหาตีติ วีสติวคฺคกรณียปรมตฺตา สงฺฆกมฺมสฺส กมฺมารเหน
สทฺธึ เอกวีสติ ภิกฺขู คณฺหาติ ฯ อิทญฺจ นิสินฺนานํ วเสน
วุตฺตํ ฯ เหฏฺฐิมนฺตโต หิ ยตฺถ เอกวีสติ ภิกฺขู นิสีทิตุํ สกฺโกนฺติ
ตตฺตเก ปเทเส สีมํ พนฺธิตุํ วฏฺฏติ ฯ น สกฺขิสฺสนฺตีติ อวิปฺปวาส-
สีมาย พนฺธภาวํ อสลฺลกฺเขตฺวา สมานสํวาสกเมว สมูหนิสฺสามาติ
วายมนฺตา น สกฺขิสฺสนฺติ ฯ พทฺธาย หิ อวิปฺปวาสสีมาย ตํ
อสมูหนิตฺวา สมานสํวาสกสีมํ สมูหนิสฺสามาติ กตายปิ กมฺม-
วาจาย อสมูหตาว โหติ สีมา ฯ ปฐมํ หิ อวิปฺปวาสํ สมูหนิตฺวา
ปจฺฉา สีมา สมูหนิตพฺพา ฯ เอกรตนปฺปมาณา สุวิญฺเญยฺยตรา
โหตีติ กตฺวา วุตฺตํ เอกรตนปฺปมาณา วฏฺฏตีติ ฯ เอกงฺคุล-
มตฺตาปิ สีมนฺตริกา วฏฺฏติเยว ฯ ตตฺตเกนาปิ หิ สีมา อสมฺ-
ภินฺนาว โหติ ฯ อวเสสนิมิตฺตานีติ มหาสีมาย พาหิรปสฺเส
นิมิตฺตานิ ฯ ขณฺฑสีมโต ปฏฺฐาย พนฺธนํ อาจิณฺณํ ฯ อาจิณฺณ-

[ม. ว. ป. ๒๐๙ ส. ต. ๑๒๒-๔]

กรเณเนว จ สมฺโมโห น โหตีติ อาห ขณฺฑสีมโตว ปฏฺฐาย พนฺธิตพฺพาติ ฯ กุฏิเคเหติ กุฏิฆเร ฯ ภูมิฆเรติ อตฺโถ ฯ อุทุกฺขลนฺติ ขุทฺทกาวาฏํ ฯ นิมิตฺตํ น กาตพฺพนฺติ ตํ ราชึ วา อุทุกฺขลํ วา นิมิตฺตํ น กาตพฺพํ ฯ เหฏฺฐา น โอตรตีติ ภิตฺติโต โอรํ นิมิตฺตานิ ฐเปตฺวา กิตฺติตตฺตา เหฏฺฐา อากาสปฺปเทสํ น โอตรติ ฯ เหฏฺฐาปิ โอตรตีติ สเจ เหฏฺฐา อนฺโตภิตฺติยํ เอกวีสติยา ภิกฺขูนํ โอกาโส โหติ โอตรติ โอตรมานา จ น อุปริ สีมปฺปมาเณน โอตรติ สมนฺตา ภิตฺติปฺปมาเณน โอตรติ ฯ โอตรณาโนตรณํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพนฺติ สเจ เหฏฺฐา เอกวีสติยา ภิกฺขูนํ โอกาโส โหติ โอตรติ โน เจ น โอตรตีติ อธิปฺปาโย ฯ สพฺโพ ปาสาโท สีมฏฺโจ โหตีติ อุปริมตเลน สทฺธึ เอกาพทฺธภิตฺติโก วา โหตุ มา วา สพฺโพปิ ปาสาโท สีมฏฺโจว โหติ ฯ ตาลมูลกปพฺพเตติ ตาลมูลสทิเส ปพฺพเต ฯ โส จ เหฏฺฐา มหนฺโต หุตฺวา อนุปุพฺเพน ตนุโก โหตีติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ ปณวสณฺฐาโน มชฺเฌ ตนุโก โหติ มูเล อคฺเค จ วิตฺถโต ฯ เหฏฺฐา วา มชฺเฌ วาติ มุทิงฺคสณฺฐานสฺส เหฏฺฐา ปณวสณฺฐานสฺส มชฺเฌ ฯ อากาสปพฺภารนฺติ ภิตฺติยา อปริกฺขิตฺตปพฺภารํ ฯ อนฺโต เลณํ โหตีติ ปพฺพตสฺส อนฺโต เลณํ โหติ ฯ สีมมาลเกติ ขณฺฑสีมมาลเก ฯ มหาสีมํ โสเธตฺวา วา กมฺมํ กาตพฺพนฺติ มหาสีมคตา ภิกฺขู หตฺถปาสํ วา อาเน-

[ม. ว. ป. ๒๐๙ ส. ต. ๑๒๔-๗]

ตพฺพา สีมโต วา พหิ กาตพฺพาติ อธิปฺปาโย ฯ คณฺฐิปเทสุ ปน มหาสีมคเตหิ ภิกฺขูหิ ตํ สาขํ วา ปาโรหํ วา อนามสิตฺวา ฐาตพฺพนฺติ อธิปฺปาโยติ วุตฺตํ ฯ ตํ น คเหตพฺพํ ฯ ปุริมนเยปีติ ขณฺฑสีมาย อุฏฺฐหิตฺวา มหาสีมาย โอนตรุกฺเขปิ ฯ อุกฺขิปาเปตฺวา กาตุํ น วฏฺฏตีติ ขณฺฑสีมาย อนฺโต ฐิตตฺตา รุกฺขสฺส ตตฺถ ฐิโต หตฺถปาสํเยว อาเนตพฺโพติ อุกฺขิปาเปตฺวา กาตุํ น วฏฺฏติ ฯ

[๑๒๖] ปารยตีติ อชฺโฌตฺถรติ ฯ ปาราติ สีมาเปกฺโข อิตฺถีลิงฺคนิทฺเทโส ฯ อสฺสาติ ภเวยฺย ฯ อิธาธิปฺเปตนาวาย ปมาณํ ทสฺเสนฺโต อาห ยา สพฺพนฺติเมน ปริจฺเฉเทน ฯเปฯ ตโย ชเน วหตีติ ฯ อิมินา จ วุตฺตปฺปมาณโต ขุทฺทกา นาวา วิชฺชมานาปิ อิธ อสนฺตปกฺขํ ภชตีติ ทีเปติ ฯ อวสฺสํ ลพฺภเนยฺยา ปน ธุวนาวาว โหตีติ สมฺพนฺโธ ฯ รุกฺขํ ฉินฺทิตฺวา กโตติ ปาฐเสโส ฯ ปรตีเร สมฺมุขฏฺฐาเนติ โอริมตีเร สพฺพปริยนฺตนิมิตฺตสฺส สมฺมุขฏฺฐาเน ฯ สพฺพนิมิตฺตานํ อนฺโต ฐิเต ภิกฺขู หตฺถปาสคเต กตฺวาติ เอตฺถ สเจ เอกํ คามกฺเขตฺตํ โหติ อุโภสุ ตีเรสุ สพฺพนิมิตฺตานํ อนฺโต ฐิเต ภิกฺขู หตฺถปาสคเต กตฺวา สมฺมนฺนิตพฺพา ฯ นานาคามกฺเขตฺตญฺเจ สมานสํวาสกสีมาพนฺธนกาเล อนาคนฺตุมฺปิ วฏฺฏติ ฯ อวิปฺปวาสสีมาสมฺมติยมฺปน อาคนฺตพฺพเมว ฯ ยสฺมา อุโภสุ ตีเรสุ นิมิตฺตกิตฺตนมตฺเตน ทีปโก สงฺคหิโต

นาม น โหติ ตสฺมา ทีปเกปิ นิมิตฺตานิ วิสุํ กิตฺเตตพฺพา-
เนวาติ อาห ทีปกสฺส โอริมนฺเต จ ปาริมนฺเต จ นิมิตฺตํ
กิตฺเตตพฺพนฺติ ฯ ทีปกสิขรนฺติ ทีปกมตฺถกํ ฯ ปพฺพตสณฺฐานาติ
ทีปกสฺส เอกโต อธิกตรตฺตา วุตฺตํ ฯ

[๑๒๗] วตฺถุวเสน วุตฺตนฺติ มยญฺจมฺห อสมฺมตาย ภูมิยา
นิสินฺนา ปาฏิโมกฺขํ อสฺสุมฺหาติ วตฺถุมฺหิ ปาฏิโมกฺขสวนสฺส
อาคตตฺตา วุตฺตํ ฯ อุโปสถมุขํ นาม อุโปสถาคารสฺส สมฺมุขฏฺ-
ฐานํ ฯ ปาลิยํ ปฐมํ นิมิตฺตา กิตฺเตตพฺพาติ เอตฺตกเมว วตฺวา
สีมาสมฺมติยํ วิย ปพฺพตนิมิตฺตํ ปาสาณนิมิตฺตนฺติอาทินา วิเสเสตฺวา
นิมิตฺตานํ อทสฺสิตตฺตา ขุทฺทกานิ วา ฯเปฯ ยานิ กานิจิ
นิมิตฺตานีติ วุตฺตํ ฯ กิตฺเตตุํ วฏฺฏตีติ อิมินา สมฺพนฺโธ ฯ

[๑๒๘] อสฺสาติ ภิกฺขุนีสงฺฆสฺส ฯ เทฺวปิ สีมาโยติ ปฐมํ
วุตฺตา อวิปฺปวาสสีมา สมานสํวาสกสีมา จ ฯ น กมฺมวาจํ
วคฺคํ[๑] กโรนฺตีติ กมฺมวาจํ น ภินฺทนฺติ ฯ กมฺมํ น โกเปนฺตีติ
อธิปฺปาโย ฯ เอตฺถาติ ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจาติ
เอตฺถ ฯ คามญฺจ คามูปจารญฺจ น โอตฺถรตีติ ฐเปตฺวา คามญฺจ
คามูปจารญฺจาติ วุตฺตตฺตา ฯ สีมาสงฺขํเยว คจฺฉตีติ อวิปฺปวาส-
สีมาสงฺขํ คจฺฉติ ฯ เอกมฺปิ กุลํ ปวิฏฺฐํ วาติ อภินวกตเคเหสุ
สพฺพปฐมํ เอกมฺปิ กุลํ ปวิฏฺฐํ อตฺถิ ฯ อาคตํ วาติ โปราณก-

๑. อฏฺฐกถายมฺปน น กมฺมวาจาวคฺคํ กโรนฺตีติ ปาโฐ ทิสฺสติ ฯ โยชนายมฺปิ ตาทิโสว ฯ

[ม. ว. ป. ๒๑๑-๖ ส. ต. ๑๓๑-๔]

คาเม อญฺเญสุ เคหานิ ฉฑฺเฑตฺวา คเตสุ เอกมฺปิ กุลํ อาคตํ อตฺถิ ฯ อวิปฺปวาสสีมา น สมูหนฺตพฺพาติ มหาสีมํ สนฺธาย วทติ ฯ นิราสงฺกฏฺฐาเนสุ จตฺวาติ เจติยงฺคณาทีนํ ขณฺฑสีมาย อโนภาสตฺตา วุตฺตํ ฯ ขณฺฑสีมํ หิ พนฺธนฺตา ตาทิสํ ฐานํ ปหาย อญฺญสฺมึ วิวิตฺเต โอกาเส พนฺธนฺติ ฯ อปฺเปวนาม สมูหนิตุํ สกฺขิสฺสนฺตีติ อวิปฺปวาสสีมํเยว สมูหนิตุํ สกฺขิสฺสนฺติ น ขณฺฑสีมํ ฯ ปฏิพนฺธิตุํ ปน น สกฺขิสฺสนฺเตวาติ ขณฺฑสีมาย อญาตตฺตา น สกฺขิสฺสนฺติ ฯ น สมูหนิตพฺพาติ ขณฺฑสีมํ อชานนฺเตหิ น สมูหนิตพฺพา ฯ อุโปสถสฺส วิสุํ คหิตตฺตา อวเสสกมฺมวเสน สมานสํวาสตา เวทิตพฺพา ฯ

[๑๒๙] อปริจฺฉินฺนายาติ ขณฺฑสีมาวเสน[๑] อกตปริจฺเฉทาย ฯ เยน เกนจิ ขณิตฺวา อกโตติ อนฺตมโส ติรจฺฉาเนนปิ ขณิตฺวา อกโต ฯ ตสฺส อนฺโต หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา ฐิโต กมฺมํ โกเปตีติ อิมินา ปริจฺเฉทโต พหิ ยตฺถ กตฺถจิ ฐิโต กมฺมํ น โกเปตีติ ทีเปติ ฯ ยํ ปน วุตฺตํ มาติกฏฺฐกถายํ ปริจฺเฉทพฺภนฺตเร หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา ฐิโตปิ ปริจฺเฉทโต พหิ อญฺญํ ตตฺตกํเยว ปริจฺเฉทํ อนติกฺกมิตฺวา ฐิโตปิ กมฺมํ โกเปตีติ อิทํ สพฺพอฏฺฐกถาสุ สนฺนิฏฺฐานนฺติ ฯ ตตฺถ อญฺญํ ตตฺตกํเยว ปริจฺเฉทํ อนติกฺกมิตฺวา ฐิโตปิ กมฺมํ โกเปตีติ อิทํ เนว ปาลิยํ น อฏฺฐกถายํ

๑. ม. พทฺธสีมาวเสน ฯ

[ม. ว. ป. ๒๑๖-๘ ส. ต. ๑๓๕-๖]

อุปลพฺภติ ฯ ยทิเปตํ ทฺวินฺนํ สงฺฆานํ วิสุํ วิสุํ อุโปสถาทิ-
กมฺมกรณาธิกาเร วุตฺตตฺตา อุทกุกฺเขปโต พหิ อญฺญํ อุทกุกฺเขปํ
อนติกฺกมิตฺวา อุโปสถาทิกรณตฺถํ ฐิโต สงฺโฆ สีมาสมฺเภท-
สมฺภวโต กมฺมํ โกเปตีติ อิมินา อธิปฺปาเยน วุตฺตํ สิยา เอวํ
สติ ยุชฺเชยฺย ฯ เตเนว มาติกฏฺฐกถาย ลีนตฺถปฺปกาสนิยํ วุตฺตํ
อญฺญํ ตตฺตกํเยว ปริจฺเฉทนฺติ ทุติยํ อุทกุกฺเขปํ อนติกฺกนฺโตปิ
โกเปติ กสฺมา อตฺตโน อุทกุกฺเขปสีมาย อิเมสํ อุทกุกฺเขป-
สีมาย อชฺโฌตฺถฏตฺตา สีมาสมฺเภโท โหติ ตสฺมา โกเปตีติ ฯ
อิทํ สพฺพอฏฺฐกถาสุ สนฺนิฏฺฐานนฺติ จ อิมินาว อธิปฺปาเยน วุตฺตนฺติ
คเหตพฺพํ สพฺพาสุปิ อฏฺฐกถาสุ สีมาสมฺเภทสฺส อนิจฺฉิตตฺตา ฯ
เตเนว หิ อตฺตโน จ อญฺเญสญฺจ อุทกุกฺเขปปริจฺเฉทสฺส อนฺตรา
อญฺโญ อุทกุกฺเขโป สีมนฺตริกตฺถาย ฐเปตพฺโพติ วุตฺตํ ฯ อญฺเญ
ปเนตฺถ อญฺญถาปิ ปปญฺเจนฺติ ฯ ตํ น คเหตพฺพํ ฯ สพฺพตฺถ
สงฺโฆ นิสีทตีติ หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา นิสีทติ ฯ อุทกุกฺเขปสีมา-
กมฺมํ นตฺถีติ ยสฺมา สพฺโพปิ นทีปเทโส ภิกฺขูหิ อชฺโฌตฺถโฏ
ตสฺมา สมนฺตโต นทิยา อภาวา อุทกุกฺเขเปน ปโยชนํ นตฺถิ ฯ
อุทกุกฺเขปปฺปมาณา สีมนฺตริกา สุวิญฺเญยฺยตรา โหติ สีมา-
สมฺเภทสงฺกา จ น สิยาติ สามีจิทสฺสนตฺถํ อญฺโญ อุทกุกฺเขโป
สีมนฺตริกตฺถาย ฐเปตพฺโพติ วุตฺตํ ฯ ยตฺตเกน ปน สีมาสมฺเภโท

๑. ม. ปเรสํ ฯ

[ม. ว. ป. ๒๑๙ ส. ต. ๑๓๗-๘]

น โหติ ตตฺตกํ ชเปตุํ วฏฺฏติเยว ฯ เตเนวาหุ โปราณา ยตฺตเกน สีมาสงฺกโร น โหติ ตตฺตกํปิ ชเปตุํ วฏฺฏตีติ ฯ โอนกมฺปน น วฏฺฏตีติ อิทมฺปิ อุทกุกฺเขปสีมาย ปริสวเสน วฑฺฒนโต สีมาสมฺเภทสงฺกา สิยาติ ตํนิวารณตฺถเมว วุตฺตํ ฯ คจฺฉนฺติยา ปน นาวาย กาตุํ น วฏฺฏตีติ เอตฺถ อุทกุกฺเขปมนติกฺกมิตฺวา ปริวตฺตมานาย กาตุํ วฏฺฏตีติ เวทิตพฺพํ ฯ สีมํ วา โสเธตฺวาติ เอตฺถ สีมาโสธนํ นาม คามสีมาทีสุ ฐิตานํ หตฺถปาสานยนํ ฯ นทึ วินาเสตฺวา ตฬากํ กโรนฺตีติ วุตฺตเมวตฺถํ วิภาเวติ เหฏฺฐา ปาลิ พทฺธาติ ฯ เหฏฺฐา นทึ อาวริตฺวา ปาลิ พทฺธาติ อตฺโถ ฯ ฉฑฺฑิตโมทกนฺติ ตฬากรกฺขณตฺถํ เอกมนฺเตน ฉฑฺฑิตมุทกํ ฯ เทเว อวสฺสนฺเตติ ทุวุฏฺฐิกาเล วสฺสาเนปิ เทเว อวสฺสนฺเต ฯ อุพฺพตฺติตฺวาติ[๑] อุตฺตริตฺวา ฯ คามสีมํ[๒] โอตฺถริตฺวา ปวตฺตตีติ วุตฺตปฺปกาเร วสฺสกาเล จตฺตาโร มาเส อพฺโพจฺฉินฺนา ปวตฺตติ ฯ วิหารสีมนฺติ พทฺธสีมํ สนฺธาย วทติ ฯ อคมนปเถติ ยตฺถ ตทเหว คนฺตฺวา ปจฺจาคนฺตุํ น สกฺกา โหติ ตาทิเส ปเทเส ฯ อรญฺญสีมาสงฺขเมว คจฺฉตีติ สตฺตพฺภนฺตรสีมํ สนฺธาย วทติ ฯ เตสนฺติ มจฺฉพนฺธานํ ฯ คมนปริยนฺตสฺส โอรโตติ คมนปริยนฺตสฺส โอริมภาเค ทีปกํ ปพฺพตญฺจ สนฺธาย วุตฺตํ น สมุทฺทปฺปเทสํ ฯ

๑. สมนฺตปฺปาสาทิกายํ อุปฺปติตฺวาติ ทิสฺสติ ฯ ๒. ตตฺเถว คามนิคมสีมนฺติ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ป. ๒๑๙ ส. ต. ๑๓๘-๔๐]

[๑๓๐] สํสคฺควิฏฺปาติ[๑] อิมินา อญฺญมญฺญสฺส อาสนฺนตํ ทีเปติ ฯ พทฺธา โหตีติ ปจฺฉิมทิสาภาเค สีมํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ตสฺสา ปเทสนฺติ ยตฺถ จตฺวา ภิกฺขูหิ กมฺมํ กาตุํ สกฺกา โหติ ตาทิสํ ปเทสํ ฯ ยตฺถ ปน ฐิเตหิ กมฺมํ กาตุํ น สกฺกา โหติ ตาทิสํ ปเทสํ อนฺโต กริตฺวา พนฺธนฺตา สีมาย สีมํ สมฺภินฺทนฺติ นาม ฯ ทฺวินฺนํ สีมานํ นิมิตฺตํ โหตีติ นิมิตฺตสฺส สีมโต พาหิรตฺตา สีมาสมฺเภโท น โหตีติ วุตฺตํ ฯ สีมาสงฺกรํ กโรตีติ วฑฺฒิตฺวา สีมปฺปเทสํ ปวิฏฺเฐ ทฺวินฺนํ สีมานํ คตฏฺฐานสฺส ทุวิเญยฺยตฺตา วุตฺตํ น ปน ตตฺถ กมฺมํ กาตุํ น วฏฺฏตีติ ทสฺสนตฺถํ ฯ น หิ สีมา ตตฺตเกน อสีมา โหติ ฯ เทฺว ปน สีมา ปจฺฉา วฑฺฒิเตน รุกฺเขน อชฺโฌตฺถฏตฺตา เอกาพทฺธา โหนฺติ ฯ ตสฺมา เอกตฺถ จตฺวา กมฺมํ กโรนฺเตหิ อิตรํ โสเธตฺวา กาตพฺพํ ฯ

[๑๓๑] อธมฺเมน วคฺคํ อุโปสถกมฺมนฺติ เอตฺถ ยตฺถ จตฺตาโร วสนฺติ ตตฺถ ปาฏิโมกฺขุทฺเทโส อนุญฺญาโต ยตฺถ เทฺว วา ตโย วา วสนฺติ ตตฺถ ปาริสุทฺธิอุโปสโถ อิธ ปน ตถา อกตฺวา จตุนฺนํ วสนฏฺฐาเน ปาริสุทฺธิอุโปสถสฺส กตตฺตา ติณฺณํ วสนฏฺฐาเน จ ปาฏิโมกฺขสฺส อุทฺทิฏฺฐตฺตา อธมฺเมนาติ วุตฺตํ ฯ ยสฺมา สพฺเพว น สนฺนิปตึสุ ฉนฺทปาริสุทฺธิ จ สงฺฆมชฺฌํเยว อาคจฺฉติ น คณมชฺฌํ ตสฺมา วคฺคนฺติ วุตฺตํ ฯ เอวเมตํ

๑. ตตฺถปิ สํสฏฺฐวิฏฺปาติ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ป. ๒๒๐-๒๒๑ ส. ต. ๑๔๓-๔]

ธารยามีติ สุตา โข ปนายสฺมนฺเตหีติ เอตฺถ เอวเมตํ ธารยามีติ วตฺวา อุทฺทิฏฺฐํ โข อายสฺมนฺโต นิทานํ สุตา โข ปนายสฺมนฺเตหิ จตฺตาโร ปาราชิกา ธมฺมาติ วตฺตพฺพํ ฯ เตเนว มาติกฏฺฐกถายํ ตตฺถายสฺมนฺเต ปุจฺฉามิ กจฺจิตฺถ ปริสุทฺธา ทุติยมฺปิ ปุจฺฉามิ ฯเปฯ ตสฺมา ตุณฺหี เอวเมตํ ธารยามีติ วตฺวา อุทฺทิฏฺฐํ โข อายสฺมนฺโต นิทานนฺติอาทินา นเยน อวเสสํ สุเตน สาวิเต อุทฺทิฏฺโฐ โหตีติ วุตฺตํ ฯ สุเตนาติ สุตปเทน ฯ สญฺจรภยนฺติ วนจรกภยํ ฯ เตนาห อฏฺวีมนุสฺสภยนฺติ ฯ อวเสสํ สุเตน สาเวตพฺพนฺติ วจนโต นิทานุทฺเทเส อนิฏฺฐิเต สุเตน สาเวตพฺพํ นาม นตฺถีติ อาห ทุติยาทีสุ อุทฺเทเสสูติ ฯ อุทฺทิฏฺฐอุทฺเทสาเปกฺขํ หิ อวเสสคฺคหณํ ฯ ตสฺมา นิทาเน อุทฺทิฏฺเฐ ปาราชิกุทฺเทสาทีสุ ยสฺมึ วิปฺปกเต อนฺตราโย อุปฺปชฺชติ เตน สทฺธึ อวเวสํ สุเตน สาเวตพฺพํ ฯ

[๑๓๒] ตีหิปิ วิธีหีติ โอสารณกถนสรภญฺเญหิ ฯ เอตฺถ จ อตฺถํ ภณิตุกามตาย สุตฺตสฺส โอสรณา โอสารณํ นาม ฯ ตสฺเสว อตฺถปฺปกาสนา กถนํ นาม ฯ สุตฺตสฺส ตทตฺถสฺส วา สเรน ภณนํ สรภญฺญํ นาม ฯ สชฺฌายํ อธิฏฺฐหิตฺวาติ สชฺฌายํ กโรมีติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา ฯ โอสาเรตฺวา ปน กเถนฺเตนาติ ปฐมํ โอสาเรตฺวา ปจฺฉา อตฺถํ กเถนฺเตน ฯ มนุสฺสานมฺปน ภณาหีติ วตฺตุํ วฏฺฏตีติ เอตฺถ อุจฺจตเร นิสินฺเนนปิ มนุสฺสานํ

[ม. ว. ป. ๒๒๒-๗ ส. ต. ๑๔๕-๗]

ภณาหีติ วิเสเสตฺวาเยว วตฺตุํ วฏฺฏติ อวิเสเสตฺวา ปน น วฏฺฏติ ฯ สชฺฌายํ กโรนฺเตนาติ ยตฺถกตฺถจิ นิสีทิตฺวา สชฺฌายํ กโรนฺเตน ฯ เถโรติ โยโกจิ อตฺตนา วุฑฺฒตโร ฯ เอกํ อาปุจฺฉิตฺวาติ เอกํ วุฑฺฒตรํ อาปุจฺฉิตฺวา ฯ อปโร อาคจฺฉตีติ อปโร ตโตปิ วุฑฺฒตโร อาคจฺฉติ ฯ

[๑๓๓] โจทนาวตฺถุ[๑] นาม เอกํ นครํ ฯ สงฺเฆ อุโปสถาทิ-[๒] เภเทน นววิธนฺติ สงฺเฆ อุโปสโถ คเณ อุโปสโถ ปุคฺคเล อุโปสโถติ เอวํ การกวเสน ตโย สุตฺตุทฺเทโส ปาริสุทฺธิอุโปสโถ อธิฏฺฐานุโปสโถติ เอวํ กตฺตพฺพาการวเสน ตโย จาตุทฺทสิโก ปณฺณรสิโก สามคฺคีอุโปสโถติ เอวํ ทิวสวเสน ตโยติ นววิธํ ฯ จตุพฺพิธํ อุโปสถกมฺมนฺติ อธมฺเมน วคฺคํ อุโปสถกมฺมํ อธมฺเมน สมคฺคํ อุโปสถกมฺมํ ธมฺเมน วคฺคํ อุโปสถกมฺมํ ธมฺเมน สมคฺคํ อุโปสถกมฺมนฺติ เอวํ จตุพฺพิธํ อุโปสถกมฺมํ ฯ ทุพฺพิธํ ปาฏิโมกฺขนฺติ ภิกฺขุปาฏิโมกฺขํ ภิกฺขุนีปาฏิโมกฺขนฺติ ทุพฺพิธํ ปาฏิโมกฺขํ ฯ นววิธํ ปาฏิโมกฺขุทฺเทสนฺติ ภิกฺขูนํ ปญฺจ อุทฺเทสา ภิกฺขุนีนํ ฐเปตฺวา อนิยตุทฺเทสํ อวเสสา จตฺตาโรติ นววิธํ ปาฏิโมกฺขุทฺเทสํ ฯ สมนฺนาหรถาติ สลฺลกฺเขถ ฯ ปริเยสิตพฺพานีติ ภิกฺขาจาเรน ปริเยสิตพฺพานิ ฯ อุตุวสฺเสเยวาติ เหมนฺตคิมฺเหสฺเยว ฯ

๑. อถโข ภควา ---เยน โจทนาวตฺถุ เตน จาริกํ ปกฺกามีติ วินยปาลิ ฯ
๒. อฏฺฐกถายมฺปน สงฺฆุโปสถาทิเภเทนาติ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ป. ๒๒๗-๓๖ ส. ต. ๑๔๗-๕๑]

[๑๓๔] เยนเกนจิ องฺคปจฺจงฺเคน วิญฺญาเปตีติ มนสา จินฺเตตฺวา หตฺถปฺปโยคาทินา เยนเกนจิ วิญฺญาเปติ ฯ สงฺโฆ นปฺปโหตีติ ทฺวินฺนํ ทฺวินฺนํ อนฺตรา หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา ปฏิปาฏิยา ฐาตุํ นปฺปโหติ ฯ อิตรา ปน วิลาลสงฺขลิกปาริสุทฺธิ นามาติ เอตฺถ เกจิ วทนฺติ วิลาลสงฺขลิกา คีวายํ อาพทฺธาว โหติ อนฺโตเคเหเอว สมฺปโยชนตฺตา ยถา สา น กตฺถจิ คจฺฉติ ตถา สาปิ น คจฺฉตีติ อธิปฺปาโย ฯ อิตรถา วิเสสนํ นิรตฺถกํ โหตีติ ฯ อปเร ปน ยถา พหูหิ มนุสฺเสหิ เอกสฺส วิลาลสฺส อตฺตโน อตฺตโน สงฺขลิกา คีวายํ อาพทฺธา วิลาเล คจฺฉนฺเต คจฺฉนฺติ อาพทฺธตฺตา น อญฺญสฺมึ วิลาเล คจฺฉนฺเต คจฺฉนฺติ อนาพทฺธตฺตา เอวเมวสฺส ภิกฺขุสฺส พหูหิ ภิกฺขูหิ สงฺขลิกาสทิสา ฉนฺทปาริสุทฺธิ ทินฺนา สา ตสฺมึ ภิกฺขุสฺมึ คจฺฉนฺเต คจฺฉติ ตสฺมึ สงฺขลิกา วิย อาพทฺธตฺตา น อญฺญสฺมึ ภิกฺขุสฺมึ อนาพทฺธตฺตาติ วทนฺติ ฯ สพฺพมฺเปตํ น สารโต ปจฺเจตพฺพํ ฯ อยมฺปเนตฺถ สาโร ยถา สงฺขลิกาย จ ปฐมํ วลยํ ทุติยํเยว วลยํ ปาปุณาติ น ตติยํ เอวมยมฺปิ ปาริสุทฺธิ ทายเกน ยสฺส ทินฺนา ตโต อญฺญตฺถ น คจฺฉตีติ ฯ สงฺขลิกา-สทิสตฺตา วิลาลสงฺขลิกาติ วุตฺตา ฯ วิลาลสงฺขลิกาคหณญฺเจตฺถ ยาสํกาสญฺจิ สงฺขลิกานํ อุปลกฺขณมตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ สนฺติ สงฺฆสฺส กรณียานีติ วตฺตพฺเพ วจนวิปลฺลาเสน กรณียนฺติ วุตฺตํ ฯ

[ม. ว. ป. ๒๓๖-๔๔ ส. ต. ๑๕๑-๒]

[๑๓๕] ตสฺส สมฺมติทานกิจฺจํ นตฺถีติ เอตฺถ สมฺมติทานกิจฺจํ นตฺถิ หตฺถปาสํ อาเนตพฺโพเยวาติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ

[๑๓๖] สงฺฆสนฺนิปาตโต ปฐมํ กาตพฺพํ ปุพฺพกรณนฺติ วุตฺตํ ฯ ปุพฺพกรณโต ปจฺฉา กาตพฺพํปิ อุโปสถกมฺมโต ปฐมํ กตฺตพฺพตฺตา ปุพฺพกิจฺจนฺติ วุตฺตํ ฯ อุภยมฺปิ เจตํ อุโปสถกมฺมโต ปฐมํ กตฺตพฺพตฺตา กตฺถจิ ปุพฺพกิจฺจมิจฺเจว โวหริยติ กึ สงฺฆสฺส ปุพฺพกิจฺจนฺติอาทีสุ วิย ฯ อุโปสโถติ ตีสุ อุโปสถทิวเสสุ อญฺญตรทิวโส ฯ ตสฺมึ หิ สติ อิทํ สงฺฆสฺส อุโปสถกมฺมํ ปตฺตกลฺลํ นาม โหติ นาสติ ฯ ยถาห น จ ภิกฺขเว อนุโปสเถ อุโปสโถ กาตพฺโพติ ฯ ยาวติกา จ ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตาติ ยตฺตกา ภิกฺขู ตสฺส อุโปสถกมฺมสฺส ปตฺตา ยุตฺตา อนุรูปา สพฺพนฺติเมน ปริจฺเฉเทน จตฺตาโร ภิกฺขู ปกตตฺตา เต จ โข หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา เอกสีมายํ ฐิตา ฯ สภาคาปตฺติโย จ น วิชฺชนฺตีติ เอตฺถ ยํ สพฺโพ สงฺโฆ วิกาลโภชนาทินา สภาควตฺถุนา ลหุกาปตฺตึ อาปชฺชติ เอวรูปา วตฺถุสภาคาติ วุจฺจนฺติ ฯ เอตาสุ หิ อวิชฺชมานาสุ วิสภาคาสุ วิชฺชมานาสุปิ ปตฺตกลฺลํ โหติเยว ฯ วชฺชนียา จ ปุคฺคลา ตสฺมึ น โหนฺตีติ น ภิกฺขเว สคหฏฺฐาย ปริสายาติ วจนโต คหฏฺโฐ น ภิกฺขเว ภิกฺขุนิยา นิสินฺนปริสาย ปาฏิโมกฺขํ อุทฺทิสิตพฺพนฺติ-อาทินา นเยน วุตฺตา ภิกฺขุนี สิกฺขมานา สามเณโร สามเณรี

[ม. ว. ป. ๒๔๔ ส. ต. ๑๕๒-๓]

สิกฺขาปจฺจกฺขาตโก อนฺติมวตฺถุอชฺฌาปนฺนโก อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺขิตฺตโก อาปตฺติยา อปฺปฏิกมฺเม อุกฺขิตฺตโก ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสคฺเค อุกฺขิตฺตโก ปณฺฑโก เถยฺยสํวาสโก ติตฺถิย- ปกฺกนฺตโก ติรจฺฉานคโต มาตุฆาตโก ปิตุฆาตโก อรหนฺตฆาตโก ภิกฺขุนีทูสโก สงฺฆเภทโก โลหิตุปฺปาทโก อุภโตพฺยญฺชนโกติ อิเม วีสติ จาติ เอกวีสติ ปุคฺคลา วชฺชนียา นาม ฯ เต หตฺถปาสโต พหิกรณวเสน วชฺเชตพฺพา ฯ เอเตสุ หิ ติวิเธ อุกฺขิตฺตเก สติ อุโปสถํ กโรนฺโต สงฺโฆ ปาจิตฺติยํ อาปชฺชติ เสเสสุ ทุกฺกฏํ ฯ เอตฺถ จ ติรจฺฉานคโตติ ยสฺส อุปสมฺปทา ปฏิกฺขิตฺตา โสว อธิปฺเปโต ฯ ติตฺถิยา คหฏฺเฐเนว สงฺคหิตา ฯ เอเตปิ หิ วชฺชนียา ฯ เอวํ ปตฺตกลฺลํ อิเมหิ จตูหิ องฺเคหิ สงฺคหิตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ อชฺช เม อุโปสโถ ปณฺณรโสติปีติ ปิสทฺเทน ปาลิยํ อาคตนเยเนว อชฺช เม อุโปสโถติปิ วตฺตุํ วฏฺฏตีติ ทีเปติ ฯ มาติกฏฺฐกถายํ ปน อชฺช เม อุโปสโถ จาตุทฺทโสติ วา ปณฺณรโสติ วา วตฺวา อธิฏฺฐามีติ วตฺตพฺพนฺติ วุตฺตํ ฯ นนุ จ น ภิกฺขเว สาปตฺติเกน อุโปสโถ กาตพฺโพ โย กเรยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ เอวํ สาปตฺติกสฺส อุโปสถกรเณ วิสุํ ปณฺณตฺตา อาปตฺติ น ทิสฺสติ ตสฺมา ภควตา ปณฺณตฺตํ น สาปตฺติเกน อุโปสโถ กาตพฺโพติ อิทํ กสฺมา วุตฺตนฺติ อาห ยสฺส สิยา อาปตฺติ ฯ เป ฯ ปณฺณตฺตํ โหตีติ เวทิตพฺพนฺติ ฯ

[ม. ว. ป. ๒๔๕ ส. ต. ๑๕๓]

กิญฺจาปิ วิสุํ ปญฺญตฺตา อาปตฺติ น ทิสฺสติ อตฺโข ยสฺส สิยา อาปตฺติ โส อาวิกเรยฺยาติอาทึ วทนฺเตน อตฺถโต ปญฺญตฺตาเยวาติ อธิปฺปาโย ฯ ปาริสุทฺธิทานปญฺญาปเนน จาติ อิมินาว สาปตฺติเกน ปาริสุทฺธิปิ น ทาตพฺพาติ ทีปิตํ โหติ ฯ หิ น สาปตฺติโก สมาโน ปาริสุทฺธึ ทมฺมิ ปาริสุทฺธึ เม หร ปาริสุทฺธึ เม อาโรเจหีติ วตฺตุํ ลภติ ฯ ตสฺมา ปาริสุทฺธึ เทนฺเตน ปฐมํ สนฺตึ อาปตฺตึ เทเสตพฺพา ฯ อหํ อาวุโส อิตฺถนฺนามาย อาปตฺติยา เวมติโก ยทา นิพฺเพมติโก ภวิสฺสามิ ตทา ตํ อาปตฺตึ ปฏิกริสฺสามีติ วตฺวา อุโปสโถ กาตพฺโพ ปาฏิโมกฺขํ โสตพฺพนฺติ วจนโต ยาว นิพฺเพมติโก น โหติ ตาว สภาคาปตฺตึ ปฏิคฺคเหตุํ น ลภติ ฯ อญฺเญสญฺจ กมฺมานํ ปริสุทฺโธ นาม โหติ ปุน นิพฺเพมติโก หุตฺวา เทเสตพฺพํ น วาติ เนว ปาลิยํ น อฏฺฐกถายํ อตฺถิ ฯ เทสิเต ปน โทโส นตฺถิ ฯ อิโต วุฏฺฐหิตฺวา ปฏิกริสฺสามีติ เอตฺถาปิ เอเสว นโยติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ ยถา จ สพฺโพ สงฺโฆ สภาคาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ ฯเปฯ ปฏิกริสฺสตีติ ญตฺตึ ฐเปตฺวา อุโปสถํ กาตุํ ลภติ เอวํ ตีหิ สุณนฺตุ เม อายสฺมนฺตา อิเม ภิกฺขู สภาคํ อาปตฺตึ อาปนฺนา ยทา อญฺญํ ภิกฺขุํ สุทฺธํ อนาปตฺติกํ ปสฺสิสฺสนฺติ ตทา ตสฺส สนฺติเก ตํ อาปตฺตึ ปฏิกริสฺสนฺตีติ คณญตฺตึ ฐเปตฺวา ทฺวีหิ อญฺญมญฺญํ อาโรเจตฺวา อุโปสถํ

[ม. ว. ป. ๒๔๕-๖๒ ส. ต. ๑๕๓-๖]

กาตุํ วฏฺฏติ เอเกนปิ ปาริสุทฺธึ ลภิตฺวา ปฏิกริสฺสามีติ อาโภคํ กตฺวา กาตุํ วฏฺฏตีติ จ วทนฺติ ฯ

[๑๓๗] อาจารสณฺฐานนฺติ อาจารสณฺฐิติ ฯ อากริยติ ปกาสิยติ เอเตนาติ อากาโร ฯ ลินํ คมยติ โพเธตีติ ลิงฺคํ ฯ นิมิยนฺติ ปริจฺฉิชฺช ญายนฺติ เอเตนาติ นิมิตฺตํ ฯ อุทฺทิสิยนฺติ อปทิสฺสนฺติ เอเตนาติ อุทฺเทโส ฯ อมฺหากํ อิทนฺติ น ญาตํ อวิทิตนฺติ อญาตกํ ฯ ตญฺจ อตฺถโต ปรสนฺตกํเยวาติ อาห อญฺเญสํ สนฺตกนฺติ ฯ

[๑๓๘] นานาสํวาสกภาวนฺติ ลทฺธินานาสํวาสกภาวํ ฯ ตสฺส อภิภโว นาม เตสํ ลทฺธิวิสฺสชฺชาปนนฺติ อาห ตํ ทิฏฺฐึ น นิสฺสชฺชาเปนฺตีติ อตฺโถติ ฯ อุโปสถาธิฏฺฐานตฺถํ สีมาปิ นทีปิ น คนฺตพฺพาติ ครุกํ ปาฏิโมกฺขุทฺเทสํ วิสฺสชฺเชตฺวา ลหุกสฺส อกตฺตพฺพตฺตา วุตฺตํ ฯ อรญฺญเกนาปิ ภิกฺขุนาติ เอกจาริเกน อรญฺญกภิกฺขุนา ฯ ยตฺถ วา สงฺฆปโหนกา ภิกฺขู น สนฺติ ตาทิเส อรญฺเญ วสนฺเตน ฯ ตตฺถ อุโปสถํ กตฺวาว คนฺตพฺพนฺติ ตสฺส วสนฏฺฐาเน สงฺฆุโปสถสฺส อปฺปวตฺตนโต วุตฺตํ ฯ อุโปสถนฺตราโยติ อตฺโน อุโปสถนฺตราโย ฯ

[๑๓๙] หตฺถปาสุปคมนเมว ปมาณนฺติ ภิกฺขุนีอาทโย จิตา วา โหนฺตุ นิสินฺนา วา เตสํ หตฺถปาสุปคมนเมว อาปตฺติยา ปมาณนฺติ อธิปฺปาโย ฯ ตสฺมา เอกสีมายมฺปิ หตฺถปาสํ ชหาเปตฺวา อุโปสถํ กาตุํ วฏฺฏติ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมว ฯ

อุโปสถกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[ม. ว. ป. ๒๖๒-๗๐ ส. ต. ๑๕๖-๘]

วสฺสูปนายิกกฺขนฺธกวณฺณนา

[๑๔๐] วสฺสูปนายิกกฺขนฺธเก ฯ อิธสทฺโท นิปาตมตฺโตติ โอกาสาทิทีปนสฺสาปิ อสมฺภวโต อตฺถนฺตรสฺส อโสธนโต[๑] วุตฺตํ ฯ อปรชฺชุ คตาย อสฺสาติ อิมินา อสมานาธิกรณวิสโย พาหิรตฺถ-สมาโส อยนฺติ ทสฺเสติ ฯ อปรชฺชูติ อาสาฬฺหิปุณฺณมิโต อปรํ ทินํ ปาฏิปทนฺติ อตฺโถ ฯ อสฺสาติ อาสาฬฺหิปุณฺณมิยา ฯ อนเปกฺขคมเนน วา อญฺญตฺถ อรุณุฏฺฐาปเนน วา อาปตฺติ เวทิตพฺพาติ เอตฺถ อนเปกฺขคมเนน อุปจาราติกฺกเม อาปตฺติ เวทิตพฺพา สาเปกฺขคมเนน อญฺญตฺถ อรุณุฏฺฐาปเนน อาปตฺติ เวทิตพฺพา ฯ

[๑๔๑] ตีณิ ปริหีนานีติ ภิกฺขุนีนํ วจฺจกุฏิอาทีนํ ปฏิกฺขิตฺตตฺตา ปริหีนานิ ฯ วาเรยฺยนฺติ อาวาหวิวาหมงฺคลํ ฯ สุตฺตนฺโตติ อตฺตโน ปคุณสุตฺตนฺโต ฯ น ปลุชฺชตีติ น วินสฺสติ น อนฺตรธายติ ฯ ภิกฺขุภติโกติ ภิกฺขุนิสฺสิตโก ฯ โส ปน ยสฺมา ภิกฺขูหิ สทฺธึ วสติ ตสฺมา วุตฺตํ ภิกฺขูหิ สทฺธึ วสนกปุริโสติ ฯ สตฺตาหกรณีเยน คนฺตฺวา พหิทฺธา อรุณุฏฺฐาปนํ รตฺติจฺเฉโท ฯ อนิมนฺติเตน คนฺตุํ น วฏฺฏตีติ เอตฺถ อนิมนฺติตตฺตา สตฺตาห-กิจฺจํ อธิฏฺฐหิตฺวา คจฺฉนฺตสฺสาปิ วสฺสจฺเฉโท เจว ทุกฺกฏญฺจ

๑. ม. อโพธนโต ฯ

[ม. ว. ป. ๒๗๑-๔๑ ส. ต. ๑๕๘-๖๑]

โหตีติ เวทิตพฺพํ ฯ ยถาวุตฺตํ หิ รตฺติเฉทการณํ วินา
ติโรวิหาเร วสิตฺวา อาคมิสฺสามีติ คจฺฉโตปิ วสฺสจฺเฉทํ วทนฺติ ฯ
คนฺตุํ วฏฺฏตีติ สตฺตาหกรณีเยน คนฺตุํ วฏฺฏติ ฯ เอวํ คจฺฉนฺเตน
จ อนฺโตอุปจารสีมายํ ฐิเตเนว อนฺโตสตฺตาเห อาคมิสฺสามีติ
อาโภคํ กตฺวา คนฺตพฺพํ ฯ สเจ อาโภคํ อกตฺวา อุปจารสีมํ
อติกฺกมติ ฉินฺนวสฺโสว โหตีติ วทนฺติ ฯ ภณฺฑกนฺติ จีวรํ
สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ปหิณนฺตีติ จีวรโธวนาทิกมฺเมน ปหิณนฺติ ฯ
สมฺปาปุณิตุํ น สกฺโกติ วฏฺฏตีติ เอตฺถ อชฺเชว อาคมิสฺสามีติ
สามนฺตวิหารํ คนฺตฺวา ปุน อาคจฺฉนฺตสฺส อนฺตรามคฺเค สเจ
อรุณุคฺคมนํ โหติ วสฺสจฺเฉโทปิ น โหติ รตฺติจฺเฉททุกฺกฏญฺจ
นตฺถีติ วทนฺติ ฯ อาจริยํ ปสฺสิสฺสามีติ ปน คนฺตุํ ลภตีติ
อคิลานมฺปิ อาจริยํ อุปชฺฌายํ วา ปสฺสิสฺสามีติ สตฺตาหกรณีเยน
คนฺตุํ ลภติ ฯ สเจ นํ อาจริโย อชฺช มา คจฺฉาติ วทติ
วฏฺฏตีติ เอวํ สตฺตาหกรณีเยน คตํ นํ อนฺโตสตฺตาเหเยว ปุน
อาคจฺฉนฺตํ สเจ อาจริโย อุปชฺฌาโย วา อชฺช มา คจฺฉาติ
วทติ วฏฺฏติ ฯ สตฺตาหาติกฺกเมปิ อนาปตฺตีติ อธิปฺปาโยติ ฯ
วสฺสจฺเฉโท ปน โหติเยวาติ ทฏฺฐพฺพํ สตฺตาหสฺส พหิทฺธา
วีตินามิตตฺตา ฯ สเจ ทูรํ คโต โหติ สตฺตาหวาเรน อรุโณ
อุฏฺฐาเปตพฺโพติ อิมินา วสฺสจฺเฉทการเณ สติ สตฺตาหกรณีเยน
คนฺตุมฺปิ วฏฺฏตีติ ทีเปติ ฯ

[ม. ว. ป. ๑๙๑-๘ ส. ต. ๑๖๑-๒]

[๑๔๒] อิธ วสฺสํ อุเปมีติ ติกฺขตฺตุํ วตฺตพฺพนฺติ สตฺถสฺส อวิหารตฺตา อิมสฺมึ วิหาเรติ อวตฺวา อิธ วสฺสํ อุเปมีติ เอตฺตกเมว วตฺตพฺพํ ฯ สตฺเถ ปน วสฺสํ อุปคนฺตุํ น วฏฺฏตีติ กุฏิกาทีนํ อภาเวน อิธ วสฺสํ อุเปมีติ วจีเภทํ กตฺวา วสฺสํ อุปคนฺตุํ น วฏฺฏติ อาลยกรณมตฺเตเนว วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโย ฯ วิปฺปกิรียตีติ วิสุํ วิสุํ คจฺฉติ ฯ ตีสุ ฐาเนสุ นตฺถิ วสฺสจฺเฉเท อาปตฺตีติ เตหิ สทฺธึ คจฺฉนฺตสฺเสว นตฺถิ อาปตฺติ ฯ เตหิ วิยุชฺชิตฺวา คมเน ปน อาปตฺติเยว ฯ ปวาเรตุญฺจ น ลภติ ฯ

[๑๔๓] เสยฺยถาปิ ปิสาจิลฺลิกาติ เอตฺถ ปิสาจาเอว ปิสาจิลฺลิกา ฯ ปิสาจทารกาติปิ วทนฺติ ฯ ปวิสนทฺวารํ โยเชตฺวาติ สกวาฏพนฺธเมว โยเชตฺวา ฯ ปญฺจนฺนํ ฉทนานนฺติ ติณปณฺณอิฏฺฐก สิลา สุธาสงฺขาตานํ ปญฺจนฺนํ ฉทนานํ ฯ อิทญฺจ เยภุยฺเยน วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ รุกฺขาทีสุ ปทรจฺฉทนายปิ กุฏิกาย วสฺสูปคมนสฺส วุตฺตตฺตา ฯ น ภิกฺขเว อเสนาสนิเกน วสฺสํ อุปคนฺตพฺพนฺติ วจีเภทํ กตฺวา วสฺสูปคมนํ สนฺธาเยส ปฏิกฺเขโป น อาลยกรณวเสน อุปคมนํ สนฺธายาติ วทนฺติ ฯ ปาลิยํ ปน อวิเสเสน วุตฺตตฺตา อฏฺฐกถายญฺจ ทุติยปาราชิกสํวณฺณนายํ วสฺสํ อุปคจฺฉนฺเตน หิ นาลกปฏิปทํ ปฏิปนฺเนนาปิ ปญฺจนฺนํ ฉทนานํ อญฺญตเรน ฉนฺเนเยว สทฺวารพนฺเธ เสนาสเน อุปคนฺตพฺพํ ตสฺมา วสฺสกาเล สเจ เสนาสนํ ลภติ อิจฺเจตํ กุสลํ

[ม. ว. ป. ๒๙๘-๙ ส. ต. ๑๖๓-๔]

โน เจ ลภติ หตฺถกมฺมํ ปริเยสิตฺวาปิ กาตพฺพํ หตฺถกมฺมํ อลภนฺเต สามมฺปิ กาตพฺพํ นเตฺวว อเสนาสนิเกน วสฺสํ อุปคนฺตพฺพนฺติ ทฬฺหํ กตฺวา วุตฺตตฺตา อเสนาสนิกสฺส นาวาทึ วินา เกวลํ อาลยมตฺเตน อุปคนฺตุํ น วฏฺฏตีติ[๑] อมฺหากํ ขนฺติ ฯ นาวาสตฺถวเชสฺเยว หิ อนุชานามิ ภิกฺขเว นาวาย วสฺสํ อุปคนฺตุนฺติอาทินา สติ อสติ วา เสนาสเน วสฺสูปคมนสฺส วิสุํ วิสุํ อนุญฺญาตตฺตา น ภิกฺขเว อเสนาสนิเกน วสฺสํ อุปคนฺ-ตพฺพนฺติ อยํ ปฏิกฺเขโป ตตฺถ น ลพฺภตีติ อสติ เสนาสเน อาลยวเสนปิ นาวาทีสุ อุปคมนํ วุตฺตํ ฯ ฏงฺกิตมญฺโจ นาม ทีเฆ มญฺจปาเท มชฺเฌ วิชฺฌิตฺวา อฏนิโย ปเวเสตฺวา กโต มญฺโจ ฯ ตสฺส อิทํ อุปริ อิทํ เหฏฺฐาติ นตฺถิ ฯ ปริวตฺเตตฺวา อตฺถโตปิ ตาทิโสว โหติ ฯ ตํ สุสาเน เทวฏฺฐาเน จ ฐเปนฺติ ฯ จตุนฺนํ ปาสาณานํ อุปริ ปาสาณํ อตฺถริตฺวา กตเคหมฺปิ ฏงฺกิตมญฺโจติ วุจฺจติ ฯ

[๑๔๔] ตสฺสา ลกฺขณํ มหาวิภงฺเค วุตฺตนฺติ จตุตฺถปาราชิก-สํวณฺณนายํ โย อิมมฺหา อาวาสา ปฐมํ ปกฺกมิสฺสติ ตํ อรหาติ ชานิสฺสามาติ เอตฺถ ทสฺสิตํ อธมฺมิกกติกวตฺตลกฺขณํ สนฺธาย วทติ ฯ ปรโตปิ เสนาสนกฺขนฺธกสํวณฺณนายํ อธมฺมิกํ กติกวตฺตํ อาวิภวิสฺสติเยว ฯ

๑. ม. นาวาทึ วินา อญฺญตฺถ อาลโย น วฏฺฏตติ ฯ

[ม. ว. ป. ๒๙๙ ส. ต. ๑๖๔-๕]

[๑๔๕] ยสฺมา นานาสีมายํ ทฺวีสุ อาวาเสสุ วสฺสํ วสนฺตสฺส ทุติเย วสิสฺสามีติ จิตฺเต อุปฺปนฺเน ปฐมเสนาสนคฺคาโห ปฏิปฺปสฺสมฺภติ ปุน ปฐเมเยว วสิสฺสามีติ จิตฺเต อุปฺปนฺเน ทุติโย ปฏิปฺปสฺสมฺภติ ฯ ตสฺมา ตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ปุริมิกา จ น ปญฺญายตีติ วุตฺตํ ฯ ปฏิสฺสวสฺส วิสํวาทนปจฺจยา โหนฺตมฺปิ ทุกฺกฏํ สติเยว ปฏิสฺสเว โหตีติ อาห ตสฺส ตสฺส ปฏิสฺสเว ทุกฺกฏนฺติ ฯ เตเนวาห ตญฺจโข ฯเปฯ ปจฺฉา วิสํวาทน-ปจฺจยาติ ฯ อกรณีโยติ สตฺตาหกรณีเยน อกรณีโย ฯ สกรณีโยติ สตฺตาหกรณีเยเนว สกรณีโย ฯ ยทิ เอวํ สตฺตาหกรณีเยน อกรณีโย สกรณีโยติ จ กสฺมา น วุตฺตนฺติ ฯ อกรณีโยติ วุตฺเตปิ สตฺตาหกรณีเยเนว สกรณียากรณียตา วิญฺญายตีติ กตฺวา น วุตฺตํ ฯ ยทิ เอวํ ปรโต สตฺตาหกรณีเยน ปกฺกมตีติ วารทฺวเยปิ สกรณีโย ปกฺกมตีติ เอตฺตกเมว กสฺมา น วุตฺตนฺติ ฯ วุจฺจเต ฯ ตตฺถ สตฺตาหกรณีเยนาติ อวตฺวา สกรณีโย ปกฺกมตีติ วุตฺเต โส ตํ สตฺตาหํ พหิทฺธา วีตินาเมตีติ น สกฺกา วตฺตุนฺติ สตฺตาหกรณีเยน ปกฺกมตีติ วุตฺตํ ฯ เอวํ หิ วุตฺเต สตฺตาหสฺส อธิกตตฺตา โส ตํ สตฺตาหํ พหิทฺธา วีตินาเมตีติ สกฺกา วตฺตุํ ฯ เอตฺถ จ อาทิมฺหิ จตฺตาโร วารา นิรเปกฺขคมนํ สนฺธาย วุตฺตา ฯ ตตฺถาปิ ปุริมา เทฺว วารา วสฺสํ อนุปคตสฺส วเสน วุตฺตา ฯ ปจฺฉิมา ปน เทฺว วารา

[ม. ว. ป. ๓๐๐-๒ ส. ต. ๑๖๕]

วสฺสํ อุปคตสฺส วเสน ฯ ตโต ปรํ เทฺว วารา สาเปกฺขคมนํ สนฺธาย วุตฺตา ฯ ตตฺถาปิ ปฐมวาโร สาเปกฺขสฺสาปิ สตฺตาหกรณีเยน คนฺตฺวา ตํ สตฺตาหํ พหิทฺธา วีตินาเมนฺตสฺส วสฺสจฺเฉทภาวทสฺสนตฺถํ วุตฺโต ฯ อิตโร วุตฺตนเยเนว คนฺตฺวา อนฺโตสตฺตาเห นิวตฺตนฺตสฺส วสฺสจฺเฉทาภาวทสฺสนตฺถํ ฯ โส สตฺตาหานาคตาย ปวารณาย สกรณีโย ปกฺกมตีติ อยมฺปน วาโร นวมิโต ปฏฺฐาย คนฺตฺวา สตฺตาหํ พหิทฺธา วีตินาเมนฺตสฺสาปิ วสฺสจฺเฉทาภาวทสฺสนตฺถํ วุตฺโต ฯ เอตฺถ จ อกรณีโย ปกฺกมตีติ ทุติยวารสฺส อนาคตตฺตา นวมิโต ปฏฺฐาย คจฺฉนฺเตนาปิ สติเยว กรณีเย คนฺตพฺพํ นาสตีติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ อิเม จ สตฺต วารา พหิทฺธา กตุโปสถสฺส วเสน อาคตา ฯ อปเร สตฺต อนฺโตวิหารํ คนฺตฺวา กตุโปสถสฺส วเสนาติ เอวํ ปุริมิกาย วเสน จุทฺทส วารา วุตฺตา ฯ ตโต ปรํ ปจฺฉิมิกาย วเสน เตเยว จุทฺทส วารา วุตฺตาติ เอวเมเตสํ นานากรณํ เวทิตพฺพํ ฯ อิเมหิ ปน สพฺพวาเรหิ วุตฺตมตฺถํ สมฺปิณฺเฑตฺวา ทสฺเสตุํ โส ตทเหว อกรณีโยติอาทีสูติอาทิ อารทฺธํ ฯ โก ปน วาโท ทฺวีหตีหํ วสิตฺวา อนฺโตสตฺตาเห นิวตฺตนฺตสฺสาติ วสฺสํ อุปคนฺตฺวา ทฺวีหตีหํ วสิตฺวา สตฺตาหกรณีเยน คนฺตฺวา อนฺโตสตฺตาเห นิวตฺตนฺตสฺส โก ปน วาโท กถาเอว นตฺถีติ อธิปฺปาโย ฯ อสติยา ปน วสฺสํ น อุเปตีติ อิมสฺมึ วิหาเร อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อุเปมีติ

[ม. ว. ป. ๓๐๓-๔ ส. ต. ๑๖๕]

วจีเภทํ กตฺวา น อุเปติ ฯ โกมุทิยา จาตุมฺมาสินิยาติ ปจฺฉิมกตฺติกปุณฺณมายํ ฯ สา หิ กุมุทานํ อตฺถิตาย โกมุที จตุนฺนํ วสฺสิกานํ มาสานํ ปริโยสานตฺตา จาตุมฺมาสินีติ วุจฺจติ ฯ ตทา หิ กุมุทานิ สุปุปฺผิตานิ โหนฺติ ฯ ตสฺมา กุมุทานํ สมูโห กุมุทานิเอว วา โกมุทา เต เอตฺถ อตฺถีติ โกมุทีติ วุจฺจติ ฯ กุมุทวตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมว ฯ

วสฺสูปนายิกกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[ม. ว. ป. ๓๐๕-๘ ส. ต. ๑๕๖-๖]

ปวารณกฺขนฺธกวณฺณนา

[๑๔๖] ปวารณกฺขนฺธเก ฯ อาทิโต ลาโป อาลาโป ฯ วจนปฏิวจนวเสน สมํ ลาโป สลฺลาโป ฯ ปิณฺฑาย ปฏิกฺกเมยฺยาติ คาเม ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺจาคจฺเฉยฺย ฯ อวกฺการปาตึ โธวิตฺวา อุปฏฺฐเปยฺยาติ อติเรกปิณฺฑปาตํ อปเนตฺวา ฐปนตฺถาย เอกํ สมุคฺคปาตึ โธวิตฺวา ฐเปยฺย ฯ สมุคฺคปาติ นาม สมุคฺคปุฏสทิสา ปาติ ฯ อปฺปหริเตติ อปฺปรูฬฺหหริเต ฯ ยสฺมึ ฐาเน ปิณฺฑปาตชฺโฌตฺถรเณน วินสฺสนธมฺมานิ ติณานิ นตฺถิ ตสฺมินฺติ อตฺโถ ฯ เตน นิตฺติณญฺจ มหาติณคหนญฺจ ยตฺถ สกเฏนปิ ฉฑฺฑิเต ปิณฺฑปาเต ติณานิ น วินสฺสนฺติ ตญฺจ ฐานํ ปริคฺคหิตํ โหติ ฯ ภูตคามสิกฺขาปทสฺส หิ อวิโกปนตฺถเมตํ วุตฺตํ ฯ อปฺปาณเกติ นิปฺปาณเก ฯ ปิณฺฑปาตชฺโฌตฺถรเณน มริตพฺพปาณกรหิเต วา มหาอุทกกฺขนฺเธ ฯ ปริตฺโตทเกเอว หิ ภตฺตปกฺเขเปน อาลุฬิเต สุขุมปาณกา มรนฺติ น มหาตฬากาทีสูติ ฯ ปาณกานุรกฺขนตฺถํ หิ เอตํ วุตฺตํ ฯ โอปิลาเปยฺยาติ นิมฺมุชฺชาเปยฺย ฯ วจฺจฆฏนฺติ อาจมนกุมฺภิ ฯ ริตฺตนฺติ ริตฺตกํ ฯ ตุจฺฉนฺติ ตสฺเสว เววจนํ ฯ อวิสยฺหนฺติ อุกฺขิปิตุํ อสกฺกุเณยฺยํ อติภาริกํ ฯ หตฺถวิกาเรนาติ หตฺถสญฺญาย ฯ หตฺเถหิ อุกฺขิปนํ หตฺถวิลงฺฆกํ ฯ เตนาห หตฺถุกฺเขปเกนาติ ฯ อถวา วิลงฺเฆติ เทสนฺตรํ ปาเปติ เอเตนาติ

[ม. ว. ป. ๓๐๙-๑๐ ส. ต. ๑๖๗]

วิลงฺฆโก ฯ หตฺโถเอว วิลงฺฆโก หตฺถวิลงฺฆโก ฯ เตน หตฺถวิลงฺฆเกน ฯ อญฺญมญฺญํ สํสิพฺพิตหตฺเถนาติ วุตฺตํ โหติ ฯ เทฺว หิ ชนา หตฺเถน หตฺถํ สํสิพฺเพตฺวา ทฺวีสุ หตฺเถสุ ฐเปตฺวา อุฏฺฐเปนฺตา หตฺถวิลงฺฆเกน อุฏฺฐเปนฺติ นาม ฯ ติตฺถิยสมาทานนฺติ ติตฺถิเยหิ สมาทาตพฺพํ ฯ

[๑๔๗] เทฺวมา ภิกฺขเว ปวารณา จาตุทฺทสิกา จ ปณฺณรสิกา จาติ เอตฺถ ปุริมวสฺสํ วุฏฺฐานํ ปุพฺพกตฺติกปุณฺณมา เตสํเยว สเจ ภณฺฑนการเกหิ อุปทฺทุตา ปวารณํ ปจฺจุกฺกฑฺเฒนฺติ อถ กตฺติกมาสสฺส กาฬปกฺขจาตุทฺทโส วา ปจฺฉิมกตฺติกปุณฺณมา วา ปจฺฉิมวสฺสํ วุฏฺฐานํ จ ปจฺฉิมกตฺติกปุณฺณมาเอวาติ อิเม ตโย ปวารณาทิวสาติ เวทิตพฺพํ ฯ อิทญฺจ ปกติจาริตฺตวเสน วุตฺตํ ฯ ตถารูปปจฺจเย ปน สติ ทฺวินฺนํ กตฺติกปุณฺณมานํ ปุริเมสุ จาตุทฺทเสสุปิ ปวารณํ กาตุํ วฏฺฏติ ฯ เตเนว มหาวิหาเร ภิกฺขู จาตุทฺทสิยา ปวาเรตฺวา ปณฺณรสิยา กายสามคฺคึ เทนฺติ เจติยคิริมฺหิ มหทสฺสนตฺถํปิ อฏฺฐมิยา คจฺฉนฺติ ฯ ตมฺปิ จาตุทฺทสิยํ ปวาเรตุกามานํเยว โหติ ฯ

[๑๔๘] สเจ ปน วุฑฺฒตโร โหตีติ สเจ ปวารณทายโก ภิกฺขุ วุฑฺฒตโร โหติ ฯ เตน จ ภิกฺขุนาติ ปวารณทายเกน ภิกฺขุนา ฯ

[๑๔๙] ปณฺณรสเกสุ ฯ ปวาริตมตฺเตติ ปวาริตสมนนฺตรํ ฯ

[ม. ว. ป. ๓๑๐-๗ ส. ต. ๑๖๗-๙]

อวุฏฺฐิตาย ปริสายาติ ปวาเรตฺวา ปจฺฉา อญฺญมญฺญํ กเถนฺติยา ฯ เอกจฺจาย วุฏฺฐิตายาติ เอกจฺเจสุ ยถานิสินฺเนสุ เอกจฺเจสุ สกสกฏฺฐานํ คเตสุ ฯ ปุน ปวาเรตพฺพนฺติ ปุนปิ สพฺเพหิ สมาคนฺตฺวา ปวาเรตพฺพํ ฯ อาคจฺฉนฺติ สมสมา เตสํ สนฺติเก ปวาเรตพฺพนฺติ คเต อนาเนตฺวา นิสินฺนานํเยว สนฺติเก ปวาเรตพฺพํ ฯ สพฺพาย วุฏฺฐิตาย ปริสาย อาคจฺฉนฺติ สมสมา เตสํ สนฺติเก ปวาเรตพฺพนฺติ ยทิ สพฺเพ วุฏฺฐหิตฺวา คตา สนฺนิปาเตตุญฺจ น สกฺกา เอกจฺเจ สนฺนิปาเตตฺวา ปวาเรตุํ วฏฺฏติ ฯ ญตฺตึ ฐเปตฺวา กตฺตพฺพสงฺฆกมฺมาภาวา วคฺคํ น โหติ ฯ อุโปสเถปิ เอเสว นโย ฯ นตฺถิ ทินฺนนฺติอาทินยปฺปวตฺตา ทสวตฺถุกา มิจฺฉาทิฏฺฐิ ฯ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติอาทินา สสฺสตุจฺเฉทสงฺขาตํ อนฺตํ คณฺหาตีติ อนฺตคฺคาหิกา ฯ

[๑๕๐] จตุตฺเถ กเต เต สุณนฺตีติ จตุตฺเถ ปณฺณรสิกุโปสเถ กเต อมฺหากํ ปวารณํ ฐเปสฺสนฺตีติ สุณนฺติ ฯ เอวมฺปิ เทฺว จาตุทฺทสิกา โหนฺตีติ ตติเยน สทฺธึ เทฺว จาตุทฺทสิกา โหนฺติ ฯ

[๑๕๑] อยํ ปวารณสงฺคโห เอกสฺส ทินฺโนปิ สพฺเพสํ ทินฺโนว โหตีติ อาห เอกสฺสปิ วเสน ทาตพฺโพติ ฯ อาคนฺตุกา เตสํ เสนาสนํ คเหตุํ น ลภนฺตีติ สเจปิ สฏฺฐิวสฺสา ภิกฺขู อาคจฺฉนฺติ เตสํ เสนาสนํ คเหตุํ น ลภนฺติ ฯ ปวาเรตฺวา ปน อนฺตราปิ จาริกํ ปกฺกมิตุํ ลภนฺตีติ ปวารณสงฺคเห กเต อนฺตรา

[ม. ว. ป. ๓๑๗-๕๙ ส. ต. ๑๖๙-๗๖]

ปกฺกมิตุกามา สงฺฆํ สนฺนิปาตาเปตฺวา ปวาเรตุํ ลภนฺติ ฯ เสสเมตฺถ ปาลิโต อฏฺฐกถาโต จ สุวิญฺเญยฺยเมว ฯ

ปวารณกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[ม. ว. ป. ๓๕๙-๖๒ ส. ต. ๑๗๖]

จมฺมกฺขนฺธกวณฺณนา

[๑๕๒] จมฺมกฺขนฺธเก ฯ อุณฺณปาวารกนฺติ อุณฺณมยํ ปาวารกํ ฯ วิหารปฺปจฺฉายายนฺติ วิหารปจฺจนฺเต ฉายายํ ฯ วิหารสฺส วฑฺฒมานจฺฉายายนฺติปิ วทนฺติ ฯ สุตฺตตฺโถ ปน สุตฺตวณฺณนา- โตเยว คเหตพฺโพติ เอตฺถายํ สุตฺตวณฺณนา ฯ สีตวเนติ เอวนฺ- นามเก วเน ฯ ตสฺมึ กิร ปฏิปาฏิยา ปญฺจ จงฺกมนสตานิ มาปิตานิ ฯ เตสุ เถโร อตฺตโน สปฺปายํ จงฺกมนํ คเหตฺวา สมณธมฺมํ กโรติ ฯ ตสฺส อารทฺธวิริยสฺส หุตฺวา จงฺกมโต ปาทตลานิ ภิชฺชึสุ ฯ ชาณูหิ จงฺกมโต ชาณุกานิปิ หตฺถตลานิปิ ภิชฺชึสุ ฉิทฺทานิ อเหสุํ ฯ เอวํ อารทฺธวิริโย วิหรนฺโต โอภาส- นิมิตฺตมตฺตกมฺปิ ทสฺเสตุํ นาสกฺขิ ฯ ตสฺส วิริเยน กิลมิตกายสฺส จงฺกมนโกฏิยํ ปาสาณผลเก นิสินฺนสฺส โย วิตกฺโก อุทปาทิ ตํ ทสฺเสตุํ อถโข อายสฺมโตติอาทิ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ อารทฺธวิริยาติ ปริปุณฺณปคฺคหิตวิริยา ฯ น อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจตีติ สเจ อหํ อุคฺฆฏิตญฺญู วา อสฺสํ วิปจิตญฺญู วา เนยฺโย วา น เม จิตฺตํ น วิมุจฺเจยฺย อทฺธา ปนสฺมิ ปทปรโม เยน เม จิตฺตํ น วิมุจฺจตีติ สนฺนิฏฺฐานํ กตฺวา สํวิชฺชนฺติ โข ปนาติ- อาทินา จินฺเตสิ ฯ ตตฺถ โภคาติ อุปโยคตฺเถ ปจฺจตฺตํ ฯ ปาตุรโหสีติ เถรสฺส จิตฺตวารํ ญตฺวา อยํ โสโณ อชฺช สีตวเน

[มหาวคฺคสฺส ทุติโย ภาโค องฺเก ๑-๖ ส. ต. ๑๗๗-๘]

ปธานภูมิยํ นิสินฺโน อิมํ วิตกฺกํ วิตกฺเกติ คนฺตฺวา สวิตกฺกํ สโหฒํ คณฺหิตฺวา วีโณปมํ กมฺมฏฺฐานํ กเถสฺสามีติ สีตวเน ปาตุรโหสิ ฯ ปญฺญตฺเต อาสเนติ ปธานิกภิกฺขู อตฺตโน วสนฏฺฐาเน โอวทิตุํ อาคตสฺส พุทฺธสฺส ภควโต นิสีทนตฺถํ ยถาลาเภน อาสนํ ปญฺญเปตฺวาว ปธานํ กโรนฺติ ฯ อญฺญํ อลภมานา ปุราณปณฺณานิปิ สงฺฆริตฺวา[๑] อุปริ สงฺฆาฏึ ปญฺญเปนฺติ ฯ เถโรปิ อาสนํ ปญฺญเปตฺวาว ปธานํ อกาสิ ฯ ตํ สนฺธาย วุตฺตํ ปญฺญตฺเต อาสเนติ ฯ ตํ กึ มญฺญสีติ สตฺถา อิมสฺส ภิกฺขุโน อวเสสกมฺมฏฺฐาเนน อตฺโถ นตฺถิ อยํ คนฺธพฺพสิปฺเป เฉโก จิณฺณวสี อตฺตโน วิสเย กถิยมานํ ขิปฺปเมว สลฺลกฺขิสฺสตีติ วีโณปมํ กเถตุํ ตํ กึ มญฺญสีติอาทิมาห ฯ วีณาย ตนฺติสฺสเร กุสลตา นาม วีณาย วาทนกุสลตา ฯ โส จ ตตฺถ กุสโล ฯ มาตาปิตโร หิสฺส อมฺหากํ ปุตฺโต อญฺญํ สิปฺปํ สิกฺขนฺโต กาเยน กิลมิสฺสติ อิทํ ปน อาสเน นิสินฺเนเนว สกฺกา อุคฺคณฺหิตุนฺติ คนฺธพฺพสิปฺปเมว อุคฺคณฺหาเปสุํ ฯ ตสฺส

สตฺต สรา ตโย คามา มุจฺฉนา เอกวีสติ
ฐานา เอกูนปญฺญาส อิจฺเจเต สรมณฺฑลนฺติ-

อาทิกํ คนฺธพฺพสิปฺปํ สพฺพเมว ปคุณํ อโหสิ ฯ อจฺจายิกาติ อติอายตา ขรมุจฺฉนา ฯ สรวตีติ สรสมฺปนฺนา ฯ กมฺมญฺญาติ

๑. สนฺถริตฺวาติปิ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ท. ๖-๗ ส. ต. ๑๗๘]

กมฺมกฺขมา กมฺมโยคฺคา ฯ อติสิถิลาติ มนฺทมุจฺฉนา ฯ สเม คุเณ ปติฏฺจิตาติ มชฺฌิเม สเร ฐเปตฺวา มุจฺฉิตา ฯ อจฺจารทฺธนฺติ อติคาฬฺหํ ฯ อุทฺธจฺจาย สํวตฺตตีติ อุทฺธตภาวาย สํวตฺตติ ฯ อติลีนนฺติ อติสิถิลํ ฯ โกสชฺชายาติ กุสีตภาวตฺถาย ฯ วิริยสมถํ[1] อธิฏฺฐาหีติ วิริยสมฺปยุตฺตํ สมถํ อธิฏฺฐาหิ วิริยํ สมเถน โยเชหีติ อตฺโถ ฯ อินฺทฺริยานญฺจ สมตํ ปฏิวิชฺฌาติ สทฺธาทีนํ อินฺทฺริยานํ สมตํ สมภาวํ อธิฏฺฐาหิ ฯ ตตฺถ สทฺธํ ปญฺญาย ปญฺญญฺจ สทฺธาย วิริยํ สมาธินา สมาธิญฺจ วิริเยน โยชยตา อินฺทฺริยานํ สมตา อธิฏฺฐิตา นาม โหติ ฯ สติ ปน สพฺพตฺถิกา ฯ สา สทาปิ พลวตีเยว วฏฺฏติ ฯ ตญฺจ ปน เนสํ โยชนาวิธานํ วิสุทฺธิมคฺเค อาคตนเยน เวทิตพฺพํ ฯ ตตฺถ จ นิมิตฺตํ คณฺหาหีติ ตสฺมิญฺจ สมเถ[2] สติ เยน อาทาเส มุขพิมฺเพเนว นิมิตฺเตน อุปฺปชฺชิตพฺพํ ตํ สมถนิมิตฺตํ วิปสฺสนานิมิตฺตํ มคฺคนิมิตฺตํ ผลนิมิตฺตญฺจ คณฺห นิพฺพตฺเตหีติ เอวมสฺส สตฺถา อรหตฺเต ปกฺขิปิตฺวา กมฺมฏฺฐานํ กเถสิ ฯ ตตฺถ จ นิมิตฺตํ อคฺคเหสีติ สมถนิมิตฺตญฺจ วิปสฺสนานิมิตฺตญฺจ อคฺคเหสิ ฯ เอโกติ อสหาโย ฯ วูปกฏฺโฐติ วตฺถุกาเมหิ จ กิเลสกาเมหิ จ กาเยน เจว จิตฺเตน จ วูปกฏฺโฐ ฯ อปฺปมตฺโตติ กมฺมฏฺฐาเน สตึ อวิชหนฺโต ฯ อาตาปีติ กายิกเจตสิกวิริยาตาเปน อาตาปวา ฯ อาตปฺปตีติ

๑. ปาลิยํ วิริยสมตนฺติ ทิสฺสติ ฯ ๒. สมภาเวติปิ ทิสฺสติ ฯ

กิเลสติ หิ อาตาโป วิริยํ ฯ ปหิตตฺโตติ กาเย จ ชีวิเต จ อนเปกฺขตาย เปสิตตฺโต วิสฺสฏฺจอตฺตภาโว นิพฺพาเน วา เปสิตจิตฺโต ฯ นจิรสฺเสวาติ กมฺมฏฺฐานารมฺภโต นจิเรเนว ฯ อญฺญตโรติ เอโก ฯ อรหตนฺติ ภควโต สาวกานํ อรหนฺตานํ อพฺภนฺตโร เอโก มหาสาวโก อโหสีติ อตฺโถ ฯ

[๑๕๓] วุสิตวาติ วุฏฺฐพฺรหฺมจริยวาโส ฯ กตกรณีโยติ จตูหิ มคฺเคหิ กตฺตพฺพํ กตฺวา ฐิโต ฯ โอหิตภาโรติ ขนฺธภารํ กิเลสภารํ อภิสงฺขารภารญฺจ โอตาเรตฺวา ฐิโต ฯ อนุปฺปตฺตสทตฺโถติ สทตฺโถ วุจฺจติ อรหตฺตํ ตํ ปตฺโตติ อตฺโถ ฯ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโนติ ขีณภวพนฺธโน ฯ สมฺมทญฺญา วิมุตฺโตติ สมฺมา เหตุนา การเณน ชานิตฺวา วิมุตฺโต ฯ ฉฏฺฐานานีติ ฉ การณานิ ฯ อธิมุตฺโต โหตีติ ปฏิวิชฺฌิตฺวา ปจฺจกฺขํ กตฺวา ฐิโต โหติ ฯ เนกฺขมฺมาธิมุตฺโตติอาทิ สพฺพํ อรหตฺตวเสเนว วุตฺตํ ฯ อรหตฺตํ หิ สพฺพกิเลเสหิ นิกฺขนฺตตฺตา เนกฺขมฺมํ ฯ เตเหว ปวิวิตฺตตฺตา ปวิเวโก ฯ พฺยาปชฺฌาภาวโต อพฺยาปชฺฌํ ฯ อุปาทานสฺส ขยนฺเต อุปฺปนฺนตฺตา อุปาทานกฺขโย ฯ ตณฺหาย ขยนฺเต อุปฺปนฺนตฺตา ตณฺหกฺขโย ฯ สมฺโมหาภาวโต อสมฺโมโหติ จ วุจฺจติ ฯ เกวลํ สทฺธามตฺตกนฺติ ปฏิเวธรหิตํ เกวลํ ปฏิเวธปญฺญาย อสมฺมิสฺสํ สทฺธามตฺตกํ ฯ ปฏิจยนฺติ ปุนปฺปุนํ กรเณน วุฑฺฒึ ฯ วีตราคตฺตาติ มคฺคปฏิเวเธน ราคสฺส วิหตตฺตาเยว[๑]

๑. วิคตตฺตาเยวาติปิ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ท. ๘-๙ ส. ต. ๑๗๘-๙]

เนกฺขมฺมสงฺขาตํ อรหตฺตํ ปฏิวิชฺฌิตฺวา สจฺฉิกตฺวา ฐิโต โหติ ผลสมาปตฺติวิหาเรน วิหรติ ฯ ตนฺนินฺนมานโสเยว โหตีติ อตฺโถ ฯ เสสปเทสุปิ เอเสว นโย ฯ ลาภสกฺการสิโลกนฺติ จตุปฺปจฺจยลาภญฺจ เตสํเยว สุกตภาวญฺจ วณฺณภณนญฺจ ฯ นิกามยมาโนติ อิจฺฉมาโน ปฏฺฐยมาโน ฯ ปวิเวกาธิมุตฺโตติ ปวิเวเก อธิมุตฺโต อหนฺติ เอวํ อรหตฺตํ พฺยากโรตีติ อตฺโถ ฯ สีลพฺพตปรามาสนฺติ สีลญฺจ วตญฺจ ปรามสิตฺวา คหิตคหณมตฺตํ ฯ สารโต ปจฺจาคจฺฉนฺโตติ สารภาเวน ชานนฺโต ฯ อพฺยาปชฺฌาธิมุตฺโตติ อพฺยาปชฺฌํ อรหตฺตํ พฺยากโรติ ฯ อิมินาว นเยน สพฺพวาเรสุ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ อปิเจตฺถ เนกฺขมฺมาธิมุตฺโตติ อิมสฺมึเยว อรหตฺตํ กถิตํ เสเสสุ ปญฺจสุ นิพฺพานนฺติ เอเก วทนฺติ ฯ อปเร อสมฺโมหาธิมุตฺโตติ เอตฺเถว นิพฺพานํ กถิตํ เสเสสุ อรหตฺตนฺติ วทนฺติ ฯ อยํ ปเนตฺถ สาโร สพฺเพเสฺวเวเตสุ อรหตฺตมฺปิ นิพฺพานมฺปิ กถิตเมวาติ ฯ ภุสาติ พลวนฺโต ทิพฺพรูปสทิสา ฯ เนวสฺส จิตฺตํ ปริยาทิยนฺตีติ เอตสฺส ขีณาสวสฺส จิตฺตํ คเหตฺวา ฐาตุํ น สกฺโกนฺติ ฯ กิเลสา หิ อุปฺปชฺชมานา จิตฺตํ คณฺหนฺติ นาม ฯ อมิสฺสีกตนฺติ กิเลสา หิ อารมฺมเณน สทฺธึ จิตฺตํ มิสฺสํ กโรนฺติ เตสํ อภาวา อมิสฺสีกตํ ฯ ฐิตนฺติ ปติฏฺฐิตํ ฯ อาเนญฺชปฺปตฺตนฺติ อจลปฺปตฺตํ ฯ วยญฺจสฺสานุปสฺสตีติ ตสฺส เจส จิตฺตสฺส อุปฺปาทมฺปิ วยมฺปิ ปสฺสติ ฯ ภุสา วาตวุฏฺฐีติ พลววาตกฺขนฺโธ ฯ

[ม. ว. ท. ๘-๑๐ ส. ต. ๑๗๘]

เนว นํ สงฺกมฺเปยฺยาติ เอกภาเคน จาเลตุํ น สกฺกุเณยฺย ฯ น สมฺปกมฺเปยฺยาติ ถูณํ วิย สพฺพภาคโต กมฺเปตุํ น สกฺกุ-เณยฺย ฯ น สมฺปเวเธยฺยาติ เวเธตฺวา ปเวเธตฺวา ปาเตตุํ น สกฺกุเณยฺย[๑] ฯ เนกฺขมฺมํ อธิมุตฺตสฺสาติ อรหตฺตํ ปฏิวิชฺฌิตฺวา ฐิตสฺส ฯ เสสปเทสุปิ อรหตฺตเมว กถิตํ ฯ อุปาทานกฺขยสฺส จาติ อุปโยคตฺเถ สามิวจนํ ฯ อสมฺโมหญฺจ เจตโสติ จิตฺตสฺส จ อสมฺโมหํ อธิมุตฺตสฺส ฯ ทิสฺวา อายตนุปฺปาทนฺติ อายตนานํ อุปฺปาทญฺจ วยญฺจ ทิสฺวา ฯ สมฺมา จิตฺตํ วิมุจฺจตีติ สมฺมา เหตุนา นเยน อิมาย วิปสฺสนาปฏิปตฺติยา[๒] ผลสมาปตฺติวเสน จิตฺตํ วิมุจฺจติ นิพฺพานารมฺมเณ อธิมุจฺจติ ฯ อถวา อิมินา ขีณาสวสฺส ปุพฺพภาคปฏิปทา กถิตา ฯ ตสฺส หิ อายตนุปฺปาทํ ทิสฺวา อิมาย วิปสฺสนาย อธิคตสฺส อริยมคฺคสฺสานุภาเวน สพฺพกิเลเสหิ สมฺมา จิตฺตํ วิมุจฺจติ ฯ เอวํ ตสฺส สมฺมา วิมุตฺตสฺส ฯเปฯ น วิชฺชติ ฯ ตตฺถ สนฺตจิตฺตสฺสาติ นิพฺพุตจิตฺตสฺส ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานตฺถเมว ฯ

[๑๕๔] อพาริตฺถกวณฺณาติ อภินวาริฏฺฐผลวณฺณนา ฯ อุทเกน ตินฺตกากปตฺตวณฺณาติปิ วทนฺติ ฯ

[๑๕๕] อภิชีวนฺติ เอเตนาติ อภิชีวนิกํ ฯ กินฺตํ ฯ สิปฺปํ ฯ

๑. ม. น สมฺปเวเธยฺยาติ เวเธตฺวา ปจาเลตุํ น สกฺกุเณยฺย ฯ ๒. วิปสฺสนาย ปฏิปตฺติยาติปิ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ท. ๑๐-๑ ส. ต. ๑๗๙-๘๐]

เตนาห เยน สิปฺเปนาติอาทึ ฯ

[๑๕๖] อุณฺณาหิ กตปาทุกาติ อุณฺณาโลมมยกมฺพเลหิ อุณฺณาโลเมหิเอว วา กตปาทุกา ฯ

[๑๕๗] น ภิกฺขเว คาวีนํ วิสาเณสุ คเหตพฺพนฺติอาทีสุ โมกฺขาธิปฺปาเยน วิสาณาทีสุ คเหตุํ วฏฺฏตีติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ อนุชานามิ ภิกฺขเว ปุริสยุตฺตํ หตฺถวฏฺฏกนฺติ เอตฺถ อนุชานามิ ภิกฺขเว ปุริสยุตฺตํ อนุชานามิ ภิกฺขเว หตฺถวฏฺฏกนฺติ เอวํ ปจฺเจกํ วากฺยปริสมาปนํ อธิปฺเปตนฺติ อาห ปุริสยุตฺตํ อิตฺถีสารถิ วา ฯเปฯ ปุริสา วา วฏฺฏติเยวาติ ฯ ปีฐกสิวิกนฺติ ปีฐกยานํ ฯ ปาฏงฺกินฺติ อนฺโธลิกาเยตํ อธิวจนํ ฯ

[๑๕๘] วาฬรูปานีติ อาหริมานิ วาฬรูปานิ ฯ อกปฺปิยรูปากุโล อกปฺปิยมญฺโจ ปลฺลงฺโกติ สารสมาเส วุตฺตํ ฯ ทีฆโลมโก มหาโกชโวติ จตุรงฺคุลาธิกโลโม กาฬโกชโว ฯ จตุรงฺคุลาธิกานิ กิร ตสฺส โลมานีติ วจนโต จตุรงฺคุลโต เหฏฺฐา วฏฺฏตีติ วทนฺติ ฯ วานจิตฺรอุณฺณามยตฺถรโกติ ภิตฺติจฺเฉทาทิวเสน[๑] วานวิจิตฺโร อุณฺณามยตฺถรโก ฯ ฆนปุปฺผโก อุณฺณามยตฺถรโกติ อุณฺณามยโลหิตตฺถรโก ฯ ปกติตูลิกาติ รุกฺขตูลลตาตูลโปฏกีตูลสงฺขาตานํ ติณฺณํ ตูลานํ อญฺญตรปุณฺณา ตูลิกา ฯ อุทฺธโลมีติ อุภโตทสํ อุณฺณามยตฺถรณํ เอกนฺตโลมีติ เอกโตทสํ

๑. ภตฺติจฺเฉทาทิวเสนาติ มญฺเญ ฯ

[ม. ว. ท. ๑๒-๒๕ ส. ต. ๑๘๑-๓]

อุณฺณามยตฺถรณนฺติ ทีฆนิกายฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ฯ สารสมาเส ปน อุทฺธโลมีติ เอกโต อุคฺคตปุปฺผํ เอกนฺตโลมีติ อุภโต อุคฺคต-ปุปฺผนฺติ วุตฺตํ ฯ โกเสยฺยกฏฺฐิสฺสมยนฺติ โกเสยฺยกสฏมยนฺติ อาจริย-ธมฺมปาลตฺเถเรน วุตฺตํ ฯ สุทฺธโกเสยฺยนฺติ รตนปริสิพฺพนรหิตํ ฯ ทีฆนิกายฏฺฐกถายํ ปเนตฺถ ฐเปตฺวา ตูลิกํ สพฺพาเนว โคนกาทีนิ รตนปฏิสิพฺพิตานิ วฏฺฏนฺตีติ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ ฐเปตฺวา ตูลิกนฺติ เอเตน รตนปฏิสิพฺพนรหิตาปิ ตูลิกา น วฏฺฏตีติ ทีเปติ ฯ รตนปฏิสิพฺพิตานิ วฏฺฏนฺตีติ อิมินา ปน ยานิ รตนปฏิสิพฺพิตานิ ตานิ ภุมฺมตฺถรณวเสน ยถานุรูปํ มญฺจาทีสุ จ อุปเนตุํ วฏฺฏตีติ ทีปิตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เอตฺถ จ วินยปริยายํ ปตฺวา ครุเก ฐาตพฺพตฺตา อิธ วุตฺตนเยเนวตฺถ วินิจฺฉโย เวทิตพฺโพ ฯ สุตฺตนฺติกเทสนายํ ปน คหฏฺฐานมฺปิ วเสน วุตฺตตฺตา เตสํ สงฺคณฺหนตฺถํ ฐเปตฺวา ตูลิกํ ฯ เป ฯ วฏฺฏตีติ วุตฺตนฺติ อปเร ฯ อชินจมฺเมหีติ อชินมิคจมฺเมหิ ฯ ตานิ กิร จมฺมานิ สุขุมตรานิ ฯ ตสฺมา ทุปฏฺฏติปฏฺฏานิ กตฺวา สิพฺพนฺติ ฯ เตน วุตฺตํ อชินปฺ-ปเวณีติ ฯ อุตฺตรํ อุปริภาคํ ฉาเทตีติ อุตฺตรจฺฉโท วิตานํ ฯ ตญฺจ โลหิตวิตานํ อิธาธิปฺเปตนฺติ อาห อุปริพนฺเธน รตฺต-วิตาเนนาติ ฯ รตฺตวิตาเนสุ จ กาสาวํ วฏฺฏติ กุสุมฺภาทิรตฺตเมว น วฏฺฏตีติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ มหาอุปธานนฺติ ปมาณาติกฺกนฺตํ อุปธานํ ฯ เอตฺถ จ กิญฺจาปิ ทีฆนิกายฏฺฐกถายํ อโลหิตกานิ จ

[ม. ว. ท. ๒๕ ส. ต. ๑๘๓-๔]

เทฺว วฏฺฏนฺติเยว ตโต อุตฺตรึ ลภิตฺวา อญฺเญสํ ทาตพฺพานิ ทาตุํ อสกฺโกนฺโต มญฺเจ ติริยํ อตฺถริตฺวา อุปริ ปจฺจตฺถรณํ ทตฺวา นิปชฺชิตุมฺปิ ลภตีติ อวิเสเสน วุตฺตํ ฯ เสนาสนกฺขนฺธก-สํวณฺณนายํ ปน อคิลานสฺส สีสุปธานญฺจ ปาทุปธานญฺจาติ ทฺวยเมว วฏฺฏติ คิลานสฺส พิมฺโพหนานิ สนฺถริตฺวา อุปริ ปจฺจตฺถรณํ ทตฺวา นิปชฺชิตุมฺปิ วฏฺฏตีติ วุตฺตตฺตา คิลาโนเยว มญฺเจ ติริยํ อตฺถริตฺวา นิปชฺชิตุํ ลภตีติ เวทิตพฺพํ ฯ อภินิสฺสาย นิสีทิตุนฺติ อปสฺสาย นิสีทิตุํ ฯ

[๑๕๘] ปปาเต ปพฺพเตติ เอตฺถ ปวตฺเต ปพฺพเตติปิ ปฐนฺติ ฯ ปวตฺตนามเก ปพฺพเตติ อตฺโถ ฯ โสโณ อุปาสโกติ-อาทีสุ นาเมน โสโณ นาม ตีหิ สรณคมเนหิ อุปาสกตฺตปฏิเว-ทเนน อุปาสโก โกฏิอคฺฆหกสฺส กณฺณปิลนฺธนสฺส ธารเณน โกฏิกณฺโณติ จ วตฺตพฺเพ กุฏิกณฺโณติ เอวํ อภิญฺญาโต น สุกุมารโสโณติ อธิปฺปาโย ฯ อยํ หิ อายสฺมโต มหากจฺจานสฺส สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา สาสเน อภิปฺปสนฺโน สรเณสุ จ สีเลสุ จ ปติฏฺฐิโต ปาปเต ปพฺพเต ฉายูทกสมฺปนฺเน ฐาเน วิหารํ กาเรตฺวา เถรํ ตตฺถ วสาเปตฺวา จตูหิ ปจฺจเยหิ อุปฏฺฐาติ ฯ เตน วุตฺตํ อายสฺมโต มหากจฺจานสฺส อุปฏฺฐาโก โหตีติ ฯ โส กาเลน กาลํ เถรสฺส อุปฏฺฐานํ คจฺฉติ ฯ เถโร จสฺส ธมฺมํ เทเสติ ฯ เตน สํเวคพหุโล ธมฺมจริยายํ อุสฺสาหชาโต

[ม. ว. ท. ๒๕-๘ ส. ต. ๑๘๔-๕]

วิหรติ ฯ โส เอกทา สตฺเถน สทฺธึ วาณิชฺชตฺถาย อุชฺเชนึ คจฺฉนฺโต อนฺตรามคฺเค อฏวิยํ สตฺเถ นิวิฏฺเฐ รตฺติยํ ชนสมฺพาธ-ภเยน เอกมนฺตํ อปกฺกมฺม นิทฺทํ อุปคญฺฉิ ฯ สตฺโถ ปจฺจูส-เวลายํ อุฏฺฐาย คโต ฯ น เอโกปิ โสณํ ปโพเธสิ ฯ สพฺเพ วิสฺสริตฺวา อคมํสุ ฯ โส ปภาตาย รตฺติยา ปพุชฺฌิตฺวา อุฏฺฐาย กิญฺจิ อปสฺสนฺโต สตฺเถน คตมคฺคํ คเหตฺวา สีฆํ สีฆํ คจฺฉนฺโต เอกํ วฏฺฏรุกฺขํ อุปคญฺฉิ ฯ ตตฺถ อทฺทส เอกํ มหากายํ วิรูปทสฺสนํ วิภจฺฉํ ปุริสํ อฏฺฐิโต มุตฺตานิ อตฺตโน มํสานิ สยเมว ขาทนฺตํ ทิสฺวาน โกสิ ตฺวนฺติ ปุจฺฉิ ฯ เปโตสฺมิ ภนฺเตติ ฯ กสฺมา เอวํ กโรสีติ ฯ อตฺตโน ปุพฺพกมฺเมนาติ ฯ กึ ปน ตํ กมฺมนฺติ ฯ อหํ ปุพฺเพ ภารุกจฺฉนครวาสี กูฏวาณิชฺโช หุตฺวา ปเรสํ สนฺตกํ วญฺเจตฺวา ขาทึ สมเณ จ ภิกฺขาย อุปคเต ตุมฺหากํ มํสํ ขาทถาติ อกฺโกสึ เตน กมฺเมน เอตรหิ อิมํ ทุกฺขํ อนุภวามีติ ฯ ตํ สุตฺวา โสโณ อติวิย สํเวคํ ปฏิลภิ ฯ ตโต ปรํ คจฺฉนฺโต มุขโต ปคฺฆริตกาฬโลหิเต เทฺว เปตทารเก ปสฺสิตฺวา ตเถว ปุจฺฉิ ฯ เตปิสฺส อตฺตโน กมฺมํ กเถสุํ ฯ เต กิร ภารุกจฺฉนคเร ทารกกาเล คนฺธวาณิชฺชาย ชีวิตํ กปฺเปนฺตา อตฺตโน มาตริ ขีณาสเว นิมนฺเตตฺวา โภเชนฺติยา เคหํ คนฺตฺวา อมฺหากํ สนฺตกํ กสฺมา สมณานํ เทสิ ตยา ทินฺนโภชนํ ภุญฺชนกสมณานํ มุขโต กาฬโลหิตํ ปคฺฆรตูติ อกฺโกสึสุ ฯ

[ม. ว. ท. ๒๙ ส. ต. ๑๘๕]

เต เตน กมฺมุนา นิรเย ปจิตฺวา ตสฺส วิปากาวเสเสน เปตโยนิยํ นิพฺพตฺติตฺวา ตทา อิมํ ทุกฺขํ อนุภวนฺติ ฯ ตมฺปิ สุตฺวา โสโณ อติวิย สํเวคชาโต อโหสิ ฯ โส อุชฺเชนึ คนฺตฺวา กรณียํ ตีเรตฺวา กุลฆรํ ปจฺจาคโต เถรํ อุปสงฺกมิตฺวา กตปฏิสณฺฐาโร ตมตฺถํ อาโรเจสิ ฯ เถโรปิสฺส ปวตฺตินิวตฺตีสุ อาทีนวานิสํเส วิภาเวนฺโต ธมฺมํ เทเสสิ ฯ โส เถรํ วนฺทิตฺวา เคหํ คโต สายมาสํ ภุญฺชิตฺวา สยนํ อุปคโต โถกํเยว นิทฺทายิตฺวา ปฏิพุชฺฌิตฺวา สยนตเล นิสชฺช ยถาสุตํ ธมฺมํ ปจฺจเวกฺขิตุํ อารทฺโธ ฯ ตสฺส ตํ ธมฺมํ ปจฺจเวกฺขโต เต จ โข เปตตฺตภาเว อนุสฺสรโต สํสารทุกฺขํ อติวิย ภยานกํ หุตฺวา อุปฏฺฐาสิ ฯ ปพฺพชฺชาย จิตฺตํ นมิ ฯ โส วิภาตาย รตฺติยา สรีรปฏิชคฺคนํ กตฺวา เถรํ อุปคนฺตฺวา อตฺตโน อชฺฌาสยํ อาโรเจตฺวา ปพฺพชฺชํ ยาจิ ฯ เตน วุตฺตํ อถโข โสโณ อุปาสโก ฯเปฯ ปพฺพาเชตุ มํ ภนฺเต อยฺโย มหากจฺจาโนติ ฯ

[๑๖๐] ตตฺถ ยถา ยถาติอาทีนํ ปทานํ อยํ สงฺเขปตฺโถ เยน เยน อากาเรน อยฺโย มหากจฺจาโน ธมฺมํ เทเสติ อาจิกฺขติ ปญฺญเปติ ปฏฺฐเปติ วิวรติ วิภชติ อุตฺตานีกโรติ ปกาเสติ เตน เตน เม อุปปริกฺขโต เอวํ โหติ ยเทตํ สิกฺขตฺตย-พฺรหฺมจริยํ เอกมฺปิ ทิวสํ อขณฺฑํ กตฺวา จริมกจิตฺตํ ปาเป-ตพฺพตาย เอกนฺตปริปุณฺณํ เอกทิวสมฺปิ กิเลสมเลน อมลินํ

[ม. ว. ท. ๒๙ ส. ต. ๑๘๕]

กตฺวา จริมกจิตฺตํ ปาเปตพฺพตาย เอกนฺตปริสุทฺธํ สงฺขลิขิตํ ลิขิตสงฺขสทิสํ โธตสงฺขสปฺปฏิภาคํ จริตพฺพํ อิทํ น สุกรํ อคารํ อชฺฌาวสตา อคารมชฺเฌ วสนฺเตน เอกนฺตปริปุณฺณํ ฯเปฯ จริตุนฺติ ฯ เอวํ อตฺตโน ปริวิตกฺกิตํ โสโณ อุปาสโก เถรสฺส อาโรเจตฺวา ตํ ปฏิปชฺชิตุกาโม อิจฺฉามหํ ภนฺเตติ- อาทิมาห ฯ เถโร ปน น ตาวสฺส ญาณํ ปริปากคตนฺติ อุปธาเรตฺวา ญาณปริปากํ อาคมยมาโน ทุกฺกรํ โขติอาทินา ปพฺพชฺชาฉนฺทํ นิวาเรสิ ฯ ตตฺถ เอกเสยฺยนฺติ อทุติยเสยฺยํ ฯ เอตฺถ จ เสยฺยาสีเสน เอโก ติฏฺฐติ เอโก คจฺฉติ เอโก นิสีทตีติอาทินา นเยน วุตฺตํ จตูสุ อิริยาปเถสุ กายวิเวกํ ทีเปติ ฯ น เอกินา หุตฺวา สยนมตฺตํ ฯ เอกภตฺตนฺติ เอกภตฺติโก โหติ รตฺตูปรโต วิรโต วิกาลโภชนาติ เอวํ วุตฺตํ วิกาลโภชนวิรตึ สนฺธาย วทติ ฯ พฺรหฺมจริยนฺติ เมถุนวิรติพฺรหฺมจริยํ สิกฺขตฺตยา- นุโยคสงฺขาตํ สาสนพฺรหฺมจริยํ วา ฯ อิงฺฆาติ โจทนตฺเถ นิปาโต ฯ ตตฺเถวาติ เคเหเยว ฯ พุทฺธสาสนํ อนุยุญฺชาติ นิจฺจสีล- อุโปสถสีลนิยมาทิเภทํ ปญฺจงฺคํ อฏฺฐงฺคํ ทสงฺคญฺจ สีลํ ตทนุ- รูปญฺจ สมาธิปญฺญาภาวนํ อนุยุญฺช ฯ เอตํ หิ อุปาสเกน ปุพฺพภาเค อนุยุญฺชิตพฺพํ พุทฺธสาสนํ นาม ฯ เตนาห กาลยุตฺตํ เอกเสยฺยํ เอกภตฺตํ พฺรหฺมจริยนฺติ ฯ ตตฺถ กาลยุตฺตนฺติ จาตุทฺทสี ปญฺจทฺทสี อฏฺฐมี ปาฏิหาริยปกฺขสงฺขาเตน กาเลน ยุตฺตํ

[ม. ว. ท. ๒๙ ส. ต. ๑๘๕]

ยถาวุตฺตกาเล วา ตุยฺหํ อนุญฺญฺชนฺตสฺส ยุตฺตํ ปฏิรูปํ สกฺกุเณยฺยํ น สพฺพกาลํ สพฺพทาติ อธิปฺปาโย ฯ สพฺพเมตํ ญาณสฺส อปริปกฺกตฺตา ตสฺส กามานํ ทุปฺปหานตาย สมฺมาปฏิปตฺติยํ โยคฺยํ การาเปตุํ วทติ น ปพฺพชฺชาฉนฺทํ นิวาเรตุํ ฯ ปพฺพชฺชาภิ-สงฺขาโรติ ปพฺพชิตุํ อารมฺโภ อุสฺสาโห ฯ ปฏิปฺปสฺสมฺภีติ อินฺทฺริยานํ อปริปกฺกตฺตา สํเวคสฺส จ นาติติกฺขภาวโต วูปสมิ ฯ กิญฺจาปิ ปฏิปฺปสฺสมฺภิ เถเรน วุตฺตวิธึ ปน อนุติฏฺฐนฺโต กาเลน กาลํ เถรํ อุปสงฺกมิตฺวา ปยิรุปาสนฺโต ธมฺมํ สุณาติ ฯ ตสฺส วุตฺตนเยเนว ทุติยมฺปิ ปพฺพชฺชาย จิตฺตํ อุปฺปชฺชิ ฯ เถรสฺส จ อาโรเจสิ ฯ ทุติยมฺปิ เถโร ปฏิกฺขิปิ ฯ ตติยวาเร ปน ญาณสฺส ปริปกฺกภาวํ ญตฺวา อิทานิ นํ ปพฺพาเชตุํ กาโลติ เถโร ปพฺพาเชสิ ฯ ปพฺพชิตญฺจ ตํ ตีณิ สํวจฺฉรานิ อติกฺกมิตฺวา คณํ ปริเยสิตฺวา อุปสมฺปาเทสิ ฯ ตํ สนฺธาย วุตฺตํ ทุติยมฺปิ โข โสโณ ฯ เป ฯ อุปสมฺปาเทสีติ ฯ

[๑๖๑] ตตฺถ อปฺปภิกฺขุโกติ กติปยภิกฺขุโก ฯ ตทา กิร ภิกฺขู เยภุยฺเยน มชฺฌิมเทเสเยว วสึสุ ฯ ตสฺมา ตตฺถ กติปยาเอว อเหสุํ ฯ เต จ เอกสฺมึ คาเม เอโก เอกสฺมึ นิคเม เทฺวติ เอวํ วิสุํ วิสุํ วสึสุ ฯ กิจฺเฉนาติ ทุกฺเขน ฯ กสิเรนาติ อายาเสน ฯ ตโต ตโตติ ตสฺมา ตสฺมา คามนิคมาทิโต ฯ เถเรน หิ กติปเย ภิกฺขู อาเนตฺวา อญฺเญสุ อานียมาเนสุ ปุพฺเพ อานีตา

[ม. ว. ท. ๒๙-๓๐ ส. ต. ๑๘๕]

เกนจิเทว กรณีเยน ปกฺกมึสุ ฯ กิญฺจิ กาลํ อาคเมตฺวา ปุน
เตสุ อานียมาเนสุ อิตเร ปกฺกมึสุ ฯ เอวํ ปุนปฺปุนํ อานยเนน
สนฺนิปาโต จิเรเนว อโหสิ ฯ เถโรปิ ตทา เอกวิหารี อโหสิ ฯ
เตน วุตฺตํ ติณฺณํ วสฺสานํ ฯ เป ฯ สนฺนิปาเตตฺวาติ ฯ วสฺสํ
วุฏฺจสฺสาติ วสฺสํ อุปคนฺตฺวา วุสิตวโต ฯ เอทิโส จ เอทิโส
จาติ เอวรูโป จ เอวรูโป จ ฯ เอวรูปาย นาม รูปกาย-
สมฺปตฺติยา สมนฺนาคโต เอวรูปาย ธมฺมกายสมฺปตฺติยา สมนฺนา-
คโตติ สุโตเยว โส ภควา ฯ น จ มยา สมฺมุขา ทิฏฺโจติ
เอเตน ปุถุชฺชนสทฺธายเอว อายสฺมา โสโณ ภควนฺตํ ทฏฺฐุกาโม
อโหสิ อปรภาเค ปน สตฺถารา สทฺธึ เอกคนฺธกุฏิยํ วสิตฺวา
ปจฺจูสสมยํ อชฺฌิฏฺโจ โสฬสอฏฺจกวคฺคิยานิ สตฺถุ สมฺมุขา
อฏฺจิกตฺวา มนสิกตฺวา สพฺพํ เจตสา สมนฺนาหริตฺวา อตฺถธมฺมปฏิ-
สํเวที หุตฺวา ภณนฺโต ธมฺมุปสญฺหิตปาโมชฺชาทิมุเขน สมาหิโต
สรภญฺญปริโยสาเน วิปสฺสนํ ปฏฺจเปตฺวา สงฺขาเร สมฺมสนฺโต
อนุปุพฺเพน อรหตฺตํ ปาปุณิ เอตทตฺถเมว หิสฺส ภควตา
อตฺตนา สทฺธึ เอกคนฺธกุฏิวาโส อาณตฺโตติ วทนฺติ ฯ เกจิ
ปนาหุ น จ มยา สมฺมุขา ทิฏฺโจติ อิทํ รูปกายทสฺสนเมว
สนฺธาย วุตฺตํ ฯ อายสฺมา หิ โสโณ ปพฺพชิตฺวา เถรสฺส สนฺติเก
กมฺมฏฺจานํ คเหตฺวา ฆเฏนฺโต วายมนฺโต อนุปสมฺปนฺโนว
โสตาปนฺโน หุตฺวา อุปสมฺปชฺชิตฺวา อุปาสกาปิ โสตาปนฺนา โหนฺติ
[ม. ว. ท. ๓๐ ส. ต. ๑๘๕]

อหมฺปิ โสตาปนฺโน กิเมตฺถ จิตฺตนฺติ อุปริมคฺคตฺถาย วิปสฺสนํ วฑฺเฒตฺวา อนฺโตวสฺเสเยว ฉฬภิญฺโญ หุตฺวา วิสุทฺธิปวารณาย ปวาเรสิ ฯ อริยสจฺจทสฺสเนน ภควโต ธมฺมกาโย ทิฏฺโฐ นาม โหติ ฯ วุตฺตํ เหตํ โย โข วกฺกลิ ธมฺมํ ปสฺสติ โส มํ ปสฺสตีติ ฯ ตสฺมาสฺส ธมฺมกายทสฺสนํ ปเคว สิทฺธํ ปวาเรตฺวา ปน รูปกายํ ทฏฺฐุกาโม อโหสีติ ฯ

[๑๖๒] ปาสาทิกนฺติอาทีนํ ปทานํ อตฺโถ อฏฺฐกถายเมว วุตฺโต ฯ ตตฺถ วิสูกายิกวิปฺผนฺทิตานนฺติ ปฏิปกฺขภูตานํ ทิฏฺฐิจิตฺตวิปฺผนฺทิตานนฺติ อตฺโถ ฯ ปาสาทิกนฺติ วา ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณอสีติอนุพฺยญฺชน พฺยามปฺปภา เกตุมาลาลงฺกตาย สมนฺตปฺปาสาทิกาย อตฺตโน สรีรโสภาย สมฺปตฺติยา รูปกายทสฺสนพฺยาวฏชนสฺส สพฺพภาคโต ปสาทาวหํ ฯ ปสาทนียนฺติ ทสพลจตุเวสารชฺช ฉอสาธารณญาณ อฏฺฐารสอาเวณิยพุทฺธธมฺมปฺปภูติ อปริมาณคุณคณสมนฺนาคตาย ธมฺมกายสมฺปตฺติยา ปริกฺขกชนสฺส ปสาทนียํ ปสีทิตพฺพยุตฺตํ ปาสาทิกํ วา ฯ สนฺตินฺทฺริยนฺติ จกฺขาทิปญฺจินฺทฺริยโลลตาวิคเมน วูปสนฺตปญฺจินฺทฺริยํ ฯ สนฺตมานสนฺติ ฉฏฺฐสฺส มนินฺทฺริยสฺส นิพฺพิเสวนภาวุปคมเนน วูปสนฺตมานสํ ฯ อุตฺตมทมถสมถมนุปฺปตฺตนฺติ โลกุตฺตรปญฺญาวิมุตฺติเจโตวิมุตฺติสงฺขาตํ อุตฺตมํ ทมถํ สมถญฺจ อนุปฺปตฺวา อธิคนฺตฺวา ฐิตํ ฯ ทนฺตนฺติ สุปริสุทฺธกายสมาจารตาย หตฺถปาทกุกฺกุจฺจาภาวโต

[ม. ว. ท. ๓๑ ส. ต. ๑๘๕]

ทวาทิอภาวโต จ กาเยน ทนฺตํ ฯ คุตฺตนฺติ สุปริสุทฺธวจีสมา-
จารตาย นิรตฺถกวาจาภาวโต รวาทิอภาวโต จ วาจาย คุตฺตํ ฯ
ยตินฺทฺริยนฺติ สุปริสุทฺธมโนสมาจารตาย อริยิทฺธิโยเคน อพฺยาวฏ-
อปฺปฏิสงฺขุเปกฺขาภาวโต[๑] จ มนินฺทฺริยวเสน ยตินฺทฺริยํ ฯ นาคนฺติ
ฉนฺทาทิวเสน อคมนโต ปหีนานํ ราคาทิกิเลสานํ อปุนาคมนโต
อปจฺจาคมนโต กสฺสจิปิ อาคุสฺส สพฺพถาปิ อกรณโต ปุนพฺภวสฺส
จ อคมนโตติ อิเมหิ การเณหิ นาคํ ฯ เอตฺถ จ ปาสาทิกนฺติ
อิมินา รูปกาเยน ภควโต ปมาณภูตตํ ทีเปติ ฯ ปสาทนียนฺติ
อิมินา ธมฺมกาเยน ฯ สนฺตินฺทฺริยนฺติอาทินา เสเสหิ ปมาณภูตตํ
ทีเปติ ฯ เตน จตุปฺปมาณิเก โลกสนฺนิวาเส อนวเสสโต สตฺตานํ
ภควโต ปมาณภาโว ปกาสิโตติ เวทิตพฺโพ ฯ

[๑๖๓] เอกวิหารีติ เอกคนฺธกุฏิยํ ฯ คนฺธกุฏิ หิ อิธ วิหาโรติ
อธิปฺเปตา ฯ วตฺถุนฺติ วสิตุํ ฯ อชฺโฌกาเส วีตินาเมตฺวาติ
อชฺโฌกาเส นิสชฺชาย วีตินาเมตฺวา ฯ ยสฺมา จ ภควา อายสฺมโต
โสณสฺส สมาปตฺติสมาปชฺชเนน ปฏิสนฺถารํ กโรนฺโต สาวก-
สาธารณา สพฺพา สมาปตฺติโย อนุโลมปฏิโลมํ สมาปชฺชนฺโต
พหุเทว รตฺตึ อชฺโฌกาเส นิสชฺชาย วีตินาเมตฺวา ปาเท ปกฺขา-
เลตฺวา วิหารํ ปาวิสิ ตสฺมา อายสฺมาปิ โสโณ ภควโต
อธิปฺปายํ ญตฺวา ตทนุรูปํ สพฺพา ตา สมาปตฺติโย อนุโลม-

๑. อปฺปฏิสงฺขานุเปกฺขาภาวโตติปิ ทิสฺสติ ฯ

ปฏิโลมํ สมาปชฺชนฺโต พหุเทว รตฺตึ อชฺโฌกาเส นิสชฺชาย วีตินาเมตฺวา ปาเท ปกฺขาเลตฺวา วิหารํ ปาวิสีติ เกจิ วทนฺติ ฯ ปวิสิตฺวา จ ภควตา อนุญฺญาโต จีวรํ ติโรกรณียํ กตฺวาปิ ภควโต ปาทปสฺเส นิสชฺชาย วีตินาเมติ ฯ อชฺเฌสีติ อาณาเปสิ ฯ ปฏิภาตุ ตํ ภิกฺขุ ธมฺโม ภาสิตุนฺติ ภิกฺขุ ตุยฺหํ ธมฺโม ภาสิตุํ อุปฏฺฐาตุ ญาณมุขํ อาคจฺฉตุ ฯ ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ ภณาหีติ อตฺโถ ฯ สพฺพาเนว อฏฺฐกวคฺคิกานีติ อฏฺฐก-วคฺคภูตานิ กามสุตฺตาทีนิ โสฬส สุตฺตานิ ฯ สเรน อภาสีติ สุตฺตุสฺสารณสเรน อภาสิ ฯ สรภญฺญวเสน กเถสีติ อตฺโถ ฯ สรภญฺญปริโยสาเนติ อุสฺสารณาวสาเน ฯ สุคฺคหิตานีติ สมฺมา อุคฺคหิตานิ ฯ สุมนสิกตานีติ สุฏฺฐุ มนสิกตานิ ฯ เอกจฺโจ อุคฺคหณกาเล สมฺมา อุคฺคเหตฺวาปิ ปจฺฉา สชฺฌายาทิวเสน มนสิกรณกาเล พฺยญฺชนานิ วา มิจฺฉา วาเจติ[๑] ปทปจฺจาภฏฺฐํ วา กโรติ น เอวมยํ ฯ อิมินา ปน สมฺมเทว ยถุคฺคหิตํ มนสิกตานิ ฯ เตน วุตฺตํ สุมนสิกตานีติ สุฏฺฐุ มนสิกตานีติ ฯ สูปธาริตานีติ อตฺถโตปิ สุฏฺฐุ อุปธาริตานิ ฯ อตฺเถ หิ สุฏฺฐุ อุปธาริเต สกฺกา ปาลิ สมฺมา อุสฺสาเรตุํ ฯ กลฺยาณิยาสิ วาจาย สมนฺนาคโตติ สิถิลธนิตาทีนํ ยถาวิธานํ วจเนน ปริมณฺฑลปท-พฺยญฺชนาย โปริยา วาจาย สมนฺนาคโต อโหสิ ฯ วิสฺสฏฺฐายาติ

๑. ม. โรเปติ ฯ

[ม. ว. ท. ๓๑-๓ ส. ต. ๑๕๘-๖]

วิมุตฺตาย ฯ เอเตนสฺส วิมุตฺตวาทิตํ ทสฺเสติ ฯ อเนลคลายาติ
เอลํ วุจฺจติ โทโส ฯ ตํ น ปคฺฆรตีติ อเนลคลา ฯ ตาย ฯ
นิทฺโทสายาติ อตฺโถ ฯ อถวา อเนลคลายาติ อเนลาย จ
อคลาย จ ฯ นิทฺโทสาย อคลิตปทพฺยญฺชนาย อปริหีนปท-
พฺยญฺชนายาติ อตฺโถ ฯ ตถาหิ นํ ภควา เอตทคฺคํ ภิกฺขเว มม
สาวกานํ ภิกฺขูนํ กลฺยาณวากฺกรณานํ ยทิทํ โสโณ กุฏิกณฺโณติ
เอตทคฺเค ฐเปสิ ฯ อตฺถสฺส วิญฺญาปนิยาติ ยถาธิปฺเปตํ อตฺถํ
ญาเปตุํ[๑] สมตฺถาย ฯ กติวสฺโสสิ โส กิร มชฺฌิมวยสฺส ตติเย
โกฏฺฐาเส ฐิโต อากปฺปสมฺปนฺโน จ[๒] ปเรสํ จิรตรปพฺพชิโต
วิย ขายติ ตํ สทฺธาย ภควา ปุจฺฉีติ เกจิ ฯ ตํ อการณํ ฯ
เอวํ สนฺตํ สมาธิสุขํ อนุภวิตุํ ยุตฺโต เอตฺตกํ กาลํ กสฺมา
ปมาทํ อาปนฺโนสีติ ปน อนุนุญฺชิตุํ สตฺถา กติวสฺโสสีติ ตํ ปุจฺฉิ ฯ
เตเนวาห กิสฺส ปน ตฺวํ ภิกฺขุ เอวํ จิรํ อกาสีติ ฯ ตตฺถ
กิสฺสาติ กึการณา ฯ เอวํ จิรํ อกาสีติ เอวํ จิรายิ ฯ เกน
การเณน เอวํ จิรกาลํ ปพฺพชฺชํ อนุปคนฺตฺวา อคารมชฺเฌ วสีติ
อตฺโถ ฯ จิรํ ทิฏฺโฐ เมติ จิเรน จิรกาเลน มยา ทิฏฺโฐ ฯ
กาเมสูติ วตฺถุกาเมสุ กิเลสกาเมสุ จ ฯ อาทีนโวติ โทโส ฯ
อปิจาติ กาเมสุ อาทีนเว เกนจิ ปกาเรน ทิฏฺเฐปิ น ตาวาหํ
ฆราวาสโต นิกฺขมิตุํ อสกฺขึ ฯ กสฺมา ฯ สมฺพาโธ ฆราวาโส

๑. วิญฺญาเปตุนฺติปิ ทิสฺสติ ฯ ๒. อญฺญตฺถ วสทฺโท โหติ ฯ

[ม. ว. ท. ๓๓ ส. ต. ๑๘๖]

อุจฺจาวเจหิ กิจฺจกรณีเยหิ สมฺปพฺยุฬฺโห อาคาริยภาโว ฯ เตเนวาห พหุกิจฺโจ พหุกรณีโยติ ฯ เอตมตฺถํ วิทิตฺวาติ กาเมสุ ยถาภูตํ อาทีนวทสฺสิโน จิตฺตํ จิรายิตฺวาปิ ฆราวาเสน ปกฺขนฺทติ อญฺญทตฺถุ ปทุมปลาเส อุทกวินฺทุ วิย วินิวฏฺเฏติเยวาติ เอตมตฺถํ สพฺพาการโต วิทิตฺวา ฯ อิมํ อุทานนฺติ ปวตฺตึ นิวตฺติญฺจ สมฺมเทว ชานนฺโต ปวตฺติยํ ตํนิมิตฺเต จ น กทาจิปิ รมตีติ อิทมตฺถทีปกํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ ฯ

[๑๖๔] ตตฺถ ทิสฺวา อาทีนวํ โลเกติ สพฺพสฺมึปิ สงฺขารโลเก อนิจฺโจ ทุกฺโข วิปริณามธมฺโมติอาทินา อาทีนวํ โทสํ ปญฺญาจกฺขุนา ปสฺสิตฺวา ฯ เอเตน วิปสฺสนาจาโร กถิโต ฯ ญตฺวา ธมฺมํ นิรูปธินฺติ สพฺพุปธิปฏินิสฺสคฺคตฺตา นิรุปธึ นิพฺพานธมฺมํ ยถาภูตํ ญตฺวา นิสฺสรณวิเวกาสงฺขตามตสภาวโต มคฺคญาเณน ปฏิวิชฺฌิตฺวา ฯ ทิสฺวา ญตฺวาติ อิเมสํ ปทานํ ฆตํ ปิวิตฺวา พลํ โหติ สีหํ ทิสฺวา ภยํ โหติ ปญฺญาย จสฺส ทิสฺวา อาสวา ปริกฺขีณา โหนฺตีติอาทีสุ วิย เหตุอตฺถตา ทฏฺฐพฺพา ฯ อริโย น รมตี ปาเปติ กิเลสเหิ อารกตฺตา อริโย สปฺปุริโส อณุมตฺเตปิ ปาเป น รมติ ฯ กสฺมา ฯ ปาเป น รมตี สุจีติ สุวิสุทฺธกายสมาจาราทิตาย สุจิ สุทฺธปุคฺคโล ราชหํโส วิย อุจฺจารฏฺฐาเน ปาเป สงฺกิลิฏฺฐธมฺเม น รมติ นาภินนฺทติ ฯ ปาโป น รมติ สุจินฺติปิ ปาโฐ ฯ ตสฺสตฺโถ ปาโป ปาปปุคฺคโล สุจึ อนวชฺชํ โวทาน-

[ม. ว. ท. ๓๓-๔ ส. ต. ๑๘๖]

ธมฺมํ น รมติ อณฺณทตฺถุ คามสูกราทโย วิย อุจฺจารฏฺธานํ อสุจึ สงฺกิเลสธมฺมํเยว รมตีติ ปฏิปกฺขโต เทสนํ ปริวตฺเตติ ฯ

[๑๖๕] กาฬสีโหติ กาฬมุขา วานรชาติ ฯ เสสเมตฺถ ปาลิโต อฏฺฐกถาโต จ สุวิญฺเญยฺยเมวาติ ฯ

จมฺมกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[ม. ว. ท. ๓๔-๗ ส. ต. ๑๘๖-๘]

เภสชฺชกฺขนฺธกวณฺณนา

[๑๖๖] เภสชฺชกฺขนฺธเก ฯ นจฺฉาเทนฺตีติ รุจึ น อุปฺปาเทนฺติ ฯ สสสุกาติ สมุทฺเท ภวา เอกา มจฺฉชาติ ฯ กุมฺภิลาติปิ วทนฺติ ฯ สํสคฺคนฺติ[๑] ปริสฺสาวิตํ ฯ เตลปริโภเคนาติ สตฺตาหกาลิกปริโภคํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ปิฏฺเฐหีติ ปึสิเตหิ ฯ อุพฺภิทํ นาม โอสรปํสุมยํ ฯ ฉกณกนฺติ[๒] โคมยํ ฯ ปากติกจุณฺณํ นาม อปกฺกกสาวจุณฺณํ ฯ เตน จเปตฺวา คนฺธจุณฺณํ สพฺพํ วฏฺฏตีติ วทนฺติ ฯ สุวณฺณเครุโกติ สุวณฺณตุตฺถาทิ ฯ อญฺชนุปปึสนนฺติ อญฺชนตฺถาย อุปปึสิตพฺพํ ยงฺกิญฺจิ จุณฺณชาตํ ฯ สามํ คเหตฺวาติ เอตฺถ สปฺปทฏฺฐสฺส อตฺถาย อญฺเญน ภิกฺขุนา คหิตมฺปิ สามํ คหิตสงฺขเมว คจฺฉตีติ เวทิตพฺพํ ฯ ฆรทินฺนกาพาโธ นาม วสิกรณตฺถาย ฆรณิยา ทินฺนเภสชฺชสมุฏฺฐิโต อาพาโธ ฯ เตนาห วสิกรณปานกสมุฏฺฐิตโรโคติ ฯ ฆรสทฺโท เจตฺถ อเภเทน ฆรณิยา วตฺตมาโน อธิปฺเปโต ฯ อกฏยูเสนาติ อนภิสงฺขเตน มุคฺคยูเสน ฯ กฏากเฏนาติ มุคฺเค ปจิตฺวา อจาเลตฺวาว ปริสฺสาวิเตน มุคฺคยูเสนาติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ

[๑๖๗] คุฬกรณนฺติ คุฬกรณฏฺฐานํ ฯ อุจฺฉุสาลนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ อวิสฺสตฺถาติ สาสงฺกา ฯ อปฺปมตฺตเกปิ ปวาเรนฺตีติ

๑. ปาลิยํ สํสฏฺฐนฺติ ทิสฺสติ ฯ ๒. ปาลิยํ ฉกนนฺติ ฯ

[ม. ว. ท. ๓๘-๕๘ ส. ต. ๑๘๘-๙๑]

อปฺปมตฺตเกปิ คหิเต ปวาเรนฺติ ฯ พหุมฺหิ คหิเต อญฺเญสํ นปฺปโหตีติ มญฺญมานา อปฺปมตฺตกํ คเหตฺวาปิ ปวาเรนฺตีติ อธิปฺ-ปาโย ฯ ปฏิสงฺขาปิ ปฏิกฺขิปนฺตีติ ทิวา โภชนตฺถาย ภวิสฺสตีติ สลฺลกฺเขตฺวาปิ ปฏิกฺขิปนฺติ ฯ สมฺพาเธ ทหนกมฺมํ ปฏิกฺเขปาภาวา วฏฺฏติ ฯ อุภโต ปสนฺนาติ อุโภ ปสนฺนา ฯ มาฆาโตติ มา ฆาเตถ ปาณิโนติ เอวํ มาฆาตโฆสนโฆสิตทิวโส ฯ

[๑๖๘] มธุโคฬกนฺติ สกฺกราทีหิ สํยุตฺตปูวํ ฯ อายุํ เทตีติ อายุทานํ เทติ ฯ วณฺณนฺติ สรีรวณฺณํ ฯ สุขนฺติ กายิกเจตสิก-สุขํ ฯ พลนฺติ สรีรถามํ ฯ ปฏิภาณนฺติ ยุตฺตมตฺตปฏิภาณํ[๑] ฯ วาตํ อนุโลเมตีติ วาตํ อนุโลเมตฺวา หรติ ฯ วตฺถึ โสเธตีติ ธมนิโย สุทฺธํ กโรติ ฯ อามาวเสสํ ปาเจตีติ สเจ อามาวเสสกํ โหติ ตํ ปาเจติ ฯ อนุปฺปเวจฺฉตีติ เทติ ฯ วาตญฺจ พฺยปเนตีติ สมฺพนฺธิตพฺพํ ฯ นนุ จ ปรมฺปรโภชเนน กาเรตพฺโพติ กสฺมา วุตฺตํ ฯ ปรมฺปรโภชนํ หิ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตเรน นิมนฺติตสฺส ตํ ฐเปตฺวา อญฺญํ ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรํ ภุญฺชนฺตสฺส โหติ ฯ อิเม จ ภิกฺขู โภชฺชยาคุํ ปริภุญฺชึสุ ปญฺจสุ โภชเนสุ อญฺญตรนฺติ อาห โภชฺชยาคุยา หิ ปวารณา โหตีติ ฯ ยสฺมา ปญฺจนฺนํ โภชนานํ อญฺญตรํ ปฏิกฺขิปนฺตสฺส วุตฺตา ปวารณา โภชฺชยาคุํ ปฏิกฺขิปนฺตสฺสาปิ โหติเยว ตสฺมา

๑. ยุตฺตมุตฺตปฏิภาณนฺติ มญฺเญ ฯ

[ม. ว. ท. ๖๑-๘๒ ส. ต. ๑๙๑-๔ ก.]

โภชฺชยาคุปิ โอทนคติกาเยวาติ อธิปฺปาโย ฯ สุขุโมชํ ปกฺขิปึสูติ ภควา ปริภุญฺชิสฺสตีติ มญฺญมานา ปกฺขิปึสุ ฯ

[๑๖๔] ปาฏลิคาโมติ เอวํนามโก มคธรฏฺเฐ เอโก คาโม ฯ ตสฺส กิร คามสฺส มาปนทิวเส คามงฺคณฏฺฐาเน เทฺว ตโย ปาฏลงฺกุรา ปจวิโต อุพฺภิชฺชิตฺวา นิกฺขมึสุ ฯ เตน ตํ ปาฏลิ-คาโมเตฺวว โวหรึสุ ฯ ตทวสรีติ ตํ ปาฏลิคามํ อวสริ อนุปาปุณิ ฯ ปาฏลิคามิกาติ ปาฏลิคามวาสิโน ฯ อุปาสกาติ เต กิร ภควโต ปจมทสฺสเนน เกจิ สรเณสุ จ สีเลสุ จ ปติฏฺฐิตา ฯ เตน วุตฺตํ อุปาสกา เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสูติ ฯ ปาฏลิคาเม กิร อชาตสตฺตุโน ลิจฺฉวิราชูนญฺจ มนุสฺสา กาเลน กาลํ คนฺตฺวา เคหสามิเก เคหโต นีหริตฺวา มาสมฺปิ อฑฺฒมาสมฺปิ วสนฺติ ฯ เตน ปาฏลิคามวาสิโน มนุสฺสา นิจฺจุปทฺทุตา เอเตสญฺเจว* อาคตกาเล วสนฏฺฐานํ ภวิสฺสติ เอกปสฺเส* อิสฺสรานํ ภณฺฑปฏิสามนฏฺฐานํ เอกปสฺเส วสนฏฺฐานํ เอกปสฺเส อาคนฺตุกานํ อทฺธิกมนุสฺสานํ เอกปสฺเส ทลิทฺทานํ กปณมนุสฺสานํ เอกปสฺเส คิลานานํ วสนฏฺฐานํ ภวิสฺสตีติ สพฺเพสํ อญฺญมญฺญํ อฆฏฺเฏตฺวา วสนปฺ-ปโหนกํ นครมชฺเฌ มหตึ สาลํ กาเรสุํ ฯ ตสฺมา นามํ อาวสถา-คารนฺติ ฯ อาคนฺตฺวา วสนฺติ เอตฺถ อาคนฺตุกาติ อาวสโถ ฯ ตเทว อคารํ อาวสถาคารํ ฯ ตํทิวสญฺจ ตํ นิฏฺฐานํ อคมาสิ ฯ

๑-๑. เอเตสญฺเฌว---ภวิสฺสตีติ เอกปสฺเสติ มญฺเญ ฯ

[ม. ว. ท. ๘๒-๖ ส. ต. ๑๙๔ ก.]

เต ตตฺถ คนฺตฺวา กฏฺจกมฺมสุธากมฺมจิตฺตกมฺมาทิวเสน สุปริ-
นิฏฺจิตํ สุสชฺชิตํ เทววิมานสทิสํ ทฺวารโกฏฺจกโต ปฏฺจาย โอโล-
เกตฺวา อิทํ อาวสถาคารํ อติวิย มโนรมฺมํ สสฺสิรีกํ เกน นุโข
ปฐมํ ปริภุตฺตํ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย อสฺสาติ จินฺเตสุํ ฯ
ตสฺมึเยว จ ขเณ ภควา ตํ คามํ อนุปฺปตฺโตติ อสฺโสสุํ ฯ
เตน เต อุปฺปนฺนปีติโสมนสฺสา อมฺเหหิ ภควา คนฺตฺวาปิ
อาเนตพฺโพสิยา โสสยเมวอมฺหากํวสนฏฺจานํ สมฺปตฺโต อชฺช
มยํ ภควนฺตํ อิธ วสาเปตฺวา ปฐมํ ปริภุญฺชาเปสฺสาม ตถา
ภิกฺขุสงฺฆํ ภิกฺขุสงฺเฆ อาคเต เตปิฏกํ พุทฺธวจนํ อาคตเมว
ภวิสฺสติ สตฺถารํ มงฺคลํ วทาเปสฺสาม ธมฺมํ กถาเปสฺสาม
อิติ ตีหิ รตเนหิ ปริภุตฺเต ปจฺฉา อมฺหากํ ปเรสญฺจ ปริโภโค
ภวิสฺสติ เอวํ โน ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสตีติ สนฺนิฏฺจานํ
กตฺวา เอตทตฺถเมว ภควนฺตํ อุปสงฺกมึสุ ฯ ตสฺมา เอวมาหํสุ
อธิวาเสตุ โน ภนฺเต ภควา อาวสถาคารนฺติ ฯ เตนุปสงฺกมึสูติ
กิญฺจาปิ ตํ ตํทิวสเมว ปรินิฏฺจิตตฺตา เทววิมานํ วิย สุสชฺชิตํ
สุปฏิชคฺคิตํ พุทฺธารหํ ปน กตฺวา น ปญฺญตฺตํ พุทฺธา หิ
นาม อรญฺญชฺฌาสยา อรญฺญารามา อนฺโตคาเม วเสยฺยุํ วา
โน วา ตสฺมา ภควโต รุจึ ชานิตฺวาว ปญฺญเปสฺสามาติ
จินฺเตตฺวา เต ภควนฺตํ อุปสงฺกมึสุ ฯ อิทานิ ภควโต รุจึ
ชานิตฺวา ตถา ปญฺญาเปตุกามา เยนาวสถาคารํ เตนุปสงฺกมึสุ ฯ

[ม. ว. ท. ๘๖-๗ ส. ต. ๑๙๔ ก.]

สพฺพสนฺถรึ อาวสถาคารํ สนฺถริตฺวาติ เอตฺถ สนฺถรณํ สนฺถริ สพฺโพ สกโล สนฺถริ เอตฺถาติ สพฺพสนฺถริ ฯ อถวา สนฺถริตนฺติ สนฺถริ สพฺพํ สนฺถริ สพฺพสนฺถริ ฯ ตํ สพฺพสนฺถรึ ฯ ภาว-นปปสกนิทฺเทโส จายํ ฯ ยถา สพฺพเมว สนฺถตํ โหติ เอวํ สนฺถริตฺวาติ อตฺโถ ฯ สพฺพปจฺฉิมํ ตาว โคมยํ นาม สพฺพมงฺคเลสุ วฏฺฏตีติ สุธาปริกมฺมกตมฺปิ ภูมิ อลฺลโคมเยน โอปุญฺฉาเปตฺวา ปริสุกฺขภาวํ ญตฺวา ยถา อกฺกนฺตฏฺฐาเน ปทํ ปญฺญายติ เอวํ จตุชฺชาติคนฺเธหิ ลิมฺเปตฺวา อุปริ นานาวณฺณกฏสารเก สนฺถริตฺวา เตสํ อุปริ มหาปิฏฺฐิกโกชเว อาทึ กตฺวา หตฺถตฺถรกาทีหิ นานา-วณฺเณหิ อตฺถรเกหิ สนฺถริตพฺพยุตฺตกํ สพฺโพกาสํ สนฺถราเปสุํ ฯ เตน วุตฺตํ สพฺพสนฺถรึ อาวสถาคารํ สนฺถริตฺวาติ ฯ อาสนานีติ มชฺฌฏฺฐาเน ตาว มงฺคลตฺถมฺภํ นิสฺสาย มหารหํ พุทฺธาสนํ ปญฺญเปตฺวา ตตฺถ ยํ ยํ มุทุกญฺจ มโนรมฺมญฺจ ปจฺจตฺถรณํ ตํ ตํ ปจฺจตฺถริตฺวา อุภโตโลหิตกํ มนุญฺญทสฺสนํ อุปธานํ อุปทหิตฺวา อุปริ สุวณฺณรชตตารกาวิจิตฺตวิตานํ พนฺธิตฺวา คนฺธทามปุปฺผทามปฏทามาทีหิ[1] อลงฺกริตฺวา สมนฺตา ทฺวาทสหตฺเถ ฐาเน ปุปฺผชาลํ กาเรตฺวา ตึสหตฺถมตฺตํ ฐานํ ปฏสาณิยา ปริกฺขิปาเปตฺวา ปจฺฉิมภิตฺตึ นิสฺสาย ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปลฺลงฺกปีจ-อปสฺสยปีฐมุณฺฑปีฐาทีนิ[2] ปญฺญาเปตฺวา อุปริ เสตปจฺจตฺถรเณหิ

๑-ปตฺตทามาทีหีติปิ ทิสฺสติ ฯ ๒. ปลฺลงฺกอปสฺสยมญฺจปีฐาทีนีติปิ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ท. ๘๗ ส. ต. ๑๘๔ ก.]

ปจฺจตฺถราเปตฺวา สาลาย ปาจีนปสฺสํ อตฺตโน นิสชฺชาโยคฺคํ
กาเรสุํ ฯ ตํ สนฺธาย วุตฺตํ อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวาติ ฯ อุทก-
มณิกนฺติ มหากุจฺฉิกํ สเมขลํ อุทกจาฏึ ฯ เอวํ ภควา ภิกฺขุสงฺโฆ
จ ยถารุจิยา หตฺถปาเท โธวิสฺสนฺติ มุขํ วิกฺขาเลสฺสนฺตีติ
เตสุ เตสุ ฐาเนสุ มณิวณฺณสฺส อุทกสฺส ปูเรตฺวา วาสตฺถาย
นานาปุปฺผานิ เจว อุทกวาสจุณฺณานิ จ ปกฺขิปิตฺวา กทลิปณฺเณหิ
ปิทหิตฺวา ปติฏฺฐาเปสุํ ฯ เตน วุตฺตํ อุทกมณิกํ ปติฏฺฐาเปตฺวาติ ฯ
เตลปฺปทีปํ อาโรเปตฺวาติ รชตสุวณฺณาทิมยทณฺฑาสุ ทณฺฑทีปิกาสุ
โยนกรูปกาทีนํ๑ หตฺเถปิ จปิตสุวณฺณรชตาทิมยกปลฺลิกาสุ จ
เตลปฺปทีเป ชลยิตฺวา ฯ เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสูติ เอตฺถ
ปน เต ปาฏลิคามิยอุปาสกา น เกวลํ อาวสถาคารเมว อถโข
สกลสฺมิมฺปิ คาเม วีถิโย สชฺชาเปตฺวา ธเช อุสฺสาเปตฺวา
เคหทฺวาเรสุ ปุณฺณฆเฏ จ กทลิอาทโย จ ฐปาเปตฺวา สกลคามํ
ทีปมาลาทีหิ วิปฺปกิณฺณตารกํ วิย กตฺวา ขีรปเก ทารเก
ขีรํ ปาเยถ ทหรกุมาเร ลหุํ ลหุํ โภเชตฺวา สยาเปถ อุจฺจาสทฺทํ
มา กริตฺถ อชฺช เอกรตฺตึ สตฺถา อนฺโตคาเม วสิสฺสติ พุทฺธา
นาม อปฺปสทฺทกามา โหนฺตีติ เภริญฺจาราเปตฺวา สยํ ทณฺฑทีปิกา
อาทาย เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ ฯ อถโข ภควา
นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน เยน อาวสถาคารํ

๑. โยธก...อิติปิ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ท. ๗๘ ส. ต. ๑๘๔ ก.]

เตนุปสงฺกมีติ ยสฺสทานิ ภนฺเต ภควา กาลํ มญฺญตีติ
เอวํ กิร เตหิ กาเล อาโรจิเต ภควา ลาขารเสน ตินฺตรตฺต-
โกวิฬารปุปฺผวณฺณรตฺตํ ทุปฏฺฏํ กตฺตริยา ปทุมํ กนฺเตนฺโต วิย
สํวิธาย ติมณฺฑลํ ปฏิจฺฉาเทนฺโต นิวาเสตฺวา สุวณฺณปามงฺเคน
ปทุมกลาปํ ปริกฺขิปนฺโต วิย วิชฺชุลตาสสฺสิรีกํ กายพนฺธนํ
พนฺธิตฺวา รตฺตกมฺพเลน คชกุมฺภํ ปริโยนทฺธนฺโต วิย รตน-
สตฺพุเพธ สุวณฺณคฺฆิเก ปวาฬชาลํ ขิปมาโน วิย มหติ สุวณฺณ-
เจติเย รตฺตกมฺพลกญฺจุกํ ปฏิมุญฺจนฺโต วิย คจฺฉนฺตํ ปุณฺณจนฺทํ
รตฺตวลาหเกน ปฏิจฺฉาทยมาโน วิย กาญฺจนคิริมตฺถเกสุ ปกฺก-
ลาขารสํ ปริสิญฺจนฺโต วิย จิตฺตกูฏปพฺพตมตฺถกํ วิชฺชุลตาชาเลน
ปริกฺขิปนฺโต วิย จ สจกฺกวาฬสิเนรุยุคนฺธรมหาปฐวึ[๑] จาเลตฺวา
คหิตํ นิโคฺรธผลสมานวณฺณํ รตฺตวรปํสุกูลํ ปารุปิตฺวา วนคหนโต
เกสรสีโห วิย อุทยปพฺพตกูฏโต ปุณฺณจนฺโท วิย พาลสุริโย
วิย จ อตฺตนา นิสินฺนตรุสณฺฑโต[๒] นิกฺขมิ ฯ อถสฺส กายโต
เมฆมุขโต วิชฺชุกลาปา วิย รสฺมิโย นิกฺขมิตฺวา สุวณฺณรสธารา-
ปริเสกปิญฺชรปตฺตปุปฺผผลสาขาวิฏเป[๓] วิย สมนฺตโต รุกฺเข กรึสุ ฯ
ตาวเทว จ อตฺตโน ปตฺตจีวรมาทาย มหาภิกฺขุสงฺโฆ ภควนฺตํ
ปริวาเรสิ ฯ เต จ นํ ปริวาเรตฺวา ฐิตภิกฺขู เอวรูปา อเหสุํ

๑. สกลจกฺกวาฬ...อิติปิ ทิสฺสติ ฯ ๒. อตฺตนา นิสินฺนจารุมณฺฑปโตติปิ ทิสฺสติ ฯ
๓. ม. สุวณฺณรสธาราสทิเส ฯ

[ม. ว. ท. ส. ต. ๑๙๔ ก.]

อปฺปิจฺฉา สนฺตุฏฺฐา ปวิวิตฺตา อสํสฏฺฐา อารทฺธวีริยา วตฺตาโร วจนกฺขมา โจทกา ปาปครหิโน สีลสมฺปนฺนา สมาธิสมฺปนฺนา ปญฺญาสมฺปนฺนา วิมุตฺติสมฺปนฺนา วิมุตฺติญาณทสฺสนสมฺปนฺนา ฯ เตหิ ปริวาริโต ภควา รตฺตกมฺพลปริกฺขิตฺโต วิย สุวณฺณกฺขนฺโธ รตฺตปทุมสณฺฑมชฺฌคตา วิย สุวณฺณนาวา ปวาฬเวทิกาปริกฺขิตฺโต วิย สุวณฺณปาสาโท วิโรจิตฺถ ฯ มหากสฺสปปฺปมุขา ปน มหาเถรา เมฆวณฺณํ ปํสุกูลจีวรํ ปารุปิตฺวา มณิจมฺมิกา๑ วิย มหานาคา ปริวารยึสุ วนฺตราคา ภินฺนกิเลสา วิชฏิตชฏา ฉินฺนพนฺธนา กุเล วา คเณ วา อลคฺคา ฯ อิติ ภควา สยํ วีตราโค วีตราเคหิ วีตโทโส วีตโทเสหิ วีตโมโห วีตโมเหหิ นิตฺตณฺโห นิตฺตณฺเหหิ นิกฺกิเลโส นิกฺกิเลเสหิ สยํ พุทฺโธ อนุพุทฺเธหิ ปริวาริโต ปตฺตปริวาริตํ วิย เกสรํ เกสรปริวาริตา วิย กณฺณิกา อฏฺฐนาคสหสฺสปริวาริโต วิย ฉทฺทนฺโต นาคราชา นวุติหํสสหสฺสปริวาริโต วิย ธตรฏฺโฐ หํสราชา เสนางฺคปริวาริโต วิย จกฺกวตฺติ มรุคณปริวาริโต วิย สกฺโก เทวราชา พฺรหฺมคณปริวาริโต วิย หาริตมหาพฺรหฺมา ตาราคณปริวุโต วิย ปุณฺณจนฺโท อสเมน พุทฺธเวเสน อปริมาเณน พุทฺธวิลาเสน ปาฏลิคามคามินํ มคฺคํ ปฏิปชฺชิ ฯ อถสฺส ปุรตฺถิมกายโต สุวณฺณวณฺณา ฆนพุทฺธรสฺมิโย อุฏฺฐหิตฺวา อสีติหตฺถฏฺฐานํ อคฺคเหสุํ ฯ ปจฺฉิม-

๑. มณิวมฺมวมฺมิตาติปิ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ท. ๘๗ ส. ต. ๑๙๔ ก.]

กายโต ทกฺขิณปสฺสโต วามปสฺสโต สุวณฺณวณฺณา ฆนพุทฺธ-
รสฺมิโย อุฏฺจหิตฺวา อสีติหตฺถฏฺฐานํ อคฺคเหสุํ ฯ อุปริ เกสนฺ-
ตโต ปฏฺฐาย สพฺพเกสาวตฺเตหิ โมรคีววณฺณา ฆนพุทฺธรสฺมิโย
อุฏฺจหิตฺวา คคณตเล อสีติหตฺถฏฺฐานํ อคฺคเหสุํ ฯ เหฏฺฐา
ปาทตเลหิ ปวาฬวณฺณา รสฺมิโย อุฏฺจหิตฺวา ฆนปฐวึ อสีติ-
หตฺถฏฺฐานํ อคฺคเหสุํ ฯ ทนฺตโต อกฺขีนํ เสตฏฺฐานโต นขานญฺจ
มํสวินิมุตฺตฏฺฐานโต โอทาตา ฆนพุทฺธรสฺมิโย อุฏฺจหิตฺวา อสีติ-
หตฺถฏฺฐานํ อคฺคเหสุํ ฯ รตฺตปีตวณฺณานํ สมฺภินฺนฏฺฐานโต
มญฺชิฏฺฐวณฺณา รสฺมิโย อุฏฺจหิตฺวา อสีติหตฺถฏฺฐานํ อคฺคเหสุํ ฯ
สพฺพตฺถกเมว ปภสฺสรา รสฺมิโย อุฏฺจหึสุ ฯ เอวํ สมนฺตา
อสีติหตฺถมตฺตฏฺฐานํ ฉพฺพณฺณา พุทฺธรสฺมิโย วิชฺโชตมานา
วิปฺผนฺทมานา วิธาวมานา กญฺจนทณฺฑทีปกาหิ นิจฺฉริตฺวา อากาสํ
ปกฺขนฺนา มหาทีปชาลา วิย จาตุทฺทีปิกมหาเมฆโต นิกฺขนฺต-
วิชฺชุลตา วิย จ ทิโสทิสํ ปกฺขนฺทึสุ ยาหิ สพฺเพ ทิสาภาคา
สุวณฺณจมฺปกปุปฺเผหิ วิกิริยมานา วิย สุวณฺณฆฏโต นิกฺขนฺต-
สุวณฺณรสธาราหิ อาสิญฺจมานา วิย ปสาริตสุวณฺณปฏฺฏปริกฺขิตฺตา
วิย เวรมฺภวาตสมุทฺธตกึสุกกณฺณิการกึกิราตปุปฺผจุณฺณสโม-
กิณฺณา วิย จีนปิฏฺฐจุณฺณสมฺปริรญฺชิตา วิย จ วิโรจึสุ ฯ
ภควโตปิ อสีติอนุพฺยญฺชนพฺยามปฺปภาปริกฺเขปสมุชฺชลํ ทฺวตฺตึส-
มหาปุริสลกฺขณปฏิมณฺฑิตํ สรีรํ อพฺภมหิกาทิอุปกฺกิเลสวิมุตฺตํ
[ม. ว. ท. ๘๗ ส. ต. ๑๘๔ ก.]

สมุชฺชลตารกาปภาสิตํ[๑] วิย คคณตลํ วิกสิตํ วิย ปทุมวนํ สพฺพ-
ผาลิผุลฺโล วิย โยชนสติโก ปาริจฺฉตฺตโก ปฏิปาฏิยา ฐปิตานํ
ทฺวตฺตึสจนฺทานํ ทฺวตฺตึสสุริยานํ ทฺวตฺตึสจกฺกวตฺตีนํ ทฺวตฺตึสเทว-
ราชานํ ทฺวตฺตึสมหาพฺรหฺมานํ สิริยา สิรึ อภิภวมานํ วิย วิโรจิตฺถ-
ยถาตํ ทสหิ ปารมีหิ ทสหิ อุปปารมีหิ ทสหิ ปรมตฺถ-
ปารมีหีติ สมฺมเทว ปริปูริตาหิ สมตึสาย ปารมีหิ อลงฺกตํ
กปฺปสตสหสฺสาธิกานิ จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ ทินฺเนน ทาเนน
รกฺขิเตน สีเลน กเตน กลฺยาณกมฺเมน เอกสฺมึ อตฺตภาเว สโม-
สริตฺวา วิปากํ ทาตุํ โอกาสํ อลภมาเนน สมฺพาธปฺปตฺเตน วิย
นิพฺพตฺติตํ นาวาสหสฺสสฺส ภณฺฑํ เอกนาวํ อาโรปนกาโล วิย
สกฏสหสฺสสฺส ภณฺฑํ เอกสกฏํ อาโรปนกาโล วิย ปญฺจวีสติยา
คงฺคานํ สมฺภิชฺชมุขทฺวาเร เอกโต ราสิภูตกาโล วิย จ อโหสิ ฯ
อิมาย พุทฺธรํสิยา โอภาสมานสฺสาปิ ภควโต ปุรโต อเนกานิ
ทณฺฑทีปิกาสหสฺสานิ อุกฺขิปึสุ ฯ ตถา ปจฺฉิมโต วามปสฺเส
ทกฺขิณปสฺเส ฯ ชาติกุสุมจมฺปกวนมาลิการตฺตุปฺปลนีลุปฺปลพกุล-
สินฺธวาราทิปุผานญฺเจว[๒] นีลปีตาทิวณฺณสุคนฺธคนฺธจุณฺณานญฺจ
จาตุทฺทีปิกมหาเมฆวิสฺสฏฺฐสลิลวุฏฺฐิโย วิย วุฏฺฐิโย วิปฺปกิริยึสุ ฯ
ปญฺจงฺคิกตูริยนิคฺโฆสา เจว พุทฺธธมฺมสงฺฆคุณปฏิสํยุตฺตา ถุติโฆสา
จ สพฺพา ทิสา ปูรยมานา มุขรา วิย อกํสุ ฯ เทวสุปณฺณ-

๑. สมุชฺชลนฺตตารกาวภาสิตนฺติปิ ทิสฺสติฯ ๒. สินฺทฺวาร...อิติปิ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ท. ๘๗ ส. ต. ๑๙๔ ก.]

นาค ยกฺข คนฺธพฺพ มนุสฺสานํ อกฺขีนิ อมตปานํ วิย ลภึสุ ฯ
อิมสฺมึ ปน ธาเน ฐตฺวา ปทสหสฺเสหิ คมนวณฺณํ วตฺตุํ วฏฺฏติ ฯ
ตตฺริทํ มุขมตฺตํ ฯ

เอวํ สพฺพงฺคสมฺปนฺโน กมฺปยนฺโต วสุนฺธรํ
อเหธยนฺโต ปาณานิ ยาติ โลกวินายโก
ทกฺขิณํ ปธมํ ปาทํ อุทฺธรนฺโต นราสโภ
คจฺฉนฺโต สิริสมฺปนฺโน โสภเต ทิปทุตฺตโม
คจฺฉโต พุทฺธเสฏฺฐสฺส เหฏฺฐาปาทตลํ มุทุ
สมํ สมฺผุสเต ภูมึ รชสานุปลิมฺปติ
นินฺนํ ธานํ อุนฺนมติ คจฺฉนฺเต โลกนายเก
อุนฺนตญฺจ สมํ โหติ ปธวี จ อเจตนา
ปาสาณา สกฺขรา เจว กถลา ขาณุกณฺฏกา
สพฺเพ มคฺคา วิวชฺชนฺติ คจฺฉนฺเต โลกนายเก
นาติทูเร อุทฺธรติ นจฺจาสนฺเน จ นิกฺขิปี
อฆฏฺฏยนฺโต นิยฺยาติ อุโภ ชาณู จ โคปฺผเก
นาติสีฆํ ปกฺกมติ สมฺปนฺนจรโณ มุนิ
น จาติสณิกํ ยาติ คจฺฉมาโน สมาหิโต
อุทฺธํ อโธ ติริยญฺจ ทิสญฺจ วิทิสํ ตถา
น เปกฺขมาโน โส ยาติ ยุคมตฺตญฺหิ เปกฺขติ
นาควิกฺกนฺตจาโร โส คมเน โสภเต ชิโน

[ม.ว. ท. ๘๗ ส. ต. ๑๙๔ ก.]

จารุํ คจฺฉติ โลกคฺโค หาสยนฺโต สเทวเก
อุสภราชาว โสภนฺโต จารุจารีว เกสรี
โตสยนฺโต พหู สตฺเต คามเสฏฺฐํ อุปาคมีติ ฯ

วณฺณนากาโล นาม กิเรส ฯ เอวํวิเธสุ กาเลสุ ภควโต สรีรวณฺเณ วา คุณวณฺเณ วา ธมฺมกถิกสฺส ถาโมเยว ปมาณํ ฯ วณฺเณตุํ จุณฺณิยปเทหิ คาถาพนฺเธหิ วา ยตฺตกํ สกฺโกติ ตตฺตกํ วตฺตพฺพํ ฯ ทุกฺกถิตนฺติ วา อติตฺเถน ปกฺขนฺโนติ วา น วตฺตพฺโพ ฯ อปริมาณวณฺณา หิ พุทฺธา ภควนฺโต ฯ เตสํ พุทฺธาปิ อนวเสสโต วณฺณํ วตฺตุํ อสมตฺถา ฯ สกลํปิ หิ กปฺปํ วทนฺตา ปริโยสาเปตุํ น สกฺโกนฺติ ปเคว อิตรา ปชาติ ฯ อิมินา สิริวิลาเสน อลงฺกตปฏิยตฺตํ ปาฏลิคามํ ปวิสิตฺวา ภควา ปสนฺนจิตฺเตน ชเนน ปุปฺผคนฺธธูปวาสจุณฺณาทีหิ ปูชิยมาโน อาวสถาคารํ ปาวิสิ ฯ เตน วุตฺตํ อถโข ภควา นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สทฺธึ ภิกฺขุสงฺเฆน เยน อาวสถาคารํ เตนุป-สงฺกมีติ ฯ ปาเท ปกฺขาเลตฺวาติ ยทิปิ ภควโต ปาเท รโชชลฺลํ น อุปลิมฺปติ เตสํ ปน อุปาสกานํ กุสลาภิวุฑฺฒึ อากงฺขนฺโต ปเรสํ ทิฏฺฐานุคตึ อาปชฺชนตฺถํ ภควา ปาเท ปกฺขาเลสิ ฯ อปิจ อุปาทินฺนกสรีรํ นาม สีติกาตพฺพมฺปิ โหตีติ ตทตฺถมฺปิ ภควา นหานปาทโธวนานิ กโรติเยว ฯ ภควนฺตํเยว ปุรกฺขตฺวาติ ภควนฺตํ ปุรโต กตฺวา ฯ ตตฺถ ภควา ภิกฺขูนญฺเจว อุปาสกานญฺจ มชฺเฌ

[ม. ว. ท. ๘๗ ส. ต. ๑๙๔ ก.]

นิสินฺโน คนฺโธทเกน นหาตฺวา ทุกูลจุมฺพเฏน นิโรทกํ กตฺวา ชาติหิงฺคุลเกน มชฺชิตฺวา รตฺตกมฺพลปลิเวฐิเต ปีเฐ ฐปิตา รตฺตสุวณฺณฆนปฏิมา วิย อติวิย วิโรจิตฺถ ฯ อยํ ปเนตฺถ โปราณานํ วณฺณภณนมคฺโค

คนฺตฺวาน มณฺฑลมาฬํ นาควิกฺกนฺตจารโณ
โอภาสยนฺโต โลกคฺโค นิสีทิ วรมาสเน

ตหึ นิสินฺโน นรทมฺมสารถิ
เทวาติเทโว สตปุญฺญลกฺขโณ
พุทฺธาสเน มชฺฌคโต วิโรจติ
สุวณฺณเนกฺขํ วิย ปณฺฑุกมฺพเล

เนกฺขํ ชมฺโพนทสฺเสว นิกฺขิตฺตํ ปณฺฑุกมฺพเล
วิโรจติ วีตมโล มณิ เวโรจโน ยถา
มหาสาโลว สมฺผุลฺโล เมรุราชาวลงฺกโต
สุวณฺณถูปสงฺกาโส ปทุโม โกกนุโท ยถา
ชลนฺโต ทีปรุกฺโขว ปพฺพตคฺเค ยถา สิขี
เทวานํ ปาริฉตฺโตว สพฺพผุลฺโล วิโรจถาติ[๑] ฯ

[๑๗๐] ปาฏลิคามิเก อุปาสเก อามนฺเตสีติ ยสฺมา เตสุ อุปาสเกสุ พหู ชนา สีเล ปติฏฺฐิตา ตสฺมา ปฐมํ ตาว สีลวิปตฺติยา อาทีนวํ ปกาเสตฺวา ปจฺฉา สีลสมฺปทาย อานิสํสํ ทสฺเสตุํ ปญฺจิเม คหปตโยติอาทินา ธมฺมเทสนตฺถํ อามนฺเตสิ ฯ

๑. วิโรจตีติปิ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ท. ๘๘ ส. ต. ๑๙๔ ก.]

ตตฺถ ทุสฺสีโลติ นิสฺสีโล ฯ อภาวตฺโถ หิ เอตฺถ ทุสฺสทฺโท ทุปฺปญฺโญติอาทีสุ วิย ฯ สีลวิปนฺโนติ วิปนฺนสีโล ภินฺนสํวโร ฯ เอตฺถ จ ทุสฺสีโลติ ปเทน ปุคฺคลสฺส สีลาภาโว วุตฺโต ฯ โส ปนสฺส สีลาภาโว ทุวิโธ อสมาทาเนน วา สมาทินฺนสฺส เภเทน วาติ ฯ เตสุ ปุริโม น ตถา สาวชฺโช ยถา ทุติโยติ สาวชฺชตรํ ยถาธิปฺเปตาทีนวนิมิตฺตํ สีลาภาวํ ปุคฺคลาธิฏฺฐานาย เทสนาย ทสฺเสตุํ สีลวิปนฺโนติ วุตฺตํ ฯ เตน ทุสฺสีโลติ ปทสฺส อตฺถํ ทสฺเสติ ฯ ปมาทาธิกรณนฺติ ปมาทการณา ฯ อิทญฺจ สุตฺตํ คหฏฺฐานํ วเสน อาคตํ ปพฺพชิตานมฺปิ ปน ลพฺภเตว ฯ คหฏฺโฐ หิ เยน เยน สิปฺปฏฺฐาเนน ชีวิตํ กปฺเปติ ยทิ กสิยา ยทิ วณิชฺชาย ยทิ โครกฺเขน ฯ ปาณาติปาตาทิวเสน ปมตฺโต ตํตํ ยถากาลํ สมฺปาเทตุํ น สกฺโกติ ฯ อถสฺส กมฺมํ วินสฺสติ ฯ มาฆาตกาเล ปาณาติปาตํ ปน อทินฺนาทานาทีนิ จ กโรนฺโต ทณฺฑวเสน มหตึ โภคชานึ นิคจฺฉติ ฯ ปพฺพชิโต ทุสฺสีโล ปมาทการณา สีลโต พุทฺธวจนโต ฌานโต สตฺตอริยธนโต จ ชานึ นิคจฺฉติ ฯ ปาปโก กิตฺติสทฺโทติ คหฏฺจสฺส อสุโก อสุกกุเล ชาโต ทุสฺสีโล ปาปธมฺโม ปริจฺจตฺตอิธโลกปรโลโก สลากภตฺตมตฺตมฺปิ น เทตีติ จตุปฺปริสมชฺเฌ ปาปโก กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉติ ปพฺพชิตสฺส อสุโก นาม สตฺถุ สาสเน ปพฺพชิตฺวา นาสกฺขิ สีลานิ รกฺขิตุํ น พุทฺธวจนํ คเหตุํ

[ม. ว.ท. ๘๘ ส. ต. ๑๙๔ ก.]

เวชฺชกมฺมาทีหิ ชีวติ ฉหิ อคารเวหิ สมนฺนาคโตติ เอวํ ปาปโก กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉติ ฯ อวิสารโทติ คหฏฺโฐ ตาว อวสฺสํ พหุนฺนํ สนฺนิปาตฏฺฐาเน โกจิ มม กมฺมํ ชานิสฺสติ อถ มํ นิคฺคณฺหิสฺสนฺติ วา ราชกุลสฺส วา ทสฺสนฺตีติ สภโย อุปสงฺกมติ มงฺกุภูโต ปตฺตกฺขนฺโธ อโธมุโข นิสีทติ วิสารโท หุตฺวา กเถตุํ น สกฺโกติ ฯ ปพฺพชิโตปิ พหู ภิกฺขู สนฺนิปติตา อวสฺสํ โกจิ มม กมฺมํ ชานิสฺสติ อถ เม อุโปสถมฺปิ ปวารณมฺปิ ฐเปตฺวา สามญฺญโต จาเวตฺวา นิกฺกฑฺฒิสฺสนฺตีติ สภโย อุปสงฺกมติ วิสารโท หุตฺวา กเถตุํ น สกฺโกติ ฯ เอกจฺโจ ปน ทุสฺสีโลปิ สมาโน ทปฺปิโต วิจรติ โสปิ อชฺฌาสเยน มงฺกุ โหติเยว วิปฺปฏิสาริภาวโต ฯ สมฺมูฬฺโห กาลํ กโรตีติ ทุสฺสีลสฺส หิ มรณมญฺเจ นิปนฺนสฺส ทุสฺสีลฺยกมฺมานํ สมาทาย วตฺติตฏฺฐานานิ อาปาถมาคจฺฉนฺติ โส อุมฺมิเลตฺวา อตฺตโน ปุตฺตทาราทิทสฺสนวเสน อิธโลกํ ปสฺสติ นิมฺมิเลตฺวา คตินิมิตฺตุปฏฺฐานวเสน ปรโลกํ ปสฺสติ ตสฺส จตฺตาโร อปายา กมฺมานุรูปํ อุปฏฺฐหนฺติ สตฺติสเตน ปหริยมาโน วิย อคฺคิชาลาย อาลิงฺคิยมาโน วิย จ โหติ โส วาเรถ วาเรถาติ วิวรนฺโตว มรติ ฯ เตน วุตฺตํ สมฺมูฬฺโห กาลํ กโรตีติ ฯ กายสฺส เภทาติ อุปาทินฺนกกฺขนฺธปริจฺจาคา ฯ ปรมฺมรณาติ ตทนนฺตรํ อภินิพฺพตฺตกฺขนฺธคฺคหเณ ฯ อถวา กายสฺส เภทาติ ชีวิตินฺทฺริยสฺส อุปจฺเฉทา ฯ

[ม. ว. ท. ๘๘ ส. ต. ๑๙๔ ก.]

ปรมฺมรณาติ จุติโต อุทฺธํ ฯ อปายนฺติอาทิ สพฺพํ นิรยเววจนํ ฯ นิรโย หิ สคฺคโมกฺขเหตุภูตา ปุญฺญสงฺขาตา อยา อเปตตฺตา สุขานํ วา อายสฺส อาคมนสฺส อภาวา อปาโย ฯ ทุกฺขสฺส คติ ปฏิสรณนฺติ ทุคฺคติ ฯ โทสพหุลตาย วา ทุฏฺเฐน กมฺมนา-ภินิพฺพตฺตา คตีติ ทุคฺคติ ฯ วิวสา นิปตนฺติ เอตฺถ ทุกฺกฏ-การิโนติ วินิปาโต วินสฺสนฺตา วา เอตฺถ นิปตนฺติ สมฺภิชฺช-มานงฺคปจฺจงฺคาติ วินิปาโต ฯ นตฺถิ เอตฺถ อสฺสาทสญฺญิโต อโยติ นิรโย ฯ อถวา อปายคฺคหเณน ติรจฺฉานโยนึ ทีเปติ ฯ ติรจฺฉานโยนิ หิ อปาโย สุคติโต อเปตตฺตา น ทุคฺคติ มเหสกฺขานํ นาคราชาทีนํ สมฺภวโต ฯ ทุคฺคติคฺคหเณน เปตวิสยํ ทีเปติ ฯ โส หิ อปาโย เจว ทุคฺคติ จ สุคติโต อปยาตตฺตา ทุกฺขสฺส จ คติภูตตฺตา ฯ น ตุ วินิปาโต อสุรสทิสํ อวินิปติ-ตตฺตา ฯ เปตมหิทฺธิกานํ วิมานานิปิ นิพฺพตฺตนฺติ ฯ วินิปาตคฺ-คหเณน อสุรกายํ ทีเปติ ฯ โส หิ ยถาวุตฺเตนตฺเถน อปาโย เจว ทุคฺคติ จ สพฺพสมฺปตฺติสมุสฺสเยหิ วินิปาตตฺตา[๑] วินิปาโตติ จ วุจฺจติ ฯ นิรยคฺคหเณน ปน อวีจิอาทิกํ อเนกปฺปการํ นิรยเมว ทีเปติ ฯ อุปฺปชฺชตีติ นิพฺพตฺตติ ฯ อานิสํสกถา วุตฺตวิปริยาเยน เวทิตพฺพา ฯ อยํ ปน วิเสโส ฯ สีลวาติ สมาทานวเสน สีลวา ฯ สีลสมฺปนฺโนติ ปริสุทฺธํ ปริปุณฺณญฺจ

๑. วินิปติตตฺตาติปิ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว.ท. ๘๘-๙ ส. ต. ๑๙๔ ก.]

กตฺวา สีลสฺส สมฺปาทเนน สีลสมฺปนฺโน ฯ โภคกฺขนฺธนฺติ โภคราสึ ฯ สุคตึ สคฺคํ โลกนฺติ เอตฺถ สุคติคฺคหเณน มนุสฺสคติปิ สงฺคยฺหติ ฯ สคฺคคฺคหเณน เทวคติเอว ฯ ตตฺถ สุนฺทรา คตีติ สุคติ ฯ รูปาทีหิ วิสเยหิ สุฏฺฐุ อคฺโคติ สคฺโค ฯ โส สพฺโพปิ ลุชฺชนฏฺเฐน โลโกติ ฯ

[๑๗๑] ปาฏลิคามิเย อุปาสเก พหุเทว รตฺตึ ธมฺมิยา กถายาติ อญฺญายปิ ปาลิมุตฺตาย ธมฺมกถาย เจว อาวสถานุโมทนากถาย จ ฯ ตถาหิ ภควา ยสฺมา อชาตสตฺตุนา ตตฺถ ปาฏลิปุตฺตนครํ มาเปนฺเตน อญฺญาสุ คามนิคมราชธานีสุ เย สีลาจารสมฺปนฺนา กุฏุมฺพิกา เต อาเนตฺวา ธนธญฺญานิ ฆรวตฺถุเขตฺตวตฺถาทีนิ เจว ปริหารญฺจ ทาเปตฺวา นิเวสิยนฺติ ตสฺมา ปาฏลิคามิยา อุปาสกา อานิสํสทสฺสาวิตาย วิเสสโต สีลครุกาติ[๑] สพฺพคุณานญฺจ สีลสฺส อธิฏฺฐานภาวโต เตสํ ปรมํ สีลานิสํเส ปกาเสตฺวา ตโต ปรํ อากาสคงฺคํ โอตาเรนฺโต วิย ปจโวชํ อากฑฺฒนฺโต วิย มหาชมฺพูมตฺถเก คเหตฺวา จาเลนฺโต วิย โยชนปฺปมาณํ มหามธุํ จกฺกยนฺเตน ปีเฬตฺวา สุมธุรํ มธุรสํ ปายมาโน วิย จ ปาฏลิคามิกานํ อุปาสกานํ หิตสุขาวหํ ปกิณฺณกกถํ กเถนฺโตปิ อาวาสทานํ นาเมตํ คหปตโย มหนฺตํ ปุญฺญํ ตุมฺหากํ อาวาโส มยา ปริภุตฺโต ภิกฺขุสงฺเฆน ปริภุตฺโต มยา

๑. อญฺญตฺถ อิติสทฺโท นตฺถิ ฯ

[ม. ว.ท. ๘๙ ส. ต. ๑๙๔ ก.]

จ ภิกฺขุสงฺเฆน จ ปริภุตฺเต ธมฺมรตเนนปิ ปริภุตฺโตเยว โหติ เอวํ ตีหิ รตเนหิ ปริภุตฺเต อปฺปเมยฺโยว วิปาโก อปิจ อาวาสทานสฺมึ ทินฺเน สพฺพทานํ ทินฺนเมว โหติ ภุมฺมฏฺฐก- ปณฺณสาลาย วา สาขามณฺฑปสฺส วา สงฺฆํ อุทฺทิสฺส กตสฺส อานิสํโส ปริจฺฉินฺทิตุํ น สกฺกา อาวาสทานานุภาเวน หิ ภเว นิพฺพตฺตมานสฺสาปิ สมฺปีฬิตคพฺภวาโส นาม น โหติ ทฺวาทส- หตฺโถ โอวรโก วิยสฺส มาตุกุจฺฉิ อสมฺพาโธว โหตีติ เอวํ นานานยวิจิตฺตํ พหุธมฺมกถํ กเถตฺวา

สีตํ อุณฺหํ ปฏิหนฺติ ตโต วาฬมิคานิ จ
สิรึสเป จ มกเส สิสิเร จาปิ วุฏฺฐิโย
ตโต วาตาตโป โฆโร สญฺชาโต ปฏิหญฺญติ
เลณตฺถญฺจ สุขตฺถญฺจ ฌายิตุญฺจ วิปสฺสิตุํ
วิหารทานํ สงฺฆสฺส อคฺคํ พุทฺเธน วณฺณิตํ
ตสฺมา หิ ปณฺฑิโต โปโส สมฺปสฺสํ อตฺถมตฺตโน
วิหาเร การเย รมฺเม วาสเยตฺถ พหุสฺสุเต
เตสํ อนฺนญฺจ ปานญฺจ วตฺถเสนาสนานิ จ
ทเทยฺย อุชุภูเตสุ วิปฺปสนฺเนน เจตสา
เต ตสฺส ธมฺมํ เทเสนฺติ สพฺพทุกฺขา ปนูทนํ
ยํ โส ธมฺมํ อิธญฺญาย ปรินิพฺพาติ อนาสโวติ

เอวํ อยมฺปิ อาวาสทาเน อานิสํโส อยมฺปิ อาวาสทาเน อานิสํโสติ

[ม. ว. ท. ๘๙ ส. ต. ๑๙๔ ก.]

พหุเทว รตฺตึ อติเรกทิยฑฺฒยามํ อาวาสทานานิสํสํ กเถสิ ฯ ตตฺถ อิมา คาถา จ สงฺคหํ อารูฬฺหา ปกิณฺณกธมฺมเทสนา ปน สงฺคหํ นาโรหติ ฯ สนฺทสฺเสตฺวาติอาทีนิ วุตฺตตฺถาเนว ฯ อภิกฺกนฺตาติ อภิกฺกนฺตา เทฺว ยามา คตา ฯ ยสฺสทานิ กาลํ มญฺญถาติ ยสฺส คมนสฺส ตุมฺเห กาลํ มญฺญถ ฯ คมนกาโล ตุมฺหากํ คจฺฉถาติ วุตฺตํ โหติ ฯ กสฺมา ปน ภควา เต อุยฺโยเชสีติ ฯ อนุกมฺปาย ติยามรตฺตึ นิสีทิตฺวา วีตินาเมนฺตานํ เตสํ สรีเร อาพาโธ อุปฺปชฺเชยฺย ภิกฺขุสงฺโฆปิ จ มหา ตสฺส สยนนิสชฺชานํ โอกาสํ ลทฺธุํ วฏฺฏตีติ อิติ อุภยานุกมฺปาย อุยฺโยเชสิ ฯ สุญฺญาคารนฺติ ปาฏิเยกฺกํ สุญฺญาคารํ นาม ตตฺถ นตฺถิ ฯ เต กิร คหปตโย ตสฺเสว อาวสถาคารสฺส เอกปสฺเส ปฏสาณึ ปริกฺขิปาเปตฺวา กปฺปิยมญฺจํ ปญฺญาเปตฺวา ตตฺถ กปฺปิยปจฺจตฺถรณานิ อตฺถริตฺวา อุปริ สุวณฺณรชตตารกคนฺธมาลาทิ-ทามปฏิมณฺฑิตํ วิตานํ พนฺธิตฺวา คนฺธเตลปฺปทีปํ อาโรปยิสุ อปฺเปวนาม สตฺถา ธมฺมาสนโต วุฏฺฐาย โถกํ วิสฺสเมตุกาโม อิธ นิปชฺเชยฺย เอวํ โน อิทํ อาวสถาคารํ ภควตา จตูหิ อิริยาปเถหิ ปริภุตฺตํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย ภวิสฺสตีติ ฯ สตฺถาปิ ตเทว สนฺธาย ตตฺถ สงฺฆาฏึ ปญฺญาเปตฺวา สีหเสยฺยํ กปฺเปสิ ฯ ตํ สนฺธาย วุตฺตํ สุญฺญาคารํ ปาวิสีติ ฯ ตตฺถ ปาทโธวนฏฺฐานโต ปฏฺฐาย ยาว ธมฺมาสนา อคมาสิ ฯ เอตฺตเก ฐาเน คมนํ

[ม. ว. ท. ๘๙-๙๐ ส. ต. ๑๙๔ ก.]

นิปฺผนฺนํ ฯ ธมฺมาสนํ ปตฺวา โถกํ อฏฺฐาสิ ฯ อิทํ ตตฺถ
ฐานํ ฯ เทฺว ยาเม ธมฺมาสเน นิสีทิ ฯ เอตฺตเก ฐาเน นิสชฺชา
นิปฺผนฺนา ฯ อุปาสเก อุยฺโยเชตฺวา ธมฺมาสนโต โอรุยฺห
ยถาวุตฺเต ฐาเน สีหเสยฺยํ กปฺเปสิ ฯ เอตํ ฐานํ ภควตา จตูหิ
อิริยาปเถหิ ปริภุตฺตํ อโหสีติ ฯ

[๑๗๒] สุนีธวสฺสการาติ สุนีโธ จ วสฺสกาโร จ เทฺว พฺราหฺมณา ฯ มคธมหามตฺตาติ มคธรญฺโญ มหาอมจฺจา มคธรฏฺเฐ วา มหามตฺตา มหติยา อิสฺสริยมตฺตาย สมนฺนาคตาติ มคธมหามตฺตา ฯ ปาฏลิคาเม นครํ มาเปนฺตีติ ปาฏลิคาม-สงฺขาเต ภูมิปฺปเทเส นครํ มาเปนฺติ ฯ ปุพฺเพ ปาฏลิคาโมติ ลทฺธนามํ ฐานํ อิทานิ นครํ กตฺวา มาเปนฺตีติ อตฺโถ ฯ วชฺชีนํ ปฏิพาหายาติ ลิจฺฉวิราชูนํ อายมุขปจฺฉินฺทนตฺถํ ฯ วตฺถูนีติ ฆรวตฺถูนิ ฆรปติฏฺฐาปนฏฺฐานานิ ฯ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุนฺติ รญฺโญ ราชมหามตฺตานญฺจ นิเวสนานิ มาเปตุํ วตฺถุวิชฺชาปาฐกานํ จิตฺตานิ นมนฺติ ฯ เต กิร อตฺตโน สิปฺปานุภาเวน เหฏฺฐาปจวิยํ ตึสหตฺถมตฺเต ฐาเน อิธ นาคานํ นิวาสปริคฺคโห อิธ ยกฺขานํ อิธ ภูตานํ นิวาสปริคฺคโห อิธ ปาสาโณ วา ขาณุโก วา อตฺถีติ ชานนฺติ ฯ เต ตทา สิปฺปํ ชปฺปิตฺวา ตาทิสํ สารมฺภฏฺฐานํ ปริหริตฺวา อนารมฺเภ ฐาเน ตาหิ วตฺถุปริคฺคาหิกาหิ เทวตาหิ สทฺธึ มนฺตยมานา วิย ตํตํเคหานิ มาเปนฺติ ฯ อถวา

[ม. ว. ท. ๔๐ ส. ต. ๑๔๔ ก.]

เนสํ สรีเร เทวตา อธิมุจฺจิตฺวา ตตฺถ ตตฺถ นิเวสนานิ มาเปตุํ จิตฺตํ นเมนฺติ ฯ ตา จตูสุ โกเณสุ ขาณุเก โกฏฺเฏตฺวา วตฺถุมฺหิ คหิตมตฺเต ปฏิวิคจฺฉนฺติ ฯ สทฺธกุลานํ สทฺธา เทวตา ตถา กโรนฺติ อสฺสทฺธกุลานํ อสฺสทฺธา เทวตา จ ฯ กึการณา ฯ สทฺธานํ หิ เอวํ โหติ อิธ มนุสฺสา นิเวสนํ มาเปนฺตา ปฐมํ ภิกฺขุสงฺฆํ นิสีทาเปตฺวา มงฺคลํ วทาเปสฺสนฺติ อถ มยํ สีลวนฺ-ตานํ ทสฺสนํ ธมฺมกถํ ปญฺหาวิสชฺชนํ อนุโมทนญฺจ โสตุํ ลภิสฺสาม มนุสฺสา ทานํ ทตฺวา อมฺหากํ ปตฺตึ ทสฺสนฺตีติ ฯ อสฺสทฺธา เทวตาปิ อตฺตโน อิจฺฉานุรูปํ เตสํ ปฏิปตฺตึ ปสฺสิตุํ กถญฺจ โสตุํ ลภิสฺสามาติ ตถา กโรนฺติ ฯ ตาวตึเสหีติ ยถา หิ เอกสฺมึ กุเล เอกํ ปณฺฑิตํ มนุสฺสํ เอกสฺมิญฺจ วิหาเร เอกํ พหุสฺสุตํ ภิกฺขุํ อุปาทาย อสุกกุเล มนุสฺสา ปณฺฑิตา อสุกวิหาเร ภิกฺขู พหุสฺสุตาติ สทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉติ เอวเมว สกฺกํ เทวราชานํ วิสฺสุกมฺมญฺจ เทวปุตฺตํ อุปาทาย ตาวตึสา ปณฺฑิตาติ สทฺโท อพฺภุคฺคโต ฯ เตนาห ตาวตึเสหีติ ฯ เสยฺยถาปีติอาทินา เทเวหิ ตาวตึเสหิ สทฺธึ มนฺเตตฺวา วิย สุนีธวสฺสการา นครํ มาเปนฺตีติ ทสฺเสติ ฯ ยาวตา อริยานํ อายตนนฺติ ยตฺตกํ อริยมนุสฺสานํ โอสรณฏฺฐานํ นาม อตฺถิ ฯ ยาวตา วณิชฺชปโถติ ยตฺตกํ วาณิชานํ อาหฏภณฺฑสฺส ราสิวเสเนว กยวิกฺกยฏฺฐานํ นาม วาณิชานํ วสนฏฺฐานํ วา อตฺถิ ฯ อิทํ อคฺคนครนฺติ เตสํ

[ม. ว. ท. ๙๐-๑ ส. ต. ๑๙๔ ก.-ข.]

อริยายตนวณิชฺชปถานํ อิทํ นครํ อคฺคํ ภวิสฺสติ เชฏฺฐกํ ปาโมกฺขํ ฯ ปุฏเภทนนฺติ ภณฺฑปุฏเภทนฏฺฐานํ ฯ ภณฺฑคณฺฐิกานํ โมจนฏฺฐานนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ สกลชมฺพูทีเป อลทฺธภณฺฑมฺปิ หิ อิเธว ลภิสฺสติ อญฺญตฺถ วิกฺกยํ อคจฺฉนฺตมฺปิ อิเธว วิกฺกยํ คจฺฉิสฺสติ ตสฺมา อิเธว ปุฏํ ภินฺทิสฺสตีติ อตฺโถ ฯ อายนฺติ ยานิ[๑] จตูสุ ทฺวาเรสุ จตฺตาริ สภายํ เอกนฺติ เอวํ ทิวเส ทิวเส ปญฺจสตสหสฺสานิ ตตฺถ อุฏฺฐหิสฺสนฺติ ตานิสฺส ภาวีนิ อายานิ ทสฺเสติ[๒] ฯ อคฺคิโต วาติอาทีสุ จการตฺเถ วาสทฺโท ฯ อคฺคินา จ อุทเกน จ มิถุเภเทน จ นสฺสิสฺสตีติ อตฺโถ ฯ ตสฺส หิ เอโก โกฏฺฐาโส อคฺคินา นสฺสิสฺสติ นิพฺพาเปตุมฺปิ นํ น สกฺขิสฺสนฺติ ฯ เอกํ โกฏฺฐาสํ คงฺคา คเหตฺวา คมิสฺสติ ฯ เอโก อิมินา อกถิตํ อมุสฺส อมุนา อกถิตํ อิมสฺส วทนฺตานํ ปิสุณวาจานํ วเสน ภินฺนานํ มนุสฺสานํ อญฺญมญฺญเภเทน วินสฺสิสฺสติ ฯ เอวํ วตฺวา ภควา ปจฺจูสกาเล คงฺคาตีรํ คนฺตฺวา กตมุขโธวโน ภิกฺขาจารกาลํ อาคมยมาโน นิสีทิ ฯ สุนีธวสฺสการาปิ อมฺหากํ ราชา สมณสฺส โคตมสฺส อุปฏฺฐาโก โส อมฺเห อุปคเต ปุจฺฉิสฺสติ สตฺถา กิร ปาฏลิคามํ อคมาสิ กึ ตสฺส สนฺติกํ อุปสงฺกมิตฺถ น อุปสงฺกมิตฺถาติ อุปสงฺกมิมฺหาติ จ วุตฺเต นิมนฺตยิตฺถ น นิมนฺตยิตฺถาติ ปุจฺฉิสฺสติ น นิมนฺตยิมฺหาติ จ วุตฺเต

๑. อญฺญตฺถ ปน อายานมฺปิ หีติ ทิสฺสติ ฯ ๒. ตานิ สภาวานิ อายานีติ ทสฺเสตีติปิ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ท. ๔๑ ส. ต. ๑๘๔ ข.]

อมฺหากํ โทสํ อาโรเปตฺวา นิคฺคณฺหิสฺสติ อิทญฺจาปิ มยํ อกตฏฺฐาเน นครํ มาเปม สมณสฺส โข ปน โคตมสฺส คตคตฏฺฐาเน กาฬกณฺณิสตฺตา ปฏิกฺกมนฺติ ตํ มยํ นครมงฺคลํ วาจาเปสฺสามาติ จินฺเตตฺวา สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา นิมนฺตยึสุ ฯ เตน วุตฺตํ อถโข สุนีธวสฺสการาติอาทิ ฯ ปุพฺพณฺหสมยนฺติ ปุพฺพณฺหกาเล ฯ นิวาเสตฺวาติ คามปฺปเวสนนีหาเรน นิวาสนํ นิวาเสตฺวา กายพนฺธนํ พนฺธิตฺวา ฯ ปตฺตจีวรมาทายาติ ปตฺตญฺจ จีวรญฺจ อาทิยิตฺวา กายปฏิพทฺธํ กตฺวา จีวรํ ปารุปิตฺวา ปตฺตํ หตฺเถน คเหตฺวาติ อตฺโถ ฯ

[๑๗๓] สีลวนฺเตตฺถาติ สีลวนฺเต อตฺตโน วสนฏฺฐาเน ฯ สญฺญเตติ กายวาจาจิตฺเตหิ สญฺญเต ฯ ตาสํ ทกฺขิณมาทิเสติ สงฺฆสฺส ทินฺเน จตฺตาโร ปจฺจเย ตาสํ ฆรเทวตานํ อปทิเสยฺย ปตฺตึ ทเทยฺย ฯ ปูชิตา ปูชยนฺตีติ อิเม มนุสฺสา อมฺหากํ ญาตกาปิ น โหนฺติ ตถาปิ โน ปตฺตึ เทนฺติ อารกฺขํ สุสํวิหิตํ กโรถาติ สุฏฺฐุ อารกฺขํ กโรนฺติ ฯ มานิตา มานยนฺตีติ กาลานุกาลํ พลิกมฺมกรเณน มานิตา เอเต มนุสฺสา อมฺหากํ ญาตกาปิ น โหนฺติ ตถาปิ จตุมฺมาสฉมฺมาสนฺตเร โน พลิกมฺมํ กโรนฺตีติ มาเนนฺติ อุปฺปนฺนปริสฺสยํ หรนฺติ ฯ ตโต นนฺติ ตโต นํ ปณฺฑิตชาติกํ มนุสฺสํ ฯ โอรสนฺติ อุเร ฐเปตฺวา สํวฑฺฒิตํ ฯ ยถา มาตา โอรสํ ปุตฺตํ อนุกมฺปติ อุปฺปนฺนปริสฺสย-

[ม. ว.ท. ๔๒ ส. ต. ๑๘๔ ข.]

หรณตฺถเมวสฺส วายมติ เอวํ อนุกมฺปนฺตีติ อตฺโถ ฯ ภทฺรานิ ปสฺสตีติ สุนฺทรานิ ปสฺสติ ฯ

[๑๗๔] อนุโมทิตฺวาติ เตหิ ตทา ปสุตปุญฺญสฺส อนุโมทนวเสน เตสํ ธมฺมกถํ กตฺวา ฯ สุนีธวสฺสการาปิ ยา ตตฺถ เทวตา อาสุํ ตาสํ ทกฺขิณมาทิเสติ ภควโต วจนํ สุตฺวา เทวตานํ ปตฺตึ อทํสุ ฯ ตํ โคตมทฺวารํ นาม อโหสีติ ตสฺส นครสฺส เยน ทฺวาเรน ภควา นิกฺขมิ ตํ โคตมทฺวารํ นาม อโหสิ ฯ คงฺคาย ปน อุตฺตรณตฺถํ อโนติณฺณตฺตา โคตมติตฺถํ นาม นาโหสิ ฯ ปูราติ ปุณฺณา ฯ สมติตฺติกาติ ตฏสมํ อุทกสฺส ติตฺตา ภริตา ฯ กากเปยฺยาติ ตีเร ฐิตกาเกหิ ปาตุํ สกฺกุเณยฺยอุทกา ฯ ตีหิปิ ปเทหิ อุภโต กูลสมํ ปริปุณฺณภาวเมว วทติ ฯ อุฬุมฺปนฺติ ปารคมนตฺถาย ลหุเก ทารุภณฺเฑ คเหตฺวา กวาฏผลเก วิย อญฺญมญฺญสมฺพนฺเธ กาตุํ อาณิโย โกฏฺเฏตฺวา นาวาสงฺเขเปน กตํ ฯ กุลฺลนฺติ เวฬุนฬาทิเก สงฺฆริตฺวา วลฺลิอาทีหิ กลาปวเสน พนฺธิตฺวา กตํ ฯ เอตมตฺถํ วิทิตฺวาติ เอตํ มหาชนสฺส คงฺคูทก-มตฺตสฺสาปิ เกวลํ ตริตุํ อสมตฺถตํ อตฺตโน ปน ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ อติคมฺภีรวิตฺถตํ สํสารมหณฺณวํ ตริตฺวา ฐิตภาวญฺจ สพฺพาการโต วิทิตฺวา ตทตฺถปริทีปนํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ ฯ อุทานคาถาย อตฺโถ ปน อฏฺฐกถายํ ทสฺสิโตเยว ฯ ตตฺถ อุทกฏฺฐานสฺเสตํ อธิวจนนฺติ ยถาวุตฺตสฺส ยสฺสกสฺสจิ อุทกฏฺฐานสฺส เอตํ

[ม. ว.ท. ๕๒-๓ ส. ต. ๑๕๔ ข.]

อณฺณวนฺติ อธิวจนํ ฯ น สมุทฺทสฺเสวาติ อธิปฺปาโย ฯ สรนฺติ อิธ นที อธิปฺเปตา สรติ สนฺทตีติ กตฺวา ฯ คมฺภีร-วิตฺถตนฺติ อคาธฏฺเฐน คมฺภีรํ สกลโลกตฺตยพฺยาปิตาย วิตฺถตํ ฯ วิสฺสชฺชาติ อสฺสชฺช อปฺปตฺวาเอว ปลฺลลานิ เตสํ อตรณโต ฯ กุลฺลํ หิ ชโน ปพนฺธตีติ กุลฺลํ พนฺธิตุํ อายาสํ อาปชฺชติ ฯ วินาเอว กุลฺเลนาติ อีทิสํ อุทกํ กุลฺเลน อีทิเสน วินาเอว ฯ ติณฺณา เมธาวิโน ชนาติ อริยมคฺคญาณสงฺขาตาย เมธาย สมนฺนาคตตฺตา เมธาวิโน พุทฺธา จ พุทฺธสาวกา จ ติณฺณา ปรตีเร ปติฏฺฐิตา ฯ

[๑๗๕] โกฏิคาโมติ มหาปนาทสฺส รญฺโญ ปาสาทโกฏิยํ กตคาโม ฯ ปติตสฺส ปาสาทสฺส ถูปิกาย ปติฏฺฐิตฏฺฐาเน นิวิฏฺฐคาโมติ อตฺโถ ฯ อริยสจฺจานนฺติ เย ปฏิวิชฺฌนฺติ เตสํ อริยภาวกรานํ สจฺจานํ ฯ อนนุโพธาติ อพุชฺฌเนน อชานเนน ฯ อปฺปฏิเวธาติ อปฺปฏิวิชฺฌเนน ฯ อนุโพโธ เจตฺถ ปุพฺพภาคิยํ ญาณํ ฯ ปฏิเวโธ มคฺคญาเณน อภิสมโย ฯ ตตฺถ ยสฺมา อนุโพธปุพฺพโก ปฏิเวโธ อนุโพเธน วินา น โหติ อนุโพโธปิ เอกจฺโจ ปฏิเวธสมฺพนฺโธ ตทุภยาภาวเหตุกญฺจ วฏฺฏํ สํสรณํ ตสฺมา วุตฺตํ อนนุโพธา ฯ เป ฯ ตุมฺหากญฺจาติ ฯ ตตฺถ สนฺธาวิตนฺติ ปฏิสนฺธิคฺคหณวเสน ภวโต ภวนฺตรุปคมเนน สนฺธาวิตํ ฯ สํสริตนฺติ อปราปรํ จวนุปปชฺชนวเสน สํสริตํ ฯ มมญฺเจว ตุมฺหากญฺจาติ

[ม. ว. ท. ๙๓-๔ ส. ต. ๑๙๔ ข.]

มยา จ ตุมฺเหหิ จ ฯ อถวา สนฺธาวิตํ สํสริตนฺติ สนฺธาวนํ สํสรณํ มมญฺเจว ตุมฺหากญฺจ อโหสีติ เอวเมตฺถ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ สํสิตนฺติ สํสริตํ ฯ ภวเนตฺติ สมูหตาติ ทีฆรชฺชุยา พทฺธสกุณํ วิย รชฺชุหตฺโถ ปุริโส เทสนฺตรํ ตณฺหารชฺชุยา พทฺธสตฺตสนฺตานํ อภิสงฺขาโร ภวนฺตรํ เนติ เอตายาติ ภวเนตฺติ ฯ สา ภวโต ภวนยนสมตฺถา ตณฺหารชฺชุ อริยมคฺคสตฺเถน สุฏฺฐุ หตา ฉินฺนา อปฺปวตฺติกตาติ ภวเนตฺติ สมูหตา ฯ

[๑๗๖] ยานสฺส ภูมีติ ยตฺถ สกฺกา โหติ ยานํ อารุยฺห ยาเนน คนฺตุํ อยํ ยานสฺส ภูมิ นาม ฯ ยานา ปจฺโจโรหิตฺวาติ วิหารสฺส พหิ ทฺวารโกฏฺฐเก ยานโต โอโรหิตฺวา ฯ นีลาติ อิทํ สพฺพสงฺคาหิกวจนํ ฯ นีลวณฺณาติอาทิ ตสฺเสว วิภาคทสฺสนํ ฯ ตตฺถ น เตสํ ปกติวณฺโณ นีโล นีลวิเลปนวิลิตฺตคตฺตตฺตา ปเนตํ วุตฺตํ ฯ นีลวตฺถาติ ปฏทุกูลโกเสยฺยาทีนิปิ เนสํ นีลาเนว โหนฺติ ฯ นีลาลงฺการาติ นีลมณีหิ อลงฺกาเรหิ นีลปุปฺเผหิ จ อลงฺกตา ฯ เต กิร อลงฺการา สุวณฺณวิจิตฺตาปิ อินฺทนีลมณิ-โอภาเสหิ เอกนีลา วิย ขายนฺติ รถาปิ เนสํ นีลมณิขจิตา นีลวตฺถปริกฺขิตฺตา นีลธชา นีลจมฺมจมฺมิเกหิ นีลาภรเณหิ อสฺเสหิ ยุตฺตา ปโตทยฏฺฐิโยปิ นีลาเยวาติ อิมินา นเยน สพฺพปเทสุ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ ปฏิวตฺเตสีติ ปหริ ฯ กิสฺส เช อมฺพปาลีติ เชติ อาลปนํ ฯ โภติ อมฺพปาลิ กึการณาติ วุตฺตํ โหติ ฯ

[ม. ว.ท. ๙๔-๖ ส. ต. ๑๙๔ ข.-ค.]

สาหารนฺติ เอตฺถ อาหรนฺติ อิมสฺมา ราชปุริสา พลินฺติ อาหาโร ตพฺภตชนปโท๑ เตน สหิตํ สาหารํ สชนปทนฺติ อตฺโถ ฯ องฺคุลึ อปฺโผเฏสฺนฺติ องฺคุลึ จาเลสุํ ฯ อมฺพกายาติ มาตุคาเมน ฯ อุปจารวจนํ เหตํ อิตฺถีสุ ยทิทํ อมฺพกา มาตุคาโม ชนิกาติ ฯ โอโลเกถาติ ปสฺสถ ฯ อปโลเกถาติ อปวตฺติตฺวา โอโลเกถ ฯ ปุนปฺปุนํ ปสฺสถาติ อตฺโถ ฯ อุปสํหรถาติ อุปเนถ อิมํ ลิจฺฉวิ- ปริสํ ตุมฺหากํ จิตฺเตน ตาวตึสปริสํ อุปสํหรถ อุปเนถ อลฺลิยา- เปถ ฯ ยเถว ตาวตึสา อภิรูปา ปาสาทิกา นีลาทินานาวณฺณา เอวมิเม ลิจฺฉวิราชาโนปิ ตาวตึเสหิ สมเก กตฺวา ปสฺสถาติ อตฺโถ ฯ กสฺมา ปน ภควา อเนกสเตหิ สุตฺเตหิ จกฺขาทีนํ รูปาทีสุ นิมิตฺตคฺคาหํ ปฏิเสเธตฺวา อิธ มหนฺเตน อุสฺสาเหน นิมิตฺตคฺคาเห นิโยเชตีติ ฯ หิตกามตาย เตสํ ภิกฺขูนํ ยถา อายสฺมโต นนฺทสฺส หิตกามตาย สคฺคสมฺปตฺติทสฺสนํ ฯ ตตฺร กิร เอกจฺเจ ภิกฺขู โอสฺสนฺนวิริยา ฯ เต สมฺปตฺติยา ปโลเภนฺโต อปฺปมาเทน สมณธมฺมํ กโรนฺตานํ เอวรูปา อิสฺสริยสมฺปตฺติ สุลภาติ สมณธมฺเม อุสฺสาหชนนตฺถํ อาห ฯ อถวา นยิทํ นิมิตฺตคฺคาเห นิโยชนํ เกวลมฺปน ทิพฺพสมฺปตฺติสทิสา เอเตสํ ราชูนํ อิสฺสริยสมฺปตฺตีติ อนุปุพฺพิกถาย สพฺพสมฺปตฺติกถนํ วิย ทฏฺฐพฺพํ ฯ อนิจฺจลกฺขณวิภาวนตฺถญฺจาปิ เอวมาห ฯ นจิรสฺเสว

๑. ม. ตพฺภุตฺตชนปโท ฯ

[ม. ว. ท. ๕๖ ส. ต. ๑๕๔ ค.]

หิ สพฺเพปิเม อชาตสตฺตุสฺส วเสน วินาสํ ปาปุณิสฺสนฺติ อถ เนสํ รชฺชสิรีสมฺปตฺตึ ทิสฺวา จิตภิกฺขู ตถารูปายปิ นาม สิรีสมฺปตฺติยา วินาโส ปญฺญายิสฺสตีติ อนิจฺจลกฺขณํ ภาเวตฺวา สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิสฺสนฺตีติ อนิจฺจลกฺขณวิภาวนตฺถํ อาห ฯ อธิวาเสตูติ อมฺพปาลิยา นิมนฺติตภาวํ ญตฺวาปิ กสฺมา นิมนฺเตนฺตีติ ฯ อสฺสทฺทหนตาย จ วตฺตสีเสน จ ฯ สา หิ ธุตฺตา อิตฺถี อนิมนฺเตตฺวาปิ นิมนฺเตสินฺติ วเทยฺยาติ เตสํ อโหสิ ฯ ธมฺมํ สุตฺวา คมนกาเล จ นิมนฺเตตฺวา คมนํ นาม มนุสฺสานํ วตฺตเมว ฯ

[๑๗๗] อภิญฺญาตาติ ญาตา ปญฺญาตา ปากฏา ฯ สนฺถาคาเรติ มหาชนสฺส สนฺถมฺภนาคาเร วิสฺสมนตฺถาย กเต อคาเร ฯ สา กิร สนฺถาคารสาลา นครมชฺเฌ อโหสิ ฯ จตูสุ ทฺวาเรสุ ฐิตานํ ปญฺญายติ ฯ จตูหิ ทิสาหิ อาคตมนุสฺสา ปฐมํ ตตฺถ วิสฺสมิตฺวา ปจฺฉา อตฺตโน อตฺตโน ผาสุกฏฺฐานํ คจฺฉนฺติ ฯ ราชกุลานํ รชฺชกิจฺจสนฺถรณตฺถํ กตํ อคารนฺติปิ วทนฺติเยว ฯ ตตฺถ หิ นิสีทิตฺวา ลิจฺฉวิราชาโน รชฺชกิจฺจํ สนฺถาเรนฺติ กโรนฺติ วิจาเรนฺติ ฯ สนฺนิสินฺนาติ เตสํ นิสีทนตฺถํเยว ปญฺญตฺเตสุ มหารหปจฺจตฺถรเณสุ สมุสฺสิตเสตจฺฉตฺเตสุ อาสเนสุ สนฺนิสินฺนา ฯ อเนกปริยาเยน พุทฺธสฺส วณฺณํ ภาสนฺตีติ ราชกุลกิจฺจญฺเจว โลกตฺถกิริยญฺจ วิจาเรตฺวา อเนเกหิ การเณหิ พุทฺธสฺส วณฺณํ ภาสนฺติ

[ม. ว. ท. ๙๖-๘ ส. ต. ๑๙๔ ค.]

กเถนฺติ ทีเปนฺติ ฯ ปณฺฑิตา หิ เต ราชาโน สทฺธาสมฺปนฺนา โสตาปนฺนาปิ สกทาคามิโนปิ อนาคามิโนปิ อริยสาวกา ฯ เต สพฺเพปิ โลกิยชฏฺํ ภินฺทิตฺวา พุทฺธาทีนํ ติณฺณํ รตนานํ วณฺณํ ภาสนฺติ ฯ ตตฺถ ติวิโธ พุทฺธวณฺโณ นาม จริยวณฺโณ สรีร-วณฺโณ คุณวณฺโณติ ฯ ตตฺริเม ราชาโน จริยาย วณฺณํ อารภึสุ ทุกฺกรํ วต กตํ สมฺมาสมฺพุทฺเธน กปฺปสตสหสฺสา-ธิกานิ จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ ทส ปารมิโย ทส อุปปารมิโย ทส ปรมตฺถปารมิโยติ สมตึสปารมิโย ปูเรนฺเตน ญาตตฺถจริยํ โลกตฺถจริยํ พุทฺธตฺถจริยํ มตฺถกํ ปาเปตฺวา ปญฺจ มหาปริจฺจาเค ปริจฺจชนฺเตนาติ อฑฺฒจฺฉกฺเกหิ ชาตกสเตหิ พุทฺธวณฺณํ กเถนฺตา ตุสิตภวนํ ปาเปตฺวา ฐปยึสุ ฯ ธมฺมสฺส วณฺณํ ภาสนฺตา ปเนเต ภควตา ธมฺโม เทสิโต นิกายโต ปญฺจ นิกายา โหนฺติ ปิฏกโต ตีณิ ปิฏกานิ องฺคโต นว องฺคานิ ขนฺธโต จตุราสีติธมฺมกฺขนฺธสหสฺสานีติ โกฏฺฐาสวเสน ธมฺมคุณํ กถยึสุ ฯ สงฺฆสฺส วณฺณํ ภาสนฺตา สตฺถุ ธมฺมเทสนํ สุตฺวา ปฏิลทฺธสทฺธา กุลปุตฺตา โภคกฺขนฺธญฺเจว ญาติปริวฏฺฏญฺจ ปหาย เสตจฺฉตฺต อุปรชฺช เสนาปติ เสฏฺฐี ภณฺฑาคาริกฏฺฐานนฺตราทีนิ อคณย ิตฺวา นิกฺขมฺม สตฺถุ สาสเน ปพฺพชนฺติ เสตจฺฉตฺตํ ปหาย ปพฺพชิตานํ ภทฺทิยราชมหากปฺปินปุกฺกุสาติอาทิราชปพฺพชิตานํเยว พุทฺธกาเล อสีติสหสฺสานิ อเหสุํ อเนกโกฏิธนํ ปหาย ปพฺพ-

[ม. ว.ท. ๘๘ ส. ต. ๑๘๔ ค.]

ชิตานํ ปน ยสกุลปุตฺต โสณเสฏฺฐิปุตฺต รฏฺฐปาลกุลปุตฺตาทีนํ ปริจฺ-
เฉโท นตฺถิ เอวรูปา จ เอวรูปา จ กุลปุตฺตา สตฺถุ สาสเน
ปพฺพชนฺตีติ ปพฺพชฺชาสงฺเขปวเสน สงฺฆคุณํ กถยึสุ ฯ สีโห
เสนาปตีติ เอวนฺนามโก เสนาย อธิปติ ฯ เวสาลิยํ หิ สตฺต-
สหสฺสานิ สตฺตสตานิ สตฺต จ ราชาโน ฯ เต สพฺเพปิ สนฺนิ-
ปติตฺวา สพฺเพสํ มนํ คเหตฺวา รฏฺฐํ วิจาเรตุํ สมตฺถํ เอกํ
วิจินถาติ วิจินนฺตา สีหราชกุมารํ ทิสฺวา อยํ สกฺขิสฺสตีติ สนฺนิฏฺ-
ฐานํ กตฺวา ตสฺส รตฺตมณิวณฺณกมฺพลปริโยนทฺธํ เสนาปติจฺฉตฺตํ
อทํสุ ฯ ตํ สนฺธาย วุตฺตํ สีโห เสนาปตีติ ฯ นิคณฺฐสาวโกติ
นิคณฺฐสฺส นาฏปุตฺตสฺส ปจฺจยทายโก อุปฏฺฐาโก ฯ ชมฺพูทีป-
ตลสฺมึ หิ ตโย ชนา นิคณฺฐานํ อคฺคุปฏฺฐากา นาฬนฺทายํ อุปาลิ
คหปติ กปิลปุเร วปฺโป สกฺโก เวสาลิยํ อยํ สีโห เสนาปตีติ ฯ
นิสินฺโน โหตีติ เสสราชูนํ ปริสาย อคฺคนฺเตน อาสนานิ ปญฺญา-
ปยึสุ สีหสฺส ปน มชฺเฌ ฐาเนติ เอตสฺมึ ปญฺญตฺเต มหารเห
ราชาสเน นิสินฺโน โหติ ฯ นิสฺสํสยนฺติ นิพฺพิจิกิจฺฉํ อทฺธา
เอกํเสน ฯ น เหเต ยสฺส วา ตสฺส วา อปฺเปสกฺขสฺส เอวํ
อเนกสเตหิ การเณหิ วณฺณํ ภาสนฺติ ฯ เยน นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต
เตนุปสงฺกมีติ นิคณฺโฐ กิร นาฏปุตฺโต สจายํ สีโห กสฺสจิเทว
สมณสฺส โคตมสฺส วณฺณํ กเถนฺตสฺส สุตฺวา สมณํ โคตมํ
ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสติ มยฺหํ ปริหานิ ภวิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา
[ม. ว.ท. ๔๘ ส. ต. ๑๔๔ ค.]

ปธมตรํเยว สีหํ เสนาปตึ เอตทโวจ เสนาปติ อิมสฺมึ โลเก อหํ พุทฺโธ อหํ พุทฺโธติ พหู วิจรนฺติ สเจ ตฺวํ กิญฺจิ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุกาโม อโหสิ มํ ปุจฺเฉยฺยาสิ อหํ เต ยุตฺตฏฺฐานํเยว เปเสสฺสามิ อยุตฺตฏฺฐานโต นิวาเรสฺสามีติ ฯ โส ตํ กถํ อนุสฺสริตฺวา สเจ มํ เปเสสฺสติ คมิสฺสามิ โน เจ น คมิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา เยน นิคณฺโฐ นาฏปุตฺโต เตนุปสงฺกมิ ฯ อถสฺส วจนํ สุตฺวา นิคณฺโฐ มหาปพฺพเตน วิย พลวโสเกน โอตฺถโฏ ยตฺถทานิสฺสาหํ คมนํ น อิจฺฉามิ ตตฺเถว คนฺตุกาโม ชาโต หโตหมสฺมีติ อนตฺตมโน หุตฺวา ปฏิพาหนุปายมสฺส กริสฺสามีติ จินฺเตตฺวา กึ ปน ตฺวนฺติอาทิมาห ฯ เอวํ วทนฺโต จรนฺตํ โคณํ ตุณฺเฑน[๑] ปหรนฺโต วิย ชลมานํ ปทีปํ นิพฺพาเปนฺโต วิย ภตฺตภริตํ ปตฺตํ นิกฺกุชฺชนฺโต วิย จ สีหสฺส อุปฺปนฺนํ ปีตึ วินาเสสิ ฯ คมิยาภิสงฺขาโรติ หตฺถิยานาทีนํ โยชาปนคนฺธมาลาทิคฺคหณวเสน ปวตฺโต ปโยโค ฯ โส ปฏิปฺปสฺสมฺภีติ โส วูปสนฺโต ฯ ทุติยมฺปิ โขติ ทุติยวารมฺปิ ฯ อิมสฺมึ จ วาเร พุทฺธสฺส วณฺณํ ภาสนฺตา ตุสิตภวนโต ปฏฺฐาย ยาว มหาโพธิปลฺลงฺกา ทสพลสฺส เหฏฺฐา ปาทตเลหิ อุปริ เกสคฺเคหิ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณ อสีติอนุพฺยญฺชนพฺยามปฺปภานํ วเสน สรีรวณฺณํ กถยึสุ ฯ ธมฺมสฺส วณฺณํ

๑. อญฺญตฺถปิ อีทิโสว ปาโฐ ทิสฺสติ ฯ วีมํสิตพฺพํ ฯ ทณฺเฑนาติ มญฺเญ ฯ

[ม. ว.ท. ๙๘ ส. ต. ๑๙๔ ค.]

ภาสนฺตา เอกปเทปิ เอกพฺยญฺชเนปิ อวกฺขลิตํ นาม นตฺถีติ
สุกถิตวเสเนว ธมฺมคุณํ กถยึสุ ฯ สงฺฆสฺส วณฺณํ ภาสนฺตา
เอวรูปํ ยสสิรึวิภวํ ปหาย สตฺถุ สาสเน ปพฺพชิตา น โกสชฺช-
ปกติกา โหนฺติ เตรสสุ ปน ธุตงฺคคุเณสุ ปริปูรการิโน หุตฺวา
สตฺตสุ อนุปสฺสนาสุ กมฺมํ กโรนฺติ อฏฺฐตฺตึสอารมฺมณวิภตฺติโย
วลญฺเชนฺตีติ ปฏิปทาวเสน สงฺฆคุณํ กถยึสุ ฯ ตติยวาเร ปน
พุทฺธสฺส วณฺณํ ภาสมานา อิติปิ โส ภควาติ สุตฺตนฺตปริยาเย-
เนว พุทฺธคุณํ กถยึสุ ฯ สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโมติอาทินา
สุตฺตนฺตปริยาเยเนว ธมฺมคุณํ สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวก-
สงฺโฆติอาทินา สุตฺตนฺตปริยาเยเนว สงฺฆคุณํ จ กถยึสุ ฯ
ตโต สีโห จินฺเตสิ อิเมสํ ลิจฺฉวิราชกุลานํ ตติยทิวสโต ปฏฺฐาย
พุทฺธธมฺมสงฺฆคุเณ กเถนฺตานํ มุขํ นปฺปโหติ อทฺธา อโนมคุณ-
สมนฺนาคโต โส ภควา อิมํทานิ อุปฺปนฺนํ ปีตึ อวิชหิตฺวาว
อหํ อชฺช สมฺมาสมฺพุทฺธํ ปสฺสิสฺสามีติ ฯ อถสฺส กึ หิ เม
กริสฺสนฺติ นิคณฺฐาติ วิตกฺโก อุทปาทิ ฯ ตตฺถ กึ หิ เม
กริสฺสนฺตีติ กึ นาม มยฺหํ นิคณฺฐา กริสฺสนฺติ ฯ อปโลกิตา วา
อนปโลกิตา วาติ อาปุจฺฉิตา วา อนาปุจฺฉิตา วา ฯ น หิ
เม เต อาปุจฺฉิตา ยานวาหนสมฺปตฺติอิสฺสริยสวิเสสํ ทสฺสนฺติ
นาปิ อนาปุจฺฉิตา กริสฺสนฺติ[๑] อผลํ เอเตสํ อาปุจฺฉนนฺติ

๑. ม. มาเรสฺสนฺติ ฯ

[ม. ว. ท. ๙๘-๙ ส. ต. ๑๙๔ ค.]

อธิปฺปาโย ฯ ทิวา ทิวเสติ๑ ทิวสสฺส ทิวา มชฺฌนฺติเก อติกฺ-
กนฺตมตฺเต ฯ เวสาลิยา นิยฺยาสีติ ยถา หิ คิมฺหกาเล เทเว
วุฏฺเฐ อุทกํ สนฺทมานํ นทึ โอตริตฺวา โถกเมว คนฺตฺวา ติฏฺฐติ
นปฺปวตฺตติ เอวํ สีหสฺส ปรมทิวเส ทสพลํ ปสฺสิสฺสามีติ
อุปฺปนฺนาย ปีติยา นิคฺคเจน ปฏิพาหิตกาโล ฯ ยถา จ ทุติย-
ทิวเส เทเว วุฏฺเฐ อุทกํ สนฺทมานํ นทึ โอตริตฺวา โถกํ คนฺตฺวา
วาลิกปุญฺชํ ปหริตฺวา อปฺปวตฺตํ โหติ เอวํ สีหสฺส ทุติยทิวเส
ทสพลํ ปสฺสิสฺสามีติ อุปฺปนฺนาย ปีติยา นิคฺคเจน ปฏิพาหิต-
กาโล ฯ ยถา ตติยทิวเส เทเว วุฏฺเฐ อุทกํ สนฺทมานํ นทึ
โอตริตฺวา ปุราณปณฺณ สุกฺขทณฺฑก นพกจวราทีนิ ปริกฑฺฒนฺตํ
วาลิกปุญฺชํ ภินฺทิตฺวา สมุทฺทนินฺนเมว โหติ เอวํ สีโห ตติย-
ทิวเส ติณฺณํ วตฺถูนํ คุณกถํ สุตฺวา อุปฺปนฺเน ปีติปามุชฺเช
อผลา นิคณฺฐา นิปฺผลา นิคณฺฐา กิมฺเม อิเม กริสฺสนฺติ
คมิสฺสามหํ สตฺถุ สนฺติกนฺติ คมนํ อภินีหริตฺวา เวสาลิยา
นิยฺยาสิ ฯ นิยฺยนฺโต จ จิรสฺสาหํ ทสพลสฺส สนฺติกํ คนฺตุกาโม
ชาโต น โข ปน เม ยุตฺตํ อญฺญาตกเวเสน คนฺตุนฺติ เยเกจิ
ทสพลสฺส สนฺติกํ คนฺตุกามา สพฺเพ นิกฺขมนฺตูติ โฆสนํ
กาเรตฺวา ปญฺจ รถสตานิ โยชาเปตฺวา อุตฺตมรเถ ฐิโต เตหิ
เจว ปญฺจหิ รถสเตหิ มหติยา จ ปริสาย ปริวุโต คนฺธปุปฺผ-

๑. ปาลิยํ ทิวา ทิวสฺสาติ ฯ

[ม. ว.ท. ๙๙ ส. ต. ๑๙๔ ค.]

จุณฺณวาสาทีนิ คาหาเปตฺวา นิยฺยาสิ ฯ เยน ภควา เตนุปสงฺกมีติ อารามํ ปวิสนฺโต ทูรโตว อสีติอนุพฺยญฺชนานิ พฺยามปฺปภา ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณานิ ฉพฺพณฺณา ฆนพุทฺธรสฺมิโย ทิสฺวา เอวรูปํ นาม ปุริสํ เอวํ อาสนฺเน วสนฺตํ เอตฺตกํ กาลํ นาทฺทสํ วญฺจิโต วตมฺหิ อลาภา วต เมติ จินฺเตตฺวา มหานิธึ ทิสฺวา ทลิทฺทปุริโส วิย สญฺชาตปีติปาโมชฺโช เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ ฯ ธมฺมสฺส จ อนุธมฺมํ พฺยากโรนฺตีติ โภตา โคตเมน วุตฺตการณสฺส อนุการณํ กเถนฺติ ฯ การณวจโน เหตฺถ ธมฺมสทฺโท เหตุมฺหิ ญาณํ ธมฺมปฏิสมฺภิทาติอาทีสุ วิย ฯ การณนฺติ เจตฺถ ตถา ปวตฺตสฺส สทฺทสฺส อตฺโถ อธิปฺเปโต ตสฺส ปวตฺติเหตุ-ภาวโต ฯ อตฺถปฺปยุตฺโต หิ สทฺทปฺปโยโค ฯ อนุการณนฺติ จ โส เอวํ ปเรหิ ตถา วุจฺจมาโน ฯ สหธมฺมิโก วาทานุ-วาโทติ ปเรหิ วุตฺตการเณน สการโณ หุตฺวา ตุมฺหากํ วาโท วา ตโต ปรํ ตสฺส อนุวาโท วา โกจิ อปฺปมตฺตโกปิ วิญฺญูหิ ครหิตพฺพํ ฐานํ การณํ น อาคจฺฉติ ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ กึ สพฺพาการนปิ ตว วาเท คารยฺหํ การณํ นตฺถีติ ฯ อนพฺ-ภกฺขาตุกามาติ น อภูเตน วตฺตุกามา ฯ อตฺถิ สีห ปริ-ยาโยติอาทีนํ อตฺโถ เวรญฺชกณฺเฑ อาคตนเยเนว เวทิตพฺโพ ฯ ปรเมน อสฺสาเสนาติ จตุมฺมคฺคจตุปฺผลสงฺขาเตน อุตฺตเมน อสฺสา-เสน ฯ อสฺสาสาย ธมฺมํ เทเสตีติ อสฺสาสนตฺถาย สนฺถมฺภนตฺถาย

ธมฺมํ เทเสติ ฯ อิติ ภควา อฏฺฐหงฺเคหิ สีหเสนาปติสฺส ธมฺมํ เทเสติ ฯ

[๑๗๘] อนุวิจฺจการนฺติ อนุวิทิตฺวา จินฺเตตฺวา ตุลยิตฺวา กาตพฺพํ กโรหีติ วุตฺตํ โหติ ฯ สาธุ โหตีติ สุนฺทโร โหติ ฯ ตุมฺหาทิสสฺมึ หิ มํ ทิสฺวา มํ สรณํ คจฺฉนฺเต นิคณฺฐํ ทิสฺวา นิคณฺฐํ สรณํ คจฺฉนฺเต กึ อยํ สีโห ทิฏฺฐทิฏฺฐเมว สรณํ คจฺฉตีติ ครหา อุปฺปชฺชติ ตสฺมา อนุวิจฺจกาโร ตุมฺหาทิสานํ สาธูติ ทสฺเสติ ฯ ปฏากํ ปริหเรยฺยุนฺติ เต กิร เอวรูปํ สาวกํ ลภิตฺวา อสุโก นาม ราชา วา ราชมหามตฺโต วา เสฏฺฐี วา อมฺหากํ สรณํ คโต สาวโก ชาโตติ ปฏากํ อุกฺขิปิตฺวา นคเร โฆเสนฺตา อาหิณฺฑนฺติ ฯ กสฺมา ฯ เอวํ โน มหนฺตภาโว อาวิภวิสฺสตีติ จ สเจ ปนสฺส กิมหํ เอเต สรณํ คโตติ วิปฺปฏิ-สาโร อุปฺปชฺเชยฺย ตมฺปิ โส เอเตสํ เม สรณํ คตภาวํ พหู ชานนฺติ ทุกฺขํ อิทานิ ปฏินิวตฺติตุนฺติ วิโนเทตฺวา น ปกฺกมิสฺ-สตีติ จ ฯ เตนาห ปฏากํ ปริหเรยฺยุนฺติ ฯ โอปานภูตนฺติ ปฏิยตฺตอุทปาโน วิย ฐิตํ ฯ กุลนฺติ ตว นิเวสนํ ฯ ทาตพฺพํ มญฺเญยฺยาสีติ ปุพฺเพปิ ทสมฺปิ วีสมฺปิ สฏฺฐิมฺปิ ชเน อาคเต ทิสฺวา นตฺถีติ อวตฺวา เทสิ อิทานิ มํ สรณํ คตการณมตฺเต-เนว มา อิเมสํ เทยฺยธมฺมํ อุปจฺฉินฺทิตฺถ สมฺปตฺตานํ หิ ทาตพฺพเมวาติ โอวทติ ฯ สุตเมตํ ภนฺเตติ กุโต สุตํ นิคณฺ-

[ม. ว. ท. ๑๐๐-๔ ส. ต. ๑๙๔ ค.]

ฐานํ สนฺติกา ฯ เต กิร กุลฆเรสุ เอวํ ปกาเสนฺติ มยํ ยสฺส
กสฺสจิ สมฺปตฺตสฺส ทาตพฺพนฺติ วทาม สมโณ ปน โคตโม
มยฺหเมว ทานํ ทาตพฺพํ ฯ เป ฯ น อญฺเญสํ สาวกานํ ทินฺนํ มหปฺ-
ผลนฺติ เอวํ วทตีติ ฯ ตํ สนฺธาย อยํ สุตฺตมฺเมตนฺติอาทิมาห ฯ
ปวตฺตมํสนฺติ ปกติยา ปวตฺตํ กปฺปิยมํสํ ฯ มูลํ คเหตฺวา อนฺตรา-
ปเณ ปริเยสาหีติ อธิปฺปาโย ฯ สมฺพหุลา นิคณฺฐาติ ปญฺจสต-
มตฺตา นิคณฺฐา ฯ ถูลํ ปสุนฺติ ถูลํ มหาสรีรํ โคกณฺณมหิสสูกร-
สงฺขาตํ ปสุํ ฯ อุทฺทิสฺส กตนฺติ อตฺตานํ อุทฺทิสิตฺวา กตํ
มาริตนฺติ อตฺโถ ฯ ปฏิจฺจกมฺมนฺติ เอตฺถ กมฺมสทฺโท กมฺม-
สาธโน อตีตกาลิโก จาติ อาห อตฺตานํ ปฏิจฺจ กตนฺติ ฯ
นิมิตฺตกมฺมสฺเสตํ อธิวจนํ ปฏิจฺจ กมฺมํ ผุสตีติอาทีสุ วิย ฯ
นิมิตฺตกมฺมสฺสาติ นิมิตฺตภาเวน ลทฺธพฺพกมฺมสฺส ฯ กรณการาปน-
วเสน ปฏิจฺจ กมฺมํ เอตฺถ อตฺถีติ มํสํ ปฏิจฺจกมฺมํ
ยถา พุทฺธํ เอตสฺส อตฺถีติ พุทฺโธติ ฯ อถวา ปฏิจฺจ กมฺมํ ผุสตีติ
ปาฐเสโส ทฏฺฐพฺโพ ฯ สฺวายํ เอตํ มํสํ ปฏิจฺจ ตํ ปาณวธก-
กมฺมํ ผุสตีติ อตฺโถ ฯ ตํ หิ อกุสลํ อุปฺปชฺชมํ ทายกสฺส อุปฺปชฺชมํ
ปฏิคฺคาหกสฺส โหตีติ เนสํ ลทฺธิ ฯ อุปกณฺณเกติ กณฺณมูเล ฯ
อลนฺติ ปฏิกฺเขปวจนํ ฯ โหตุ กึ อิมินาติ อตฺโถ ฯ น จ ปน
เตติ เอเต อายสฺมนฺตา ทีฆรตฺตํ อวณฺณกามา หุตฺวา อวณฺณํ
ภาสนฺตาปิ อพฺภาจิกฺขนฺตา น ชิรนฺติ อพฺภกฺขานสฺส อนฺตํ น

[ม. ว. ท. ๑๐๕-๗ ส. ต. ๑๘๔ ค.-ฆ.]

คจฺฉนฺตีติ อตฺโถ ฯ อถวา ลชฺชนตฺเถ อิทํ ชิรนฺตีติ ปทํ ทฏฺฐพฺพํ ฯ น ลชฺชนฺตีติ อตฺโถ ฯ

[๑๗๙] อภิลาปมตฺตนฺติ เทสนามตฺตํ ฯ อปวิฏฺฐอามิส-ขาทนตฺถายาติ ตตฺถ ตตฺถ ฉฑฺฑิตสฺส อามิสสฺส ขาทนตฺถาย ฯ อนุปเคเยวาติ ปาโตเยว ฯ โอรวสทฺทนฺติ มหาสทฺทํ ฯ ตํ ปน อวตฺวาปีติ อนฺธกฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยน อวตฺวาปิ ฯ ปิสทฺเทน ตถา วจนมฺปิ อนุชานาติ ฯ อฏฺฐกถาสุ วุตฺตนเยน วุตฺเตติ เสสอฏฺฐกถาสุ วุตฺตนเยน กปฺปิยกุฏึ กโรมาติ วา กปฺปิยกุฏีติ วา วุตฺเต ฯ สาธารณลกฺขณนฺติ สพฺพอฏฺฐกถานํ สาธารณํ อุสฺสาวนนฺติกากุฏิกรณลกฺขณํ ฯ จยนฺติ อธิฏฺฐานํ ฯ ยโต ปฏฺฐายาติ ยโต อิฏฺฐกโต สิลาโต มตฺติกปิณฺฑโต วา ปฏฺฐาย ฯ ปฐมิฏฺฐกาทีนํ เหฏฺฐา น วฏฺฏนฺตีติ ภิตฺติยา ปฐมิฏฺฐกาทีนํ เหฏฺฐา ภูมิยํ ปติฏฺฐาปิยมานา อิฏฺฐกาทโย ภูมิคติกตฺตา กปฺปิย-กุฏึ กโรมาติ วตฺวา ปติฏฺฐาเปตุํ น วฏฺฏนฺติ ฯ ยทิ เอวํ ภูมิยํ นิขณิตฺวา ปติฏฺฐาปิยมานา ถมฺภา กสฺมา ตถา วตฺวา ปติฏฺฐาเปตุํ วฏฺฏนฺตีติ อาห ถมฺภา ปน ฯเปฯ วฏฺฏนฺตีติ ฯ สงฺฆสนฺตกเมวาติ วาสตฺถาย กตํ สงฺฆิกเสนาสนํ สนฺธาย วทติ ฯ ภิกฺขุสนฺตกนฺติ วาสตฺถายเอว กตํ ภิกฺขุสฺส ปุคฺคลิกเสนาสนํ ฯ มุขสนฺนิธีติ อิมินา อนฺโตวุตฺถทุกฺกฏเมว ทีปิตํ ฯ

[๑๘๐] เยน อาปณํ ตทวสรีติอาทีสุ อาปณนฺติ เอกสฺส

[ม. ว.ท. ๑๐๗-๑๐ ส. ต. ๑๙๔ ฆ.-ง.]

นิคมสฺเสตํ อธิวจนํ ฯ ตสฺมึ กิร นิคเม วีสติอาปณมุขสหสฺสานิ
วิภตฺตานิ อเหสุํ ฯ อิติ โส อาปณานํ อุสฺสนฺนตฺตา อาปณนฺ-
เตฺวว สงฺขํ คโต ฯ ตสฺส ปน นิคมสฺส อวิทูเร นทีตีเร ฆนจฺฉาโย
รมฺมณียภูมิภาโค มหาวนสณฺโฑ ตสฺมึ ภควา วิหรติ ฯ
เกณิโยติ ตสฺส นามํ ฯ ชฏิโลติ อาหริมชฏาธโร ตาปโส ฯ
โส กิร พฺราหฺมณมหาสาโล ธนรกฺขณตฺถาย ปน ตาปสปพฺพชฺชํ
สมาทาย รญฺโญ ปณฺณาการํ ทตฺวา ภูมิภาคํ คเหตฺวา ตตฺถ
อสฺสมํ กาเรตฺวา ปญฺจหิ สกฏสเตหิ วณิชฺชํ ปโยเชตฺวา กุล-
สหสฺสสฺส นิสฺสโย หุตฺวา วสติ อสฺสเมปิ จสฺส เอโก ตาลรุกฺโข
ทิวเส ทิวเส เอกํ โสวณฺณมยํ ผลํ มุญฺจตีติ วทนฺติ ฯ โส
ทิวา กาสายานิ ธาเรติ ชฏา จ พนฺธติ รตฺตึ กามสมฺปตฺตึ
อนุภวติ ฯ ปวตฺตาโรติ ปวตฺตยิตาโร ฯ ปาวจนวเสน วตฺตาโรติ
อตฺโถ ฯ เยสนฺติ เยสํ สนฺตกํ ฯ มนฺตปทนฺติ สุทฺเธ[๑] พหิ กตฺวา
รโห ภาสิตพฺพฏฺเฐน มนฺตาเอว ตํตํอตฺถปฏิปตฺติเหตุตาย ปทนฺติ
มนฺตปทํ เวทเววจนํ ฯ คีตนฺติ อฏฺฐกาทีหิ ทสหิ โปราณพฺราหฺม-
เณหิ อุทาตฺตานุทาตฺตาทิสรสมฺปตฺติวเสน สชฺฌายิตํ ฯ ปวุตฺตนฺติ
ปาวจนวเสน อญฺเญสํ วุตฺตํ วาจิตนฺติ อตฺโถ ฯ สมิหิตนฺติ สมฺ-
ปพฺพุฬฺหํ ราสีกตํ ฯ อิรุพฺเพท ยชุพฺเพทสามเวทาทิวเสน ตตฺถาปิ
ปจฺเจกํ มนฺตพฺราหฺมณาทิวเสน อชฺฌายานุวาจิกาทิวเสน จ ปิณฺฑํ

๑. ม. มนฺตสทฺเท ฯ

[ม. ว. ท. ๑๑๑-๒๒ ส. ต. ๑๙๔ ง.-ช.]

กตฺวา ชปิตนฺติ อตฺโถ ฯ ตทนุคายนฺตีติ เอตรหิ พฺราหฺมณา ตํ เตหิ ปุพฺเพ คีตํ อนุคายนฺติ อนุสชฺฌายนฺติ ฯ ตทนุภาสนฺตีติ ตํ อนุภาสนฺติ ฯ อิทํ ปุริมสฺเสว เววจนํ ฯ ภาสิตมนุภาสนฺตีติ เตหิ ภาสิตํ สชฺฌายิตํ อนุสชฺฌายนฺติ ฯ วาจิตมนุวาเจนฺตีติ เตหิ อญฺเญสํ วาจิตํ อนุวาเจนฺติ ฯ เสยฺยถีทนฺติ เต กตเมติ อตฺโถ ฯ อฏฺฐโกติอาทีนิ เตสํ นามานิ ฯ เต กิร ทิพฺพจกฺขุ-ปริภณฺเฑน ยถากมฺมุปคญาเณน สตฺตานํ กมฺมสฺสกตาทึ ปุพฺเพ-นิวาสญาเณน อตีตกปฺเป พฺราหฺมณานํ มนฺตชฺเฌนวิธิญฺจ โอโล-เกตฺวา ปรุปฆาตํ อกตฺวา กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ภควโต วฏฺฏ-สนฺนิสฺสิเตน วจเนน สห สํสนฺเทตฺวา มนฺเต คนฺเถสุํ ฯ อปราปรา ปน โอกฺกากราชกาลาทีสุ อุปฺปนฺนา พฺราหฺมณา ปาณาติปาตา-ทีนิ ปกฺขิปิตฺวา ตโย เวเท ภินฺทิตฺวา พุทฺธวจเนน สทฺธึ วิรุทฺเธ อกํสุ ฯ รตฺติโภชนํ รตฺติ ตโต อุปรตาติ รตฺตูปรตา ฯ อติกฺกนฺเต มชฺฌนฺติเก ยาว สุริยตฺถงฺคมนา โภชนํ วิกาลโภชนํ นาม ฯ ตโต วิรตตฺตา วิรตา วิกาลโภชนา ฯ ปฏิยาทาเปตฺวาติ สปฺปิมธุสกฺกราทีหิ เจว มริเจหิ จ สุสงฺขตํ ปานํ ปฏิยาทา-เปตฺวา ฯ มหา โข เกณิย ภิกฺขุสงฺโฆติ กสฺมา ภควา ปุนปฺปุนํ ปฏิกฺขิปิ ฯ ติตฺถิยานํ ปฏิกฺเขปปสนฺนตาย ฯ ติตฺถิยา หิ อโห วตายํ อปฺปิจฺโฉ โย นิมนฺติยมาโนปิ น สาทิยตีติ อุปนิมนฺติย-มานสฺส ปฏิกฺเขเป ปสีทนฺตีติ เกจิ ฯ อการณเมฺจตํ ฯ นตฺถิ

[ม. ว.ท. ๑๒๒ ส. ต. ๑๙๔ ช.]

พุทฺธานํ ปจฺจยเหตุ เอวรูปํ โกหญฺญํฯ อยํ ปน อฑฺฒเตรสานิ ภิกฺขุสตานิ ทิสฺวา เอตฺตกานํเยว ภิกฺขํ ปฏิยาเทสฺสติ เสฺวว จ เสโล พฺราหฺมโณ ตีหิ ปุริสสเตหิ สทฺธึ ปพฺพชิสฺสติ อยุตฺตํ โข ปน นวเก อญฺญโต เปเสตฺวา อิเมเหว สทฺธึ คนฺตุํ อิเม วา อญฺญโต เปเสตฺวา นวเกหิ สทฺธึ คนฺตุํ ยถาปิ สพฺเพว คเหตฺวา คมิสฺสามิ ภิกฺขาหาโร นปฺปโหสฺสติ ตโต ภิกฺขูสุ ปิณฺฑาย จรนฺเตสุ มนุสฺสา อุชฺฌายิสฺสนฺติ จิรสฺสํปิ เกณิโย สมณํ โคตมํ นิมนฺเตตฺวา ยาปนมตฺตํ ทาตตปิ น สกฺขีติ สยมฺปิ วิปฺปฏิสารี ภวิสฺสติ ปฏิกฺเขเป ปน กเต สมโณ โคตโม ปุนปฺปุนํ ตฺวญฺจ พฺราหฺมเณสุ อภิปฺปสนฺโนติ พฺราหฺมณานํ นามํ คณฺหาตีติ จินฺเตตฺวา พฺราหฺมเณปิ นิมนฺเตตุกาโม ภวิสฺสติ ตโต พฺราหฺมเณ ปาฏิเยกฺกํ นิมนฺเตสฺสติ เต เตน นิมนฺติตา ภิกฺขู หุตฺวา ภุญฺชิสฺสนฺติ เอวมสฺส สทฺธา อนุรกฺขิตา ภวิสฺสตีติ ปุนปฺปุนํ ปฏิกฺขิปิฯ กิญฺจาปิ โภ โคตมาติ อิมินา อิทํ ทีเปติ โภ โคตม กึ ชาตํ ยทิ อหํ พฺราหฺมเณสุ อภิปฺปสนฺโน อธิวาเสตุ ภวํ โคตโม อยํ พฺราหฺมณานมฺปิ ทาตุํ สกฺโกมิ ตุมฺหากมฺปีติฯ จเปตฺวา ธญฺญผลรสนฺติ เอตฺถ ตณฺฑุลโธวโนทกมฺปิ ธญฺญรโสเยวาติ วทนฺติฯ อนุชานามิ ภิกฺขเว อุจฺฉุรสนฺติ เอตฺถ นิกฺกสโฏ อุจฺฉุรโส สตฺตาหกาลิโกติ เวทิตพฺพํฯ

[๑๘๑] อิมาหิ คาถาหีติ อิมาหิ เกณิยสฺส จิตฺตานุกูลาหิ

[ม. ว. ท. ๑๒๒-๓ ส. ต. ๑๙๔ ช.]

คาถาหิ ฯ ตตฺถ อคฺคิปริจริยํ วินา พฺราหฺมณานํ ยญฺญาภาวโต อคฺคิหุตฺตมุขา ยญฺญาติ วุตฺตํ ฯ อคฺคิหุตฺตเสฏฺฐา อคฺคิชุหนปฺปธานาติ อตฺโถ ฯ พฺราหฺมณา หิ อคฺคิมุขา[1] เทวาติ อคฺคิชุหนปุพฺพกํ ยญฺญํ วิทหนฺติ ฯ เวเท สชฺฌายนฺเตหิ ปฐมํ สชฺฌายิตพฺพโต สาวิตฺติ ฉนฺทโส มุขนฺติ วุตฺตา ฯ สาวิตฺติ เวทสฺส ปุพฺพงฺคมาติ อตฺโถ ตํปุพฺพกตฺตา เวทชฺฌปนสฺส[2] ฯ มนุสฺสานํ เสฏฺฐภาวโต ราชา มุขนฺติ วุตฺโต ฯ โอคาหนฺตีนํ นทีนํ อาธารภาวโต คนฺตพฺพฏฺฐานภาเวน ปฏิสรณโต จ สาคโร มุขนฺติ วุตฺโต ฯ จนฺทสมาโยเคน อชฺช กตฺติกา อชฺช โรหิณีติ สญฺญายนโต[3] นกฺขตฺตานิ อภิภวิตฺวา อาโลกกรณโต นกฺขตฺเตหิ สวิเสสจารุตรภาวโต[4] จ นกฺขตฺตานํ มุขํ จนฺโทติ วุตฺตํ ฯ ทีปสิขา อคฺคิชาลา อสนิวิจกฺกนฺติ เอวมาทีนํ ตปนฺตานํ วิชฺชุลตานํ[5] อคฺคตฺตา อาทิจฺโจ ตปตํ มุขนฺติ วุตฺโต ฯ ทกฺขิเณยฺยานํ ปน อคฺคตฺตา วิเสเสน ตสฺมึ สมเย พุทฺธปฺปมุขํ สงฺฆํ สนฺธาย ปุญฺญํ อากงฺขมานานํ สงฺโฆเว ยชตํ มุขนฺติ วุตฺตํ ฯ เตน สงฺโฆ ปุญฺญสฺส อายมุขํ อคฺคทกฺขิเณยฺยภาเวนาติ ทสฺเสติ ฯ

[๑๘๒] โรชวตฺถุมฺหิ ฯ วิหาโรติ คนฺธกุฏึ สนฺธาย อาหํสุ ฯ

อตรมาโนติ อตุรนฺโต สณิกํ ปทปฺปมาณฏฺฐาเน ปทํ นิกฺขิปนฺโต

๑.ม. อคฺคี ฯ ๒. ม. เวทสวนสฺส ฯ ๓. สญฺญาปนโตติ ภเวยฺย ฯ ๔. ม. อติวิเสสโสมฺมภาวโต ฯ ๕. ม. ปชฺชลนฺตานํ วิชฺชลนฺตานํ ฯ

[ม. ว. ท. ๑๒๓-๔ ส. ต. ๑๙๔ ช-๑๙๕]

วตฺตํ กตฺวา สุสมฺมฏฺจํ มุตฺตาทลสินฺธวารสนฺถรสทิสํ[๑] วาลุกํ อวิ-
นาเสนฺโตติ อตฺโถ ฯ อาลินฺทนฺติ ปมุขํ ฯ อุกฺกาสิตฺวาติ อุกฺกาสิต-
สทฺทํ กตฺวา ฯ อคฺคฬนฺติ กวาฏํ ฯ อาโกเฏหีติ อคฺคนเขน
อีสกํ กุญฺจิกฉิทฺทสมีเป โกเฏหีติ วุตฺตํ โหติ ฯ ทฺวารํ กิร
อติอุปริ อมนุสฺสา อติเหฏฺฐา ติรจฺฉานชาติกา โกเฏนฺติ ตถา
อโกเฏตฺวา มชฺเฌ ฉิทฺทสมีเป มนุสฺสา โกเฏนฺติ อิทํ ทฺวาร-
โกฏฺฐกวตฺตนฺติ ทีเปนฺตา วทนฺติ ฯ วิวริ ภควา ทฺวารนฺติ น ภควา
อุฏฺฐาย ทฺวารํ วิวริ ฯ วิวริยตูติ ปน หตฺถํ ปสาเรสิ ฯ ตโต
ภควา ตุมฺเหหิ อเนกาสุ กปฺปโกฏีสุ ทานํ ททมาเนหิ น
สหตฺถา ทฺวารวิวรณกมฺมํ กตนฺติ สยเมว ทฺวารํ วิวฏํ ฯ ตํ
ปน ยสฺมา ภควโต มเนน วิวฏํ ฯ ตสฺมา วิวริ ภควา
ทฺวารนฺติ วุตฺตํ ฯ

[๑๘๓] อาตุมาวตฺถุมฺหิ ฯ อญฺญตโร วุฑฺฒปพฺพชิโตติ
สุภทฺโท นาม อญฺญตโร ภิกฺขุ วุฑฺฒกาเล ปพฺพชิตตฺตา วุฑฺฒ-
ปพฺพชิโตติ วุตฺโต ฯ เทฺว ทารกาติ สามเณรภูมิยํ ฐิตา เทฺว
ปุตฺตา ฯ นาฬิยาวาปเกนาติ นาฬิยา เจว ถวิกาย จ ฯ สํหรีสูติ
ยสฺมา มนุสฺสา เต ทารเก มญฺชุภาณิเน ปฏิภาณวนฺเต ทิสฺวา
กาเรตุกามาปิ อกาเรตุกามาปิ กาเรนฺติเยว ฯ กตกาเล จ กึ
คณฺหิสฺสถ ตาตาติ ปุจฺฉนฺติ ฯ เต วทนฺติ น อมฺหากํ อญฺเญน

๑....สินฺทุวาร...อิติปิ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ท. ๑๒๔-๖ ส.ต. ๑๙๕]

เกนจิ อตฺโถ ปิตา ปน โน ภควโต อาคตกาเล ยาคุทานํ การาเปตุกาโมติฯ ตํ สุตฺวา มนุสฺสา อปริคเณตฺวาว ยํ เต สกฺโกนฺติ หริตุํ สพฺพํ เทนฺติฯ ยมฺปิ น สกฺโกนฺติ มนุสฺเสหิ เปเสนฺติฯ ตสฺมา เต ทารกา พหุํ โลณมฺปิ เตลมฺปิ สปฺปิมฺปิ ตณฺฑุลมฺปิ ขาทนียมฺปิ สํหรึสุฯ อาตุมายํ วิหรตีติ อาตุมํ นิสฺสาย วิหรติฯ ภูสาคารเกติ ภูสมเย อคารเกฯ ตตฺถ กิร มหนฺตํ ปลาลปุญฺชํ อพฺภนฺตรโต ปลาลํ นิกฺกฑฺฒิตฺวา สาลาสทิสํ ปพฺพชิตานํ วสนโยคฺคฏฺฐานสทิสํ กตํฯ ตทา ภควา ตตฺถ วสิฯ อถ ภควติ อาตุมํ อาคนฺตฺวา ภูสาคารกํ ปวิฏฺเฐ สุภทฺโท สายณฺหสมยํ คามทฺวารํ คนฺตฺวา มนุสฺเส อามนฺเตสิ อุปาสกา นาหํ ตุมฺหากํ สนฺติกา อญฺญํ กิญฺจิ ปจฺจาสึสามิ มยฺหํ ทารเกหิ อานีตเตลาทีนิเยว สงฺฆสฺส ปโหนฺติ หตฺถกมฺมมตฺตํ เม เทถาติฯ กึ ภนฺเต กโรมาติฯ อิทญฺจิทญฺจ คณฺหถาติ สพฺพุปกรณานิ คาเหตฺวา วิหาเร อุทฺธนานิ การาเปตฺวา เอกํ กาฬกํ กาสาวํ นิวาเสตฺวา ตาทิสเมว ปารุปิตฺวา อิทํ กโรถ อิทํ กโรถาติ สพฺพรตฺตึ วิจาเรนฺโต สตสหสฺสํ วิสฺสชฺเชตฺวา โภชฺชยาคุญฺจ มธุโคฬกญฺจ ปฏิยาทาเปสิฯ โภชฺชยาคุ นาม ปจฺฉํ ภุญฺชิตฺวา ปาตพฺพยาคุฯ ตตฺถ สปฺปิมธุผาณิตมจฺฉมํสปุปฺผผลรสาทิ ยงฺกิญฺจิ ขาทนียํ นาม สพฺพํ ปวิสติฯ กีฬิตุกามานํ สีสมกฺขนโยคฺคา โหติ สุคนฺธคนฺธาฯ อถ ภควา กาลสฺเสว สรีรปฏิชคฺคนํ กตฺวา

[ม. ว. ท. ๑๒๖-๓๐ ส. ต. ๑๔๕-๖]

ภิกฺขุสงฺฆปริวุโต ปิณฺฑาย จริตุํ อาตุมาคามนคราภิมุโข ปายาสิ ฯ ตสฺส อาโรเจสุํ ภควา ปิณฺฑาย คามํ ปวิสติ ตยา กสฺส ยาคุ ปฏิยาทิตาติ ฯ โส ยถานิวตฺถปารุเตเหว เตหิ กาฬก-กาสาเวหิ เอเกน หตฺเถน ทพฺพิญฺจ กฏจฺฉุญฺจ คเหตฺวา พฺรหฺมา วิย ทกฺขิณชาณุมณฺฑลํ ภูมิยํ ปติฏฺฐาเปตฺวา วนฺทิตฺวา ปฏิคฺ-คณฺหาตุ เม ภนฺเต ภควา ยาคุนฺติ อาห ฯ เตน วุตฺตํ อถโข โส วุฑฺฒปพฺพชิโต ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปหูตํ ยาคุํ ปฏิยาทาเปตฺวา ภควโต อุปนาเมสีติ ฯ ชานนฺตาปิ ตถาคตา ปุจฺฉนฺตีติอาทิ วุตฺตนยเมว ฯ กุตายนฺติ กุโต อยํ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมว ฯ

[๑๘๔] ทสภาคํ ทตฺวาติ ทสมภาคํ ทตฺวา ฯ เตเนวาห ทส โกฏฺฐาเส กตฺวา เอโก โกฏฺฐาโส ภูมิสามิกานํ ทาตพฺโพติ ฯ

[๑๘๕] ปริมทฺทนฺตาติ อุปปริกฺขนฺตา ฯ ปตฺตุณฺณเทเส สญฺชาตวตฺถํ ปตฺตุณฺณํ โกเสยฺยวิเสโสติ หิ อภิธานโกเส วุตฺตํ ฯ จีนเทเส โสมารเทเส จ สญฺชาตวตฺถานิ จีนโสมารปฏานิ ฯ ปตฺตุณฺณาทีนิ ตีณิ โกเสยฺยสฺส อนุโลมานิ ปาณเกหิ กตสุตฺต-มยตฺตา ฯ อิทฺธิมยิกํ เอหิภิกฺขูนํ ปุญฺญิทฺธิยา นิพฺพตฺตํ จีวรํ ฯ ตํ โขมาทีนํ อญฺญตรํ โหตีติ เตสํเยว อนุโลมํ ฯ เทวตาหิ ทินฺนํ จีวรํ เทวทตฺติยํ ฯ ตํ กปฺปรุกฺเข นิพฺพตฺตํ ชาลินิยา เทวกญฺญาย อนุรุทฺธตฺเถรสฺส ทินฺนวตฺถสทิสํ ฯ ตมฺปิ โขมาทีนํเยว

[ม. ว. ท. ๑๓๐ ส. ต. ๑๙๖]

อนุโลมํ โหติ เตสํ อญฺญตรภาวโต ฯ เทฺว ปฏฺฐา เทสนาเมเนว วุตฺตาติ เตสํ สรูปทสฺสนปรเมตํ นาญฺญนิวตฺตนปรํ ปตฺตุณฺณ-ปฏฺฏสฺสาปิ เทสนาเมเนว วุตฺตตฺตา ฯ ตุมฺพาติ ภาชนานิ ฯ ผลตุมฺโพติ ลาวุอาทิ ฯ อุทกตุมฺโพติ อุทกกุกฺขิปนกกุฏโก ฯ กิลญฺชจฺฉตฺตนฺติ เวณุวิลิเวหิ วายิตฺวา กตจฺฉตฺตํ ฯ สมฺภินฺน-รสนฺติ สมฺมิสฺสิตรสํ ฯ ปานกํ ปฏิคฺคหิตํ โหตีติ อมฺพปานาทิ ปานกํ ปฏิคฺคหิตํ โหติ ฯ ตํ วิกาเลปิ กปฺปติ อสมฺภินฺน-รสตฺตา ฯ เตน ตทหุปฏิคฺคหิเตน สทฺธินฺติ เตน สตฺตาหกาลิเกน ตทหุปฏิคฺคหิเตน สทฺธึ ฯ เสสเมตฺถ สุวิญฺเญยฺยเมว ฯ

เภสชฺชกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[ม. ว. ท. ๑๓๒-๔ ส. ต. ๑๔๗-๘]

กฐินกฺขนฺธกวณฺณนา

[๑๘๖] กฐินกฺขนฺธเก ฯ สีสวเสนาติ ปธานงฺควเสน ฯ กฐินนฺติ ปญฺจานิสํเส อนฺโต กรณสมตฺถตาย ถิรนฺติ อตฺโถติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ โส เนสํ ภวิสฺสตีติ ยุชฺชตีติ โส ตุมฺหากนฺติ อวตฺวา เนสนฺติ วจนํ ยุชฺชติ ฯ เย อตฺถตกฐินาติ นเกวลํ ตุมฺหากเมว เย อญฺเญ อตฺถตกฐินา เตสํปิ ภวิสฺสตีติ อตฺโถ ฯ อนามนฺเตตฺวา จรณนฺติ จาริตฺตสิกฺขาปเท วุตฺตนเยน อนาปุจฺฉิตฺวา กุเลสุ จรณํ ฯ มตกจีวรนฺติ มตสฺส สนฺตกํ จีวรํ ฯ ตตฺรุปฺปาเทน อาภตนฺติ วิหารสนฺตเกน เขตฺตวตฺถุอาทินา อานีตํ ฯ ปฐมปวารณาย ปวาริตาติ อิทํ วสฺสจฺเฉทํ อกตฺวา วสฺสํ วุฏฺฐภาวสทฺทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ อนฺตราเยน อปฺปวาริตานมฺปิ วุฏฺฐวสฺสานํ กฐินตฺถารสมฺภวโต ฯ เตเนว อปฺปวาริตา วาติ อวตฺวา ฉินฺนวสฺสา วา ปจฺฉิมิกาย อุปคตา วา น ลภนฺตีติ เอตฺตกเมว วุตฺตํ ฯ อญฺญสฺมึ วิหาเร วุฏฺฐวสฺสาปิ น ลภนฺตีติ นานาสีมาย อญฺญสฺมึ วิหาเร วุฏฺฐวสฺสา อิมสฺมึ วิหาเร กฐินตฺถารํ น ลภนฺตีติ อตฺโถ ฯ ขลิมกฺขิตสาฏโกติ อหตวตฺถํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ทานกมฺมวาจาติ กฐินทุสฺสทานกมฺมวาจา ฯ อกาตุํ น ลภตีติ อิมินา อนาทริเยน อกโรนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ ทีเปติ ฯ กมฺมวาจา ปน เอกาเยว วฏฺฏตีติ กฐินตฺถารสาฏกสฺส ทานกาเล วุตฺตา

[ม. ว. ท. ๑๓๕-๖ ส. ต. ๑๙๙-๒๐๔]

เอกาเยว กมฺมวาจา วฏฺฏติ ฯ ปุน ตสฺส อญฺญสฺมึ วตฺเถ ทิยฺยมาเน กมฺมวาจาย ทาตพฺพกิจฺจํ นตฺถิ อปโลกนเมว อลนฺติ อธิปฺปาโย ฯ มหาภูมิกนฺติ มหาวิสยํ ฯ จตุวีสติอาการวนฺตตาย มหาวิตฺถาริกนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ ปญฺจกนฺติ ปญฺจกฺขนฺธํ ฯ เอส นโย เสเสสุปิ ฯ ปฐมจิมิลิกาติ กฐินวตฺถโต อญฺญา อตฺตโน ปกติจิมิลิกา ฯ กุจฺฉิจิมิลิกํ กตฺวา สิพฺพิตมตฺเตนาติ ถิรชิณฺณานํ จิมิลิกานํ เอกโต กตฺวา สิพฺพนสฺเสตํ อธิวจนนฺติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ มหาปจฺจริยํ กุรุนฺทิยญฺจ วุตฺตวจนนิทสฺสนํ พฺยญฺชนเอว เภโท อตฺเถ นตฺถีติ ทสฺสนตฺถํ กตนฺติ วทนฺติ ฯ ปิฏฺฐิอนุวาตา- โรปนมตฺเตนาติ ทีฆโต อนุวาตสฺส อาโรปนมตฺเตน ฯ กุจฺฉิ- อนุวาตาโรปนมตฺเตนาติ ปุถุลโต อนุวาตสฺส อาโรปนมตฺเตน ฯ สารุปฺปํ โหตีติ สมณสารุปฺปํ โหติ ฯ รตฺตินิสฺสคฺคิเยนาติ รตฺตึ อติกฺกนฺเตน ฯ อยนฺติว อาสาวจฺเฉทิโก กฐินุทฺธาโร ฯ อิธ น วุตฺโตติ ปาลิยํ มาติกาปทภาชเน สวนนฺติกานนฺตรํ น วุตฺโต ฯ ตตฺถาติ ตสฺมึ สีมาติกฺกนฺติเก กฐินุทฺธาเร ฯ สีมาติกฺกนฺติโก นาม จีวรกาลสีมาติกฺกนฺติโกติ เกนจิ วุตฺตํ ฯ พหิสีมายํ จีวรกาลสมยสฺส อติกฺกนฺตตฺตา สีมาติกฺกนฺติโกติ อยํ อมฺหากํ ขนฺติ ฯ สหุพฺภาเร โส กตจีวโรติ ปาโฐ ทิสฺสติ ฯ เอวญฺจ สติ จีวรปลิโพโธ ปฐมํ ฉิชฺชตีติ วิญฺญายติ ฯ อิธ ปน ปริวารปาลิยญฺจ เทฺว ปลิโพธา อปุพฺพํ อจริมํ ฉิชฺชนฺตีติ วจนโต ตํ น สเมติ

[ม. ว. ฑ . ๑๓๖-๔๐ ส. ต. ๒๐๕-๘]

ตสฺมา วีมํสิตพฺพเมตฺถ การณํ ฯ สมาทายวาโร อาทายวารสทิโส อุปสคฺคมตฺตเมเวตฺถ วิเสโสติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ เกจิ ปน สพฺพํ อตฺตโน ปริกฺขารํ อนวเสเสตฺวา ปกฺกมนฺโต สมาทาย ปกฺกมตีติ วุจฺจตีติ วทนฺติ ฯ ปุน สมาทายวาเรปิ เตเยว ทสฺสิตาติ สมฺพนฺโธ ฯ วิปฺปกตจีวเร ปกฺกมนนฺติกสฺส กฐินุทฺธารสฺส อสมฺภวโต ยถาสมฺภวนฺติ วุตฺตํ ฯ ปกฺกมนนฺติโก หิ กฐินุทฺธาโร นิฏฺฐิตจีวรสฺเสว วเสน วุตฺโต ภิกฺขุ อตฺถตกฐิโน กตจีวรํ อาทาย ปกฺกมตีติ วุตฺตตฺตา ฯ ตสฺมา โส วิปฺปกตจีวโร น สมฺภวตีติ ฉเฬว อุพฺภารา ตตฺถ ทสฺสิตา ฯ

[๑๘๗] ตตฺรายํ อาทิโต ปฏฺฐาย วารวิภาวนา ฯ อาทาย-วารา สตฺต ตถา สมาทายวาราติ เทฺว สตฺตกวารา ฯ ตโต ปกฺกมนนฺติกํ วชฺเชตฺวา วิปฺปกตจีวรสฺส อาทายสมาทายวารวเสน เทฺว ฉกฺกวารา ฯ ตโต ปรํ นิฏฺฐาน สนฺนิฏฺฐาน นาสนนฺติกานํ วเสน ตีณิ ติกานิ ทสฺสิตานิ ฯ ตตฺถ ปฐมตฺติกํ อนฺโตสีมายํ ปจฺเจสฺสํ น ปจฺเจสฺสนฺติ อิมํ วิธึ อนามสิตฺวา พหิสีมายเมว น ปจฺเจสฺสนฺติ ปวตฺตํ ฯ ตสฺมา ปกฺกมนนฺติก สีมาติกฺกนฺติก-สอุพฺภารา ตตฺถ น ยุชฺชนฺติ ฯ ทุติยตฺติกํ อนฺโตสีมายํ น ปจฺเจสฺสนฺติ ปวตฺตํ ฯ ตติยตฺติกํ อนธิฏฺฐิตปเทน วิเสเสตฺวา ปวตฺตํ อตฺถโต ปฐมตฺติเกน สเมติ ฯ อนธิฏฺฐิเตนาติ จ ปจฺเจสฺสํ น ปจฺเจสฺสนฺติ เอวํ อนธิฏฺฐิเตน อนิยมิเตนาติ อตฺโถ ฯ

[ม. ว. ท. ๑๔๐-๕๗ ส. ต. ๒๐๙-๑๐]

ตติยตฺติกานนฺตรํ จตุตฺถตฺติกํ สมฺภวนฺตํ อนฺโตสีมายํ ปจฺเจสฺสนฺติ วจนวิเสเสน สมฺภวติ ฯ ตถา ปโยชิยมานํ อิตเรหิ สวนนฺติกาทีหิ อวิรุทฺธํ โหตีติ จตุตฺถํ ติกํ อหุตฺวา ฉกฺกํ ชาตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เอวํ ตีณิ ติกานิ เอกํ ฉกฺกญฺจาติ ปรมํ ปนฺนรสกํ เวทิตพฺพํ ฯ ตโต อิทเมว ปนฺนรสกํ อุปสคฺควิเสเสน ทุติยํ สมาทายปนฺนรสกํ นาม กตํ ฯ ปุน วิปฺปกตจีวรํ อาทายาติ ตติยํ ปนฺนรสกํ สมาทายาติ จตุตฺถํ ปนฺนรสกํ ทสฺสิตนฺติ เอวํ จตฺตาริ ปนฺนรสกานิ เวทิตพฺพานิ ฯ ตตฺถ ปรมทุติเยสุ ปนฺนรสเกสุ สพฺเพน สพฺพํ อกตจีวรํ อธิปฺเปตํ อิตเรสุ ทฺวีสุ วิปฺปกตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ตโต ปรํ จีวราสาย ปกฺกมตีติอาทินา นเยน นิฏฺฐาน-สนฺนิฏฺฐานนาสนอาสาวจฺเฉทิกวเสน เอโก วาโรติ อิทเมกํ จตุกฺกํ ชาตํ ฯ ตสฺมา ปุพฺเพ วุตฺตานิ ติกานิ อาสาวจฺเฉทิกานิ ตีณิ จ ติกานีติ เอตํ อาสาย ทฺวาทสกนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ตทนนฺตเร อาสาย ทฺวาทสเก กิญฺจาปิ ปรมํ ทฺวาทสกํ ลพฺภติ ฯ ตถาปิ ตํ นิพฺพิเสสนฺติ ตเมกํ ทฺวาทสกํ อวุตฺตสิทฺธํ กตฺวา วิเสสโต ทสฺเสตุํ อาทิโต ปฏฺฐาย อนฺโตสีมายํ ปจฺเจสฺสนฺติ วุตฺตํ ฯ ตํ ทุติยจตุกฺเก โส พหิสีมคโต สุณาตีติอาทิวจนสฺส ตติยจตุกฺเก สวนนฺติกา-ทีนญฺจ โอกาสกรณตฺถนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ อิทมฺปน ทฺวาทสกํ อนาสาย วเสนปิ ลพฺภมานํ อิมินา วุตฺตสิทฺธํ กตฺวา น ทสฺสิตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เอวเมตฺถ เทฺว ทฺวาทสกานิ อุทฺธริตพฺพานิ ฯ กรณีย-

[ม. ว. ท. ๑๕๗ ส. ต. ๒๑๐]

ทฺวาทสเกปิ ยถาทสฺสิตํ อนาสาย ทฺวาทสกํ อวุตฺตสิทฺธํ อาสาย ทฺวาทสกญฺจาติ เทฺว ทฺวาทสกานิ อุทฺธริตพฺพานิ ฯ ยสฺมา[๑] ทิสงฺคมิโก ปกฺกมตีติ วจเนเนว น ปจฺเจสฺสนฺติ อิทํ อวุตฺต-สิทฺธเมว ฯ ตสฺมา ตํ น วุตฺตํ ฯ เอตฺตาวตาสฺส อาวาสปลิโพธา-ภาโว ทสฺสิโต ฯ จีวรปฏิวิสํ อปวิลายมาโนติ อิมินา จีวร-ปลิโพธสมงฺคิตมสฺส ทสฺเสติ ฯ ตตฺถ จีวรปฏิวิสนฺติ อตฺตโน ปตฺตพฺพจีวรภาคํ ฯ อปวิลายมาโนติ อากงฺขมาโน ฯ ตสฺส จีวรลาเภ สติ วสฺสํ วุฏฺฐาวาเส นิฏฺฐานสนฺนิฏฺฐานนาสนนฺติกานํ วเสน เอกํ ติกํ เตสํเยว วเสน อนฺตรามคฺเค เอกํ คตฏฺฐาเน เอกนฺติ ติณฺณํ ติกานํ วเสน เอกํ นวกํ เวทิตพฺพํ ฯ ตโต ปรํ นิฏฺฐาน สนฺนิฏฺฐาน นาสนนฺติก สีมาติกฺกนฺติก สอุพฺภารานํ วเสน ผาสุวิหารปญฺจกํ วุตฺตํ ฯ เสสเมตฺถ ปาลิโต อฏฺฐกถาโต จ สุวิญฺเญยฺยเมว ฯ

กฐินกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

----

๑. ม. เอตฺถนฺตเร ทิสงฺคมิกนวเกติ ปาโจ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ท. ๑๕๗-๖๗ ส. ต. ๒๑๐]

จีวรกฺขนฺธกวณฺณนา

[๑๘๘] จีวรกฺขนฺธเก ฯ กมฺมวิปากนฺติ กมฺมชํ โรคํ ฯ สญฺญมสฺสาติ อานิสํสสฺส ฯ อุปโยคตฺเถ เจตํ สามิวจนํ ฯ วิจฺฉิกสฺส ชาโตติ ตสฺส กิร มาตุยา อุตุนีสมเย สยนคตาย วิจฺฉิโก นาภิปฺปเทสํ อารูฬฺโห สา ตสฺส สมฺผสฺเสน คพฺภํ คณฺหิ ฯ ตํ สนฺธาย วุตฺตํ วิจฺฉิกสฺส ชาโตติ ฯ อุสฺสนฺนโทโสติ สญฺจิตปิตฺตาทิโทโส ฯ อิตริตเรนาติ อิตเรน อิตเรน ฯ อิตรสทฺโทยมนิยมวจโน ทฺวิกฺขตฺตุํ วุจฺจมาโน ยงฺกิญฺจิสทฺเทหิ สมานตฺโถ โหตีติ วุตฺตํ อปฺปคฺเฆนปิ มหคฺเฆนปิ เยนเกนจีติ ฯ มหาปิฏฺฐิยโกชวนฺติ หตฺถิปิฏฺฐีสุ อตฺถริตพฺพตาย มหาปิฏฺฐิยนฺติ ลทฺธสมญฺญํ จตุรงฺคุลปุปฺผํ โกชวํ ฯ

[๑๘๙] อุปจาเรติ สุสานสฺส อาสนฺเน ปเทเส ฯ ฉฑฺเฑตฺวา คตาติ กิญฺจิ อวตฺวาเยว ฉฑฺเฑตฺวา คตา ฯ โสเอว สามีติ อกตาย กติกาย เยน คหิตํ โสว สามี ฯ ธุรวิหารฏฺฐาเนติ วิหารทฺวารสฺส สมฺมุขฏฺฐาเน ฯ วิหารมชฺเฌเยว สมฺมนฺนิตพฺพนฺติ สพฺเพสํ ชานนตฺถาย วิหารมชฺเฌเยว นิสินฺเนหิ สมฺมนฺนิตพฺพํ ฯ ตุลาภูโตติ ตุลาสทิโส ฯ วณฺณาวณฺณํ กตฺวาติ สพฺพโกฏฺฐาเส อคฺฆโต สมเก กตฺวา ฯ เตเนวาห สเม ปฏิวิเส ฐเปตฺวาติ ฯ อิทนฺติ สามเณรานํ อุปฑฺฒปฏิวิสสฺส ทานํ ฯ ผาติกมฺมนฺติ

[ม. ว. ท. ๑๖๘-๙๙ ส. ต. ๒๑๑-๒๓

สมฺมุญฺชนิพนฺธนาทิหตฺถกมฺมํ ฯ อุกฺกุฏฺฐึ กโรนฺตีติ มหาสทฺทํ กโรนฺติ ฯ สมปฏิวิโส ทาตพฺโพติ กริสฺสามาติ ยาจนฺตานํ ปฏิญฺญามตฺเตนาติ สมโกฏฺฐาโส ทาตพฺโพ ฯ

[๑๙๐] รชนกุมฺภิยา มชฺเฌ ฐเปตฺวาติ อนฺโตรชนกุมฺภิยา มชฺเฌ ฐเปตฺวา ฯ เอวํ วฏฺฏาธารเก อนฺโตรชนกุมฺภิยา ปกฺขิตฺเต มชฺเฌ อุทกํ ติฏฺฐติ วฏฺฏาธารกโต พหิ สมนฺตา อนฺโตกุมฺภิยํ รชนจฺฉลฺลิ ฯ รชนํ ปกฺขิปิตฺุนฺติ รชนจฺฉลฺลึ ปกฺขิปิตุํ ฯ อุทฺธสฺเต อรุเณติ อุคฺคเต อรุณสีเส ฯ นนฺทิมุขิยาติ ตุฏฺฐิมุขิยา ฯ อจฺฉุเปยฺยนฺติ ปติฏฺฐเปยฺยํ ฯ คตวตฺถุกานนฺติ กาลาตีตวตฺถานํ ฯ อุทฺธริตฺวา อลฺลิยาปนขณฺฑนฺติ ทุพฺพลฏฺฐานํ อปเนตฺวา อลฺลิยา-ปนวตฺถขณฺฑํ ฯ

[๑๙๑] วิสาขาวตฺถุมฺหิ ฯ กลฺลกายาติ อกิลนฺตกายา ปีติโสมนสฺเสหิ ผุฏฺฐสรีรา ฯ คตีติ ญาณคติ ญาณาธิคโม ฯ อภิสมฺปราโยติ ญาณาภิสมฺปราโย ญาณสหิโต เปจฺจภาโว ฯ ตํ ภควา พฺยากริสฺสตีติ โส ภิกฺขุ โสตาปนฺโน สกทาคามีติอาทินา ตสฺส ตํ ญาณคตึ ตโต ปรํ นิยโต สมฺโพธิปรายโน สกิเทว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสตีติอาทินา ญาณา-ภิสมฺปรายญฺจ อาวิกริสฺสติ ฯ โสวคฺคิกนฺติ สคฺคสํวตฺตนิกํ ฯ โสกํ นุทติ วิโนเทตีติ โสกนุทํ ฯ

[๑๙๒] ทุกฺขํ สุปตีติ นานาวิธํ สุปินํ ปสฺสนฺโต ทุกฺขํ

[ม. ว. ท. ๑๙๙-๒๑๔ ส. ต. ๒๒๔-๙]

สุปติ ฯ ทุกฺขํ ปฏิพุชฺฌตีติ ปฏิพุชฺฌนฺโตปิ อุตฺตสิตฺวา สโลมหํโส ทุกฺขํ ปฏิพุชฺฌติ ฯ อฏฺฐปทกจฺฉนฺเทน ปตฺตมุขํ สิพฺพิตฺนฺติ อฏฺฐปทผลกากาเรน ปตฺตมุเข ตตฺถ ตตฺถ คพฺภํ ทสฺเสตฺวา สิพฺพิตุํ ฯ อคฺคฬคุตฺติเยว ปมาณนฺติ อิเมหิ จตูหิ นิกฺเขป-การเณหิ ฐเปนฺเตนปิ อคฺคฬคุตฺติวิหาเรเยว ฐเปตุํ วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโย ฯ

[๑๙๓] ปญฺจ มาเสติ อจฺจนฺตสํโยเค อุปโยควจนํ ฯ วุฑฺฒึ ปโยเชตฺวา ฐปิตอุปนิกฺเขปโตติ วสฺสาวาสิกตฺถาย เวยฺยาวจฺจกเรหิ วุฑฺฒึ ปโยเชตฺวา ฐปิตอุปนิกฺเขปโต ฯ ตตฺรุปฺปาทโตติ นาฬิเกร-อารามาทิตตฺรุปฺปาทโต ฯ วสฺสาวาสิกลาภวเสน วา มตกจีวรวเสน วา ตตฺรุปฺปาทวเสน วา อญฺเญน วา เกนจิ อากาเรน สงฺฆํ อุทฺทิสฺส อุปฺปนฺนจีวรํ สพฺพํ ตสฺเสว อตฺถตกจินสฺส ปญฺจ มาเส อนตฺถตกจินสฺส เอกํ จีวรมาสํ ปาปุณาตีติ อวิเสสโต วตฺวาปิ ปุน วสฺสาวาสิกลาภวเสน อุปฺปนฺเน ลพฺภมานวิเสสํ ทสฺเสตุํ ยํ ปน อิทนฺติอาทิ อารทฺธํ ฯ ตตฺร อิธาติ อภิลาป-มตฺตเมตํ ฯ วสฺสํ วุฏฺฐสงฺฆสฺส เทมาติ วุตฺเตปิ โสเยว นโย ฯ อนตฺถตกจินสฺสาปิ ปญฺจ มาเส ปาปุณาตีติ วสฺสาวาสิกลาภวเสน อุปฺปนฺนตฺตา อนตฺถตกจินสฺสาปิ วุฏฺฐวสฺสสฺส ปญฺจ มาเส ปาปุณาติ ฯ เกนจิ ปน อิธสทฺเทน นิยมิตตฺตาติ การณํ วุตฺตํ ฯ ตํ อการณํ ฯ ตถาหิ อิธสทฺเทน อนิยเมตฺวาปิ วสฺสํ วุฏฺฐ-

[ม. ว. ท. ๒๑๔-๒๒ ส. ต. ๒๒๙-๓๑]

สงฺฆสฺส เทมาติ วา วสฺสาวาสิกํ เทมาติ วา อนฺโตเหมนฺเต วสฺสาวาสิกลาภวเสน ทินฺนํ จีวรํ อนตฺถตกถินสฺสาปิ วุฏฺฐวสฺสสฺส ปญฺจ มาเส ปาปุณาติ เตเนว ปรโต อฏฺฐสุ มาติกาสุ วสฺสํ วุฏฺฐสงฺฆสฺส เทมีติ อิมสฺส มาติกาปทสฺส วินิจฺฉเย จีวรมาสโต ปฏฺฐาย ยาว เหมนฺตสฺส ปจฺฉิโม ทิวโส ตาว วสฺสาวาสิกํ เทมาติ วุตฺเต กถินํ อตฺถตํ วา โหตุ อนตฺถตํ วา อตีตวสฺสํ วุฏฺฐานเมว ปาปุณาตีติ วุตฺตํ ฯ ตโต ปรนฺติ ปญฺจมาสโต ปรํ ฯ คิมฺหานสฺส ปฐมทิวสโต ปฏฺฐายาติ อตฺโถ ฯ กสฺมา ปิฏฺฐิสมเย อุปฺปนฺนตฺตาติ อิทํ อุทาหุ อนาคตวสฺเสติ อิมสฺสา- นนฺตรํ ทฏฺฐพฺพํ ฯ คิมฺหานสฺส ปฐมทิวสโต ปฏฺฐาย อุปฺปนฺนเมว หิ ปิฏฺฐิสมเย อุปฺปนฺนตฺตา กึ อตีตวสฺเส อิทํ วสฺสาวาสิกนฺติ- อาทินา ปุจฺฉิตพฺพํ ฯ เตเนว ปรโตปิ วกฺขติ คิมฺหานํ ปฐม- ทิวสโต ปฏฺฐาย วุตฺเต ปน มาติกา อาโรเปตพฺพา อตีตวสฺสา- วาสสฺส ปญฺจ มาสา อติกฺกนฺตา อนาคโต จาตุมฺมาสจฺจเยน ภวิสฺสติ กตรวสฺสาวาสสฺส เทสีติ ฯ สเจ อตีตวสฺสํ วุฏฺฐานํ ทมฺมีติ วทติ ฯ ตํ อนฺโต วสฺสํ วุฏฺฐานเมว ปาปุณาตีติ วุตฺตํ ฯ โปตฺถเกสุ ปน อนตฺถตกถินสฺสาปิ ปญฺจ มาเส ปาปุณาตีติ อิมสฺสานนฺตรํ กสฺมา ปิฏฺฐิสมเย อุปฺปนฺนตฺตาติ อิทํปิ ลิขนฺติ ตํ น ยุชฺชติ ฯ น หิ ปิฏฺฐิสมเย อุปฺปนฺนํ สนฺธาย อนตฺถตกถินสฺสาปิ ปญฺจ มาเส ปาปุณาตีติ วุตฺตํ ฯ

[ม. ว. ท. ๒๒๒ ส. ต. ๒๓๑]

น จ ปีฏฺฐิสมเย อุปฺปนฺนํ วุฏฺฐวสฺสสฺเสว ปาปุณาติ ฯ สมฺมุขี-ภูตานํ สพฺเพสเมว หิ ตํ ปาปุณาติ ฯ เตเนว ปรโต วกฺขติ อสุกวิหาเร วสฺสํ วุฏฺฐสงฺฆสฺสาติ วทติ ตตฺร วสฺสํ วุฏฺฐานเมว ยาว กถินสฺสุพฺภารา ปาปุณาติ สเจ ปน คิมฺหานํ ปฐมทิวสโต ปฏฺฐาย เอวํ วทติ ตตฺร สมฺมุขีภูตานํ สพฺเพสํ ปาปุณาติ กสฺมา ปิฏฺฐิสมเย อุปฺปนฺนตฺตาติ ฯ ฐิติกา ปน น ติฏฺฐตีติ เอตฺถ อฏฺฐิตาย ฐิติกาย ปุน อญฺญสฺมึ จีวเร อุปฺปนฺเน สเจ เอโก ภิกฺขุ อาคจฺฉติ มชฺเฌ ฉินฺทิตฺวา ทฺวีหิปิ คเหตพฺพํ ฯ ฐิตาย ปน ฐิติกาย ปุน อญฺญสฺมึ จีวเร อุปฺปนฺเน สเจ นวกตโร อาคจฺฉติ ฐิติกา เหฏฺฐา คจฺฉติ ฯ สเจ วุฑฺฒตโร อาคจฺฉติ ฐิติกา อุทฺธํ อาโรหติ ฯ อถ อญฺโญ นตฺถิ ปุน อตฺตโน ปาเปตฺวา คเหตพฺพํ ฯ ทุคฺคหิตานิ โหนฺตีติ เอตฺถ สงฺฆิกาเนว โหนฺตีติ อธิปฺปาโย ฯ คหิตเมว นามาติ อิมสฺส อิทํ ปตฺตนฺติ กิญฺจาปิ น วิทิตํ เต ปน ภาคา อตฺถโต เตสํ ปตฺตาเยวาติ อธิปฺปาโย ฯ อิโตวาติ เถรานํ ทาตพฺพโตเยว ฯ สตฺตาหวาเรน อรุณเมว อุฏฺฐาเปตีติ เอตํ วจนมตฺตเมว เอกสีมวิหาเร สตฺตาหกิจฺจาภาวโต ฯ อิทนฺติ เอกาธิปฺปายทานํ ฯ นานาลาเภหีติอาทีสุ นานา วิสุํ วิสุํ ลาโภ เอเตสูติ นานาลาภา เทฺว วิหารา ฯ เตหิ นานาลาเภหิ ฯ นานา วิสุํ วิสุํ ปาการาทีหิ ปริจฺฉินฺโน อุปจาโร เอเตสนฺติ นานูปจารา ฯ

[ม. ว. ท. ๒๒๓-๕ ส. ต. ๒๓๑-๔]

เตหิ นานูปจาเรหิ ฯ เอกสีมวิหาเรหีติ เอกสีมายํ ทฺวีหิ วิหาเรหิ ฯ

[๑๘๔] ปลิปนฺโนติ นิมุคฺโค ฯ มกฺขิโตติ อตฺโถ ฯ อุจฺจาเรตฺวาติ อุกฺขิปิตฺวา ฯ สมานาจริยโกติ เอตฺถ สเจปิ เอกสฺส อาจริยสฺส เอโก อนฺเตวาสิโก โหติ เอโก สทฺธิวิหาริโก เอเตปิ อญฺญมญฺญํ สมานาจริยกาเอวาติ วทนฺติ ฯ เภสชฺชํ โยเชตุํ อสมตฺโถ โหตีติ เวชฺเชน อิทญฺจิทญฺจ เภสชฺชํ คเหตฺวา อิมินา โยเชตฺวา ทาตพฺพนฺติ วุตฺเต ตถา กาตุํ อสมตฺโถติ อตฺโถ ฯ นีหาตุนฺติ นีหริตุํ ฯ ฉฑฺเฑตุนฺติ อตฺโถ ฯ ภิกฺขุสฺส กาลกเตติ เอตฺถ กาลกตสทฺโท ภาวสาธโนติ อาห กาลกิริยายาติ ฯ ตตฺถ ตตฺถ สงฺฆสฺสาติ ตสฺมึ ตสฺมึ วิหาเร สงฺฆสฺส ฯ

[๑๘๕] ยตฺถ ปน ทกฺขิโณทกํ ปมาณนฺติ ภิกฺขู ยสฺมึ รฏฺเ ทกฺขิโณทกปฏิคฺคหณมตฺเตนาปิ เทยฺยธมฺมสฺส สามิโน โหนฺตีติ อธิปฺปาโย ฯ ปรสมุทฺเทติ ชมฺพูทีเป ฯ

[๑๘๖] มตกจีวรํ อธิฏฺาตีติ เอตฺถ มคฺคํ คจฺฉนฺโต ตสฺส กาลกิริยํ สุตฺวา อวิหารฏฺาเนน เจ ทฺวาทสรตนพฺภนฺตเร อญฺเญสํ ภิกฺขูนํ อภาวํ ญตฺวา อิทํ จีวรํ มยฺหํ ปาปุณาตีติ อธิฏฺาติ ตํ สฺวาธิฏฺิตํ ฯ ปุคฺคลาธิฏฺานนเยน วุตฺตนฺติ สีมาย ทานนฺติ-อาทินา วตฺตพฺเพ สีมาย เทตีติอาทิ ปุคฺคลาธิฏฺานนเยน วุตฺตํ ฯ ปริกฺเขปารหฏฺาเนน ปริจฺฉินฺนาติ อิมินา อปริกฺขิตฺตสฺส วิหารสฺส

[ม. ว. ท. ๒๒๖-๓๘ ส. ต. ๒๓๔-๘]

ธุวสนฺนิปาตฏฺฐานาทิโต ปฐมเลฑฺฑุปาตสฺส อนฺโต อุปจารสีมาติ ทสฺเสติ ฯ อิทานิ ทุติยเลฑฺฑุปาตสฺส อนฺโตปิ อุปจารสีมาเยวาติ ทสฺเสตุํ อปิจาติอาทิ อารทฺธํ ฯ ธุวสนฺนิปาตฏฺฐานมฺปิ ปริยนฺต-คติกเมว คเหตพฺพํ ฯ ภิกฺขุนีนํ อารามปฺปเวสนเสนาสนปุจฺฉนาทิ ปริวาสมานตฺตาโรจนวสฺสจฺเฉทนิสฺสยเสนาสนคฺคาหาทิ วิธานนฺติ อิทํ สพฺพํ อิมิสฺสาเยว อุปจารสีมาย วเสน เวทิตพฺพํ ฯ ลาภตฺถาย ฐปิตสีมา ลาภสีมา ฯ สมานสํวาสอวิปฺปวาสสีมาสุ ทินฺนสฺส อิทํ นานตฺตํ อวิปฺปวาสสีมาย ทมฺมีติ ทินฺนํ คามฏฺฐานํ น ปาปุณาติ ฯ กสฺมา ฯ ฐเปตฺวา คามญฺจ คามุปจารญฺจาติ วุตฺตตฺตา ฯ สมานสํวาสกสีมาย ทมฺมีติ ทินฺนํ ปน คาเม ฐิตานมฺปิ ปาปุณาตีติ ฯ พุทฺธาธิวุฏฺโฐติ พุทฺเธน ภควตา อธิวุฏฺโฐ ฯ เอกสฺมินฺติ เอกสฺมึ วิหาเร ฯ ปากวตฺตนฺติ ทานวตฺตํ ฯ วตฺตตีติ ปวตฺตติ ฯ ปํสุกูลิกานมฺปิ วฏฺฏตีติ ตุยฺหํ เทมาติ อวตฺวา ภิกฺขูนํ เทม เถรานํ เทมาติ วุตฺตตฺตา ปํสุกูลิกานํ วฏฺฏติ ฯ วิจาริตเมวาติ อุปาหนตฺถวิกาทีนมตฺถาย วิจาริตเมว ฯ อุปฑฺฒํ ทาตพฺพนฺติ ยํ อุภโตสงฺฆสฺส ทินฺนํ ตโต อุปฑฺฒํ ภิกฺขูนํ อุปฑฺฒํ ภิกฺขุนีนํ ทาตพฺพํ ฯ สเจปิ เอโก ภิกฺขุ โหติ เอกา วา ภิกฺขุนี อนฺตมโส อนุปสมฺปนฺนสฺสาปิ อุปฑฺฒเมว ทาตพฺพํ ฯ ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ภิกฺขุนีนญฺจ ตุยฺหญฺจาติ วุตฺเต ปน ปุคฺคโล วิสุํ น ลภตีติ อิทํ อฏฺฐกถาปมาเณเนว คเหตพฺพํ ฯ น เหตุถ วิเสสการณํ

[ม. ว. ท. ๒๓๙-๔๐ ส. ต. ๒๓๙-๔๕]

อุปลพฺภติ ฯ ตถาหิ อุภโตสงฺฆสฺส จ ตุยฺหญฺจ ทมฺมีติ วุตฺเต สามญฺญวิเสสวจเนหิ สงฺคหิตตฺตา ยถา ปุคฺคโล วิสุํ ลภติ เอวมิธาปิ ภิกฺขุสงฺฆสฺส จ ตุยฺหญฺจาติ สามญฺญวิเสสวจนสพฺภาวโต ภวิตพฺพเมว วิสุํ ปุคฺคลปฏิวิเสนาติ ญายติ ฯ ตสฺมา อฏฺฐกถา-วจนเมเวตฺถ ปมาณํ ฯ ปาปุณนฏฺฐานโต เอกเมว ลภตีติ อตฺตโน วสฺสคฺเคนปตฺตพฺพฏฺฐานโต เอกเมว โกฏฺฐาสํ ลภติ ฯ ตตฺถ การณมาห กสฺมา ภิกฺขุสงฺฆคฺคหเณน คหิตตฺตาติ ฯ ภิกฺขุ-สงฺฆคฺคหเณเนว ปุคฺคลสฺสาปิ คหิตตฺตาติ อธิปฺปาโย ฯ ภิกฺขุ-สงฺฆสฺส หราติ วุตฺเตปิ หริตพฺพนฺติ อีทิสํ คิหิเวยฺยาวจฺจํ น โหตีติ กตฺวา วุตฺตํ ฯ ลกฺขณญฺญู วทนฺตีติ อิทํ สนฺนิฏฺฐาน-วจนํ ฯ อฏฺฐกถาสุ อนาคตตฺตา ปน เอวํ วุตฺตํ ฯ พหิอุปจาร-สีมายํ ฯ เป ฯ สพฺเพสํ ปาปุณาตีติ ยตฺถกตฺถจิ วุฏฺฐวสฺสานํ สพฺเพสํ ปาปุณาตีติ อธิปฺปาโย ฯ เตเนว มาติกฏฺฐกถายมฺปิ สเจ ปน พหิอุปจารสีมายํ ฐิโต วสฺสํ วุฏฺฐสงฺฆสฺสาติ วทติ ยตฺถกตฺถจิ วุฏฺฐวสฺสานํ สพฺเพสํ สมฺปตฺตานํ ปาปุณาตีติ วุตฺตํ ฯ คณฺฐิปเทสุ ปน วสฺสาวาสสฺส อนนุรูเป ปเทเส ฐตฺวา วุตฺตตฺตา วสฺสํ วุฏฺฐานํ อวุฏฺฐานญฺจ สพฺเพสํ ปาปุณาตีติ วุตฺตํ ฯ ตํ น คเหตพฺพํ ฯ น หิ วสฺสํ วุฏฺฐสงฺฆสฺส ทมฺมีติ วุตฺเต อวุฏฺฐ-วสฺสานํ ปาปุณาติ ฯ เอวํ วทตีติ วสฺสํ วุฏฺฐสงฺฆสฺส ทมฺมีติ วทติ ฯ อุทฺเทสํ คเหตุํ อาคโตติ ตสฺส สนฺติเก อุทฺเทสํ

[ม. ว. ท. ๒๔๐ ส. ต. ๒๔๖-๙]

อคฺคหิตปุพฺพสฺสาปิ อุทฺเทสํ คณฺหิสฺสามีติ อาคตกาลโต ปฏฺฐาย อนฺเตวาสิกภาวุปคมนโต วุตฺตํ ฯ เสสเมตฺถ สุวิญฺเญยฺยเมว ฯ

จีวรกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[ม. ว. ท. ๒๔๐-๓ ส. ต. ๒๕๐-๒]

จมฺเปยฺยกฺขนฺธกวณฺณนา

[๑๘๗] จมฺเปยฺยกฺขนฺธเก ฯ จมฺปายนฺติ เอวํนามเก นคเร ฯ ตสฺส หิ นครสฺส อารามโปกฺขรณีอาทีสุ เตสุ เตสุ ฐาเนสุ จมฺปกรุกฺขาว อุสฺสนฺนา อเหสุํ ฯ ตสฺมา จมฺปาติ สงฺขํ อคมาสิ ฯ คคฺคราย โปกฺขรณิยา ตีเรติ ตสฺส จมฺปานครสฺส อวิทูเร คคฺคราย นาม ราชมเหสิยา ขณิตตฺตา คคฺคราติ ลทฺธโวหารา โปกฺขรณี อตฺถิ ตสฺสา ตีเร สมนฺตโต นีลาทิปญฺจวณฺณกุสุมปฏิมณฺฑิตํ มหนฺตํ จมฺปกวนํ ตสฺมึ ภควา กุสุมคนฺธสุคนฺเธ จมฺปกวเน วิหรติ ฯ ตํ สนฺธาย คคฺคราย โปกฺขรณิยา ตีเรติ วุตฺตํ ฯ ตนฺติพทฺโธติ ตนฺติ วุจฺจติ พฺยาปาโร ฯ ตตฺถ พทฺโธ ปสุโต อุสฺสุกฺกํ อาปนฺโนติ อตฺโถ ฯ ตสฺมึ อาวาเส อกตํ เสนาสนํ กโรติ ชิณฺณํ ปฏิสงฺขโรติ กเต อิสฺสโร โหตีติ อธิปฺปาโย ฯ เตเนวาห ตสฺมึ อาวาเส กตฺตพฺพตฺตา ตนฺติปฏิพทฺโธติ ฯ กตฺตพฺพกมฺเม อุสฺสาหมาปนฺโนติ อตฺโถ ฯ

[๑๘๘] ปฏิกฺโกสนฺเตสูติ นิวาเรนฺเตสุ ฯ หาปนํ วา อญฺญถา กรณํ วา นตฺถีติ ญตฺติกมฺมสฺส เอกายเอว ญตฺติยา กตฺตพฺพตฺตา ตโต หาปนํ น สมฺภวติ ฯ อนุสฺสาวนาย อภาวโต ปจฺฉา ญตฺติฏฺฐปนวเสน ทฺวีหิ ญตฺตีหิ กรณวเสน จ อญฺญถา กรณํ นตฺถิ ฯ อุกฺเขปนียกมฺมกโต กมฺมนานาสํวาสโก อุกฺขิตฺตานุวตฺตโก ลทฺธิ-

[ม. ว. ท. ๒๔๔-๕๙ ส. ต. ๒๕๓-๔]

นานาสํวาสโก ฯ อปฺปตฺโต นิสฺสารณนฺติ เอตฺถ นิสฺสารณกมฺมํ นาม กุลทูสกานํเยว อนุญฺญาตํ ฯ อยญฺจ พาโล โหติ อพฺยตฺโตติ-อาทินา นิทฺทิฏฺโฐ กุลทูสโก น โหติ ตสฺมา อปฺปตฺโตติ วุตฺโต ฯ ยทิ เอวํ กถํ สุนิสฺสาริโต โหตีติ ฯ พาลาพฺยตฺตตาทิ-ยุตฺตสฺสาปิ กมฺมกฺขนฺธเก อากงฺขมาโน สงฺโฆ ปพฺพาชนียกมฺมํ กเรยฺยาติ วุตฺตตฺตา ฯ เตเนวาห ตญฺเจส ฯ เป ฯ ตสฺมา สุนิสฺสาริโต โหตีติ ฯ ตตฺถ ตนฺติ ปพฺพาชนียกมฺมํ ฯ เอโสติ พาโลติอาทินา นิทฺทิฏฺโฐ ฯ อาเวณิเกน ลกฺขเณนาติ ปพฺพา-ชนียกมฺมสฺส อาเวณิกภูเตน กุลทูสกภาวลกฺขเณน ฯ ตญฺเจ สงฺโฆ นิสฺสาเรติ สุนิสฺสาริโตติ เอตฺถ อธิปฺเปตสฺส ปพฺพาชนีย-กมฺมสฺส วเสน อตฺถํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ยทิ ตญฺเจ สงฺโฆ นิสฺสาเรตีติ ตชฺชนียาทิกมฺมวเสน นิสฺสารณา อธิปฺเปตา ตทา นิสฺสารณํ สมฺปตฺโตเยว ตชฺชนียาทิวเสน สุนิสฺสาริโตติ พฺยติเรก-มุเขน อตฺถํ ทสฺเสตุํ ปุน ตญฺเจ สงฺโฆ นิสฺสาเรตีติ อุลฺลิงฺเคตฺวา อตฺโถ กถิโต ฯ นตฺถิ เอตสฺส อปทานํ อวขณฺฑนํ อาปตฺติ-ปริยนฺโตติ อนปทาโน ฯ เอเกนปิ องฺเคน นิสฺสารณา อนุญฺญาตาติ กมฺมกฺขนฺธเก อนุญฺญาตา ฯ เสสเมตฺถ ปาลิโต อฏฺฐกถาโต จ สุวิญฺเญยฺยเมว ฯ

จมฺเปยฺยกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[ม. ว. ท. ๒๖๓-๓๑๑ ส. ต. ๒๕๕-๖]

โกสมฺพิกฺขนฺธกวณฺณนา

[๑๙๙] โกสมฺพิกฺขนฺธเก ฯ สเจ โหติ เทเสสฺสามีติ สุพฺพจ- ตาย สิกฺขากามตาย จ อาปตฺตึ ปสฺสิ ฯ นตฺถิ อาปตฺตีติ อนาปตฺติปกฺโขปิ เอตฺถ สมฺภวตีติ อธิปฺปาเยนาห ฯ สา ปนา- ปตฺติเอว ฯ เตนาห โส ตสฺสา อาปตฺติยา อนาปตฺติทิฏฺฐิ อโหสีติ ฯ สมฺภมอตฺถวเสนาติ ตุริตตฺถวเสน ฯ อการเณน ตุมฺเหหิ โส ภิกฺขุ อุกฺขิตฺโตติ วเทยฺยาติ ยสฺมา ปุพฺเพ วินยธรสฺส วจเนน สเจ อาปตฺติ โหติ เทเสสฺสามีติ อเนน ปฏิญฺญาตํ อิทานิปิ ตสฺเสว วจเนน อสญฺจิจฺจ อสติยา อตตฺตา นตฺเถตฺถ อาปตฺตีติ อนาปตฺติสญฺญี ตสฺมา อการเณน ตุมฺเหหิ โส ภิกฺขุ อุกฺขิตฺ- โตติ อุกฺเขปเก ภิกฺขู ยทิ วเทยฺยาติ อธิปฺปาโย ฯ อุกฺขิตฺตา- นุวตฺตเก วา ตุมฺเห อาปตฺตึ อาปนฺนาติ วเทยฺยาติ ยสฺมา วตฺถุชานนจิตฺเตนายํ สจิตฺตกา อาปตฺติ อยญฺจ อุทกาวเสเส อุทกาวเสสสญฺญี ตสฺมา สาปตฺติกสฺเสว ตุมฺเห ฉนฺทาคตึ คจฺฉถาติ อธิปฺปาเยน ตุมฺเห อาปตฺตึ อาปนฺนาติ อุกฺขิตฺตา- นุวตฺตเก วเทยฺย ฯ กมฺมํ โกเปตีติ นานาสํวาสกจตุตฺโถ เจ ภิกฺขเว กมฺมํ กเรยฺย อกมฺมํ น จ กรณียนฺติอาทิวจนโต สเจ สงฺโฆ ตํ คณปูรกํ กตฺวา กมฺมํ กเรยฺย อยํ ตตฺถ นิสินฺโนปิ กมฺมํ โกเปตีติ อธิปฺปาโย ฯ อุปจารํ มุญฺจิตฺวาติ

[ม. ว. ท. ๓๑๒-๒๐ ส. ต. ๒๕๗-๘]

เอตฺถ อุปจาโร นาม อญฺญมญฺญํ หตฺเถน ปาปุณนฏฺฐานํ ฯ

[๒๐๐] ภณฺฑนชาตาติอาทีสุ กลหสฺส ปุพฺพภาโค ภณฺฑนํ นาม ฯ ตํ ชาตํ เอเตสนฺติ ภณฺฑนชาตา ฯ หตฺถปรามาสาทิวเสน มตฺถกํ ปตฺโต กลโห ชาโต เอเตสนฺติ กลหชาตา ฯ วิรุทฺธวาทภูตํ วาทํ อาปนฺนาติ วิวาทาปนฺนา ฯ มุขสตฺตีหีติ วาจาสตฺตีหิ ฯ วิตุทนฺตาติ วิชฺฌนฺตา ฯ ภควนฺตํ เอตทโวจาติ อิธ ภนฺเต โกสมฺพิยํ ภิกฺขู ภณฺฑนชาตาติอาทิวจนํ อโวจ ฯ ตญฺจ โข เนว ปิยกมฺยตาย น เภทาธิปฺปาเยน ฯ อถโข อตฺถกามตาย หิตกามตาย ฯ สามคฺคีการโก กิเรส ภิกฺขุ ฯ ตสฺมาสฺส เอตทโหสิ ยถา อิเม ภิกฺขู วิวาทํ อารทฺธา น สกฺกา มยา นาปิ อญฺเญน ภิกฺขุนา สมคฺเค กาตุํ อปฺเปวนาม สเทวเก โลเก อคฺคปุคฺคโล ภควา สยํ วา คนฺตฺวา อตฺตโน วา สนฺติกํ ปกฺโกสาเปตฺวา เอเตสํ ภิกฺขูนํ ขนฺติเมตฺตาปฏิสํยุตฺตํ สาราณิยํ ธมฺมเทสนํ กเถตฺวา สามคฺคึ กเรยฺยาติ อตฺถกามตาย หิตกามตาย คนฺตฺวา อโวจ ฯ ตสฺมา เอวมาหาติ อตฺถกามตฺตา เอวมาห น ภควโต วจนํ อนาทิยนฺโต ฯ เย ปน ตทา สตฺถุ วจนํ น คณฺหึสุ เต กิญฺจิ อวตฺวา ตุณฺหีภูตา มงฺกุภูตา อฏฺฐํสุ ฯ ตสฺมา อุภเยสมฺปิ สตฺถริ อคารวปฏิปตฺติ นาโหสิ ฯ

[๒๐๑] อถโข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสีติอาทีสุ ภูตปุพฺพนฺติ อิทํ ภควา ปจฺจวีคตํ นิธึ อุทฺธริตฺวา ปุรโต ราสึ กโรนฺโต วิย

[ม. ว. ท. ๓๒๐-๒ ส. ต. ๒๕๙]

ภวปฏิจฺฉนฺนํ ปุราณวตฺถุํ ทสฺเสนฺโต อาห ฯ อฑฺโฒติ อิสฺสโร ฯ
โยโกจิ อตฺตโน สนฺตเกน วิภเวน อฑฺโฒ โหติ อยํ ปน
นเกวลํ อฑฺโฒเยว มหทฺธโน มหตา อปริมาณสงฺเขน ธเนน
สมนฺนาคโตติ อาห มหทฺธโนติ ฯ ภุญฺชิตพฺพโต ปริภุญฺชิตพฺพโต
วิเสสโต กามา โภคา นาม ฯ ตสฺมา ปญฺจกามคุณวเสน
มหนฺตา อุฬารา โภคา อสฺสาติ มหาโภโค ฯ มหนฺตํ
เสนาพลญฺเจว ถามพลญฺจ เอตสฺสาติ มหพฺพโล ฯ มหนฺโต
หตฺถิอสฺสาทิวาหโน เอตสฺสาติ มหาวาหโน ฯ มหนฺตํ วิชิตํ รฏฺฐํ
เอตสฺสาติ มหาวิชิโต ฯ ปริปุณฺณโกสโกฏฺฐาคาโรติ โกโส วุจฺจติ
ภณฺฑาคารสารคพฺโภ ฯ โกฏฺฐํ วุจฺจติ ธญฺญสฺส อาฏฺฐปนฏฺ-
ฐานํ ฯ โกฏฺฐภูตํ อาคารํ โกฏฺฐาคารํ ฯ นิทหิตฺวา ฐปิเตน ธเนน
ปริปุณฺณโกโส ธญฺญานญฺจ ปริปุณฺณโกฏฺฐาคาโรติ อตฺโถ ฯ
อถวา จตุพฺพิโธ โกโส หตฺถี อสฺสา รถา รฏฺฐนฺติ[๑] ฯ ยถา
หิ อสิโน ติกฺขภาวปริปาลโก ปริจฺฉโท โกโสติ วุจฺจติ เอวํ
รญฺโญ ติกฺขภาวปริปาลกตฺตา จตุรงฺคินี เสนา โกโสติ วุจฺจติ ฯ
ติวิธํ โกฏฺฐาคารํ ธนโกฏฺฐาคารํ ธญฺญโกฏฺฐาคารํ วตฺถโกฏฺฐา-
คารนฺติ ฯ ตํ สพฺพมฺปิ ปริปุณฺณมสฺสาติ ปริปุณฺณโกสโกฏฺฐา-
คาโร ฯ จตุรงฺคินึ เสนนฺติ หตฺถิอสฺสรถปตฺติสงฺขาเตหิ จตูหิ องฺเคหิ
สมนฺนาคตํ เสนํ ฯ สนฺนยฺหิตฺวาติ จมฺมปฏิมุญฺจนาทีหิ[๒] สนฺนาหํ

๑. ม. จตุพฺพิโธ โกโส หตฺถิอสฺสรถปตฺตีนนฺติ ฯ ๒. วมฺมปฏิมุญฺจนาทีหีติ ภเวยฺย ฯ จมฺมํ
หิ ผลกํ โหติ น สนฺนาโห ฯ

[ม. ว. ท. ๓๒๒ ส. ต. ๒๕๙]

กาเรตฺวา ฯ อพฺภุยฺยาสีติ อภิอุยฺยาสิ ฯ อภิมุโข หุตฺวา นิกฺขมีติ อตฺโถ ฯ เอกสงฺฆาตมฺปีติ เอกปฺปหารมฺปิ ฯ โธวนนฺติ โธวนุทกํ ฯ ปริเนตฺวาติ นีหริตฺวา ฯ อนตฺถโทติ วตฺตพฺเพ ทการสฺส ตการํ กตฺวา อนตฺถโตติ วุตฺตนฺติ อาห อถวาติอาทึ ฯ

[๒๐๒] วคฺคภาเวน วา ปุถุ นานา สทฺโท อสฺสาติ ปุถุสทฺโท ฯ สมชโนติ ภณฺฑเนน สมชฺฌาสโย ชโน ฯ ตตฺถาติ ตสฺมึ ชนกาเย ฯ อหํ พาโลติ น มญฺญิตฺถาติ พาลลกฺขเณ ฐิโตปิ อหํ พาโลติ น มญฺญิ ฯ ภิยฺโย จาติ อตฺตโน พาลภาวสฺส อชานนโต ภิยฺโย จ ฯ ภณฺฑนสฺส อุปริ โผโฏ วิย สงฺฆเภทสฺส อตฺตโน การณภาวมฺปิ อุปฺปชฺชมานํ น มญฺญิตฺถ นาญฺญาสิ ฯ กลหวเสน ปวตฺตวาจาเยว โคจรา เอเตสนฺติ วาจาโคจรา ฯ มุขายามนฺติ วิวทนวเสน มุขํ อายาเมตฺวา ภาณิโน ฯ ตํ น ชานนฺตีติ ตํ กลหํ น ชานนฺติ ฯ กลหํ กโรนฺโต จ ตํ น ชานนฺโต นาม นตฺถิ ฯ ยถา ปน น ชานนฺติ ตํ ทสเสตุํ อาห เอวํ สาทีนโว อยนฺติ ฯ อยํ กลโห นาม อตฺตโน ปเรสญฺจ อตฺถหาปนโต อนตฺถุปฺปาทนโต ทิฏฺเฐว ธมฺเม สมฺปราเย จ สาทีนโว สโทโสติ อตฺโถ ฯ ตํ น ชานนฺตีติ ตํ กลหํ น ชานนฺติ ฯ กถํ น ชานนฺตีติ อาห เอวํ สาทีนโว อยนฺติ ฯ เอวํ สาทีนโว อยํ กลโหติ เอวํ ตํ กลหํ น ชานนฺตีติ อตฺโถ ฯ อกฺโกจฺฉิ มนฺติอาทีสุ ฯ อกฺโกจฺฉีติ อกฺโกสิ ฯ อวธีติ

[ม. ว. ท. ๓๒๒-๓๕ ส. ต. ๒๕๙-๖๐]

ปหริ ฯ อชินีติ กูฏสกฺขึ โอตารเณน วา วาทปฏิวาเทน วา กรณุตฺตริยกรเณน วา อเชสิ ฯ อหาสีติ มม สนฺตกํ ปตฺตาทีสุ กิญฺจิเทว อวหริ ฯ เย จ ตนฺติ เยเกจิ เทวา วา มนุสฺสา วา คหฏฺฐา วา ปพฺพชิตา วา ตํ อกฺโกจฺฉิ มนฺติอาทิวตฺถุกํ โกธํ สกฏธูรํ วิย นทฺธินา ปูติมจฺฉาทีนิ วิย จ กุสาทีหิ ปุนปฺปุนํ เวเฐนฺตา อุปนยฺหนฺติ อุปนาหวเสน อนุพนฺธนฺติ เตสํ สกึ อุปฺปนฺนํ เวรํ น สมฺมติ น วูปสมฺมตีติ อตฺโถ ฯ เย ตํ น อุปนยฺหนฺตีติ อสติอมนสิการวเสน วา กมฺมปจฺจเวกฺขณวเสน วา เย ตํ อกฺโกสาทิวตฺถุกํ โกธํ ตยาปิ โกจิ นิทฺโทโส ปุริมภเว อกฺกุฏฺโฐ ภวิสฺสติ ปหโฏ ภวิสฺสติ กูฏสกฺขึ โอตาเรตฺวา ชิโต ภวิสฺสติ กสฺสจิ เต ปสยฺห กิญฺจิ อจฺฉินฺนํ ภวิสฺสติ ตสฺมา นิทฺโทโส หุตฺวาปิ อกฺโกสาทีนิ ปาปุณาสีติ เอวํ น อุปนยฺหนฺติ เตสํ ปมาเทน อุปฺปนฺนมฺปิ เวรํ อิมินา อนุปนยฺหเนน นิรินฺธโน วิย ชาตเวโท อุปสมฺมติ ฯ น หิ เวเรน เวรานีติ ยถา หิ เขฬสิงฺฆาณิกาทิอสุจิมกฺขิตํ ฐานํ เตเหว อสุจีหิ โธวนฺโต สุทฺธํ นิคฺคนฺธํ กาตุํ น สกฺโกติ อถโข ตํ ฐานํ ภิยฺโยโส มตฺตาย อสุทฺธตรญฺจ ทุคฺคนฺธตรญฺจ โหติ เอวเมว อกฺโกสนฺตํ ปจฺจกฺโกสนฺโต ปหรนฺตํ ปฏิปหรนฺโต เวเรน เวรํ วูปสเมตุํ น สกฺโกติ อถโข ภิยฺโย เวรเมว กโรติ ฯ อิติ เวรานิ นาม เวเรน กิสฺมิญฺจิปิ กาเล น สมฺมนฺติ อถโข วฑฺฒนฺติเยว ฯ อเวเรน จ สมฺมนฺตีติ

[ม. ว. ท. ๓๓๕-๖ ส. ต. ๒๖๐]

ยถา ปน ตานิ เขฬาทีนิ อสุจีนิ วิปฺปสนฺเนน อุทเกน โธวิยมานานิ นสฺสนฺติ ตํ ฐานํ สุทฺธํ โหติ นิคฺคนฺธํ เอวเมว อเวเรน ขนฺติเมตฺโตทเกน โยนิโสมนสิกาเรน ปฏิสงฺขาเนน ปจฺจเวกฺขเณน เวรานิ วูปสมฺมนฺติ ปฏิปฺปสฺสมฺภนฺติ อภาวํ คจฺฉนฺติ ฯ เอส ธมฺโม สนนฺตโนติ เอส อเวเรน เวรวูปสมนสงฺขาโต โปราณโก ธมฺโม สพฺเพสํ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธขีณาสวานํ คตมคฺโค ฯ น ชานนฺตีติ อนิจฺจสญฺญํ น ปจฺจุปฏฺฐาเปนฺตีติ อธิปฺปาโย ฯ ตโต สมฺมนฺติ เมธคาติ ตโต ตสฺมา การณา เมธคา กลหา สมฺมนฺติ วูปสมํ คจฺฉนฺติ ฯ กถํ เต สมฺมนฺตีติ อาห เอวํ หีติอาทึ ฯ ตตฺถ เอวํ หิ เต ชานนฺตาติ เต ปณฺฑิตา มยํ มจฺจุสมีปํ คจฺฉามาติ เอวํ ชานนฺตา ฯ โยนิโสมนสิการํ อุปฺปาเทตฺวา เมธคานํ กลหานํ วูปสมาย ปฏิปชฺชนฺติ อถ เนสํ ตาย ปฏิปตฺติยา เต เมธคา สมฺมนฺตีติ อธิปฺปาโย ฯ เตสมฺปิ โหติ สงฺคตีติ เย มาตาปิตูนํ อฏฺฐีนิ ฉินฺทนฺติ ปาเณ หรนฺติ ควาทีนิ จ ปสยฺห คณฺหนฺติ เอวํ รฏฺฐํ วิลุมฺปมานานํ เตสมฺปิ สงฺคติ โหติ กิมงฺคํ ปน ตุมฺหากํ น สิยาติ อธิปฺปาโย ฯ วณฺณาวณฺณทีปนตฺถํ วุตฺตาติ พาลสหายตาย อิเม ภิกฺขู กลหปฺปสุตา ปณฺฑิตสหายานํ ปน อิทํ น สิยาติ ปณฺฑิตสหายสฺส พาลสหายสฺส จ วณฺณาวณฺณทีปนตฺถํ วุตฺตา ฯ นิปกนฺติ เนปกฺกปญฺญาย สมนฺนาคตํ ฯ สาธุวิหาริธีรนฺติ ภทฺทกวิหาริปณฺฑิตํ ฯ ปากฏปริสฺสเย ปฏิจฺ-

[ม. ว. ท. ๓๓๖ ส. ต. ๒๖๐-๑]

ฉนฺนปริสุสเย จ อภิภวิตฺวาติ สีหพฺยคฺฆาทโย ปากฏปริสฺสเย ราคภยโทสภยาทโย ปฏิจฺฉนฺนปริสฺสเย จาติ สพฺเพว ปริสฺสเย อภิภวิตฺวา ฯ เอกกา จรึสูติ อิทํ รชฺชํ นาม มหนฺตํ ปมาทฏฺ-ฐานํ กึ อมฺหากํ รชฺเชน การิเตนาติ รฏฺฐํ ปหาย ตโตว มหาอรญฺญํ ปวิสิตฺวา ตาปสปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา จตูสุ อิริยา-ปเถสุ เอกกา จรึสูติ อตฺโถ ฯ เอกสฺส จริตํ เสยฺโยติ ปพฺพ-ชิตสฺส ปพฺพชิตกาลโต ปฏฺฐาย เอกีภาวาภิรตสฺส เอกกสฺเสว จริตํ เสยฺโยติ อตฺโถ ฯ นตฺถิ พาเล สหายตาติ จูฬสีลํ มชฺฌิมสีลํ มหาสีลํ ทส กถาวตฺถูนิ เตรส ธุตคุณา วิปสฺสนา-ญาณํ จตฺตาโร มคฺคา จตฺตาริ ผลานิ ติสฺโส วิชฺชา ฉ อภิญฺญา อมตมหานิพฺพานนฺติ อยํ สหายตา นาม ฯ สา พาลํ นิสฺสาย อธิคนฺตุํ น สกฺกาติ นตฺถิ พาเล สหายตา ฯ มาตงฺโค อรญฺเญ มาตงฺครญฺเญติ สรโลเปน สนฺธิ ฯ มาตงฺครญฺโญติปิ ปาโฐ ฯ อรญฺญโก มาตงฺโค วิยาติ อตฺโถ ฯ มาตงฺคสทฺเทเนว หตฺถิ-ภาวสฺส วุตฺตตฺตา นาควจนํ ตสฺส มหนฺตาธิวจนนฺติ[๑] อาห นาโคติ มหนฺตาธิวจนเมตนฺติ ฯ มหนฺตปริยาโยปิ หิ นาคสทฺโท โหติ เอตํ นาคสฺส นาเคน อีสาทนฺตสฺส หตฺถิโนติอาทีสุ[๒] ฯ

[๒๐๓] พาลกโลณการามคาโมติ อุปาลิคหปติสฺส เอวํนามโก โภคคาโม ฯ เตนุปสงฺกมีติ ธมฺมเสนาปติมหาโมคฺคลฺลานตฺเถเรสุ

๑. ม. มหตฺตวิภาวนตฺถนฺติ ฯ ๒.วิ. มหา. ๕/๓๔๒. ขุ. อุ. ๒๕/๑๓๖.

[ม. ว. ท. ๓๓๖ ส. ต. ๒๖๑]

วา อสีติมหาสาวเกสุ วา อนฺตมโส ธมฺมภณฺฑาคาริกํ อานนฺทตฺ-
เถรมฺปิ กญฺจิ อนามนฺเตตฺวา สยเมว ปตฺตจีวรํ อาทาย
อนีกนิสฺสโฏ หตฺถี วิย ยูถนิสฺสโฏ กาฬสีโห วิย วาตจฺฉินฺโน
วลาหโก วิย จ เอโกว อุปสงฺกมิ ฯ กสฺมา อุปสงฺกมิ ฯ
คเณ กิรสฺส อาทีนวํ ทิสฺวา เอกวิหารึ ภิกฺขุํ ปสฺสิตุกามตา
อุทปาทิ ฯ ตสฺมา สีตาทิปีฬิโต อุณฺหาทีนิ ปฏฺฐยมาโน วิย
อุปสงฺกมิ ฯ อถวา ภควตา โส อาทีนโว ปเคว ปริญฺญาโต ฯ
น เตน สตฺถา นิพฺพิณฺโณ ฯ ตสฺมึ ปน อนฺโตวสฺเส เกจิ
พุทฺธเวเนยฺยา นาเหสุํ ฯ เตน อญฺญตฺถ คมนํ เตสํ ภิกฺขูนํ
ทมนุปาโยติ ปาริเลยฺยกํ อุทฺทิสฺส คจฺฉนฺโต เอกวิหารึ อายสฺมนฺตํ
ภคุํ สมฺปหํเสตุํ ตตฺถ คโต ฯ เอวํ คเตว สตฺถริ ปญฺจสตา
ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อาหํสุ อาวุโส อานนฺท สตฺถา เอกโกว
คโต มยํ อนุพนฺธิสฺสามาติ ฯ อาวุโส ยทา ภควา สามํ
เสนาสนํ สํสาเมตฺวา ปตฺตจีวรํ อาทาย อนามนฺเตตฺวา อุปฏฺฐาเก
อนปโลเกตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ อทุติโย คจฺฉติ ตทา เอกจารํ จริตุํ
ภควโต อชฺฌาสโย สาวเกน นาม สตฺถุ อชฺฌาสยานุรูปํ
ปฏิปชฺชิตพฺพํ ตสฺมา น อิเมสุ ทิวเสสุ ภควา อนุคนฺตพฺโพติ
นิวาเรสิ ฯ สยมฺปิ นานุคญฺฉิ ฯ ธมฺมิยา กถายาติ เอกีภาเว
อานิสํสปฏิสํยุตฺตาย ธมฺมกถาย ฯ เยน ปาจีนวํสทาโยติ ตตฺถ
กสฺมา อุปสงฺกมิ ฯ ยถา นาม ชิฆจฺฉิตสฺส โภชเน ปิปาสิตสฺส
[ม. ว. ท. ๓๓๗ ส. ต. ๒๖๑]

ปานีเย สีเตน ผุฏฺฐสฺส อุณฺเห อุณฺเหน ผุฏฺฐสฺส สีเต ทุกฺขิตสฺส สุเข อภิรุจิ อุปฺปชฺชติ เอวเมว ภควโต โกสมฺพิเก ภิกฺขู อญฺญมญฺญํ วิวาทาปนฺเน อสมคฺควาสํ วสนฺเต ทิสฺวา สมคฺควาสํ วสนฺเต อาวชฺเชนฺตสฺส อิเม ตโย กุลปุตฺตา อาปาถํ อาคมึสุ ฯ อถ เน ปคฺคณฺหิตุกาโม อุปสงฺกมิ ฯ เอวายํ ปฏิปตฺติ อนุกฺกเมน โกสมฺพิกานํ ภิกฺขูนํ วินยนุปาโย โหตีติ ฯ วิหรนฺตีติ สามคฺคีรสํ อนุภวมานา วิหรนฺติ ฯ ทายปาโลติ อรญฺญปาโล ฯ โส อรญฺญํ ยถา อิจฺฉิติจฺฉิตปฺปเทเสน มนุสฺสา ปวิสิตฺวา ตตฺถ ปุปฺผํ วา ผลํ วา นิยฺยาสํ วา ทพฺพสมฺภารํ วา น หรนฺติ เอวํ วติยา ปริกฺขิตฺตสฺส ตสฺส อรญฺญสฺส โยชิเต ทฺวาเร นิสีทิตฺวา ตํ อรญฺญํ รกฺขติ ปาเลติ ฯ ตสฺมา ทายปาโลติ วุตฺโต ฯ อตฺตกามรูปา วิหรนฺตีติ อตฺตโน หิตกามยมานสภาวา[๑] หุตฺวา วิหรนฺติ ฯ โย หิ อิมสฺมึ สาสเน ปพฺพชิตฺวาปิ เวชฺชกมฺมํ ทูตกมฺมํ ปหิณคมนาทีนํ วเสน เอกวีสติ-อเนสนาหิ ชีวิตํ กปฺเปติ อยํ อนตฺตกามรูโป นาม ฯ โย ปน อิมสฺมึ สาสเน ปพฺพชิตฺวา เอกวีสติอเนสนํ ปหาย จตุ-ปาริสุทฺธิสีเล ปติฏฺฐาย พุทฺธวจนํ อุคฺคณฺหิตฺวา สปฺปายธุตงฺคํ อธิฏฺฐาย อฏฺฐตฺตึสาย อารมฺมเณสุ จิตฺตรุจิยํ กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา คามนฺตํ ปหาย อรญฺญํ ปวิสิตฺวา สมาปตฺติโย นิพฺพตฺเตตฺวา

๑. หิตํ กามยมานสภาวาติปิ ทิสฺสติ ฯ

[ม. ว. ท. ๓๓๗ ส. ต. ๒๖๑]

วิปสฺสนาย กมฺมํ กุรุมาโน วิจรติ อยํ อตฺตกาโม นาม ฯ
เตปิ ตโย กุลปุตฺตา เอวรูปา อเหสุํ ฯ เตน วุตฺตํ อตฺตกามรูปา
วิหรนฺตีติ ฯ มา เตสํ อผาสุมกาสีติ เตสํ อผาสุกํ มา อกาสีติ
ภควนฺตํ วาเรสิ ฯ เอวํ กิรสฺส อโหสิ อิเม กุลปุตฺตา สมคฺคา
วิหรนฺติ เอกจฺจสฺส จ คตฏฺฐาเน ภณฺฑนกลหวิวาทา วตฺตนฺติ
ติขิณสิงฺโค จณฺฑโคโณ วิย โอวิชฺฌนฺโต วิจรติ อเถกมคฺเคน
ทฺวินฺนํ คมนํ น โหติ กทาจิ อยมฺปิ เอวํ กโรนฺโต อิเมสํ
กุลปุตฺตานํ สมคฺควาสํ ภินฺเทยฺย ปาสาทิโก จ ปเนส สุวณฺณ-
วณฺโณ รสคิทฺโธ มญฺเญ คตกาลโต ปฏฺฐาย ปณีตทายกานํ
อตฺตโน อุปฏฺฐากานํ วณฺณกถนาทีหิ อิเมสํ กุลปุตฺตานํ
อปฺปมาทวิหารํ ภินฺเทยฺย วสนฏฺฐานานิ จาปิ เอเตสํ กุลปุตฺตานํ
นิพทฺธานิ ปริจฺฉินฺนานิ ติสฺโสว ปณฺณสาลา ตโย จงฺกมา
ตีณิ ทิวาฏฺฐานานิ ตีณิ มญฺจปีฐานิ อยมฺปน สมโณ มหากาโย
วุฑฺฒตโร มญฺเญ ภวิสฺสติ โส อกาเลน อิเม กุลปุตฺเต
เสนาสนา วุฏฺฐาเปสฺสติ เอวํ สพฺพถาปิ เอเตสํ อผาสุ ภวิสฺส-
ตีติ ฯ ตํ อนิจฺฉนฺโต มา เตสํ อผาสุมกาสีติ ภควนฺตํ วาเรสิ ฯ
กิมฺปเนส ชานนฺโต วาเรสิ อชานนฺโตติ ฯ สมฺมาสมฺพุทฺโธ หิ
นาม ยทา อเนกภิกฺขุสหสฺสปริวาโร พฺยามปฺปภาย อสีติอนุพฺยญฺ-
ชเนหิ ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณสิริยา จ พุทฺธานุภาวํ ทสฺเสนฺโต
วิจรติ ตทา โก เอโสติ อปุจฺฉิตฺวาว ชานิตพฺโพ โหติ ฯ

[ม. ว. ท. ๓๓๘ ส. ต. ๒๖๑]

ตทา ปน ภควา มาสุ โกจิ มม พุทฺธานุภาวํ อญฺญาสีติ ตถารูเปน อิทฺธาภิสงฺขาเรน สพฺพํปิ ตํ พุทฺธานุภาวํ จีวรคพฺเภน วิย ปฏิจฺฉาเทตฺวา วาลหกคพฺเภน ปฏิจฺฉนฺโน จนฺโท วิย สยเมว ปตฺตจีวรมาทาย อญฺญาตกเวเสน อคมาสิ ฯ อิติ ตํ อชานนฺโตว ทายปาโล นิวาเรสิ ฯ เอตทโวจาติ เถโร กิร มา สมณาติ ทายปาลสฺส กถํ สุตฺวา จินฺเตสิ มยํ ตโย ชนา อิธ วิหราม อญฺโญ ปพฺพชิโต นาม นตฺถิ อยญฺจ ทายปาโล ปพฺพชิเตน วิย สทฺธึ กเถติ โก นุ โข ภวิสฺสตีติ ทิวาฏฺฐานโต อุฏฺฐาย ทฺวาเร ฐตฺวา มคฺคํ โอโลเกนฺโต ภควนฺตํ อทฺทส ฯ ภควาปิ เถรสฺส สห ทสฺสเนเนว สรีโรภาสํ มุญฺจิ ฯ อสีติอนุพฺยญฺชน-วิราชิตา พฺยามปฺปภา ปสาริตสุวณฺณปโฏ วิย วิโรจิตฺถ ฯ เถโร อยํ ทายปาโล ผณกตอาสีวิสํ คีวายํ คเหตุํ หตฺถํ ปสาเรนฺโต วิย โลเก อคฺคปุคฺคเลน สทฺธึ กเถนฺโตว น ชานาติ อญฺญตรภิกฺขุนา วิย สทฺธึ กเถตีติ นิวาเรนฺโต เอตํ มา อาวุโส ทายปาลาติอาทิวจนํ อโวจ ฯ เตนุปสงฺกมีติ กสฺมา ภควโต ปจฺจุคฺคมนํ อกตฺวาว อุปสงฺกมิ ฯ เอวํ กิรสฺส อโหสิ มยํ ตโย ชนา สมคฺควาสํ วสาม สจาหํ เอกโกว ปจฺจุคฺคมนํ กริสฺสามิ สมคฺควาโส นาม น ภวิสฺสติ ปิยมิตฺเต คเหตฺวาว ปจฺจุคฺคมนํ กริสฺสามิ ยถา จ ภควา มยฺหํ ปิโย เอวํ สหายานมฺปิ เม ปิโยติ เตหิ สทฺธึ ปจฺจุคฺคมนํ กาตุกาโม สยํ

[ม. ว. ฑ. ๓๓๘ ส. ต. ๒๖๑]

อกตฺวา อุปสงฺกมิ ฯ เกจิ ปน เตสํ เถรานํ ปณฺณสาลทฺวาเร จงฺกมนโกฏิยา ภควโต อาคมนมคฺโค โหติ ตสฺมา เถโร เตสํ สญฺญํ ททมาโนว คโตติ วทนฺติ ฯ อภิกฺกมถาติ อิโต อาคจฺฉถ ฯ ปาเท ปกฺขาเลสีติ วิกสิตปทุมสนฺนิเภหิ ชาลหตฺเถหิ มณิวณฺณํ อุทกํ คเหตฺวา สุวณฺณวณฺเณสุ ปิฏฺฐิปาเทสุ อุทกํ อาสิญฺจิตฺวา ปาเทน ปาทํ ฆํสนฺโต ปกฺขาเลสิ ฯ พุทฺธานํ กาเย รโชชลฺลํ นาม น อุปลิมฺปติ กสฺมา ปกฺขาเลสีติ ฯ ตสฺส สรีรสฺส อุตฺตุคฺคหณตฺถํ เตสญฺจ จิตฺตสมฺปหํสนตฺถํ อมฺเหหิ อภิหเฏน อุทเกน ภควา ปาเท ปกฺขาเลสิ ปริโภคํ อกาสีติ เตสํ ภิกฺขูนํ พลวโสมนสฺสวเสน จิตฺตํ ปณีตํ[1] โหติ ตสฺมา ปกฺขาเลสิ ฯ อายสฺมนฺตํ อนุรุทฺธํ ภควา เอตทโวจาติ โส กิร เตสํ วุฑฺฒตโร ตสฺส สงฺคเห กเต เสสานํ กโตว โหตีติ เถรญฺเญว เอตํ กจฺจิ โว อนุรุทฺธาติอาทิวจนํ อโวจ ฯ อนุรุทฺธาติ วา เอกเสสนเยน วุตฺตํ วิรูเปกเสสสฺสาปิ อิจฺฉิตพฺพตฺตา ฯ เอวญฺจ กตฺวา พหุวจนนิทฺเทโสปิ สมตฺถิโต โหติ ฯ กจฺจีติ ปุจฺฉนตฺเถ นิปาโต ฯ โวติ สามิวจนํ ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ กจฺจิ อนุรุทฺธา ตุมฺหากํ ขมนียํ อิริยาปโถ โว ขมติ กจฺจิ ยาปนียํ กจฺจิ โว ชีวิตํ ยาเปติ ฆฏิยติ กจฺจิ ปิณฺฑิเกน น กิลมถ กจฺจิ ตุมฺหากํ สุลภปิณฺฑํ สมฺปตฺเต โว ทิสฺวา มนุสฺสา อุฬุงฺกยาคุํ วา

๑. ม. ปีณิตํ ฯ

[ม. ว. ท. ๓๓๘ ส. ต. ๒๖๑]

กฏจฺฉุภิกฺขํ วา ทาตพฺพํ มญฺญนฺตีติ ภิกฺขาจารวตฺตํ ปุจฺฉติ ฯ
กสฺมา ฯ ยสฺมา ปจฺจเยน อกิลมนฺเตน สกฺกา สมณธมฺโม
กาตุํ ฯ วตฺตเมว วา เอตํ ปพฺพชิตานํ ฯ อถ เตน ปฏิวจเน
ทินฺเน อนุรุทฺธา ตุมฺเห ราชปพฺพชิตา มหาปุญฺญา มนุสฺสา
ตุมฺหากํ อรญฺเญ วสนฺตานํ อทตฺวา กสฺส อญฺญสฺส ทาตพฺพํ
มญฺญิสฺสนฺติ ตุมฺเห ปน เอตํ ภุญฺชิตฺวา กึ นุ โข มิคโปตกา
วิย อญฺญมญฺญํ ฆเฏนฺตา วิหรถ อุทาหุ สามคฺคีภาโว โว
อตฺถีติ สามคฺคีรสํ ปุจฺฉนฺโต กจฺจิ ปน โว อนุรุทฺธา สมคฺคาติ-
อาทิมาห ฯ ตตฺถ ขีโรทกีภูตาติ ยถา ขีรญฺจ อุทกญฺจ
อญฺญมญฺญํ สํสนฺทติ วิสุํ น โหติ เอกตฺตํ วิย อุเปติ กจฺจิ
เอวํ สามคฺคีวเสน เอกตฺตุปคตจิตฺตุปฺปาทา วิย วิหรถาติ ปุจฺฉติ ฯ
ปิยจกฺขูหีติ เมตฺตจิตฺตํ ปจฺจุปฏฺฐเปตฺวา โอโลกนโต ปิยภาว-
ทีปกานิ จกฺขูนิ ปิยจกฺขูนิ นาม กจฺจิ ตถารูเปหิ จกฺขูหิ
อญฺญมญฺญํ ปสฺสนฺตา วิหรถาติ ปุจฺฉติ ฯ ตคฺฆาติ เอกํสตฺเถ
นิปาโต ฯ เอกํเสน มยํ ภนฺเตติ วุตฺตํ โหติ ฯ ยถากถํ ปนาติ
เอตฺถ ยถาติ นิปาตมตฺตํ ฯ กถนฺติ การณปุจฺฉา ฯ กถํ ปน
ตุมฺเห เอวํ วิหรถ เกน การเณน วิหรถ ตํ เม การณํ
พฺรูหีติ วุตฺตํ โหติ ฯ เมตฺตํ กายกมฺมนฺติ เมตฺตจิตฺตวเสน ปวตฺตํ
กายกมฺมํ ฯ อาวิ เจว รโห จาติ สมฺมุขา เจว ปรมฺมุขา จ ฯ
อิตเรสุปิ เอเสว นโย ฯ ตตฺถ สมฺมุขา กายวจีกมฺมานิ สหวาเส

[ม. ว. ท. ๓๓๘ ส. ต. ๒๖๑]

ลพฺภนฺติ ฯ อิตรานิ วิปฺปวาเส ฯ มโนกมฺมํ สพฺพตฺถ ลพฺภติ ฯ
ยํ หิ สเหว วสนฺเตสุ เอเกน มญฺจปีฐํ วา ทารุภณฺฑํ วา
มตฺติกาภณฺฑํ วา พหิ ทุนฺนิกฺขิตฺตํ โหติ ตํ ทิสฺวา เกนิทํ
วลญฺชิตนฺติ อวตฺวา อกตฺวา อตฺตนา ทุนฺนิกฺขิตฺตํ วิย คเหตฺวา
ปฏิสาเมนฺตสฺส ปฏิชคฺคิตพฺพยุตฺตกํ วา ปน ฐานํ ชคฺคนฺตสฺส
สมฺมุขา เมตฺตํ กายกมฺมํ นาม โหติ ฯ เอกสฺมึ ปกฺกนฺเต เตน
ทุนฺนิกฺขิตฺตํ เสนาสนปริกฺขารํ ตเถว นิกฺขิปนฺตสฺส ปฏิชคฺคิตพฺพ-
ยุตฺตํ วา ปน ฐานํ ชคฺคนฺตสฺส ปรมฺมุขา เมตฺตํ กายกมฺมํ
นาม โหติ ฯ สห วสนฺตสฺส ปน เถเรหิ สทฺธึ มธุรํ สมฺโมทนีย-
กถํ ปฏิสนฺถารํ สาราณียกถํ ธมฺมกถํ สรภญฺญํ สากจฺฉํ
ปญฺหาปุจฺฉนํ ปญฺหาวิสฺสชฺชนนฺติ เอวมาทิกรเณ สมฺมุขา เมตฺตํ
วจีกมฺมํ นาม โหติ ฯ เถเรสุ ปน ปกฺกนฺเตสุ มยฺหํ ปิยสหาโย
นนฺทิยตฺเถโร กิมิลตฺเถโร เอวํ สีลสมฺปนฺโน เอวํ อาจารสมฺปนฺโนติ-
อาทิคุณกถเน ปรมฺมุขา เมตฺตํ วจีกมฺมํ นาม โหติ ฯ มยฺหํ
ปิยมิตฺโต นนฺทิยตฺเถโร กิมิลตฺเถโร อเวโร โหตุ อพฺยาปชฺโฌ
โหตุ สุขีติ เอวํ สมนฺนาหรโต ปน สมฺมุขาปิ ปรมฺมุขาปิ เมตฺตํ
มโนกมฺมํ โหติเยว ฯ นานา หิ โข โน ภนฺเต กายาติ อยํ หิ
กาโย ปิฏฺฐํ วิย มตฺติกา วิย จ โอมทฺทิตฺวา เอกโต กาตุํ น
สกฺกา ฯ เอกญฺจ ปน มญฺเญ จิตฺตนฺติ จิตฺตํ ปน โน อตฺตโน
วิย อญฺญมญฺญสฺส หิตภาเวน อเภทภาเวน อวิโรธภาเวน

[ม. ว. ท. ๓๓๘-๙ ส. ต. ๒๖๑]

สมคฺคภาเวน เอกเมวาติ ทสฺเสติ ฯ กถมฺปเนเต สกํ จิตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา
อิตเรสํ จิตฺตวเสน วตฺตึสูติ ฯ เอกสฺส ปตฺเต มลํ อุฏฺฐหติ
เอกสฺส จีวรํ กิลิฏฺฐํ โหติ เอกสฺส ปริภณฺฑกมฺมํ โหติ ฯ
ตตฺถ ยสฺส ปตฺเต มลํ อุฏฺฐิตํ เตน มมาวุโส ปตฺเต มลํ
อุฏฺฐิตํ ปจิตุํ วฏฺฏตีติ วุตฺเต อิตโร มยฺหํ จีวรํ กิลิฏฺฐํ ตํ
โธวิตพฺพํ มยฺหํ ปริภณฺฑํ กาตพฺพนฺติ อวตฺวา อรญฺญํ ปวิสิตฺวา
ทารูนิ อาหริตฺวา ภินฺทิตฺวา ฉินฺทิตฺวา ปตฺตกฏาเห พหลตนุ-
มตฺติกาหิ เลปํ กตฺวา ปตฺตํ ปจิตฺวา ตโต ปรํ จีวรํ วา
โธวติ ปริภณฺฑํ วา กโรติ ฯ มมาวุโส จีวรํ กิลิฏฺฐํ โธวิตุํ
วฏฺฏตีติ มม ปณฺณสาลา อุกฺลาปา ปริภณฺฑํ กาตุํ วฏฺฏตีติ
ปฐมตรํ อาโรจิเตปิ เอเสว นโย ฯ อิทานิ เตสํ อปฺปมาทลกฺขณํ
ปุจฺฉนฺโต กจฺจิ ปน โว อนุรุทฺธาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ โวติ
นิปาตมตฺตํ ฯ ปจฺจตฺตวจนํ วา ฯ กจฺจิ ตุมฺเหติ อตฺโถ ฯ๔
อมฺหากนฺติ อมฺเหสุ ตีสุ ชเนสุ ฯ ปิณฺฑาย ปฏิกฺกมตีติ คาเม
ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺจาคจฺฉติ ฯ อวกฺการปาตินฺติ อติเรกปิณฺฑปาตํ
อปเนตฺวา ฐปนตฺถาย เอกํ สมุคฺคปาตึ โธวิตฺวา ฐเปติ ฯ โย
ปจฺฉาติ เต กิร เถรา น เอกโตว ภิกฺขาจารํ ปวิสนฺติ ฯ ผลสมาปตฺติรตา
เหเต ปาโตว สรีรปฏิชคฺคนํ กตฺวา วตฺตปฏิปตฺตึ ปูเรตฺวา
เสนาสนํ ปวิสิตฺวา กาลปริจฺเฉทํ กตฺวา ผลสมาปตฺตึ อปฺเปตฺวา
นิสีทนฺติ ฯ เตสุ โย ปฐมตรํ นิสินฺโน อตฺตโน กาลปริจฺเฉท-

[ม. ว. ป. ๓๓๙ ส. ต. ๒๖๑]

วเสน ปรมตรํ อุฏฺฐาติฯ โส ปิณฺฑาย จริตฺวา ปฏินิวตฺโต ภตฺตกิจฺจฏฺฐานํ อาคนฺตฺวา ชานาติ เทฺว ภิกฺขู ปจฺฉโต อหํ ปฐมํ อาคโตติฯ อถ ปตฺตํ ปิทหิตฺวา อาสนปญฺญาปนาทีนิ กตฺวา ยทิ ปตฺเต ปฏิวิสมตฺตเมว โหติ นิสีทิตฺวา ภุญฺชติ ยทิ อติเรกํ โหติ อวกฺการปาติยํ ปกฺขิปิตฺวา ปาตึ ปิธาย ภุญฺชติฯ กตภตฺตกิจฺโจ ปตฺตํ โธวิตฺวา นิโรทกํ กตฺวา ถวิกาย โอสาเปตฺวา ปตฺตจีวรํ คเหตฺวา อตฺตโน วสนฏฺฐานํ ปวิสติฯ ทุติโยปิ อาคนฺตฺวาว ชานาติ เอโก ปฐมํ อาคโต เอโก ปจฺฉโตติฯ โส สเจ ปตฺเต ภตฺตํ ปมาณเมว โหติ ภุญฺชติ สเจ มนฺทํ อวกฺการปาติโต คเหตฺวา ภุญฺชติ สเจ อติเรกํ โหติ อวกฺการปาติยํ ปกฺขิปิตฺวา ปมาณเมว ภุญฺชิตฺวา ปุริมตฺเถโร วิย วสนฏฺฐานํ ปวิสติฯ ตติโยปิ อาคนฺตฺวาว ชานาติ เทฺว ปฐมํ อาคตา อหํ ปจฺฉิโมติฯ โสปิ ทุติยตฺเถโร วิย ภุญฺชิตฺวา กตภตฺตกิจฺโจ ปตฺตํ โธวิตฺวา นิโรทกํ กตฺวา ถวิกาย โอสาเปตฺวา อาสนานิ อุกฺขิปิตฺวา ปฏิสาเมติฯ ปานียฆเฏ วา ปริโภชนียฆเฏ วา อวเสสอุทกํ ฉฑฺเฑตฺวา ฆเฏ นิกฺกุชฺชิตฺวา อวกฺการปาติยํ สเจ อวเสสภตฺตํ โหติ ตํ วุตฺตนเยน หริตฺวา ปาตึ โธวิตฺวา ปฏิสาเมติ ภตฺตคฺคํ สมฺมชฺชติฯ โส กจวรํ ฉฑฺเฑตฺวา สมฺมชฺชนึ อุกฺขิปิตฺวา อุปจิกาหิ มุตฺตฏฺฐาเน ฐเปตฺวา ปตฺตจีวรํ อาทาย วสนฏฺฐานํ ปวิสติฯ อิทํ เถรานํ พหิวิหาเร

[ม. ว. ท. ๓๔๐ ส. ต. ๒๖๑]

อรญฺเญ ภตฺตกิจฺจกรณฏฺฐาเน โภชนสาลาย วตฺตํ ฯ อิทํ สนฺธาย โย ปจฺฉาติอาทิ วุตฺตํ ฯ โย ปสฺสตีติอาทิ ปน เนสํ อนฺโตวิหาเร วตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ตตฺถ วจฺจฆฏนฺติ อาจมนกุมฺภึ ฯ ริตฺตนฺติ ริตฺตกํ ฯ ตุจฺฉนฺติ ตสฺเสว เววจนํ ฯ อวิสยฺหนฺติ อุกฺขิปิตุํ อสกฺกุเณยฺยํ อติภาริกํ ฯ หตฺถวิกาเรนาติ หตฺถสญฺญาย ฯ เต กิร ปานียฆฏาทีสุ ยงฺกิญฺจิ ตุจฺฉกํ คเหตฺวา โปกฺขรณึ คนฺตฺวา อนฺโต จ พหิ จ โธวิตฺวา อุทกํ ปริสฺสาเวตฺวา ตีเร ฐเปตฺวา อญฺญํ ภิกฺขุํ หตฺถวิกาเรน อามนฺเตนฺติ ฯ อุทฺทิสฺส วา อโนทฺทิสฺส วา สทฺทํ น กโรนฺติ ฯ กสฺมา อุทฺทิสฺส น กโรนฺติ ฯ ตํ หิ ภิกฺขุํ สทฺโท พาเธยฺยาติ ฯ กสฺมา อโนทฺทิสฺส น กโรนฺติ ฯ อโนทฺทิสฺส สทฺเท ทินฺเน อหํ ปุเร อหํ ปุเรติ เทฺวปิ นิกฺขเมยฺยุํ ตโต ทฺวีหิ กตฺตพฺพกมฺเม ตติยสฺส กมฺมจฺเฉโท ภเวยฺย ฯ สํยตปทสทฺโท ปน หุตฺวา อปรสฺส ภิกฺขุโน ทิวาฏฺฐานสนฺติกํ คนฺตฺวา เตน ทิฏฺฐภาวํ ญตฺวา หตฺถสญฺญํ กโรติ ฯ ตาย สญฺญาย อิตโร อาคจฺฉติ ฯ ตโต เทฺว ชนา หตฺเถน หตฺถํ สํสิพฺพนฺตา ทฺวีสุ หตฺเถสุ ฐเปตฺวา อุฏฺฐาเปนฺติ ฯ ตํ สนฺธายาห หตฺถวิกาเรน ทุติยํปิ อามนฺเตตฺวา หตฺถวิลงฺฆเกน อุปฏฺฐาเปมาติ ฯ ปญฺจาหิกํ โข ปนาติ จาตุทฺทเส ปณฺณรเส อฏฺฐมิยนฺติ อิทํ ตาว ปกติธมฺมสฺสวนเมว ฯ ตํ อขณฺฑํ กตฺวา ปญฺจเม ปญฺจเม ทิวเส เทฺว เถรา นาติวิกาเล นหายิตฺวา

[ม. ว. ท. ๓๔๐ ส. ต. ๒๖๑]

อนุรุทฺธตฺเถรสฺส วสนฏฺฐานํ คจฺฉนฺติ ฯ ตตฺถ ตโยปิ นิสีทิตฺวา ติณฺณํ ปิฏกานํ อญฺญตรสฺมึ อญฺญมญฺญํ ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ อญฺญมญฺญํ วิสฺสชฺเชนฺติ ฯ เตสํ เอวํ กโรนฺตานํเยว อรุโณ อุคฺคจฺฉติ ฯ ตํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํ ฯ เอตฺตาวตา เถเรน ภควตา อปฺปมาทลกฺขณํ ปุจฺฉิเตน ปมาทฏฺฐาเนสฺเยว อปฺปมาทลกฺขณํ วิสฺสชฺชิตํ โหติ ฯ อญฺเญสํ หิ ภิกฺขูนํ ภิกฺขาจารปวิสนกาโล นิกฺขมนกาโล นิวาสนปริวตฺตนํ จีวรปารุปนํ อนฺโตคาเม ปิณฺฑาย จรณํ ธมฺมกถนํ อนุโมทนํ อนฺโตคามโต นิกฺขมิตฺวา ภตฺตกิจฺจ-กรณํ ปตฺตโธวนํ ปตฺตโอสาปนํ ปตฺตจีวรปฏิสามนนฺติ ปปญฺจ-กรณฏฺฐานานิ เอตานิ ฯ ตสฺมา เถโร อมฺหากํ เอตฺตกํ ฐานํ มุญฺจิตฺวา วิสฺสฏฺฐกถาปวตฺตเนน กมฺมฏฺฐาเน ปมชฺชนฏฺฐานานิ ตตฺถาปิ มยํ ภนฺเต กมฺมฏฺฐานวิรุทฺธํ น ปฏิปชฺชามาติ อญฺเญสํ ปมาทฏฺฐาเนสฺเยว สิกฺขาปฺปตฺตํ อตฺตโน อปฺปมาทลกฺขณํ วิสฺสชฺเชสิ ฯ อิมินาว เอตานิ ฐานานิ มุญฺจิตฺวา อญฺญตฺถ วิหารสมาปตฺตีนํ อวลญฺชนวเสน ปมาทกาโล นาม อมฺหากํ นตฺถีติ ทีเปติ ฯ ธมฺมิยา กถายาติ สมคฺควาเส อานิสํสปฏิสํยุตฺตาย ธมฺมกถาย ฯ อนุปุพฺเพน จาริกํ จรมาโนติ อนุกฺกเมน คามนิคมปฏิปาฏิยา จาริกํ จรมาโน ฯ เยน ปาริเลยฺยกํ ตทวสรีติ เอกโกว เยน ปาริเลยฺยกคาโม ตํ อวสริ ฯ ปาริเลยฺยกคามวาสิโนปิ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา ภควโต ทานํ ทตฺวา ปาริเลยฺยกคามสฺส

[ม. ว. ท. ๓๔๐ ส. ต. ๒๖๑]

อวิทูเร รกฺขิตวนสณฺโฑ นาม อตฺถิ ภควโต ปณฺณสาลํ กตฺวา เอตฺถ วสตูติ ยาจิตฺวา วาสยึสุ ฯ ภทฺทสาโลติ ปน ตตฺเถโก มนาโป ลฏฺฐิโก สาลรุกฺโข ฯ ภควา ตํ คามํ อุปนิสฺสาย วนสณฺเฑ ปณฺณสาลาย สมีเป ตสฺมึ รุกฺขมูเล วิหาสิ ฯ เตน วุตฺตํ ปาริเลยฺยเก วิหรติ รกฺขิตวนสณฺเฑ ภทฺทสาลมูเลติ ฯ

[๒๐๔] อถโข ภควโต รโหคตสฺสาติอาทิ ภควโต วิเวกสุขปจฺจเวกฺขณทสฺสนํ ฯ อากิณฺโณ น ผาสุํ วิหาสินฺติ สมฺพาธปฺปตฺโต อากิณฺโณ วิหาสึ ฯ กิมฺปน ภควโต สมฺพาโธ อตฺถิ สํสคฺโค วาติ ฯ นตฺถิ น หิ โกจิ ภควนฺตํ อนิจฺฉาย อุปสงฺกมิตุํ สกฺโกติ ฯ ทุราสทา หิ พุทฺธา ภควนฺโต สพฺพตฺถ จ อนุปลิตฺตา ฯ หิเตสิตาย ปน สตฺเตสุ อนุกมฺปํ อุปาทาย มุตฺโต โมเจสฺสามีติ ปฏิญฺญานุรูปํ จตุโรฆนิตฺถรณตฺถํ อฏฺฐนฺนํ ปริสานํ อตฺตโน สนฺติกํ กาเลน กาลํ อุปสงฺกมนํ อธิวาเสติ สยญฺจ มหากรุณาสมุสฺสาหิโต กาลญฺญู หุตฺวา ตตฺถ อุปสงฺกมีติ อิทํ สพฺพพุทฺธานํ อาจิณฺณํ ฯ นายมิธ อากิณฺณวิหาโรติ อธิปฺเปโต ฯ อิธ ปน เตหิ กลหการเกหิ โกสมฺพิกภิกฺขูหิ สทฺธึ เอกวิหาเร วาสํ ตทา วิเนตพฺพาภาวโต อากิณฺณวิหารํ กตฺวา วุตฺตํ อหํ โข ปุพฺเพ อากิณฺโณ น ผาสุํ วิหาสินฺติ ฯ เตเนวาห เตหิ โกสมฺพิเกหิ ภิกฺขูหิ ภณฺฑนการเกหีติอาทึ ฯ ทหรโปตเกหีติ

[ม. ว. ท. ๓๔๐-๑ ส. ต. ๒๑๖]

ทหเรหิ หตฺถิโปตเกหิ ฯ เย ภิงฺกาติปิ วุจฺจนฺติ ฯ เตหีติ หตฺถิ-
อาทีหิ ฯ กทฺทโมทกานีติ กทฺทมมิสฺสานิ อุทกานิ ฯ โอคาหาติ
เอตฺถ โอคาหนฺติปิ ปาลิ ฯ อสฺสาติ หตฺถินาคสฺส ฯ อุปนิ-
ฆํสนฺติโยติ ฆฏฺเฏนฺติโย ฯ อุปฆํสิยมาโนปิ อตฺตโน โอฬารภาเวน
น กุชฺฌติ ฯ เตน ตา ฆํเสนฺติเยว ฯ วูปกฏฺโฐติ วิปกฏฺโฐ
ทูรีภูโต ฯ ยูถาติ หตฺถิฆฏาย ฯ เยน ภควา เตนุปสงฺกมีติ
โส กิร หตฺถินาโค ยูถวาเส อุกฺกณฺฐิโต ตํ วนสณฺฑํ ปวิฏฺโฐ
ตตฺถ ภควนฺตํ ทิสฺวา ฆฏสหสฺเสน นิพฺพาปิตสนฺตาโป วิย นิพฺพุโต
หุตฺวา ปสนฺนจิตฺโต ภควโต สนฺติเก อฏฺฐาสิ ฯ ตโต ปฏฺฐาย
วตฺตสีเส ฐตฺวา ภทฺทสาลสฺส ปณฺณสาลาย จ สมนฺตโต
อปฺปหริตํ กตฺวา สาขาภงฺเคน สมฺมชฺชติ ภควโต มุขโธวนํ เทติ
นหาโนทกํ อาหรติ ทนฺตกฏฺฐํ เทติ อรญฺญโต มธุรานิ
ผลาผลานิ อาหริตฺวา สตฺถุ อุปนาเมติ ฯ สตฺถา ตานิ ปริภุญฺชติ ฯ
เตน วุตฺตํ โสณฺฑาย ภควโต ปานียํ ปริโภชนียํ อุปฏฺฐาเปตีติ-
อาทิ ฯ โส กิร หตฺถินาโค โสณฺฑาย ทารูนิ อาหริตฺวา
อญฺญมญฺญํ ฆํสิตฺวา อคฺคึ อุฏฺฐาเปตฺวา ทารูนิ ชาเลตฺวา
ตตฺถ ปาสาณขณฺฑานิ ตาเปตฺวา ตานิ ทณฺฑเกหิ วฏฺเฏตฺวา
โสณฺฑิยํ ขิปิตฺวา อุทกสฺส ตตฺตภาวํ ญตฺวา ภควโต สนฺติกํ
อุปคนฺตฺวา ติฏฺฐติ ฯ ภควา หตฺถินาโค มม นหานํ อิจฺฉตีติ
ตตฺถ คนฺตวา นหานกิจฺจํ กโรติ ฯ ปานีเยปิ เอเสว นโย ฯ

[ม. ว. ท. ๓๔๑ ส. ต. ๒๖๑]

ตสฺมึ ปน สีตเล ชาเต อุปสงฺกมติ ฯ ตํ สนฺธาย วุตฺตํ โสณฺฑาย ภควโต ปานียํ ปริโภชนียํ อุปฏฺฐาเปตีติ ฯ อตฺตโน จ ปวิเวกํ วิทิตฺวาติ เกหิจิ อนากิณฺณภาวลทฺธํ กายวิเวกํ ชานิตฺวา ฯ อิตเร ปน วิเวกา ภควโต สพฺพกาลํ วิชฺชนฺติเยว ฯ อิมํ อุทานํ อุทาเนสีติ อิมํ อตฺตโน หตฺถินาคสฺส จ วิเวกาภิรติยา สมานชฺฌาสยภาวทีปนํ อุทานํ อุทาเนสิ ฯ คาถาย ปน เอวมตฺถโยชนา เวทิตพฺพา ฯ เอตํ อีสาทนฺตสฺส รถอีสาสทิสทนฺตสฺส หตฺถินาคสฺส จิตฺตํ นาเคน พุทฺธานาคสฺส จิตฺเตน สเมติ สํสนฺทติ ฯ กถํ สเมตีติ เจ ฯ ยเทโก รมตี วเน ยสฺมา พุทฺธนาโค อหํ โข ปุพฺเพ อากิณฺโณ วิหาสินฺติ ปุริมํ อากิณฺณวิหารํ ชิคุจฺฉิตฺวา วิเวกํ อุปพฺรูหยมาโน อิทานิ ยถา เอโก อทุติโย วเน อรญฺเญ รมติ อภิรมติ เอวํ อยมฺปิ หตฺถินาโค ปุพฺเพ อตฺตโน หตฺถิอาทีหิ อากิณฺณวิหารํ ชิคุจฺฉิตฺวา อิทานิ เอโก อสหาโย วเน เอกวิหารํ รมติ อภินนฺทติ ตสฺมาสฺส จิตฺตํ นาเคน สเมติ ตสฺส จิตฺเตน สเมตีติ กตฺวา เอกีภาวรติยา เอกสทิสํ โหตีติ อตฺโถ ฯ

[๒๐๕] โย ปฏิพาเหยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺสาติ เอตฺถ โย เสนาสนารหสฺส เสนาสนํ ปฏิพาหติ ตสฺเสว อาปตฺติ ฯ กลหการกาทีนํ ปเนตฺถ โอกาโส นตฺถีติอาทิกํ สงฺฆสฺส กติกํ อาโรเปตฺวาน ปญฺญเปนฺตสฺส อหํ วุฑฺโฒติ ปสยฺห อตฺตนาว

[ม. ว. ท. ๓๔๑-๒ ส. ต. ๒๖๑-๒]

อตฺตโน ปญฺญเปตฺวา คณฺหนฺตํ ยุตฺติยา คณฺหถาติ วตฺวา วาเรนฺตสฺส จ นตฺถิ อาปตฺติ ภณฺฑนการกํ นิกฺกฑฺฒตีติอาทิวจนโต กุลทูสกสฺส ปพฺพาชนียกมฺมานุญฺญาย จ อิธ กลหวูปสมนตฺถํ อาคตานํ โกสมฺพิกานมฺปิ ภิกฺขูนํ ยถาวุฑฺฒมนฺติ อวตฺวา วิวิตฺเต อสติ วิวิตฺตํ กตฺวาปิ ทาตพฺพนฺติ วุตฺตตฺตา วิวิตฺตํ กตฺวา เทนฺตํ ปฏิพาหนฺตสฺเสว อาปตฺตีติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ น มูลา มูลํ คนฺตฺวาติ มูลโต มูลํ อคนฺตฺวา ฯ อตฺถโต อปคตาติ สามคฺคีสงฺขาตอตฺถโต อเปตา ฯ เยน ตํ ปจฺจตฺถิกา วเทยฺยุํ ตํ น หิ โหตีติ สมฺพนฺโธ ฯ อนปคตนฺติ การณโต อนเปตํ ฯ สการณนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ อุสฺสุยฺยายาติ อิมินาว โทสาคติ-คมนสฺส สงฺคหิตตฺตา อคติคมเนนาติ อวเสสาคติคมนํ ทสฺสิตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ อฏฺฐหิ ทูตงฺเคหีติ โสตา จ โหติ สาเวตา จ อุคฺคเหตา จ ธาเรตา จ วิญฺญาเปตา จ กุสโล จ สหิตาสหิตทสฺสโน จ อกลหการโก จาติ เอวํ วุตฺเตหิ อฏฺฐหิ ทูตงฺเคหิ ฯ เสสเมตฺถ ปาลิโต อฏฺฐกถาโต จ สุวิญฺเญยฺยเมว ฯ

โกสมฺพิกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

อิติ สมนฺตปาสาทิกาย วินยฏฺฐกถาย สารตฺถทีปนิยํ

มหาวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[ม. ว. ท. ๓๔๙-๕๕ ส. ต. ๒๖๒-๕]

จุลฺลวคฺควณฺณนา

จุลฺลวคฺเค

กมฺมกฺขนฺธกวณฺณนา

[๒๐๖] จุลฺลวคฺคสฺส ปฐเม กมฺมกฺขนฺธเก ตาว ฯ ยฏฺจึ ปเวสย กุนฺเต ปเวสยาติอาทีสุ วิย สหจรณฺญาเยน มญฺจา อุกฺกุฏฺจึ กโรนฺตีติอาทีสุ วิย นิสฺสิเตสุ นิสฺสยโวหารวเสน วา ปณฺฑุกโลหิตกนิสฺสิตา ปณฺฑุกโลหิตกสทฺเทน วุตฺตาติ อาห เตสํ นิสฺสิตกาปิ ปณฺฑุกโลหิตกาเตฺวว ปญฺญายนฺตีติ ฯ ปฏิวทถาติ ปฏิวจนํ เทถ ฯ ตีหิ องฺเคหิ สมนฺนาคตนฺติ ปจฺเจกํ สมุทิเตหิ ตีหิ วา องฺเคหิ สมนฺนาคตํ ฯ น หิ ติณฺณํเอว องฺคานํ สโมธาเนน อธมฺมกมฺมํ โหติ เอเกนปิ โหติเยว ฯ อปฺปฏิญฺญาย กตํ โหตีติ ลชฺชึ สนฺธาย วุตฺตนฺติ คณฺฐิปเทสุ กถิตํ ฯ นนุ จ อเทสนาคามินิยา อาปตฺติยา กตํ โหตีติ อิทํ ปรโต ตีหิ ภิกฺขเว องฺเคหิ สมนฺนาคตสฺส ภิกฺขุโน อากงฺขมาโน สงฺโฆ ตชฺชนียกมฺมํ กเรยฺย อธิสีเล สีลวิปนฺโน โหตีติ อิมินา วิรุชฺฌติ อเทสนาคามินี อาปนฺโน หิ อธิสีเล สีลวิปนฺโนติ วุจฺจตีติ ฯ ตตฺถ เกจิ วทนฺติ ตชฺชนียกมฺมสฺส วิเสเสน ภณฺฑนการกตฺตํ องฺคนฺติ

[จุลฺลวคฺคสฺส ปจโม ภาโค องฺเก ๑-๗ ส. ต. ๒๖๗]

อฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ตํ ปาลิยา อาคตนิทาเนน สเมติ ตสฺมา สพฺพตฺติเกสุปิ ภณฺฑนํ อาโรเปตฺวา ภณฺฑนปจฺจยา อาปนฺนาปตฺติวเสน อิทํ กมฺมํ กาตพฺพํ ตสฺมา อธิสีเล สีลวิปนฺโนติ เอตฺถาปิ ปุพฺพภาเค วา อปรภาเค วา โจทนาสารณาทิกาเล ภณฺฑนปจฺจยา อาปนฺนาปตฺติวเสเนว กาตพฺพํ นเกวลํ สงฺฆาทิเสสปจฺจยา กาตพฺพนฺติ ฯ อปเร ปน วทนฺติ อเทสนาคามินิยาติ อิทํ ปาราชิกาปตฺตึเยว สนฺธาย วุตฺตํ น สงฺฆาทิเสสํปิ ยํ ปน อฏฺฐกถายํ อเทสนาคามินิยาติ ปาราชิกาปตฺติยา วา สงฺฆาทิเสสาปตฺติยา วาติ วุตฺตํ ตตฺถ สงฺฆาทิเสสาปตฺติยา วาติ อตฺถุทฺธารวเสน วุตฺตํ อธิสีเล สีลวิปนฺโนติ จ อิทํ สงฺฆาทิเสสํเยว สนฺธาย วุตฺตํ น ปาราชิกํปิ ตสฺมา ปาราชิกาปตฺติปจฺจยา น ตชฺชนียกมฺมํ กาตพฺพํ ปโยชนาภาวา สงฺฆาทิเสสปจฺจยา กาตพฺพนฺติ อยมตฺโถ สิทฺโธ โหติ ฯ สุกฺกปกฺเข เทสนาคามินิยา อาปตฺติยา กตํ โหตีติ อิมินา วิรุชฺฌตีติ เจ ฯ น เอเกน ปริยาเยน สงฺฆาทิเสสสฺสาปิ เทสนาคามินีโวหารสมฺภวโตติ ฯ ตํ ยุตฺตํ วิย ทิสฺสติ ฯ โลมํ ปาเตนฺตีติอาทิ สมฺมาวตฺตนาย ปริยายวจนํ ฯ

[๒๐๗] นิยสฺสกมฺเม ฯ นิสฺสาย เต วตฺถพฺพนฺติ ครุนิสฺสยํ สนฺธาย วุตฺตํ น อิตรนฺติ เกนจิ ลิขิตํ ฯ คณฺฐิปเท ปน นิยสฺสกมฺมํ ยสฺมา พาลวเสน กริยติ ตสฺมา นิสฺสาย

[จ. ว. ป. ๗-๒๐ ส. ต. ๒๖๗-๙]

วตฺถุพฺพนฺติ นิสฺสยํ คาหาเปตพฺโพติ วุตฺตํ ฯ วีมํสิตฺวา ยุตฺตตรํ คเหตพฺพํ ฯ อปิสฺสูติ เอตฺถ สุอิติ นิปาตมตฺตํ ฯ ภิกฺขู อปิ นิจฺจพฺยาวฏา โหนฺตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ

[๒๐๘] ปพฺพาชนียกมฺเม ฯ เตนหิ ภิกฺขเว สงฺโฆ ปพฺพาชนียกมฺมํ ปฏิปฺปสฺสมฺเภตูติ อิทํ เตสุ วิพฺภมนฺเตสุปิ ปกฺกมนฺเตสุปิ สมฺมาวตฺตนฺเตเยว สนฺธาย วุตฺตํ

[๒๐๙] สุธมฺมวตฺถุสฺมึ ฯ มจฺฉิกาสณฺเฑติ เอวํนามเก นคเร ฯ ตตฺถ กิร จิตฺโต คหปติ ปญฺจวคฺคิยานํ อพฺภนฺตรํ มหานามตฺเถรํ ปิณฺฑาย จรมานํ ทิสฺวา ตสฺส อิริยาปเถ ปสีทิตฺวา ปตฺตํ อาทาย เคหํ ปเวเสตฺวา โภเชตฺวา ภตฺตกิจฺจาวสาเน ธมฺมกถํ สุณนฺโต โสตาปตฺติผลํ ปตฺวา อจลสทฺโธ หุตฺวา อมฺพาฏกวนํ นาม อตฺตโน อุยฺยานํ สงฺฆารามํ กาตุกาโม ตสฺส หตฺเถ อุทกํ ปาเตตฺวา นิยฺยาเทสิ ฯ ตสฺมึ ขเณ ปติฏฺฐิตํ พุทฺธสาสนนฺติ อุทกปริยนฺตํ กตฺวา มหาปฐวี กมฺปิ ฯ มหาเสฏฺฐี อุยฺยาเน มหาวิหารํ กาเรสิ ฯ ตตฺถายํ สุธมฺโม ภิกฺขุ อาวาสิโก อโหสิ ฯ ตํ สนฺธาย วุตฺตํ อายสฺมา สุธมฺโม มจฺฉิกาสณฺเฑ จิตฺตสฺส คหปติโน อาวาสิโก โหตีติอาทิ ฯ ตตฺถ ธุวภตฺติโกติ นิจฺจภตฺติโก ฯ อปเรน สมเยน จิตฺตสฺส คุณกถํ สุตฺวา ภิกฺขุสหสฺเสน สทฺธึ เทฺว อคฺคสาวกา ตสฺส สงฺคหํ กตฺตุกามา มจฺฉิกาสณฺฑํ อคมํสุ ฯ ตํ สนฺธาย วุตฺตํ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา

[จ. ว. ป. ๒๐-๕๗ ส.ต. ๒๖๙-๗๐]

เถราติอาทิ ฯ จิตฺโต คหปติ เตสํ อาคมนํ สุตฺวา อฑฺฒโยชนมตฺตํ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา เต อาทาย อตฺตโน วิหารํ ปเวเสตฺวา อาคนฺตุกวตฺตํ กตฺวา ภนฺเต โถกํ ธมฺมกถํ โสตุกาโมมฺหีติ ธมฺมเสนาปตึ ยาจิ ฯ อถ นํ เถโร อุปาสก อทฺธาเนนมฺหา กิลนฺตรูปา อปิจ โถกํ สุณาหีติ ตสฺส ธมฺมกถํ กเถสิ ฯ เตน วุตฺตํ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข จิตฺตํ คหปตึ อายสฺมา สารีปุตฺโต ธมฺมิยา กถาย สนฺทสฺเสสีติอาทิ ฯ โส เถรสฺส ธมฺมกถํ สุณนฺโตว อนาคามิผลํ ปาปุณิ ฯ นาสกฺขิ จิตฺตํ คหปตึ ขมาเปตุนฺติ โส ตตฺถ คนฺตฺวา คหปติ มยฺหเมเวโส โทโส ขมาหิ เมติ วตฺวาปิ นาหํ ขมามีติ เตน ปฏิกฺขิตฺโต มงฺกุภูโต ตํ ขมาเปตุํ นาสกฺขิ ฯ ปุนเทว สตฺถุ สนฺติกํ ปจฺจาคมาสิ ฯ สตฺถา นาสฺส อุปาสโก ขมิสฺสตีติ ชานนฺโตปิ มานตฺถทฺโธ เอส ตึสโยชนํ คนฺตฺวาว ปจฺจาคจฺฉตูติ ขมาปนุปายํ อนาจิกฺขิตฺวาว อุยฺโยเชสิ ฯ อถสฺส ปุน อาคตกาเล นีหตมานสฺส อนุทูตํ ทตฺวา คจฺฉ อิมินา สทฺธึ คนฺตฺวา อุปาสกํ ขมาเปหีติ วตฺวา สมเณน นาม มยฺหํ วิหาโร มยฺหํ นิวาสนฏฺฐานํ มยฺหํ อุปาสกา มยฺหํ อุปาสิกาโยติ มานํ วา อิสฺสา วา กาตุํ น วฏฺฏติ เอวํ กโรนฺตสฺส หิ อิจฺฉามานาทโย กิเลสา วฑฺฒนฺตีติ โอวทนฺโต

อสนฺตมฺภาวมิจฺเฉยฺย ปุเรกฺขารญฺจ ภิกฺขุสุ
อาวาเสสุ จ อิสฺสริยํ ปูชา ปรกุเลสุ จ

[จ. ว. ป. ๕๗-๗๐ ส. ต. ๒๗๐-๑]

มเมว กต มญฺญนฺตุ   คิหิปพฺพชิตา อุโภ

มเมวาติวสา อสฺสุ   กิจฺจากิจฺเจสุ กิสฺมิญฺจิ

อิติ พาลสฺส สงฺกปฺโป   อิจฺฉา มาโน จ วฑฺฒตีติ

ธมฺมปเท อิมา คาถา อภาสิ ฯ สุธมฺมตฺเถโรปิ อิมํ โอวาทํ สุตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปทกฺขิณํ กตฺวา เตน อนุทูเตน ภิกฺขุนา สทฺธึ คนฺตฺวา อุปาสกสฺส จกฺขุปเถ อาปตฺตึ ปฏิกริตฺวา อุปาสกํ ขมาเปสิ ฯ โส อุปาสเกน ขมามหํ ภนฺเต สเจ มยฺหํ โทโส อตฺถิ ขมถ เมติ ปฏิขมาปิโต สตฺถารา ทินฺนโอวาเท ฐตฺวา กติปาเหเนว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณิ ฯ

[๒๑๐] ตสฺสา อทสฺสเนเยว กมฺมํ กาตพฺพนฺติ ตสฺสา อทสฺสเนเยว อุกฺเขปนียกมฺมํ กาตพฺพํ ฯ ตชฺชนียาทิกมฺมํ ปน อาปตฺตึ อาโรเปตฺวา ตสฺสา อทสฺสเน อปฺปฏิกฺกมฺเม วา ภณฺฑน-การกาทิองฺเคหิ กาตพฺพํ ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมว ฯ

กมฺมกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา

[จ. ว. ป. ๗๑-๑๒๗ ส. ต. ๒๗๑-๒]

ปาริวาสิกกฺขนฺธกวณฺณนา

[๒๑๑] ปาริวาสิกกฺขนฺธเก ฯ นวกตรํ ปาริวาสิกนฺติ อตฺตโน นวกตรํ ปาริวาสิกํ ฯ ปาริวาสิกสฺส หิ อตฺตโน นวกตรํ ปาริวาสิกํ ฐเปตฺวา อญฺเญ มูลาย ปฏิกสฺสนารหมานตฺตารหมานตฺตจาริกอพฺภานารหาปิ ปกตตฺตฏฺฐาเนเยว ติฏฺฐนฺติ ฯ เตนาห อนฺตมโส มูลาย ปฏิกสฺสนารหาทีนํปีติ ฯ ปาเท ฆํเสนฺติ เอเตนาติ ปาทฆํสนํ สกฺขรกถลาทิ ฯ อนุชานามิ ภิกฺขเว ติสฺโส ปาทฆํสนิโย สกฺขรํ กถลํ สมุทฺทเผณกนฺติ หิ วุตฺตํ ฯ สทฺธิวิหาริกานมฺปิ สาทิยนฺตสฺสาติ สทฺธิวิหาริกานมฺปิ อภิวาทนาทึ สาทิยนฺตสฺส ฯ มา มํ คามปฺปเวสนํ อาปุจฺฉถาติ วุตฺเต อนาปุจฺฉาปิ คามํ ปวิสิตุํ วฏฺฏติ ฯ โย โย วุฑฺโฒติ ปาริวาสิเกสุ ภิกฺขูสุ โย โย วุฑฺโฒ ฯ นวกตรสฺส สาทิตุนฺติ ปาริวาสิกนวกตรสฺส อภิวาทนาทึ สาทิตุํ ฯ ตตฺเถวาติ สงฺฆนวกฏฺฐาเนเยว ฯ อตฺตโน ปาลิยา ปวาเรตพฺพนฺติ อตฺตโน วสฺสคฺเคน ปตฺตปาลิยา ปวาเรตพฺพํ น ปน สพฺเพสุ ปวาริเตสูติ อตฺโถ ฯ ยทิ ปน น คณฺหติ น วิสฺสชฺเชตีติ ยทิ ปุริมทิวเส อตฺตโน น คณฺหติ คเหตฺวา จ น วิสฺสชฺเชติ ฯ จตุสฺสาลภตฺตนฺติ โภชนสาลายํ ปฏิปาฏิยา ทิยฺยมานภตฺตํ ฯ หตฺถปาเส ฐิเตนาติ ทายกสฺส หตฺถปาเส ฐิเตน ฯ อญฺโญ สามเณโร น คเหตพฺโพติ อุปชฺฌาเยน หุตฺวา อญฺโญ สามเณโร น คเหตพฺโพ ฯ อุปชฺฌํ ทตฺวา คหิต-

[จ. ว. ป. ๑๗๘-๙ ส. ต. ๒๗๓-๕]

สามเณราปีติ ปกตตฺตกาเล อุปชฺฌํ ทตฺวา คหิตสามเณราปิ ฯ ลทฺธสมฺมติเกน อาณตฺโตปิ ครุธมฺเมหิ อญฺเญหิ วา โอวทิตุํ ลภตีติ อาห ปฏิพลสฺส วา ภิกฺขุสฺส ภาโร กาตพฺโพติ ฯ อาคตา ภิกฺขุนิโย วตฺตพฺพาติ สมฺพนฺโธ ฯ สวจนียนฺติ สโทสํ ฯ เชฏฺฐกฏฺฐานํ น กาตพฺพนฺติ ปธานฏฺฐานํ น กาตพฺพํ ฯ กินฺตนฺติ อาห ปาฏิโมกฺขุทฺเทสเกน วาติอาทึ ฯ รเชหิ หตา อุปหตา ภูมิ เอติสฺสาติ รโชหตภูมิ ฯ รโชกิณฺณภูมีติ อตฺโถ ฯ ปจฺจยนฺติ วสฺสาวาสิกลาภํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ เอกปสฺเส จตฺวาติ ปาลึ วิหาย ภิกฺขูนํ ปจฺฉโต จตฺวา ฯ เสนาสนํ น ลภตีติ เสยฺยา-ปริยนฺตภาคิตาย วสฺสคฺเคน คณฺหิตุํ น ลภติ ฯ อสฺสาติ ภเวยฺย ฯ อาคนฺตุเกน อาโรเจตพฺพํ อาคนฺตุกสฺส อาโรเจตพฺพนฺติ อวิเสเสน วุตฺตตฺตา สเจ เทฺว ปาริวาสิกา คตฏฺฐาเน อญฺญมญฺญํ ปสฺสนฺติ อุโภหิปิ อญฺญมญฺญสฺส อาโรเจตพฺพํ ฯ ยถา พหิ ทิสฺวา อาโรจิตสฺส ภิกฺขุโน วิหารํ อาคเตน ปุน อาโรจนกิจฺจํ นตฺถิ เอวํ อญฺญํ วิหารํ คเตนาปิ ตตฺถ ปุพฺเพ อาโรจิตสฺส ปุน อาโรจนกิจฺจํ นตฺถีติ วทนฺติ ฯ อวิเสเสนาติ ปาริวาสิกสฺส อุกฺขิตฺตกสฺส จ อวิเสเสน ฯ โอพทฺธนฺติ ปลิพุทฺธํ ฯ สหวาโสติ วุตฺตปฺปกาเร ฉนฺเน ปกตตฺเตน ภิกฺขุนา สทฺธึ สหสยนเมว อธิปฺเปตํ น เสสอิริยาปถกปฺปนํ ฯ เสสเมตฺถ สุวิญฺเญยฺยเมว ฯ

ปาริวาสิกกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[จ. ว. ป. ๑๒๙-๕๗ ส. ต. ๒๗๖-๘๕]

สมุจฺจยกฺขนฺธกวณฺณนา

[๒๑๒] สมุจฺจยกฺขนฺธเก ฯ วุตฺตนเยน วตฺตํ สมาทาตพฺพนฺติ ปาริวาสิกกฺขนฺธกวณฺณนายํ วุตฺตนเยน ทฺวีหิ ปเทหิ เอเกน วา สมาทาตพฺพํ ฯ เวทิยามีติ จิตฺเตน สมฺปฏิจฺฉิตฺวา สุขํ อนุภวามิ ฯ น ตปฺปจฺจยา อหํ ทุกฺขิโตติ อธิปฺปาโย ฯ วุตฺตนเยเนว สงฺฆมชฺเฌ นิกฺขิปิตพฺพนฺติ ปาริวาสิกกฺขนฺธเก วุตฺตนเยน มานตฺตํ นิกฺขิปามิ วตฺตํ นิกฺขิปามีติ อิเมหิ ทฺวีหิ เอเกน วา นิกฺขิปิตพฺพํ ฯ ตสฺส อาโรเจตฺวา นิกฺขิปิตพฺพนฺติ อนาโรจเนน วตฺตเภททุกฺกฏปริโมจนตฺถํ วุตฺตํ ฯ เทฺว เลฑฺฑุปาเต อติกฺกมิตฺวาติ ภิกฺขูนํ สชฺฌายนสทฺทสวนุปจารวิชหนตฺถํ วุตฺตํ ฯ มหามคฺคโต โอกฺกมฺมาติ มคฺคปฏิปนฺนภิกฺขูนํ อุปจารวิชหนตฺถํ ฯ คุมฺเพน วา วติยา วา ปฏิจฺฉนฺนฏฺฐาเนติ ทสฺสนุปจารวิชหนตฺถํ ฯ อนิกฺขิตฺตวตฺเตน อนฺโตอุปจารคตานํ สพฺเพสํปิ อาโรเจตพฺพตฺตา อยํ นิกฺขิตฺตวตฺตสฺส ปริหาโรติ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ นิกฺขิตฺตวตฺตสฺสาติ วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา ปริวสนฺตสฺสาติ อตฺโถ ฯ อยํ ปเนตฺถ เถรสฺส อธิปฺปาโย วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา ปริวสนฺตสฺส อุปจารคตานํ สพฺเพสํ อาโรจนกิจฺจํ นตฺถิ ทิฏฺฐรูปานํ สุตสทฺทานํ อาโรเจตพฺพํ อทิฏฺฐอสุตานํปิ อนฺโตทฺวาทสหตฺถคตานํ อาโรเจตพฺพํ อิทํ วตฺตํ นิกฺขิปิตฺวา ปริวสนฺตสฺส ลกฺขณนฺติ ฯ

[จ. ว. ป. ๑๖๐-๒๑๘ ส. ต. ๒๘๗-๘]

สติเยว อนฺตราเย อนฺตรายิกสญฺญี ฉาเทติ อจฺฉนฺนา โหติ ฯ
อนฺตรายิกสฺส ปน อนฺตรายิกสญฺญาย ฉาทยโต อจฺฉนฺนาวาติปิ
ปาโจ ฯ อเวรีติ หิตกาโม ฯ อุทฺธสฺเต อรุเณติ อุฏฺฐิเต
อรุเณ ฯ สุทฺธสฺส สนฺติเกติ สภาคสงฺฆาทิเสสํ อนาปนฺนสฺส
สนฺติเก ฯ วตฺถุนฺติ อสุจิโมจนาทิวีติกฺกมํ ฯ สุกฺกวิสฏฺฐีติ วตฺถุ
เจว โคตฺตญฺจาติ สุกฺกวิสฏฺฐีติ อิทํ อสุจิโมจนลกฺขณสฺส วีติกฺ-
กมสฺส ปกาสนโต วตฺถุ เจว โหติ สชาติยสาธารณวิชาติยวินิวตฺต-
สภาวาย สุกฺกวิสฏฺฐิยาเอว ปกาสนโต โคตฺตญฺจ โหตีติ อตฺโถ ฯ
ตํ ตายตีติ หิ โคตฺตํ ฯ สงฺฆาทิเสโสติ นามญฺเจว อาปตฺติ
จาติ สงฺฆาทิเสโสติ เตน เตน วีติกฺกเมน อาปนฺนสฺส อาปตฺติ
นิกายสฺส นามปฺปกาสนโต นามญฺเจว โหติ อาปตฺติสภาวตฺตา
อาปตฺติ จ ฯ ตทนุรูปํ กมฺมวาจํ กตฺวา มานตฺตํ ทาตพฺพนฺติ
สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ อยํ อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ เอกํ อาปตฺตึ
อาปชฺชิ สญฺเจตนิกํ สุกฺกวิสฏฺฐึ เอกาหปฏิจฺฉนฺนํ โส สงฺฆํ
เอกิสฺสา อาปตฺติยา สญฺเจตนิกาย สุกฺกวิสฏฺฐิยา เอกาหปฏิจฺฉนฺนาย
เอกาหปริวาสํ ยาจิ สงฺโฆ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน เอกิสฺสา
อาปตฺติยา สญฺเจตนิกาย สุกฺกวิสฏฺฐิยา เอกาหปฏิจฺฉนฺนาย
เอกาหปริวาสํ อทาสิ โส ปริวุฏฺฐปริวาโส อยํ อิตฺถนฺนาโม
ภิกฺขุ เอกํ อาปตฺตึ อาปชฺชิ สญฺเจตนิกํ สุกฺกวิสฏฺฐึ
อปฺปฏิจฺฉนฺนํ โส สงฺฆํ ตาสํ อาปตฺตีนํ สญฺเจตนิกานํ สุกฺก-
[จ. ว. ป. ๒๑๘ ส. ต. ๒๙๐-๙]

วิสฏฺฐีนํ ปฏิจฺฉนฺนาย จ อปฺปฏิจฺฉนฺนาย จ ฉารตฺตํ มานตฺตํ ยาจติ ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ สงฺโฆ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน ทฺวินฺนํ อาปตฺตีนํ สญฺเจตนิกานํ สุกฺกวิสฏฺฐีนํ ปฏิจฺฉนฺนาย จ อปฺปฏิจฺฉนฺนาย จ ฉารตฺตํ มานตฺตํ ทเทยฺย เอสา ญตฺติ สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ ฯเปฯ โส ปริวุฏฺฐปริวาโส อยํ อิตฺถนฺนาโม ภิกฺขุ เอกํ อาปตฺตึ อาปชฺชิ สญฺเจตนิกํ สุกฺก-วิสฏฺฐึ อปฺปฏิจฺจนฺนํ โส สงฺฆํ ตาสํ อาปตฺตีนํ ฯ เป ฯ ยาจติ สงฺโฆ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน ทฺวินฺนํ อาปตฺตีนํ สญฺเจตนิกานํ สุกฺกวิสฏฺฐีนํ ปฏิจฺฉนฺนาย จ อปฺปฏิจฺฉนฺนาย จ ฉารตฺตํ มานตฺตํ เทติ ยสฺสายสฺมโต ขมติ อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน ทฺวินฺนํ อาปตฺตีนํ สญฺเจตนิกานํ สุกฺกวิสฏฺฐีนํ ปฏิจฺฉนฺนาย จ อปฺปฏิจฺ-ฉนฺนาย จ ฉารตฺตํ มานตฺตสฺส ทานํ โส ตุณฺหสฺส ยสฺส นกฺขมติ โส ภาเสยฺย ทุติยมฺปิ เอตมตฺถํ วทามิ ตติยมฺปิ เอตมตฺถํ วทามิ ทินฺนํ สงฺเฆน อิตฺถนฺนามสฺส ภิกฺขุโน ทฺวินฺนํ อาปตฺตีนํ สญฺเจตนิกานํ สุกฺกวิสฏฺฐีนํ ปฏิจฺฉนฺนาย จ อปฺปฏิจฺ-ฉนฺนาย จ ฉารตฺตํ มานตฺตํ ขมติ สงฺฆสฺส ตสฺมา ตุณฺหี เอวเมตํ ธารยามีติ เอวํ กมฺมวาจํ กตฺวา มานตฺตํ ทาตพฺพํ ฯ จิณฺณมานตฺตสฺส จ อิมินาว นเยน กมฺมวาจํ โยเชตฺวา อพฺภานํ กาตพฺพํ ฯ อญฺญสฺมินฺติ สุทฺธนฺตปริวาสวเสน อาปตฺติวุฏฺฐานโต อญฺญสฺมึ ฯ ทสสตํ อาปตฺติโย รตฺติสตํ

[จ. ว. ป. ๒๑๘ ส. ต. ๒๙๙]

ฉาทยิตฺวาติ โยเชตพฺพํ ฯ

[๒๑๓] อตฺตโน สีมํ โสเธตฺวา วิหารสีมายาติ วิหาเร พทฺธสีมเมว สนฺธาย วุตฺตํ ฯ วิหารุปจารโตปิ เทฺว เลฑฺฑุปาตา อติกฺกมิตพฺพาติ ภิกฺขุวิหารํ สนฺธาย วทติ คามุปจาราติกฺกเมเนว ภิกฺขุนีวิหารุปจาราติกฺกมสฺส สิทฺธตฺตา ฯ วิหารสฺส จาติ ภิกฺขุวิหารสฺส ฯ คามสฺสาติ น วุตฺตนฺติ คามสฺส อุปจารํ มุญฺจิตุํ วฏฺฏตีติ น วุตฺตํ ตสฺมา คามุปจาเรปิ วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโย ฯ ตตฺเถว ฐานํ ปจฺจาสีสนฺตีติ ภิกฺขูนํ ฐานํ ปจฺจาสีสนฺติ ฯ ปริวาสวตฺตาทีนนฺติ ปริวาสนิสฺสยปฏิปฺปสฺสทฺธิอาทีนํ ฯ ยุตฺตตรํ ทิสฺสตีติ อิมินา อนิกฺขิตฺตวตฺตภิกฺขุนา วิย ภิกฺขุนิยาปิ อนฺโตอุปจารสีมคตานํเยว อาโรเจตพฺพํ น คาเม ฐิตานํปิ คนฺตฺวา อาโรเจตพฺพนฺติ ทีเปติ ฯ ตสฺมึ คาเมติ ยสฺมึ คาเม ภิกฺขุนูปสฺสโย โหติ ตสฺมึ คาเม ฯ พหิอุปจารสีมาย ฐตฺวาติ อุปจารสีมโต พหิ ฐตฺวา ฯ สมฺมนฺนิตฺวา ทาตพฺพาติ เอตฺถ สมฺมนฺนิตฺวา ทินฺนาย สหวาเสปิ รตฺติจฺเฉโท น โหติ ฯ วิสุํ มานตฺตํ จริตพฺพนฺติ มูลาย ปฏิกสฺสนํ อกตฺวา วิสุํ กมฺมวาจาย มานตฺตํ คเหตฺวา จริตพฺพํ ฯ เอกาปตฺติมูลกนฺติ เอกา อาปตฺติ เอกาหปฏิจฺฉนฺนา เอกา อาปตฺติ ทฺวีหปฏิจฺฉนฺนาติอาทินา วุตฺตนยํ สนฺธาย วทติ ฯ อาปตฺติวฑฺฒนกนฺติ เอกา อาปตฺติ เอกาหปฏิจฺฉนฺนา เทฺว อาปตฺติโย ทฺวีหปฏิจฺฉนฺนาติอาทินา วุตฺตํ

[จ. ว. ป. ๒๑๘ ส. ต. ๓๐๑-๑๑]

อาปตฺติวฏฺฐานนยํ สนฺธาย ฯ ถุลฺลจฺจยาทีหิ มิสฺสกนฺติ เอกวตฺถุมฺหิ ปุพฺพภาเค อาปนฺนถุลฺลจฺจยทุกฺกเฏหิ มิสฺสกํ ฯ มกฺขธมฺโม นาม ฉาเทตุกามตา ฯ สมฺพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชติ ปริมาณํปีติอาทิ ชาติวเสเนกวจนํ ภาวนปฺปสก-นิทฺเทโส วา ฯ เสสเมตฺถ ปาลิโต อฏฺฐกถาโต จ สุวิญฺเญยฺยเมว ฯ

สมุจฺจยกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[จ. ว. ป. ๒๑๙-๙๘ ส. ต. ๒๑๒-๓]

สมถกฺขนฺธกวณฺณนา

[๒๑๔] สมถกฺขนฺธเก ฯ สญฺญาเปตีติ เอตฺถ สํสทฺทุปปโท ญาสทฺโท โตสนวิสิฏฺเฐ อวโพธเน วตฺตตีติ อาห ปริโตเสตฺวา ชานาเปตีติ ฯ เทสนามตฺตเมเวตนฺติ ปญฺจิมานีติ เอตํ เทสนามตฺตํ ฯ สติเวปุลฺลปฺปตฺตสฺส ขีณาสวสฺส ทาตพฺโพ วินโย สติวินโย ฯ อมุฬฺหสฺส ทาตพฺโพ วินโย อมุฬฺหวินโย ฯ ปฏิญฺญาเตน กรณํ ปฏิญฺญาตกรณํ ฯ ติณวตฺถารกสทิสตฺตาติ ตํสทิสตาย ตพฺโพหาโรติ ทสฺเสติ ยถา เอส พฺรหฺมทตฺโตติ ฯ

[๒๑๕] วิวาทาธิกรณสฺส กึ มูลนฺติอาทีสุ วิวาทมูลานีติ วิวาทสฺส มูลานิ ฯ โกธโนติ กุชฺฌนลกฺขเณน โกเธน สมนฺนาคโต ฯ อุปนาหีติ เวรอปฺปฏินิสฺสคฺคลกฺขเณน อุปนาเหน สมนฺนาคโต ฯ อคารโวติ คารววิรหิโต ฯ อปฺปติสฺโสติ อปฺปติสฺสโย อนีจวุตฺติ ฯ เอตฺถ ปน โย ภิกฺขุ สตฺถริ ธรมาเน ตีสุ กาเลสุ อุปฏฺฐานํ น ยาติ สตฺถริ อนุปาหเน จงฺกมนฺเต สอุปาหโน จงฺกมติ นีเจ จงฺกเม จงฺกมนฺเต อุจฺเจ จงฺกเม จงฺกมติ เหฏฺฐา วสนฺเต อุปริ วสติ สตฺถุ ทสฺสนฏฺฐาเน อุโภ อํเส ปารุปติ ฉตฺตํ ธาเรติ อุปาหนํ ธาเรติ นหายติ อุจฺจารํ วา ปสฺสาวํ วา กโรติ ปรินิพฺพุเต วา ปน เจติยํ วนฺทิตุํ น คจฺฉติ เจติยสฺส ปญฺญายนฏฺฐาเน สตฺถุ ทสฺสนฏฺฐาเน วุตฺตํ

[จ. ว. ป. ๒๙๙-๓๓๖ ส. ต. ๓๑๔-๙]

สพฺพํ กโรติ อญฺเญหิ จ ภิกฺขูหิ กสฺมา เอวํ กโรสิ น อิทํ วฏฺฏติ สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส นาม ลชฺชิตุํ วฏฺฏตีติ วุตฺเต ตุณฺหี โหติ กึ พุทฺโธ พุทฺโธติ วทสีติ ภณติ[๑] อยํ สตฺถริ อคารโว นาม ฯ โย ปน ธมฺมสฺสวเน สงฺฆุฏฺเฐ สกฺกจฺจํ น คจฺฉติ สกฺกจฺจํ ธมฺมํ น สุณาติ นิทฺทายนฺโต วา สลฺลปนฺโต วา นิสีทติ สกฺกจฺจํ น คณฺหาติ น วาเจติ กึ ธมฺเม อคารวํ กโรสีติ วุตฺเต ตุณฺหี โหติ ธมฺโม ธมฺโมติ วิรวสิ กึ ธมฺโม นามาติ วทติ อยํ ธมฺเม อคารโว นาม ฯ โย ปน เถเรน ภิกฺขุนา อนชฺฌิฏฺโฐ ธมฺมํ เทเสติ อุทฺทิสติ ปญฺหํ กเถติ วุฑฺเฒ ภิกฺขู ฆฏฺเฏนฺโต คจฺฉติ ติฏฺฐติ นิสีทติ ทุสฺสปลฺลตฺถิกํ วา หตฺถปลฺลตฺถิกํ วา กโรติ สงฺฆมชฺเฌ อุโภ อํเส ปารุปติ ฉตฺตํ อุปาหนํ ธาเรติ ภิกฺขุสงฺฆสฺส ลชฺชิตุํ วฏฺฏตีติ วุตฺเตปิ ตุณฺหี โหติ สงฺโฆ สงฺโฆติ วิรวสิ กึ สงฺโฆ มิคสงฺโฆ อชสงฺโฆติอาทีนิ วทติ อยํ สงฺเฆ อคารโว นาม ฯ เอกภิกฺขุสฺมึปิ หิ อคารเว กเต สงฺเฆ กโตเยว โหติ ฯ ติสฺโส สิกฺขา ปน อปจายมาโน[๒] สิกฺขาย น ปริปูรการี นาม ฯ อหิตาย ทุกฺขาย เทวมนุสฺสานนฺติ เอกสฺมึ วิหาเร ทฺวินฺนํ ภิกฺขูนํ อุปฺปนฺนวิวาโท กถํ เทวมนุสฺสานํ อหิตาย ทุกฺขาย สํวตฺตติ ฯ โกสมฺพิกฺขนฺธเก วิย หิ ทฺวีสุ ภิกฺขูสุ วิวาทํ อาปนฺเนสุ ตสฺมึ

๑. ม. พุทฺโธ พุทฺโธติ วทสิ กึ พุทฺโธ นามาติ ภณติ ฯ ๒. ม. อปูรยมาโน ฯ

[จ. ว. ป. ๓๓๗ ส. ต. ๓๑๙]

วิหาเร เตสํ อนฺเตวาสิกา วิวทนฺติ เตสํ โอวาทํ คณฺหนฺโต ภิกฺขุนีสงฺโฆ วิวทติ ตโต เตสํ อุปฏฺฐากา วิวทนฺติ ฯ อถ มนุสฺสานํ อารกฺขเทวตา เทฺว โกฏฺฐาสา โหนฺติ ฯ ตตฺถ ธมฺม-ลวาทีนํ อารกฺขเทวตา ธมฺมวาทินิโย โหนฺติ ฯ อธมฺมวาทีนํ อธมฺม-วาทินิโย โหนฺติ ฯ ตโต อารกฺขเทวตานํ มิตฺตา ภุมฺมเทวตา ภิชฺชนฺติ ฯ เอวํ ปรมฺปราย ยาว พฺรหฺมโลกา ฐเปตฺวา อริย-สาวเก สพฺเพ เทวมนุสฺสา เทฺว โกฏฺฐาสา โหนฺติ ฯ ธมฺมวาทีหิ ปน อธมฺมวาทิโนว พหุตรา โหนฺติ ฯ ตโต ยํ พหุเกหิ คหิตํ ตํ คณฺหติ ฯ ธมฺมํ วิสฺสชฺเชตฺวา พหุตรา อธมฺมํ คณฺหนฺติ ฯ เต อธมฺมํ ปุรกฺขิตฺวา วิหรนฺตา อปาเยสุ นิพฺพตฺตนฺติ ฯ เอวํ เอกสฺมึ วิหาเร ทฺวินฺนํ ภิกฺขูนํ อุปฺปนฺโน วิวาโท พหุนฺนํ อหิตาย ทุกฺขาย โหติ ฯ อชฺฌตฺตํ วาติ อตฺตนิ วา อตฺตโน ปริสาย วา ฯ พหิทฺธา วาติ ปรสฺมึ วา ปรสฺส ปริสาย วา ฯ อายตึ อนวสฺสวายาติ อายตึ อนุปฺปาทาย ฯ

[๒๑๖] มกฺขีติ ปเรสํ คุณมกฺขนลกฺขเณน มกฺเขน สมนฺนา-คโต ฯ ปลาสีติ ยุคคฺคาหลกฺขเณน ปลาเสน สมนฺนาคโต ฯ อิสฺสุกีติ ปรสกฺการาทีนํ อิสฺสายนลกฺขณาย อิสฺสาย สมนฺนาคโต ฯ มจฺฉรีติ อาวาสมจฺฉริยาทีหิ สมนฺนาคโต ฯ สโฐติ เกราฏิโก ฯ มายาวีติ กตปาปปฏิจฺฉาทโก ฯ ปาปิจฺโฉติ อสนฺตสมฺภาวนิจฺฉโก ทุสฺสีโล ฯ มิจฺฉาทิฏฺฐีติ นตฺถิกวาที อเหตุกวาที อกิริยวาที ฯ

[จ. ว. ป. ๓๓๗ ส. ต. ๓๑๙]

สนฺทิฏฺฐิปรามาสีติ สยนฺทิฏฺฐเมว ปรามสติ คณฺหาติ ฯ อาทานคฺคาหีติ ทฬฺหคฺคาหี ฯ ทุปฺปฏินิสฺสคฺคีติ น สกฺกา โหติ คหิตํ นิสฺสชฺชาเปตุํ ฯ เอตฺถ จ โกธโน โหติ อุปนาหีติอาทินา ปุคฺคลาธิฏฺฐานนเยน โกธุปนาหาทโย อกุสลธมฺมา วิวาทมูลานีติ ทสฺสิตานิ ฯ ตถา ลุทฺธจิตฺตา วิวทนฺตีติอาทินา โลภโทสโมหา อลุทฺธจิตฺตา วิวทนฺตีติอาทินา จ อโลภาทโย วิวาทมูลานีติ ทสฺสิตานิ ฯ

[๒๑๗] ทุพฺพณฺโณติ ปํสุปิสาจโก วิย ฌามขาณุวณฺโณ ฯ ทุทฺทสิโกติ วิชาตมาตุยาปิ อมนาปทสฺสโน ฯ โอโกฏิมโกติ ลกุณฺฑโก ฯ กาโณติ เอกกฺขิกาโณ วา อุภยกฺขิกาโณ วา ฯ กุณีติ เอกหตฺถกุณี วา อุภยหตฺถกุณี วา ฯ ขญฺโชติ เอกปาทขญฺโช วา อุภยปาทขญฺโช วา ฯ ปกฺขหโตติ หตปกฺโข ปีจสปฺปี ฯ

[๒๑๘] วิวาทาธิกรณํ กุสลํ อกุสลํ อพฺยากตนฺติ วิวาทาธิกรณํ กึ กุสลํ อกุสลํ อุทาหุ อพฺยากตนฺติ ปุจฺฉติ ฯ วิวาทาธิกรณํ สิยา กุสลนฺติอาทิ วิสฺสชฺชนํ ฯ เอส นโย เสเสสุปิ ฯ วิวทนฺติ เอเตนาติ วิวาโทติ อาห เยน วิวทนฺติ โส จิตฺตุปฺปาโท วิวาโทติ ฯ กถํ ปน จิตฺตุปฺปาโท อธิกรณํ นามาติ อาห สมเถหิ จ อธิกรณียตาย อธิกรณนฺติ ฯ สมเถหิ สเมตพฺพตาย อธิกรณนฺติ อตฺโถ ฯ วิวาทเหตุภูตสฺส หิ จิตฺตุปฺปาทสฺส วูปสเมน

[จ. ว. ป. ๓๓๗-๔๓ ส. ต. ๓๑๙]

ตปฺปภวสฺส สทฺทสฺสปิ วูปสโม โหตีติ จิตฺตุปฺปาทสฺส สมเถหิ อธิกรณียตาย ปริยาโย สมฺภวติ ฯ อาปตฺตาธิกรณํ สิยา อกุสลํ สิยา อพฺยากตนฺติ อยํ วิกปฺโป ปณฺณตฺติวชฺชํเยว สนฺธาย วุตฺโต น โลกชฺชนฺติ ทสฺเสตุํ สนฺธาย ภาสิตวเสนาติอาทิมาห ฯ กสฺมา ปเนตฺถ สนฺธาย ภาสิตวเสน อตฺโถ เวทิตพฺโพติ อาห ยสฺมึ หีติอาทึ ฯ ปจวีขณนาทิเกติ เอตฺถ อาทิสทฺเทน ภูตคาม-ปาตพฺยตาทิปณฺณตฺติวชฺชํ สิกฺขาปทํ สงฺคณฺหาติ ฯ โย วินเย อปกตญฺญุตาย วตฺตสีเสน สมฺมุญฺชนีอาทินา ปจวีขณนาทีนิ กโรติ ตทา ตสฺสุปฺปนฺนจิตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํ กุสลจิตฺตํ องฺคํ โหตีติ ฯ องฺคํ โหตีติ จ วตฺตสีเสน กโรนฺตสฺสาปิ อิมํ ปจวึ ขณามีติ-อาทินา วีติกฺกมชานนวเสน ปวตฺตตฺตา ตํ กุสลจิตฺตํ อาปตฺติยา การณํ โหตีติ อตฺโถ ฯ น หิ วีติกฺกมํ อชานนฺตสฺส ปจวี-ขณนาทีสุ อาปตฺติ สมฺภวติ ฯ ตสฺมึ สตีติ ตสฺมึ กุสลจิตฺเต อาปตฺติภาเวน คหิเต สตีติ อธิปฺปาโย ฯ ตสฺมาติ ยสฺมา ตสฺมึ กุสลจิตฺเต อาปตฺติภาเวน คหิเต สติ นตฺถิ อาปตฺตาธิกรณํ กุสลนฺติ น สกฺกา วตฺตุํ ตสฺมา ฯ นยิทํ องฺคปโหนกํ จิตฺตํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ อาปตฺตาธิกรณํ สิยา อกุสลํ สิยา อพฺยากตํ นตฺถิ อาปตฺตาธิกรณํ กุสลนฺติ อิทํ อาปตฺติสมุฏฺฐาปกภาเวน องฺคปโหนกํ อาปตฺติยา การณภูตํ จิตฺตํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ กึ ปน สนฺธาย วุตฺตนฺติ อาห อิทํ ปนาติอาทึ ฯ ภิกฺขุมฺหิ

[จ. ว. ป. ๓๔๓-๔ ส. ๖. ๓๑๙-๒๐]

กมฺมฏฺฐานคตจิตฺเตน นิปนฺเน นิทฺทายนฺเต วา มาตุคาโม เจ เสยฺยํ กปฺเปติ ตสฺมึ ขเณ เสยฺยากาเรน วตฺตมานรูปเมว อาปตฺติ น กุสลาทิวสปฺปวตฺตํ จิตฺตนฺติ อาห อสญฺจิจฺจ ฯ เปฯ สหเสยฺยาทิวเสน อาปชฺชนโต อพฺยากตํ โหตีติฯ ตสฺมึ หิ ขเณ อุฏฺฐาตพฺเพ ชาเต อนุฏฺฐานโต ตทาการปฺปวตฺโต รูปกฺขนฺโธว อาปตฺติฯ อาปตฺตึ อาปชฺชนฺโต กุสลจิตฺโต วา อาปชฺชติ อกุสลาพฺยากตจิตฺโต วาติ วจนโต กุสลํปิ อาปตฺตา- ธิกรณํ สิยาติ เจฯ น โย หิ อาปตฺตึ อาปชฺชตีติ วุจฺจติ โส ตีสุ จิตฺเตสุ อญฺญตรจิตฺตสมงฺคี หุตฺวา อาปชฺชติ นาญฺญถาติ ทสฺสนตฺถํ กุสลจิตฺโต วาติอาทิ วุตฺตํฯ อยํ เหตฺถ อตฺโถ ปจวีขณนาทีสุ กุสลจิตฺตกฺขเณ วีติกฺกมาทิวเสน ปวตฺตรูปสมฺภวโต กุสลจิตฺโต วา ตถา ปวตฺตรูปสงฺขาตํ อพฺยากตาปตฺตึ อาปชฺชติ ตถา อพฺยากตจิตฺโต วา อพฺยากตรูปสงฺขาตํ อพฺยากตาปตฺตึ อาปชฺชติ ปาณาติปาตาทิอกุสลจิตฺโต วา อกุสลาปตฺตึ อาปชฺชติ รูปํ ปเนตฺถ อพฺโพหาริกํ สุปินนฺเตว ปาณาติปาตาทึ กโรนฺโต สหเสยฺยาทิวเสน อาปชฺชิตพฺพาปตฺตึ อาปชฺชนฺโต อกุสลจิตฺโต อพฺยากตาปตฺตึ อาปชฺชตีติฯ กุสลจิตฺตํ อาปชฺเชยฺยาติ เอฬกโลมํ คเหตฺวา กมฺมฏฺฐานมนสิกาเรน ติโยชนํ อติกฺกนฺตสฺส ปญฺญตฺตึ อชานิตฺวา ปทโส ธมฺมํ วาเจนฺตสฺส จ อาปชฺชิตพฺพาปตฺติยา กุสลจิตฺตํ อาปชเชยฺยฯ น จ ตตฺถ

[จ. ว. ป. ๓๔๕ ส. ต. ๓๒๐]

วิชฺชมานํปิ กุสลจิตฺตํ อาปตฺติยา องฺคนฺติ ตสฺมึ วิชฺชมานํปิ กุสลจิตฺตํ อาปตฺติยา องฺคํ น โหติ สยํ อาปตฺติ น โหตีติ อตฺโถ ฯ จลิตปวตฺตานนฺติ จลิตานํ ปวตฺตานญฺจ ฯ จลิโต กาโย ปวตฺตา วาจา ฯ อญฺญตรเมว องฺคนฺติ กายวาจานํ อญฺญตรเมว อาปตฺตีติ อตฺโถ ฯ ตญฺจ รูปกฺขนฺธปริยาปนฺนตฺตา อพฺยากตนฺติ อิมินา กาโย วาจา อพฺยากตมาปตฺตาธิกรณํ นาญฺญนฺติ ทสฺเสติ ฯ ยทิ เอวํ สาปตฺติกสฺส ภิกฺขเว นิรยํ วา วทามิ ติรจฺฉานโยนึ วาติ วจนโต อพฺยากตสฺสาปิ วิปากธมฺมตา อาปชฺเชยฺยาติ ฯ นาปชฺเชยฺย ฯ อสญฺจิจฺจ อาปนฺนา หิ อาปตฺติโย ยาว โส น ชานาติ ตาว อนนฺตรายกรา ชานิตฺวา ฉาเทนฺโต ปน ฉาทนปจฺจยา อญฺญํ ทุกฺกฏสงฺขาตํ อกุสลมา-ปตฺตาธิกรณมาปชฺชติ ตญฺจ อกุสลสภาวตฺตา สคฺคโมกฺขานํ อนฺตรายกรนฺติ สาปตฺติกสฺส อปายคามิตา วุตฺตา อพฺยากตํ ปน อาปตฺตาธิกรณํ อวิปากธมฺมเมวาติ นิฏฺฐเมตฺถ คนฺตพฺพํ ฯ เตเนว โปราณคณฺฐิปเทสุปิ ปุถุชฺชโน กลฺยาณปุถุชฺชโน เสโข อรหาติ จตฺตาโร ปุคฺคเล ทสฺเสตฺวา เตสุ อรหโต อาปตฺตา-ธิกรณํ อพฺยากตเมว ตถา เสขานํ ตถา กลฺยาณปุถุชฺชนสฺส อสญฺจิจฺจ วีติกฺกมกาเล อพฺยากตเมว อิตรสฺส อกุสลํปิ โหติ อพฺยากตํปิ ยสฺมา จสฺส สญฺจิจฺจ วีติกฺกมกาเล อกุสลเมว โหติ ตสฺมา วุตฺตํ นตฺถาปตฺตาธิกรณํ กุสลนฺติ สพฺพตฺถ

[จ. ว. ป. ๓๔๕ ส. ต. ๓๒๐]

เอวํ อพฺยากตนฺติ วิปากาภาวมตฺตํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ ลิขิตํ ฯ ยญฺจ อาปตฺตาธิกรณํ อกุสลํ ตํปิ เทสิตํ วุฏฺฐิตํ วา อนนฺตราย- กรํ ฯ ยถา หิ อริยุปวาทกมฺมํ อกุสลํปิ สมานํ อจฺจยํ ทสฺเสตฺวา ขมาปเนน ปโยคสมฺปตฺติปฏิพาหิตตฺตา อวิปากธมฺมตํ อาปนฺนํ อโหสิกมฺมํ โหติ เอวมิทํปิ เทสิตํ วุฏฺฐิตํ วา ปโยคสมฺปตฺติ- ปฏิพาหิตตฺตา อวิปากธมฺมตาย อโหสิกมฺมภาเวน อนนฺตรายกรํ ชาตํ ฯ เตเนว สาปตฺติกสฺส ภิกฺขเว นิรยํ วา วทามิ ติรจฺฉานโยนึ วาติ สาปตฺติกสฺเสว อปายคามิตา วุตฺตา ฯ

[๒๑๘] วิวาทสงฺขาเต อตฺเถ ปจฺจตฺถิกา อตฺถปจฺจตฺถิกา ฯ สมฺมุขาวินยสฺมินฺติ สมฺมุขาวินยภาเว ฯ อนฺตเรนาติ การเณน ฯ อุพฺพาหิกาย ขียนเก ปาจิตฺติยา น วุตฺตา ตตฺถ ฉนฺททานสฺส นตฺถิตาย ฯ ตสฺส โข ตนฺติ เอตฺถ โข ตนฺติ นิปาตมตฺตํ ฯ กา จ ตตฺถ ตสฺสปาปิยสิกายาติ โปตฺถเกสุ ลิขนฺติ ฯ กา จ ตสฺสปาเปยสิกาติ เอวํ ปเนตฺถ ปาโฐ เวทิตพฺโพ ฯ กิจฺจาธิกรณํ เอเกน สมเถน สมฺมตีติ เอตฺถ กิจฺจเมว กิจฺจาธิกรณนฺติ วจนโต อปโลกนกมฺมาทีนเมตํ อธิวจนํ ฯ ตํ วิวาทาธิกรณาทีนิ วิย สมเถหิ สเมตพฺพํ น โหติ ฯ กินฺตํ ฯ สมฺมุขาวินเยน สมฺปชฺชติ ตสฺมา สมฺมตีติ เอตฺถ สมฺปชฺชตีติ อตฺโถ คเหตพฺโพ ฯ เสสเมตฺถ สุวิญฺเญยฺยเมว ฯ

สมถกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[จ. ว. ป. ๓๕๓-๗๔ ส. ต. ๓๒๑-๔]

ขุทฺทกวตฺถุกฺขนฺธกวณฺณนา

[๒๒๐] ขุทฺทกวตฺถุกฺขนฺธเก ฯ อฏฺฐปทากาเรนาติ อฏฺฐปทผลกากาเรน ฯ ชูตผลกสทิสนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ มลฺลกมูลสณฺฐาเนนาติ เขฬมลฺลกมูลสณฺฐาเนน ฯ มุตฺโตลมฺพกาทีนนฺติ อาทิสทฺเทน กุณฺฑลาทึ สงฺคณฺหาติ ฯ ปลมฺพกสุตฺตนฺติ ยญฺโญปจิตากาเรน[1] โอลมฺพกสุตฺตํ ฯ จิกฺกเลนาติ สิเลเสน ฯ สาธุคีตนฺติ อนิจฺจตาทิปฏิสํยุตฺตํ คีตํ ฯ จตุรสฺเสน วตฺเตนาติ ปริปุณฺเณน อุจฺจารณวตฺเตน ฯ ตรงฺควตฺตาทีนํ อุจฺจารณวิธานานิ ทิฏฺฐปฺปโยคานิ[2] ฯ พาหิรโลมินฺติ ภาวนปปสกนิทฺเทโส ฯ ยถา ตสฺส อุณฺณปาวรสฺส พหิทฺธา โลมานิ ทิสฺสนฺติ ตถา ธาเรนฺตสฺส ทุกฺกฏนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ

[๒๒๑] อิมานิ จตฺตาริ อหิราชกุลานีติ อิทํ ทฏฺฐวิเส สนฺธาย วุตฺตํ ฯ เย หิ เกจิ ทฏฺฐวิสา สพฺเพ เต อิเมสํ จตุนฺนํ อหิราชกุลานํ อพฺภนฺตรคตาว โหนฺติ ฯ อตฺตคุตฺติยาติ อตฺตโน คุตฺตตฺถาย ฯ อตฺตรกฺขายาติ อตฺตโน รกฺขณตฺถาย ฯ อตฺตปริตฺตํ กาตุนฺติ อตฺตโน ปริตฺตาณตฺถาย ฯ อตฺตปริตฺตํ นาม กาตุํ อนุชานามีติ อตฺโถ ฯ อิทานิ ยถา ตํ ปริตฺตํ กาตพฺพํ ตํ ทสฺเสตุํ เอวญฺจ ปน ภิกฺขเวติอาทิมาห ฯ ตตฺถ วิรูปกฺเขหีติ

๑. ยญฺโญปวีตากาเรนาติ มญฺเญ ฯ ๒. ม. นฏฺฐปฺปโยคานิ ฯ

วิรูปกฺขนาคกุเลหิ ฯ เสเสสุปิ เอเสว นโย ฯ สหโยเค เจตํ กรณวจนํ ฯ เอเตหิ สห มยฺหํ มิตฺตภาโวติ วุตฺตํ โหติ ฯ อปาทเกหีติ อปาทกสตฺเตหิ ฯ เสเสสุปิ เอเสว นโย ฯ สพฺเพ สตฺตาติ อิโต ปุพฺเพ เอตฺตเกน ฐาเนน โอทิสฺสกเมตฺตํ กเถตฺวา อิทานิ อโนทิสฺสกเมตฺตํ กเถตุํ อิทมารทฺธํ ฯ ตตฺถ สตฺตา ปาณา ภูตาติ สพฺพาเนตานิ ปุคฺคลเววจนาเนว ฯ ภทฺรานิ ปสฺสนฺตูติ ภทฺรานิ อารมฺมณานิ ปสฺสนฺตุ ฯ มา กิญฺจิ ปาปมาคมาติ กิญฺจิ สตฺตํ ปาปกํ ลามกํ มา อาคจฺฉตุ ฯ อปฺปมาโณ พุทฺโธติ เอตฺถ พุทฺโธติ พุทฺธคุณา เวทิตพฺพา ฯ เต หิ อปฺปมาณา นาม ฯ เสสทฺวเยสุปิ เอเสว นโย ฯ ปมาณวนฺตานีติ คุณปฺปมาเณน ยุตฺตานิ ฯ อุณฺณานาภีติ โลมสนาภิโก มกฺกฏโก ฯ สรภูติ ฆรโคฬิกา ฯ กตา เม รกฺขา กตา เม ปริตฺตาติ มยา เอตฺตกสฺส ชนสฺส รกฺขา จ ปริตฺตาณญฺจ กตํ ฯ ปฏิกฺกมนฺตุ ภูตานีติ สพฺเพปิ เม กตปริตฺตาณา สตฺตา อปคจฺฉนฺตุ มา มํ วิเหฐยึสูติ อตฺโถ ฯ โสหนฺติ ยสฺส มม เอเตหิ สพฺเพหิปิ เมตฺตํ โสหํ ภควโต นโม กโรมิ วิปสฺสิอาทีนํ จ สตฺตนฺนํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ นโม กโรมีติ สมฺพนฺโธ ฯ

[๒๒๒] อญฺญมฺหิ เฉตพฺพมฺหีติ ราคานุสยํ สนฺธาย วทติ ฯ ตาทิสํ วา ทุกฺขนฺติ มุฏฺฐิอาทีหิ ทุกฺขํ อุปฺปาเทนฺตสฺส ฯ

[๒๒๓] ชาลานิ ปริกฺขิปาเปตฺวาติ ปริสฺสยโมจนตฺถญฺเจว

[จ. ว. ท. ๑๑-๒ ส.ต. ๓๒๙]

ปมาเทน คพิตานํ อาภรณาทีนํ รกฺขณตฺถญฺจ ชาลานิ กรณฺฑกากาเรน ปริกฺขิปาเปตฺวา ฯ จนฺทนคณฺฐึ อาคนฺตฺวา ชาเล ลคฺคีติ เอโก กิร รตฺตจนฺทนรุกฺโข คงฺคาย อุปริตีเร ชาโต คงฺโคทเกน โธตมูโล ปติตฺวา ตตฺถ ตตฺถ ปาสาเณสุ สมฺภิชฺชมาโน วิปฺปกิริตโต เอกา ฆฏปฺปมาณา ฆฏิกา ปาสาเณสุ ฆํสิยมานา อุทกอุมฺมีหิ โปถิยมานา จ มฏฺฐา หุตฺวา อนุปุพฺเพน วุยฺหมานา เสวาลปริโยนทฺธา อาคนฺตฺวา ตสฺมึ ชาเล ลคฺคิ ฯ ตํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํ ฯ เสขนฺติ ลิขิตคหิตจุณฺณํ ฯ วาหิตฺวาติ เวฬุปรมฺปราย อุทฺธํ ปาเตตฺวา ฯ อุฏฺฐาเปตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ โอหรตูติ อิทฺธิยา โอตาเรตฺวา คณฺหตุ ฯ

[๒๒๔] ปูรณกสฺสปาทโย ฉ สตฺถาโร ฯ ตตฺถ ปูรโณติ ตสฺส สตฺถุปฏิญฺญสฺส นามํ ฯ กสฺสโปติ โคตฺตํ ฯ โส กิร อญฺญตรสฺส กุลสฺส เอกูนทาสสตํ ปูรยมาโน ชาโต ฯ เตนสฺส ปูรโณติ นามํ อกํสุ ฯ มงฺคลทาสตฺตา จสฺส กตํ ทุกฺกฏนฺติ วตฺตา นตฺถิ อกตํ วา น กตนฺติ ฯ โส กิมหํ เอตฺถ วสามีติ ปลายิ ฯ อถสฺส โจรา วตฺถานิ อจฺฉินฺทึสุ ฯ โส ปณฺเณน วา ติเณน วา ปฏิจฺฉาเทตุมฺปิ อชานนฺโต ชาตรูเปเนว เอกํ คามํ ปาวิสิ ฯ มนุสฺสา ตํ ทิสฺวา อยํ สมโณ อรหา อปฺปิจฺโฉ นตฺถิ อิมินา สทิโสติ ปูวภตฺตาทีนิ คเหตฺวา อุปสงฺกมนฺติ ฯ โส มยฺหํ สาฏกํ อนิวตฺถภาเวน อิทํ อุปฺปนฺนนฺติ ตโต ปฏฺฐาย

[จ. ว. ท. ๑๒-๓ ส. ต. ๓๒๙]

สาฏกํ ลภิตฺวาปิ น นิวาเสติ ฯ ตเทว ปพฺพชฺชํ อคฺคเหสิ ฯ
ตสฺส สนฺติเก อญฺเญปิ อญฺเญปีติ ปญฺจสตา มนุสฺสา ปพฺพชึสุ ฯ
เอวมยํ คณาจริโย หุตฺวา สตฺถาติ โลเก ปากโฏ อโหสิ ฯ
มกฺขลีติ ตสฺส นามํ ฯ โคสาลาย ชาตตฺตา โคสาโลติ ทุติยํ
นามํ ฯ ตํ กิร สกทฺทมาย ภูมิยา เตลฆฏํ คเหตฺวา คจฺฉนฺตํ
ตาต มา ขลีติ สามิโก อาห ฯ โส ปมาเทน ขลิตฺวา
ปติตฺวา สามิกสฺส ภเยน ปลายิตุํ อารทฺโธ ฯ สามิโก
อุปธาวิตฺวา ทุสฺสกณฺเณ อคฺคเหสิ ฯ โส สาฏกํ ฉฑฺเฑตฺวา
อเจลโก หุตฺวา ปลายิ ฯ เสสํ ปูรณสทิสเมว ฯ อชิโตติ
ตสฺส นามํ ฯ เกสกมฺพลํ ธาเรตีติ เกสกมฺพโล ฯ อิติ
นามทฺวยํ สํสนฺเทตฺวา อชิโต เกสกมฺพโลติ วุจฺจติ ฯ ตตฺถ
เกสกมฺพโล นาม มนุสฺสเกเสหิ กตกมฺพโล ฯ ตโต ปฏิกุฏฺฐตรํ
วตฺถํ นาม นตฺถิ ฯ ยถาห ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว ยานิกานิจิ
ตนฺตาวุตานิ วตฺถานิ เกสกมฺพโล เตสํ ปฏิกุฏฺโฐ อกฺขายติ
เกสกมฺพโล ภิกฺขเว สีตกาเล สีโต อุณฺหกาเล อุณฺโห อปฺปคฺโฆ
จ ทุกฺขสมฺผสฺโส จ ทุพฺพณฺโณ จ ทุคฺคนฺโธ จาติ ฯ ปกุโธติ
ตสฺส นามํ ฯ กจฺจายโนติ โคตฺตํ ฯ อิติ นามโคตฺตํ สํสนฺเทตฺวา
ปกุโธ กจฺจายโนติ วุจฺจติ ฯ สีตุทกปฏิกฺขิตฺตโก เอส วจฺจํ
กตฺวาปิ อุทกกิจฺจํ น กโรติ อุณฺโหทกํ วา กญฺชิยํ วา
ลภิตฺวา กโรติ ฯ นทึ วา มคฺโคทกํ วา อติกฺกมฺม สีลํ เม

[ข. ว. ท. ๑๓ ส. ต. ๓๒๙]

ภินฺนนฺติ วาลิกํ ถูปํ กตฺวา สีลํ อธิฏฺฐาย คจฺฉติ ฯ เอวรูป-
นิสฺสิรีกลทฺธิโก เอส ฯ สญฺชโยติ ตสฺส นามํ ฯ เวลฏฺฐสฺส
ปุตฺโตติ เวลฏฺฐปุตฺโต ฯ อมฺหากํ คณฺฐนกิเลโส ปลิพุทฺธนกิเลโส
นตฺถิ กิเลสคณฺฐรหิตา มยนฺติ เอวํวาทิตาย ลทฺธนามวเสน
นิคฺคณฺโฐ ฯ นาฏสฺส ปุตฺโตติ นาฏปุตฺโต ฯ

[๒๒๕] ปิณฺโฑลภารทฺวาโชติ ปิณฺฑํ อุลมาโน ปริเยสมาโน ปพฺพชิโตติ ปิณฺโฑโล ฯ โส กิร ปริชิณฺณโภโค พฺราหฺมโณ หุตฺวา มหนฺตํ ภิกฺขุสงฺฆสฺส ลาภสกฺการํ ทิสฺวา ปิณฺฑตฺถาย นิกฺขมิตฺวา ปพฺพชิโต ฯ โส มหนฺตํ กปลฺลปตฺตํ ปตฺตนฺติ คเหตฺวา จรติ ฯ กปลฺลปูรํ ยาคุํ ปิวติ ภตฺตํ ภุญฺชติ ปูวขชฺชกญฺจ ขาทติ ฯ อถสฺส มหคฺฆสภาวํ สตฺถุ อาโรจยึสุ ฯ สตฺถา ตสฺส ปตฺตตฺถวิกํ นานุชานิ ฯ เถโร เหฏฺฐามญฺเจ ปตฺตํ นิกฺกุชฺชิตฺวา ฐเปติ ฯ โส ฐเปนฺโตปิ ฆํเสนฺโตว ปณาเมตฺวา ฐเปติ คณฺหนฺโตปิ ฆํเสนฺโตว อากฑฺฒิตฺวา คณฺหติ ฯ ตํ คจฺฉนฺเต คจฺฉนฺเต กาเล ฆํสเนน ปริกฺขีณํ นาฬิโกทนมตฺตสฺเสว คณฺหนกํ ชาตํ ฯ ตโต สตฺถุ อาโรเจสุํ ฯ อถสฺส สตฺถา ปตฺตตฺถวิกํ อนุชานิ ฯ เถโร อปเรน สมเยน อินฺทฺริยภาวนํ ภาเวนฺโต อคฺคผเล อรหตฺเต ปติฏฺฐาสิ ฯ อิติ โส ปุพฺเพ สวิเสสํ ปิณฺฑตฺถาย อุลตีติ ปิณฺโฑโล โคตฺเตน ปน ภารทฺวาโชติ อุภยํ เอกโต กตฺวา ปิณฺโฑลภารทฺวาโชติ วุจฺจติ ฯ

[จ. ว. ท. ๑๓-๔ ส. ต. ๓๒๙]

[๒๒๖] อถ โข อายสฺมา ปิณฺโฑลภารทฺวาโช ฯ เป ฯ เอตทโวจาติ กสฺมา เต เอวมาหํสุ ฯ โส กิร เสฏฺฐี เนว สมฺมาทิฏฺฐิ น มิจฺฉาทิฏฺฐิ มชฺฌตฺตธาตุโก ฯ โส จินฺเตสิ มยฺหํ เคเห จนฺทนํ พหุ กินฺนุโข อิมินา กริสฺสามีติ ฯ อถสฺส เอตทโหสิ อิมสฺมึ โลเก มยํ อรหนฺโต มยํ อรหนฺโตติ วตฺตาโร พหู อหํ เอกํ อรหนฺตํปิ น ชานามิ เคเห ภมํ โยเชตฺวา ปตฺตํ ลิขาเปตฺวา สิกฺกาย จเปตฺวา เวฬุปรมฺปราย สฏฺฐิหตฺถมตฺเต อากาเส โอลมฺพาเปตฺวา สเจ อรหา อตฺถิ อากาเสนาคนฺตฺวา คณฺหตูติ วกฺขามิ โย ตํ คเหสฺสติ ตสฺส สปุตฺตทาโร สรณํ คมิสฺสามีติ ฯ โส จินฺติตนิยาเมเนว ปตฺตํ ลิขาเปตฺวา เวฬุปรมฺปราย อุสฺสาเปตฺวา โย อิมสฺมึ โลเก อรหา โส อากาเสน อาคนฺตฺวา อิมํ ปตฺตํ คณฺหตูติ อาห ฯ ฉ สตฺถาโร อมฺหากํ เอส อนุจฺฉวิโก อมฺหากเมว นํ เทหีติ วทึสุ ฯ โส อากาเสนาคนฺตฺวา คณฺหถาติ อาห ฯ ฉฏฺเจ ทิวเส นิคฺคณฺโฐ นาฏปุตฺโต อนฺเตวาสิเก เปเสสิ คจฺฉถ เสฏฺฐึ เอวํ วเทถ อมฺหากํ อาจริยสฺเสว อนุจฺฉวิโก มา อปฺปมตฺตกสฺส การณา อากาเสน อาจริยสฺส อาคมนํ กริ เทหิ กิเรตํ ปตฺตนฺติ ฯ เต อาคนฺตฺวา เสฏฺฐึ ตถา วทึสุ ฯ เสฏฺฐี อากาเสนาคนฺตฺวา คณฺหิตุํ สมตฺโถว คณฺหตูติ อาห ฯ นาฏปุตฺโต สยํ คนฺตุกาโม หุตฺวา อนฺเตวาสิกานํ สญฺญํ อทาสิ อหํ เอกํ

[จ. ว. ท. ๑๔ ส. ต. ๓๒๙]

หตฺถญฺจ ปาทญฺจ อุกฺขิปิตฺวา อุปฺปติตุกาโม วิย ภวิสฺสามิ ตุมฺเห มํ อาจริย กึ กโรถ ทารุมยปตฺตสฺส การณา ปฏิจฺฉนฺนํ อรหตฺตํ มหาชนสฺส มา ทสฺสยิตฺถาติ วตฺวา มํ หตฺเถสุ จ ปาเทสุ จ คเหตฺวา อากฑฺฒนฺตา ภูมิยํ ปาเตยฺ-ยาถาติ ฯ โส ตตฺถ คนฺตฺวา เสฏฺฐึ อาห มหาเสฏฺฐิ อยํ ปตฺโต อญฺเญสํ นานุจฺฉวิโก มา เต อปฺปมตฺตกสฺส การณา มม อากาเส อุปฺปตนํ รุจฺจิ เทหิ เม ปตฺตนฺติ ฯ ภนฺเต อากาเสน อุปฺปติตฺวาว คณฺหถาติ ฯ ตโต นาฏปุตฺโต เตนหิ อเปถ อเปถาติ อนฺเตวาสิเก อปเนตฺวา อากาเส อุปฺปติสฺสามีติ เอกํ หตฺถญฺจ ปาทญฺจ อุกฺขิปิ ฯ อถ นํ อนฺเตวาสิกา อาจริย กินฺนาเมตํ กโรถ ฉวสฺส ทารุมยปตฺตสฺส การณา ปฏิจฺฉนฺน-คุเณน ตุมฺเหหิ มหาชนสฺส ทสฺสิเตน โก อตฺโถติ ตํ หตฺถ-ปาเทสุ คเหตฺวา อากฑฺฒิตฺวา ภูมิยํ ปาเตสุํ ฯ โส เสฏฺฐึ อาห มหาเสฏฺฐิ อิเม เม อุปฺปติตุํ น เทนฺติ เทหิ เมตํ ปตฺตนฺติ ฯ อุปฺปติตฺวาว คณฺหถ ภนฺเตติ ฯ เอวํ ติตฺถิยา ฉ ทิวสานิ วายมิตฺวาปิ ปตฺตํ น ลภึสุเยว ฯ อถ สตฺตเม ทิวเส อายสฺมโต จ มหาโมคฺคลฺลานสฺส อายสฺมโต จ ปิณฺโฑล-ภารทฺวาชสฺส ราชคเห ปิณฺฑาย จริสฺสามาติ คนฺตฺวา เอกสฺมึ ปิฏฺฐิปาสาเณ ฐตฺวา จีวรํ ปารุปนกาเล ธุตฺตกา กถํ สมุฏฺฐา-เปสุํ อมฺโภ ปุพฺเพ ฉ สตฺถาโร มยํ อรหนฺตมฺหาติ วิจรึสุ

[จ. ว. ท. ๑๔ ส. ต. ๓๒๙]

ราชคหเสฏฺฐิโน ปน อชฺช สตฺตโม ทิวโส ปตฺตํ อุสฺสาเปตฺวา ฐปยโต สเจ อรหา อตฺถิ อากาเสนาคนฺตฺวา คณฺหตูติ วทนฺตสฺส เอโกปิ อหํ อรหาติ อากาเส อุปฺปตนฺโต นตฺถิ อชฺช โน โลเก อรหนฺตานํ นตฺถิภาโว ญาโตติ ฯ ตํ กถํ สุตฺวา อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน อายสฺมนฺตํ ปิณฺโฑลภารทฺวาชํ อาห สุตนฺเต อาวุโส ภารทฺวาช อิเมสํ วจนํ อิเม พุทฺธสาสนํ ปริคฺคณฺหนฺตา วิย วทนฺติ ตฺวํ จ มหิทฺธิโก มหานุภาโว คจฺเฉตํ ปตฺตํ อากาเสนาคนฺตฺวา คณฺหาหีติ ฯ อาวุโส โมคฺคลฺลาน ตฺวํ อิทฺธิมนฺตานํ อคฺโคติ ปากโฏ ตฺวํ เอตํ คณฺห ตยิ ปน อคฺคณฺหนฺเต อหํ คณฺหิสฺสามีติ อาห ฯ อถายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน คณฺหาวุโสติ อาห ฯ อิติ เต โลกสฺส อรหนฺเตหิ อสุญฺญภาวทสฺสนตฺถํ เอวมาหํสุ ฯ ติกฺขตฺตุํ ราชคหํ อนุปริยาสีติ ติกฺขตฺตุํ ราชคหํ อนุคนฺตฺวา ปริพฺภมิ ฯ สตฺตกฺ-ขตฺตุนฺติปิ วทนฺติ ฯ เถโร กิร อภิญฺญาปาทกชฺฌานํ สมาปชฺชิตฺวา อุฏฺฐาย ติคาวุตํ ปิฏฺฐิปาสาณํ อนฺตนฺเตน ปริจฺฉินฺทนฺโต ตูลปิจุํ วิย อากาเส อุฏฺฐาเปตฺวา ราชคหนครสฺส อุปริ สตฺตกฺ-ขตฺตุํ อนุปริยายิ ฯ โส ติคาวุตปฺปมาณสฺส นครสฺส อปิธานํ วิย ปญฺญายิ ฯ นครวาสิโน ปาสาโณ โน อวตฺถริตฺวา คณฺหา-ตีติ ภีตา สุปฺปาทีนิ มตฺถเก กตฺวา ตตฺถ ตตฺถ นิลียึสุ ฯ สตฺตเม วาเร เถโร ปิฏฺฐิปาสาณํ ภินฺทิตฺวา อตฺตานํ ทสฺเสสิ ฯ

[จ. ว. ท. ๑๔ ส. ต. ๓๒๙]

มหาชโน เถรํ ทิสฺวา ภนฺเต ปิณฺโฑลภารทฺวาช ตว ปาสาณํ คาฬฺหํ กตฺวา คณฺหมาโน สพฺเพ มา นาสยีติ ฯ เถโร ปาสาณํ ปาทนฺเตน ขิปิตฺวา วิสฺสชฺเชสิ ฯ โส คนฺตฺวา ยถาฏฺฐาเนเยว ปติฏฺฐาสิ ฯ เถโร เสฏฺฐิสฺส เคหมตฺถเก อฏฺฐาสิ ฯ ตํ ทิสฺวา เสฏฺฐี อุเรน นิปชฺชิตฺวา โอตร สามีติ วตฺวา อากาสโต โอติณฺณํ โถรํ นิสีทาเปตฺวา ปตฺตํ คเหตฺวา จตุมฺมธุรปุณฺณํ กตฺวา เถรสฺส อทาสิ ฯ เถโร ปตฺตํ คเหตฺวา วิหาราภิมุโข ปายาสิ ฯ อถสฺส เย อรญฺญคตา ปาฏิหาริยํ นาทฺทสํสุ เต สนฺนิปติตฺวา ภนฺเต อมฺหากํปิ ปาฏิหาริยํ ทสฺเสหีติ เถรํ อนุพนฺธึสุ ฯ โส เตสํ เตสํ ปาฏิหาริยํ ทสฺเสนฺโต วิหารํ อคมาสิ ฯ สตฺถา ตํ อนุพนฺธิตฺวา อุนฺนทนฺตสฺส มหาชนสฺส สทฺทํ สุตฺวา อานนฺท กสฺเสโส สทฺโทติ ปุจฺฉิ ฯ เตน วุตฺตํ อสฺโสสิ โข ภควา ฯ เป ฯ กินฺนุ โข โส อานนฺท อุจฺจาสทฺโท มหาสทฺโทติ ฯ

[๒๒๗] วิกุพฺพนอิทฺธิยา ปาฏิหาริยํ ปฏิกฺขิตฺตนฺติ เอตฺถ วิกุพฺพนอิทฺธิ นาเมสา ปกติวณฺณํ วิชหิตฺวา กุมารกวณฺณํ วา ทสฺเสติ นาควณฺณํ วา วิวิธํปิ เสนาพฺยูหํ ทสฺเสตีติ เอวมาคตา ปกติวณฺณวิชหนวิการวเสน ปวตฺตา อิทฺธิ ฯ อธิฏฺฐานอิทฺธิ ปน ปกติยา เอโก พหุกํ อาวชฺชติ สตํ วา สหสฺสํ วา สตสหสฺสํ วา อาวชฺชิตฺวา ญาเณน อธิฏฺฐาติ พหุโก โหมีติ เอวํ วิภชิตฺวา ทสฺสิตา อธิฏฺฐานวเสน นิปฺผนฺนา อิทฺธิ ฯ

[จ. ว. ท. ๑๔-๕ ส. ต. ๓๒๙]

[๒๒๘] นาจฺฉุปียนฺตีติ น ผุสิตานิ โหนฺติ ฯ รูปกากิณฺณานีติ อิตฺถีรูปาทีหิ อากิณฺณานิ ฯ ภูมิอาธารเกติ วลยาธารเก ฯ ทารุอาธารกทณฺฑาธารเกสูติ เอกทารุนา กตอาธารเก พหูหิ ทณฺเฑหิ กตอาธารเก จาติ อตฺโถ ฯ ตีหิ ทณฺเฑหิ กโต ปน น วฏฺฏติ ฯ ภูมิยํ ปน นิกฺกุชฺชิตฺวา เอกเมว ฐเปตพฺพนฺติ เอตฺถ เทฺว ฐเปนฺเตน อุปริ ฐปิตปตฺตํ เอเกน ปสฺเสน ภูมิยํ ผุสาเปตฺวา ฐเปตุํ วฏฺฏตีติ วทนฺติ ฯ อาลินฺทมิฬิกาทีนนฺติ ปมุขมิฬิกาทีนํ ฯ ปริวตฺติตฺวา ตตฺเถว ปติฏฺฐาตีติ เอตฺถ ปริวตฺติตฺวา ตติยวาเร ตตฺเถว มิฬิยา ปติฏฺฐาตีติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ ปริภณฺฑํ นาม เคหสฺส พหิ กุฑฺฑปาทสฺส ถิรภาวตฺถํ กตา ตนุกมิฬิกา วุจฺจติ ฯ ตนุกมิฬิกายาติ ขุทฺทกมิฬิกาย ฯ มิฬนฺเตปิ อาธารเก ฐเปตุํ วฏฺฏติ ฯ อนุชานามิ ภิกฺขเว อาธารกนฺติ หิ วจนโต มิฬาทีสุ ยตฺถกตฺถจิ อาธารกํ ฐเปตฺวา ตตฺถ ปตฺตํ ฐเปตุํ วฏฺฏติ อาธารเก ฐปโนกาสสฺส อนิยมิตตฺตาติ วทนฺติ ฯ ปตฺตมาโฬ นาม วฏฺเฏตฺวา ปตฺตานํ อคมนตฺถํ วฏฺฏํ วา จตุรสฺสํ วา อิฏฺฐกาทีหิ ปริกฺขิปิตฺวา กโตติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ ฆฏิกนฺติ อุปริ โยชิตํ อคฺคฬํ ฯ

[๒๒๙] ตาวกาลิกํ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตีติ สกิเทว คเหตฺวา เตน อามิสํ ปริภุญฺชิตฺวา ฉฑฺเฑตุํ วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโย ฯ

๑. อฏฺฐกถาปาโฐปิ อีทิโส ฯ...คณฺฑุส...อิติปาโฐ ปน ยุตฺตตโร ฯ

[จ. ว. ท. ๑๕-๙ ส. ต. ๓๒๙-๓๐]

ฆฏิกฏาเหติ ภาชนกปาเล ฯ อพฺภุมฺเมติ เอตฺถ ภวตีติ ภู วฑฺฒิ ฯ น ภูติ อภู อวฑฺฒิ ฯ ภยวเสน ปน สา อิตฺถี อพฺภุนฺติ อาห ฯ วินาโส มยฺหนฺติ อตฺโถ ฯ ฉวสีสสฺส ปตฺตนฺติ ฉวสีสมยํ ปตฺตํ ฯ ปกติวิการสมฺพนฺเธ เจตํ สามิวจนํ ฯ อเภเทปิ วา เภทุปจาเรนายํ โวหาโร สิลาปุตฺตกสฺส สรีรนฺติอาทีสุ วิย ฯ

[๒๓๐] วมฺเมตฺวาติ ขาทิตฺวา ฯ เอกํ อุทกคณฺฑุสํ คเหตฺวาติ วามหตฺเถเนว ปตฺตํ อุกฺขิปิตฺวา มุเขน คณฺฑุสํ คเหตฺวา ฯ อุจฺฉิฏฺฐหตฺเถนาติ สามิเสน หตฺเถน ฯ เอตฺตาวตาติ เอกคณฺฑุสคฺคหณมตฺเตน ฯ ลุญฺจิตฺวาติ ตโต มํสํ อุทฺธริตฺวา ฯ เอเตสุ สพฺเพสุ ปณฺณตฺตึ ชานาตุ วา มา วา อาปตฺติเยว ฯ

[๒๓๑] กิณฺณจุณฺเณนาติ สุรากิณฺณจุณฺเณน ฯ อนุวาตํ ปริภณฺฑนฺติ กิลญฺชาทีสุ กโรนฺตีติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ วิทลกนฺติ ทุคุณกรณสงฺขาตสฺส กิริยาวิเสสสฺส อธิวจนํ ฯ กสฺส ทุคุณกรณํ ฯ เยน กิลญฺชาทินา มหนฺตํ กจินํ อตฺถตํ ตสฺส ฯ ตํ หิ ทณฺฑกถินปฺปมาเณน ปริยนฺเต สํหริตฺวา ทุคุณํ กาตพฺพํ ฯ ปฏิคฺคหนฺติ องฺคุลิกญฺจุกํ ฯ ปาติ นาม ปฏิคฺคหสณฺฐาเนน กโต ภาชนวิเสโส ฯ น สมฺมตีติ นปฺปโหติ ฯ นีจวตฺถุกํ จินิตุนฺติ พหิกุฑฺฑสฺส สมนฺตโต นีจวตฺถุกํ กตฺวา จินิตุํ ฯ

[๒๓๒] อรหฏฆฏิยนฺตํ นาม สกฏจกฺกสณฺฐานํ อเร อเร ฆฏิกานิ พนฺธิตฺวา เอเกน ทฺวีหิ วา ปริพฺภมิยมานยนฺตํ ฯ

[จ. ว. ท. ๑๙-๒๒ ส. ต. ๓๓๐-๒]

อาวิทฺธปกฺขปาสกนฺติ กณฺณิกมณฺฑลสฺส สมนฺตา ฐปิตปกฺข-
ปาสกํ ฯ มณฺฑเลติ กณฺณิกมณฺฑเล ฯ ปกฺขปาสเก ฐเปตฺวาติ
สมนฺตา ปกฺขปาสกผลกานิ ฐเปตฺวา ฯ

[๒๓๓] นมตกํ สนฺถตสทิสนฺติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ
จมฺมขณฺฑปริหาเรน ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ อนธิฏฺฐหิตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํ ฯ
เอตฺเถว ปวิฏฺฐานีติ มโฬริกายเอว อนฺโตคธานิ ฯ ปุพฺเพ
ปตฺตสงฺโคปนตฺถํ อาธารโก อนุญฺญาโต อิทานิ ภุญฺชนตฺถํ ฯ

[๒๓๔] นิกฺกุชฺชิตพฺโพติ เตน ทินฺนสฺส เทยฺยธมฺมสฺส
อปฺปฏิคฺคหณตฺถํ ปตฺตนิกฺกุชฺชนกมฺมวาจาย นิกฺกุชฺชิตพฺโพ น
อโธมุขฏฺฐปเนน ฯ เตเนวาห เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว นิกฺกุชฺชิ-
ตพฺโพติอาทึ ฯ อลาภายาติ จตุนฺนํ ปจฺจยานํ อลาภตฺถาย ฯ
อนตฺถายาติ อุปทฺทวาย อวฑฺฒิยา ฯ ปสาเทสฺสามาติ อายาจิสฺ-
สาม ฯ เอตทโวจาติ อปฺปฏิรูปํ มยา กตํ ภควา ปน
มหนฺเตปิ อคุเณ อจินฺเตตฺวา มยฺหํ อจฺจยํ ปฏิคฺคณฺหิสฺสตีติ
มญฺญมาโน เอตํ อจฺจโย มํ ภนฺเตติอาทิวจนํ อโวจ ฯ ตตฺถ
ญายปฏิปตฺตึ อติจฺจ เอติ ปวตฺตตีติ อจฺจโย อปราโธ ฯ
มํ อจฺจคมาติ มํ อติกฺกมฺม อภิภวิตฺวา ปวตฺโต ฯ ปุริเสน
มทฺทิตฺวา อภิภวิตฺวา ปวตฺติโตปิ หิ อปราโธ อตฺถโต ปุริสํ
อติจฺจ อภิภวิตฺวา ปวตฺโต นาม โหติ ฯ ปฏิคฺคณฺหตูติ ขมตุ ฯ
อายตึ สํวรายาติ อนาคเต สํวรณตฺถาย ปุน เอวรูปสฺส อปราธสฺส

[จ. ว. ท. ๒๓-๔๒ ส. ต. ๓๓๓-๗]

โทสสฺส ขลิตสฺส อกรณตฺถาย ฯ ตคฺฆาติ เอกํเสน ฯ ยถาธมฺมํ กโรสีติ ยถา ธมฺโม ฐิโต ตเถว กโรสิ ฯ ขมาเปสีติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตนฺเต มยํ ปฏิคฺคณฺหามาติ ตํ ตว อปราธํ มยํ ขมาม ฯ วุฑฺฒิ เอสา อาวุโส วฑฺฒ อริยสฺส วินเยติ เอส อาวุโส วฑฺฒ อริยสฺส วินเย พุทฺธสฺส ภควโต สาสเน วุฑฺฒิ นาม ฯ กตมา ฯ อจฺจยํ อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ ปฏิกริตฺวา อายตึ สํวราปชฺชนา ฯ เทสนํ ปน ปุคฺคลาธิฏฺฐานํ กโรนฺโต โย อจฺจยํ อจฺจยโต ทิสฺวา ยถาธมฺมํ ปฏิกโรติ อายตึ สํวรํ อาปชฺชตีติ อาห ฯ

[๒๓๕] โพธิราชกุมารวตฺถุมฺหิ ฯ โกกนุโทติ โกกนุทํ วุจฺจติ ปทุมํ ฯ โส จ มงฺคลปาสาโท โอโลกนปทุมํ ทสฺเสตฺวา กโต ตสฺมา โกกนุโทติ สงฺขฺยํ ลภติ ฯ ยาว ปจฺฉิมา โสปาณ-กเฬวราติ เอตฺถ ปจฺฉิมํ โสปาณกเฬวรนฺติ ปฐมโสปาณผลกํ วุตฺตํ ตสฺส สพฺพปจฺฉา ทุสฺเสน สนฺถตตฺตา ฯ อุปริมโสปาณ-ผลกโต ปฏฺฐาย หิ โสปาณํ สนฺถตํ ฯ อทฺทสา โขติ โอโลก-นตฺถํเยว ทฺวารโกฏฺฐเก ฐิโต อทฺทส ฯ ภควา ตุณฺหี อโหสีติ กิสฺส นุ โข อตฺถาย ราชกุมาเรน อยํ มหาสกฺกาโร กโตติ อาวชฺชนฺโต ปุตฺตปตฺถนาย กตภาวํ อญฺญาสิ ฯ โส หิ ราชปุตฺโต อปุตฺตโก ฯ สุตญฺจาเนน อโหสิ พุทฺธานํ กิร อธิการํ กตฺวา มนสา อิจฺฉิตํ ลภนฺตีติ ฯ โส สจาหํ ปุตฺตํ ลภิสฺสามิ

[จ. ว. ท. ๔๒-๖ ส. ต. ๓๓๗]

สมฺมาสมพุทฺโธ อิมํ เจลปฏิกํ อกฺกมิสฺสติ โน เจ ลภิสฺสามิ น อกฺกมิสฺสตีติ ปฏฺจนํ กตฺวา สนฺถราเปสิ ฯ อถ ภควา นิพฺพตฺติสฺสติ นุโข เอตสฺส ปุตฺโตติ อาวชฺชิตฺวา น นิพฺพตฺติสฺสตีติ อทฺทส ฯ ปุพฺเพ กิร โส เอกสฺมึ ทีเป วสมาโน สมจฺฉนฺเทน สกุณโปตเก ขาทิ สจสฺส มาตุคาโม ปุญฺญวา ภเวยฺย ปุตฺตํ ลเภยฺย อุโภหิ ปน สมานจฺฉนฺเทหิ หุตฺวา ปาปกมฺมํ กตํ เตนสฺส ปุตฺโต น นิพฺพตฺติสฺสตีติ อญฺญาสิ ฯ ทุสฺเส ปน อกฺกนฺเต พุทฺธานํ อธิการํ กตฺวา ปฏฺจิตํ ลภนฺตีติ โลเก อนุสฺสโว มยา จ มหา อธิกาโร กโต น จ ปุตฺตํ ลภามิ ตุจฺฉํ อิทํ วจนนฺติ มิจฺฉาคหณํ คณฺเหยฺย ฯ ติตฺถิยาปิ นตฺถิ สมณานํ อกตฺตพฺพํ นาม เจลปฏิกํ มทฺทนฺตา อาหิณฺฑนฺตีติ อุชฺฌาเยยฺยุํ ฯ เอตรหิ จ อกฺกมนฺเตสุ พหู ภิกฺขู ปรจิตฺตวิทุโน เต ภพฺยมตฺถํ ชานิตฺวา อกฺกมิสฺสนฺติ อภพฺยํ ชานิตฺวา น อกฺกมิสฺสนฺติ อนาคเต ปน อุปนิสฺสโย มนฺโท ภวิสฺสติ อนาคตํ น ชานิสฺสนฺติ เตสุ อกฺกนฺเตสุ สเจ ปฏฺจิตํ อิชฺฌิสฺสติ อิจฺเจตํ กุสลํ โน เจ อิชฺฌิสฺสติ ปุพฺเพ ภิกขุสงฺฆสฺส อธิการํ กตฺวา อิจฺฉิติจฺฉิตํ ลภนฺติ อิทานิ น ลภนฺติ เตเยว มญฺเญ ภิกฺขู ปฏิปตฺติปูรกา อเหสุํ อิเม ปน ปฏิปตฺตึ ปูเรตุํ น สกฺโกนฺตีติ มนุสฺสาปิ วิปฺปฏิสาริโน ภวิสฺสนฺตีติ อิเมหิ ตีหิ การเณหิ ภควา อกฺกมิตุํ อนิจฉนฺโต ตุณฺหี อโหสิ ฯ ปจฺฉิมํ ชนตํ ตถาคโต

[จ. ว. ท. ๔๖-๙ ส. ต. ๓๓๗]

อนุกมฺปตีติ อิทํ ปน เถโร วุตฺเตสุ เตสุ การเณสุ ตติยการณํ สนฺธายาห ฯ มงฺคลํ อิจฺฉนฺตีติ มงฺคลิกา ฯ

[๒๓๖] วีชนินฺติ จตุรสฺสวีชนึ ฯ ตาลวณฺฏนฺติ ตาลปตฺตาทีหิ กตํ มณฺฑลิกวีชนึ ฯ เอกปณฺณจฺฉตฺตํ นาม ตาลปตฺตนฺติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ กมฺมสเตนาติ เอตฺถ สตสทฺโท อเนกปริยาโย ฯ อเนเกน กมฺมุนาติ อตฺโถ ฯ มหตา อุสฺสาเหนาติ วุตฺตํ โหติ ฯ รุจีติ[๑] ขุทฺทกวจนํ ฯ

[๒๓๗] อกายพนฺธเนน สญฺจิจฺจ อสญฺจิจฺจ วา คามปฺปเวสเน อาปตฺติ ฯ สริตฏฺฐานโต พนฺธิตฺวา ปวิสิตพฺพํ ฯ นิวตฺติตพฺพํ วาติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ มุรชวฏฺฏิสณฺฐานํ เวเฐตฺวา กตนฺติ พหู รชฺชุเก เอกโต กตฺวา นานาวณฺเณหิ สุตฺเตหิ เวเฐตฺวา มุรชวฏฺฏิสทิสํ กตํ ฯ เตเนว ทุติยปาราชิกวณฺณนายํ วุตฺตํ พหู รชฺชุเก เอกโต กตฺวา เอเกน นิรนฺตรํ เวเฐตฺวา กตํ พหุรชฺชุกนฺติ น วตฺตพฺพํ ตํ วฏฺฏตีติ ฯ ตตฺถ ยํ วตฺตพฺพํ ตํ เหฏฺฐา วุตฺตเมว ฯ มุทฺทิกกายพนฺธนํ นาม จตุรสฺสํ อกตฺวา สชฺชิตํ ฯ ปามงฺคทสา จตุรสฺสา ฯ มุทฺทิกสณฺฐาเนนาติ วรกสีสากาเรน ฯ ปาสนฺโตติ ทสามูลํ ฯ มุณฺฑวฏฺฏีติ มลฺลกมฺมกราทโย ฯ ปมาณงฺคุเลนาติ วฑฺฒกีองฺคุลํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ เสสเมตฺถ ปาลิโต อฏฺฐกถาโต จ สุวิญฺเญยฺยเมว ฯ

ขุทฺทกวตฺถุกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

๑. ม. รุธีติ ฯ

[จ. ว. ท. ๖๑-๗๘ ส. ต. ๓๓๙-๔๔]

เสนาสนกฺขนฺธกวณฺณนา

[๒๓๘] เสนาสนกฺขนฺธเก ฯ เสนาสนํ อปฺปญฺญตฺตํ โหตีติ วิหารเสนาสนํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ จตุพฺพิธํ หิ เสนาสนํ วิหารเสนาสนํ มญฺจปีฐเสนาสนํ สนฺถตเสนาสนํ โอกาสเสนาสนนฺติ ฯ ตตฺถ มญฺโจปิ เสนาสนํ ปีฐํปิ ภิสิปิ พิพฺโพหนํปิ[๑] วิหาโรปิ อฑฺฒโยโคปิ ปาสาโทปิ หมฺมิยํปิ คุหาปิ อฏฺโฏปิ มาโฬปิ เลณํปิ[๒] เวฬุคุมฺโพปิ รุกฺขมูลํปิ มณฺฑโปปิ เสนาสนํ ฯ ยตฺถ วา ปน ภิกฺขู ปฏิกฺกมนฺติ สพฺพเมตํ เสนาสนนฺติ วจนโต วิหาโร อฑฺฒโยโค ปาสาโท หมฺมิยํ คุหายํ อิทํ วิหารเสนาสนํ นาม ฯ มญฺโจ ปีฐํ ภิสิ พิพฺโพหนนฺติ อิทํ มญฺจปีฐเสนาสนํ นาม ฯ จิลิมิกา[๓] จมฺมขณฺโฑ ติณสนฺถาโร ปณฺณสนฺถาโรติ อิทํ สนฺถตเสนาสนํ นาม ฯ ยตฺถ วา ปน ภิกฺขู ปฏิกฺกมนฺตีติ อิทํ โอกาสเสนาสนํ นาม ฯ รุกฺขมูเลติอาทีสุ รุกฺขมูลํ นาม ยงฺกิญฺจิ สนฺทจฺฉายํ วิวิตฺตํ รุกฺขมูลํ ฯ ปพฺพโต นาม เสโล ฯ ตตฺถ หิ อุทกโสณฺฑีสุ อุทกกิจฺจํ กตฺวา สีตาย รุกฺขจฺฉายาย นิสินนา นานาทิสาสุ ขายมานาสุ สีเตน วาเตน วีชิยมานา สมณธมฺมํ กโรนฺติ ฯ กนฺทเรติ กํ วุจฺจติ อุทกํ ฯ เกน ทาริโต อุทเกน

๑. เยภุยฺเยน พิมฺโพหนนฺตี วลญฺชิยติ ฯ ๒. ม. เอตฺถนฺตเร วนคุมฺพมฺปีติ อตฺถิ ฯ
๓. จิลิมิกา จิมิลิกาติ เทฺว ปาฐา ทิสฺสนฺติ ฯ

[จ. ว. ท. ๘๕ ส. ต. ๓๔๕]

ภินฺโน ปพฺพตปฺปเทโส กนฺทรํ ฯ ยํ นิตมฺพนฺติปิ[๑] นทีกุญฺชนฺติปิ วทนฺติ ฯ ตตฺถ หิ รชตปฏฺฏสทิสา วาลิกา โหติ มตฺถเก มณิวิตานํ วิย วนคหนํ มณิกฺขนฺธสทิสํ อุทกํ สนฺทติ เอวรูปํ กนฺทรํ โอรุยฺห ปานียํ ปิวิตฺวา คตฺตานิ สีตํ กตฺวา วาลิกํ อุสฺสาเปตฺวา ปํสุกูลจีวรํ ปญฺญเปตฺวา ตตฺถ นิสินฺนา เต ภิกฺขู สมณธมฺมํ กโรนฺติ ฯ คิริคุหา นาม ทฺวินฺนํ ปพฺพตานํ อนฺตรา เอกสฺมึเยว วา อุมงฺคสทิสํ มหาวิวรํ ฯ วนปตฺถนฺติ ทูรานเมตํ เสนาสนานํ อธิวจนนฺติอาทิวจนโต ยตฺถ น กสนฺติ น วปนฺติ ตาทิสํ มนุสฺสานํ อุปจารฏฺฐานํ อติกฺกมิตฺวา ฐิตํ อรญฺญเสนาสนํ วนปตฺถนฺติ วุจฺจติ ฯ อพฺโภกาโส นาม เกนจิ อจฺฉนฺโน ปเทโส ฯ อากงฺขมานา ปเนตฺถ จีวรกุฏึ กตฺวา วสนฺติ ฯ ปลาลปุญฺเชติ ปลาลราสิมฺหิ ฯ มหาปลาลปุญฺชโต หิ ปลาลํ นิกฺกฑฺฒิตฺวา ปพฺภารเลณสทิเส อาลเย กโรนฺติ คจฺฉคุมฺพาทีนํปิ อุปริ ปลาลํ อุกฺขิปิตฺวา เหฏฺฐา นิสินฺนา สมณธมฺมํ กโรนฺติ ฯ ตํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํ ฯ ปญฺจ เลณานีติ ปญฺจ ลียนฏฺฐานานิ ฯ นิลียนฺติ เอตฺถ ภิกฺขูติ เลณานิ ฯ วิหาราทีนเมตํ อธิวจนํ ฯ สุปณฺณวงฺกเคหนฺติ ครุฬปกฺขสณฺฐาเนน กตเคหํ ฯ

[๒๓๙] อนุโมทนคาถาสุ ฯ สีตนฺติ อชฺฌตฺตธาตุกฺโขภวเสน วา พหิทฺธาอุตุวิปริณามวเสน วา อุปฺปชฺชนกสีตํ ฯ อุณฺหนฺติ

๑. ม. นทีตุมฺพนฺติปิ ฯ

อคฺคิสนฺตาปี ฯ ตสฺส วนทาหาทีสุ วา สมฺภโว ทฏฺฐพฺโพ ฯ ปฏิหนฺตีติ ปฏิพาธติ ฯ ยถา ตทุภยวเสน กายจิตฺตานํ พาธนํ น โหติ เอวํ กโรติ ฯ สีตุณฺหพฺภาหเต หิ สรีเร วิกฺขิตฺต- จิตฺโต ภิกฺขุ โยนิโส ปทหิตุํ น สกฺโกติ ฯ วาฬมิคานีติ สีหพฺยคฺฆาทิวาฬมิเค ฯ คุตฺตเสนาสนํ หิ ปวิสิตฺวา ทฺวารํ ปิธาย นิสินฺนสฺส เต ปริสฺสยา น โหนฺติ ฯ สิรึสเปติ เยเกจิ สรนฺเต คจฺฉนฺเต ทีฆชาติเก ฯ มกเสติ นิทสฺสนมตฺตเมตํ ฯ ฑํสาทีนํปิ เอเตเนว สงฺคโห ทฏฺฐพฺโพ ฯ สิสิเรติ สิสิรกาลวเสน สตฺตาห- วทฺทลิกาทิวเสน จ อุปฺปนฺเน สิสิรสมฺผสฺเส ฯ วุฏฺฐิโยติ ยทา ตทา อุปฺปนฺนา วสฺสวุฏฺฐิโย ฯ วาตาตโป โฆโรติ รุกฺขคจฺฉาทีนํ อุมฺมูลภญฺชนาทิวเสน ปวตฺติยา โฆโร สรชอรชาทิเภโท วาโต เจว คิมฺหปริฬาหสมเยสุ อุปฺปตฺติยา โฆโร สุริยาตโป จ ปฏิหญฺญติ ปฏิพาหิยติ ฯ เลณตฺถนฺติ นานารมฺมณโต จิตฺตํ นิวตฺเตตฺวา ปฏิสลฺลานารามตฺถํ ฯ สุขตฺถนฺติ วุตฺตปริสฺสยาภาเวน ผาสุวิหารตฺถํ ฯ ฌายิตุนฺติ อฏฺฐตฺตึสาย อารมฺมเณสุ ยตฺถกตฺถจิ จิตฺตํ อุปนิชฺฌายิตุํ ฯ วิปสฺสิตุนฺติ อนิจฺจาทิโต สงฺขาเร สมฺมสิตุํ ฯ วิหาเรติ ปฏิสฺสเย ฯ การเยติ การาเปยฺย ฯ รมฺเมติ มโนรมฺเม นิวาสสุเข ฯ วาสเยตฺถ พหุสฺสุเตติ กาเรตฺวา จ ปน เอตฺถ วิหาเรสุ พหุสฺสุเต สีลวนฺเต กลฺยาณธมฺเม นิวาเสยฺย ฯ เต นิวาเสนฺโต ปน เตสํ พหุสฺสุตานํ ยถา ปจฺจเยหิ กิลมโถ

[จ. ว. ท. ๘๗-๘ ส. ต. ๓๔๕-๖]

น โหติ เอวํ อนฺนญฺจ ปานญฺจ วตฺถเสนาสนานิ จ ทเทยฺย อุชุภูเตสุ อชฺฌาสยสมฺปนฺเนสุ กมฺมผลานํ รตนตฺตยคุณานญฺจ สทฺทหเนน วิปฺปสนฺเนน เจตสา ฯ อิทานิ คหฏฺฐปพฺพชิตานํ อญฺญมญฺญุปการิตํ ทสฺเสตุํ เต ตสฺสาติ คาถมาห ฯ ตตฺถ เตติ เต พหุสฺสุตา ตสฺส อุปาสกสฺส ธมฺมํ เทเสนฺติ สกลวฏฺฏ-ทุกฺขปนูทนํ สทฺธมฺมํ เทเสนฺติ ฯ ยํ โส ธมฺมํ อิธญฺญายาติ โส ปุคฺคโล ยํ สทฺธมฺมํ อิมสฺมึ สาสเน สมฺมาปฏิปชฺชเนน ชานิตฺวา อคฺคมคฺคาธิคมเนน อนาสโว หุตฺวา ปรินิพฺพายติ ฯ โส จ สพฺพททโท โหตีติ อาวาสทานสฺมึ ทินฺเน สพฺพํ ทานํ ทินฺนเมว โหตีติ กตฺวา วุตฺตํ ฯ ตถาหิ เทฺว ตโย คาเม ปิณฺฑาย จริตฺวา กิญฺจิ อลทฺธา อาคตสฺสาปิ ฉายูทกสมฺปนฺนํ อารามํ ปวิสิตฺวา นหายิตฺวา ปฏิสฺสเย มุหุตฺตํ นิปชฺชิตฺวา อุฏฺฐาย นิสินฺนสฺส กาเย พลํ อาหริตฺวา ปกฺขิตฺตํ วิย โหติ ฯ พหิ วิจรนฺตสฺส จ กาเย วณฺณธาตุ วาตาตเปหิ กิลมติ ปฏิสฺสยํ ปวิสิตฺวา ทฺวารํ ปิธาย มุหุตฺตํ นิปนฺนสฺส วิสภาคสนฺตติ วูปสมฺมติ สภาคสนฺตติ ปติฏฺฐาติ วณฺณธาตุ อาหริตฺวา ปกฺขิตฺตา วิย โหติ ฯ พหิ วิจรนฺตสฺส จ ปาเท กณฺฏโก วิชฺฌติ ขาณุ ปหรติ สิรึสปาทิปริสฺสยา เจว โจรภยญฺจ อุปฺปชฺชติ ปฏิสฺสยํ ปวิสิตฺวา ทฺวารํ ปิธาย นิปนฺนสฺส สพฺเพ ปริสฺสยา น โหนฺติ ฯ สชฺฌายนฺตสฺส ธมฺมปีติสุขํ กมฺมฏฺฐานํ

[จ. ว. ท. ๘๘ ส. ต. ๓๔๖]

มนสิกโรนฺตสฺส อุปสมสุขญฺจ อุปฺปชฺชติ พหิทฺธาวิกฺเขปาภาวโต ฯ พหิ วิจรนฺตสฺส จ เสทา มุญฺจนฺติ อกฺขีนิ ผนฺทนฺติ เสนาสนํ ปวิสนกฺขเณ มญฺจปีฐานิ น ปญฺญายนฺติ มุหุตฺตํ นิสินฺนสฺส ปน อกฺขิปสาโท อาหริตฺวา ปกฺขิตฺโต วิย โหติ ทฺวารวาต-ปานมญฺจปีฐาทีนิปญฺญายนฺติ ฯ เอตสฺมึ จ อาวาเส วสนฺตํ ทิสฺวา มนุสฺสา จตูหิ ปจฺจเยหิ สกฺกจฺจํ อุปฏฺฐหนฺติ ฯ เตน วุตฺตํ โส จ สพฺพทโท โหติ โย ททาติ อุปสฺสยนฺติ ฯ

[๒๔๐] อาวิญฺฉนฉิทฺทนฺติ ยตฺถ องฺคุลึ ปเวเสตฺวา ทฺวารํ อากฑฺฒนฺตา ทฺวารพาหํ ผุสาเปนฺติ ตสฺเสตํ อธิวจนํ ฯ อาวิญฺ-ฉนรชฺชุนฺติ กวาเฏเยว ฉิทฺทํ กตฺวา ตตฺถ ปเวเสตฺวา เยน รชฺชุเกน อากฑฺฒนฺตา ทฺวารํ ผุสาเปนฺติ ตํ อาวิญฺฉนรชฺชุกํ ฯ เสนาสนปริโภเค อกปฺปิยจมฺมํ นาม นตฺถีติ ทสฺสนตฺถํ สเจปิ ทีปินงฺคุฏฺเฐน กตา โหติ วฏฺฏติเยวาติ วุตฺตํ ฯ เจติยเวทิกา-สทิสนฺติ วาตปานพาหาสุ เจติยเวทิกาย วิย ปฏฺฏิกาทีนิ ทสฺเสตฺวา กตํ ฯ ถมฺภกวาตปานํ นาม ติริยํ ทารูนิ อทตฺวา อุชุกํ ฐิเตหิเอว เวฬุสลากาทีหิ กตํ ฯ

[๒๔๑] โปฏฺฐกีตูลนฺติ เอรกติณตูลํ ฯ โปฏฺฐกีคหณญฺเจตฺถ ติณชาตีนํ นิทสฺสนมตฺตนฺติ อาห เยสํ เกสญฺจิ ติณชาตีนนฺติ ฯ ปญฺจวิธํ อุณฺณาทิตูลํปิ วฏฺฏตีติ เอตฺถาปิ พิพฺโพหเนติ อาเนตฺวา สมฺพนฺธิตพฺพํ ฯ ตูลปูริตํ ภิสึ อปสฺสยิตุํ น วฏฺฏตีติ เกจิ

[จ. ว. ท. ๘๘-๙ ส. ต. ๓๔๖]

วทนฺติ ฯ วฏฺฏฏีติ อปเร ฯ อุปทหนฺตีติ ฐเปนฺติ ฯ สีสปฺ-
ปมาณนฺติ ยตฺถ คลวาตกโต ปฏฺฐาย สพฺพํ สีสํ อุปทหนฺติ
ตํ สีสปฺปมาณํ ฯ ตญฺจ อุกฺกฏฺฐปริจฺเฉทโต ติริยํ มุฏฺฐิรตนํ
โหตีติ ทสฺเสตุํ ยสฺส วิตฺถารโต ตีสุ โกเณสูติอาทิมาห ฯ
มชฺฌฏฺฐานํ มุฏฺฐิรตนํ โหตีติ พิพฺโพหนสฺส มชฺฌฏฺฐานํ ติริยโต
มุฏฺฐิรตนปฺปมาณํ โหตีติ ฯ มสุรเกติ จมฺมมยภิสิยํ ฯ ผุสิตานิ
ทาตุนฺติ สญฺญาณกรณตฺถํ พินฺทูนิ ทาตุํ ฯ น นิพนฺธตีติ
อนิพนฺธนีโย น อลฺลียตีติ อตฺโถ ฯ ปฏิพาเหตฺวาติ มฏฺฐํ[1]
กตฺวา ฯ

[๒๔๒] รุกฺขํ วิชฺฌิตฺวาติ รุกฺขทารุํ วิชฺฌิตฺวา ฯ ขาณุเก
อาโกฏฺเฏตฺวาติ เทฺว เทฺว ขาณุเก อาโกฏฺเฏตฺวา ฯ กตํ อสํหาริมํ
ภิตฺติปาทนฺติ วุตฺตนเยน ขาณุเก อาโกฏฺเฏตฺวา กตํเยว สนฺธาย
วุตฺตํ ฯ ภูมิยํ ปติฏฺฐเปตุนฺติ มูเลน ภูมิยํ ปติฏฺฐาเปตฺวา ภิตฺติ-
ปาทสฺส อุปตฺถมฺภนวเสน อุสฺสาเปตฺวา ขาณุเกหิ ภิตฺติปาทํ
ฑํสาเปตฺวา ฐเปตุนฺติ อธิปฺปาโย ฯ

[๒๔๓] อุภโต กุฑฺฑํ นีหริตฺวา กตปฺปเทสสฺสาติ ยถา อนฺโต
ทฺวารสมีเป นิสินฺเนหิ อุชุกํ พหิ โอโลเกตุํ น สกฺกา โหติ
เอวํ อุโภหิ ปสฺเสหิ กุฑฺฑํ นีหริตฺวา อภิมุเข ภิตฺตึ อุปฏฺฐเปตฺวา
กตปฺปเทสสฺส ฯ สมนฺตา ปริยาคาโรติ สมนฺตโต อาวิทฺธปฺปมุขํ ฯ

๑. ม. อฏฺฏํ ฯ

[จ. ว. ท. ๙๓-๗ ส. ต. ๓๔๗-๕๐]

อุคฺฆาฏนกิฏิกนฺติ ทณฺเฑหิ อุกฺขิปิตฺวา ฐปนกํ ปทรกิฏิกํ ฯ

[๒๔๔] อนาถปิณฺฑิกเสฏฺฐิวตฺถุมฺหิ ฯ เกนจิเทว กรณีเยนาติ วาณิชกมฺมํ อธิปฺเปตํ ฯ อนาถปิณฺฑิโก กิร ราชคหเสฏฺฐี จ อญฺญมญฺญํ ภคินิปติกา โหนฺติ ฯ ยทา ราชคเห อุฏฺฐานกภณฺฑกํ สมคฺฆํ โหติ ตทา ราชคหเสฏฺฐี ตํ คเหตฺวา สกฏสเตหิ สาวตฺถึ คนฺตฺวา โยชนมตฺเต ฐิโต อตฺตโน อาคตภาวํ ชานาเปติ ฯ อนาถปิณฺฑิโก ปจฺจุคฺคนฺตฺวา ตสฺส มหาสกฺการํ กตฺวา เอวํ ยานํ อาโรเปตฺวา สาวตฺถึ ปวิสติ ฯ โส สเจ ภณฺฑํ ลหุกํ วิกฺกายติ วิกฺกีณาติ ฯ โน เจ ภคินิฆเร ฐเปตฺวา ปกฺกมติ ฯ อนาถปิณฺฑิโกปิ ตเถว กโรติ ฯ สฺวายํ ตทาปิ เตเนว กรณีเยน อคมาสิ ฯ ตํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํ ฯ ตํทิวสํ ปน ราชคหเสฏฺฐี โยชนมตฺเต ฐิเตน อนาถปิณฺฑิเกน อาคตภาวชานนตฺถํ เปสิตํ ปณฺณํ น สุณิ ธมฺมสฺสวนตฺถาย วิหารํ อคมาสิ ฯ โส ธมฺมกถํ สุตฺวา สฺวาตนาย พุทฺธปฺปมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ นิมนฺเตตฺวา อตฺตโน ฆเร อุทฺธนขณาปนทารุผาลนาทีนิ กาเรสิ ฯ อนาถปิณฺฑิโกปิ อิทานิ มยฺหํ ปจฺจุคฺคมนํ กริสฺสติ อิทานิ กริสฺสตีติ ฆรทฺวาเรปิ ปจฺจุคฺคมนํ อลภิตฺวา อนฺโตฆรํ ปวิฏฺโฐ ปฏิสณฺฐารํปิ น พหุํ อลตฺถ ฯ กึ มหาเสฏฺฐิ กุสลํ ทารกรูปานํ นสิ มคฺเค กิลนฺโตติ เอตฺตโกว ปฏิสณฺฐาโร อโหสิ ฯ เตน วุตฺตํ อถโข อนาถปิณฺฑิกสฺส คหปติสฺส

[จ. ว. ท. ๙๘-๑๐๒ ส. ต. ๓๕๐-๑]

เอตทโหสีติอาทิ ฯ พุทฺโธติ ตฺวํ คหปติ วเทสีติ ตสฺส กิร มุขโต พุทฺธสทฺทํ สุตฺวา อนาถปิณฺฑิโก ปญฺจวณฺณํ ปีตึ ปฏิลภิ ฯ สา ตสฺส สีเส อุฏฺฐหิตฺวา ยาว ปาทปิฏฺฐิยา ปาทปิฏฺฐิยา อุฏฺฐาย ยาว สีสา คจฺฉติ อุภโต อุฏฺฐาย มชฺเฌ โอสรติ มชฺเฌ อุฏฺฐาย อุภโต คจฺฉติ ฯ โส ปีติยา นิรนฺตรํ ผุฏฺโฐ พุทฺโธติ ตฺวํ คหปติ วเทสีติ เอวํ ติกฺขตฺตุํ ปุจฺฉิ ฯ อกาโล โข คหปติ อิมํ กาลํ ตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุนฺติ พุทฺธา นาม ทุราสทา อาสีวิสสทิสา โหนฺติ สตฺถา จ สิวถิกาย สมีเป วสติ น สกฺกา ตตฺถ อิมาย เวลาย อิมินา คนฺตุนฺติ มญฺญมาโน เอวมาห ฯ พุทฺธคตาย สติยา นิปชฺชีติ อญฺญํ กิญฺจิ อจินฺเตตฺวา พุทฺธคตายเอว สติยา นิปชฺชิ ฯ ตํทิวสํ กิรสฺส ภณฺฑสกเฏสุ วา อุปฏฺฐาเกสุ วา จิตฺตํปิ น อุปฺปชฺชิ ฯ สายมาสํปิ น อกาสิ ฯ สตฺตภูมิกํ ปน ปาสาทํ อารุยฺห สุปญฺญตฺตาลงฺกตวรสยเน พุทฺโธ พุทฺโธติ สชฺฌายํ กโรนฺโตว นิปชฺชิตฺวา นิทฺทํ โอกฺกมิ ฯ ติกฺขตฺตุํ อุฏฺฐาสิ ปภาตํ มญฺญ-มาโนติ ปฐมยาเม ตาว วีติวตฺเต อุฏฺฐาย พุทฺธํ อนุสฺสริ ฯ อถสฺส พลวปฺปสาโท อุทปาทิ ปีติอาโลโก อโหสิ ฯ สพฺพํ ตมํ วิคจฺฉิ ทีปสหสฺสุชฺชลนํ วิย จนฺทุฏฺฐานํ สุริยุฏฺฐานํ วิย จ ชาตํ ฯ โส ปมาทํ อาปนฺโนมฺหิ วญฺจิโตมฺหิ สุริโย อุคฺคโตติ อุฏฺฐาย อากาสตเล ฐตฺวา จนฺทํ โอโลเกตฺวา เอโกว ยาโม

[จ. ว. ท. ๑๐๒-๔ ส. ต. ๓๕๑]

คโต อญฺเญ เทฺว อตฺถีติ ปุน ปวิสิตฺวา นิปชฺชิ ฯ เอเตนุปาเยน มชฺฌิมยามาวสาเนปิ ปจฺฉิมยามาวสาเนปิ ติกฺขตฺตุํ อุฏฺฐาสิ ฯ ปจฺฉิมยามาวสาเน ปน พลวปจฺจูเสเยว อุฏฺฐาย อากาสตลํ อาคนฺตฺวา มหาทฺวาราภิมุโข อโหสิ ฯ สตฺตภูมิกทฺวารํ สยเมว วิวฏํ อโหสิ ฯ ปาสาทา โอรุยฺห อนฺตรวิถึ ปฏิปชฺชิ ฯ อมนุสฺสาติ อธิคตวิเสสา เทวตา ฯ ตถาหิ ตา เสฏฺฐิสฺส ภาวินิสมฺปตฺตึ ปจฺจกฺขโต สมฺปสฺสมานา อยํ มหาเสฏฺฐี พุทฺธุปฏฺฐานํ คมิสฺสามีติ นิกฺขมนฺโต ปฐมทสฺสเนเนว โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐาย ติณฺณํ รตนานํ อคฺคุปฏฺฐาโก หุตฺวา อสทิสํ สงฺฆารามํ กตฺวา จาตุทฺทิสสฺส อริยคณสฺส อนาวฏทฺวาโร ภวิสฺสติ อยุตฺตมสฺส ทฺวารํ ปิทหิตุนฺติ จินฺเตตฺวา ทฺวารํ วิวรึสุ ฯ อนฺตรธายีติ ราชคหํ กิร อากิณฺณมนุสฺสํ อนฺโตนคเร นว โกฏิโย พหินคเร นวาติ ตํ อุปนิสฺสาย อฏฺฐารส มนุสฺสโกฏิโย วสนฺติ ฯ อเวลาย มตมนุสฺเส พหิ นีหริตุํ อสกฺโกนฺตา อฏฺฏาลเก ฐตฺวา พหิทฺวาเร ขิปนฺติ ฯ มหาเสฏฺฐี นครโต พหิ นิกฺขนฺตมตฺโตว อลฺลสรีรํ ปาเทน อกฺกมิ ฯ อปรํปิ ปิฏฺฐิปาเทน ปหริ ฯ มกฺขิกา อุปฺปติตฺวา ปริกรึสุ ฯ ทุคฺคนฺโธ นาสาปุฏํ อภิหนิ ฯ พุทฺธปฺปสาโท ตนุตฺตํ คโต ฯ เตนสฺส อาโลโภ อนฺตรธายิ อนฺธกาโร ปาตุรโหสิ ปีติเวคสฺส ตนุภาเว ตํสมุฏฺฐิตรูปานํ ปริทุพฺพลภาวโต ฯ สทฺทมนุสฺสาเวสีติ เสฏฺฐิสฺส อุสฺสาหํ ชเนสฺสามีติ สุวณฺณกิงฺกณิกํ

[จ. ว. ท. ๑๐๔ ส. ต. ๓๕๑]

ฆฏฺเฏนฺโต วิย มธุรสฺสเรน สทฺทํ อนุสฺสาเวสิ ฯ สตํ กญฺญาฝ
สหสฺสานีติ ปุริมปทานิปิ อิมินาว สหสฺสปเทน สทฺธึ สมฺพนฺธิ-
ตพฺพานิ ฯ ยเถว หิ สตํ กญฺญา สหสฺสานิ เอวํ สตํ สหสฺสานิ
หตฺถี สตํ สหสฺสานิ อสฺสา สตํ สหสฺสานิ รถาติ อยเมตฺถ
อตฺโถ ฯ อิติ เอเกกํ สตสหสฺเสน ทีปิตํ โหติ ฯ ปทวีติ-
หารสฺสาติ ปทํ วีติหรติ เอตฺถาติ ปทวีติหาโร ฯ โส ทุตวิลมฺพิตํ
อกตฺวา สมคมเน ทฺวินฺนํ ปทานํ อนฺตเร มุฏฺฐิรตนมตฺตํ ฯ
กลํ นาคฺฆนฺติ โสฬสินฺติ ตํ เอกํ ปทวีติหารํ โสฬสภาเค กตฺวา
ตโต เอโก โกฏฺฐาโส ปุน โสฬสธา ตโต เอโก โสฬสธาติ
เอวํ โสฬสวาเร โสฬสธา ภินฺนสฺส เอโก โกฏฺฐาโส โสฬสี
กลา นาม ฯ ตํ โสฬสึ กลํ เอตานิ จตฺตาริ สตสหสฺสานิ
น อคฺฆนฺติ ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ สตํ หตฺถิสหสฺสานิ สตํ
อสฺสสหสฺสานิ สตํ รถสหสฺสานิ สตํ กญฺญาสหสฺสานิ ตา จ
โข อามุตฺตมณิกุณฺฑลา สกลชมฺพูทีปราชธีตโร จาติ อิมสฺมา
เอตฺตกา ลาภา วิหารํ คจฺฉนฺตสฺส ตสฺมึ โสฬสิกลสงฺขาเต
ปเทเส ลงฺฆนสาธนวเสน ปวตฺตเจตนาว อุตฺตริตรา ฯ ปทํ
วา วีติหรติ เอเตนาติ ปทวีติหาโร ตถา ปวตฺตา กุสลเจตนา
ตสฺสา ผลํ โสฬสธา กตฺวาติ จ วทนฺติ ฯ อิทํ ปน วิหารคมนํ
กสฺส วเสน คหิตนฺติ ฯ วิหารํ คนฺตฺวา อนนฺตราเยน โสตา-
ปตฺติผเล ปติฏฺฐหนฺตสฺส วเสน คหิตํ ฯ คนฺธมาลาทีหิ ปูชํ

[จ. ว. ท. ๑๐๕ ส. ต. ๓๕๑]

กริสฺสามิ เจติยํ วนฺทิสฺสามิ ธมฺมํ โสสฺสามิ ทีปปูชํ กริสฺสามิ สงฺฆํ นิมนฺเตตฺวา ทานํ ทสสามิ สิกฺขาปเทสุ วา สรเณสุ วา ปติฏฺฐหิสฺสามีติ คจฺฉโตปิ วเสน วฏฺฏติเยว ฯ อนฺธกาโร อนฺตรธายีติ โส กิร จินฺเตสิ อหํ เอกโกติ สญฺญํ กโรมิ อมนุสฺสา จ เม อนุคามิโน สหายา อตฺถิ กสฺมา ภายามีติ สูโร อโหสิ ฯ อถสฺส พลวา พุทฺธปฺปสาโท อุทปาทิ ฯ ตสฺมา อนฺธกาโร อนฺตรธายิ ฯ เสสวาเรสุปิ เอเสว นโย ฯ อาโลโก ปาตุรโหสีติ ปุริมพุทฺเธสุ จิรกาลปริจยสมฺภูตสฺส พลวโต ปสาทสฺส วเสน อุปฺปนฺนาย อุฬาราย พุทฺธารมฺมณาย ปีติยา สมุฏฺฐาปิโต วิปสฺสโนภาสสทิโส สาติสโย จิตฺตปจฺจยอุตุสมุฏฺฐาโน อาโลโก ปาตุรโหสิ ฯ เทวตาหิ ปกโตติปิ วทนฺติ ฯ ปุริโมเยเวตฺถ ยุตฺตตโร ฯ เอหิ สุทตฺตาติ โส กิร เสฏฺฐี คจฺฉมาโนว จินฺเตสิ อิมสฺมึ โลเก พหู ปูรณกสฺสปาทโย ติตฺถิยา มยํ พุทฺธา มยํ พุทฺธาติ วทนฺติ กถํ นุ โข อหํ สตฺถุ พุทฺธภาวํ ชาเนยฺยนฺติ ฯ อถสฺส เอตทโหสิ มยฺหํ คุณวเสน อุปฺปนฺนํ นามํ มหาชโน ชานาติ กุลทตฺติยํ ปน เม นามํ อญฺญตฺร มยา น โกจิ ชานาติ สเจ พุทฺโธ ภวิสฺสติ กุลทตฺติกนาเมน มํ อาลปิสฺสตีติ ฯ สตฺถา ตสฺส จิตฺตํ ญตฺวา เอวมาห ฯ ปรินิพฺพุโตติ กิเลสปรินิพฺพาเนน ปรินิพฺพุโต ฯ อาสตฺติโยติ รูปาทีสุ อาสชฺชนฏฺเฐน อาสตฺติโย ตณฺหาโย ฯ สนฺตินฺติ กิเลสวูปสมํ ฯ

[จ. ว. ท. ๑๐๕ ส. ต. ๓๕๑]

ปปฺปุยฺยาติ อคฺคมคฺเคน ปตฺวา ฯ เสสเมตฺถ ปาลิอนุสาเรเนว เวทิตพฺพํ ฯ ยญฺเจตฺถ อนุตฺตานตฺถํ ตํ อฏฺฐกถายํ วุตฺตเมว ฯ เวยฺยเมว เวยฺยายิกนฺติ อาห เวยฺยายิกนฺติ วยกรณํ วุจฺจตีติ ฯ

[๒๔๕] ทกฺขิโณทกนฺติ อคฺคโต อุปนียมานํ ทกฺขิโณทกํ ฯ อถ โข ภควา ภิกฺขูนํ อามนฺเตสีติ เตหิ ภิกฺขูหิ อตฺตโน อตฺตโน รุจิวเสน อคฺคาสนาทิรหานํ กถิตกาเล น ภิกฺขเว มยฺหํ สาสเน อคฺคาสนาทีนิ ปตฺวา ขตฺติยกุลา ปพฺพชิโต ปมาณํ น พฺราหฺมณกุลา น คหปติกุลา ปพฺพชิโต น วินยธโร น สุตฺตนฺติโก น อาภิธมฺมิโก น ปฐมชฺฌานาทิลาภิโน น โสตาปนฺนาทโย ปมาณํ อถ โข ภิกฺขเว อิมสฺมึ สาสเน ยถาวุฑฺฒํ อภิวาทนํ ปจฺจุฏฺฐานํ อญฺชลิกมฺมํ สามีจิกมฺมํ กตฺตพฺพํ อคฺคาสนํ อคฺโคทกํ อคฺค-ปิณฺโฑ ลทฺธพฺโพ อิทเมตฺถ ปมาณํ ตสฺมา วุฑฺฒตโร ภิกฺขุ เอเตสํ อนุจฺฉวิโก อิทานิ โข ปน ภิกฺขเว สารีปุตฺโต มยฺหํ อคฺคสาวโก อนุธมฺมจกฺกปฺปวตฺตโก มมานนฺตรเสนาสนํ ลทฺธุํ อรหติ โส อิมํ รตฺตึ เสนาสนํ อลภนฺโต รุกฺขมูเล วีตินาเมสิ ตุมฺเห อิทาเนว เอวํ อคารวา อปฺปติสฺสา คจฺฉนฺเต คจฺฉนฺเต กาเล กินฺติ กตฺวา วิหริสฺสถาติ วตฺวา อถ เนสํ โอวาททานตฺถาย ปุพฺเพ ภิกฺขเว ติรจฺฉานคตาปิ น โข ปเนตํ อมฺหากํ ปฏิรูปํ ยํ มยํ อญฺญมญฺญํ อคารวา อปฺปติสฺสา อสภาควุตฺติโน วิหเรยฺยาม อมฺเหสุ มหลฺลกตรํ ชานิตฺวา ตสฺส อภิวาทนาทีนิ กริสฺสามาติ

[จ. ว. ท. ๑๐๖-๑๖ ส. ต. ๓๕๑-๓]

สาธุกํ วีมํสิตฺวา อยํ มหลฺลโกติ ญตฺวา ตสฺส อภิวาทนาทีนิ กตฺวา เทวปถํ ปูรยมานา คตาติ วตฺวา อตีตํ อาหริตฺวา ทสฺเสตุํ ภิกฺขู อามนฺเตสิ ฯ

[๒๔๖] เย วุฑฺฒมปจายนฺตีติ ชาติวุฑฺโฒ วยวุฑฺโฒ คุณวุฑฺโฒติ ตโย วุฑฺฒา ฯ เตสุ ชาติสมฺปนฺโน ชาติวุฑฺโฒ นาม ฯ วเย ฐิโต วยวุฑฺโฒ นาม ฯ คุณสมฺปนฺโน คุณวุฑฺโฒ นาม ฯ เตสุ คุณสมฺปนฺโน วยวุฑฺโฒ อิมสฺมึ ฐาเน วุฑฺโฒติ อธิปฺเปโต ฯ อปจายนฺตีติ เชฏฺฐาปจายิกกมฺเมน ปูเชนฺติ ฯ ธมฺมสฺส โกวิทาติ เชฏฺฐาปจายนธมฺมสฺส โกวิทา กุสลา ฯ ทิฏฺเฐว ธมฺเมติ อิมสฺมึเยว อตฺตภาเว ฯ ปาสํสาติ ปสํสารหา ฯ สมฺปราโย จ สุคฺคตีติ สมฺปเรตพฺโพ อิมํ โลกํ หิตฺวา คนฺตพฺโพ ปรโลโกปิ เตสํ สุคติเยว โหตีติ อตฺโถ ฯ อยํ ปเนตฺถ ปิณฺฑตฺโถ ภิกฺขเว ขตฺติยา วา โหนฺตุ พฺราหฺมณา วา เวสฺสา วา สุทฺทา วา คหฏฺฐา วา ปพฺพชิตา วา ติรจฺฉานคตา วา เยเกจิ สตฺตา เชฏฺฐาปจิติกมฺเม เฉกา กุสลา คุณสมฺปนฺนานํ วโยวุฑฺฒานํ อปจิตึ กโรนฺติ เต อิมสฺมึ จ อตฺตภาเว เชฏฺฐาปจิติการกาติ ปสํสํ วณฺณนํ โถมนํ ลภนฺติ กายสฺส เภทา สคฺเค นิพฺพตฺ-ตนฺตีติ ฯ

[๒๔๗] อุทฺทิสฺส กตนฺติ คิหีหิ สงฺฆํ อุทฺทิสฺส กตํ ฯ คิหิวิกฏนฺติ คิหีหิ กตํ ปญฺญตฺตํ ฯ คิหิสนฺตกนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ

[จ. ว. ท. ๑๒๖-๗ ส. ต. ๓๕๓]

อติสมีป์ อคนฺตฺวาติ ภิกฺขูนํ อาสนฺนตรํ ฐานํ อคนฺตฺวา ฯ

[๒๔๘] ปจฺจเยเนว หิ ตํ ปฏิชคฺคนํ ลภิสฺสตีติ ตสฺมึ เสนาสเน มหาเถรา ตสฺส ปจฺจยสฺส การณา อญฺญตฺถ อคนฺตฺวา วสนฺตาเยว นํ ปฏิชคฺคิสฺสนฺตีติ อตฺโถ ฯ อุพฺภณฺฑิกา ภวิสฺสนฺตีติ อุกฺขิตฺตภณฺฑา ภวิสฺสนฺติ อตฺตโน อตฺตโน ปริกฺขาเร คเหตฺวา ตตฺถ ตตฺถ วิจริสฺสนฺตีติ อตฺโถ ฯ ทีฆสาลาติ จงฺกมนสาลา ฯ มณฺฑลมาโฬติ อุปฏฺฐานสาลา ฯ อนุทหตีติ ปีเฬติ ฯ ชมฺพูทีเป ปนาติ อริยเทเส ภิกฺขู สนฺธาย วุตฺตํ ฯ เต กิร ตถา ปญฺญาเปนฺติ ฯ น โคจรคาโม ฆฏฺเฏตพฺโพติ วุตฺตเมวตฺถํ วิภาเวติ น ตตฺถ มนุสฺสา วตฺตพฺพาติอาทินา ฯ วิตกฺกํ ฉินฺทิตฺวาติ อิมินา นีหาเรน คจฺฉนฺตํ มํ ทิสฺวา นิวาเรตฺวา ปจฺจเย ทสฺสนฺตีติ เอวรูปํ วิตกฺกํ อนุปฺปาเทตฺวา ฯ เตสุ เจ เอโกติ เตสุ มนุสฺเสสุ เอโก ปณฺฑิโต ปุริโส ฯ ภณฺฑปฏิจฺฉาทนนฺติ ปฏิจฺฉาทนกภณฺฑํ สรีรปฏิจฺฉาทนจีวรนฺติ อตฺโถ ฯ ปฏิชคฺคิตพฺพานีติ สมฺมชฺชนาทีหิ ปฏิชคฺคิตพฺพานิ ฯ มุณฺฑเวทิกายาติ[๑] เจติยสฺส หมฺมิยเวทิกาย ฯ หมฺมิยเวทิกาติ จ เจติยสฺส อุปริ จตุรสฺสจโย วุจฺจติ ฯ ปฏิกฺกมฺมาติ วิหารโต อปสกฺกิตฺวา ฯ อุปนิกฺเขปนฺติ เขตฺตํ วา นาฬิเกราทิอารามํ วา กหาปณาทีนิ วา อารามิกาทีนํ นิยฺยาเทตฺวา

๑. ปุราณโปตฺถเก มุทฺธเวทิกายาติ ทิสฺสติ ฯ สมนฺตปฺปาสาทิกายํ ขุทฺทเวทิกายาติ ฯ มรมฺมโปตฺถเก เอวํ ทิสฺสติ ฯ

[ข. ว. ท. ๑๑๗-๒๘ ส. ต. ๓๕๓-๗]

อิโต อุปฺปนฺนา วุฑฺฒิ วสฺสาวาสิกตฺถาย โหตูติ ทินฺนํ ฯ วตฺตํ กตฺวาติ ตสฺมึ เสนาสเน กตฺตพฺพวตฺตํ กตฺวา ฯ ปุคฺคลวเสเนว กาตพฺพนฺติ ปรโต วกฺขมานนเยน ภิกฺขู จีวเรน กิลมนฺติ เอตฺตกํ นาม ตณฺฑุลภาคํ ภิกฺขูนํ จีวรํ กาตุํ รุจฺจตีติอาทินา ปุคฺคลปรามาสวเสเนว กาตพฺพํ ฯ สงฺโฆ จีวเรน กิลมตีติอาทินา ปน สงฺฆปรามาสวเสน น กาตพฺพํ ฯ จีวรปจฺจยนฺติ จีวรสงฺขาตํ ปจฺจยํ ฯ วุตฺตนฺติ มหาอฏฺฐกถายํ วุตฺตํ ฯ กสฺมา เอวํ วุตฺตนฺติ อาห เอวํ หิ นวโก วุฑฺฒสฺส วุฑฺโฒ จ นวกสฺส คาเหสฺสตีติ ฯ ยสฺมา อตฺตนาว อตฺตโน ปาเปตุํ น สกฺกา ตสฺมา ทฺวีสุ สมฺมเตสุ นวโก วุฑฺฒสฺส วุฑฺโฒ จ นวกสฺสาติ อุโภ อญฺญมญฺญํ คาเหสฺสนฺตีติ อธิปฺปาโย ฯ สมฺมตเสนาสนคฺคาหาปกสฺส อาณตฺติยา อญฺเญน คาหิเตปิ คาโห รูหติเยวาติ เวทิตพฺพํ ฯ อฏฺฐปิ โสฬสปิ ชเน สมฺมนฺนิตุํ วฏฺฏตีติ กึ วิสุํ วิสุํ สมฺมนฺนิตุํ วฏฺฏติ อุทาหุ เอกโตติ ฯ เอกโตปิ วฏฺฏติ ฯ นิคฺคหกมฺมเมว หิ สงฺโฆ สงฺฆสฺส น กโรติ สมฺมติทานํ ปน พหูนํปิ เอกโต กาตุํ วฏฺฏติ ฯ เตเนว สตฺตสติกกฺขนฺธเก อุพฺพาหิกสมฺมติยํ อฏฺฐปิ ชนา เอกโต สมฺมตาติ ฯ มคฺโคติ มคฺเค กตทีฆสาลา ฯ โปกฺขรณีติ นหายนฺตานํ โปกฺขรณิยํ กตสาลา ฯ รุกฺขมูลาทโย ฉนฺนา กวาฏพทฺธาว เสนาสนํ ฯ วิชเฏตฺวาติ วิโยเชตฺวา ฯ วิสุํ วิสุํ กตฺวาติ อตฺโถ ฯ อาวาเสสูติ เสนาสเนสุ ฯ ปกฺขิปิตฺวาติ

[จ. ว. ท. ๑๒๘ ส. ต. ๓๕๘-๖๒]

เอตฺถ ปกฺขิปนํ นาม เตสุ วสนฺตานํ อิโต อุปฺปนฺนวสฺสาวาสิกทานํ ฯ ปวิสิตพฺพนฺติ อญฺเญหิ ภิกฺขูหิ ตสฺมึ มหาลาเภ ปริเวเณ วสิตฺวา๑ ว ลาโภ คเหตพฺโพติ อธิปฺปาโย ฯ ปจฺจยํ วิสฺสชฺเชตีติ จีวรปจฺจยํ นาธิวาเสติ ฯ อยมฺปีติ เตน วสฺสฏฺฐปจฺจโยปิ ฯ อุปนิพนฺธิตฺวา คาเหตพฺพนฺติ อิมสฺมึ รุกฺเข วา มณฺฑเป วา วสิตฺวา เจติเย วตฺตํ กตฺวา คณฺหถาติ เอวํ อุปนิพนฺธิตฺวา คาเหตพฺพํ ฯ กตฺถ นุ โข วสิสฺสามิ ตตฺถ วสนฺตสฺส ผาสุ ภวิสฺสติ กตฺถ วา ปจฺจโย ภวิสฺสตีติ เอวํ อุปฺปนฺเนน วิตกฺเกน จรตีติ วิตกฺกจาริโก ฯ อรญฺญวิหาเรสุ ปริสฺสยวิชานนตฺถํ อิจฺฉิ- ตพฺพตฺตา ปญฺจ ปญฺจ อุกฺกา โกฏฺเฏตพฺพาติ วุตฺตํ ฯ วตฺตนฺติ กติกวตฺตํ ฯ ติวิธมฺปีติ ปริยตฺติปฏิปตฺติปฏิเวธวเสน ติวิธมฺปิ ฯ โสเธตฺวา ปพฺพาเชถาติ ภพฺเพ อาจารกุลปุตฺเต อุปปริกฺขิตฺวา ปพฺพาเชถ ฯ ทสวตฺถุกถา นาม อปฺปิจฺฉกถา สนฺตุฏฺฐิกถา ปวิเวกกถา อสํสคฺคกถา วิริยารมฺภกถา สีลกถา สมาธิกถา ปญฺญากถา วิมุตฺติกถา วิมุตฺติญาณทสฺสนกถา ฯ วิคฺคาห- สํวตฺตนิกํ วจนํ วิคฺคาหิกํ ฯ จตฺรารกฺขํ อหาเปนฺตาติ พุทฺธา- นุสฺสติ เมตฺตา จ อสุภํ มรณสฺสตีติ อิมํ จตุรารกฺขํ อปริ- หาเปนฺตา ฯ ทนฺตกฏฺฐขาทนวตฺตํ อาจิกฺขิตพฺพนฺติ เอตฺถ โย เทวสิกํ สงฺฆมชฺเฌ โอสรติ เตน สามเณราทีหิ อาหริตฺวา

๑. ม. เอตฺถนฺตเร เจติยวตฺตํ กตฺวาติ อตฺถิ ฯ

[จ. ว. ท. ๑๒๘ ส. ต. ๓๖๔-๖]

ภิกฺขูนํ ยถาสุขํ ปริภุญฺชนตฺถาย ทนฺตกฏฺฐมาฬเก นิกฺขิตฺเตสุ ทนฺตกฏฺเฐสุ ทิวเส ทิวเส เอกเมว ทนฺตกฏฺฐํ คเหตพฺพํ ฯ โย ปน เทวสิกํ น โอสรติ ปธานฆเร วสิตฺวา ธมฺมสฺสวเน วา อุโปสถคฺเค วา ทิสฺสติ เตน ปมาณํ สลฺลกฺเขตฺวา จตฺตาริ ปญฺจ ทนฺตกฏฺฐานิ อตฺตโน วสนฏฺฐาเน ฐเปตฺวา ขาทิตพฺพานิ ฯ เตสุ ขีเณสุ สเจ ปุนปิ ทนฺตกฏฺฐมาฬเก พหูนิ โหนฺติเยว ฯ ปุนปิ อาหริตฺวา ขาทิตพฺพานิ ฯ ยทิ ปน ปมาณํ อสลฺลกฺเขตฺวา อาหรติ ฯ เตสุ อขีเณสุเยว มาฬเก ขียติ ฯ ตโต เกจิ เถรา เยหิ คหิตานิ เต ปฏิหรนฺตูติ วเทยฺยุํ ฯ เกจิ ขาทนฺตุ ปุน สามเณรา อาหริสฺสนฺตีติ ฯ ตสฺมา วิวาทปริหารตฺถํ ปมาณํ สลฺลกฺเขตพฺพํ ฯ คหเณ ปน โทโส นตฺถิ ฯ มคฺคํ คจฺฉนฺเตนปิ เอกํ วา เทฺว วา ถวิกาย ปกฺขิปิตฺวา คนฺตพฺพนฺติ ฯ ภิกฺขาจารวตฺตํ วตฺตกฺขนฺธเก ปิณฺฑจาริกวตฺเต อาวิภวิสฺสติ ฯ ปตฺตฏฺฐาเนติ วสฺสคฺเคน อาคนฺตุกภิกฺขุโน ปตฺตฏฺฐาเน ฯ เตสํ ฉินฺนวสฺสตฺตา สาทิยนฺตาปิ หิ เต เนว วสฺสาวาสิกสฺส สามิโนติ วุตฺตํ ฯ ปจฺฉิมํเยว กติกาย กตตฺตา ขียนฺตาปิ จ อาวาสิกา เนว อทาตุํ ลภนฺตีติ วุตฺตํ ฯ ภตินิวิฏฺฐนฺติ ภตึ กตฺวา วิย นิวิฏฺฐํ ปริยิฏฺฐํ ฯ สงฺฆิกํ ปน อปโลกนกมฺมํ กตฺวา คาหิตนฺติ ตตฺรุปฺปาทํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ปจฺจยวเสน คาหิตนฺติ ทายกานํ วสฺสาวาสิกปจฺจยวเสน คาหิตํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ อิธ ภิกฺขเว

[จ. ว. ท. ๑๒๘ ส. ต. ๓๖๖-๙]

วสฺสํ วุฑฺโฒ ภิกฺขุ วิพฺภมติ สงฺฆสฺเสเวตนฺติ วจนโต คตฏฺฐาเน ฯเปฯ สงฺฆิกํ โหตีติ วุตฺตํ ฯ มนุสฺเสติ ทายกมนุสฺเส ฯ วรภาคํ สามเณรสฺสาติ ปฐมภาคสฺส คาหิตตฺตา วุตฺตํ ฯ

[๒๔๙] ยํ ตยา ตตฺถ เสนาสนํ คหิตํ ฯเปฯ อิธ มุกฺกํ โหตีติ ยํ ตยา ตตฺถ คามกาวาเส ปจฺฉา เสนาสนํ คหิตํ ตํ เต คณฺหนฺเตเนว อิธ สาวตฺถิยํ ปฐมคฺคหิตเสนาสนํ มุกฺกํ โหติ ฯ อิธทานาหํ ฯเปฯ ตตฺราปิ มุกฺกนฺติ อิทานาหํ อาวุโส อิธ อิมสฺมึ คามกาวาเส คหิตํ เสนาสนํ มุญฺจามีติ วทนฺเตน ตตฺราปิ คามกาวาเส คหิตํ เสนาสนํ มุกฺกํ ฯ

[๒๕๐] ทีฆาสนํ นาม มญฺจปีฐวินิมุตฺตํ ยงฺกิญฺจิ เอกโต สุขํ นิสีทิตุํ ปโหติ ฯ หตฺถิมฺหิ นโข อสฺสาติ หตฺถินโข ฯ ปาสาทสฺส นโข นาม เหฏฺฐิมปริจฺเฉโท โส จ หตฺถิกุมฺเภ ปติฏฺฐิโตติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ คิหิวิกฏนีหาเรน ลพฺภนฺตีติ คิหิกตนีหาเรน ปริภุญฺชิตุํ ลพฺภนฺติ เตหิ อตฺถริตฺวา ทินฺนาเนว นิสีทิตุํ ลพฺภนฺติ น สยํ อตฺถตานิ อตฺถราปิตานิ วา ฯ

[๒๕๑] อรญฺชโรติ พหุอุทกคฺคณฺหนกา มหาจาฏิ ฯ ชลํ คณฺหิตุํ อลนฺติ อรญฺชโร ฯ วฏฺฏจาฏิ วิย หุตฺวา โถกํ ทีฆมุโข มชฺเฌ ปริจฺเฉทํ ทสฺเสตฺวา กโตติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ ปญฺจ-นิมฺมลโลจโนติ มํส ทิพฺพ ธมฺม พุทฺธ สมนฺต จกฺขุวเสน ปญฺจโลจโน ฯ ถาวเรน จ ถาวรํ ครุภณฺเฑน จ ครุภณฺฑนฺติ เอตฺถ ปญฺจสุ

[จ. ว. ท. ๑๒๘-๓๓ ส. ต. ๓๗๐-๔]

โกฏฺฐาเสสุ ปุริมทฺวยํ ถาวรํ ปจฺฉิมตฺตยํ ครุภณฺฑนฺติ เวทิ-ล
ตพฺพํ ฯ ชานาเปตฺวาติ ภิกฺขุสงฺฆํ ชานาเปตฺวา ฯ กปฺปิยมญฺจา
สมฺปฏิจฺฉิตพฺพาติ สงฺฆสฺส เทมาติ ทินฺนํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ สเจ
ปน วิหารสฺส เทมาติ วทนฺติ ฯ สุวณฺณรชตมยาทิอกปฺปิยมญฺเจปิ
สมฺปฏิจฺฉิตุํ วฏฺฏติ ฯ นเกวลํ ฯเปฯ ปริวตฺเตตุํ วฏฺฏตีติ อิมินา
อถาวเรน ถาวรมฺปิ อถาวรมฺปิ ปริวตฺเตตุํ วฏฺฏตีติ ทสฺเสติ ฯ
ถาวเรน อถาวรเมว หิ ปริวตฺเตตุํ น วฏฺฏติ ฯ อกปฺปิยํ วา
มหคฺฆกปฺปิยํ วาติ เอตฺถ อกปฺปิยํ นาม สุวณฺณมยมญฺจาทิ
อกปฺปิยภิสิพิพฺโพหนานิ จ มหคฺฆกปฺปิยํ นาม ทนฺตมยมญฺจาทิ
ปาวาราทิกปฺปิยอตฺถรณาทีนิ จ ฯ ปาริหาริยํ น วฏฺฏตีติ อตฺตโน
สนฺตกํ วิย คเหตฺวา ปริหริตุํ น วฏฺฏติ ฯ คิหิวิกฏนีหาเรเนว
ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ อิมินา สเจ อารามิกาทโย ปฏิสาเมตฺวา
ปฏิเทนฺติ ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏตีติ ทสฺเสติ ฯ ปณฺณสูจิ นาม เลขนีติ
มหาคณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ อฑฺฒพาหูติ กปฺปุรโต ปฏฺฐาย ยาว
อํสกูฏนฺติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ อฑฺฒพาหุ นาม วิทตฺถิจตุรงฺ-
คุลนฺติปิ วทนฺติ ฯ ตตฺถ ชาตกาติ สงฺฆิกภูมิยํ ชาตา ฯ
อฏฺฐงฺคุลสูจิทณฺฑมตฺโตติ ทีฆโต อฏฺฐงฺคุลมตฺโต ปริณาหโต
ปณฺณสูจิทณฺฑมตฺโต ฯ มุญฺชปพฺพชานํเยว ปาลิยํ วิสุํ อาคตตฺตา
มุญฺชญฺจ ปพฺพชญฺจ ฐเปตฺวาติ วุตฺตํ ฯ อฏฺฐงฺคุลปฺปมาโณติ
ทีฆโต อฏฺฐงฺคุลปฺปมาโณ ฯ ฆฏฺฏนผลกํ นาม ยตฺถ ฐเปตฺวา

[จ. ว. ท. ๑๓๓-๖ ส. ต. ๓๗๕-๘๐]

รชิตจีวรํ หตฺเถน ฆฏฺเฏนฺติ ฯ ฆฏฺฏนมุคฺคโร นาม อนุวาตาทิ-
ฆฏฺฏนตฺถํ กโตติ วทนฺติ ฯ อมฺพณนฺติ ผลเกหิ โปกฺขรณีสทิสํ
กตํ ปานียภาชนํ ฯ รชนโทณีติ ยตฺถ ปกฺกรชนํ อากิริตฺวา
ฐเปนฺติ ฯ ภุมฺมตฺถรณํ กาตุํ วฏฺฏตีติ อกปฺปิยจมฺมํ สนฺธาย
วุตฺตํ ฯ ปจฺจตฺถรณคติกนฺติ อิมินา มญฺจปีเฐปิ อตฺถริตุํ วฏฺฏตีติ
ทีเปติ ฯ ปาวาราทิปจฺจตฺถรณํปิ ครุภณฺฑนฺติ เอกา ฯ โนติ
อปเร ฯ วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํ ฯ มุฏฺฐิปณฺณนฺติ ตาลปณฺณํ
สนฺธาย วุตฺตํ ฯ

[๒๕๒] กิญฺจิเทว สมาทเปตฺวา กาเรสฺสตีติ สามิโกเยว
กิญฺจิ ภิกฺขุํ สมาทเปตฺวา กาเรสฺสติ ฯ อุตุกาเล ปฏิพาหิตุํ
น ลภตีติ เหมนฺตคิมฺเหสุ อญฺเญ สมฺปตฺตภิกฺขู ปฏิพาหิตุํ น
ลภติ ฯ ติภาคนฺติ ตติยภาคํ ฯ สเจ สทฺธิวิหาริกาทีนํ ทาตุกาโม
โหตีติ สเจ โส สงฺฆสฺส ภณฺฑกฏฺฐปนฏฺฐานํ วา นวกานํ วา
วสนฏฺฐานํ ทาตุํ น อิจฺฉติ อตฺตโน สทฺธิวิหาริกานํเยว ทาตุ-
กาโม โหตีติ อตฺโถ ฯ เอตํ หิ สทฺธิวิหาริกานํ ทาตุํ ลภตีติ
เอตํ ตติยภาคํ อุปฑฺฒภาคํ วา ทาตุํ ลภติ ฯ อกตฏฺฐาเนติ
เสนาสนโต พหิ จยาทีนํ อกตฏฺฐาเน ฯ พหิกุฑฺเฑติ กุฑฺฑโต
พหิ ฯ

[๒๕๓] จกฺกลิกนฺติ กมฺพลาทีหิ เวเฐตฺวา จกฺกสณฺฐาเนน
ปาทปุญฺฉนโยคฺคํ กตํ ฯ ปริภณฺฑกตา ภูมิ นาม สณฺหมตฺติกาหิ

[จ. ว. ท. ๑๓๖-๔๔ ส. ต. ๓๘๐-๖]

กตา กาฬวณฺณาทิภูมิ ฯ เสนาสนํ มญฺจปีฐาทิ ฯ ตเถว วลญฺเชตุํ วฏฺฏตีติ อญฺเญหิ อาวาสิกภิกฺขูหิ ปริภุตฺตนีหาเรน ปริภุญฺชิตุํ วฏฺฏติ ฯ เนวาสิกา ปกติยา อนตฺถตาย ภูมิยา ฐเปนฺติ เจ เตสํ อนาปตฺติเยวาติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ ทฺวารํปีติอาทินา วุตฺตทฺวารวาตปานาทโย อปริกมฺมกตาปิ น อปสฺสยิตพฺพา ฯ โลเมสูติ โลเมสุ ผุสนฺเตสุ ฯ

[๒๕๔] อุทฺเทสภตฺตํ นิมนฺตนนฺติ อิมํ โวหารํ ปตฺตานีติ เอตฺถ อิติสทฺโท อาทิอตฺโถ ฯ อุทฺเทสภตฺตํ นิมนฺตนนฺติอาทิ- โวหารํ ปตฺตานีติ อยเมตฺถ อตฺโถ ฯ ตมฺปิ อนฺโต กตฺวาติ อายตึ ภิกฺขูนํ กุกฺกุจฺจวิโนทนตฺถาย ตมฺปิ สงฺฆภตฺตํ อนฺโต กตฺวา ฯ อตฺตโน วิหารทฺวาเรติ วิหารสฺส ทฺวารโกฏฺฐกสมีเป สนฺธาย วุตฺตํ ฯ โภชนสาลายาติ ภตฺตุทฺเทสฏฺฐานภูตาย โภชน- สาลาย ฯ ทินฺนํ ปนาติ วตฺวา ยถา โส ทายโก เทติ ตํ วิธึ ทสฺเสตุํ สงฺฆโต ภนฺเตติอาทิมาห ฯ อนฺตรฆเรติ อนฺโต- เคเห ฯ อนฺโต อุปจารคตานนฺติ เอตฺถ คามทฺวารวีถิจตุกฺเกสุ ทฺวาทสหตฺถพฺภนฺตรํ อนฺโตอุปจาโร นาม ฯ อนฺตรฆรสฺส อุปจาเร ปน ลพฺภมานํ วิเสสํ ทสฺเสตุํ ฆรูปจาโร เอตฺถาติอาทิมาห ฯ เอกวลญฺชนฺติ เอเกน ทฺวาเรน วลญฺชิตพฺพํ ฯ นานานิเวสเนสูติ นานากุลสฺส นิเวสเนสุ ฯ ลชฺชี เปสโล อคติคมนํ วชฺเชตฺวา เมธาวี จ อุปปริกฺขิตฺวา อุทฺทิสตีติ อาห เปสโล ลชฺชี เมธาวี

[จ. ว. ท. ๑๔๔-๖ ส. ต. ๓๘๖-๙๑]

อิจฺฉิตพฺโพติ ฯ นิสินฺนสฺสาปิ นิทฺทายนฺตสฺสาปีติ อนาทเร สามิวจนํ ฯ ติจีวรปริวารํ วาติ เอตฺถ อุทกมตฺตลาภี วิย อญฺโญปิ อุทฺเทสภตฺตํ อลภิตฺวา วตฺถาทิมเนกปฺปการกํ ลภติ เจ ตสฺเสว ตนฺติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ อตฺตโน รุจิวเสน ยงฺกิญฺจิ วตฺวา อาหริตุํ วิสฺสชฺชิตตฺตา วิสฺสฏฺฐทูโต นาม ฯ ยํ อิจฺฉตีติ อุทฺเทส-ปตฺตํ เทถาติอาทีนิ วทนฺโต ยํ อิจฺฉติ ฯ ปุจฺฉาสภาเคนาติ ปุจฺฉาสทิเสน ฯ เอกา กูฏฏฺฐิติกา นาม โหตีติ วตฺวา ตเมว ฐิติกํ วิภาเวนฺโต รญฺโญ หีติอาทิมาห ฯ อญฺเญหิ อุทฺเทส-ภตฺเตหิ อมิสฺเสตฺวา วิสสเยว ฐิติกาย คาเหตพฺพตฺตา เอกวาริก-ภตฺตานีติ วุตฺตํ ฯ เถยฺยาย หรนฺตีติ ปตฺตหารกา หรนฺติ ฯ คีวา โหตีติ อาณาปกสฺส คีวา โหติ ฯ มนุสฺสานํ วจนํ กาตุํ วฏฺฏตีติ คจฺฉนฺตีติ มนุสฺสานํ วจนํ กาตุํ วฏฺฏตีติ เตน ภิกฺขุนา วุตฺตา คจฺฉนฺติ ฯ อกตภาโค นามาติ อาคนฺตุกภาโค นาม ฯ สพฺโพ สงฺโฆ ปริภุญฺชตูติ วุตฺเตติ เอตฺถ ปฐมเมว สพฺพํ สงฺฆิกํ ปตฺตํ เทถาติ วตฺวา ปจฺฉา สพฺโพ สงฺโฆ ปริภุญฺชตูติ อวุตฺเตปิ ภาเชตฺวาว ปริภุญฺชิตพฺพนฺติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ

[๒๕๕] เอตฺตเก ภิกฺขู สงฺฆโต อุทฺทิสิตฺวา เทถาติอาทีนิ อวตฺวา เอตฺตกานํ ภิกฺขูนํ ภตฺตํ คณฺหถาติ วตฺวา ทินฺนํ สงฺฆิกํ นิมนฺตนํ นาม ฯ ปิณฺฑปาติกานํปิ วฏฺฏตีติ ภิกฺขาปริยาเยน วุตฺตตฺตา วฏฺฏติ ฯ ปฏิปาฏิยาติ ลทฺธปฏิปาฏิยา ฯ วิจฺฉินฺทิตฺวาติ

[จ. ว. ท. ๑๔๖ ส. ต. ๓๙๑-๘]

ภตฺตํ คณฺหถาติ ปทํ อวตฺวา ฯ เตเนวาห ภตฺตนฺติ อวทนฺเต-
นาติ ฯ อาโลปสงฺเขเปนาติ เอเกกปิณฺฑวเสน ฯ อยญฺจ นโย
นิมนฺตเนเยว น อุทฺเทสภตฺเต ฯ ตตฺถ หิ เอกสฺส ปโหนกปฺ-
ปมาณํเยว ภาเชตพฺพํ ตสฺมา อุทฺเทสภตฺเต อาโลปฏฺฐิติกา
นาม นตฺถิ ฯ อจฺฉตีติ ติฏฺฐติ ฯ เอกวารนฺติ ยาว ตสฺมึ
อาวาเส วสนฺติ ภิกฺขู สพฺเพ ลภนฺตีติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ
อยํ ปเนตฺถ อธิปฺปาโย เอกวารนฺติ น เอกทิวสํ สนฺธาย
วุตฺตํ ยตฺตกา ปน ภิกฺขู ตสฺมึ อาวาเส วสนฺติ เต สพฺเพ
เอกสฺมึ ทิวเส คหิตภิกฺขู อญฺญทา อคฺคเหตฺวา ยาว เอกวารํ
สพฺเพ ภิกฺขู โภชิตา โหนฺติ ตาว เย ชานนฺติ เต คเหตฺวา
คนฺตพฺพนฺติ ฯ

[๒๕๖] อุปนิพนฺธิตฺวาติ ลิขิตฺวา ฯ นิคฺคเหน ทตฺวาติ
อนิจฺฉนฺตํปิ นิคฺคเหน สมฺปฏิจฺฉาเปตฺวา ฯ เอกพาหาวเสนาติ
เอกาย ฆรปาลิยา วเสน ฯ อุทฺทิสิตฺวาติ ตุยฺหญฺจ ตุยฺหญฺจ
ปาปุณาตีติ วตฺวา ฯ ทูรตฺตา นิคฺคเหตฺวาปิ วาเรน คาเหตพฺพ-
คาโม วารคาโม ฯ วิหารวาเร นิยุตฺตา วิหารวาริกา วาเรน
วิหารรกฺขณกา ฯ อญฺญถตฺตนฺติ ปสาทญฺญถตฺตํ ฯ ผาติกมฺม-
เมว ภวนฺตีติ วิหารรกฺขณตฺถาย สงฺเฆน ทาตพฺพา อติเรกลาภา
โหนฺติ ฯ สงฺฆนวเกน ลทฺธกาเลติ ทิวเส ทิวเส เอเกกสฺส
ปาปิตานิ เทฺว ตีณิ เอกวาริกภตฺตานิ เตเนว นิยาเมน อตฺตโน

ปาปุณฏฺฐาเน สงฺฆนวเกน ลทฺธกาเล ฯ ยสฺส กสฺสจิ สมฺมุขี-
ภูตสฺส ปาเปตฺวาติ เอตฺถ เยภุยฺเยน เจ ภิกฺขู พหิสีมคตา
โหนฺติ สมฺมุขีภูตสฺส ยสฺส กสฺสจิ ปาเปตพฺพํ สภาคตฺตา* เอเกน
ลทฺธํ สพฺเพสํ โหติ ตสฺมึปิ อสติ อตฺตโน ปาเปตฺวา ทาตพฺพนฺติ
คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ รสสลากนฺติ อุจฺฉุรสสลากํ ฯ สงฺฆโต
นิรามิสสลากาปิ วิหาเร ปกฺกภตฺตํปิ วฏฺฏติเยวาติ สาธารณํ
กตฺวา วิสุทฺธิมคฺเค วุตฺตตฺตา เอวํ คาหิเต สาทิตพฺพํ เอวํ
น สาทิตพฺพนฺติ วิเสเสตฺวา อวุตฺตตฺตา จ เภสชฺชาทิสลากาโย
เจตฺถ กิญฺจาปิ ปิณฺฑปาติกานํปิ วฏฺฏนฺติ สลากวเสน คาหิตตฺตา
ปน น สาทิตพฺพาติ เอตฺถ อธิปฺปาโย วีมํสิตพฺโพ ฯ ยทิ หิ
เภสชฺชาทิสลากา สลากวเสน คาหิตา น สาทิตพฺพา สิยา
สงฺฆโต นิรามิสสลากา วฏฺฏติเยวาติ น วเทยฺย อติเรกลาโภ
สงฺฆภตฺตํ อุทฺเทสภตฺตนฺติอาทิวจนโต จ อติเรกลาภํ ปฏิกฺขิปามีติ
สลากวเสน คาเหตพฺพํ ภตฺตเมว ปฏิกฺขิตฺตํ น เภสชฺชํ ฯ
สงฺฆภตฺตาทีนิ หิ จุทฺทสภตฺตานิเยว เตน น สาทิตพฺพานีติ
วุตฺตานิ ขนฺธกภาณกานํ วา มเตน อิธ เอวํ วุตฺตนฺติ
คเหตพฺพํ ฯ อคฺคโต ทาตพฺพา ภิกฺขา อคฺคภิกฺขา ฯ ลทฺธา
วา อลทฺธา วาติ ลภิตฺวา วา อลภิตฺวา วา ฯ นิพทฺธาย
อคฺคภิกฺขาย อปฺปมตฺติกายเอว สมฺภวโต ลภิตฺวาปิ ปุนทิวเส

๑. ม. ปาเปตพฺพสภาวตฺตา ฯ

[จ. ว. ท. ๑๔๖ ส. ต. ๔๐๔-๕]

คณฺหิตุํ วุตฺตํ ฯ อคฺคภิกฺขามตฺตนฺติ หิ เอตฺถ มตฺตสทฺโท พหุภาวํ นิวตฺเตติ ฯ สลากภตฺตํ นาม วิหาเรเยว อุทฺทิสิยติ วิหารเมว สนฺธาย ทิยฺยมานตฺตาติ อาห วิหาเร อปาปิตํ ปนาติ- อาทึ ฯ ตตฺร อาสนสาลายาติ ตสฺมึ คาเม อาสนสาลาย ฯ วิหารํ อาเนตฺวา คาเหตพฺพนฺติ ตถา วตฺวา ตสฺมึ ทิวเส ทินฺน- ภตฺตํ วิหารเมว อาเนตฺวา จิติกาย คาเหตพฺพํ ฯ ตตฺถาติ ตสฺมึ ทิสาภาเค ฯ ตํ คเหตฺวาติ ตํ วารคามสลากํ อตฺตโน คเหตฺวา ฯ เตนาติ โย อตฺตโน ปตฺตํ วารคามสลากํ ทิสงฺคมิกสฺส อทาสิ เตน ฯ อนติกฺกนฺเตเยว ตสฺมึ ตสฺส สลากา คเหตพฺพาติ ยสฺมา อุปจารสีมฏฺฐสฺเสว สลากา ปาปุณาติ ตสฺมา ตสฺมึ ทิสงฺคมิเก อุปาจารสีมํ อนติกฺกนฺเตเยว ตสฺส ทิสงฺคมิกสฺส ปตฺตสลากา อตฺตโน ปาเปตฺวา คเหตพฺพา ฯ อนาคตทิวเสติ เอตฺถ กถํ เตสํ ภิกฺขูนํ อาคตานาคตภาโว วิญฺญายตีติ เจ ฯ ยสฺมา ตโต ตโต อาคตา ภิกฺขู ตสฺมึ คาเม อาสนสาลาย สนฺนิปตนฺติ ตสฺมา เตสํ อาคตานาคตภาโว สกฺกา วิญฺญาตุํ ฯ อมฺหากํ โคจรคาเมติ สลากภตฺตทายกานํ คาเม ฯ ภุญฺชิตุํ อาคจฺฉนฺตีติ มหาเถโร เอกโกว วิหาเร โอหีโน อวสฺสํ สพฺเพ สลากา อตฺตโน ปาเปตฺวา จิโตติ มญฺญมานา อาคจฺฉนฺติ ฯ

[๒๕๗] อภิลกฺขิเตสุ จตูสุ ปกฺขทิวเสสุ ทาตพฺพภตฺตํ ปกฺขิยํ ฯ อภิลกฺขิเตสูติ เอตฺถ อภีติ อุปสคฺคมตฺตํ ฯ ลกฺขณีเยสุ อิจฺเจว

[จ. ว. ท. ๑๔๖ ส. ต. ๔๐๕-๘]

อตฺโถ ฯ อุโปสถสมาทานธมฺมสฺสวนปูชาสกฺการาทิกรณตฺถํ ลกฺเข-
ตพฺเพสุ สลฺลกฺเขตพฺเพสุ อุปลกฺเขตพฺเพสูติ วุตฺตํ โหติ ฯ เสฺว
ปกฺโขติ อชฺช ปกฺขิยํ น คาเหตพฺพนฺติ ปกฺขิกสฺส อนิยมตฺตา
วุตฺตํ ฯ เสฺว อมฺหากํ ฆเร ลูขภตฺตํ ภวิสฺสตีติ โปตฺถเกสุ
ลิขนฺติ ฯ ปกฺขภตฺตํ ภวิสฺสตีติ ปาเฐน ภวิตพฺพํ ฯ อุโปสเถ
ทาตพฺพภตฺตํ อุโปสถิกํ ฯ นิพทฺธาปิตนฺติ อสุกวิหารสฺสาติ
นิยามิตํ ฯ คาเหตฺวา ภุญฺชิตพฺพนฺติ ตสฺมึ เสนาสเน วสนฺเตหิ
จิติกาย คาเหตฺวา ภุญฺชิตพฺพํ ฯ ตณฺฑุลาทีนิ เปเสนฺติ ฯ เป ฯ
วฏฺฏตีติ อภิหฏภิกฺขตฺตา วฏฺฏติ ฯ ตถา ปฏิคฺคหิตตฺตาติ ภิกฺขา-
นาเมน ปฏิคฺคหิตตฺตา ฯ ปตฺตํ ถเกตฺวา ทินฺนนฺติ คุฬกภตฺตํ
เทมาติ ทินฺนํ ฯ คุฬปิณฺเฑ ฯ เป ฯ ทาตพฺโพติ เอตฺถ คุฬปิณฺฑํ
ตาลปกฺกปฺปมาณนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ เสสเมตฺถ สุวิญฺเญยฺยเมวาติ ฯ

เสนาสนกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[ข. ว. ท. ๑๔๖-๕๐ ส. ต. ๔๐๙-๑๗]

สงฺฆเภทกฺขนฺธกวณฺณนา

[๒๕๘] สงฺฆเภทกฺขนฺธเก ฯ อนุปิยายนฺติอาทีสุ อนุปิยา นามาติ วตฺตพฺเพ อาการสฺส รสฺสตฺตํ อนุนาสิกสฺส จ อาคมํ กตฺวา อนุปิยํ นามาติ วุตฺตํ ฯ มลฺลานนฺติ มลฺลราชูนํ ฯ น เหฏฺฐา ปาสาทา โอโรหตีติ อุปริปาสาทโต เหฏฺฐิมตลํ น โอโรหติ ฯ เหฏฺฐาปาสาทนฺติปิ ปฐนฺติ ฯ อนุรุทฺโธ วา ปพฺพเชยฺยาติ โยเชตพฺพํ ฯ ฆราวาสตฺถนฺติ ฆราวาสสฺส อนุจฺฉวิกํ กมฺมํ ฯ อุทกํ อติเนตพฺพนฺติ อุทกํ อาหริตพฺพํ ฯ นินฺเนตพฺพนฺติ อาภตมุทกํ ปุน นีหริตพฺพํ ฯ นิฑฺฑาเปตพฺพนฺติ[๑] อนฺตรนฺตรา อุฏฺฐิตติณานิ อุทฺธริตฺวา อปเนตพฺพํ ฯ ลวาเปตพฺพนฺติ ปริปกฺกกาเล ลวาเปตพฺพํ ฯ อุพฺพาหาเปตพฺพนฺติ ขลมณฺฑลํ หาราเปตพฺพํ ฯ อุชุ การาเปตพฺพนฺติ ปุญฺชํ การาเปตพฺพํ ฯ ปลาลานิ อุทฺธราเปตพฺพานีติ ปลาลานิ อปเนตพฺพานิ ฯ ภุสิกา อุทฺธราเปตพฺพาติ คุนฺนํ ขุรคฺเคหิ สญฺฉินฺนา ภุสสงฺขาตา นาฬทณฺฑา อปเนตพฺพา ฯ โอผุนาเปตพฺพนฺติ วาตมุเข โอผุนาเปตฺวา ปลาลํ อปเนตพฺพํ ฯ อติหราเปตพฺพนฺติ อนฺโตโกฏฺฐาคารํ อุปเนตพฺพํ ฯ น กมฺมาติ น กมฺมานิ ฯ ฆราวาสตฺเถนาติ อุปโยคตฺเถ กรณวจนํ ฯ อุปชานาหีติ จ อุปสคฺคมตฺโต อุปสทฺโท ฯ เตนาห

๑. ปาลิยญฺเจว อฏฺฐกถายญฺจ นิทฺทาเปตพฺพนฺติ ทิสฺสติ ฯ

[จ. ว. ท. ๑๕๕-๗ ส. ต. ๔๑๘]

ฆราวาสตฺถํ ชานาหีติ ฯ ชานาหีติ เจตฺถ ปฏิปชฺชาติ อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ อกามกาติ อนิจฺฉมานา ฯ ยํ น นิวตฺโตติ ยสฺมา น นิวตฺโต ฯ

[๒๕๙] สุญฺญาคารคโตติ ฐเปตฺวา คามญฺจ คามูปจารญฺจ อวเสสํ อรญฺญนฺติ วุตฺตํ ฯ อรญฺญํ รุกฺขมูลญฺจ ฐเปตฺวา อญฺญํ ปพฺพตกนฺทราทิ ปพฺพชิตสารุปฺปํ นิวาสนฏฺฐานํ ชนสมฺพาธาภาวโต อิธ สุญฺญาคารนฺติ อธิปฺเปตํ ฯ อถวา ฌานกณฺฏกานํ สทฺทานํ อภาวโต วิวิตฺตํ ยงฺกิญฺจิ อคารมฺปิ สุญฺญาคารนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ตํ สุญฺญาคารํ อุปคโต ฯ อภิกฺขณนฺติ พหุลํ ฯ อุทานํ อุทาเนตีติ โส หิ อายสฺมา อรญฺเญ ทิวาวิหารํ อุปคโตปิ รตฺติวาสุปคโตปิ เยภุยฺเยน ผลสมาปตฺติสุเขน นิโรธสมาปตฺติสุเขน จ วีตินาเมติ ตสฺมา ตํ สุขํ สนฺธาย ปุพฺเพ อตฺตนา อนุภูตํ สภยํ สปริฬาหํ รชฺชสุขํ ชิคุจฺฉิตฺวา อโห สุขํ อโห สุขนฺติ โสมนสฺสสหิตญาณสมุฏฺฐานํ ปีติสมุคฺคารํ สมุคฺคิรติ ฯ เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุนฺติ เต สมฺพหุลา ภิกฺขู อุลฺลุมฺปนสภาวสณฺฐิตา ตสฺส อนุคฺคณฺหนาธิปฺปาเยน ภควนฺตํ เอตทโวจุํ น อุชฺฌานวเสน ฯ นิสฺสํสยนฺติ อสนฺเทเหน เอกนฺเตนาติ อตฺโถ ฯ เต กิร ภิกฺขู ปุถุชฺชนา ตสฺส อายสฺมโต วิเวกสุขํ สนฺธาย อุทานํ อชานนฺตา เอวมาหํสุ ฯ สมนุสฺสรนฺโตติ อุกฺกณฺฐนวเสน อนุสฺสรนฺโต ฯ อญฺญตรนฺติ นามโคตฺเตน อปากฏํ เอกํ ภิกฺขุํ ฯ

[จ. ว. ท. ๑๕๗-๖๑ ส. ต. ๔๑๘]

อามนฺเตสีติ อาณาเปสิ เต ภิกฺขู สญฺญาเปตุกาโม ฯ เอวนฺติ วจนสมฺปฏิคฺคเห ฯ สาธูติ อตฺโถ ฯ เอวมฺภนฺเตติ เอตฺถ ปน เอวํสทฺโท ปฏิญฺญายํ ฯ อภิกฺขณํ อโห สุขํ อโห สุขนฺติ อุทาเนตีติ ยถา เต ภิกฺขู วทนฺติ ตํ เอวํ ตเถวาติ อตฺตโน อุทานํ ปฏิชานาติ ฯ กึ ปน ตฺวํ ภทฺทิยาติ กสฺมา ภควา ปุจฺฉติ กึ ตสฺส จิตฺตํ น ชานาตีติ ฯ โน น ชานาติ ฯ เตเนว ปน ตมตฺถํ วทาเปตฺวา เต ภิกฺขู สญฺญาเปตุํ ปุจฺฉติ ฯ วุตฺตํ เหตํ ชานนฺตาปิ ตถาคตาปิ ปุจฺฉนฺติ ชานนฺตาปิ น ปุจฺฉนฺตีติ-อาทิ ฯ อตฺถวสนฺติ การณํ ฯ อนฺโต อนฺเตปุเรติ อิตฺถาคารสฺส สญฺจรณฏฺฐานภูเต ราชเคหสฺส อพฺภนฺตเร ยตฺถ ราชา นหาน-โภชนสยนาทึ กปฺเปติ ฯ รกฺขา สุสํวิหิตาติ อารกฺขาธิกตปุริเสหิ คุตฺติ สุฏฺฐุ สมนฺตโต วิหิตา ฯ พหิอนฺเตปุเรติ อฏฺฏกรณฏฺ-ฐานาทิเก อนฺเตปุรโต พหิภูเต เคเห ฯ เอวํ รกฺขิโต โคปิโต สนฺโตติ เอวํ ราชเคห ราชธานี รชฺชเทเสสุ อนฺโต พหิ จ อเนเกสุ ฐาเนสุ อเนกสเตหิ สุสํวิหิตรกฺขาวรณคุตฺติยา มเมว นิพฺภยตฺถํ ผาสุวิหารตฺถํ รกฺขิโต โคปิโต สมาโน ฯ ภีโตติอาทีนิ ปทานิ อญฺญมญฺญเววจนานิ ฯ อถวา ภีโตติ ปรราชูหิ ภายมาโน ฯ อุพฺพิคฺโคติ สกรฏฺเฐปิ ปกติกฺโขภโต อุปฺปชฺชนกภยุพฺเพเคน อุพฺพิคฺโค จลิโต ฯ อุสฺสงฺกีติ รญฺญา นาม สพฺพกาลํ อวิสฺสตฺเถน ภวิตพฺพนฺติ วจนโต สพฺพตฺถ อวิสฺสาสนวเสน เตสํ เตสํ

[จ. ว. ท. ๑๖๒-๓ ส. ต. ๔๑๘]

กิจฺจกรณียานํ อจฺจยโต อุปฺปชฺชนปริสงฺกาย จ อุทฺธมุทฺธํ สงฺกมาโน ฯ อุตฺราสีติ สนฺติกาวจเรหิปิ อชานนฺตสฺเสว เม กทาจิ อนตฺโถ ภาเวยฺยาติ อุปฺปนฺเนน สรีรกมฺปมฺปิ อุปฺปาทนสมตฺเถน ตาเสน อุตฺราสี ฯ อุตฺรโสฺตติปิ ปฐนฺติ ฯ วิหรามีติ เอวํภูโต หุตฺวา วิหรามิ ฯ เอตรหีติ อิทานิ ปพฺพชิตกาลโต ปฏฺฐาย ฯ เอโกติ อสหาโย ฯ เตน วิเวกฏฺฐกายตํ* ทสฺเสติ ฯ อภีโตติ- อาทีนํ ปทานํ วุตฺตวิปริยาเยน อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ ภยาทิ- นิมิตฺตสฺส ปริคฺคหสฺส ตํนิมิตฺตสฺส จ กิเลสคหนสฺส อภาเวเนวสฺส อภีตาทิตาติ เอเตน จิตฺตวิเวกํ ทสฺเสติ ฯ อปฺโปสฺสุกฺโกติ สรีร- คุตฺติยํ นิรุสฺสุกฺโก ฯ ปนฺนโลโมติ โลมหํสุปฺปาทกสฺส ฉมฺภิตตฺตสฺส อภาเวน อนุคฺคตโลโม ฯ ปททฺวเยนาปิ เสริวิหารํ ทสฺเสติ ฯ ปรทวุตฺโตติ ปเรหิ ทินฺเนน จีวราทินา วตฺตมาโน ฯ เอเตน สพฺพโส สงฺคหาภาวทีปนมุเขน อนวเสสภยเหตุวิรหํ ทสฺเสติ ฯ มิคภูเตน เจตสาติ วิสฺสตฺถวิหารตาย มิคสฺส วิย ชาเตน จิตฺเตน ฯ มิโค หิ อมนุสฺสปเถ อรญฺเญ วสมาโน วิสฺสตฺโถ ติฏฺฐติ นิสีทติ นิปชฺชติ เยนกามญฺจ ปกฺกมติ อปฺปฏิหตปฺปจาโร เอวํ อหมฺปิ วิหรามีติ ทสฺเสติ ฯ วุตฺตํ เหตํ ปจฺเจกสมฺพุทฺเธน

มิโค อรญฺญมฺหิ ยถา อพทฺโธ
เยนิจฺฉกํ คจฺฉติ โคจราย

๑. วูปกฏฺฐกายตนฺติปิ ทิสฺสติ ฯ

วิญฺญู นโร เสริต เปกฺขมาโน
เอโก จเร ขคฺควิสาณกปฺโปติ ฯ

อิทํ โข อหํ ภนฺเต อตฺถวสนฺติ ภนฺเต ภควา ยทิทํ มม เอตรหิ ปรมํ วิเวกสุขํ ผลสมาปตฺติสุขํ อิทเมว การณํ สมฺปสฺสมาโน อโห สุขํ อโห สุขนฺติ อุทาเนมิ ฯ เอตมตฺถนฺติ เอตํ ภทฺทิยตฺเถรสฺส ปุถุชฺชนวิสยาตีตํ วิเวกสุขสงฺขาตํ อตฺถํ สพฺพาการโต วิทิตฺวา ฯ อิมํ อุทานนฺติ อิมํ สเหตุกภยโสกวิคมานุภาวทีปกํ อุทานํ อุทาเนสิ ฯ

[๒๖๐] ยสฺสนฺตรโต น สนฺติ โกปาติ ยสฺส อริยปุคฺคลสฺส อนฺตรโต อพฺภนฺตเร อตฺตโน จิตฺเต จิตฺตกาลุสฺสิยการณโต จิตฺตปฺปโกปา ราคาทโย อาฆาตวตฺถุอาทิการณเภทโต อเนกเภทา โทสโกปาเอว วา น สนฺติ มคฺเคน ปหีนตฺตา น วิชฺชนฺติ ฯ อยํ หิ อนฺตรสทฺโท กิญฺจาปิ มญฺจ ตฺวญฺจ กิมนฺตรนฺติอาทีสุ การเณ ทิสฺสติ ฯ อนฺตรฏฺฐเก หิมปาตสมเยติอาทีสุ เวมชฺเฌ ฯ อนฺตรา จ เชตวนํ อนฺตรา จ สาวตฺถินฺติอาทีสุ วิวเร ฯ ภยมนฺตรโต ชาตนฺติอาทีสุ จิตฺเต ฯ อิธาปิ จิตฺเตเอว ทฏฺฐพฺโพ ฯ เตเนวาห ยสฺส จิตฺเต โกปา น สนฺตีติ ฯ อภวสทฺทสฺส วิภวสทฺเทน อตฺถุทฺธาเร การณมาห วิภโวติ จ อภโวติ จ อตฺถโต เอกนฺติ ฯ อิติสทฺโท ปการวจโนติ อาห อิติ อเนกปฺปการา ภวาภวตาติ ฯ วีติวตฺโตติ อติกฺกนฺโต ฯ เอตฺถ จ ยสฺสาติ

[ข. ว. ท. ๑๖๓ ส. ต. ๔๑๘]

อิทํ โย วีติวตฺโตติ วิภตฺติวิปริณามวเสน โยเชตพฺพํ ฯ ตํ วิคตภยนฺติ ตํ เอวรูปํ ยถาวุตฺตคุณสมนฺนาคตํ ขีณาสวํ จิตฺต-โกปาภาวโต อิติภวาภวสมติกฺกมนโต จ ภยเหตุวิคเมน วิคตภยํ ฯ วิเวกสุเขน มคฺคผลสุเขน จ สุขํ ฯ วิคตภยตฺตาเอว อโสกํ ฯ เทวา นานุภวนฺติ ทสฺสนายาติ อธิคตมคฺเค ฐเปตฺวา สพฺเพปิ อุปปตฺติเทวา วายมนฺตาปิ จิตฺตวารทสฺสนวเสน ทสฺสนาย ทฏฺฐุํ นานุภวนฺติ น อภิสมฺภุณนฺติ น สกฺโกนฺติ ปเคว มนุสฺสา ฯ เสขาปิ หิ ปุถุชฺชนา วิย อรหโต จิตฺตปฺปวตฺตึ น ชานนฺติ ฯ ตสฺส ทสฺสนํ เทวานมฺปิ ทุลฺลภนฺติ เอตฺถาปิ จิตฺตวารทสฺสนวเสน ตสฺส ทสฺสนํ เทวานมฺปิ ทุลฺลภํ อลพฺภนียํ เทเวหิปิ ตํ ทสฺสนํ น สกฺกา ปาปุณิตุนฺติ เอวมตฺโถ คเหตพฺโพ ฯ อภาวตฺโถ หิ เอตฺถ ทุสฺสทฺโท ทุปฺปญฺโญติอาทีสุ วิย ฯ

[๒๖๑] ภตฺตาภิหาโรติ อภิหริตพฺพภตฺตํ ฯ ตสฺส ปน ปมาณํ ทสฺเสตุํ ปญฺจ จ ถาลิปากสตานีติ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ เอโก ถาลิปาโต ทสนฺนํ ปุริสานํ ภตฺตํ คณฺหาติ ฯ ลาภสกฺการ-สิโลเกนาติ เอตฺถ ลาโภ นาม จตุปฺปจฺจยลาโภ ฯ สกฺกาโรติ เตสํเยว สุกตานํ สุสงฺขตานํ ลาโภ ฯ สิโลโกติ วณฺณโฆโส ฯ มโนมยํ กายนฺติ ฌานมเนน นิพฺพตฺตํ พฺรหฺมกายํ ฯ อุปปนฺโนติ อุปคโต ฯ อตฺตภาวปฏิลาโภติ สรีรปฏิลาโภ ฯ เทฺว วา ตีณิ วา มาคธิกานิ คามกฺเขตฺตานีติ เอตฺถ มาคธิกํ คามกฺเขตฺตํ

[จ. ว. ท. ๑๖๔-๗๒ ส. ต. ๔๑๙]

อตฺถิ ขุทฺทกํ อตฺถิ มชฺฌิมํ อตฺถิ มหนฺตํ ฯ ขุทฺทกํ คามกฺเขตฺตํ อิโต จตฺตาลีส อุสภานิ อิโต จตฺตาลีสาติ คาวุตํ โหติ ฯ มชฺฌิมํ อิโต คาวุตํ อิโต คาวุตนฺติ อฑฺฒโยชนํ โหติ ฯ มหนฺตํ อิโต ทิยฑฺฒคาวุตํ อิโต ทิยฑฺฒคาวุตนฺติ ติคาวุตํ โหติ ฯ ตํ ขุทฺทเกน คามกฺเขตฺเตน ตีณิ ขุทฺทเกน จ มชฺฌิเมน จ เทฺว คามกฺเขตฺตานิ ตสฺส อตฺตภาโว ฯ ติคาวุตํ หิสฺส สรีรํ ฯ ปริหริสฺสามีติ ชคฺคิสฺสามิ โคปยิสฺสามิ ฯ รกฺขสฺเสตนฺติ รกฺขสฺสุ เอตํ ฯ สตฺถาโรติ คณสตฺถาโร ฯ นาสฺสสฺสาติ น เอตสฺส ภเวยฺย ฯ ตนฺติ ตํ สตฺถารํ ฯ เตนาติ อมนาเปน ฯ สมุทาจเรยฺยามาติ กเถยฺยาม ฯ สมฺมนฺนตีติ อมฺหากํ สมฺมานํ กโรติ ฯ เตนาห สมฺมาเนตีติ ฯ สมฺมนฺนตีติ วา ปเรหิ สมฺมานิยตีติ อตฺโถ ฯ นาสาย ปิตฺตํ ภินฺเทยฺยุนฺติ อจฺฉปิตฺตํ วา มจฺฉปิตฺตํ วา นาสาปุเฏ ปกฺขิเปยฺยุํ ฯ ปราภวายาติ อวุฑฺฒิยา วินาสาย ฯ อสฺสตรีติ วฬวาย กุจฺฉิสฺมึ คทฺรภสฺส ชาตา ฯ ตํ อสฺเสน สทฺธึ สมฺปโยเชนฺติ ฯ สา คพฺภํ คณฺหิตฺวา กาเล สมฺปตฺเต วิชายิตุํ อสกฺโกนฺตี ปาเทหิ ภูมึ ปหรนฺตี ติฏฺฐติ ฯ อถสฺสา จตฺตาโร ปาเท จตูสุ ขาณุเกสุ พนฺธิตฺวา กุจฺฉึ ผาเลตฺวา โปตกํ นีหรนฺติ ฯ สา ตตฺเถว มรติ ฯ เตน วุตฺตํ อตฺตวธาย คพฺภํ คณฺหาตีติ ฯ

[จ. ว. ท. ๑๖๔-๗๒ ส. ต. ๔๑๙]

[๒๖๒] โปตฺถณิยนฺติ[1] ฉุริกํ ยํ[2] ขรนฺติปิ วุจฺจติ ฯ มา กุญฺชร นาคมาสโทติ โภ กุญฺชร พุทฺธนาคํ วธกจิตฺเตน มา อุปคจฺฉ ฯ ทุกฺขนฺติ ทุกฺขการณตฺตา ทุกฺขํ ฯ กถํ ตํ ทุกฺขนฺติ อาห น หิ นาคหตสฺสาติอาทึ ฯ นาคหตสฺส สุคติปฏิกฺเขเปน พุทฺธนาคสฺส ฆาโต ทุคฺคติ ทุกฺขการณนฺติ ทสฺเสติ ฯ อิโตติ อิโต ชาติโต ฯ ยโตติ ยสฺมา ฯ อิโต ปรํ ยโตติ อิโต คจฺฉนฺตสฺสาติ วา อตฺโถ ฯ มโทติ มานมโท ฯ ปมาโทติ ปมตฺตภาโว ฯ ปฏิกุฏิโตติ สงฺกุฏิโต ฯ อลกฺขิโกติ นิสฺสิริโก ฯ ยตฺร หิ นามาติ โย นาม ฯ ติกโภชนนฺติ ตีหิ ภุญฺชิตพฺพ- โภชนํ ฯ ติณฺณํ เอกโต ปฏิคฺคเหตฺวา ภุญฺชิตุํ ปญฺญาเปสฺสามีติ อตฺโถ ฯ โกกาลิโกติอาทีนิ จตุนฺนํ เทวทตฺตปกฺขิยานํ คณปาโมกฺขานํ นามานิ ฯ อายุกปฺปนฺติ เอกํ มหากปฺปํ อสีติภาคํ กตฺวา ตโต เอกภาคมตฺตํ กาลํ อนฺตรกปฺปสญฺญิตํ กาลํ ฯ

[๒๖๓] อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจาติ เทวทตฺโต สพฺพํ สงฺฆเภทสฺส ปุพฺพภาคํ นิปฺผาเทตฺวา เอกํเสเนว อชฺช อาเวณิกํ อุโปสถํ สงฺฆกมฺมญฺจ กริสฺสามีติ จินฺเตตฺวา เอตํ อชฺชตคฺเคติ- อาทิวจนํ อโวจ ฯ ตตฺถ อญฺญเตฺรว ภควตาติ วินาเอว ภควนฺตํ ฯ ตํ สตฺถารํ อกตฺวาติ อตฺโถ ฯ อญฺญตฺร ภิกฺขุสงฺฆา อุโปสถํ กริสฺสามิ สงฺฆกมฺมานิ จาติ ภควโต โอวาทการกํ ภิกฺขุสงฺฆํ

๑. ปาลิยํ โปตฺถนิกนฺติ ทิสฺสติ ฯ ๒. ขุรนฺติ มญฺเญ ฯ ขโร หิ กกโจ โหติ น สตฺถํ ฯ

[จ. ว. ท. ๑๗๒-๘๔ ส. ต. ๔๑๙-๒๐]

วินา มํ อนุวตฺตนฺเตหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ อาเวณิกํ อุโปสถํ สงฺฆ-
กมฺมานิ จ กริสฺสามิ ฯ อชฺช ภนฺเต เทวทตฺโต สงฺฆํ ภินฺทิสฺสตีติ
เภทการณานํ สพฺเพสํ เทวทตฺเตน สชฺชิตตฺตา เอกํเสเนว
เทวทตฺโต อชฺช สงฺฆํ ภินฺทิสฺสตีติ มญฺญมาโน เอวมาห ฯ
ภินฺทิสฺสตีติ ทฺวิธา กริสฺสติ ฯ เอตมตฺถํ วิทิตฺวาติ เอตํ
อวีจิมหานิรยุปฺปตฺติสํวตฺตนิยํ กปฺปฏฺฐิติยํ อเตกิจฺฉํ เทวทตฺเตน
นิพฺพตฺติยมานํ สงฺฆเภทกมฺมํ สพฺพาการโต วิทิตฺวา ฯ อิมํ อุทานนฺติ
กุสลากุสเลสุ ยถากฺกมํ สปฺปุริสาสปฺปุริสานํ สุกรา ปฏิปตฺติ
น ปน เนสํ อกุสลกุสเลสูติ อิทมตฺถวิภาวนํ อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ ฯ

[๒๖๔] ตตฺถ สุกรํ สาธุนา สาธูติ อตฺตโน ปเรสญฺจ หิตํ
สาเธตีติ สาธุ สมฺมาปฏิปนฺโน ฯ เตน สาธุนา สารีปุตฺตาทินา
สาวเกน ปจฺเจกสมฺพุทฺเธน สมฺมาสมฺพุทฺเธน อญฺเญน วา โลกิย-
สาธุนา สาธุ สุนฺทรํ ภทฺทกํ อตฺตโน ปเรสญฺจ หิตสุขาวหํ
สุกรํ สุเขน กาตุํ สกฺกา ฯ สาธุ ปาเปน ทุกฺกรนฺติ ตเทว
ปน วุตฺตลกฺขณํ สาธุ ปาเปน เทวทตฺตาทินา ปาปปุคฺคเลน
ทุกฺกรํ กาตุํ น สกฺกา ฯ น โส ตํ กาตุํ สกฺโกตีติ อตฺโถ ฯ
ปาปํ ปาเปน สุกรนฺติ ปาปํ อสุนฺทรํ อตฺตโน ปเรสญฺจ อนตฺถาวหํ
ปาเปน ยถาวุตฺตปาปปุคฺคเลน สุกรํ สุเขน กาตุํ สกฺกุเณยฺยํ ฯ
ปาปมริเยหิ ทุกฺกรนฺติ อริเยหิ ปน พุทฺธาทีหิ ตํ ปาปํ ทุกฺกรํ
ทุรภิสมฺภวํ ฯ เสตุฆาโตเยว หิ เตสํ ตตฺถาติ ทีเปติ ฯ

[จ. ว. ท. ๑๙๕ ส. ต. ๔๒๐]

[๒๖๕] อถโข อายสฺมา สารีปุตฺโต อาเทสนาปาฏิหาริยานุสาสนิยาติอาทีสุ ปรสฺส จิตฺตํ ญตฺวา กถนํ อาเทสนาปาฏิหาริยํ ฯ สาวกานญฺจ พุทฺธานญฺจ สตฺตํ ธมฺมเทสนํ อนุสาสนีปาฏิหาริยํ ฯ อิทฺธิวิธํ อิทฺธิปาฏิหาริยํ ฯ ตตฺถ อิทฺธิปาฏิหาริเยน สทฺธึ อนุสาสนีปาฏิหาริยํ มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรสฺส อาจิณฺณํ ฯ อาเทสนาปาฏิหาริเยน สทฺธึ อนุสาสนีปาฏิหาริยํ ธมฺมเสนาปติสฺส ฯ เตน วุตฺตํ อายสฺมา สารีปุตฺโต อาเทสนาปาฏิหาริยานุสาสนิยา ภิกฺขู ธมฺมิยา กถาย โอวทีติอาทิ ฯ ตทา หิ ทฺวีสุ อคฺคสาวเกสุ ธมฺมเสนาปติ เตสํ ภิกฺขูนํ จิตฺตวารํ ญตฺวา ธมฺมํ เทเสสิ ฯ มหาโมคฺคลฺลานตฺเถโร วิกุพฺพนํ ทสฺเสตฺวา ธมฺมํ เทเสสิ ฯ ปาลิยํ เจตฺถ ทฺวินฺนํปิ เถรานํ เทสนาย ธมฺมจกฺขุปฏิลาโภว ทสฺสิโต ฯ ทีฆภาณกา ปน เอวํ วทนฺติ ภควตา เปสิเตสุ ทฺวีสุ อคฺคสาวเกสุ ธมฺมเสนาปติ เตสํ จิตฺตวารํ ญตฺวา ธมฺมํ เทเสสิ เถรสฺส ธมฺมเทสนํ สุตฺวา ปญฺจสตาปิ ภิกฺขู โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐหึสุ อถ เนสํ มหาโมคฺคลฺลานตฺเถโร วิกุพฺพนํ ทสฺเสตฺวา ธมฺมํ เทเสสิ ตํ สุตฺวา สพฺเพ อรหตฺตผเล ปติฏฺฐหึสูติ ฯ เทวทตฺตํ อุฏฺฐาเปสีติ ชนฺนุเกน หทยมชฺเฌ ปหริตฺวา อุฏฺฐาเปสิ ฯ

[๒๖๖] สรสีติ[๑] สโร ฯ สุวิกฺขาลิตนฺติ สุฏฺฐุ วิกฺขาลิตํ

๑. ปาลิยมฺปน สรสินฺติ ทิสฺสติ ฯ

[จ. ว. ท. ๑๙๕-๘ ส. ต. ๔๒๐]

สุวิโสธิตํ กตฺวาติ อตฺโถ ฯ สงฺขาทิตฺวาติ สุฏฺฐุ ขาทิตฺวา ฯ มหึ วิกุพฺพโตติ มหึ ทนฺเตหิ วิลิขนฺตสฺส ฯ นทีสุ ภึสํ ฆสานสฺสาติ โยเชตพฺพํ ฯ นทีติ เจตฺถ มหาสโร อธิปฺเปโต ฯ ชคฺคโตติ หตฺถิยูถํ ปาเลนฺตสฺส ฯ ภิงฺโกวาติ หตฺถิโปตโก วิย ฯ มมานุกุพฺพนฺติ มํ อนุกโรนฺโต ฯ

[๒๖๗] ทูเตยฺยนฺติ ทูตกมฺมํ ฯ คนฺตุมรหตีติ ทูเตยฺยสงฺขาตํ สาสนํ หริตุํ ธาเรตฺวา หริตุํ อรหติ ฯ โสตาติ ยํ อสฺส[1] สาสนํ เทนฺติ ตสฺส โสตา ฯ สาเวตาติ ตํ อุคฺคณฺหิตฺวา อิทํ นาม ตุมฺเหหิ วุตฺตนฺติ ปฏิสาเวตา ฯ อุคฺคเหตาติ สุอุคฺคหิตํ กตฺวา อุคฺคเหตา ฯ ธาเรตาติ สุธาริตํ กตฺวา ธาเรตา ฯ วิญฺญาตาติ อตฺตนา ตสฺส อตฺถํ ชานิตา ฯ วิญฺญาเปตาติ ปรํ วิชานาเปตา ฯ สหิตาสหิตสฺสาติ อิทํ สหิตํ อิทํ อสหิตนฺติ เอวํ สหิตาสหิตสฺส กุสโล อุปคตานุปคเตสุ เฉโก สาสนํ อาโรเจนฺโต สหิตาสหิตํ สลฺลกฺเขตฺวา อาโรเจติ ฯ น พฺยาธตีติ น เวธติ น ฉมฺภติ ฯ อุคฺควาทินนฺติ ผรุสวจเนน สมนฺนาคตํ ฯ ปุจฺฉิโตติ ปฏิญฺญตฺถาย ปุจฺฉิโต ฯ

[๒๖๘] อฏฺฐหิ ภิกฺขเว อสทฺธมฺเมหีติอาทีสุ อสทฺธมฺเมหีติ อสตํ ธมฺเมหิ อสนฺเตหิ วา อโสภเณหิ วา ธมฺเมหิ ฯ อภิภูโตติ อชฺโฌตฺถโฏ ฯ ปริยาทินฺนจิตฺโตติ เขปิตจิตฺโต ลาภาทิ-

๑. ม. อปรสฺส ฯ

เหตุเกน อิจฺฉาจาเรน มานมทาทินา จ ขยํ ปาปิตกุสลจิตฺโต ฯ อถวา ปริยาทินฺนจิตฺโตติ ปริโต อาทินฺนจิตฺโต ฯ วุตฺตปฺปกาเรน อกุสลจิตฺตโกฏฺฐาเสน ยถา กุสลจิตฺตสฺส อุปฺปตฺติวาโร น โหติ เอวํ สมนฺตโต คหิตสนฺตาโนติ อตฺโถ ฯ อปาเย นิพฺพตฺตนารหตาย อาปายิโก ฯ ตตฺถปิ อวีจิสงฺขาเต มหานิรเย อุปฺปชฺชตีติ เนรยิโก ฯ เอกํ อนฺตรกปฺปํ ปริปุณฺณเมว กตฺวา ตตฺถ ติฏฺฐตีติ กปฺปฏฺโฐ ฯ อเตกิจฺโฉติ พุทฺเธหิปิ อนิวตฺตนียตฺตา อวีจินิพฺพตฺติยา ติกิจฺฉาภาวโต อเตกิจฺโฉ อติกิจฺฉนีโยติ อตฺโถ ฯ ลาเภนาติ ลาเภน เหตุภูเตน ฯ อถวา ลาภเหตุเกน มานาทินา ฯ ลาภํ หิ นิสฺสาย อิเธกจฺเจ ปุคฺคลา ปาปิจฺฉา อิจฺฉาปกตา อิจฺฉาจาเร ฐตฺวา ลาภํ นิพฺพตฺเตสฺสามาติ อเนกวิหิตํ อเนสนํ อปฺปฏิรูปํ อาปชฺชิตฺวา อิโต จุตา อปาเยสุ นิพฺพตฺตนฺติ ฯ อปเร ยถา ตถา ลาภํ ลภิตฺวา ตํนิมิตฺตํ มานาติมานมทมจฺฉริยาทิวเสน ปมาทํ อาปชฺชิตฺวา อิโต จุตา อปาเยสุ นิพฺพตฺตนฺติ ฯ อยญฺจ ตาทิโส ฯ เตน วุตฺตํ ลาเภน ภิกฺขเว อภิภูโต ปริยาทินฺนจิตฺโต เทวทตฺโต อาปายิโกติอาทิ ฯ อสกฺกาเรนาติ หีเฬตฺวา ปริภวิตฺวา ปเรหิ อตฺตนิ ปวตฺติเตน อสกฺกาเรน อสกฺการเหตุเกน วา มานาทินา ฯ อสนฺตคุณสมฺภาวนาธิปฺปาเยน ปวตฺตา ปาปา อิจฺฉา เอตสฺสาติ ปาปิจฺโฉ ฯ ตสฺส ภาโว ปาปิจฺฉตา ฯ ตาย ฯ อหํ พุทฺโธ ภวิสฺสามิ

[จ. ว. ท. ๒๐๑-๒ ส. ต. ๔๒๐]

ภิกฺขุสงฺฆํ ปริหริสฺสามีติ หิ ตสฺส อิจฺฉา อุปฺปนฺนา ฯ โกกาลิกาทโย ปาปา ลามกา มิตฺตา เอตสฺสาติ ปาปมิตฺโต ฯ ตสฺส ภาโว ปาปมิตฺตตา ฯ ตาย ฯ อภิภุยฺยาติ อภิภวิตฺวา มทฺทิตฺวา ฯ ตีหิ ภิกฺขเว อสทฺธมฺเมหีติอาทิ วุตฺตนยเมว ฯ โอรมตฺตเกน วิเสสาธิคเมน อนฺตรา โวสานํ อาปาทีติ เอตฺถ ปน อยมตฺโถ ฯ โอรมตฺตเกนาติ อปฺปมตฺตเกน ฌานาภิญฺญามตฺเตน ฯ วิเสสาธิคเมนาติ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมาธิคเมน ฯ อนฺตราติ เวมชฺเฌ ฯ โวสานํ อาปาทีติ อกตกิจฺโจว สมาโน กตกิจฺโจมฺหีติ มญฺญมาโน สมณธมฺมโต วิรามํ[๑] อาปชฺชิ ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ ฌานาภิญฺญาหิ อุตฺตริกรณีเย อธิคนฺตพฺเพ มคฺคผเล อนธิคเต สติเยว ตํ อนธิคนฺตฺวา สมณธมฺมโต วิรามํ[๒] อาปชฺชีติ ฯ อิติ ภควา อิมินา สุตฺเตน วิเสสโต ปุถุชฺชนภาเว อาทีนวํ ปกาเสสิ ฯ ภาริโย ปุถุชฺชนภาโว ยตฺร หิ นาม ฌานาภิญฺญาปริโยสานา สมฺปตฺติโย นิพฺพตฺเตตฺวาปิ อเนกานตฺถาวหํ นานาวิธทุกฺขเหตุ- อสนฺตคุณสมฺภาวนํ อสปฺปุริสสํสคฺคํ อาลสิยานุโยคญฺจ อวิชหนฺโต อวีจิสํวตฺตนิกํ กปฺปฏฺฐิติยํ อเตกิจฺฉํ กิพฺพิสํ ปสวตีติ ฯ

[๒๖๙] คาถาสุ ฯ มาติ ปฏิเสเธ นิปาโต ฯ ชาตูติ เอกํเสน ฯ โกจีติ สพฺพสงฺคาหิกวจนํ ฯ โลกสฺมินฺติ สตฺตโลเก ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ อิมสฺมึ สตฺตโลเก โกจิ ปุคฺคโล เอกํเสน

๑-๒ ม. วิคมํ ฯ

ภิกฺขุสงฺฆํ ปริหริสฺสามีติ หิ ตสฺส อิจฺฉา อุปฺปนฺนา ฯ โกกาลิกาทโย ปาปา ลามกา มิตฺตา เอตสฺสาติ ปาปมิตฺโต ฯ ตสฺส ภาโว ปาปมิตฺตตา ฯ ตาย ฯ อภิภุยฺยาติ อภิภวิตฺวา มทฺทิตฺวา ฯ ตีหิ ภิกฺขเว อสทฺธมฺเมหีติอาทิ วุตฺตนยเมว ฯ โอรมตฺตเกน วิเสสาธิคเมน อนฺตรา โวสานํ อาปาทีติ เอตฺถ ปน อยมตฺโถ ฯ โอรมตฺตเกนาติ อปฺปมตฺตเกน ฌานาภิญฺญามตฺเตน ฯ วิเสสา-ธิคเมนาติ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมาธิคเมน ฯ อนฺตราติ เวมชฺเฌ ฯ โวสานํ อาปาทีติ อกตกิจฺโจว สมาโน กตกิจฺโจมฺหีติ มญฺญมาโน สมณธมฺมโต วิรามํ[๑] อาปชฺชิ ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ ฌานา-ภิญฺญาหิ อุตฺตริกรณีเย อธิคนฺตพฺเพ มคฺคผเล อนธิคเต สติเยว ตํ อนธิคนฺตฺวา สมณธมฺมโต วิรามํ[๒] อาปชฺชีติ ฯ อิติ ภควา อิมินา สุตฺเตน วิเสสโต ปุถุชฺชนภาเว อาทีนวํ ปกาเสสิ ฯ ภาริโย ปุถุชฺชนภาโว ยตฺร หิ นาม ฌานาภิญฺญาปริโยสานา สมฺปตฺติโย นิพฺพตฺเตตฺวาปิ อเนกานตฺถาวหํ นานาวิธทุกฺขเหตุ-อสนฺตคุณสมฺภาวนํ อสปฺปุริสสํสคฺคํ อาลสิยานุโยคญฺจ อวิชหนฺโต อวีจิสํวตฺตนิกํ กปฺปฏฺฐิติยํ อเตกิจฺฉํ กิพฺพิสํ ปสวตีติ ฯ

[๒๖๙] คาถาสุ ฯ มาติ ปฏิเสเธ นิปาโต ฯ ชาตูติ เอกํเสน ฯ โกจีติ สพฺพสงฺคาหิกวจนํ ฯ โลกสฺมินฺติ สตฺตโลเก ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ อิมสฺมึ สตฺตโลเก โกจิ ปุคฺคโล เอกํเสน

๑-๒ ม. วิคมํ ฯ

[ม. ว. ท. ๒๐๒-๓ ส. ต. ๔๒๐]

ปมาทมนุชิณฺโณติปิ ปธนฺติ ฯ ตสฺสตฺโถ ปมาทํ วุตฺตนเยน ปมชฺชนฺโต ปมาทํ นิสฺสาย ภควตา สทฺธึ ยุคคฺคาหจิตฺตุปฺปาเทน สเหว ฌานาภิญฺญาหิ อนุชิณฺโณ ปริหีโนติ ฯ อวีจินิรยํ ปตฺโต จตุทฺวารํ ภยานกนฺติ ชาลานํ ตตฺถ อุปฺปนฺนสตฺตานํ วา นิรนฺตรตาย อวีจีติ ลทฺธนามํ จตูสุ ปสฺเสสุ จตุมฺมหาทฺวารโยเคน จตุทฺวารํ อติภยานกํ มหานิรยํ ปฏิสนฺธิคฺคหณวเสน ปตฺโต ฯ ตถาหิ วุตฺตํ ฯ

จตุกฺกณฺโณ จตุทฺวาโร วิภตฺโต ภาคโส มิโต
อโยปาการปริยนฺโต อยสา ปฏิกุชฺชิโต
ตสฺส อโยมยา ภูมิ ชลิตา เตชสา ยุตา
สมนฺตา โยชนสตํ ผริตฺวา ติฏฺฐติ สพฺพทาติ ฯ

อทุฏฺฐสฺสาติ อทุฏฺฐจิตฺตสฺส ฯ ทุพฺเภติ ทุสฺเสยฺย ฯ ตเมว ปาปํ ผุสตีติ ตเมว อทุฏฺฐทุพฺภึ ปาปปุคฺคลํ ปาปํ นิหีนํ ปาปผลํ ผุสติ ปาปุณาติ อติคจฺฉติ ฯ เภสฺมาติ วิปุลภาเวน คมฺภีร- ภาเวน ภึสาปโน ภึสาเปนฺโต วิย วิปุลคมฺภีโรติ อตฺโถ ฯ วาเทนาติ โทเสน ฯ อุปหึสตีติ พาธติ อาสาเทติ ฯ วาโท ตมฺหิ น รูหตีติ ตสฺมึ ตถาคเต ปเรน อาโรปิยมาโน โทโส น รูหติ น ติฏฺฐติ วิสกุมฺโภ วิย สมุทฺทสฺส น ตสฺส วิการํ ชเนตีติ อตฺโถ ฯ เอวํ ฉหิ คาถาหิ ปาปิจฺฉตาทิสมนฺนาคตสฺส นิรยุปคภาวทสฺสเนน ทุกฺขโต อปริมุตฺตึ ทสฺเสตฺวา อิทานิ

[จ. ว. ท. ๒๐๔ ส. ต. ๔๒๑]

ตปฺปฏิปกฺขธมฺมสมนฺนาคตสฺส ทุกฺขกฺขยํ ทสฺเสนฺโต ตาทิสํ มิตฺตนฺติ โอสานคาถมาห ฯ ตสฺสตฺโถ ยสฺส สมฺมาปฏิปนฺนสฺส มคฺคานุโค ปฏิปตฺติมคฺคํ อนุคโต สมฺมาปฏิปนฺโน อปฺปิจฺฉตาทิคุณสมนฺนาคเมน สกลสฺส วฏฺฏทุกฺขสฺส ขยํ ปริโยสานํ ปาปุเณยฺย ตาทิสํ พุทฺธํ พุทฺธสาวกํ วา ปณฺฑิโต สปฺปญฺโญ อตฺตโน มิตฺตํ กุพฺเพถ เตน เมตฺตึ กเรยฺย ตญฺจ เสเวยฺย ตเมว ปยิรุปาเสยฺยาติ ฯ

[๒๗๐] กึ ปเนตํ สุตฺตํ เทวทตฺตสฺส นิรยุปปตฺติโต ปุพฺเพ ภาสิตํ อุทาหุ ปจฺฉาติ ฯ อิติวุตฺตกฏฺฐกถายํ ตาว เทวทตฺเต อวีจิมหานิรยํ ปวิฏฺเฐ เทวทตฺตปกฺขิยา อญฺญติตฺถิยา สมเณน โคตเมน อภิสตฺโต เทวทตฺโต ปฐวึ ปวิฏฺโฐติ อพฺภาจิกฺขึสุ ฯ ตํ สุตฺวาน สาสเน อนภิปฺปสนฺนา มนุสฺสา สิยา นุ โข เอตเทว ยถา อิเม ภณนฺตีติ อาสงฺกํ อุปฺปาเทสุํ ฯ ตํ ปวุตฺตึ ภิกฺขู ภควโต อาโรเจสุํ ฯ อถ ภควา น ภิกฺขเว ตถาคตา กสฺสจิ อภิสาปํ เทนฺติ ตสฺมา น เทวทตฺโต มยา อภิสตฺโต อตฺตโน กมฺเมเนว นิรยํ ปวิฏฺโฐติ วตฺวา เตสํ มิจฺฉาคาหํ ปฏิเสเธนฺโต อิมาย อตฺถุปฺปตฺติยา อิมํ สุตฺตมภาสีติ วุตฺตํ ฯ ตสฺมา ตสฺส นิรยุปปตฺติโต ปจฺฉาปิ ภควา อิมํ สุตฺตมภาสีติ เวทิตพฺพํ ฯ อิธ ปน ตสฺส นิรยุปปตฺติโต ปฐมเมว อุปฺปนฺเน วตฺถุมฺหิ ภาสิตํ ปาลิอารูฬฺหนฺติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ เตเนว อวีจินิรยํ ปตฺโตติ

อิทมฺปน อาสํสาย อตีตวจนนฺติ วุตฺตํ ฯ อาสํสาติ เจตฺถ อวสฺสํภาวินี อตฺถสิทฺธิ อธิปฺเปตา ฯ อวสฺสํภาวินึ หิ อตฺถสิทฺธิมเปกฺขิตฺวา อนาคตํปิ ภูตํ วิย โวหรนฺติ ฯ ตญฺจ สทฺทลกฺขณานุสาเรน เวทิตพฺพํ ฯ

[๒๗๑] อุปาลิปญฺเห ยํ วตฺตพฺพํ ตํ อฏฺจกถายํ ทสฺสิตเมว ฯ ตตฺถ อนุนยนฺโตติ อนุชานาเปนฺโต เภทสฺส อนุรูปํ วา โพเธนฺโต ฯ ยถา เภโท โหติ เอวํ ภินฺทิตพฺเพ ภิกฺขู วิญฺญาเปนฺโตติ อตฺโถ ฯ เตนาห น ตุมฺหากนฺติอาทึ ฯ อฏฺจารสเภทกรวตฺถูมฺหิ ฯ ทส อกุสลกมฺมปถา สงฺกิลิฏฺจธมฺมตาย โวทานธมฺมปฏิปกฺขตฺตา อธมฺโมติ ทสฺสิตา ฯ ตถา อุปทานาทโย ฯ โพธิปกฺขิยธมฺมานํ เอกนฺตานวชฺชภาวโต นตฺถิ อธมฺมภาโว ฯ ภควตา ปน เทสิตากาเรน หาเปตฺวา วฑฺเฒตฺวา วา กถนํ ยถาธมฺมํ อกถนนฺติ กตฺวา อธมฺมภาโวติ ทสฺเสนฺโต อาห ตโย สติปฏฺจานาติอาทึ ฯ นิยฺยานิกนฺติ สปฺปาฏิหิรํ อปฺปฏิหตํ หุตฺวา ปวตฺตตีติ อตฺโถ ฯ ตเถวาติ อิมินา เอวํ อมฺหากนฺติ-อาทินา วุตฺตมตฺถํ อากฑฺฒติ ฯ กาตพฺพกมฺมํ ธมฺโม นามาติ ยถาธมฺมํ กรณโต ธมฺโม นาม ฯ อิตรํ วุตฺตวิปริยายโต อธมฺโม นาม ฯ ราควินโย ฯ เป ฯ อยํ วินโย นามาติ ราคาทีนํ วินยนโต สํวรณโต ปชหนโต ปฏิสงฺขานโต จ วินโย นาม ฯ วุตฺตวิปริยาเยน อิตโร อวินโย ฯ วตฺถุสมฺปตฺติอาทิวเสเนว สพฺเพสํ

[จ. ว. ท. ๒๐๕-๗ ส. ต. ๔๒๑-๔]

วินยกมฺมานํ อกุปฺปตาติ อาห วตฺถุสมฺปตฺติ ฯเปฯ อยํ วินโย นามาติ ฯ ตปฺปฏิปกฺขโต อวินโย เวทิตพฺโพ ฯ เตนาห วตฺถุวิปตฺตีติอาทึ ฯ ยาสํ อาปนฺนตฺตา ปพฺพชฺชา สาวเสสา ตา อาปตฺติโย สาวเสสา ฯ

[๒๗๒] อาปายิโกติอาทิคาถาสุ ฯ สงฺฆสฺส เภทสงฺขาเต วคฺเค รโตติ วคฺครโต ฯ อธมฺมิยตาย อธมฺเม เภทกรวตฺถุมฺหิ สงฺฆเภทสงฺขาเตเอว จ อธมฺเม ฐิโตติ อธมฺมฏฺโฐ ฯ โยคกฺเขมา ปธํสตีติ หิ ตโต ปริหายติ ฯ จตูหิปิ โยเคหิ อนุปทฺทุตตฺตา โยคกฺเขมํ นาม อรหตฺตํ นิพฺพานญฺจ ฯ ตโต ปนสฺส ธํสเน วตฺตพฺพเมว นตฺถิ ฯ ทิฏฺฐิสีลสามญฺญโต สงฺฆตฺฐเชน[๑] สงฺฆํ ตโตเอว เอกกมฺมาทิวิธานโยเคน สมคฺคํ สหิตํ เภตฺวาน ปุพฺเพ วุตฺตลกฺขเณน สงฺฆเภเทน ภินฺทิตฺวา ฯ กปฺปนฺติ อนฺตรกปฺปสงฺขาตํ อายุกปฺปํ ฯ นิรยมฺหีติ อวีจิมหานิรยมฺหิ ฯ

[๒๗๓] สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคีติ สุขสฺส ปจฺจยภาวโต สามคฺคี สุขาติ วุตฺตา ยถา สุโข พุทฺธานํ อุปฺปาโทติ ฯ สมคฺคานญฺจนุคฺคโหติ สมคฺคานํ สามคฺคีอนุโมทเนน อนุคฺคณฺหนํ สามคฺคีอนุรูปํ วา ฯ ยถา เต สามคฺคึ น วิชหนฺติ ตถา คหณํ จปนํ อนุพลปฺปทานนฺติ อตฺโถ ฯ สมคฺคํ กตฺวานาติ ภินฺนํ สงฺฆํ สงฺฆราชิปฺปตฺตํ วา สมคฺคํ สหิตํ กตฺวา ฯ กปฺปนฺติ

๑. สงฺฆาตฏฺเฐนาติ ภเวยฺย ฯ

อายุกปฺปเมว ฯ สคฺคมฺหิ โมทตีติ กามาวจรเทวโลเก อญฺเญ เทเว ทสหิ ฐาเนหิ อภิภวิตฺวา ทิพฺพสุขํ อนุภวนฺโต อิจฺฉิตนิปฺผตฺติยา โมทติ ปโมทติ ลฬติ กีฬติ ฯ

[๒๗๔] สิยา นุ โข ภนฺเต สงฺฆเภทโกติอาทิ ปาลิอนุสาเรเนว เวทิตพฺพํ ฯ ปญฺจหิ อุปาลิ อากาเรหิ สงฺโฆ ภิชฺชติ กมฺเมน อุทฺเทเสน โวหรนฺโต อนุสฺสาวเนน สลากคฺคาเหนาติ เอวํ ปริวาเร อาคตมฺปิ สงฺฆเภทลกฺขณํ อิธ วุตฺเตน นินฺนานากรณนฺติ ทสฺเสตุํ ปริวาเร ปนาติอาทิมาห ฯ เอตฺถ จ สีมฏฺฐกสงฺเฆ อสนฺนิปติเต วิสุํ ปริสํ คเหตฺวา กตโวหารานุสฺสาวนสลากคฺคาหสฺส กมฺมํ วา กโรนฺตสฺส อุทฺเทสํ วา อุทฺทิสนฺตสฺส เภโท จ โหติ อานนฺตริยกมฺมญฺจ ฯ สมคฺคสญฺญาย ปน วฏฺฏตีติ สญฺญาย วา กโรนฺตสฺส เภโทว โหติ น อานนฺตริยกมฺมํ ฯ นวโต โอนก-ปริสาย กโรนฺตสฺส เนว สงฺฆเภโท น อานนฺตริยํ ฯ สพฺพนฺติเมน หิ ปริจฺเฉเทน นวนฺนํ ชนานํ โย สงฺฆํ ภินฺทติ ตสฺส อานนฺตริย-กมฺมํ โหติ ฯ อนุวตฺตกานํ อธมฺมวาทีนํ มหาสาวชฺชกมฺมํ ฯ ธมฺมวาทิโน อนวชฺชา ฯ เสสเมตฺถ อุตฺตานเมวาติ ฯ

สงฺฆเภทกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[จ. ว. ท. ๒๐๘-๑๒ ส. ต. ๒๔๕]

วตฺตกฺขนฺธกวณฺณนา

[๒๗๕] วตฺตกฺขนฺธเก ฯ อุปริปิฏฺจิโตติ ปิฏฺจิสงฺฆาฏสฺส อุปริภาคโต ฯ ทฺวารพาหสฺส อุปริเทสโตติ อตฺโถ ฯ วิสฺสชฺเชตพฺพนฺติ สุกฺขาปนตฺถํ อาตเป วิสฺสชฺชิตพฺพํ ฯ อภิวาทาเปตพฺพนฺติ ตสฺส วสฺเส ปุจฺฉิเต ยทิ ทหโร โหติ สยเมว วนฺทิสฺสติ ฯ ตทา อิมินาว วนฺทาปิโต นาม โหติ ฯ นิลฺโลเกตพฺโพติ โอโลเกตพฺโพ ฯ ยถาภาคนฺติ ปุพฺเพ ปญฺญตฺตํ ปเทสภาคํ อนติกฺกมิตฺวา ฯ สนฺตานกนฺติ อุณฺณานาภิสุตฺตํ ฯ อุลฺโลกาติ เคหสฺส อุปริภาคโต ปฏฺฐาย ฯ ปรมํ อุปริภาโค สมฺมชฺชิตพฺโพติ วุตฺตํ โหติ ฯ มหาอาวาเสติ มหาวิหารสทิเส มหาอาวาเส ฯ

[๒๗๖] ปญฺจเม นิสินฺเนติ อนุโมทนตฺถาย นิสินฺเน ฯ อุปนิสินฺนกถา นาม พหูสุ สนฺนิปติเตสุ ปริกถากถนํ ฯ มนุสฺสานํ ปริเวสนฏฺฐานนฺติ ยตฺถ มนุสฺสา สปุตฺตทารา อาวสิตฺวา เทนฺติ ฯ หตฺถโธวนอุทกํ สนฺธายาติ ภุตฺตาวิสฺส โภชนาวสาเน หตฺถโธวนอุทกํ สนฺธาย ฯ เตเนวาห อนฺตรา ปิปาสิเตน ปน ฯ เป ฯ หตฺถา โธวิตพฺพาติ ฯ โปตฺถเกสุ ปน ปานียํ ปิวิตฺวา หตฺถา น โธวิตพฺพาติ ลิขนฺติ ฯ หตฺถา โธวิตพฺพาติ ปาเธน ภวิตพฺพนฺติ อมฺหากํ ขนฺติ ฯ อญฺญถา น ตาว เถเรน อุทกนฺติ อิทํ หตฺถโธวนอุทกํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ วตฺวา อนฺตรา ปิปาสิเตน ปนาติ-

[จ. ว. ท. ๒๑๓-๒๘ ส. ต. ๔๒๖-๓๐]

อาทินา วุตฺตวิเสโส น อุปลพฺภติ ฯ อถ มตํ น ตาว อุทกํ ปฏิคฺคเหตพฺพนฺติ อิทํ กึ ปานียปฏิคฺคหณํ สนฺธาย วุตฺตํ อุทาหุ หตฺถโธวนอุทกคฺคหณํ สนฺธายาติ อาสงฺกานิวตฺตนตฺถํ อิทํ หตฺถโธวนอุทกํ สนฺธาย วุตฺตนฺติอาทิ กถิตนฺติ ฯ ตญฺจ น ตตฺถ อาสงฺกายเอว อสมฺภวโต ฯ น หิ ภควา ยาว อญฺเญ น ภุตฺตาวิโน โหนฺติ ตาว ปานียํ น ปาตพฺพนฺติ วกฺขตีติ สกฺกา วิญฺญาตุํ ฯ ยทิ เจตํ ปานียปฏิคฺคหณํ สนฺธาย วุตฺตํ น ตาว เถเรน อุทกํ ปฏิคฺคเหตพฺพนฺติ อุทกสทฺทปฺปโยโค จ น กตฺตพฺโพ สิยา ฯ อฏฺฐกถายญฺจ อิทํ หตฺถโธวนอุทกํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ วตฺวา เตน นิวตฺติตพฺพมตฺถํ ทสฺเสนฺเตน อนฺตรา ปิปาสิเตน ปน คเล วิลคฺคามิเสน วา ปานียํ ปีวิตพฺพนฺติ เอตฺตกเมว วตฺตพฺพํ ปานียํ ปีวิตฺวา หตฺถา น โธวิตพฺพาติ เอวมฺปน น วตฺตพฺพนฺติ ฯ ทูเร นิสินฺนา โหนฺตีติ ทฺวารสมีเป นิสินฺนา โหนฺติ ฯ

[๒๗๗] ปรามสตีติ คณฺหาติ ฯ ธเปติ วาติ ติฏฺฐถ ภนฺเตติ วทนฺตี ธเปติ นาม ฯ เกนชฺช ภนฺเต ยุตฺตนฺติ เกน นกฺขตฺเตน อชฺช จนฺโท ยุตฺโตติ เอวํ วทนฺเตน นกฺขตฺตํ ปุจฺฉิตํ โหติ ฯ ปงฺคเณติ อพฺโภกาเส ฯ น วุฑฺฒํ อนาปุจฺฉาติ เอตฺถ ตสฺส โอวรเก ตทุปจาเร จ ปุจฺฉิตพฺพนฺติ วทนฺติ ฯ โภชนสาลาทีสุปิ เอวเมว ปฏิปชฺชิตพฺพนฺติ โภชนสาลาทีสุปิ อุทฺเทสทานาทิ อาปุจฺฉิตฺวาว กาตพฺพนฺติ อตฺโถ ฯ

[จ. ว. ท. ๒๒๘-๓๙ ส. ต. ๔๓๐-๒]

[๒๗๘] อิทํ อติวิวฏนฺติ อิทํ ฐานํ คุมฺพาทีหิ อปฺปฏิจฺฉนฺนตฺตา อติวิย ปกาสํ ฯ นิพทฺธคมนตฺถายาติ อตฺตโน นิพทฺธคมนตฺถาย ฯ ปุคฺคลิกฏฺฐานํ วาติ อตฺตโน วิหารํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ เสสเมตฺถ สุวิญฺเญยฺยเมว ฯ

[๒๗๙] อิมสฺมึ วตฺตกฺขนฺธเก อาคตานิ อาคนฺตุกาวาสิกคมิยานุโมทน ภตฺตคฺค ปิณฺฑจาริการญฺญิก เสนา สน ชนฺตาฆร วจฺจกุฏิอุปชฺฌาจริย สทฺธิวิหาริกนฺเตวาสิกวตฺตานิ จุทฺทส มหาวตฺตานิ นาม ฯ อิโต อญฺญานิ ปน กทาจิ ตชฺชนียกมฺมกตาทิกาเลเยว จริตพฺพานิ อสีติกฺขนฺธกวตฺตานีติ เวทิตพฺพานิ ฯ คณฺฐิปเทสุ ปน อิมานิเยว จุทฺทส มหาวตฺตานิ อคฺคหิตคฺคหเณน คณิยมานานิ อสีติกฺขนฺธกวตฺตานีติ วุตฺตํ ฯ ตํ น คเหตพฺพํ ฯ

วตฺตกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[จ. ว. ท. ๒๓๙-๗๒ ส. ต. ๔๓๒-๓]

ปาฏิโมกฺขฏฺฐปนกฺขนฺธกวณฺณนา

[๒๘๐] ปาฏิโมกฺขฏฺฐปนกฺขนฺธเก ฯ ตทหูติ ตสฺมึ อหนิ ตสฺมึ ทิวเส ฯ อุโปสเถติ เอตฺถ อุปวสนฺติ เอตฺถาติ อุโปสโถ ฯ อุปวสนฺตีติ สีเลน วา อนสเนน วา อุเปตา หุตฺวา วสนฺตีติ อตฺโถ ฯ อยํ หิ อุโปสถสทฺโท อฏฺฐงฺคสมนฺนาคตํ อุโปสถํ อุปวสามีติอาทีสุ สีเล อาคโต ฯ อุโปสโถ วา ปวารณา วาติอาทีสุ ปาฏิโมกฺขุทฺเทสาทิวินยกมฺเม ฯ โคปาลกุโปสโถ นิคฺคณฺฐุโปสโถติอาทีสุ อุปวาเส ฯ อุโปสโถ นาม นาคราชาติอาทีสุ ปญฺญตฺติยํ ฯ อชฺชุโปสโถ ปณฺณรโสติอาทีสุ ทิวเส ฯ อิธาปิ ทิวเสเยว ทฏฺฐพฺโพ ฯ ตสฺมา ตทหุโปสเถติ ตสฺมึ อุโปสถทิวสภูเต อหนีติ อตฺโถ ฯ นิสินฺโน โหตีติ มหาภิกฺขุสงฺฆปริวุโต โอวาทปาฏิโมกฺขํ อุทฺทิสิตุํ อุปาสิกาย รตนปาสาเท นิสินฺโน โหติ ฯ นิสชฺช ปน ภิกฺขูนํ จิตฺตานิ โอโลเกนฺโต เอกํ ทุสฺสีลปุคฺคลํ ทิสฺวา สจาหํ อิมสฺมึ ปุคฺคเล อิธ นิสินฺเนเยว ปาฏิโมกฺขํ อุทฺทิสิสฺสามิ สตฺตธาสฺส มุทฺธา ผลิสฺสตีติ ตสฺมึ อนุกมฺปาย ตุณฺหีเยว อโหสิ ฯ อภิกฺกนฺตาติ อติกฺกนฺตา ปริกฺขีณา ฯ อุทฺธสฺเต อรุเณติ อุคฺคเต อรุณสีเส ฯ นนฺทิมุขิยาติ ตุฏฺฐิมุขิยา ฯ อุทฺธสฺตํ อรุณนฺติ อรุณุคฺคมนํ ปตฺวาปิ ฯ อุทฺทิสตุ ภนฺเต ภควา ภิกฺขูนํ ปาฏิโมกฺขนฺติ เถโร ภควนฺตํ ปาฏิโมกฺขุทฺ-

[จ. ว. ท. ๒๘๓-๔ ส. ต. ๔๓๔]

เทสํ ยาจิ ตสฺมึ กาเล น ภิกฺขเว อนุโปสเถ อุโปสโถ กาตพฺโพติ สิกฺขาปทสฺส อปฺปญฺญตฺตตฺตา ฯ อปริสุทฺธา อานนฺท ปริสาติ ติกฺขตฺตุํ เถเรน ปาฏิโมกฺขุทฺเทสสฺส ยาจิตตฺตา อนุทฺเทสสฺส การณํ กเถนฺโต อสุกปุคฺคโล อปริสุทฺโธติ อวตฺวา อปริสุทฺธา อานนฺท ปริสาติ อาห ฯ กสฺมา ปน ภควา ติยามรตฺตึ ตถา วีตินาเมสิ ฯ ตโต ปฏฺฐาย โอวาทปาฏิโมกฺขํ อนุทฺทิสิตุกาโม ตสฺส วตฺถุํ ปากฏํ กาตุํ ฯ

[๒๘๑] อทฺทสาติ กถํ อทฺทส ฯ อตฺตโน เจโตปริยญาเณน ตาย ปริสติ ภิกฺขูนํ จิตฺตานิ ปริชานนฺโต ตสฺส ปุริสสฺส ทุสฺสีลฺยจิตฺตํ ปสฺสิ ฯ ยสฺมา ปน จิตฺเต ทิฏฺเฐ ตํสมงฺคี ปุคฺคโล ทิฏฺโฐ นาม โหติ ตสฺมา อทฺทสา โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ตํ ปุคฺคลํ ทุสฺสีลนฺติ วุตฺตํ ฯ ยเถว หิ อนาคเต สตฺตสุ ทิวเสสุ ปวตฺตํ ปเรสํ จิตฺตํ เจโตปริยญาณลาภี ปชานาติ เอวํ อตีเตปีติ ฯ ทุสฺสีลนฺติ นิสฺสีลํ ฯ สีลวิรหิตนฺติ อตฺโถ ฯ ปาปธมฺมนฺติ ทุสฺสีลตฺตาเอว หีนชฺฌาสยตาย ลามกสภาวํ ฯ อสุจินฺติ อปริสุทฺเธหิ กายกมฺมาทีหิ สมนฺนาคตตฺตา น สุจึ ฯ สงฺกสฺสรสมาจารนฺติ กิญฺจิเทว อสารุปฺปํ ทิสฺวา อิทํ อิมินา กตํ ภวิสฺสตีติ เอวํ ปเรสํ อาสงฺกนียตาย สงฺกาย สริตพฺพ-สมาจารํ ฯ อถวา เกนจิเทว กรณีเยน มนฺตยนฺเต ภิกฺขู ทิสฺวา กจฺจิ นุ โข อิเม มยา กตกมฺมํ ชานิตฺวา มนฺเตนฺตีติ

[จ. ว. ท. ๒๘๔ ส. ต. ๔๓๔]

อตฺตโนเยว สงฺกาย สริตพฺพสมาจารํ ฯ ลชฺชิตพฺพตาย ปฏิจฺ-
ฉาเทตพฺพสฺส กรณโต ปฏิจฺฉนฺนํ กมฺมนฺตํ เอตสฺสาติ ปฏิจฺฉนฺน-
กมฺมนฺตํ ฯ กุจฺฉิตสมณเวสธาริตาย น สมณนฺติ อสฺสมณํ ฯ
สลากคฺคหณาทีสุ กิตฺตกา สมณาติ คณนาย อหมฺปิ สมโณมฺหีติ
มิจฺฉาปฏิญฺญาย สมณปฏิญฺญํ ฯ อเสฏฺฐจาริตาย อพฺรหฺมจารึ ฯ
อญฺเญ พฺรหฺมจาริโน สุนิวตฺเถ สุปารุเต กุสุมฺภกปฏฺธเร[๑]
คามนิคมาทีสุ ปิณฺฑาย จริตฺวา ชีวิตํ กปฺเปนฺเต ทิสฺวา อพฺรหฺมจารี
สมาโน สยมฺปิ ตาทิเสน อากาเรน ปฏิปชฺชนฺโต อุโปสถาทีสุ จ
สนฺทิสฺสนฺโต อหมฺปิ พฺรหฺมจารีติ ปฏิญฺญํ เทนฺโต วิย โหตีติ
พฺรหฺมจารีปฏิญฺญํ ฯ ปูตินา กมฺเมน สีลวิปตฺติยา อนฺโต
อนุปวิฏฺฐตฺตา อนฺโตปูตึ ฯ ฉหิ ทฺวาเรหิ ราคาทิกิเลสาวสฺสเวน
ตินฺตตฺตา อวสฺสุตํ ฯ สญฺชาตราคาทิกจวรตฺตา สีลวนฺเตหิ
ฉฑฺเฑตพฺพตฺตา จ กสมฺพุชาตํ ฯ มชฺเฌ ภิกฺขุสงฺฆสฺส นิสินฺนนฺติ
สงฺฆปริยาปนฺโน วิย ภิกฺขุสงฺฆสฺส อนฺโต นิสินฺนํ ฯ ทิฏฺโฐสีติ
อยํ น ปกตตฺโตติ ภควตา ทิฏฺโฐ อสิ ฯ ยสฺมา จ เอวํ
ทิฏฺโฐ ตสฺมา นตฺถิ เต ตว ภิกฺขูหิ สทฺธึ เอกกมฺมาทิสํวาโส
ยสฺมา ปน โส สํวาโส ตว นตฺถิ ตสฺมา อุฏฺเฐหิ อาวุโสติ
เอวเมตฺถ ปทโยชนา เวทิตพฺพา ฯ ตติยมฺปิ โส ปุคฺคโล ตุณฺหี
อโหสีติ อเนกวารํ วตฺวาปิ เถโร สยเมว นิพฺพิณฺโณ โอรมิสฺสติ

๑. อญฺญตฺถปิ อีทิโสว ทิสฺสติ ฯ กตฺถจิ ปน สุปตฺตธเรติ ทิสฺสติ ฯ

[จ. ว. ท. ๒๘๔ ส. ต. ๔๓๔]

อิทานิ อิเมสํ ปฏิปตฺตึ ชานิสฺสามีติ วา อธิปฺปาเยน ตุณฺหี อโหสิ ฯ พาหายํ คเหตฺวาติ ภควตา มยา จ ยาถาวโต ทิฏฺโฐ ยาวตติยํ อุฏฺเฐหีติ จ วุตฺโต น อุฏฺฐาติ อิทานิสฺส นิกฺกฑฺฒนกาโล มา สงฺฆสฺส อุโปสถนฺตราโย อโหสีติ พาหายํ อคฺคเหสิ ฯ พหิทฺวารโกฏฺฐกา นิกฺขาเมตฺวาติ ทฺวารโกฏฺฐกา ทฺวารสาลโต นิกฺขาเมตฺวา ฯ พหีติ ปน นิกฺขามิตฏฺฐานทสฺสนํ ฯ อถวา พหิทฺวารโกฏฺฐกาติ พหิทฺวารโกฏฺฐกโตปิ นิกฺขาเมตฺวา น อนฺโตทฺวารโกฏฺฐกโตเอว ฯ อุภยถาปิ วิหารโต พหิ กตฺวาติ อตฺโถ ฯ สูจิฆฏิกํ ทตฺวาติ อคฺคฬสูจิญฺจ อุปริฆฏิกญฺจ อาทหิตฺวา ฯ สุฏฺฐุ กวาฏํ ถเกตฺวาติ อตฺโถ ฯ ยาว พาหาคหณาปิ นามาติ[๑] อปริสุทฺธา อานนฺท ปริสาติ วจนํ สุตฺวาเอว หิ เตน ปกฺกมิตพฺพํ สิยา เอวํ อปกฺกมิตฺวา ยาว พาหาคหณาปิ นาม โส โมฆปุริโส อาคมิสฺสติ อจฺฉริยมิทนฺติ ทสฺเสติ ฯ อิทญฺจ ครหณจฺฉริยเมวาติ เวทิตพฺพํ ฯ

[๒๘๒] อฏฺฐิเม ภิกฺขเว มหาสมุทฺเทติ โก อนุสนฺธิ ฯ ยฺวายํ อปริสุทฺธาย ปริสาย ปาฏิโมกฺขสฺส อนุทฺเทโส โส อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อจฺฉริโย อพฺภูโต ธมฺโมติ ตํ อปเรหิ สตฺตหิ อจฺฉริยพฺภูตธมฺเมหิ สทฺธึ วิภชิตฺวา ทสฺเสตุกาโม ปฐมํ ตาว เตสํ อุปมาภาเวน มหาสมุทฺเท อฏฺฐ อจฺฉริยพฺภูตธมฺเม ทสฺเสนฺโต

๑. เอตฺถนฺตเร อิมินาติ ปทํ ภเวยฺย ฯ

[จ. ว. ท. ๒๘๔-๕ ส. ต. ๔๓๔]

สตฺถา อฏฺฐิเม ภิกฺขเว มหาสมุทฺเทติอาทิมาห ฯ อสุราติ เทวา วิย น สุรนฺติ น อีสนฺติ น วิโรจนฺตีติ อสุรา ฯ สุรา นาม เทวา ฯ เตสํ ปฏิปกฺขาติ วา อสุรา เวปจิตฺติปหาราทาทโย ฯ เตสํ ภวนํ สิเนรุสฺส เหฏฺฐาภาเค ฯ เต ตตฺถ ปวิสนฺตา นิกฺขมนฺตา สิเนรุปาเท มณฺฑปาทีนิ นิมฺมินิตฺวา กีฬนฺตาว อภิรมนฺติ ฯ สา ตตฺถ เตสํ อภิรติ อิเม คุเณ ทิสฺวาติ อาห เย ทิสฺวา ทิสฺวา อสุรา มหาสมุทฺเท อภิรมนฺตีติ ฯ ตตฺถ อภิรมนฺตีติ รตึ วินฺทนฺติ ฯ อนุกฺกณฺฐมานา วสนฺตีติ อตฺโถ ฯ อนุปุพฺพนินฺโนติอาทีนิ สพฺพานิ อนุปฏิปาฏิยา นินฺนภาวสฺเสว เววจนานิ ฯ น อายตเกเนว ปปาโตติ น ฉินฺนตฏมหาโสพฺโภ วิย อาทิโตเอว ปปาโต ฯ โส หิ ตีรเทสโต ปฏฺฐาย เอกงฺคุลทฺวงฺคุล วิทตฺถิ รตน ยฏฺฐิ อุสภ อฑฺฒ คาวุต คาวุต อฑฺฒ โยชน โยชนาทิวเสน คมฺภีโร หุตฺวา คจฺฉนฺโต คจฺฉนฺโต สิเนรุปาทมูเล จตุราสีติโยชนสหสฺสคมฺภีโร หุตฺวา ฐิโตติ ทสฺเสติ ฯ ฐิตธมฺโมติ ฐิตสภาโว อวฏฺฐิตสภาโว ฯ กุณเปนาติ เยนเกนจิ หตฺถิอสฺสาทิกเฬวเรน ฯ ปวาเหตีติ หตฺเถน คเหตฺวา วิย วีจิปฺปหาเรเนว ถเล ขิปติ ฯ คงฺคา ยมุนาติ อโนตตฺตทหสฺส ทกฺขิณมุขโต นิกฺขนฺตนที ปญฺจธารา หุตฺวา ปวตฺตฏฺฐาเน คงฺคาติอาทินา ปญฺจธา สงฺขํ คตา ฯ ตตฺถ นที นินฺนคาติอาทิกํ โคตฺตํ ฯ คงฺคา ยมุนาติอาทิกํ นามํ ฯ สวนฺติโยติ ยากาจิ สวมานา

[จ. ว. ท. ๒๘๕-๖ ส. ต. ๔๓๔]

สนฺทมานา คจฺฉนฺติโย มหานทิโย วา กุนฺนทิโย วา ฯ อปฺเปนฺตีติ อลฺลียนฺติ โอสรนฺติ ฯ ธาราติ วุฏฺฐิธารา ฯ ปุณฺณตฺตนฺติ ปูรตฺตํ ปุณฺณภาโว ฯ มหาสมุทฺทสฺส หิ อยํ ธมฺมตา ฯ อิมสฺมึ กาเล เทโว มนฺโท ชาโต ชาลกฺขิปาทีนิ อาทาย มจฺฉกจฺฉเป คณฺหิสฺสามาติ วา อิมสฺมึ กาเล อติมหนฺตา[๑] วุฏฺฐิ ลภิสฺสาม นุ โข ปิฏฺฐิปหรณนฺติ[๒] วา น สกฺกา วตฺตุํ ฯ ปฐมกปฺปิกกาลโต ปฏฺฐาย หิ ตีรํ[๓] ภสฺสิตฺวา สิเนรุเมขลํ[๓] อาหจฺจ อุทกํ ฐิตํ ตโต เอกงฺคุลมตฺตมฺปิ อุทกํ เนว เหฏฺฐา โอตรติ น อุทฺธํ อุตฺตรติ ฯ เอกรโสติ อสมฺภินฺนรโส ฯ มุตฺตาติ ขุทฺทก- มหนฺตวฏฺฏทีฆาทิเภทา อเนกวิธา มุตฺตา ฯ มณีติ รตฺตนีลาทิเภโท อเนกวิโธ มณิ ฯ เวฬุริโยติ วํสวณฺณ สิรีสปุปฺผวณฺณาทิ- สณฺฐานโต อเนกวิโธ ฯ สงฺโขติ ทกฺขิณาวฏฺฏก ตุมฺพกุจฺฉิก- ธมนสงฺขาทิเภโท อเนกวิโธ ฯ สิลาติ เสตกาฬมุคฺควณฺณาทิเภทา อเนกวิธา ฯ ปวาฬนฺติ ขุทฺทก มหนฺต มนฺทรตฺต ฆนรตฺตาทิเภทํ อเนกวิธํ ฯ โลหิตงฺกํ ปทุมราคาทิเภทํ อเนกวิธํ ฯ มสารคลฺลํ กพรมณิ ฯ จิตฺตผลิกนฺติปิ วทนฺติ ฯ มหตํ ภูตานนฺติ มหนฺตานํ สตฺตานํ ฯ ติมิ ติมิงฺคโล[๔] ติมิติมิงฺคโลติ[๔] ติสฺโส มจฺฉชาติโย ฯ ติมึ คิลนสมตฺถา ติมิงฺคลา ติมิญฺจ ติมิงฺคลญฺจ คิลนสมตฺถา

๑. อติมหนฺตีติปิ ทิสฺสติ ฯ ๒. ม. ปิฏฺฐิปสารณนฺติ ฯ ๓-๓. ยํ วสฺสิตฺวา สิเนรุเวลนฺติปิ ทิสฺสติ ฯ ๔-๔. อญฺญตฺถ...มิงฺคิลาติ ทิสฺสติ ฯ

[จ. ว. ท. ๒๘๖-๗ ส. ต. ๔๓๔]

ติมิติมิงฺคลาติ วทนฺติ ฯ นาคาติ อุมฺมิปิฏฺฐิวาสิโนปิ วิมานฏฺฐก-
นาคาปิ ฯ

[๒๘๓] เอวเมว โขติ กิญฺจาปิ สตฺถา อิมสฺมึ ธมฺมวินเย โสฬสาปิ ทฺวตฺตึสาปิ ตโต ภิยฺโยปิ อจฺฉริยพฺภูตธมฺเม วิภชิตฺวา ทสฺเสตุํ สกฺโกติ อุปมาภาเวน ปน คหิตานํ อฏฺฐนฺนํ อนุรูปวเสน อฏฺเฐว เต อุปเมตพฺพธมฺเม วิภชิตฺวา ทสฺเสนฺโต เอวเมว โข ภิกฺขเว อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อฏฺฐ อจฺฉริยา อพฺภูตธมฺมาติ-
อาทิมาห ฯ

[๒๘๔] ตตฺถ อนุปุพฺพสิกฺขาย ติสฺโส สิกฺขา คหิตา ฯ อนุปุพฺพกิริยาย เตรส ธุตงฺคธมฺมา ฯ อนุปุพฺพปฏิปทาย สตฺต อนุปสฺสนา อฏฺฐารส มหาวิปสฺสนา อฏฺฐตฺตึสารมฺมณวิภตฺติโย สตฺตตฺตึส โพธิปกฺขิยธมฺมา จ คหิตา ฯ น อายตเกเนว อญฺญา-
ปฏิเวโธติ มณฺฑูกสฺส อุปฺปติตฺวา คมนํ วิย อาทิโตว สีลปูรณาทีนิ อกตฺวา อรหตฺตปฏิเวโธ นาม นตฺถิ ปฏิปาฏิยา ปน สีลสมาธิปญฺญาโย ปูเรตฺวาว อรหตฺตปฺปตฺตีติ อตฺโถ ฯ มม สาวกาติ โสตาปนฺนาทิเก อริยปุคฺคเล สนฺธาย วทติ ฯ น สํวสตีติ อุโปสถกมฺมาทิวเสน สํวาสํ น กโรติ ฯ อุกฺขิปตีติ อปเนติ ฯ อารกาวาติ ทูเรเอว ฯ ตถาคตปฺปเวทิเตติ ตถาคเตน ภควตา เทสิเต อกฺขาเต ปกาสิเต ฯ น เตน นิพฺพานธาตุยา โอนตฺตํ วา ปุณฺณตฺตํ วาติ อสงฺเขยฺเยปิ มหากปฺเป พุทฺเธสุ

อนุปฺปชฺชนฺเตสุ เอกสตฺโตปิ ปรินิพฺพายิตุํ น สกฺโกติ ตทาปิ ตุจฺฉา นิพฺพานธาตูติ น สกฺกา วตฺตุํ ฯ พุทฺธกาเล ปน เอเกกสฺมึ สมาคเม อสงฺเขยฺยาปิ สตฺตา อมตํ อาราเธนฺติ ตทาปิ น สกฺกา วตฺตุํ ปูรา นิพฺพานธาตูติ ฯ วิมุตฺติรโสติ กิเลเสหิ วิมุจฺจนรโส ฯ สพฺพา หิ สาสนสมฺปตฺติ ยาวเทว อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตสฺส วิมุตฺตีติ อตฺโถ ฯ รตนานีติ รติชนนฏฺเฐน รตนานิ ฯ สติปฏฺฐานาทโย หิ ภาวิยมานา ปุพฺพภาเคปิ อนปฺปกํ ปีติปาโมชฺชํ นิพฺพตฺเตนฺติ ปเคว อปรภาเค ฯ วุตฺตํ เหตํ

ยโต ยโต สมฺมสติ ขนฺธานํ อุทยพฺพยํ
ลภติ ปีติปาโมชฺชํ อมตํ ตํ วิชานตนฺติ ฯ

โลกิยรตนนิมิตฺตํ ปน ปีติปาโมชฺชํ น ตสฺส กลภาคมฺปิ อคฺฆติ ฯ อปิจ

จิตฺตีกตํ มหคฺฆญฺจ อตุลํ ทุลฺลภทสฺสนํ
อโนมสตฺตปริโภคํ รตนนฺติ ปวุจฺจตีติ ฯ

ยทิ จ จิตฺตีกตาทิภาเวน รตนํ นาม โหติ สติปฏฺฐานาทีนํเยว ภูโต[๑] รตนภาโว ฯ โพธิปกฺขิยธมฺมานํ หิ โส อานุภาโว ยํ สาวกา สาวกปารมีญาณํ ปจฺเจกสมฺพุทฺธา จ ปจฺเจกโพธิญาณํ สมฺมาสมฺพุทฺธา สมฺมาสมฺโพธึ อธิคจฺฉนฺติ อาสนฺนการณตฺตา ฯ ปรมฺปรการณํ หิ ทานาทิอุปนิสฺสโยติ เอวํ รติชนนฏฺเฐน

๑. อญฺญตฺถ ภูตโตติ ทิสฺสติ ฯ

[จ. ว. ท. ๒๘๙-๙๑ ส. ต. ๔๓๔]

จิตฺตีกตาทิอฏฺเฐน จ รตนภาโว โพธิปกฺขิยธมฺมานํ สาติสโย ฯ เตน วุตฺตํ ตตฺริมานิ รตนานิ เสยฺยถีทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานาติอาทิ ฯ

[๒๘๕] อารมฺมเณ โอกฺกนฺทิตฺวา[๑] อุปฏฺฐานฏฺเฐน อุปฏฺฐานํ ฯ สติเยว อุปฏฺฐานํ สติปฏฺฐานํ ฯ อารมฺมณสฺส ปน กายาทิวเสน จตุพฺพิธตฺตา วุตฺตํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานาติ ฯ ตถาหิ กายเวทนา-จิตฺต ธมฺเมสุ สุภสุขนิจฺจอตฺตสญฺญานํ ปหานโต อสุภทุกฺขานิจฺจา-นตฺตภาวคฺคหณโต จ เนสํ กายานุปสฺสนาทิภาโว วิภตฺโต ฯ สมฺมา ปทหนฺติ เอเตน สยํ วา สมฺมา ปทหติ ปสตฺถํ สุนฺทรํ วา ปทหนนฺติ สมฺมปฺปธานํ ฯ ปุคฺคลสฺส วา สมฺมเทว ปธานภาวกรณโต สมฺมปฺปธานํ ฯ วิริยสฺเสตํ อธิวจนํ ฯ ตมฺปิ อนุปฺปนฺนุปฺปนฺนานํ อกุสลานํ อนุปฺปาทนปหานวเสน อนุปฺปนฺนุปฺ-ปนฺนานํ กุสลานํ อุปฺปาทนฏฺฐาปนวเสน จ จตุกฺกิจฺจสาธกตฺตา วุตฺตํ จตฺตาโร สมฺมปฺปธานาติ ฯ อิชฺฌตีติ อิทฺธิ สมิชฺฌติ นิปฺผชฺชตีติ อตฺโถ ฯ อิชฺฌนฺติ ตาย วา สตฺตา อิทฺธา วุฑฺฒา อุกฺกํสคตา โหนฺตีติ อิทฺธิ ฯ ปฐเมน อตฺเถน อิทฺธิเอว ปาโทติ อิทฺธิปาโท ฯ อิทฺธิโกฏฺฐาโสติ อตฺโถ ฯ ทุติเยน อตฺเถน อิทฺธิยา ปาโท ปติฏฺฐา อธิคมุปาโยติ อิทฺธิปาโท ฯ เตน หิ อุปรูปริ วิเสสสงฺขาตํ อิทฺธึ ปชฺชนฺติ ปาปุณนฺติ ฯ สฺวายํ อิทฺธิปาโท ยสฺมา ฉนฺทาทิเก จตฺตาโร อธิปติธมฺเม ธุเร เชฏฺฐเก กตฺวา

๑. โอกฺขนฺทิตฺวาติ มญฺเญ ฯ

[จ. ว. ท. ๒๙๑ ส. ต. ๔๓๔]

นิพฺพตฺติยติ ตสฺมา วุตฺตํ จตฺตาโร อิทฺธิปาทาติ ฯ ปญฺจินฺ-
ทฺริยานีติ สทฺธาทีนิ ปญฺจ อินฺทฺริยานิ ฯ ตตฺถ อสฺสทฺธิยํ
อภิภวิตฺวา อธิโมกฺขลกฺขเณ อินฺทฏฺฐํ กาเรตีติ สทฺธา อินฺทฺริยํ ฯ
โกสชฺชํ อภิภวิตฺวา ปคฺคหลกฺขเณ ฯ ปมาทํ อภิภวิตฺวา
อุปฏฺฐานลกฺขเณ ฯ วิกฺเขปํ อภิภวิตฺวา อวิกฺเขปลกฺขเณ ฯ อญฺญาณํ
อภิภวิตฺวา ทสฺสนลกฺขเณ อินฺทฏฺฐํ กาเรตีติ ปญฺญา อินฺทฺริยํ ฯ
ตานิเยว อสฺสทฺธิยาทีหิ อนภิภวนียโต อกมฺปิยฏฺเฐน สมฺปยุตฺต-
ธมฺเมสุ ถิรภาเวน จ พลานิ เวทิตพฺพานิ ฯ สตฺต โพชฺฌงฺคาติ
โพธิยา โพธิสฺส วา องฺคาติ โพชฺฌงฺคา ฯ ยา หิ เอสา
ธมฺมสามคฺคี ยาย โลกุตฺตรมคฺคกฺขเณ อุปฺปชฺชมานาย ลีนุทฺธจฺจ-
ปติฏฺฐานายูหน กาม สุขตฺตกิลมถานุโยคอุจฺเฉทสสฺสตาภินิเวสาทีนํ
อเนเกสํ อุปทฺทวานํ ปฏิปกฺขภูตาย สติธมฺมวิจยวิริยปีติปสฺสทฺธิ-
สมาธิอุเปกฺขาสงฺขาตาย ธมฺมสามคฺคิยา อริยสาวโก พุชฺฌติ
กิเลสนิทฺทาย อุฏฺฐหติ จตฺตาริ อริยสจฺจานิ ปฏิวิชฺฌติ นิพฺพาน-
เมว วา สจฺฉิกโรตีติ โพธีติ วุจฺจติ ฯ ตสฺสา ธมฺมสามคฺคี-
สงฺขาตาย โพธิยา องฺคาติปิ โพชฺฌงฺคา ฌานงฺคมคฺคงฺคาทโย
วิย ฯ โยเปส วุตฺตปฺปการาย ธมฺมสามคฺคิยา พุชฺฌตีติ กตฺวา
อริยสาวโก โพธีติ วุจฺจติ ตสฺส โพธิสฺส องฺคาติปิ โพชฺฌงฺคา
เสนงฺครถงฺคาทโย วิย ฯ เตนาหุ โปราณา พุชฺฌนกสฺส ปุคฺคลสฺส
องฺคาติ โพชฺฌงฺคาติ ฯ โพธาย สํวตฺตนฺตีติ โพชฺฌงฺคาติอาทินา

[จ. ว. ท. ๒๙๑ ส. ต. ๔๓๔]

นเยน โพชฺฌงฺคตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคติ ตํตํมคฺควชฺฌกิเลเสหิ อารกตฺตา อริยภาวกรตฺตา อริยผลปฏิลาภกตฺตา จ อริโย ฯ สมฺมาทิฏฺฐิอาทีนิ อฏฺฐ องฺคานิ อสฺส อตฺถีติ อฏฺฐงฺคานิเยว วา อฏฺฐงฺคิโก ฯ มาเรนฺโต กิเลเส คจฺฉติ นิพฺพานตฺถิเกหิ วา มคฺคิยติ สยํ วา นิพฺพานํ มคฺคตีติ มคฺโคติ เอวเมเตสํ สติปฏฺฐานาทีนํ อตฺถวิภาโค เวทิตพฺโพ ฯ

[๒๘๖] โสตาปนฺโนติ มคฺคสงฺขาตํ โสตํ อาปชฺชิตฺวา ปาปุณิตฺวา ฐิโต ฯ โสตาปตฺติผลฏฺโฐติ อตฺโถ ฯ โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโนติ โสตาปตฺติผลสฺส อตฺตปจฺจกฺขกรณาย ปฏิปชฺชมาโน ปฐมมคฺคฏฺโฐ โย อฏฺฐมโกติปิ วุจฺจติ ฯ สกทาคามีติ สกิเทว อิมํ โลกํ ปฏิสนฺธิคฺคหณวเสน อาคมนสีโล ทุติยผลฏฺโฐ ฯ อนาคามีติ ปฏิสนฺธิคฺคหณวเสน กามโลกํ อนาคมนสีโล ตติยผลฏฺโฐ ฯ โย ปน สทฺธานุสารี ธมฺมานุสารี เอกพีชีติเอวมาทิโก อริยปุคฺคลวิภาโค โส เอเตสํเยว ปเภโทติ ฯ เสสํ วุตฺตนยเมว ฯ

[๒๘๗] เอตมตฺถํ วิทิตฺวาติ เอตํ อตฺตโน ธมฺมวินเย มตกุณปสทิเสน ทุสฺสีลปุคฺคเลน สทฺธึ สํวาสาภาวสงฺขาตํ อตฺถํ วิทิตฺวา ฯ อิมํ อุทานนฺติ อิมํ อสํวาสารหสํวาสารหภาวานํ การณปริทีปนํ อุทานํ อุทาเนสิ ฯ

[๒๘๘] ตตฺถ ฉนฺนมติวสฺสตีติ อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา ปฏิจฺ-

[จ. ว.ท. ๒๙๑-๒ ส. ต. ๔๓๔]

ฉาเทนฺโต อญฺญํ นวํ อาปตฺตึ อาปชฺชติ ตโต อปรนฺติ เอวํ อาปตฺติวสฺสํ กิเลสวสฺสํ อติวิย วสฺสติ ฯ วิวฏํ นาติวสฺสตีติ อาปตฺตึ อาปนฺโน ตํ อปฺปฏิจฺฉาเทตฺวา วิวรนฺโต สพฺรหฺมจารีนํ ปกาเสนฺโต ยถาธมฺมํ ยถาวินยํ ปฏิกโรนฺโต เทเสนฺโต วุฏฺฐหนฺโต อญฺญํ นวํ อาปตฺตึ นาปชฺชติ เตนสฺส ตํ วิวฏํ ปุน อาปตฺติวสฺสํ กิเลสวสฺสํ น วสฺสติ ฯ ยสฺมา จ เอตเทว[1] ตสฺมา ฉนฺนํ ฉาทิตํ อาปตฺตึ วิวเรถ ฯ เอวนฺตํ นาติวสฺสตีติ เอวํ สนฺเต ตํ อาปตฺตึ อาปชฺชนํ ปุคฺคลานํ อตฺตภาวํ อติวิชฺฌิตฺวา กิเลสวสฺสเนน น วสฺสติ น เตเมติ ฯ เอวํ โส กิเลเสหิ อนวสฺสุโต ปริสุทฺธสีโล สมาหิโต หุตฺวา วิปสฺสนํ ปฏฺฐเปตฺวา สมฺมสนฺโต อนุกฺกเมน นิพฺพานํ ปาปุณาตีติ อธิปฺปาโย ฯ

[๒๘๙] อถ ภควา จินฺเตสิ อิทานิ ภิกฺขุสงฺเฆ อพฺพุโท[2] ชาโต อปฺริสุทฺธา ปุคฺคลา อุโปสถํ อาคจฺฉนฺติ น จ ตถาคโต อปริสุทฺธาย ปริสาย อุโปสถํ อุทฺทิสติ อนุทฺทิสนฺเต จ ภิกฺขุสงฺฆสฺส อุโปสโถ ปจฺฉิชฺชติ ยนฺนูนาหํ อิโต ปฏฺฐาย ภิกฺขูนํเยว ปาฏิโมกฺขุทฺเทสํ อนุชาเนยฺยนฺติ เอวํ ปน จินฺเตตฺวา ภิกฺขูนํเยว ปาฏิโมกฺขุทฺเทสํ อนุชานิ ฯ เตน วุตฺตํ อถ โข ภควา ฯเปฯ ปาฏิโมกฺขํ อุทฺทิเสยฺยาถาติ ฯ ตตฺถ นทานาหนฺติ น อิทานิ อหํ ฯ อุโปสถํ น กริสฺสามิ ปาฏิโมกฺขํ น อุทฺทิสิสฺสามีติ

๑. เอตเทวนฺติปิ ทิสฺสติ ฯ ๒. ม. อพฺภุโต ฯ

ปจฺเจกํ นกาเรน สมฺพนฺโธ ฯ ทุวิธํ ปาฏิโมกฺขํ อาณาปาฏิโมกฺขํ โอวาทปาฏิโมกฺขนฺติ ฯ เตสุ สุณาตุ เม ภนฺเตติอาทิกํ อาณา-ปาฏิโมกฺขํ ฯ ตํ สาวกาว อุทฺทิสนฺติ น พุทฺธา ยํ อนฺวฑฺฒ-มาสํ อุทฺทิสิยติ ฯ ขนฺติ ปรมํ ฯเปฯ สพฺพปาปสฺส อกรณํ ฯเปฯ อนูปวาโท อนูปฆาโต ฯเปฯ เอตํ พุทฺธาน สาสนนฺติ อิมา ปน ติสฺโส คาถา โอวาทปาฏิโมกฺขํ นาม ฯ ตํ พุทฺธาว อุทฺทิสนฺติ น สาวกา ฯ ฉนฺนมฺปิ วสฺสานํ อจฺจเยน อุทฺทิสนฺติ ฯ ทีฆายุกพุทฺธานํ หิ ธรมานกาเล อยเมว ปาฏิโมกฺขุทฺเทโส ฯ อปฺปายุกพุทฺธานํ ปน ปฐมโพธิยํเยว ฯ ตโต ปรํ อิตโร ฯ ตญฺจ โข ภิกฺขูเอว อุทฺทิสนฺติ น พุทฺธา ฯ ตสฺมา อมฺหากํปิ ภควา วีสติวสฺสมตฺตํ อิมํ โอวาทปาฏิโมกฺขํ อุทฺทิสิตฺวา อิมํ อนฺตรายํ ทิสฺวา ตโต ปรํ น อุทฺทิสิ ฯ อฏฺฐานนฺติ อการณํ ฯ อนวกาโสติ ตสฺเสว เววจนํ ฯ การณํ หิ ติฏฺฐติ เอตฺถ ผลํ ตทายตฺตวุตฺติตายาติ ฐานนฺติ วุจฺจติ ฯ เอวํ อนวกาโสติปิ วุจฺจติ ฯ ยนฺติ กิริยาปรามสนํ ฯ น จ ภิกฺขเว ปาฏิโมกฺขํ โสตพฺพนฺติอาทิ ปทตฺถโต สุวิญฺเญยฺยํ ฯ วินิจฺฉยโต ปเนตฺถ ยํ วตฺตพฺพํ ตํ อฏฺฐกถายํ วุตฺตเมว ฯ ตตฺถ ปุเร วา ปจฺฉา วาติ ญตฺติโต ปุพฺเพ วา ปจฺฉา วา ฯ กตญฺจ อกตญฺจ อุภยํ คเหตฺวาติ ยสฺส เอกนฺเตน กตาปิ อตฺถิ อกตาปิ อตฺถิ ตสฺส ตทุภยํ คเหตฺวา ฯ ปริสา วุฏฺฐาตีติ ยสฺมึ วตฺถุสฺมึ

[จ. ว. ท. ๒๙๒-๓ ส. ต. ๔๓๔]

ปาฏิโมกฺขํ ฐปิตํ ตํ วตฺถุํ อวินิจฺฉินิตฺวา เกนจิ อนฺตราเยน วุฏฺฐาติ ฯ ปจฺจาทิยตีติ ปุน อาทิยติ ฯ อกตํ กมฺมนฺติอาทินา ปุน อารภตีติ อตฺโถ ฯ

[๒๙๐] ปรํ โจเทตุํ อตฺตนา อาทาตพฺพํ คเหตพฺพํ อธิกรณํ อตฺตาทานํ ฯ เตนาห สาสนํ โสเธตุกาโมติอาทึ ฯ วสฺสารตฺโตติ วสฺสกาโล ฯ ปฏิมาสิตุนฺติ ปรามสิตุํ ฯ ปลิโพเธ ฉินฺทิตฺวา ฯ เป ฯ อธิคตํ เมตฺตจิตฺตนฺติ อิมินา อปฺปนาปฺปตฺตํ เมตฺตาภาวนํ ทสฺเสติ ฯ เตเนวาห วิกฺขมฺภนวเสน วิหตาฆาตนฺติ ฯ โน โทสนฺตโรติ เอตฺถ จิตฺตปริยาโย อนฺตรสทฺโทติ อาห น ทุฏฺฐจิตฺโต หุตฺวาติ ฯ กรุณนฺติ อปฺปนาปฺปตฺตํ กรุณาชฺฌานํ ฯ กรุณาปุพฺพภาคนฺติ ปริกมฺมุปจารวสปฺปวตฺตํ กรุณํ ฯ เมตฺตญฺจ เมตฺตาปุพฺพภาคญฺจาติ เอตฺถาปิ เอเสว นโย ฯ เสสเมตฺถ สุวิญฺเญยฺยเมวาติ ฯ

ปาฏิโมกฺขฐปนกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[จ. ว. ท. ๒๙๓-๓๑๖ ส. ต. ๔๓๔-๘]

ภิกฺขุนิกฺขนฺธกวณฺณนา

[๒๙๑] ภิกฺขุนิกฺขนฺธเก ฯ สกฺเกสุ วิหรตีติ ปฐมคมเนน คนฺตฺวา วิหรติ ฯ มหาปชาปตี โคตมีติ เอตฺถ โคตมีติ โคตฺตํ ฯ นามกรณทิวเส ปนสฺสา ลทฺธสกฺการา พฺราหฺมณา ลกฺขณสมฺปตฺตึ ทิสฺวา สเจ อยํ ธีตรํ ลภิสฺสติ จกฺกวตฺติรญฺโญ มเหสี ภวิสฺสติ สเจ ปุตฺตํ ลภิสฺสติ จกฺกวตฺติราชา ภวิสฺสตีติ อุภยถาปิ มหตีเยวสฺสา ปชา ภวิสฺสตีติ พฺยากรึสุ ฯ ตสฺมา ปุตฺตปชาย เจว ธีตุปชาย จ มหนฺตตฺตา มหาปชาปตีติ นามํ กรึสุ ฯ อิธ ปน โคตฺเตน สทฺธึ สํสนฺเทตฺวา มหาปชาปตี โคตมีติ วุตฺตํ ฯ เยน ภควา เตนุปสงฺกมีติ ภควา กปิลปุรํ คนฺตฺวา ปฐมเมว นนฺทํ ปพฺพาเชสิ ฯ สตฺตเม ทิวเส ราหุลกุมารํ ฯ จุมฺพตกลเห[๑] ปน อุภยนครวาสิเกสุ ยุทฺธตฺถาย นิกฺขมนฺเตสุ สตฺถา คนฺตฺวา เต ราชาโน สญฺญาเปตฺวา อตฺตทณฺฑสุตฺตํ กเถสิ ฯ ราชาโน ปสีทิตฺวา อฑฺฒเตยฺยสเต อฑฺฒเตยฺยสเต ทารเก อทํสุ ฯ ตานิ ปญฺจกุมารสตานิ สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชึสุ ฯ อถ เตสํ ปชาปติโย สาสนํ เปเสตฺวา อนภิรตึ อุปฺปาทยึสุ ฯ สตฺถา เตสํ อนภิรติยา อุปฺปนฺนภาวํ ญตฺวา เต ปญฺจสเต ทหรภิกฺขู กุณาลทหํ เนตฺวา อตฺตโน กุณาลกาเล นิสินฺนปุพฺเพ ปาสาณตเล นิสีทิตฺวา กุณาลชาตกกถาย

๑. อญฺญตฺถ ปน จุพฺพฏกลเหติ ทิสฺสติ ฯ

[จ. ว. ท. ๓๒๐ ส. ต. ๔๓๙]

เตสํ อนภิรตึ วิโนเทตฺวา สพฺเพปิ เต โสตาปตฺติผเล ปติฏฺฐาเปสิ ปุน มหาวนํ อาเนตฺวา อรหตฺตผเล ฯ เตสํ จิตฺตชานนตฺถํ ปุนปิ ปชาปติโย สาสนํ ปหิณึสุ ฯ เต อภพฺพา มยํ ฆราวาสสฺสาติ ปฏิสาสนํ ปหิณึสุ ฯ ตา นทานิ อมฺหากํ ปรฆรํ คนฺตุํ ยุตฺตํ มหาปชาปติยา สนฺติกํ คนฺตฺวา ปพฺพชฺชํ อนุชานาเปตฺวา ปพฺพชิสฺสามาติ ปญฺจสตาปิ มหาปชาปตึ อุปสงฺกมิตฺวา อยฺเย อมฺหากํ ปพฺพชฺชํ อนุชานาเปถาติ อาหํสุ ฯ มหาปชาปตี ตา อิตฺถิโย คเหตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ ฯ เสตจฺฉตฺตสฺส เหฏฺฐา รญฺโญ ปรินิพฺพุตกาเล อุปสงฺกมีติปิ วทนฺติเยว ฯ ปกฺกามีติ ปุน กปิลปุรเมว ปาวิสิ ฯ

[๒๙๒] ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวาติ โพธเนยฺยสตฺตานํ อุปนิสฺสยํ โอโลเกนฺโต ยถาชฺฌาสเยน วิหริตฺวา ฯ จาริกํ ปกฺกามีติ มหาชนสงฺคหํ กโรนฺโต อุตฺตมาย พุทฺธสิริยา อโนปเมน พุทฺธวิลาเสน อตุริตจาริกํ ปกฺกามิ ฯ สมฺพหุลาหิ สากิยานีหิ สทฺธินฺติ อนฺโตนิเวสนสฺมึเยว ทสพลํ อุทฺทิสฺส ปพฺพชฺชาเวสํ คเหตฺวา ตาปิ ปญฺจสตา สากิยานิโย ปพฺพชฺชาเวสํเยว คาหาเปตฺวา สพฺพาหิปิ ตาหิ สมฺพหุลาหิ สากิยานีหิ สทฺธึ ฯ ปกฺกามีติ คมนํ อภินีหริ ฯ คมนาภินีหรณกาเล ปนสฺสา สุกุมารา ราชิตฺถิโย ปทสา คนฺตุํ น สกฺขิสฺสนฺตีติ สากิยา โกลิยราชาโน โสวณฺณสิวิกาโย อุปฏฺฐาปยึสุ ฯ ตา ปน ยาเน อารุยฺห คจฺฉนฺตีหิ สตฺถริ

[จ. ว. ท. ๓๒๐-๑ ส. ต. ๔๓๙]

อคารโว กโต โหตีติ เอกปณฺณาสโยชนิกํ มคฺคํ ปทสาว ปฏิปชฺชึสุ ฯ ราชาโนปิ ปุรโต จ ปจฺฉโต จ อารกฺขํ สํวิทหาเปตฺวา ตณฺฑุลสปฺปิเตลาทีนํ สกฏานิ ปูเรตฺวา คตคตฏฺฐาเน อาหารํ ปฏิยาเทถาติ ปุริเส เปสยึสุ ฯ สุเนหิ° ปาเทหีติ ตาสํ หิ สุขุมาลตฺตา ปาเทสุ เอโก โผโฏ อุฏฺเฐติ เอโก ภิชฺชติ อุโภ ปาทา กฏกฏฺฐิสมฺปริกิณฺณา วิย หุตฺวา อุทฺธุมาตา เตน วุตฺตํ สุเนหิ ปาเทหีติ ฯ พหิทฺวารโกฏฺฐเกติ ทฺวารโกฏฺฐกสฺส พหิ ฯ กสฺมา ปเนวํ ฐิตาติ ฯ เอวํ กิรสฺสา อโหสิ อหํ ตถาคเตน อนนุญฺญาตา สยเมว ปพฺพชฺชาเวสํ อคฺคเหสึ เอวํ คหิตภาโว จ ปน เม สกลชมฺพูทีเป ปากโฏ ชาโต สเจ สตฺถา ปพฺพชฺชํ อนุชานิสฺสติ อิจฺเจตํ กุสลํ สเจ นานุชานิสฺสติ มหตี ครหา ภวิสฺสตีติ วิหารํ ปวิสิตุํ อสกฺโกนฺตี โรทมานา อฏฺฐาสิ ฯ กินฺนุ ตฺวํ โคตมีติ กินฺนุ ราชกุลานํ วิปตฺติ อุปฺปนฺนา เกน นุ ตฺวํ การเณน เอวํ วิวณฺณภาวํ ปตฺตา สุเนหิ ปาเทหิ ฯ เป ฯ ฐิตาติ ฯ

[๒๙๓] อญฺเญนปิ ปริยาเยนาติ อญฺเญนปิ การเณน ฯ อาปาทิกาติ สํวฑฺฒิกา ฯ ตุมฺหากํ หตฺถปาเทสุ หตฺถปาทกิจฺจํ อสาเธนฺเตสุ หตฺเถ จ ปาเท จ วฑฺเฒตฺวา ปฏิชคฺคิกาติ อตฺโถ ฯ โปสิกาติ ทิวสสฺส เทฺว ตโย วาเร นหาเปตฺวา

๑. สพฺพตฺถ สูเนหีติ ปาโฐ ยุตฺตตโรว ฯ

[จ. ว. ท. ๓๒๑-๓ ส. ต. ๔๓๙]

โยเชตฺวา ปาเยตฺวา ตุมฺเห โปเสสิ ฯ ถญฺญํ ปาเยสีติ นนฺท-
กุมาโร กิร โพธิสตฺตโต กติปาเหเนว ทหรตโร ฯ ตสฺมึ ชาเต
มหาปชาปตี อตฺตโน ปุตฺตํ ธาตีนํ ทตฺวา สยํ โพธิสตฺตสฺส
ธาติกิจฺจํ สาธยมานา อตฺตโน ถญฺญํ ปาเยสิ ฯ ตํ สนฺธาย
เถโร เอวมาห ฯ สาธุ ภนฺเตติ พหูปการาติอาทีหิ ตสฺสา
คุณํ กเถตฺวา ปุน ปพฺพชฺชํ ยาจนฺโต เอวมาห ฯ สตฺถาปิ
อิตฺถิโย นาม ปริตฺตสตฺตา[๑] เอกยาจิตมตฺเตเยว ปพฺพชฺชาย
อนุญฺญาตาย น มม สาสนํ ครุํ กตฺวา คณฺหิสฺสนฺตีติ ติกฺขตฺตุํ
ปฏิกฺขิปิตฺวา อิทานิ ครุํ กตฺวา คาหาเปตุกามตาย สเจ อานนฺท
มหาปชาปตี โคตมี อฏฺฐ ครุธมฺเม ปฏิคฺคณฺหาติ สาวสฺสา
โหตุ อุปสมฺปทาติอาทิมาห ฯ

[๒๘๔] ตตฺถ สาวสฺสาติ สาเอว อสฺสา ปพฺพชฺชาปิ อุปสมฺปทาปิ
โหตุ ฯ ตทหุปสมฺปนฺนสฺสาติ ตํทิวสมฺปิ อุปสมฺปนฺนสฺส ฯ
อภิวาทนํ ปจฺจุฏฺฐานํ อญฺชลิกมฺมํ สามีจิกมฺมํ กาตพฺพนฺติ
มานาติมานํ อกตฺวา ปญฺจปฺปติฏฺฐิเตน อภิวาทนํ อาสนา วุฏฺฐาย
ปจฺจุคฺคมนวเสน ปจฺจุฏฺฐานํ ทส นเข สโมธาเนตฺวา อญฺชลิ-
กมฺมํ อาสนปญฺญาปนวีชนาทิกํ อนุจฺฉวิกกมฺมสงฺขาตํ สามีจิ-
กมฺมญฺจ กตฺตพฺพํ ฯ อภิกฺขุเก อาวาเสติ ยตฺถ วสนฺติยา
อนนฺตราเยน โอวาทตฺถาย อุปสงฺกมนารเห ฐาเน โอวาททายโก

๑. ม. ปริตฺตสทฺธา ฯ อญฺญตฺถ ปน ปริตฺตปญฺญาติปิ ทิสฺสติ ฯ

อาจริโย นตฺถิ อยํ อภิกฺขุโก อาวาโส นาม เอวรูเป อาวาเส วสฺสํ น อุปคนฺตพฺพํ ฯ อนฺวฑฺฒมาสนฺติ อนุโปสถิกํ ฯ โอวาทุปสงฺกมนนฺติ โอวาทตฺถาย อุปสงฺกมนํ ฯ ทิฏฺเฐนาติ จกฺขุนา ทิฏฺเฐน ฯ สุเตนาติ โสเตน สุเตน ฯ ปริสงฺกายาติ ทิฏฺฐสุตวเสน ปริสงฺกิเตน ฯ ครุธมฺมนฺติ ครุกํ สงฺฆาทิเสสาปตฺตึ ฯ ปกฺขมานตฺตนฺติ อนูนานิ ปณฺณรส ทิวสานิ มานตฺตํ ฯ ฉสุ ธมฺเมสูติ วิกาลโภชนจฺฉฏฺเฐสุ สิกฺขาปเทสุ ฯ สิกฺขิตสิกฺขายาติ เอกสิกฺขมฺปิ อขณฺฑํ กตฺวา ปูริตสิกฺขาย ฯ น อกฺโกสิตพฺโพ น ปริภาสิตพฺโพติ ทสนฺนํ อกฺโกสวตฺถูนํ อญฺญตเรน อกฺโกสวตฺถุนา น อกฺโกสิตพฺโพ ภยุปทํสนาย[๑] กายจิ[๓] ปริภาสาย[๒] น ปริภาสิตพฺโพ ฯ โอวโฏ ภิกฺขุนีนํ ภิกฺขูสุ วจนปโถติ โอวาทานุสาสนีธมฺมกถาสงฺขาโต วจนปโถ ภิกฺขุนีนํ ภิกฺขูสุ วาริโต ปิหิโต ฯ น หิ ภิกฺขุนิยา โกจิ ภิกฺขุ โอวทิตพฺโพ วา อนุสาสิตพฺโพ วา ฯ ภนฺเต โปราณกตฺเถรา อิทญฺจิทญฺจ วตฺตํ ปูรยึสูติ เอวํ ปน ปเวณีวเสน กเถตุํ วฏฺฏติ ฯ อโนวโฏ ภิกฺขูนนฺติ ภิกฺขูนํ ปน ภิกฺขุนีสุ วจนปโถ อนิวาริโต ยถารุจิยา โอวทนฺตุ อนุสาสนฺตุ ธมฺมกถํ กเถนฺตูติ อยเมตฺถ สงฺเขโป ฯ วิตฺถารโต ปเนสา ครุธมฺมกถา มหาวิภงฺเค วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพา ฯ

๑. ม. ภสฺสปรมฺปราย ฯ ๒. ม. ภาสาย ฯ ทิสฺสมานปาจา ปน ยุตฺตตรา โหนฺติ ฯ
๓. ยายกายจีติ ภเวยฺย ฯ

[จ. ว. ท. ๓๒๓-๔ ส. ต. ๔๓๙]

[๒๙๕] อิเม ปน อฏฺฐ ครุธมฺเม สตฺถุ สนฺติเก อุคฺคเหตฺวา เถเรน อตฺตโน อาโรจิยมาเน สุตฺวา มหาปชาปติยา ตาวมหนฺตํ โทมนสฺสํ ขเณน ปฏิปฺปสฺสมฺภิ ฯ อโนตตฺตทหโต อาหเตน สีตุทกสฺส ฆฏสเตน มตฺถเก ปริสิตฺตา วิย วิคตปริฬาหา อตฺต-มนา หุตฺวา ครุธมฺมปฏิคฺคหเณน อุปฺปนฺนํ ปีติปาโมชฺชํ อาวิกโรนฺตี เสยฺยถาปิ ภนฺเตติอาทิกํ อุทานํ อุทาเนสิ ฯ

[๒๙๖] ตตฺถ ทหโรติ ตรุโณ ฯ ยุวาติ โยพฺพญฺญภาเว จิโต ฯ มณฺฑนกชาติโกติ อลงฺการกสภาโว ฯ ตตฺถ โกจิ ตรุโณปิ ยุวา น โหติ ยถา อติตรุโณ ฯ โกจิ ยุวาปิ มณฺฑนกชาติโก น โหติ ยถา อุปสนฺตสภาโว อาลสิยพฺยสนา-ทีหิ วา อภิภูโต ฯ อิธ ปน ทหโร เจว ยุวา จ มณฺฑนก-ชาติโก จ อธิปฺเปโต ฯ ตสฺมา เอวมาห ฯ อุปฺปลาทีนิ โลกสมฺมตตฺตา วุตฺตานิ ฯ อิโต ปรํ ยํ วตฺตพฺพํ ตํ อฏฺฐกถายํ ทสฺสิตเมว ฯ

[๒๙๗] ตตฺถ มาตุคามสฺส ปพฺพชิตตฺตาติ อิทํ ปญฺจวสฺสสตโต อุทฺธํ อฏฺฐตฺวา ปญฺจสุเยว วสฺสสเตสุ สทฺธมฺมฏฺฐิติยา การณนิทสฺสนํ ฯ ปฏิสมฺภิทปฺปเภทปฺปตฺตขีณาสววเสเนว วุตฺตนฺติ เอตฺถ ปฏิสมฺภิทปฺปตฺตขีณาสวคฺคหเณน ฌานานิปิ คหิตาเนว โหนฺติ ฯ น หิ นิชฺฌานิกานํ สพฺพปฺปการา สมฺปตฺติ อิชฺฌตีติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ สุกฺขวิปสฺสกขีณาสววเสน วสฺสสหสฺสนฺติ-

[จ. ว. ท. ๓๒๔-๗ ส. ต. ๔๓๙]

อาทินา จ ยํ วุตฺตํ ตํ ขนฺธกภาณกานํ มเตน วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ทีฆนิกายฏฺจกถายํ ปน เอวํ วุตฺตํ ปฏิสมฺภิทปฺปตฺเตหิ วสฺสสหสฺสํ อฏฺจาสิ ฉฬภิญฺเณหิ วสฺสสหสฺสํ เตวิชฺเชหิ วสฺสสหสฺสํ สุกฺขวิปสฺสเกหิ วสฺสสหสฺสํ ปาฏิโมกฺเขน วสฺสสหสฺสํ อฏฺจาสีติ ฯ องฺคุตฺตรนิกายฏฺจกถายมฺปิ พุทฺธานํ ปรินิพฺพานโต วสฺสสหสฺสเมว ปฏิสมฺภิทา นิพฺพตฺเตตุํ สกฺโกนฺติ ตโต ปรํ ฉ อภิญฺญา ตโต ตาปิ นิพฺพตฺเตตุํ อสกฺโกนฺตา ติสฺโส วิชฺชา นิพฺพตฺเตนฺติ คจฺฉนฺเต คจฺฉนฺเต กาเล ตาปิ นิพฺพตฺเตตุํ อสกฺโกนฺตา สุกฺขวิปสฺสกา โหนฺติ เอเตเนว อุปาเยน อนาคามิโน สกทาคามิโน โสตาปนฺนาติ วุตฺตํ ฯ สํยุตฺต-นิกายฏฺจกถายํ ปน ปจมโพธิยํ ภิกฺขู ปฏิสมฺภิทปฺปตฺตา อเหสุํ อถ กาเล คจฺฉนฺเต ปฏิสมฺภิทา ปาปุณิตุํ น สกฺขึสุ ฉฬภิญฺญา อเหสุํ ตโต ฉฬภิญฺญา ปตฺตุํ อสกฺโกนฺตา ติสฺโส วิชฺชา ปาปุณึสุ อิทานิ กาเล คจฺฉนฺเต ติสฺโส วิชฺชา ปาปุณิตุํ อสกฺโกนฺตา อาสวกฺขยมตฺตํ ปาปุณิสฺสนฺติ ตมฺปิ อสกฺโกนฺตา อนาคามิผลํ ตมฺปิ อสกฺโกนฺตา สกทาคามิผลํ ตมฺปิ อสกฺโกนฺตา โสตาปตฺติผลํ คจฺฉนฺเต กาเล โสตาปตฺติผลมฺปิ ปตฺตุํ น สกฺขิสฺสนฺตีติ วุตฺตํ ฯ ยสฺมา เจตํ สพฺพํ อญฺญมญฺญ-ปฏิวิรุทฺธํ ตสฺมา เตสํ เตสํ ภาณกานํ มตเมว อาจริเยน ตตฺถ ตตฺถ ทสฺสิตนฺติ คเหตพฺพํ ฯ อญฺญถา หิ อาจริยสฺเสว

[จ. ว. ท. ๓๒๗ ส. ต. ๔๔๐]

ปุพฺพาปรวิโรธปฺปสงฺโค สิยาติ ฯ ตานิเยวาติ ตานิเยว ปญฺจ
วสฺสสหสฺสานิ ฯ ปริยตฺติมูลกํ สาสนนฺติ อาห นหิ ปริยตฺติยา
อสติ ปฏิเวโธ อตฺถีติอาทึ ฯ ปริยตฺติยา หิ อนฺตรหิตาย
ปฏิปตฺติ อนฺตรธายติ ปฏิปตฺติยา อนฺตรหิตาย อธิคโม
อนฺตรธายติ ฯ กึการณา ฯ อยํ หิ ปริยตฺติ ปฏิปตฺติยา ปจฺจโย
โหติ ปฏิปตฺติ อธิคมสฺส ฯ อิติ ปฏิปตฺติโตปิ ปริยตฺติเยว
ปมาณํ ฯ ตตฺถ ปฏิเวโธ จ ปฏิปตฺติ จ โหติปิ น โหติปิ ฯ
เอกสฺมึ หิ กาเล ปฏิเวธกรา ภิกฺขู พหู โหนฺติ ฯ น เอส
ภิกฺขุ ปุถุชฺชโนติ องฺคุลึ ปสาเรตฺวา ทสฺเสตพฺโพ โหติ ฯ
อิมสฺมึเยว ทีเป เอกวารํ ปุถุชฺชนภิกฺขุ นาม นาโหสิ ฯ
ปฏิปตฺติปูรกาปิ กทาจิ พหู โหนฺติ กทาจิ อปฺปา ฯ อิติ ปฏิเวโธ
จ ปฏิปตฺติ จ โหติปิ น โหติปิ ฯ สาสนฏฺฐิติยา ปน ปริยตฺติเยว
ปมาณํ ฯ ปณฺฑิโต หิ เตปิฏกํ สุตฺวา เทฺวปิ ปูเรติ ฯ
ยถา อมฺหากํ โพธิสตฺโต อาฬารสฺส สนฺติเก ปญฺจาภิญฺญา
สตฺต จ สมาปตฺติโย นิพฺพตฺเตตฺวา เนวสญฺญานาสญฺญายตน-
สมาปตฺติยา ปริกมฺมํ ปุจฺฉิ ฯ โส น ชานามีติ อาห ฯ ตโต
อุทฺทกสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา อธิคตวิเสสํ สํสนฺทิตฺวา เนวสญฺญา-
นาสญฺญายตนสฺส ปริกมฺมํ ปุจฺฉิ ฯ โส อาจิกฺขิ ฯ ตสฺส
วจนสมนฺตรเมว มหาสตฺโต ตํ สมฺปาเทสิ ฯ เอวเมว ปญฺญวา
ภิกฺขุ ปริยตฺตึ สุตฺวา เทฺวปิ ปูเรติ ฯ ตสฺมา ปริยตฺติยา ฐิตาย

[จ. ว. ท. ๓๒๗ ส. ต. ๔๔๐]

สาสนํ จิรํ โหติ ฯ ยถาปิ มหโต ตฬากสฺส ปาฬิยา ถิราย อุทกํ น ชสฺสตีติ น วตฺตพฺพํ อุทเก สติ ปทุมาทีนิ ปุปฺผานิ น ปุปฺผิสฺสนฺตีติ น วตฺตพฺพํ ฯ เอวเมว มหาตฬากสฺส ถิรปาฬิสทิเส เตปิฏเก พุทฺธวจเน สติ มหาตฬาเก อุทกสทิสา ปฏิปตฺติปูรกา กุลปุตฺตา นตฺถีติ น วตฺตพฺพํ เตสุ สติ มหา-ตฬาเก ปทุมาทีนิ ปุปฺผานิ วิย โสตาปนฺนาทโย อริยปุคฺคลา นตฺถีติ น วตฺตพฺพํ ฯ เอวํ เอกนฺตโต ปริยตฺติเยว ปมาณํ ฯ ปริยตฺติยา อนฺตรหิตายาติ เอตฺถ ปริยตฺตีติ เตปิฏกํ พุทฺธวจนํ สาฏฺฐกถา ปาลิ ฯ ยาว สา ติฏฺฐติ ตาว ปริยตฺติ ปริปุณฺณา นาม โหติ ฯ คจฺฉนฺเต คจฺฉนฺเต กาเล กลิยุคราชาโน อธมฺมิกา โหนฺติ ฯ เตสุ อธมฺมิเกสุ เตสมฺปิ อมจฺจาทโย อธมฺมิกา โหนฺติ ฯ ตโต รฏฺฐชนปทวาสิโนติ เอเตสํ อธมฺมิกตาย น เทโว สมฺมา วสฺสติ ฯ ตโต สสฺสานิ น สมฺปชฺชนฺติ ฯ เตสุ อสมฺปชฺชนฺเตสุ ปจฺจยทายกา ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปจฺจเย ทาตุํ น สกฺโกนฺติ ฯ ภิกฺขู ปจฺจเยหิ กิลมนฺตา อนฺเตวาสิเก สงฺคเหตุํ น สกฺโกนฺติ ฯ คจฺฉนฺเต คจฺฉนฺเต กาเล ปริยตฺติ ปริหายติ ฯ อตฺถวเสน ธาเรตุํ น สกฺโกนฺติ ปาลิวเสเนว ธาเรนฺติ ฯ ตโต กาเล คจฺฉนฺเต ปาลิมฺปิ สกลํ ธาเรตุํ น สกฺโกนฺติ ฯ ปฐมํ หิ อภิธมฺมปิฏกํ ปริหายติ ฯ ปริหายมานํ มตฺถกโต ปฏฺฐาย ปริหายติ ฯ ปฐมเมว หิ มหาปกรณํ ปริหายติ ฯ ตสฺมึ

[จ. ว. ท. ๓๒๗ ส. ต. ๔๔๐]

ปริหีเน ยมกํ กถาวตฺถุ ปุคฺคลปญฺญตฺติ ธาตุกถา วิภงฺโค ธมฺมสงฺคโหติ เอวํ อภิธมฺมปิฏเก ปริหีเน มตฺถกโต ปฏฺฐาย สุตฺตนฺตปิฏกํ ปริหายติ ฯ ปจฺมํ หิ องฺคุตฺตรนิกาโย ปริหายติ ฯ ตสฺมึปิ ปจฺมํ เอกาทสนิปาโต ทสกนิปาโต ฯเปฯ ตโต เอกนิปาโตติ เอวํ องฺคุตฺตเร ปริหีเน มตฺถกโต ปฏฺฐาย สํยุตฺตนิกาโย ปริหายติ ฯ ปจฺมํ หิ มหาวคฺโค ปริหายติ ตโต สฬายตนวคฺโค ขนฺธิยวคฺโค นิทานวคฺโค สคาถาวคฺโคติ เอวํ สํยุตฺตนิกาเย ปริหีเน มตฺถกโต ปฏฺฐาย มชฺฌิมนิกาโย ปริหายติ ฯ ปจฺมํ หิ อุปริปณฺณาสโก ปริหายติ ฯ ตโต มชฺฌิมปณฺณาสโก ตโต มูลปณฺณาสโกติ เอวํ มชฺฌิมนิกาเย ปริหีเน มตฺถกโต ปฏฺฐาย ทีฆนิกาโย ปริหายติ ฯ ปจฺมํ หิ ปาฏิยวคฺโค ปริหายติ ตโต มหาวคฺโค ตโต สีลกฺขนฺธวคฺโคติ เอวํ ทีฆนิกาเย ปริหีเน สุตฺตนฺตปิฏกํ ปริหีนํ นาม โหติ ฯ วินยปิฏเกน สทฺธึ ชาตกเมว ธาเรนฺติ ฯ วินยปิฏกํ หิ ลชฺชิโน ธาเรนฺติ ฯ ลาภกามา ปน สุตฺตนฺเต กถิเตปิ สลฺลกฺเขนฺตา นตฺถีติ ชาตกเมว ธาเรนฺติ ฯ คจฺฉนฺเต กาเล ชาตกํปิ ธาเรตุํ น สกฺโกนฺติ ฯ อถ เนสํ ปจฺมํ เวสฺสนฺตรชาตกํ ปริหายติ ฯ ตโต ปฏิโลมกฺกเมน ปุณฺณกชาตกํ มหานารทกสฺสปนฺติ ปริโยสาเน อปณฺณกชาตกํ ปริหายติ ฯ วินยปิฏกเมว ธาเรนฺติ ฯ คจฺฉนฺเต กาเล ตมฺปิ มตฺถกโต ปฏฺฐาย ปริหายติ ฯ ปจฺมํ หิ ปริวาโร

[จ. ว. ท. ๓๒๗ ส. ต. ๔๔๐]

ปริหายติ ฯ ตโต ขนฺธโก ภิกฺขุนีวิภงฺโค มหาวิภงฺโคติ อนุกฺกเมน อุโปสถกฺขนฺธกมตฺตเมว ธาเรนฺติ ฯ ตทาปิ ปริยตฺติ อนนฺตรหิตาว โหติ ยาว ปน มนุสฺเสสุ จตุปฺปทิกา คาถาปิ ปวตฺตติ ตาว ปริยตฺติ อนนฺตรหิตาว โหติ ฯ ยทา สทฺโธ ปสนฺโน ราชา หตฺถิกฺขนฺเธ สุวณฺณจงฺโกฏกมฺหิ สหสฺสตฺถวิกํ ฐปาเปตฺวา พุทฺเธหิ กถิตํ จตุปฺปทิกํ คาถํ ชานนฺโต อิมํ สหสฺสํ คณฺหตูติ นคเร เภรึ จาราเปตฺวา คณฺหณกํ อลภิตฺวา เอกวารํ จราปิเต นามํ สุณนฺตาปิ โหนฺติ อสุณนฺตาปีติ ยาวตติยํ จาราเปตฺวา คณฺหณกํ อลภิตฺวา ราชปุริสา สหสฺสตฺถวิกํ ปุน ราชกุลํ ปเวเสนฺติ ฯ ตทา ปริยตฺติ อนฺตรหิตา นาม โหติ ฯ จิรํ ปวตฺติสฺสตีติ ปริยตฺติยา อนฺตรหิตายปิ ลิงฺคมตฺตํ อทฺธานํ ปวตฺติสฺสติ ฯ กถํ ฯ คจฺฉนฺเต คจฺฉนฺเต หิ กาเล จีวรคฺคหณํ ปตฺตคฺคหณํ สมฺมิญฺชน-ปสารณํ อาโลกิตวิโลกิตํ น ปาสาทิกํ โหติ ฯ นิคฺคณฺฐสมณา วิย อลาพุปตฺตํ ภิกฺขู ปตฺตํ อคฺคพาหาย ปริกฺขิปิตฺวา อาทาย วิจรนฺติ ฯ เอตฺตาวตาปิ ลิงฺคํ อนนฺตรหิตเมว โหติ ฯ คจฺฉนฺเต ปน กาเล อคฺคพาหโต โอตาเรตฺวา หตฺเถน วา สิกฺกาย วา โอลมฺพิตฺวา วิจรนฺติ ฯ จีวรํปิ รชนสารุปฺปํ อกตฺวา โอฏฺฐฏฺฐิก-วณฺณํ กตฺวา วิจรนฺติ ฯ คจฺฉนฺเต กาเล รชนํปิ น โหติ ฯ ทสจฺฉินฺทนํ โอวฏฺฏิกวิชฺฌนํ กปฺปมตฺตญฺจ กตฺวา วลญฺเชนฺติ ฯ ปุน โอวฏฺฏิกํ วิชฺฌิตฺวา กปฺปํ น กโรนฺติ ฯ ตโต อุภยํปิ

[จ. ว. ท. ๓๒๗ ส. ต. ๔๔๐]

อกตฺวา ทสา เฉตฺวา ปริพฺพาชกา วิย วิจรนฺติ ฯ คจฺฉนฺเต กาเล โก อิมินา อมฺหากํ อตฺโถติ ขุทฺทกํ กาสาวขณฺฑํ หตฺเถ วา คีวาย วา พนฺธนฺติ เกเสสุ วา อลฺลิยาเปนฺติ ฯ ทารภรณํ กโรนฺตา กสิตฺวา วปิตฺวา ชีวิตํ กปฺเปตฺวา วิจรนฺติ ฯ ตทา ทกฺขิณํ เทนฺโต ชโน สงฺฆํ อุทฺทิสฺส เอเตสํปิ เทติ ฯ อิทํ สนฺธาย ภควตา วุตฺตํ ภวิสฺสนฺติ โข ปนานนฺท อนาคตมทฺธานํ โคตฺรภุโน กาสาวกณฺฐา ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา เตสุ ทุสฺสีเลสุ สงฺฆํ อุทฺทิสฺส ทานํ ทสฺสนฺติ ตทาปหํ อานนฺท สงฺฆคตํ ทกฺขิณํ อสงฺเขยฺยํ อปฺปเมยฺยํ วทามีติ[๑] ฯ ตโต คจฺฉนฺเต กาเล นานาวิธานิ กมฺมานิ กโรนฺตา ปปญฺโจ เอส กึ อิมินา อมฺหากนฺติ กาสาวขณฺฑํ ฉินฺทิตฺวา อรญฺเญ ขิปนฺติ ฯ เอตสฺมึ กาเล ลิงฺคํ อนฺตรหิตํ นาม โหติ ฯ กสฺสปทสพลสฺส กิร กาลโต ปฏฺฐาย โยนกานํ เสตกานิ ปารุปิตฺวา จรณํ จาริตฺตํ ชาตํ ฯ เอวํ ปริยตฺติยา อนฺตรหิตาย ลิงฺคมตฺตํ จิรํ ปวตฺติสฺส-ตีติ เวทิตพฺพํ ฯ

[๒๘๘] ยทคฺเคนาติ ยํ ทิวสํ อาทึ กตฺวา ฯ ตทาวาติ ตสฺมึเยว ทิวเส ฯ อนุญฺญตฺติยาติ อนุญฺญาย ฯ เอกาหํ ภนฺเต อานนฺท ภควนฺตํ วรํ ยาจามีติ เอวเมว โข อหํ ภนฺเต อานนฺท อิเม อฏฺฐ ครุธมฺเม ปฏิคฺคณฺหามิ ยาวชีวํ อนติกฺกมนียติ

๑. ม. อุ. ๑๔/๔๖๐.

ปฏิชานิตฺวา อิทานิ กสฺมา วรํ ยาจตีติ เจ ฯ ปรุปวาทวิวชฺ-ชนตฺถํ ฯเอวํ หิ เกจิ วเทยฺยุํ มหาปชาปติยา ปจฺฉํ สมฺปฏิจฺฉิตตฺตา ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ จ ยถาวุฑฺฒํ อภิวาทนํ นาโหสิ สา เจ วรํ ยาเจยฺย ภควา อนุชาเนยฺยาติ ฯ

[๒๘๙] สราคายาติ สราคภาวาย กามราคภวราคปริพฺรูห-นาย ฯ สํโยคายาติ วฏฺเฏ สํโยชนตฺถาย ฯ อาจยายาติ วฏฺฏสฺส วฑฺฒนตฺถาย ฯ มหิจฺฉตายาติ มหิจฺฉภาวาย ฯ อสนฺตุฏฺฐิตายาติ อสนฺตุฏฺฐิภาวาย ฯ สงฺคณิกายาติ กิเลสสงฺคณ คณสงฺคณ-วิหาราย ฯ โกสชฺชายาติ กุสีตภาวาย ฯ ทุพฺภรตายาติ ทุปฺโปส-ตาย ฯ วิราคายาติ สกลวฏฺฏโต วิรชฺชนตฺถาย ฯ วิสํโยคายาติ กามภวาทีหิ วิสํยุชฺชนตฺถาย ฯ อปจยายาติ สพฺพสฺสาปิ วฏฺฏสฺส อปจยตฺถาย ฯ นิพฺพานายาติ อตฺโถ ฯ อปฺปิจฺฉตายาติ ปจฺจยปฺปิจฺฉตาทิวเสน สพฺพโส อิจฺฉาปคมาย ฯ สนฺตุฏฺฐิตายาติ ทฺวา-ทสวิธสนฺตุฏฺฐิภาวาย ฯ ปวิเวกายาติ ปวิวิตฺตภาวาย กายวิเวกาทิ-ตทงฺควิเวกาทิวิเวกสิทฺธิยา ฯ วิริยารมฺภายาติ กายิกสฺส เจว เจตสิกสฺส จ วิริยสฺส ปคฺคณฺหณตฺถาย ฯ สุภรตายาติ สุขโปสนตฺถาย ฯ เอวํ โย ปริยตฺติธมฺโม อุคฺคหณ ธารณ ปริปุจฺฉา-มนสิการวเสน โยนิโส ปฏิปชฺชนฺตสฺส สราคาทิภาวปริวชฺชนสฺส การณํ หุตฺวา วิราคาทิภาวาย สํวตฺตติ เอกํสโต เอโส ธมฺโม เอโส วินโย สมฺมเทว อปายาทีสุ อปตนวเสน ธารณโต กิเลสานํ

[จ. ว. ท. ๓๒๗-๓๑ ส. ต. ๔๔๐]

วินยนโต สตฺถุ สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส โอวาทานุสิฏฺจิภาวโต เอตํ สตฺถุสาสนนฺติ ธาเรยฺยาสิ ชาเนยฺยาสิ อวพุชฺเฌยฺยาสีติ อตฺโถ ฯ อิมสฺมึ สุตฺเต ปฐมวาเรน วฏฺฏํ ทุติยวาเรน วิวฏฺฏํ กถิตํ ฯ

[๓๐๐] วิมาเนตฺวาติ อปรชฺฌิตฺวา ฯ กมฺมปฺปตฺตาโยปีติ กมฺมารหาปิ ฯ อาปตฺติคามินิโยปีติ อาปตฺติอาปนฺนาโยปิ ฯ วุตฺตนเยเนว กาเรตพฺพตํ อาปชฺชนฺตีติ ตถากรณสฺส ปฏิกฺขิตฺตตฺตา ทุกฺกเฏน กาเรตพฺพํ อาปชฺชนฺติ ฯ

[๓๐๑] เทฺว ติสฺโส ภิกฺขุนีหีติ ทฺวีหิ ตีหิ ภิกฺขุนีหิ ฯ น อาโรเจนฺตีติ ปาฏิโมกฺขุทฺเทสกสฺส น อาโรเจนฺติ ฯ น ปจฺจาหรนฺตีติ ภิกฺขุนีนํ น ปจฺจาหรนฺติ ฯ วิเสสกนฺติ ปตฺตภงฺคํ[1] ฯ เตน จ ภิกฺขุ นิมนฺเตตพฺโพติ สามีจิทสฺสนเมตํ ฯ น ปน อนิมนฺติยา อาปตฺติ ฯ

[๓๐๒] ตโย นิสฺสยาติ เสนาสนนิสฺสยํ อปเนตฺวา อปเร ตโย นิสฺสยา ฯ รุกฺขมูลเสนาสนํ หิ สา น ลภติ ฯ อนุวาทํ ธเปนฺตีติ อิสฺสริยํ ปวตฺเตนฺติ ฯ ภิกฺขุทูเตน อุปสมฺปาเทนฺตีติ ภิกฺขุเยว ทูโต ภิกฺขุทูโต เตน ภิกฺขุทูเตน ภิกฺขุทูตํ กตฺวา อุปสมฺปาเทนฺตีติ อตฺโถ ฯ น สมฺมตีติ นปฺปโหติ ฯ นวกมฺมนฺติ นวกมฺมํ กตฺวา เอตฺตกานิ วสฺสานิ วสตูติ อปโลเกตฺวา สงฺฆิกภูมิทานํ ฯ สนฺนิสินฺนคพฺภาติ ปติฏฺจิตคพฺภา ฯ ปพฺพชฺชํปิ น

[1] ม. วตฺตภงฺคํ ฯ

[จ. ว. ท. ๓๔๓-๗๓ ส. ต. ๔๔๒-๕]

ลภตีติ ติตฺถายตนสงฺกนฺตาย อภพฺพภาวูปคมนโต น ลภติ ฯ อิทํ อุทฺทิสฺส อนุญฺญาตํ วฏฺฏตีติ เอกโต วา อุภโต วา อวสฺสเว สติปิ อุทฺทิสฺส อนุญฺญาตตฺตา วฏฺฏติ ฯ เสสเมตฺถ ปาลิโต อฏฺฐกถาโต จ สุวิญฺเญยฺยเมวาติ ฯ

ภิกฺขุนิกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

ปญฺจสติกกฺขนฺธกวณฺณนา

[๓๐๓] ปญฺจสติกกฺขนฺธเก ฯ ปาวาย กุสินารนฺติ ปาวานคเร ปิณฺฑาย จริตฺวา กุสินารํ คมิสฺสามีติ อทฺธานมคฺคปฏิปนฺโน ฯ มนฺทารวปุปฺผํ คเหตฺวาติ มหาปาฏิปฺปมาณํ ปุปฺผํ อาคนฺตุก-ทณฺฑเก ฐเปตฺวา ฉตฺตํ วิย คเหตฺวา ฯ อทฺทสํ โขติ อาคจฺฉนฺตํ ทูรโตว อทฺทสํ ฯ ทิสฺวา จ ปน ปุจฺฉิสฺสามิ นํ ภควโต ปวุตฺตินฺติ จิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา สเจ โข ปน นิสินฺนโกว ปุจฺฉิสฺสามิ สตฺถริ อคารโว กโต ภวิสฺสตีติ อุฏฺฐหิตฺวา ฉิตฏฺฐานโต อปกฺกมฺม ฉนฺทนฺโต นาคราชา มณิจมฺมํ วิย ทสพลทตฺติยํ เมฆวณฺณํ ปํสุกูลจีวรํ ปารุปิตฺวา ทสนขสโมธาน-สมุชฺชลํ อญฺชลึ สิรสฺมึ ปติฏฺฐาเปตฺวา สตฺถริ กเตน คารเวน อาชีวกสฺส อภิมุโข หุตฺวา อปาวุโส อมฺหากํ สตฺถารํ ชานาสีติ อาห ฯ กึ ปน สตฺถุ ปรินิพฺพานํ ชานนฺโต ปุจฺฉิ อชานนฺโตติ ฯ อาวชฺชนปฏิพทฺธํ ขีณาสวานํ ชานนํ อนาวชฺชิตตฺตา ปเนส อชานนฺโต ปุจฺฉีติ เอเก ฯ เถโร สมาปตฺติพหุโล รตฺติฏฺฐาน-ทิวาฏฺฐาน เลณ มณฺฑปาทีสุ นิจฺจํ สมาปตฺติผเลเนว ยาเปติ ฯ กุลสติกมฺปิ[๑] คามํ ปวิสิตฺวา ทฺวาเร สมาปชฺชิตฺวา สมาปตฺติโต วุฏฺฐิโตว ภิกฺขํ คณฺหาติ ฯ เถโร กิร อิมินา ปจฺฉิเมน

๑. ม. กุลสนฺติกมฺปิ ฯ

[จ. ว. ท. ๓๗๙ ส. ต. ๔๔๖]

อตฺตภาเวน มหาชนานุคฺคหํ กริสฺสามิ เย มยฺหํ ภิกฺขํ วา เทนฺติ คนฺธมาลาทีหิ วา สกฺการํ กโรนฺติ เตสํ ตํ มหปฺผลํ โหตูติ เอวํ กโรติ ฯ ตสฺมา สมาปตฺติพหุลตาย น ชานิ ฯ อิติ อชานนฺโตว ปุจฺฉีติ วทนฺติ ฯ ตํ น คเหตพฺพํ ฯ น เหตฺถ อชานนการณํ อตฺถิ ฯ อภิลกฺขิตํ สตฺถุ ปรินิพฺพานํ อโหสิ ทสสหสฺสีโลกธาตุกมฺปนาทีหิ นิมิตฺเตหิ ฯ เถรสฺส ปน ปริสาย เกหีจิ ภิกฺขูหิ ภควา ทิฏฺฐปุพฺโพ เกหิจิ น ทิฏฺฐปุพฺโพ ฯ ตตฺถ เยหิ ทิฏฺฐปุพฺโพ เตปิ ปสฺสิตุกามาว ฯ เยหิปิ อทิฏฺฐปุพฺโพ เตปิ ปสฺสิตุกามาว ฯ ตตฺถ เยหิ น ทิฏฺฐปุพฺโพ เต อติทสฺสน-กามตาย คนฺตฺวา กุหึ ภควาติ ปุจฺฉนฺตา ปรินิพฺพุโตติ สุตฺวา สณฺธาเรตุํ[๑] น สกฺขิสฺสนฺติ จีวรํ ฉฑฺเฑตฺวา ปตฺตํ ฉฑฺเฑตฺวา เอกวตฺถา วา ทุนฺนิวตฺถา วา อุรานิ ปฏิปึสนฺตา ปโรทิสฺสนฺติ ฯ ตตฺถ มนุสฺสา มหากสฺสเปน สทฺธึ อาคตปํสุกูลิกา สยมฺปิ อิตฺถิโย วิย โรทนฺติ เต กึ อมฺเห สมสฺสาเสนฺติ มยฺหํ โทสํ ทสฺสนฺติ อิทํ ปน สุญฺญํ มหารญฺญํ อิธ ยถา ตถา โรทนฺเตสุ โทโส นตฺถิ ปุริมตรํ สุตฺวา นาม โสโกปิ ตนุโก โหตีติ ภิกฺขูนํ สตุปฺปาทลาภตฺถํ ชานนฺโตว ปุจฺฉิ ฯ อชฺช สตฺตาหปรินิพฺพุโตติ อชฺชทิวสโต ปฏิโลมโต สตฺตเม อหนิ ปรินิพฺพุโต ฯ ตโต เม อิทนฺติ ตโต สมณสฺส โคตมสฺส ปรินิพฺพุตฏฺฐานโต ฯ อวีต-

๑. อญฺญตฺถปิ อีทิโสว ปาโฐ ทิสฺสติ ฯ สนฺธาเรตุนฺติ มญฺเญ ฯ

[จ. ว. ท. ๓๗๙ ส. ต. ๔๔๖]

ราคาติ ปุถุชฺชนา เจว โสตาปนฺนสกทาคามิโน จ ฯ เตสํ หิ โทมนสฺสํ อปฺปหีนํ ฯ ตสฺมา เตปิ พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺติ อุโภ หตฺเถ สีเส ฐเปตฺวา โรทนฺติ ฯ ฉินฺนปาตํว ปตนฺตีติ[๑] ฉินฺนานํ ปาโต วิย ฉินฺนปาโต ตํ ฉินฺนปาตํ ฯ ภาวนปุํสกนิทฺเทโสยํ ฯ มชฺเฌ ฉินฺนา วิย หุตฺวา ยโต วา ตโต วา ปตนฺตีติ อตฺโถ ฯ อาวฏฺฏนฺตีติ อามุขภาเวน[๒] วฏฺฏนฺติ ยตฺถ ปติตา ตโต กติปยรตนฏฺฐานํ วฏฺฏนวเสเนว คนฺตฺวา ปุน ยถาปติตเมว ฐานํ วฏฺฏนวเสน อาคจฺฉนฺติ ฯ วิวฏฺฏนฺตีติ ยตฺถ ปติตา ตโต วินิวฏฺฏนฺติ ฯ ปติตฏฺฐานโต ปรภาคํ วฏฺฏมานา คจฺฉนฺตีติ อตฺโถ ฯ อปิจ ปุรโต วฏฺฏนํ อาวฏฺฏนํ ฯ ปสฺสโต จ ปจฺฉโต จ วฏฺฏนํ วิวฏฺฏนํ ฯ ตสฺมา เทฺว ปาเท ปสาเรตฺวา สกึ ปุรโต สกึ ปจฺฉโต สกึ วามโต สกึ ทกฺขิณโต สมฺปริวฏฺฏมานาปิ อาวฏฺฏนฺติ วิวฏฺฏนฺตีติ วุจฺจนฺติ ฯ วีตราคาติ ปหีนโทมนสฺสา อิฏฺฐานิฏฺเฐสุ นิพฺพิการตาย สิลาถมฺภสทิสา อนาคามิขีณาสวา ฯ กามํ หิ โทมนสฺเส อสติปิ เอกจฺโจ ราโค โหติเยว ฯ ราเค ปน อสติ โทมนสฺสสฺส อสมฺภโวเยว ตเทกฏฺฐภาวโตติ ราคปฺปหาเนน ปหีนโทมนสฺสา วุตฺตา น ขีณาสวาเอว ฯ สพฺเพเหว ปิเยหีติอาทีสุ ปิยายิตพฺพโต ปิเยหิ มนวฑฺฒนโต มนาเปหิ มาตาปิตาภาตาอาทิเกหิ ฯ นานาภาโวติ ชาติยา

๑. ปาลิยมฺปน ฉินฺนปาทาว ปตนฺตีติ ทิสฺสติ ฯ ๒. ม. อภิมุขภาเวน ฯ

นานาภาโว ฯ ชาติอนุรูปคมเนน๑ วิสสภาโว อสมฺพนฺธภาโวติ อตฺโถ ฯ วินาภาโวติ มรเณน วินาภาโว ฯ จุติยา เตน อตฺตภาเวน อปุนปฺปวตฺตนโต วิปฺปโยโคติ อตฺโถ ฯ อญฺญถาภาโวติ ภเวน อญฺญถาภาโว ฯ ภวนฺตรคฺคหเณน กามาวจรสตฺโต รูปาวจโร โหตีติอาทินา ตตฺถาปิ มนุสฺโส เทโว โหตีติอาทินา จ ปุริมาการโต อญฺญาการตาติ อตฺโถ ฯ ตนฺติ ตสฺมา ฯ กุเตตฺถ ลพฺภาติ กุโต กุหึ กสฺมึ นาม ฐาเน เอตฺถ เอตสฺมึ ขนฺธปฺปวตฺเต ยนฺตํ ชาตํ ฯเปฯ มา ปลุชฺชีติ ลทฺธุํ สกฺกา น สกฺกาเอว ตาทิสสฺส การณสฺส อภาวโต ฯ อิทํ วุตฺตํ โหติ ยสฺมา สพฺเพเหว ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว ตสฺมา ทส ปารมิโย ปูเรตฺวาปิ สมฺโพธึ ปตฺวาปิ ธมฺมจกฺกํ ปวตฺเตตฺวาปิ ยมกปาฏิหาริยํ ทสฺเสตฺวาปิ เทโวโรหณํ กตฺวาปิ ยนฺตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกธมฺมํ ตญฺจ ตถาคตสฺสาปิ สรีรํ มา ปลุชฺชีติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ โรทนฺเตนปิ กนฺทนฺเตนปิ น สกฺกา ตํ การณํ ลทฺธุนฺติ ฯ เตน โข ปน สมเยน อาวุโส สุภทฺโท นาม วุฑฺฒปพฺพชิโตติอาทีสุ ยํ วตฺตพฺพํ ตํ นิทานวณฺณนายํ วุตฺตนยเมว ฯ

[๓๐๔] สมูหเนยฺยาติ อากงฺขมาโน สมูหนตุ ยทิ อิจฺฉติ สมูหเนยฺยาติ อตฺโถ ฯ กสฺมา ปน สมูหนถาติ เอกํเสเนว อวตฺวา

๑. ม. ชาติอนุตรุปคมเนน ฯ

[ม. ว. ท. ๓๘๕ ส. ต. ๔๔๖]

อากงฺขมาโน สมูหเนยฺยาติ วิกปฺปวจเนเนว ภควา ชเปสีติ ฯ มหากสฺสปสฺส ญาณพลสฺส ทิฏฺฐตฺตา ฯ ปสฺสติ หิ ภควา สมูหนถาติ วุตฺเตปิ สงฺคีติกาเล กสฺสโป น สมูหนิสฺสตีติ ตสฺมา วิกปฺเปเนว ชเปสิ ฯ ยทิ อสมูหนนํ ทิฏฺฐํ ตเทว จ อิจฺฉิตํ อถ กสฺมา ภควา อากงฺขมาโน สมูหนตูติ อโวจาติ ฯ ตถารูปปุคฺคลชฺฌาสยวเสน ฯ สนฺติ หิ เกจิ ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานิ สมาทาย วตฺติตุํ อนิจฺฉนฺตา เตสํ ตถา อวุจฺจมาเน ภควติ วิฆาโต อุปฺปชฺเชยฺย ตํ เตสํ ภวิสฺสติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขาย ตถา ปน วุตฺเต เตสํ วิฆาโต น อุปฺปชฺเชยฺย อมฺหากเมวายํ โทโส ยโต อมฺเหสุเยว เกจิ สมูหนนํ น อิจฺฉนฺตีติ ฯ เกจิ สกลสฺส ปน สาสนสฺส สงฺฆายตฺตภาวกรณตฺถํ ตถา วุตฺตนฺติ วทนฺติ ฯ ยญฺจ กิญฺจิ สตฺถารา สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ ตํ สมณา สกฺยปุตฺติยา สิรสา สมฺปฏิจฺฉิตฺวา ชีวิตํ วิย รกฺขนฺติ ฯ ตถาหิ เต ขุทฺทานุขุทฺทกานิ สิกฺขาปทานิ อากงฺขมาโน สงฺโฆ สมูหนตูติ วุตฺเตปิ น สมูหนึสุ ฯ อญฺญทตฺถุํ ปุรโต วิย ตสฺส อจฺจเยปิ รกฺขึสุเยวาติ สตฺถุสาสนสฺส สงฺฆสฺส จ มหนฺตภาวทสฺสนตฺถํปิ ตถา วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ ตถาหิ อายสฺมา อานนฺโท อญฺเญปิ วา ภิกฺขู กตมํ ปน ภนฺเต ขุทฺทกํ กตมํ อนุขุทฺทกนฺติ น ปุจฺฉึสุ สมูหนชฺฌาสยสฺเสว อภาวโต ฯ เตเนว เอกสิกฺขาปทมฺปิ อปริจฺจชิตฺวา สพฺเพสํ อนุคฺคเหตพฺพ-

[จ. ว. ท. ๓๘๕-๖ ส. ต. ๔๔๖]

ภาวทสฺสนตฺถํ จตฺตาริ ปาราชิกานิ ฐเปตฺวา อวเสสานิ ขุทฺทานุขุทฺทกานีติอาทิมาหํสุ ฯ เอวํ หิ วทนฺเตหิ ขุทฺทานุขุทฺทกา อิเม นามาติ อวินิจฺฉิตตฺตา สพฺเพสํ อนุคฺคเหตพฺพภาโว ทสฺสิโต โหติ ฯ

[๓๐๕] อถโข อายสฺมา มหากสฺสโป สงฺฆํ ญาเปสีติ เอตฺถ ปน เกจิ วทนฺติ ภนฺเต นาคเสน กตมํ ขุทฺทกํ กตมํ อนุขุทฺทกนฺติ มิลินฺทรญฺญา ปุจฺฉิเต ทุกฺกฏํ มหาราช ขุทฺทกํ ทุพฺภาสิตํ อนุขุทฺทกนฺติ วุตฺตตฺตา นาคเสนตฺเถโร ขุทฺทานุขุทฺทกํ ชานิ มหากสฺสปตฺเถโร ปน ตํ อชานนฺโต สุณาตุ เม อาวุโสติ-อาทินา กมฺมวาจํ สาเวสีติ ฯ น ตํ เอวํ คเหตพฺพํ ฯ นาคเสนตฺ-เถโร หิ ปเรสํ วาทปโถปจฺเฉทนตฺถํ สงฺคีติกาเล ธมฺมสงฺคาหก-มหาเถเรหิ คหิตโกฏฺฐาเสสุ อนฺติมโกฏฺฐาสเมว คเหตฺวา มิลินฺท-ราชานํ สญฺญาเปสิ ฯ มหากสฺสปตฺเถโร ปน เอกสิกฺขาปทมฺปิ อสมูหนิตุกามตาย ตถา กมฺมวาจํ สาเวสิ ฯ ตตฺถ คิหิคตานีติ คิหิปฏิสํยุตฺตานีติ วทนฺติ ฯ คิหีสุ คตานิ เตหิ ญาตานิ คิหิคตานีติ เอวํ ปเนตฺถ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ ธูมกาโล กาโล เอตสฺสาติ ธูมกาลิกํ จิตกธูมวูปสมโต ปรํ อปฺปวตฺตนโต ฯ อปฺปญฺญตฺตนฺติอาทีสุ นวํ อธมฺมิกกติกวตฺตํ วา สิกฺขาปทํ วา พนฺธนฺตา อปฺปญฺญตฺตํ ปญฺญเปนฺติ นาม ปุราณสนฺถตวตฺถุสฺมึ สาวตฺถิยํ ภิกฺขู วิย ฯ อุทฺธมฺมํ อุพฺพินยํ สาสนํ ทีเปนฺตา

[จ. ว. ท. ๓๘๖-๘ ส. ต. ๔๔๖]

ปญฺญตฺตํ สมุจฺฉินฺทนฺติ นาม วสฺสสตปรินิพฺพุเต ภควติ เวสาลิกา วชฺชิปุตฺตกา วิย ฯ ขุทฺทานุขุทฺทกา ปน อาปตฺติโย สญฺจิจฺจ วีติกฺกมนฺตา ยถาปญฺญตฺเตสุ สิกฺขาปเทสุ สมาทาย น วตฺตนฺติ นาม อสฺสชิปุนพฺพสุกา วิย ฯ นวํ ปน กติกวตฺตํ วา สิกฺขาปทํ วา อพนฺธนฺตา ธมฺมโต วินยโต สาสนํ ทีเปนฺตา ขุทฺทานุขุทฺทกมฺปิ จ สิกฺขาปทํ อสมูหนนฺตา อปฺปญฺญตฺตํ น ปญฺญเปนฺติ ปญฺญตฺตํ น สมุจฺฉินฺทนฺติ ยถาปญฺญตฺเตสุ สิกฺขาปเทสุ สมาทาย วตฺตนฺติ นาม อายสฺมา อุปเสโน วิย อายสฺมา ยโส กากณฺฑปุตฺโต วิย ฯ

[๓๐๖] ภควตา โอฬาริเก นิมิตฺเต กริยมาเนติ เวสาลึ นิสฺสาย ปาวาเล เจติเย วิหรนฺเตน ภควตา รมณียา อานนฺท เวสาลี รมณียํ อุเทนเจติยํ รมณียํ โคตมเจติยํ รมณียํ สตฺตมฺพเจติยํ รมณียํ พหุปุตฺตเจติยํ รมณียํ สารนฺทเจติยํ รมณียํ ปาวาลเจติยํ ยสฺสกสฺสจิ อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา โส อากงฺขมาโน กปฺปํ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสํ วา ตถาคตสฺส โข อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา โส อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปํ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสํ

[จ. ว. ท. ๓๘๘-๙๓ ส. ต. ๔๔๖]

°วาติ เอวํ โอฬาริเก นิมิตฺเต กริยมาเน ฯ มาเรน ปริยุฏฺฐิต-
จิตฺโตติ มาเรน อชฺโฌตฺถฏจิตฺโต ฯ มาโร หิ ยสฺส สพฺเพน
สพฺพํ ทฺวาทส วิปลฺลาสา อปฺปหีนา ตสฺส จิตฺตํ ปริยุฏฺฐาติ ฯ
เถรสฺส จ จตฺตาโร วิปลฺลาสา อปฺปหีนา เตนสฺส มาโร
จิตฺตํ ปริยุฏฺฐาสิ ฯ โส ปน จิตฺตปริยุฏฺฐานํ กโรนฺโต กึ
กโรตีติ ฯ เภรวํ รูปารมฺมณํ วา ทสฺเสติ สทฺทารมฺมณํ วา
สาเวติ ตโต สตฺตา นํ ทิสฺวา วา สุตฺวา วา สตึ วิสฺสชฺเชตฺวา
วิวฏมุขา โหนฺติ เตสํ มุเขน หตฺถํ ปเวเสตฺวา หทยํ มทฺทติ ฯ
ตโต วิสญฺญาว หุตฺวา ติฏฺฐนฺติ ฯ เถรสฺส ปเนส มุเขน หตฺถํ
ปเวเสตุํ กึ สกฺขิสฺสติ เภรวารมฺมณํ ปน ทสฺเสสิ ฯ ตํ ทิสฺวา
เถโร นิมิตฺโตภาสํ น ปฏิวิชฺฌิ ฯ

[๓๐๗] อุชฺชวนิกายาติ ปฏิโสตคามินิยา ฯ รโชหรณนฺติ
รโชปุญฺฉนึ ฯ น กุลวํ คเมนฺตีติ นิรตฺถกํ วินาสํ น คเมนฺติ ฯ
กุจฺฉิโต ลโว กุลโว ฯ อนยวินาโสติ วุตฺตํ โหติ ฯ

[๓๐๘] ธมฺมวินยสงฺคีติยาติ วตฺตพฺเพ สงฺคีติยา วินยปฺปธานตฺตา
วินยสงฺคีติยาติ วุตฺตํ ฯ วินยปฺปธานา สงฺคีติ วินยสงฺคีติ ฯ
เสสเมตฺถ สุวิญฺเญยฺยเมวาติ ฯ

ปญฺจสติกกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

----

๑. ที. มหาวคฺค. ๑๐/๑๒๐ ฯ

สตฺตสติกกฺขนฺธกวณฺณนา

[๓๐๙] สตฺตสติกกฺขนฺธเก ฯ นิกฺขิตฺตมณิสุวณฺณาติ รูปิยสิกฺขาปเทเนว ปฏิกฺขิตฺตมณิสุวณฺณา ฯ ตตฺถ มณิคฺคหเณน สพฺพํ ทุกฺกฏวตฺถุ ฯ สุวณฺณคฺคหเณน สพฺพํ ปาจิตฺติยวตฺถุ คหิตํ โหติ ฯ ภิกฺขุคฺเคนาติ ภิกฺขุคณนาย ฯ

[๓๑๐] อุปกฺกิเลสาติ วิโรจิตุํ อทตฺวา อุปกฺกิลิฏฺฐภาวกรเณน อุปกฺกิเลสา ฯ มหิกาติ หิมํ ฯ ธูโม จ รโช จ ธูมรโช ฯ เอตฺถ ปุริมา ตโย อสมฺปตฺตอุปกฺกิเลสา ฯ ราหุ ปน สมฺปตฺตอุปกฺกิเลสวเสน กถิโตติ เวทิตพฺโพ ฯ สมณพฺราหฺมณา น ตปนฺติ น ภาสนฺติ น วิโรจนฺตีติ คุณปตาเปน[๑] น ตปนฺติ คุโณภาเสน น ภาสนฺติ คุณวิโรจเนน น วิโรจนฺติ ฯ สุราเมรยปานา อปฺปฏิวิรตาติ ปญฺจวิธาย สุราย จตุพฺพิธสฺส จ เมรยสฺส ปานโต อวิรตา ฯ อวิชฺชานีวุตาติ อวิชฺชาย นิวาริตา ปิหิตา ฯ ปิยรูปาภินนฺทิโนติ ปิยรูปํ สาตรูปํ อภินนฺทมานา ตุสฺสมานา ฯ สาทิยนฺตีติ คณฺหนฺติ ฯ อวิทฺทสูติ อนฺธพาลา ฯ สรชาติ สกิเลสรชา ฯ มิคาติ มิคสทิสา ฯ ตสฺมึ ตสฺมึ วิสเย ภเว วา เนตีติ เนตฺติ ฯ ตณฺหาเยตํ อธิวจนํ ฯ ตาย สห วตฺตนฺตีติ สเนตฺติกา ฯ

[๓๑๑] ตํ ปริสํ เอตทโวจาติ ตสฺส กิร เอวํ อโหสิ กุล-

๑. ม. คุณปกาเสน ฯ

[จ. ว. ท. ๓๘๖-๔๐๐ ส. ต. ๔๔๘]

ปุตฺตา ปพฺพชนฺตา ปุตฺตทารญฺเจว ชาตรูปรชตญฺจ ปหาเยว ปพฺพชนฺติ น จ สกฺกา ยํ ปหาย ปพฺพชิตา[๑] ตํ เอเตหิ คเหตุนฺติ นยคฺคาเห ฐตฺวา เอตํ มา อยฺยาติอาทิวจนํ อโวจ ฯ เอกํเสเนตนฺติ เอตํ ปญฺจกามคุณกปฺปนํ อสฺสมณธมฺโม อสกฺย- ปุตฺติยธมฺโมติ เอกํเสน ธาเรยฺยาสิ ฯ ติณนฺติ เสนาสนจฺฉทน ติณํ ฯ ปริเยสิตพฺพนฺติ ติณจฺฉทเน วา อิฏฺฐกจฺฉทเน วา เคเห ปลุชฺชนฺเต เยหิ ตํ การิตํ เตสํ สนฺติกํ คนฺตฺวา ตุมฺเหหิ การิตํ เสนาสนํ โอวสฺสติ น สกฺกา ตตฺถ วสิตุนฺติ อาจิกฺขิ- ตพฺพํ ฯ มนุสฺสา สกฺโกนฺตา กริสฺสนฺติ อสกฺโกนฺตา ตุมฺเห วฑฺฒกึ คเหตฺวา การาเปถ มยํ เต สญฺญาเปสฺสามาติ วกฺขนฺติ ฯ เอวํ วุตฺเต กาเรตฺวา เตสํ อาจิกฺขิตพฺพํ ฯ มนุสฺสา วฑฺฒกีนํ ทาตพฺพํ ทสฺสนฺติ ฯ สเจ อาวาสสามิกา นตฺถิ อญฺเญสํปิ ภิกฺขาจารวตฺเตน อาโรเจตฺวา กาเรตุํ วฏฺฏติ ฯ อิมํ สนฺธาย ปริเยสิตพฺพนฺติ วุตฺตํ ฯ ทารุนฺติ เสนาสเน โคปานสิ- อาทีสุ ปลุชฺชมาเนสุ ตทตฺถาย ทารุ ปริเยสิตพฺพํ ฯ สกฏนฺติ คิหิวิกฏํ วา ตาวกาลิกํ วา กตฺวา สกฏํ ปริเยสิตพฺพํ ฯ น เกวลญฺจ สกฏเมว อญฺญํปิ วาสิผรสุกุทฺทาลาทิ อุปกรณํ เอวํ ปริเยสิตุํ วฏฺฏติ ฯ ปุริโสติ หตฺถกมฺมวเสน ปุริโส ปริเยสิตพฺโพ ฯ ยงฺกิญฺจิ หิ ปุริสํ หตฺถกมฺมํ อาวุโส ทสฺสสีติ

๑. ม. น จ สกฺกา อปฺปหาย ปพฺพชิตุํ ฯ

[จ. ว. ท. ๔๐๑-๒ ส. ต. ๔๘๘]

วตฺวา ทสฺสามิ ภนฺเตติ วุตฺเต อิทญฺจิทญฺจ กโรหีติ ยํ อิจฺฉติ ตํ กาเรตุํ วฏฺฏติ ฯ น เตฺววาหํ เกนจิ ปริยาเยนาติ ชาตรูปรชตํ ปนาหํ เกนจิปิ การเณน ปริเยสิตพฺพนฺติ น วทามิ ฯ ปาปกํ กตนฺติ อสุนฺทรํ กตํ ฯ

[๓๑๒] อโหคงฺโคติ ตสฺส ปพฺพตสฺส นามํ ฯ ปฏิกจฺเจว คจฺเฉยฺยนฺติ ยตฺถ ตํ อธิกรณํ วูปสเมตุํ ภิกฺขู สนฺนิปตนฺติ ตตฺถ ปฐมเมว คจฺเฉยฺยํ ฯ สมฺภาเวสุนฺติ ปาปุณึสุ ฯ อโลณิกํ ภวิสฺสตีติ อโลณิกํ ภตฺตํ วา พฺยญฺชนํ วา ภวิสฺสติ ฯ อสฺตาติ สพฺพสมฺภารสชฺชิตา ฯ อสุตฺตาติ วา ปาโฐ ฯ

[๓๑๓] อุชฺชวึสูติ นาวํ อารุยฺห ปฏิโสเตน คจฺฉึสุ ฯ ปาจีนกาติ ปาจีนเทสวาสิโน ฯ นนุ ตฺวํ อาวุโส วุฑฺโฒ วีสติวสฺโสสีติ นนุ ตฺวํ อาวุโส วีสติวสฺโส น นิสฺสยปฏิพทฺโธ กสฺมา ตํ เถโร ปณาเมตีติ ทีเปนฺติ ฯ ครุนิสฺสยํ คณฺหามาติ กิญฺจาปิ มยํ มหลฺลกา เอตํ ปน เถรํ ครุํ กตฺวา วสิสฺสามาติ อธิปฺปาโย ฯ

[๓๑๔] เมตฺตาย รูปาวจรสมาธิมตฺตภาวโต กุลฺลกวิหาเรนาติ วุตฺตํ ฯ ขุทฺทเกน วิหาเรนาติ อตฺโถ ฯ ขุทฺทกตา จสฺส อคมฺภีรภาวโตติ อาห อุตฺตานวิหาเรนาติ ฯ สุญฺญตาวิหาเรนาติ สุญฺญตามุเขน อธิคตํ ผลสมาปตฺตึ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ

[๓๑๕] สุตฺตวิภงฺเคติ ปทภาชนิเย ฯ เตน สทฺธินฺติ ปุเร ปฏิคฺคหิตโลเณน สทฺธึ ฯ น หิ เอตฺถ ยาวชีวิกํ ตทหุปฏิคฺคหิตนฺติ

กปฺปติ สิงฺคิโลณกปฺโปติ เอตฺถ วุตฺตสิงฺคิโลณํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ตํ หิ ปุเร ปฏิคฺคเหตฺวา สิงฺเคน ปริหฏํ น ตทหุปฏิคฺคหิตํ ฯ ยาวกาลิกเมว ตทหุปฏิคฺคหิตนฺติ สิงฺคิโลเณน มิสฺเสตฺวา ภุญฺชิตพฺพํ อโลณามิสํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ อุโปสถสํยุตฺเตติ อุโปสถปฏิสํยุตฺเต ฯ อุโปสถกฺขนฺธเกติ วุตฺตํ โหติ ฯ อติสรณํ อติสาโร อติกฺกโม ฯ วินยสฺส อติสาโร วินยาติสาโร ฯ ตํ ปมาณํ กโรนฺตสฺสาติ ทสาย สทฺธึ นิสีทเน ยํ ปมาณํ วุตฺตํ ทสาย วินา ตํ ปมาณํ กโรนฺตสฺส ฯ เสสเมตฺถ สุวิญฺเญยฺยเมว ฯ

สตฺตสติกกฺขนฺธกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[๓๑๖] ทฺวิวคฺคสงฺคหาติ จูฬวคฺคมหาวคฺคสงฺขาเตหิ ทฺวีหิ วคฺเคหิ สงฺคหิตา ฯ ทฺวาวีสติปฺปเภทกาติ มหาวคฺเค ทส จูฬวคฺเค ทฺวาทสาติ เอวํ พาวีสติปฺปเภทา ฯ สาสเนติ สตฺถุ สาสเน ฯ เย ขนฺธกา วุตฺตาติ โยเชตพฺพนฺติ ฯ

อิติ สมนฺตปาสาทิกาย วินยฏฺฐกถาย สารตฺถทีปนิยํ

จูฬวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[จ. ว. ท. ๔๑๙-๒๒ ส. ต. ๔๔๘-๕๑]

ปริวารวณฺณนา

----

[๓๑๗] วิสุทฺธปริวารสฺสาติ สพฺพโส ปริสุทฺธขีณาสวปริวารสฺส ฯ ธมฺมกฺขนฺธกสรีรสฺสาติ สีล สมาธิ ปญฺญา วิมุตฺติ วิมุตฺติญาณทสฺสนสงฺขาตธมฺมกฺขนฺธสรีรสฺส สาสเนติ สมฺพนฺโธ ฯ ตสฺสาติ ปริวาโรติ โย สงฺคหํ อารูฬฺโห ตสฺส ฯ ปุพฺพาคตํ นยนฺติ ปุพฺเพ อาคตํ วินิจฺฉยํ ฯ

มหาวิภงฺเค โสฬสมหาวารวณฺณนา

[๓๑๘] ปกตตฺถปฏินิทฺเทโส ตสทฺโทติ ตสฺส ภควตาติอาทีหิ ปเทหิ สมานาธิกรณภาเวน วุตฺตตฺถสฺส ยาย วินยปญฺญตฺติยา ภควา ปกโต อธิกโต สุปากโฏ จ ตํ วินยปญฺญตฺตึ สทฺธึ ยาจนาย อตฺถภาเวน ทสฺเสนฺโต โย โส ฯ เป ฯ วินยปญฺญตฺตึ ปญฺญเปสีติ อาห ฯ ตตฺถ วินยปญฺญตฺตินฺติ วินยภูตํ ปญฺญตฺตึ ฯ ชานตา ปสฺสตาติ อิเมสํ ปทานํ วินยสฺส อธิกตตฺตา ตตฺถ วุตฺตนเยน ตาว อตฺถํ โยเชตฺวา อิทานิ สุตฺตนฺตนเยน ทสฺเสนฺโต สติปิ ญาณทสฺสนสทฺทานํ ปญฺญาเววจนภาเว เตน เตน วิเสเสน เตสํ

เตสํ วิสยวิเสสปฺปวตฺติทสฺสนตฺถํ* วิชฺชาตฺตยวเสน อภิญฺญานาวรณ-ญาณวเสน สพฺพญฺญุตญาณมํสจกฺขุวเสน ปฏิเวธเทสนาญาณวเสน จ อตฺถํ โยเชตฺวา ทสฺเสนฺโต อปิจาติอาทิมาห ฯ ตตฺถ ปุพฺเพ-นิวาสาทีหีติ ปุพฺเพนิวาสาสวกฺขยญาเณหิ ฯ ปฏิเวธปญฺญายาติ อริยมคฺคปญฺญาย ฯ เทสนาปญฺญาย ปสฺสตาติ เทเสตพฺพธมฺมานํ เทเสตพฺพปฺปการํ โพธเนยฺยปุคฺคลานํ จ อาสยานุสยจริตาธิมุตฺติ-อาทิเภทํ ธมฺมํ เทสนาปญฺญาย ยาถาวโต ปสฺสตา ฯ อรหตาติ อรีนํ อรานญฺจ หตตฺตา ปจฺจยาทีนญฺจ อรหตฺตา อรหตา ฯ สมฺมาสมฺพุทฺเธนาติ สมฺมา สามญฺจ สจฺจานํ พุทฺธตฺตา สมฺมา-สมฺพุทฺเธน ฯ อถวา อนฺตรายิกธมฺเม ชานตา นิยฺยานิกธมฺเม ปสฺสตา กิเลสารีนํ หตตฺตา อรหตา สมฺมา สามํ สพฺพธมฺมานํ พุทฺธตฺตา สมฺมาสมฺพุทฺเธนาติ เอวํ จตุเวสารชฺชวเสน เจตฺถ โยชนา เวทิตพฺพา ฯ อปิจ ฐานาฏฺฐานาทิวิภาคํ ชานตา ยถา-กมฺมุปเค สตฺเต ปสฺสตา สวาสนอาสวานํ ขีณตฺตา อรหตา อภิญฺเญยฺยาทิเภเท ธมฺเม อภิญฺเญยฺยาทิโต อวิปรีตาวโพธโต สมฺมาสมฺพุทฺเธน ฯ อถวา ตีสุ กาเลสุ อปฺปฏิหตญาณตาย ชานตา กายกมฺมาทิวเสน ติณฺณํปิ กมฺมานํ ญาณานุปริวตฺติโต สมฺมาการิตาย ปสฺสตา ทวาทีนํปิ อภาวสาธิกาย ปหานสมฺปทาย อรหตา ฉนฺทาทีนํ อหานิเหตุภูตาย อกฺขยปฏิภาณสาธิกาย สพฺพญฺ-

๑. ม. เตสํ วิสยวิเสเส ปวตฺติทสฺสนตฺถํ ฯ

[ป. ว. ๑ ส. ต. ๔๕๓-๔]

ญฺตาย สมฺมาสมฺพุทฺเธนาติ เอวํ ทสพลอฏฺฐารสาเวณิกพุทฺธธมฺม-วเสนปิ โยชนา กาตพฺพา ฯ

[๓๑๙] ปุจฺฉาวิสฺสชฺชเนติ ปุจฺฉาย วิสฺสชฺชเน ฯ เอตฺถาติ เอตสฺมึ ปุจฺฉาวิสฺสชฺชเน ฯ มชฺฌิมเทเสเยว ปญฺญตฺตานีติ ตสฺมึเยว เทเส ยถาวุตฺตวตฺถุวีติกฺกเม อาปตฺติสมฺภวโต ฯ วินีตกถาติ วินีตวตฺถุกถา ฯ อยเมว วา ปาโฐ ฯ กาเยน ปน อาปตฺตึ อาปชฺชตีติ ปุพฺพภาเค เสวนจิตฺตํ องฺคํ กตฺวา กายทฺวารสงฺขาตํ วิญฺญตฺตึ ชนยิตฺวา ปวตฺตจิตฺตุปฺปาทสงฺขาตํ อาปตฺตึ อาปชฺชติ ฯ กิญฺจาปิ หิ จิตฺเตน สมุฏฺฐาปิตา วิญฺญตฺติ ตถาปิ จิตฺเตน อธิปฺเปตสฺส อตฺถสฺส กายวิญฺญตฺติยา สาธิตตฺตา กายทฺวาเรน อาปตฺตึ อาปชฺชตีติ วุจฺจติ ฯ อิมมตฺถํ สนฺธายาติ หิ อาปนฺนาย อาปตฺติยา อนาปตฺติภาวาปาทนสฺส อสกฺกุเณยฺยตาสงฺขาตมตฺถํ สนฺธาย น ภณฺฑนาทิวูปสมํ ฯ โปราณเกหิ มหาเถเรหีติ สีหลทีปวาสีหิ มหาเถเรหิ ฯ ฐปิตาติ โปตฺถกสงฺคหาโรหนกาเล ฐปิตา ฯ จตุตฺถสงฺคีติสทิสา หิ โปตฺถกาโรหสงฺคีติ ฯ อุภโตวิภงฺเค ทฺวตฺตึสวารา สุวิญฺเญยฺยาว ฯ

[ป. ว. ๑-๓ ส. ต. ๔๕๔-๘]

สมุฏฺฐานสีสวณฺณนา

[๓๒๐] สมุฏฺฐานกถาย ปน กรุณาสีตลภาเวน จนฺทสทิสตฺตา พุทฺธจนฺเทติ วุตฺตํ ฯ กิเลสติมิรปฺปหานโต พุทฺธาทิจฺเจติ วุตฺตํ ฯ ปิฏเก ตีณิ เทสยีติ ยสฺมา เต เทสยนฺติ ตสฺมา องฺคีรโสปิ ปิฏกานิ ตีณิ เทสยิ ฯ ตานิ กตมานีติ อาห สุตฺตนฺตนฺติอาทึ ฯ มหาคุณนฺติ มหานิสํสํ ฯ เอวํ นียติ สทฺธมฺโม วินโย ยทิ ติฏฺฐตีติ ยทิ วินยปริยตฺติ อนนฺตรหิตา ติฏฺฐติ ปวตฺตติ เอวํ สติ ปฏิปตฺติปฏิเวธสทฺธมฺโม นียติ ปวตฺตติ ฯ วินยปริยตฺติ ปน กถํ ติฏฺฐตีติ อาห อุภโต จาติอาทึ ฯ ปริวาเรน คนฺถิตา ติฏฺฐตีติ โยเชตพฺพํ ฯ ตสฺเสว ปริวารสฺสาติ ตสฺมึเยว ปริวาเร ฯ นิยตกตนฺติ กตนิยตํ นิยมิตนฺติ อตฺโถ ฯ อญฺเญหิ สทฺธินฺติ เสสสิกฺขาปเทหิ สทฺธึ ฯ อสมฺภินฺนสมุฏฺฐานานีติ อสงฺกรสมุฏฺฐานานิ ฯ ตสฺมา สิกฺเขติ ยสฺมา วินเย สติ สทฺธมฺโม ติฏฺฐติ วินโย จ ปริวาเรน คนฺถิโต ติฏฺฐติ ปริวาเร จ สมุฏฺฐานาทีนิ ทิสฺสนฺติ ตสฺมา สิกฺเขยฺย ปริวารํ อุคฺคณฺเหยฺยาติ อตฺโถ ฯ อาทิมฺหิ ตาว ปุริมนเยติ ฉนฺนํ อาปตฺติสมุฏฺฐานานํ กตีหิ สมุฏฺฐาเนหิ สมุฏฺฐาตีติ เอเกน สมุฏฺฐาเนน สมุฏฺฐาติ กายโต จ จิตฺตโต จ สมุฏฺฐาตีติอาทินา ปญฺญตฺติวาเร สกึ อาคตนยํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํ ฯ นานุพนฺเธ ปวตฺตินินฺติ ยา ปน

[ป. ว. ๒๒๔-๕ ส. ต. ๔๕๘]

ภิกฺขุนี วุฏฺฐาปิตํ ปวตฺตินึ เทฺว วสฺสานิ นานุพนฺเธยฺยาติ วุตฺต-สิกฺขาปทํ ฯ อกตนฺติ อญฺเญหิ อมิสฺสีกตํ ฯ นิยตสมุฏฺฐานนฺติ วุตฺตํ โหติ ฯ

กติปุจฺฉาวารวณฺณนา

[๓๒๑] เวรํ มณตีติ ราคาทิเวรํ วินาเสติ ฯ เอตายาติ วิรติยา ฯ นิยฺยานนฺติ มคฺคํ ฯ กายปาคพฺภิยนฺติ กายปาคพฺภิยวเสน ปวตฺตํ กายทุจฺจริตํ ฯ

[๓๒๒] สาราณียาติ สริตพฺพยุตฺตา อนุสฺสวารหา๑ อทฺธาเน อติกฺกนฺเตปิ น ปมุสฺสิตพฺพา ฯ เมชฺชติ สินิยฺหติ เอตายาติ เมตฺตา มิตฺตภาโว ฯ เมตฺตา เอตสฺส อตฺถีติ เมตฺตํ กายกมฺมํ ฯ ตํ ปน ยสฺมา เมตฺตาสหคตจิตฺตสมุฏฺฐานํ ตสฺมา วุตฺตํ เมตฺต-จิตฺเตน กตํ กายกมฺมนฺติ ฯ อาวีติ ปกาสํ ฯ ปกาสภาโว เจตฺถ ยํ อุทฺทิสฺส ตํ กายกมฺมํ กริยติ ตสฺส สมฺมุขภาวโตติ อาห สมฺมุขาติ ฯ รโหติ อปฺปกาสํ ฯ อปฺปกาสตา จ ยํ อุทฺทิสฺส ตํ กายกมฺมํ กริยติ ตสฺส อปจฺจกฺขภาวโตติ อาห ปรมฺมุขาติ ฯ อุภเยหิปีติ นวเกหิ เถเรหิ จ ฯ ปิยํ ปิยายิตพฺพํ

๑. ม. อนุสฺสรณารหา ฯ

[ป. ว. ๒๒๕-๓๗ ส. ต. ๔๖๒-๗๖]

กโรตีติ ปิยกรโณ ฯ ครุํ ครุฏฺฐานียํ กโรตีติ ครุกรโณ ฯ
สงฺคหายาติ สงฺคหวตฺถุวิเสสภาวโต สพฺรหฺมจารีนํ สงฺคหนตฺถาย ฯ
อวิวาทายาติ สงฺคหวตฺถุภาวโตเอว น วิวาทาย ฯ สติ จ
อวิวาทเหตุภูตสงฺคหกตฺเต เตสํ วเสน สพฺรหฺมจารีนํ สมคฺคภาโว
เภทาภาโว สิทฺโธเยวาติ อาห สมคฺคภาวายาติอาทึ ฯ ปคฺคยฺห
วจนนฺติ เกวลํ เทโวติ อวตฺวา เทวตฺเถโรติ คุเณหิ ถิรภาวโชตนํ
ปคฺคณฺหิตฺวา อุจฺจํ กตฺวา วจนํ ฯ มมตฺตโพธนวจนํ มมายน-
วจนํ ฯ เอกนฺตติโรกฺขสฺส มโนกมฺมสฺส สมฺมุขตา นาม วิญฺญตฺติ-
สมุฏฺฐาปนวเสเนว โหติ ตญฺจ โข โลเก กายกมฺมนฺติ ปากฏํ
ปญฺญาตํ หตฺถวิการาทึ อนามสิตฺวาเยว ทสฺเสนฺโต นยนานิ
อุมฺมิเลตฺวาติอาทิมาห ฯ กามญฺเจตฺถ เมตฺตาสิเนหสินิทฺธานํ
นยนานํ อุมฺมิลนา ปสนฺเนน มุเขน โอโลกนญฺจ เมตฺตํ กาย-
กมฺมเมว ฯ ยสฺส ปน จิตฺตสฺส วเสน นยนานํ เมตฺตาสิเนห-
สินิทฺธตา มุขสฺส จ ปสนฺนตา ตํ สนฺธาย วุตฺตํ เมตฺตํ
มโนกมฺมํ นามาติ ฯ อิมานิ จ เมตฺตากายกมฺมาทีนิ ปาลิยํ
ภิกฺขูนํ วเสน อาคตานิ คิหีสุปิ ลพฺภนฺติเยว ฯ ภิกฺขูนํ หิ
เมตฺตจิตฺเตน อาจริยุปชฺฌายวตฺตาทิ อภิสมาจาริกธมฺมปูรณํ เมตฺตํ
กายกมฺมํ นาม ฯ สพฺพญฺจ อนวชฺชกายกมฺมํ อภิสมาจาริก-
กมฺมนฺโตคธเมวาติ เวทิตพฺพํ ฯ คิหีนํ เจติยวนฺทนตฺถาย
โพธิวนฺทนตฺถาย สงฺฆนิมนฺตนตฺถาย คมนํ คามํ วา ปิณฺฑาย ปวิฏฺเฐ

[จ. ว. ๒๓๗ ส. ต. ๔๗๖]

ภิกฺขู ทิสฺวา ปจฺจุคฺคมนํ ปตฺตปฏิคฺคหณํ อาสนปญฺญาปนํ อนุคมนนฺติเอวมาทิกํ เมตฺตํ กายกมฺมํ นาม ฯ ภิกฺขูนํ เมตฺตจิตฺเตน อาจารปญฺญตฺติสิกฺขาปน กมฺมฏฺ ฐานกถน ธมฺมเทสนา ปริปุจฺฉนอตฺถ-กถนวเสน ปวตฺติยมานํ เตปิฏกํปิ พุทฺธวจนํ เมตฺตํ วจีกมฺมํ นาม ฯ คิหีนํ เจติยวนฺทนาย คจฺฉาม โพธิวนฺทนาย คจฺฉาม ธมฺมสฺสวนํ กาเรสฺสาม ทีปมาลาปุปฺผปูชํ กริสฺสาม ตีณิ สุจริตานิ สมาทาย วตฺติสฺสาม สลากภตฺตาทีนิ ทสฺสาม วสฺสาวาสิกํ ทสฺสาม อชฺช สงฺฆสฺส จตฺตาโร ปจฺจเย ทสฺสาม สงฺฆํ นิมนฺเตตฺวา ขาทนียาทีนิ สํวิทหถ อาสนานิ ปญฺญาเปถ ปานียํ อุปฏฺฐเปถ สงฺฆํ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา อาเนถ ปญฺญตฺตาสเน นิสีทาเปถ ฉนฺทชาตา อุสฺสาหชาตา เวยฺยาวจฺจํ กโรถาติอาทิกถนกาเล เมตฺตํ วจีกมฺมํ นาม ฯ ภิกฺขูนํ ปาโตว วุฏฺฐาย สรีรปฏิชคฺคนํ เจติยงฺคณ-วตฺตาทีนิ จ กตฺวา วิวิตฺตาสเน นิสีทิตฺวา อิมสฺมึ วิหาเร ภิกฺขู สุขี โหนฺตุ อเวรา อพฺยาปชฺฌาติ จินฺตนํ เมตฺตํ มโนกมฺมํ นาม ฯ คิหีนํ อยฺยา สุขี โหนฺติ อเวรา อพฺยาปชฺฌาติ จินฺตนํ เมตฺตํ มโนกมฺมํ นาม ฯ

[๓๒๓] ลาภาติ จีวราทโย ลทฺธปจฺจยา ฯ ธมฺมิกาติ กุหนาทิ-เภทํ มิจฺฉาชีวํ วชฺเชตฺวา ธมฺเมน สเมน ภิกฺขาจาริยวตฺเตน อุปฺปนฺนา ฯ อนฺตมโส ปตฺตปริยาปนฺนมตฺตมฺปีติ ปจฺฉิมโกฏิยา ปตฺเต ปริยาปนฺนํ ปตฺตสฺส อนฺโตคตํ ทฺวิตฺติกฏจฺฉุภิกฺขามตฺตมฺปิ ฯ

[ป. ว. ๒๓๘ ส. ต. ๔๗๗]

เทยฺยํ ทกฺขิเณยฺยญฺจ อปฺปฏิวิภตฺตํ กตฺวา ภุญฺชตีติ อปฺปฏิวิภตฺต-
โภคี ฯ เอตฺถ หิ เทฺว ปฏิวิภตฺตานิ นาม อามิสปฏิวิภตฺตํ
ปุคฺคลปฏิวิภตฺตญฺจ ฯ ตตฺถ เอตฺตกํ ทสฺสามิ เอตฺตกํ น ทสฺสามีติ
เอวํ จิตฺเตน วิภชนํ อามิสปฏิวิภตฺตํ นาม ฯ อสุกสฺส ทสฺสามิ
อสุกสฺส น ทสฺสามีติ เอวํ จิตฺเตน วิภชนํ ปน ปุคฺคลปฏิวิภตฺตํ
นาม ฯ ตทุภยมฺปิ อกตฺวา โย อปฺปฏิวิภตฺตํ ภุญฺชติ อยํ
อปฺปฏิวิภตฺตโภคี นาม ฯ เตนาห เนว อามิสํ ปฏิวิภชิตฺวา
ภุญฺชตีติอาทึ ฯ อทาตุตปีติ ปิสทฺเทน ทาตุตปิ วฏฺฏตีติ ทสฺเสติ ฯ
ทานํ หิ นาม น กสฺสจิ นิวาริตํ ฯ เตน ทุสฺสีลสฺสาปิ อตฺถิกสฺส
สติ สมฺภเว ทาตพฺพํ ฯ ตญฺจ โข กรุณายนวเสน น วตฺตปูรณ-
วเสน ฯ สาราณียธมฺมปูรกสฺส อปฺปฏิวิภตฺตโภคิตาย สพฺเพสํ
ทาตพฺพเมวาติ วุตฺตํ ฯ คิลานาทีนํ ปน โอทฺทิสฺสกํ กตฺวา ทานํ
อปฺปฏิวิภาคปกฺขิกํ อสุกสฺส น ทสฺสามีติ ปฏิกฺเขปสฺส อภาวโต ฯ
พฺยติเรกปฺปธาโน หิ ปฏิวิภาโค ฯ เตนาห คิลานคิลานุปฏฺฐาก
ฯ เป ฯ วิเจยฺยทานํปิ วฏฺฏตีติ ฯ สาธารณโภคีติ เอตฺถ
สาธารณโภคิโน อิทํ ลกฺขณํ ฯ ยํ ยํ ปณีตํ ลภติ ตํ ตํ
เนว ลาเภน ลาภํ นิชิคึสามฺเขน คิหีนํ เทติ อตฺตโน อาชีวสุทฺธึ
รกฺขมาโน น อตฺตนาว ปริภุญฺชติ มยฺหํ อสาธารณโภคิตา
มา โหตูติ ตํ ปฏิคฺคณฺหนฺโต จ สงฺเฆน สาธารณํ โหตูติ
คเหตฺวา คณฺฑึ ปหริตฺวา ปริภุญฺชิตพฺพํ สงฺฆสนฺตกํ วิย ปสฺสติ ฯ

[ป. ว. ๒๓๘ ส. ต. ๔๗๗]

อิมินา จ ตสฺส ลาภสฺส ตีสุปิ กาเลสุ สาธารณโต ฐปนํ ทสฺสิตํ ฯ ตํ ปฏิคฺคณฺหนฺโต จ สงฺเฆน สาธารณํ โหตูติ หิ อิมินา ปฏิคฺคหณกาโล ทสฺสิโต ฯ คเหตฺวา ฯเปฯ ปสฺสตีติ อิมินา ปฏิคฺคหิตกาโล ฯ ตทุภยํ ปน ตาทิเสน ปุพฺพภาเคน วินา น โหตีติ อตฺถสิทฺโธ ปุริมกาโล ฯ ตยิทํ ปฏิคฺคหณโต ปุพฺเพวสฺส โหติ สงฺเฆน สาธารณํ โหตูติ ปฏิคฺคเหสฺสามีติ ปฏิคฺคณฺหนฺตสฺส โหติ สงฺเฆน สาธารณํ โหตูติ ปฏิคฺคณฺหามีติ ปฏิคฺคเหตฺวา โหติ สงฺเฆน สาธารณํ โหตูติ ปฏิคฺคหิตํ มยาติ เอวํ ติลกฺขณ-สมฺปนฺนํ กตฺวา ลทฺธลาภํ โอสานลกฺขณํ อวิโกเปตฺวา ปริภุญฺชนฺโต สาธารณโภคี อปฺปฏิวิภตฺตโภคี จ โหติ ฯ อิมํ ปน สาราณียธมฺมํ โก ปูเรติ โก น ปูเรติ ฯ ทุสฺสีโล ตาว น ปูเรติ ฯ น หิ ตสฺส สนฺตกํ สีลวนฺโต คณฺหนฺติ ฯ ปริสุทฺธสีโล ปน วตฺตํ อขณฺเฑนฺโต ปูเรติ ฯ ตตฺริทํ วตฺตํ ฯ โย โอทิสฺสกํ กตฺวา มาตุ วา ปิตุ วา อาจริยุปชฺฌายาทีนํ วา เทติ โส ทาตพฺพํ เทตุ ฯ สาราณียธมฺโม ปนสฺส น โหติ ปลิโพธชคฺคนํ นาม โหติ ฯ สาราณียธมฺโม หิ มุตฺตปลิโพธสฺเสว วฏฺฏติ ฯ เตน ปน โอทิสฺสกํ เทนฺเตนคิลาน คิลานุปฏฺฐาก-อาคนฺตุกคมิกานญฺเจว นวปพฺพชิตสฺส จ สงฺฆาฏิปตฺตคฺคหณํ อชานนฺตสฺส ทาตพฺพํ ฯ เอเตสํ ทตฺวา อวเสสํ เถราสนโต ปฏฺฐาย โถกํ โถกํ อทตฺวา โย ยตฺตกํ คณฺหาติ ตสฺส

[ป. ว. ๒๓๘ ส. ต. ๔๗๗]

ตตฺตกํ ทาตพฺพํ ฯ อวสิฏฺเจ อสติ ปุน ปิณฺฑาย จริตฺวา เถราสนโต ปฏฺจาย ยํ ยํ ปณีตํ ตํ ตํ ทตฺวา เสสํ ภุญฺชิตพฺพํ ฯ อยํ ปน สาราณียธมฺโม สาราณียธมฺมปูรณวิธิมฺหิ สุสิกฺขิตาย ปริสาย สุปูโร โหติ ฯ สุสิกฺขิตาย หิ ปริสาย โย อญฺญโต ลภติ โส น คณฺหาติ อญฺญโต อลภนฺโตปิ ปมาณยุตฺตเมว คณฺหาติ น อติเรกํ ฯ อยํ จ ปน สาราณียธมฺโม เอวํ ปุนปฺปุนํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ลทฺธํ ลทฺธํ เทนฺตสฺสาปิ ทฺวาทสหิ วสฺเสหิ ปูเรติ น ตโต โอรํ ฯ สเจ ทฺวาทสเมปิ วสฺเส สาราณียธมฺมปูรโก ปิณฺฑปาตปูรํ ปตฺตํ อาสนสาลายํ ฐเปตฺวา นหายิตุํ คจฺฉติ ฯ สงฺฆตฺเถโร จ กสฺเสโส ปตฺโตติ[๑] สาราณียธมฺมปูรกสฺสาติ วุตฺเต อาหรถ นนฺติ สพฺพํ ปิณฺฑปาตํ วิจาเรตฺวา ภุญฺชิตฺวาว ริตฺตปตฺตํ ฐเปติ ฯ อถ โส ภิกฺขุ ริตฺตปตฺตํ ทิสฺวา มยฺหํ อเสเสตฺวาว ปริภุญฺชึสูติ โทมนสฺสํ อุปฺปาเทติ ฯ สาราณียธมฺโม ภิชฺชติ ฯ ปุน ทฺวาทสวสฺสานิ ปูเรตพฺโพ โหติ ฯ ติตฺถิยปริวาสสทิโส เหส สกึ ขณฺเฑ ชาเต ปุน ปูเรตพฺโพว ฯ โย ปน ลาภา วต เม สุลทฺธํ วต เม ยสฺส เม ปตฺตคตํ อนาปุจฺฉาว สพฺรหฺมจาริโน ปริภุญฺชนฺตีติ โสมนสฺสํ ชเนติ ตสฺส ปุณฺโณ นาม โหติ ฯ เอวํ ปูริต-

๑. อิโต ปรํ วตฺวาติ ปทํ ภเวยฺย ฯ

สาราณียธมฺมสฺส ปน เนว อิสฺสา น มจฺฉริยํ โหติ ฯ มนุสฺสานํ ปิโย โหติ สุลภปจฺจโย ฯ ปตฺตคตมสฺส ทิยฺยมานํปิ น ขียติ ฯ ภาชนียภณฺฑฏฺฐาเน อคฺคภณฺฑํ ลภติ ฯ ภเย วา ฉาตเก วา สมฺปตฺเต เทวตา อุสฺสุกฺกํ อาปชฺชนฺติ ฯ ตตฺริมานิ วตฺถูนิ ฯ

[๓๒๔] เลณคิริวาสี ติสฺสตฺเถโร กิร มหาขีรคามํ อุปนิสฺสาย วสติ ฯ ปญฺญาสมตฺตา เถรา นาคทีปํ เจติยวนฺทนตฺถาย คจฺฉนฺติ ฯ ขีรคาเม ปิณฺฑาย จริตฺวา กิญฺจิ อลทฺธา นิกฺขมึสุ ฯ เถโร ปวิสนฺโต เต ทิสฺวา ปุจฺฉิ ลทฺธํ ภนฺเตติ ฯ จริมฺห อาวุโสติ ฯ โส อลทฺธภาวํ ญตฺวา อาห ภนฺเต ยาวาหํ อาคจฺฉามิ ตาว อิเธว โหถาติ ฯ มยํ อาวุโส ปญฺญาส ชนา ปตฺตเตมนมตฺตํปิ น ลภิมฺหาติ ฯ ภนฺเต เนวาสิกา นาม ปฏิพลา โหนฺติ อลภนฺตาปิ ภิกฺขาจารมคฺคสภาคํ ชานนฺตีติ ฯ เถรา อาคมึสุ ฯ เถโร คามํ ปาวิสิ ฯ ธูรเคเหเยว มหาอุปาสิกา ขีรภตฺตํ สชฺเชตฺวา เถรํ โอโลกยมานา ฐิตา เถรสฺส ทฺวารํ สมฺปตฺตสฺเสว ปตฺตํ ปูเรตฺวา อทาสิ ฯ โส ตํ อาทาย เถรานํ สนฺติกํ คนฺตฺวา คณฺหถ ภนฺเตติ สงฺฆตฺเถรํ อาห ฯ เถโร อมฺเหหิ เอตฺตเกหิ กิญฺจิ น ลทฺธํ อยํ สีฆเมว คเหตฺวา อาคโต กินฺนุโขติ เสสานํ มุขํ โอโลเกสิ ฯ เถโร โอโลกนากาเรน ญตฺวา ภนฺเต ธมฺเมน สเมน ลทฺโธ ปิณฺฑปาโต นิกฺกุกฺกุจฺจา คณฺหถาติ อาทิโต ปฏฺฐาย สพฺเพสํ ยาวทตฺถํ ทตฺวา อตฺตนาปิ

[ป. ว. ๒๓๘ ส. ต. ๔๗๗]

ยาวทตฺถํ ภุญฺชิ ฯ อถ นํ ภตฺตกิจฺจาวสาเน เถรา ปุจฺฉึสุ กทา อาวุโส โลกุตฺตรธมฺมํ ปฏิวิชฺฌีติ ฯ นตฺถิ เม ภนฺเต โลกุตฺตรธมฺโมติ ฯ ฌานลาภีสิ อาวุโสติ ฯ เอตํปิ ภนฺเต นตฺถีติ ฯ นนุ อาวุโส ปาฏิหาริยนฺติ ฯ สาราณียธมฺโม เม ภนฺเต ปูริโต ตสฺส เม ปูริตกาลโต ปฏฺฐาย สเจปิ ภิกฺขุสตสหสฺสํ โหติ ปตฺตคตํ น ขียตีติ ฯ สาธุ สาธุ สปฺปุริส อนุจฺฉวิกมิทํ ตุยหนฺติ ฯ อิทํ ตาว ปตฺตคตํ น ขียตีติ เอตฺถ วตฺถุ ฯ

[๓๒๕] อยเมว ปน เถโร เจติยปพฺพเต คิริภณฺฑมหาปูชาย ทานฏฺฐานํ คนฺตฺวา อิมสฺมึ ทาเน กึ วรภณฺฑนฺติ[๑] เทฺว สาฏกา ภนฺเตติ ฯ เอเต มยฺหํ ปาปุณิสฺสนฺตีติ ฯ ตํ สุตฺวา อมจฺโจ รญฺโญ อาโรเจสิ เอโก ทหโร เอวํ วทตีติ ฯ ทหรสฺส เอวํ จิตฺตํ มหาเถรานํ ปน สุขุมสาฏกา วฏฺฏนฺตีติ วตฺวา มหาเถรานํ ทสฺสามีติ ฐเปสิ ฯ ตสฺส ภิกฺขุสงฺเฆ ปฏิปาฏิยา ฐิเต เทนฺตสฺส มตฺถเก ฐปิตาปิ เต สาฏกา หตฺถํ นาโรหนฺติ อญฺเญว อาโรหนฺติ ฯ ทหรสฺส ทานกาเล ปน หตฺถํ อารูฬฺหา ฯ โส ตสฺส หตฺเถ ฐเปตฺวา อมจฺจมุขํ โอโลเกตฺวา ทหรํ นิสีทาเปตฺวา ทานํ ทตฺวา สงฺฆํ วิสฺสชฺเชตฺวา ทหรสฺส สนฺติเก นิสีทิตฺวา ภนฺเต อิมํ ธมฺมํ กทา ปฏิวิชฺฌิตฺถาติ อาห ฯ โส ปริยาเยนปิ อสนฺตํ อวทนฺโต นตฺถิ มยฺหํ มหาราช โลกุตฺตรธมฺโมติ อาห ฯ นนุ ภนฺเต ปุพฺเพว อวจุตฺถาติ ฯ อาม มหาราช สาราณีย-

๑. เอตฺถนฺตเร ปุจฺฉีติ กิริยาปทํ ภเวยฺย ฯ

ธมฺมปูรโก อหํ ตสฺส เม ธมฺมสฺส ปูริตกาลโต ปฏฺฐาย ภาชนียฏฺฐาเน อคฺคํ ภณฺฑํ ปาปุณาตีติ ฯ สาธุ สาธุ ภนฺเต อนุจฺฉวิกมิทํ ตุมฺหากนฺติ วนฺทิตฺวา ปกฺกามิ ฯ อิทํ ภาชนียฏฺฐาเน อคฺคภณฺฑํ ปาปุณาตีติ เอตฺถ วตฺถุ ฯ

[๓๒๖] จณฺฑาลติสฺสภเยน ปน ภาตรคามวาสิโน นาคตฺเถริยา อนาโรเจตฺวาว ปลายึสุ ฯ เถรี ปจฺจูสสมเย อติวิย อปฺปนิคฺโฆโส คาโม อุปธาเรถ ตาวาติ ทหรภิกฺขุนิโย อาห ฯ ตา คนฺตฺวา สพฺเพสํ คตภาวํ ญตฺวา อาคมฺม เถริยา อาโรเจสุํ ฯ สา สุตฺวา มา ตุมฺเห เตสํ คตภาวํ จินฺตยิตฺถ อตฺตโน อุทฺเทสปริปุจฺฉาโยนิโสมนสิกาเรสฺเยว โยคํ กโรถาติ วตฺวา ภิกฺขาจารเวลายํ ปารุปิตฺวา อตฺตทฺวาทสมา คามทฺวาเร นิโคฺรธรุกฺขมูเล อฏฺฐาสิ ฯ รุกฺเข อธิวตฺถา เทวตา ทฺวาทสนฺนํปิ ภิกฺขุนีนํ ปิณฺฑปาตํ ทตฺวา อยฺเย อญฺญตฺถ มา คจฺฉถ นิจฺจํ อิเธว เอถาติ อาห ฯ เถริยา ปน กนิฏฺฐภาตา นาคตฺเถโร นาม อตฺถิ ฯ โส มหนฺตํ ภยํ น สกฺกา ยาเปตุํ ปรตีรํ คมิสฺสามีติ อตฺตทฺวาทสโม อตฺตโน วสนฏฺฐานา นิกฺขนฺโต เถรึ ทิสฺวา คมิสฺสามีติ ภาตรคามํ อาคโต ฯ เถรี เถรา อาคตาติ สุตฺวา เตสํ สนฺติกํ คนฺตฺวา กึ อยฺยาติ ปุจฺฉิ ฯ โส ตํ ปวตฺตึ อาจิกฺขิ ฯ สา อชฺช เอกทิวสํ วิหาเร วสิตฺวา เสฺว คมิสฺสถาติ อาห ฯ เถรา วิหารํ อคมํสุ ฯ เถรี ปุนทิวเส รุกฺขมูเล

ปิณฺฑาย จริตฺวา เถรํ อุปสงฺกมิตฺวา อิมํ ปิณฺฑปาตํ ปริภุญฺชถาติ อาห ฯ เถโร วฏฺฏิสฺสติ เถรีติ วตฺวา๑ ตุณฺหี อฏฺฐาสิ ฯ ธมฺมิโก ตาต ปิณฺฑปาโต กุกฺกุจฺจํ อกตฺวา ภุญฺชถาติ ฯ วฏฺฏิสฺสติ เถรีติ ฯ สา ปตฺตํ คเหตฺวา อากาเส ขิปิ ฯ ปตฺโต อากาเส อฏฺฐาสิ ฯ เถโร สตฺตตาลมตฺเต ฐิตํปิ ภิกฺขุนีภตฺตเมว เถรีติ วตฺวา ภยํ นาม สพฺพกาลํ น โหติ ภเย วูปสนฺเต อริยวํสํ กถยมาโน โภ ปิณฺฑปาติก ภิกฺขุนีภตฺตํ ภุญฺชิตฺวา วีตินามยิตฺถาติ จิตฺเตน อนุวทิยมาโน สนฺถมฺภิตุํ น สกฺขิสฺสามิ อปฺปมตฺตา โหถ เถริโยติ มคฺคํ อารูหิ ฯ รุกฺขเทวตาปิ สเจ เถโร เถริยา หตฺถโต ปิณฺฑปาตํ ปริภุญฺชิสฺสติ น นํ นิวตฺ-เตสฺสามิ สเจ น ปริภุญฺชิสฺสติ นิวตฺเตสฺสามีติ จินฺตยมานา ฐตฺวา เถรสฺส คมนํ ทิสฺวา รุกฺขา โอรุยฺห ปตฺตํ ภนฺเต เทถาติ ปตฺตํ คเหตฺวา เถรํ รุกฺขมูลํเยว อาเนตฺวา ปิณฺฑปาตํ ทตฺวา กตภตฺตกิจฺจํ ปฏิญฺญํ กาเรตฺวา ทฺวาทส ภิกฺขุนิโย ทฺวาทส จ ภิกฺขู สตฺต วสฺสานิ อุปฏฺฐหิ ฯ อิทํ เทวตา อุสฺสุกฺกํ อาปชฺชนฺตีติ เอตฺถ วตฺถุ ฯ ตตฺร หิ เถรี สาราณียธมฺมปูริกา อโหสิ ฯ

[๓๒๗] นตฺถิ เอเตสํ ขณฺฑนฺติ อขณฺฑานิ ฯ ตํ ปน เนสํ ขณฺฑํ ทสฺเสตุํ ยสฺสาติอาทิ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ อุปสมฺปนฺนสีลานํ อุทฺเทสกฺกเมน อาทิอนฺตา เวทิตพฺพา ฯ เตนาห สตฺตสูติอาที ฯ

๑. อญฺญตฺถ ปน อวตฺวาติ ทิสฺสติ ฯ

[ป. ว. ๒๓๘ ส. ต. ๔๗๗]

อนุปสมฺปนฺนสีลานํ ปน สมาทานกฺกเมนปิ อาทิอนฺตา ลพฺภนฺติ ฯ ปริยนฺเต ฉินฺนสาฏโก วิยาติ ตตฺรนฺเต๑ ทสนฺเต วา ฉินฺนวตฺถํ วิย ฯ วิสทิสุทาหรณญฺเจตํ อขณฺฑานีติ อิมสฺส อธิกตตฺตา ฯ เอวํ เสสานิปิ อุทาหรณานิ ฯ ขณฺฑนฺติ ขณฺฑวนฺตํ ขณฺฑิตํ วา ฯ ฉิทฺทนฺติอาทีสุปิ เอเสว นโย ฯ วิสภาควณฺเณน คาวี วิยาติ สมฺพนฺโธ ฯ วิสภาควณฺเณน อุปฑฺฒํ ตติยภาคํ วา สมฺภินฺนวณฺณํ สพลํ ฯ วิสภาควณฺเณเหว ปน พินฺทูหิ อนฺตรนฺตรา วีติมิสฺสํ กมฺมาสํ ฯ อยํ อิเมสํ วิเสโส ฯ ภุชิสฺสภาวกรณโตติ ตณฺหาทาสพฺยโต โมเจตฺวา ฯ ภุชิสฺสภาวกรณโต ฯ สีลสฺส จ ตณฺหาทาสพฺยโต โมจนํ วิวฏฺฏูปนิสฺสยภาวาปาทนํ ฯ เตนสฺส วิวฏฺฏูปนิสฺสยตา ทสฺสิตา ฯ ภุชิสฺสภาวกรณโตติ จ อิมินา ภุชิสฺสกรานิ ภุชิสฺสานีติ อุตฺตรปทโลเปนายํ นิทฺเทโสติ ทสฺเสติ ฯ ยสฺมา จ ตํสมงฺคีปุคฺคโล เสรี สยํวสี ภุชิสฺโส นาม โหติ ฯ ตสฺมาปิ ภุชิสฺสานิ ฯ สุปริสุทฺธภาเวน ปาสํสตฺตา วิญฺญุปสตฺถานิ ฯ อวิญฺญูนํ ปสํสาย อปฺปมาณภาวโต วิญฺญุคฺคหณํ กตํ ฯ ตณฺหาทิฏฺฐีหิ อปรามฏฺฐตฺตาติ อิมินาหํ สีเลน เทโว วา ภวิสฺสามิ เทวญฺญตโร วาติ ตณฺหาปรามาเสน อิมินาหํ สีเลน เทโว หุตฺวา ตตฺถ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต ภวิสฺสามีติ ทิฏฺฐิปรามาเสน จ อปรามฏฺฐตฺตา ฯ อถวา อยนฺเต สีเลสุ โทโสติ

๑. ม. วตฺถนฺเต ฯ

[ป. ว. ๒๓๘ ส. ต. ๔๗๗]

จตูสุ วิปตฺตีสุ ยํ วา ตํ วา วิปตฺตึ ทสฺเสตฺวา อิทํ นาม ตฺวํ อาปนฺนปุพฺโพติ เกนจิ ปรามฏฺฐํ อนุทฺธํเสตุํ อสกฺกุเณยฺยตฺตา อปรามฏฺฐานีติ เอวเมตฺถ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ สีลํ นาม อวิปฺปฏิสาราทิปารปริจเยน[๑] ยาวเทว สมาธิสมฺปาทนตฺถนฺติ อาห สมาธิสํวตฺตนิกานีติ ฯ สมาธิสํวตฺตนปฺปโยชนานิ สมาธิสํวตฺตนิกานิ ฯ สมานภาโว สามญฺญํ ฯ ปริปุณฺณจตุปาริสุทฺธิภาเวน มชฺเฌ ภินฺนสุวณฺณสฺส วิย เภทาภาวโต สีเลน สามญฺญํ สีลสามญฺญํ ฯ ตํ คโต อุปคโตติ สีลสามญฺญคโต ฯ เตนาห สมานภาวุปคตสีโลติ ฯ สีลสมฺปตฺติยา สมานภาวอุปคตสีโล สภาควุตฺติโกติ อตฺโถ ฯ โสตาปนฺนาทีนํ หิ สีลํ สมุทฺทนฺตเรปิ เทวโลเกปิ วสนฺตานํ อญฺเญสํปิ โสตาปนฺนาทีนํ สีเลน สมานเมว โหติ ฯ นตฺถิ มคฺคสีเล นานตฺตํ ฯ กามํ หิ ปุถุชฺชนานํปิ จตุปาริสุทฺธิสีเล นานตฺตํ น สิยา ฯ ตํ ปน น เอกนฺติกนฺติ อิธ นาธิปฺเปตํ ฯ มคฺคสีลํ ปน เอกนฺติกํ นิยตภาวโตติ ตเมว สนฺธาย ยานิ ตานิ สีลานีติอาทิ วุตฺตํ ฯ

[๓๒๘] ยายนฺติ ยา อยํ มยฺหญฺเจว ตุมฺหากญฺจ ปจฺจกฺขภูตา ฯ ทิฏฺฐีติ มคฺคสมฺมาทิฏฺฐิ ฯ นิทฺโทสาติ นิทฺธุตโทสา ฯ สมุจฺฉินฺนราคาทิปาปธมฺมาติ อตฺโถ ฯ นิยฺยาตีติ วฏฺฏทุกฺขโต นิสฺสรติ นิคจฺฉติ ฯ สยํ นิยฺยนฺตีเยว หิ ตํสมงฺคิปุคฺคลํ วฏฺฏ-

๑. ม. อวิปฺปฏิสาราทิปารมฺปริเยน ฯ

ทุกฺขโต นิยฺยาเปตีติ วุจฺจติ ฯ ยา สตฺถุ อนุสิฏฺฐิ ตํ กโรตีติ ตกฺกโร ฯ ตสฺส ฯ ยถานุสิฏฺฐํ ปฏิปชฺชนกสฺสาติ อตฺโถ ฯ ทิฏฺฐิสามญฺญคโตติ สจฺจสมฺปฏิเวเธน สมานทิฏฺฐิภาวํ อุปคโต ฯ

[ป. ว. ๒๓๘ ส. ต. ๔๗๘]

วีสติวารวณฺณนา

[๓๒๙] ปจเมน อาปตฺติสมุฏฺฐาเนนาติอาทิ สพฺพํ อุทฺเทสนิทฺเทสาทิวเสน ปวตฺตปาลิอนุสาเรเนว สกฺกา วิญฺญาตุํ ฯ

[๓๓๐] โลโภ ปุพฺพงฺคโมติอาทีสุ ปน โลภเหตุ วิวทนฺโต โลโภ ปุพฺพงฺคโมติ วุตฺตํ ฯ เอวํ เสเสสุปิ ฯ ฐานานีติ การณานิ ฯ ติฏฺฐนฺติ เอตฺถาติ ฐานํ ฯ เก ติฏฺฐนฺติ ฯ วิวาทาธิกรณาทโย ฯ วสนฺติ เอตฺถาติ วตฺถุ ฯ ภวนฺติ เอตฺถาติ ภูมิ ฯ กุสลากุสลาพฺยากตจิตฺตสมงฺคิโน วิวทนฺโต นว เหตูติ วุตฺตํ ฯ ทฺวาทส มูลานีติ โกธโน โหติ อุปนาหีติอาทีนิ ทฺวาทส มูลานิ ฯ อิมานิเยว ทฺวาทส กายวาจาหิ สทฺธึ จุทฺทส มูลานีติ วุตฺตานิ ฯ สตฺต อาปตฺติกฺขนฺธา ฐานานีติ เอตฺถ อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา ปฏิจฺฉาเทนฺตสฺส ยา อาปตฺติ ตสฺสา ปุพฺเพ อาปนฺนา อาปตฺติโย ฐานานีติ เวทิตพฺพํ ฯ นตฺถิ อาปตฺตาธิกรณํ กุสลนฺติ วจนโต อาปตฺตาธิกรเณ อกุสลาพฺยากตวเสน ฉ เหตู วุตฺตา ฯ กุสลจิตฺตํ ปน องฺคํ โหติ น เหตุ ฯ จตฺตาริ กมฺมานิ ฐานานีติ เอตฺถ เอวํ กตฺตพฺพนฺติ อิติกตฺตพฺพตาทสฺสนวเสน ปวตฺตา ปาลิ กมฺมํ นาม ฯ ยถาจิตปาลิวเสน กโรนฺตานํ กิริยา กิจฺจาธิกรณํ นาม ฯ ญตฺติญตฺติทุติยญตฺติจตุตฺถกมฺมานิ ญตฺติโต ชายนฺติ อปโลกนกมฺมํ อปโลกนโตติ อาห ญตฺติโต วา อปโลกนโต

วาติ ฯ กิจฺจาธิกรณํ เอเกน สมเถน สมฺมติ สมฺปชฺชตีติ อตฺโถ ฯ เตหิ สเมตพฺพตฺตา วิวาทาธิกรณสฺส สาธารณาติ วุตฺตํ ฯ วิวาทาธิกรณสฺส ตพฺภาคิยาติ วิวาทาธิกรณสฺส วูปสมนโต ตปฺปกฺขิกา ฯ เอกํ อธิกรณํ สพฺเพ สมถา เอกโต หุตฺวา สเมตุํ สกฺโกนฺติ น สกฺโกนฺตีติ ปุจฺฉนฺโต สมถา สมถสฺส สาธารณา สมถา สมถสฺส อสาธารณาติ อาห ฯ เยภุยฺยสิกาย สมนํ สมฺมุขาวินยํ วินา น โหตีติ อาห เยภุยฺยสิกา สมฺมุขาวินยสฺส สาธารณาติ ฯ สติวินยาทีหิ สมนสฺส เยภุยฺยสิกาย กิจฺจํ นตฺถีติ อาห สติวินยสฺส ฯเปฯ อสาธารณาติ ฯ เอวํ เสเสสุปิ ฯ ตพฺภาคิยวาเรปิ เอเสว นโย ฯ

[๓๓๑] สพฺเพสํปิ สมถานํ วินยปริยาโย ลพฺภตีติ วินโย สมฺมุขาวินโยติอาทิ วินยวาโร อุทฺธโฏ ฯ สิยา น สมฺมุขาวินโยติ เอตฺถ สมฺมุขาวินยํ ฐเปตฺวา สติวินยาทโย เสสสมถา อธิปฺเปตา ฯ เอส นโย เสเสสุปิ ฯ สงฺฆสฺส สมฺมุขา ปฏิญฺญาเต ตํ ปฏิชานนํ สงฺฆสมฺมุขตา นาม ฯ ตสฺส ปฏิชานนจิตฺตํ สนฺธาย สมฺมุขาวินโย กุสโลติอาทิ วุตฺตนฺติ วทนฺติ ฯ นตฺถิ สมฺมุขาวินโย อกุสโลติ ธมฺมวินยปุคฺคลสมฺมุขตาหิ ติวงฺคิโก สมฺมุขาวินโย เอเตหิ วินา นตฺถิ ฯ ตตฺถ กุสลจิตฺเตหิ กรณกาเล กุสโล อรหนฺเตหิ กรณกาเล อพฺยากโต ฯ เอเตสํ สงฺฆสมฺมุขตาทีนํ อกุสลปฏิปกฺขตฺตา อกุสลสฺส สมฺภโว นตฺถิ ฯ

[ป. ว. ๒๖๒-๔]

ตสฺมา นตฺถิ สมฺมุขาวินโย อกุสโลติ วุตฺตํ ฯ เยภุยฺยสิกา อธมฺมวาทีหิ วูปสมนกาเล ธมฺมวาทีหิ วูปสมนกาเล[๑] ธมฺมวาทีนํปิ อธมฺมวาทิมฺหิ สลากคฺคาหาปเก ชาเต อกุสลา ฯ สติวินโย อนรหโต สญฺจิจฺจ สติวินยทาเน อกุสโล ฯ อมุฬฺหวินโย อนุมฺมตฺตกสฺส ทาเน ฯ ปฏิญฺญาตกรณํ มุฬฺหสฺส อชานโต ปฏิญฺญาย กรเณ ฯ ตสฺสปาปิยสิกา สุทฺธสฺส กรเณ ฯ ติณวตฺถารกํ มหากลเห สญฺจิจฺจ กรเณ จ อกุสลํ สพฺพตฺถ อรหโต วเสเนว อพฺยากตนฺติ สพฺพเมตํ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ

[๓๓๒] ยตฺถ เยภุยฺยสิกา ลพฺภติ ตตฺถ สมฺมุขาวินโยค ลพฺภตีติอาทิ ปุจฺฉา ฯ ยสฺมึ สมเย สมฺมุขาวินเยน จาติอาทิ ตสฺสา วิสฺสชฺชนํ ฯ ยสฺมึ สมเย สมฺมุขาวินเยน จ เยภุยฺยสิกาย จ อธิกรณํ วูปสมฺมติ ตสฺมึ สมเย ยตฺถ เยภุยฺยสิกา ลพฺภติ ตตฺถ สมฺมุขาวินโย ลพฺภตีติ เอวํ สพฺพตฺถ สมฺพนฺโธ ฯ ยตฺถ ปฏิญฺญาตกรณํ ลพฺภติ ตตฺถ สมฺมุขาวินโย ลพฺภตีติ เอตฺถ เอกํ วา เทฺว วา พหู วา ภิกฺขู อิมํ นาม อาปตฺตึ อาปนฺโนสีติ ปุจฺฉิเต สติ อามาติ ปฏิชานเน เทฺวปิ ปฏิญฺญาตกรณสมฺมุขาวินยา ลพฺภนฺติ ฯ ตตฺถ สงฺฆสมฺมุขตา ธมฺมวินยปุคฺคลสมฺมุขตาติ เอวํ วุตฺตสมฺมุขาวินเย สงฺฆสฺส ปุรโต ปฏิญฺญาตํ เจ สงฺฆสมฺมุขตา ฯ ตตฺเถว เทสิตญฺเจ ธมฺม-

๑. ม. ธมฺมวาทีหิ วูปสมนกาเลติ อิทํ ปททฺวยํ น ทิสฺสติ ฯ

วินยสมฺมุขตาโยปิ ลทฺธา โหนฺติ ฯ อถ วิวทนฺตา อญฺญมญฺญํ ปฏิชานนฺติ เจ ปุคฺคลสมฺมุขตา ฯ ตสฺเสว สนฺติเก เทสิตญฺเจ ธมฺมวินยสมฺมุขตาโยปิ ลทฺธา โหนฺติ ฯ เอกสฺเสว วา เอกสฺส สนฺติเก อาปตฺติเทสนกาเล ปสฺสสิ ปสฺสามีติ วุตฺเต ตตฺถ ธมฺม-วินยปุคฺคลสมฺมุขตาสญฺญิโต สมฺมุขาวินโย จ ปฏิญฺญาตกรณญฺจ ลทฺธํ โหติ ฯ อธิกรณานํ วูปสโมว สมโถ นาม ตสฺมา อธิกรเณน วินา สมถา นตฺถีติ อาห มาเหวนฺติสฺส วจนีโย ฯเปฯ วินิพฺภุชิตฺวา นานากรณํ ปญฺญาเปตุนฺติ ฯ2

[๓๓๓] สมถา สมเถหิ สมฺมนฺตีติอาทิ ปุจฺฉา ฯ สิยา สมถา สมเถหิ สมฺมนฺตีติอาทิ วิสฺสชฺชนํ ฯ ตตฺถ สมถา สมเถหิ สมฺมนฺตีติ เอตฺถ สมฺมนฺตีติ สมฺปชฺชนฺติ ฯ อธิกรณา ปน สมฺมนฺติ วูปสมํ คจฺฉนฺติ ตสฺมา ฯ เยภุยฺยสิกา สมฺมุขา-วินเยน สมฺมตีติ เอตฺถ สมฺมุขาวินเยน สทฺธึ เยภุยฺยสิกา สมฺปชฺชติ น สติวินยาทีหิ สทฺธึ เตสํ ตสฺสา อนุปการตฺตาติ เอวมตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ สมฺมุขาวินโย วิวาทาธิกรเณน น สมฺมตีติ ปาโฐ ฯ สมฺมุขาวินโย น เกนจิ สมฺมตีติ หิ อวสาเน วุตฺตตฺตา สมฺมุขาวินโย สยํ สมเถน วา อธิกรเณน วา สเมตพฺโพ น โหติ ฯ วิวาทาธิกรณํ ฯเปฯ กิจฺจาธิกรเณน สมฺมตีติ เอตฺถ สุณาตุ เม ภนฺเต ฯเปฯ ปฐมํ สลากํ นิกฺขิปามีติ เอวํ วิวาทาธิกรณํ กิจฺจาธิกรเณน สมฺมตีติ ทฏฺฐพฺพํ ฯ

[ป. ว. ๒๗๓-๘๑]

[๓๓๔] วิวาทาธิกรณํ น กตมํ อธิกรณํ สมฺฏฺฐาเปตีติ นายํ ธมฺโมติ วุตฺตมตฺเตเนว กิญฺจิ อธิกรณํ น สมฺฏฺฐาเปตีติ อตฺโถ ฯ กตมํ อธิกรณํ ปริยาปนฺนนฺติ กตมาธิกรณปริยาปนฺนํ ฯ อยเมว วา ปาโฐ ฯ วิวาทาธิกรณํ วิวาทาธิกรณํ ภชตีติ ปฐมุปฺปนฺนวิวาทํ ปจฺฉา อุปฺปนฺโน ภชติ ฯ วิวาทาธิกรณํ เทฺว สมเถ ภชตีติ มํ วูปสเมตุํ สมตฺถา ตุมฺเหติ วทนฺตํ วิย ภชติ ฯ ทฺวีหิ สมเถหิ สงฺคหิตนฺติ มยนฺตํ วูปสเมสฺสามาติ วทนฺเตหิ วิย ทฺวีหิ สมเถหิ สงฺคหิตํ ฯ

[ป. ว. ๒๘๑-๗]

ขนฺธกปุจฺฉาวณฺณนา

[๓๓๕] นิทาเนน จ นิทฺเทเสน จ สทฺธินฺติ เอตฺถ นิทาเนนาติ สิกฺขาปทปญฺญตฺติเทสสงฺขาเตน นิทาเนน ฯ นิทฺเทเสนาติ ปุคฺคลาทิ-นิทฺเทเสน ฯ อุภเยนาปิ ตสฺส ตสฺส สิกฺขาปทสฺส วตฺถุ ทสฺสิตํ ฯ ตสฺมา วตฺถุนา สทฺธึ ขนฺธกํ ปุจฺฉิสฺสามีติ อยเมตฺถ อตฺโถ ฯ ตตฺถาติ ตสฺมึ อุปสมฺปทกฺขนฺธเก ฯ อุตฺตมานิ ปทานิ วุตฺตานีติ น ภิกฺขเว โอนวีสติวสฺโส ปุคฺคโล อุปสมฺปาเทตพฺโพติอาทินา นเยน อุตฺตมปทานิ วุตฺตานิ ฯ จมฺมสํยุตฺเตติ จมฺมกฺขนฺธเก ฯ

เอกุตฺตริกวณฺณนา

[๓๓๖] มูลวิสุทฺธิยา อนฺตราปตฺตีติ อนฺตราปตฺตึ อาปชฺชิตฺวา มูลายปฏิกสฺสนํ กตฺวา ฐิเตน อาปนฺนา ฯ อคฺฆวิสุทฺธิยา อนฺตรา-ปตฺตีติ สมฺพหุลา อาปตฺติโย อาปชฺชิตฺวา ตาสุ สพฺพจิรปฏิจฺ-ฉนฺนวเสน อคฺฆสโมธานํ คเหตฺวา วสนฺเตน อาปนฺนาปตฺตีติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ สอุสฺสาเหเนว จิตฺเตนาติ ปุนปิ อาปชฺชิสฺ-สามีติ สอุสฺสาเหเนว จิตฺเตน ฯ ภิกฺขุนีนํ อฏฺฐวตฺถุกาย วเสน เจตํ วุตฺตํ ฯ เตเนวาห อฏฺฐเม วตฺถุสฺมึ ภิกฺขุนิยา ปาราชิกเมว โหตีติ ฯ ธมฺมิกสฺส ปฏิสฺสวสฺส อสจฺจาปเนติ วุตฺตตฺตาอธมฺมิก-

[ป. ว. ๒๘๙-๙๔ ส. ต. ๒๗๙-๘๒]

ปฏิสฺสวสฺส วิสํวาเท ทุกฺกฏํ น โหติ ฯ ตุมฺเห วิพฺภมถาติ หิ วุตฺเต สุทฺธจิตฺโต สาธูติ ปฏิสฺสุณิตฺวา สเจ น วิพฺภมติ อนาปตฺติ ฯ เอวํ สพฺพตฺถ ฯ ปญฺจทสสุ ธมฺเมสูติ กาเลน วกฺขามิ โน อกาเลนาติอาทินา วุตฺตปญฺจทสธมฺเมสุ ฯ อาปตฺตึ อาปชฺชิตุํ ภพฺพตาย ภพฺพาปตฺติกา ฯ

เอกกวณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[๓๓๗] ทุเกสุ ฯ นิทฺทหเนติ อาตเป อติจิรํ ฐเปตฺวา นิทฺทหเน ฯ วตฺถุสภาคํ เทเสนฺโต เทเสนฺโต อาปชฺชติ ฯ อาปนฺนํ อาปตฺตึ น เทเสสฺสามีติ ธุรํ นิกฺขิปนฺโต น เทเสนฺโต อาปชฺชติ ฯ โรมชนปเท ชาตํ โรมกํ ฯ ปกฺขลฺลกนฺติ ยวกฺขารํ ฯ อนุญฺญาตโลณตฺตา โลณานิปิ ทุเกสุ วุตฺตานิ ฯ

ทุกํ นิฏฺฐิตํ ฯ

[๓๓๘] ตีเกสุ ฯ วจีสมฺปยุตฺตํ กายกิริยํ กตฺวาติ กาเยน นิปจฺจการํ กตฺวา ฯ มุขาลมฺพรกรณาทิเภโทติ มุขเภริวาทนาทิปฺปเภโท ยสฺส สิกฺขาปทสฺส วีติกฺกเม กายสมุฏฺฐานา อาปตฺติโย ตํ กายทฺวาเร ปญฺญตฺตสิกฺขาปทํ ฯ อุปฆาเตตีติ วินาเสติ ฯ น อาทาตพฺพนฺติ อิมสฺมา วิหารา ปรมฺปิ มา นิกฺขม วินยธรานํ วา สนฺติกํ อาคจฺฉ วินิจฺฉยํ ทาตุนฺติ วุตฺเต ตสฺส วจนํ น คเหตพฺพนฺติ อตฺโถ ฯ อกุสลานิ เจว มูลานิ จาติ อโกสลฺลสมฺภูตฏฺเฐน เอกนฺตากุสลภาวโต อกุสลานิ อตฺตนา สมฺปยุตฺต-

ธมฺมานํ สุปฺปติฏฺฐิตภาวสาธนโต มูลานิ น อกุสลภาวสาธนโต ฯ น หิ มูลกโต อกุสลานํ อกุสลภาโว กุสลาทีนํ วา กุสลาทิภาโว ฯ ตถา จ สติ โมมูหจิตฺตทฺวเย โมหสฺส อกุสลภาโว น สิยา ฯ ทุฏฺฐุ จริตานีติ ปจฺจยโต สมฺปยุตฺตธมฺมโต ปวตฺติอาการโต จ น สุฏฺฐุ อสมฺมา ปวตฺติตานิ ฯ วิรูปานีติ วิภจฺฉานิ สมฺปติ อายติญฺจ อนิฏฺฐรูปตฺตา ฯ สุฏฺฐุ จริตานีติอาทีสุ วุตฺตวิปริยาเยน อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ เทฺวปิ เจเต ติกา ปณฺณตฺติยา วา กมฺมปเถหิ วา กเถตพฺพา ฯ ปณฺณตฺติยา ตาว กายทฺวาเร ปณฺณตฺตสิกฺขาปทสฺส วีติกฺกโม กายทุจฺจริตํ อวีติกฺกโม กายสุจริตํ วจีทฺวาเร ปณฺณตฺตสิกฺขาปทสฺส วีติกฺกโม วจีทุจฺจริตํ อวีติกฺกโม วจีสุจริตํ อุภยตฺถ ปณฺณตฺตสฺส วีติกฺกโม มโนทุจฺจริตํ มโนทฺวาเร ปณฺณตฺตสฺส สิกฺขาปทสฺส อภาวโต ฯ ตยิทํ ทฺวารทฺวเย กิริยาสมุฏฺฐานาย อาปตฺติยา วเสน เวทิตพฺพํ ฯ ยถาวุตฺตาย อาปตฺติยา อวีติกฺกโมว มโนสุจริตํ ฯ อยํ ปณฺณตฺติกถา ฯ ปาณาติปาตาทโย ปน ติสฺโส เจตนา กายทฺวาเรปิ วจีทฺวาเรปิ อุปฺปนฺนา กายทุจฺจริตํ ทฺวารนฺตเร อุปฺปนฺนสฺสาปิ กมฺมสฺส สนามาปริจฺจาคโต เยภุยฺยวุตฺติยา ตพฺพหุลวุตฺติยา จ ฯ เตนาหุ อฏฺฐกถาจริยา

ทฺวาเร จรนฺติ กมฺมานิ　　น ทฺวารา ทฺวารจาริโน
ตสฺมา ทฺวาเรหิ กมฺมานิ　　อญฺญมญฺญํ ววตฺถิตาติ ฯ

[ป. ว. ๓๑๓ ส. ต. ๔๙๕]

ตถา จตสฺโส มุสาวาทาทิเจตนา กายทฺวาเรปิ วจีทฺวาเรปิ อุปฺปนฺนา วจีทุจฺจริตํ ฯ อภิชฺฌา พฺยาปาโท มิจฺฉาทิฏฺฐีติ ตโย มโนกมฺมภูตาย เจตนาย สมฺปยุตฺตธมฺมา มโนทุจฺจริตํ ฯ กายวจีกมฺมภูตาย ปน เจตนาย สมฺปยุตฺตา อภิชฺฌาทโย ตํตํปกฺขิกา วา โหนฺติ อพฺโพหาริกา วา ฯ ปาณาติปาตาทีหิ วิรมนฺตสฺส อุปฺปนฺนา ติสฺโส เจตนาปิ วิรติโยปิ กายสุจริตํ กายิกสฺส วีติกฺกมสฺส อกรณวเสน ปวตฺตนโต ฯ กาเยน ปน สิกฺขาปทานํ สมาทิยเน สีลสฺส กายสุจริตภาเว วตฺตพฺพเมว นตฺถิ ฯ มุสาวาทาทีหิ วิรมนฺตสฺส จตสฺโส เจตนาปิ วิรติโยปิ วจีสุจริตํ วาจสิกสฺส วีติกฺกมสฺส อกรณวเสน ปวตฺตนโต ฯ อนภิชฺฌา อพฺยาปาโท สมฺมาทิฏฺฐีติ ตโย เจตนาสมฺปยุตฺตธมฺมา มโนสุจริตนฺติ อยํ กมฺมปถกถา ฯ

ติกํ นิฏฺฐิตํ ฯ

[๓๓๙] จตุกฺเกสุ ฯ อนริยโวหาราติ อนริยานํ ลามกานํ โวหารา สํโวหารา อภิลาปวาจา ฯ อริยโวหาราติ อริยานํ สปฺปุริสานํ โวหารา ฯ ทิฏฺฐวาทิตาติ ทิฏฺฐํ มยาติ เอวํ วาทิตา ฯ เอตฺถ จ ตํตํสมุฏฺฐาปกเจตนาวเสน อตฺโถ เวทิตพฺโพ ฯ ปฐมกปฺปิเกสุ หิ ปฐมํ ปุริสลิงฺคเมว อุปฺปชฺชตีติ อาห ปฐมํ อุปฺปนฺนวเสนาติ ฯ ปุริมํ ปุริสลิงฺคํ ชหตีติ ยถาวุตฺเตนตฺเถน ปุพฺพงฺคมภาวโต ปุริมสงฺขาตํ ปุริสลิงฺคํ ชหติ ฯ สตํ ตึสญฺจ

[ป. ว. ๓๑๓-๖ ส. ต. ๔๙๕-๗]

สิกฺขาปทานีติ ตึสาธิกานิ สตํ สิกฺขาปทานิ ฯ ภิกฺขุสฺส จ ภิกฺขุนิยา จ จตูสุ ปาราชิเกสูติ สาธารเณสุเยว จตูสุ ปาราชิเกสุ ฯ ปรมปญฺโหติ อตฺถิ วตฺถุนานตฺตตา โน อาปตฺตินานตฺตตาติ อยํ ปญฺโห ฯ อตฺถิ อาปตฺติสภาคตา โน วตฺถุสภาคตาติ อยํ อิธ ทุติโย นาม ฯ อนาปตฺติวสฺสจฺเฉทสฺสาติ นตฺถิ เอตสฺมึ วสฺสจฺเฉเท อาปตฺตีติ อนาปตฺติวสฺสจฺเฉโท ตสฺส ฯ อนาปตฺติกสฺส วสฺสจฺเฉทสฺสาติ อตฺโถ ฯ มนฺตาภาสาติ มติยา อุปปริกฺขิตฺวา ภาสนโต อสมฺผปฺปลาปวาจา อิธ มนฺตาภาสาติ วุตฺตา ฯ นวมภิกฺขุนิโต ปฏฺฐาย อุปชฺฌายาติ อภิวาทนารหา โน ปจฺจุฏฺฐานารหาติ ยสฺมา อนุชานามิ ภิกฺขเว ภตฺตคฺเค อฏฺฐนฺนํ ภิกฺขุนีนํ ยถาวุฑฺฒํ อวเสสานํ ยถาคตึกนฺติ วทนฺเตน ภควตา ภตฺตคฺเค อาทิโต ปฏฺฐาย อฏฺฐนฺนํเยว ภิกฺขุนีนํ ยถาวุฑฺฒํ อนุญฺญาตํ อวเสสานํ อาคตปฏิปาฏิ ตสฺมา นวมภิกฺขุนิโต ปฏฺฐาย สเจ อุปชฺฌายาปิ ภิกฺขุนี ปจฺฉา อาคจฺฉติ น ปจฺจุฏฺฐานารหา ฯ ยถานิสินฺนาหิเยว สีสํ อุกฺขิปิตฺวา อภิวาเทตพฺพตฺตา อภิวาทนารหา ฯ อาทิโต นิสินฺนาสุ ปน อฏฺฐสุ อพฺภนฺตริมา อญฺญา วุฑฺฒตรา อาคจฺฉติ อตฺตโน นวกํ วุฏฺฐาเปตฺวา นิสีทิตุํ ลภติ ตสฺมา สา ตาหิ อฏฺฐหิ ภิกฺขุนีหิ ปจฺจุฏฺฐานารหา ฯ ยา ปน อฏฺฐหิปิ นวกตรา สา สเจปิ สฏฺฐิวสฺสา โหติ อาคตปฏิปาฏิยาว นิสีทิตุํ ลภติ ฯ อิธ น กปฺปนฺตีติ วทนฺโตปีติ

[ป. ว. ๓๑๖-๒๐ ส. ต. ๔๙๗-๕๐๐]

ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ ธตฺวา อิธ น กปฺปนฺตีติ วทนฺโต วินยาติ-
สารทุกฺกฏํ อาปชฺชติ ฯ กปฺปิยํ หิ น กปฺปตีติ วทนฺโต ปญฺญตฺตํ
สมุจฺฉินฺทติ นาม ฯ อิธ กปฺปนฺตีติอาทีสุปิ เอเสว นโย ฯ

จตุกฺกํ นิฏฺฐิตํ ฯ

[๓๔๐] ปญฺจเกสุ ฯ นิมนฺติโต สภตฺโต สมาโน สนฺตํ ภิกฺขุํ
อนาปุจฺฉาติ วจนโต อกปฺปิยนิมนฺตนํ สาทิยนฺตสฺเสว อนามนฺตจาโร
น วฏฺฏตีติ ปิณฺฑปาติกสฺส กปฺปตีติ วุตฺตํ ฯ คณโภชนาทีสุปิ
เอเสว นโย ฯ อธิฏฺฐหิตฺวา โภชนนฺติ คิลานสมโยติอาทินา
อาโภคํ กตฺวา โภชนํ ฯ อวิกปฺปนาติ มยฺหํ ภตฺตปจฺจาสํ
อิตฺถนฺนามสฺส ทมฺมีติ เอวํ อวิกปฺปนา ฯ อยสโต วา
ครหโต วาติ เอตฺถ ปรมฺมุขา อคุณวจนํ อยโส สมฺมุขา
ครหา ฯ วิยสตีติ พฺยสนํ หิตสุขํ ขิปติ วิทฺธํเสตีติ อตฺโถ ฯ
ญาตีนํ พฺยสนํ ญาติพฺยสนํ ฯ โจรโรคภยาทีหิ ญาติวินาโสติ
อตฺโถ ฯ โภคานํ พฺยสนํ โภคพฺยสนํ ฯ ราชโจราทิวเสน
โภควินาโสติ อตฺโถ ฯ โรโคเอว พฺยสนํ โรคพฺยสนํ ฯ โรโค หิ
อาโรคฺยํ พฺยสติ วินาเสตีติ พฺยสนํ ฯ สีลสฺส พฺยสนํ สีลพฺยสนํ ฯ
ทุสฺสีลฺยสฺเสตํ นามํ ฯ สมฺมาทิฏฺฐึ วินาสยมานา อุปฺปนฺนา
ทิฏฺฐิเยว พฺยสนํ ทิฏฺฐิพฺยสนํ ฯ ญาติสมฺปทาติ ญาตีนํ สมฺปทา
ปาริปูริ พหุภาโว ฯ โภคสมฺปทายปิ เอเสว นโย ฯ อาโรคฺยสฺส
สมฺปทา ปาริปูริ อาโรคฺยสมฺปทา ทีฆรตฺตํ อาโรคตา ฯ สีล-

[ป. ว. ๓๒๐-๕ ส. ต. ๕๐๑-๔]

ทิฏฺฐิสมฺปทาสุปิ เอเสว นโย ฯ วตฺตํ ปริจฺฉินฺทีติ ตสฺมึ ทิวเส กาตพฺพวตฺตํ นิฏฺฐาเปสิ ฯ อฏฺฐ กปฺเป อนุสฺสรีติอาทินา ตสฺมึ ขเณ ญาณํ นิพฺพตฺเตตฺวา ปุพฺเพนิวาสญาณํ นิพฺพตฺเตสฺนฺติ ทีเปติ ฯ ญตฺติยา กมฺมปฺปตฺโต หุตฺวาติ ญตฺติยา ฐปิตาย อนุสฺสาวนกมฺมปฺปตฺโต หุตฺวาติ อตฺโถ ฯ มนฺทตฺตา โมมูหตฺตาติ เนว สมาทานํ ชานาติ น อานิสํสํ อตฺตโน ปน มนฺทตฺตา โมมูหตฺตา อญาเณเนว อารญฺญโก โหติ ฯ ปาปิจฺโฉ อิจฺฉา-ปกโตติ อรญฺเญ เม วิหรนฺตสฺส อยํ อารญฺญโกติ จตุปฺปจฺจย-สกฺการํ กริสฺสนฺติ อยํ ภิกฺขุ ลชฺชี ปวิวิตฺโตติอาทีหิ จ คุเณหิ สมฺภาเวสฺสนฺตีติ เอวํ ปาปิกาย อิจฺฉาย ฐตฺวา ตายเอว อิจฺฉาย อภิภูโต หุตฺวา อารญฺญโก โหตีติ อตฺโถ ฯ เตนาห อรญฺญวาเสน ปจฺจยลาภํ ปฏฺฐยมาโนติ ฯ อุมฺมาทวเสน อรญฺญํ ปวิสิตฺวา วิหรนฺโต อุมฺมาทา จิตฺตกฺเขปา อารญฺญโก นาม โหติ ฯ วณฺณิตนฺติ อิทํ อารญฺญกงฺคํ นาม พุทฺเธหิ พุทฺธสาวเกหิ จ วณฺณิตํ ปสตฺถนฺติ อารญฺญโก โหติ ฯ

ปญฺจกํ นิฏฺฐิตํ ฯ

[๓๔๑] ฉกฺเกสุ ฯ ฉพฺพสฺสปรมตา ธาเรตพฺพนฺติ ปทภาชนํ ทสฺสิตํ ฯ เสสํ อุตฺตานเมว ฯ

ฉกฺกํ นิฏฺฐิตํ ฯ

[ป. ว. ๓๒๕-๓๐ ส. ต. ๕๐๔-๑๑]

[๓๔๒] สตฺตเกสุ ฯ ฉกฺเก วุตฺตานิเยว สตฺตกวเสน โยเชตพฺพานีติ ฉกฺเก วุตฺตจุทฺทสปรมานิ ทฺวิธา กตฺวา ทฺวินฺนํ สตฺตกานํ วเสน โยเชตพฺพานิ ฯ อาปตฺตึ ชานาตีติ อาปตฺตึเยว อาปตฺตีติ ชานาติ ฯ เสสปเทสุปิ เอเสว นโย ฯ อาภิเจตสิกานนฺติ เอตฺถ อภิเจโตติ ปากติกกามาวจรจิตฺเตหิ สุนฺทรตาย ปฏิปกฺขโต วิสุทฺธตฺตา จ อภิกฺกนฺตํ วิสุทฺธจิตฺตํ วุจฺจติ ฯ อุปจารชฺฌาน-จิตฺตสฺเสตํ อธิวจนํ ฯ อภิเจตสิ ชาตานิ อาภิเจตสิกานิ อภิเจโต สนฺนิสฺสิตานีติ วา อาภิเจตสิกานิ ฯ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารานนฺติ ทิฏฺฐธมฺเม สุขวิหารานํ ฯ ทิฏฺฐธมฺโมติ ปจฺจกฺโข อตฺตภาโว วุจฺจติ ฯ ตตฺถ สุขวิหารภูตานนฺติ อตฺโถ ฯ รูปาวจรชฺฌานาน-เมตํ อธิวจนํ ฯ ตานิ หิ อปฺเปตฺวา นิสินฺนา ฌายิโน อิมสฺมิญฺ-เจว อตฺตภาเว อสงฺกิลิฏฺฐํ เนกฺขมฺมสุขํ วินฺทนฺติ ฯ ตสฺมา ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารานีติ วุจฺจนฺติ ฯ นิกามลาภีติ นิกาเมน ลาภี อตฺตโน อิจฺฉาวเสน ลาภี ฯ อิจฺฉิติจฺฉิตกฺขเณ สมาปชฺชิตุํ สมตฺโถติ วุตฺตํ โหติ ฯ อกิจฺฉลาภีติ สุเขเนว ปจฺจนีกธมฺเม วิกฺขมฺเภตฺวา สมาปชฺชิตุํ สมตฺโถติ วุตฺตํ โหติ ฯ อกสิรลาภีติ อกสิรานํ ลาภี วิปุลานํ ยถาปริจฺเฉเทเนว วุฏฺฐาตุํ สมตฺโถติ วุตฺตํ โหติ ฯ เอกจฺโจ หิ ลาภีเยว โหติ น ปน สกฺโกติ อิจฺฉิติจฺฉิตกฺขเณ สมาปชฺชิตุํ ฯ เอกจฺโจ สกฺโกติ ตถา สมา-ปชฺชิตุํ ปาริปนฺถิเก ปน กิจฺเฉน วิกฺขมฺเภติ ฯ เอกจฺโจ

[ป. ว. ๓๓๐-๔๓ ส. ต. ๕๑๑-๓]

ตถา จ สมาปชฺชติ ปาริปนฺถิเก จ อกิจฺเฉเนว วิกฺขมฺเภติ น สกฺโกติ กาลมานนาพิกยนฺตํ วิย ยถาปริจฺเฉเทเยว วุฏฺฐาตุํ ฯ อาสวานํ ขยาติ อรหตฺตมคฺเคน สพฺพกิเลสานํ ขยา ฯ อนาสวนฺติ อาสววิรหิตํ ฯ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตินฺติ เอตฺถ เจโตวจเนน อรหตฺตผลสมฺปยุตฺโต สมาธิ ปญฺญาวจเนน ตํสมฺปยุตฺตา จ ปญฺญา วุตฺตา ฯ ตตฺถ จ สมาธิ ราคโต วิมุตฺตตฺตา เจโตวิมุตฺติ ปญฺญา อวิชฺชาย วิมุตฺตตฺตา ปญฺญาวิมุตฺตีติ เวทิตพฺพา ฯ วุตฺตํ เหตํ ภควตา โย หิสฺส ภิกฺขเว สมาธิ ตทสฺส สมาธินฺทฺริยํ ยา หิสฺส ภิกฺขเว ปญฺญา ตทสฺส ปญฺญินฺทฺริยํ อิติ โข ภิกฺขเว ราควิราคา เจโตวิมุตฺติ อวิชฺชาวิราคา ปญฺญาวิมุตฺตีติ ฯ อปิเจตฺถ สมถผลํ เจโต-วิมุตฺติ วิปสฺสนาผลํ ปญฺญาวิมุตฺตีติ เวทิตพฺพา ฯ ทิฏฺเฐว ธมฺเมติ อิมสฺมึเยว อตฺตภาเว ฯ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวาติ อตฺตโนเยว ปญฺญาย ปจฺจกฺขํ กตฺวา อปรปจฺจเยน ญตฺวาติ อตฺโถ ฯ สุตมยญาณาทินา วิย ปรปจฺจยตํ นยคฺคาหญฺจ มุญฺจิตฺวา ปรโต โฆสานุคตภาวนาธิคมภูตาย อตฺตโนเยว ปญฺญาย ปจฺจกฺขํ กตฺวา น สยมฺภูญาณภูตายาติ อธิปฺปาโย ฯ อุปสมฺปชฺช วิหรตีติ ปาปุณิตฺวา สมฺปาเทตฺวา วิหรติ ฯ

สตฺตกํ นิฏฺฐิตํ ฯ

[๓๔๓] อฏฺฐเกสุ ฯ อฏฺฐานิสํเส สมฺปสฺสมาเนนาติ อิธ ปน

ภิกฺขเว ภิกฺขุ อาปตฺตึ อาปนฺโน โหติ โส ตสฺสา อาปตฺติยา อนาปตฺติทิฏฺฐิ โหติ อญฺเญ ภิกฺขู ตสฺสา อาปตฺติยา อาปตฺติทิฏฺฐิโน โหนฺติ เต เจ ภิกฺขเว ภิกฺขู ตํ ภิกฺขุํ เอวํ ชานนฺติ อยํ โข อายสฺมา พหุสฺสุโต อาคตาคโม ธมฺมธโร วินยธโร มาติกาธโร ปณฺฑิโต วิยตฺโต เมธาวี ลชฺชี กุกฺกุจฺจโก สิกฺขากาโม สเจ มยํ อิมํ ภิกฺขุํ อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺขิปิสฺสาม น มยํ อิมินา ภิกฺขุนา สทฺธึ อุโปสถํ กริสฺสาม วินา อิมินา ภิกฺขุนา อุโปสถํ กริสฺสาม ภวิสฺสติ สงฺฆสฺส ตโตนิทานํ ภณฺฑนํ กลโห วิคฺคโห วิวาโท สงฺฆเภโท สงฺฆราชี สงฺฆววตฺถานํ สงฺฆนานากรณนฺติ เภทครุเกหิ ภิกฺขเว ภิกฺขูหิ น โส ภิกฺขุ อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺขิปิตพฺโพติอาทินา วุตฺตอฏฺฐานิสํเส สมฺปสฺสมาเนน ฯ เตน หิ สทฺธึ อุโปสถาทิอกรณํ อาทีนโว เภทาย สํวตฺตนโต กรณํ อานิสํโส สามคฺคิยา สํวตฺตนโต ตสฺมา เอเต อฏฺฐานิสํเส สมฺปสฺสมาเนน น โส ภิกฺขุ อุกฺขิปิตพฺโพติ อตฺโถ ฯ ทุติยอฏฺฐเกปิ ฯ อฏฺฐานิสํเส สมฺปสฺสมาเนนาติ อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ อาปตฺตึ อาปนฺโน โหติ โส ตสฺสา อาปตฺติยา อนาปตฺติทิฏฺฐิ โหติ อญฺเญ ภิกฺขู ตสฺสา อาปตฺติยา อาปตฺติทิฏฺฐิโน โหนฺติ โส เจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เต ภิกฺขู เอวํ ชานาติ อิเม โข อายสฺมนฺตา พหุสฺสุตา อาคตาคมา ธมฺมธรา วินยธรา มาติกาธรา ปณฺฑิตา วิยตฺตา เมธาวิโน ลชฺชิโน

[ป. ว. ๓๔๓-๕ ส. ต. ๕๑๔]

กุกฺกุจฺจกา สิกฺขากามา นาลํ มม วา การณา อญฺเญสํ วา การณา ฉนฺทา โทสา โมหา ภยา อคตึ คนฺตุํ สเจ มํ อิเม ภิกฺขู อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺขิปิสฺสนฺติ น มยา สทฺธึ อุโปสถํ กริสฺสนฺติ วินา มยา อุโปสถํ กริสฺสนฺติ ภวิสฺสติ สงฺฆสฺส ตโตนิทานํ ภณฺฑนํ กลโห วิคฺคโห วิวาโท สงฺฆเภโท สงฺฆราชี สงฺฆววตฺถานํ สงฺฆนานากรณนฺติ เภทครุเกน ภิกฺขเว ภิกฺขุนา ปเรสํปิ สทฺธาย สา อาปตฺติ เทเสตพฺพาติอาทินา วุตฺเต อฏฺฐานิสํเส สมฺปสฺสมาเนนาติ อตฺโถ ฯ ปาลิยํ อาคเตหิ สตฺตหีติ ปุพฺเพวสฺส โหติ มุสา ภณิสฺสนฺติ ภณนฺตสฺส โหติ มุสา ภณามีติ ภณิตสฺส โหติ มุสา มยา ภณิตนฺติ วินิธาย ทิฏฺฐึ วินิธาย ขนฺตึ วินิธาย รุจึ วินิธาย ภาวนฺติ เอวมาคเตหิ สตฺตหิ ฯ อพฺรหฺมจริยาติ อเสฏฺฐจริยโต ฯ รตฺตึ น ภุญฺเชยฺย วิกาล-โภชนนฺติ อุโปสถํ อุปวุฏฺโฐ รตฺติโภชนญฺจ ทิวา วิกาลโภชนญฺจ น ภุญฺเชยฺย ฯ มญฺเจ ฉมายํว สเยถ สนฺถเตติ กปฺปิยมญฺเจ วา สุธาทิปริกมฺมกตาย ภูมิยํ วา ติณปณฺณปลาสาทีนิ สนฺถริตฺวา กเต สนฺถเต วา สเยถาติ อตฺโถ ฯ เอตญฺหิ อฏฺฐงฺคิกมาหุ-โปสถนฺติ เอตํ ปาณาติปาตาทีนิ อสมาจรนฺเตน อุปวุฏฺฐุโปสถํ อฏฺฐหิ องฺเคหิ สมนฺนาคตตฺตา อฏฺฐงฺคิกนฺติ วทนฺติ ฯ อกปฺปิยกตํ โหติ อปฺปฏิคฺคหิตกนฺติอาทโย อฏฺฐ อนติริตฺตา นาม ฯ สปฺปิอาทิ อฏฺฐเม อรุณุคฺคมเน นิสฺสคฺคิยํ โหติ ฯ อฏฺฐกวเสน

[ป. ว. ๓๔๕ ส. ต. ๕๑๔-๕]

โยเชตฺวา เวทิตพฺพานีติ ปุริมานิ อฏฺจ เอกํ อฏฺจกํ ตโต เอกํ อปเนตฺวา เสเสสุปิ เอเกกํ ปกฺขิปิตฺวาติอาทินา นเยน อญฺญานิปิ อฏฺจกานิ กาตพฺพานีติ อตฺโถ ฯ

อฏฺจกํ นิฏฺจิตํ ฯ

[๓๔๔] นวเกสุ ฯ อาฆาตวตฺถูนีติ อาฆาตการณานิ ฯ อาฆาตปฏิวินยาติ อาฆาตสฺส ปฏิวินยการณานิ ฯ ตํ กุเตตฺถ ลพฺภาติ ตํ อนตฺถจรณํ มา อโหสีติ เอตสฺมึ ปุคฺคเล กุโต ลพฺภา เกน การเณน สกฺกา ลทฺธุํ ฯ ปโร นาม ปรสฺส อตฺตโน จิตฺตรุจิยา อนตฺถํ กโรตีติ เอวํ จินฺเตตฺวา อาฆาตํ ปฏิวิโนเทติ ฯ อถวา สจาหํ ปฏิกฺโกปํ กเรยฺยํ ตํ โกป- กรณํ เอตฺถ ปุคฺคเล กุโต ลพฺภา เกน การเณน ลทฺธพฺพํ นิรตฺถกภาวโตติ อตฺโถ ฯ กมฺมสฺสกา หิ สตฺตา เต กสฺส รุจิยา ทุกฺขิตา สุขิตา วา ภวนฺติ ตสฺมา เกวลํ ตสฺมึ มยฺหํ กุชฺฌนมตฺตเมวาติ อธิปฺปาโย ฯ อถวา ตํ โกปกรณํ เอตฺถ ปุคฺคเล กุโต ลพฺภา ปรมตฺถโต กุชฺฌิตพฺพสฺส กุชฺฌนกสฺส จ อภาวโต สงฺขารมตฺตํ เหตํ ยทิทํ ขนฺธปญฺจกํ ยํ สตฺโตติ วุจฺจติ เต จ สงฺขารา อิตฺตรกาลา ขณิกา กสฺส โก กุชฺฌตีติ อตฺโถ ฯ กุโต ลาภาติปิ ปาโจ ฯ สจาหํ เอตฺถ โกปํ กเรยฺยํ ตสฺมึ เม โกปกรเณ กุโต ลาภา ลาภา นาม เก สิยุํ อญฺญตฺร อนตฺถุปฺปตฺติโตติ อตฺโถ ฯ อิมสฺมึ จ

[ป. ว. ๓๔๕-๖ ส. ต. ๕๑๕-๖]

อตฺเถ ตนฺติ นิปาตมตฺตเมว โหติ ฯ ตณฺหํ ปฏิจฺจาติ เทฺว ตณฺหา เอสนาตณฺหา จ เอสิตตณฺหา จ ฯ ยาย ตณฺหาย อชปถสงฺกุปถาทีนิ ปฏิปชฺชิตฺวา โภเค เอสติ คเวสติ อยํ เอสนาตณฺหา นาม ฯ ยา เตสุ เอสิเตสุ คเวสิเตสุ ปฏิลทฺเธสุ ตณฺหา อยํ เอสิตตณฺหา นาม ฯ อิธ เอสนาตณฺหา ทฏฺฐพฺพา ฯ ปริเยสนาติ รูปาทิอารมฺมณปริเยสนา ฯ สา หิ เอสนาตณฺหาย สติ โหติ ฯ ลาโภติ รูปาทิอารมฺมณปฏิลาโภ ฯ โส หิ ปริเยสนาย สติ โหติ ฯ วินิจฺฉโย ปน ญาณ ตณฺหา ทิฏฺฐิ วิตกฺก- วเสน จตุพฺพิโธ ฯ ตตฺถ สุขวินิจฺฉยํ ชญฺญา สุขวินิจฺฉยํ ญตฺวา อชฺฌตฺตํ สุขมนุยุญฺเชยฺยาติ อยํ ญาณวินิจฺฉโย ฯ วินิจฺฉโยติ เทฺว วินิจฺฉยา ตณฺหาวินิจฺฉโย ทิฏฺฐิวินิจฺฉโยติ เอวํ อาคตานิ อฏฺฐสตตณฺหาวิปรีตานิ[๑] ตณฺหาวินิจฺฉโย ฯ ทฺวาสฏฺฐี ทิฏฺฐิโย ทิฏฺฐิวินิจฺฉโย ฯ ฉนฺโท โข เทวานมินฺท วิตกฺกนิทาโนติ อิมสฺมึ ปน สุตฺเต อิธ วินิจฺฉโยติ วุตฺโต วิตกฺโกเยว อาคโต ฯ ลาภํ ลภิตฺวา หิ อิฏฺฐานิฏฺฐํ สุนฺทราสุนฺทรญฺจ วิตกฺเกน วินิจฺฉินาติ เอตฺตกมฺเม รูปารมฺมณตฺถาย ภวิสฺสติ เอตฺตกํ สทฺทารมฺมณตฺ- ถาย เอตฺตกํ มยฺหํ ภวิสฺสติ เอตฺตกํ ปรสฺส เอตฺตกํ ปริภุญฺชิสฺสามิ เอตฺตกํ นิทหิสฺสามีติ ฯ เตน วุตฺตํ ลาภํ ปฏิจฺจ วินิจฺฉโยติ ฯ ฉนฺทราโคติ เอวํ อกุสลวิตกฺเกน วิตกฺกิเต

๑....ตณฺหาวิจริตานีติ ภเวยฺย ฯ

[ป. ว. ๓๔๖-๗ ส. ต. ๕๑๖]

วตฺถุสฺมึ ทุพฺพลราโค จ พลวราโค จ อุปฺปชฺชติ ฯ อชฺโฌ-สานนฺติ อหํ มมนฺติ พลวสนฺนิฏฺฐานํ ฯ ปริคฺคโหติ ตณฺหาทิฏฺฐิ-วเสน ปริคฺคหกรณํ ฯ มจฺฉริยนฺติ ปเรหิ สาธารณภาวสฺส อสหนตา ฯ เตเนวสฺส โปราณา เอวํ วจนตฺถํ วทนฺติ อิทํ อจฺฉริยํ มยฺเหว โหตุ มา อญฺญสฺส อจฺฉริยํ โหตูติ ปวตฺตตฺตา มจฺฉริยนฺติ วุจฺจตีติ ฯ อารกฺขาติ ทฺวารปิทหนมญฺชุสาโคปนาทิ-วเสน สุฏฺฐุ รกฺขณา ฯ อธิกโรตีติ อธิกรณํ ฯ การณสฺเสตํ นามํ ฯ อารกฺขาธิกรณนฺติ ภาวนปปสกํ ฯ อารกฺขเหตูติ อตฺโถ ฯ ทณฺฑาทานาทีสุ ปรนิเสธนตฺถํ ทณฺฑสฺส อาทานํ ทณฺฑาทานํ ฯ เอกโตธาราทิโน สตฺถสฺส อาทานํ สตฺถาทานํ ฯ กลโหติ กาย-กลโหปิ วาจากลโหปิ ฯ ปุริโม ปุริโม วิโรโธ วิคฺคโห ฯ ปจฺฉิโม ปจฺฉิโม วิวาโท ฯ ตุวํ ตุวนฺติ อคารววเสน ตุวนฺตุวนฺติ วจนํ ฯ อธิฏฺฐิตกาลโต ปฏฺฐาย น วิกปฺเปตพฺพานีติธ วิกปฺเปนฺเตน อธิฏฺฐานโต ปุพฺเพ วา วิกปฺเปตพฺพํ วิชหิตาธิฏฺฐานํ วา ปจฺฉา วิกปฺเปตพฺพํ ฯ อวิชหิตาธิฏฺฐานํ ปน น วิกปฺเปตพฺพนฺติ อธิปฺปาโย ฯ ทุกฺกฏวเสน วุตฺตานีติ วคฺคํ ภิกฺขุนีสงฺฆํ วคฺคสญฺญี โอวทตีติอาทินา นเยน ธมฺมกมฺเม เทฺว นวกานิ ทุกฺกฏวเสน วุตฺตานิ ฯ

นวกํ นิฏฺฐิตํ ฯ

[๓๔๕] ทสเกสุ ฯ นตฺถิ ทินฺนนฺติอาทิวเสน เวทิตพฺพาติ

[ป. ว. ๓๔๗ ส. ต. ๕๑๖]

นตฺถิ ทินฺนํ นตฺถิ ยิฏฺฐํ นตฺถิ หุตํ นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลวิปาโก นตฺถิ อยํ โลโก นตฺถิ ปรโลโก นตฺถิ มาตา นตฺถิ ปิตา นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา นตฺถิ โลเก สมณพฺราหฺมณา สมคฺคตา สมฺมาปฏิปนฺนา เย อิมญฺจ โลกํ ปรญฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทนฺตีติ เอวมาคตํ สนฺธาย วุตฺตํฯ สสฺสโต โลโกติอาทิวเสนาติ สสฺสโต โลโกติ วา อสสฺสโต โลโกติ วา อนฺตวา โลโกติ วา อนนฺตวา โลโกติ วา ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ วา อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ วา โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วา เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ วาติ เอวมาคตํ สงฺคณฺหาติฯ มิจฺฉาทิฏฺฐิอาทโย มิจฺฉาวิมุตฺติปริโยสานาติ มิจฺฉา-ทิฏฺฐิ มิจฺฉาสงฺกปฺโป มิจฺฉาวาจา มิจฺฉากมฺมนฺโต มิจฺฉาอาชีโว มิจฺฉาวายาโม มิจฺฉาสติ มิจฺฉาสมาธิ มิจฺฉาญาณํ มิจฺฉาวิมุตฺตีติ เอวมาคตํ สนฺธาย วทติฯ ตตฺถ มิจฺฉาญาณนฺติ ปาปกิริยาสุ อุปายจินฺตนวเสน ปาปํ กตฺวา สุกตํ มยาติ ปจฺจเวกฺขณากาเรน จ อุปฺปนฺโน โมโหฯ มิจฺฉาวิมุตฺตีติ อวิมุตฺตสฺเสว สโต วิมุตฺตสญฺญิตาฯ สมถกฺขนฺธเก นิทฺทิฏฺฐาติ โอรมตฺตกํ อธิกรณํ โหติ น จ คติคตํ น จ สริตสาริตนฺติอาทินา นิทฺทิฏฺฐาฯ สมถกฺขนฺธเก วุตฺเตหิ สมนฺนาคโต โหตีติ สมฺพนฺโธฯ มาตุ-

[ป. ว. ๓๔๗ ส. ต. ๕๑๖-๘]

รกฺขิตาทโย ทส อิตฺถิโย ฯ ธนกฺกีตาทโย ทส ภริยา ฯ

ทสกํ นิฏฺฐิตํ ฯ

[๓๔๖] เอกาทสเกสุ ฯ น โวทายนฺตีติ น ปกาสนฺติ ฯ สุยุตฺตยานสทิสาย กตายาติ อิจฺฉิติจฺฉิตกาเล สุเขน ปวตฺเตตพฺพตฺตา ยุตฺตยานํ วิย กตาย ฯ ยถา ปติฏฺฐา โหตีติ สมฺปตฺตีนํ ยถา ปติฏฺฐา โหติ ฯ อนุอนุปฺปวตฺติตายาติ ภาวนาพหุลีกาเรหิ อนุอนุปฺปวตฺติตาย ฯ สุขํ สุปตีติอาทีสุ ยถา เสสชนา สํปริวตฺตมานา กากจฺฉมานา ทุกฺขํ สุปนฺติ เอวํ อสุปิตฺวา สุขํ สุปติ นิทฺทํ โอกฺกมนฺโตปิ สมาปตฺตึ สมาปนฺโน วิย โหติ ฯ สุขํ ปฏิพุชฺฌตีติ ยถา อญฺเญ นิตฺถุนนฺตา วิชมฺภนฺตา สํปริวตฺตนฺตา ทุกฺขํ ปฏิพุชฺฌนฺติ เอวํ อปฺปฏิพุชฺฌิตฺวา วิกสมานมิว ปทุมํ สุขํ นิพฺพิการํ ปฏิพุชฺฌติ ฯ อนุภูตปุพฺพวเสน เทวตูปสํหารวเสน จสฺส ภทฺทกเมว สุปินํ โหติ น ปาปกนฺติ อาห ปาปกเมว น ปสฺสตีติอาทึ ฯ ธาตุกฺโขภเหตุกํปิ จสฺส พหุลํ ภทฺทกเมว สิยา เยภุยฺเยน จิตฺตชรูปานุคุณตาย อุตุอาหารชรูปานํ ฯ ตตฺถ ปาปกเมว น ปสฺสตีติ ยถา อญฺเญ อตฺตานํ โจเรหิ สมฺปริวาริตํ วิย พาเฬหิ อุปทฺทุตํ วิย ปปาเต ปปตนฺตํ วิย จ ปสฺสนฺติ เอวํ ปาปกเมว สุปินํ น ปสฺสติ ฯ ภทฺรกํ ปน วุฑฺฒิการณภูตํ ปสฺสตีติ เจติยํ วนฺทนฺโต วิย ปูชํ กโรนฺโต วิย ธมฺมํ สุณนฺโต วิย จ โหติ ฯ มนุสฺสานํ ปิโย โหตีติ

[ป. ว. ๓๔๗-๕๒ ส. ต. ๕๑๘-๒๐]

อุเร อามุตฺตมุตฺตาหาโร วิย สีเส ปิลนฺทมาลา๑ วิย จ มนุสฺสานํ ปิโย โหติ มนาโป ฯ อมนุสฺสานํ ปิโย โหตีติ ยเถว จ มนุสฺสานํ ปิโย เอวํ อมนุสฺสานํปิ ปิโย โหติ วิสาขตฺเถโร วิย ฯ นาสฺส อคฺคิ วา วิสํ วา สตฺถํ วา กมตีติ เมตฺตาวิหาริสฺส กาเย อุตฺตราย อุปาสิกาย วิย อคฺคิ วา สํยุตฺตภาณกจูฬสีวตฺเถรสฺเสว วิสํ วา สงฺกิจฺจสามเณรสฺเสว สตฺถํ วา น กมติ น ปวิสติ นาสฺส กายํ วิโกเปตีติ วุตฺตํ โหติ ฯ

[๓๔๗] เธนุวตฺถุปิ เจตฺถ กถยนฺติ ฯ เอกา กิร เธนุ วจฺฉกสฺส ขีรธารํ มุญฺจมานา อฏฺฐาสิ ฯ เอโก ลุทฺทโก ตํ วิชฺฌิสฺสามีติ หตฺเถน สมฺปริวตฺเตตฺวา ทีฆทณฺฑกํ สตฺตึ มุญฺจิ ฯ สา ตสฺสา สรีรํ อาหจฺจ ตาลปณฺณํ วิย วิวตฺตมานา คตา เนว อุปจารพเลน น อปฺปนาพเลน เกวลํ ปน วจฺฉเก พลวหิตจิตฺตตาย ฯ เอวํ มหานุภาวา เมตฺตา ฯ

[๓๔๘] ขิปฺปํ สมาธิยตีติ เกนจิ ปริปนฺเถน ปริหีนชฺฌานสฺส พฺยาปาทสฺส ทูรสมุสฺสาริตภาวโต ขิปฺปเมว สมาธิยติ ฯ มุขวณฺโณ วิปฺปสีทตีติ พนฺธนา ปมุตฺตตาลปกฺกํ วิย จสฺส วิปฺปสนฺนวณฺณํ มุขํ โหติ ฯ อสมฺมุฬฺโห กาลํ กโรตีติ เมตฺตาวิหาริโน สมฺโมหมรณํ นาม นตฺถิ อสมฺมุฬฺโหว นิทฺทํ โอกฺกมนฺโต วิย กาลํ กโรติ ฯ

เอกาทสกํ นิฏฺฐิตํ ฯ

๑. ปิลนฺธิตมาลาติปิ ทิสฺสติ ฯ

[ป. ว. ๓๕๓ ส. ต. ๕๒๐]

[๓๔๙] สงฺฆํ ภนฺเต ปวาเรมีติอาทิปวารณกถา นามาติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ

[ป. ว. ๓๕๓-๖ ส. ต. ๕๒๐-๒]

อตฺถวเสปกรณวณฺณนา

[๓๕๐] ปฐมปาราชิกวณฺณนายเมว วุตฺตนฺติ สงฺฆสุฏฺฐุตายาติ-อาทีนํ อตฺถวณฺณนํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ทสกฺขตฺตุํ โยชนาย ปทสตํ วุตฺตนฺติ เอกมูลกนเย ทสกฺขตฺตุํ โยชนาย กตาย สงฺขลิกนเย วุตฺตปเทหิ สทฺธึ ปทสตํ วุตฺตนฺติ เอวมตฺโถ คเหตพฺโพ ฯ อญฺญถา เอกมูลเกเอว นเย น สกฺกา ปทสตํ ลทฺธุํ ฯ เอกมูลกนเย หิ ปุริมปจฺฉิมปทานิ เอกโต กตฺวา เอเกกสฺมึ วาเร นว นว ปทานิ วุตฺตานีติ ทสกฺขตฺตุํ โยชนาย นวุติ ปทานิเยว ลพฺภนฺติ ฯ ตสฺมา ตานิ นวุติ ปทานิ สงฺขลิกนเย พทฺธจกฺกวเสน โยชิเต ทส ปทานิ ลพฺภนฺตีติ เตหิ สทฺธึ ปทสตนฺติ สกฺกา วตฺตุํ ฯ อิโต อญฺญถา ปน อุโภสุปิ นเยสุ วิสุํ วิสุํ อตฺถสตํ ธมฺมสตญฺจ ยถา ลพฺภติ ตถา ปฐมปาราชิกสํวณฺณนายเมว อมฺเหหิ ทสฺสิตํ ฯ ตํ ตตฺถ วุตฺตนเยเนว คเหตพฺพํ ปุริมปจฺฉิม-ปทานิ เอกตฺเตน คเหตฺวา ปทสตนฺติ วุตฺตตฺตา ฯ ตตฺถ ปจฺฉิมสฺส ปจฺฉิมสฺส ปทสฺส วเสน อตฺถสตํ ปุริมสฺส ปุริมสฺส วเสน ธมฺมสตนฺติ วุตฺตํ ฯ ตสฺมึ ปทสเต ยํ สงฺฆสุฏฺฐุติอาทินา วุตฺตปุริมปทานํ วเสน ธมฺมสตํ ตํ สงฺฆผาสูติอาทินา วุตฺต-ปจฺฉิมปทานํ วเสน อตฺถสตนฺติ อธิปฺปาโย ฯ

มหาวคฺควณฺณนา นิฏฺฐิตา ฯ

[ป. ว. ๓๕๗-๘ ส. ต. ๕๒๓-๔]

ปฐมคาถาสงฺคณิกวณฺณนา

[๓๕๑] อฑฺฒุฑฺฒานิ สตานีติ ตีณิ สตานิ ปญฺญาสญฺจ สิกฺขาปทานิ ฯ วิคฺคหนฺติ มนุสฺสวิคฺคหํ ฯ อติเรกนฺติ ทสาหปรมํ อติเรกจีวรํ ฯ กาฬกนฺติ สุทฺธกาฬกานนฺติ วุตฺตกาฬกํ ฯ ภูตนฺติ ภูตาโรจนํ ฯ ปรมฺปรภตฺตนฺติ ปรมฺปรโภชนํ ฯ ภิกฺขุนีสุ จ อกฺโกโสติ ยา ปน ภิกฺขุนี ภิกฺขุํ อกฺโกเสยฺย วา ปริภาเสยฺย วาติ วุตฺตสิกฺขาปทํ ฯ อนฺตรวาสกนฺติ อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา จีวรปฏิคฺคหณํ ฯ รูปิยนฺติ รูปิยสํโวหารํ ฯ สุตฺตนฺติ สามํ สุตฺตํ วิญฺญาเปตฺวา ตนฺตวาเยหีติ วุตฺตสิกฺขาปทํ ฯ อุชฺฌาปนเกติ อุชฺฌาปนเก ขิยฺยนเก ปาจิตฺติยํ ฯ ปาจิตปิณฺฑนฺติ ภิกฺขุนีปริปาจิตํ ฯ จีวรํ ทตฺวาติ สมคฺเคน สงฺเฆน จีวรํ ทตฺวาติ วุตฺตสิกฺขาปทํ ฯ โวสาสนฺตีติ ภิกฺขู ปเนว กุเลสุ นิมนฺติตา ภุญฺชนฺติ ตตฺร เจ สา ภิกฺขุนีติ วุตฺตปาฏิเทสนิยํ ฯ คิรคฺคนฺติ ยา ปน ภิกฺขุนี นจฺจํ วา คีตํ วาติ วุตฺตสิกฺขาปทํ ฯ จริยาติ อนฺโตวสฺสํ จาริกํ จเรยฺยาติ จ วสฺสํ วุฏฺฐา จาริกํ น ปกฺกเมยฺยาติ จ วุตฺตสิกฺขาปททฺวยํ ฯ ฉนฺททาเนนาติ ปาริวาสิเกน ฉนฺททาเนน ฯ ปาราชิกานิ จตฺตารีติ ภิกฺขุนีนํ จตฺตาริ ปาราชิกานิ ฯ กุฏีติ กุฏีการสิกฺขาปทํ ฯ โกสิยาติ โกสิยมิสฺสกสิกฺขาปทํ ฯ เสยฺยาติ อนุปสมฺปนฺเนน สหเสยฺยสิกฺขาปทํ ฯ ขณเนติ ปฐวีขณนํ ฯ

[ป. ว. ๓๖๐-๒ ส. ต. ๕๒๕]

คจฺฉ เทวเตติ ภูตคามสิกฺขาปทํ ฯ สิญฺจนฺตีติ สปฺปาณกอุทก-
สิญฺจนํ ฯ มหาวิหาโรติ มหลฺลกวิหาโร ฯ อญฺญนฺติ อญฺญ-
วาทกํ ฯ ทฺวารนฺติ ยาว ทฺวารโกสา ฯ สหธมฺโมติ สหธมฺมิกํ
วุจฺจมาโน ฯ ปโยปานนฺติ สุรุสุรุการกํ ฯ เอฬกโลมานีติ เอฬก-
โลมโธวาปนํ ฯ ปตฺโตติ โอนปญฺจพนฺธนปตฺโต ฯ โอวาโทติ
ภิกฺขุนูปสฺสยํ อุปสงฺกมิตฺวา โอวาโท ฯ เภสชฺชนฺติ ตทุตฺตริ-
เภสชฺชวิญฺญาปนํ ฯ สูจีติ อฏฺฐิมยาทิสูจิฆรํ ฯ อารญฺญโกติ
ยานิ โข ปน ตานิ อารญฺญกานิ เสนาสนานีติอาทินา วุตฺต-
ปาฏิเทสนิยํ ฯ โอวาโทติ ยา ปน ภิกฺขุนี โอวาทาย วา
สํวาสาย วา น คจฺเฉยฺยาติ วุตฺตสิกฺขาปทํ ฯ ปาราชิกานิ
จตฺตารีติอาทินา ฉสุ นคเรสุ ปญฺญตฺตํ เอกโต สมฺปิณฺฑิตฺวา
สาวตฺถิยา ปญฺญตฺตํ วิสุํ คเณตฺวา สพฺพาเนว สิกฺขาปทานิ
ทฺวีหิ ราสีหิ สงฺคณฺหาติ ฯ เอกตฺตึสครุกา นาม อุภโต อฏฺฐ
ปาราชิกา ภิกฺขูนํ เตรส ภิกฺขุนีนํ ทส สงฺฆาทิเสสา ฯ อฏฺฐเจตฺถ
อนวเสสาติ เอเตสุ ยถาวุตฺตครุเกสุ สาธารณาสาธารณวเสน อฏฺฐ
ปาราชิกา อนวเสสา นาม ฯ

[๓๕๒] โธวนญฺจ ปฏิคฺคโหติ คาถา อฏฺฐกถาจริยานํ ฯ
ตตฺถ โธวนญฺจ ปฏิคฺคโหติ อญฺญาติกาย ภิกฺขุนิยา จีวรโธวาปนํ
จีวรปฏิคฺคหณญฺจ ฯ โกเสยฺย ฯ เป ฯ เทฺว โลมาติ เอฬกโลม-
วคฺเค อาทิโต สตฺต สิกฺขาปทานิ วุตฺตานิ ฯ วสฺสิกาติ วสฺสิก-

[ป. ว. ๓๖๒-๖ ส. ต. ๕๒๕-๗]

สาฏฺฐกสิกฺขาปทํ ฯ อารญฺญเกน จาติ สาสงฺกสิกฺขาปทํ วุตฺตํ ฯ ปณีตนฺติ ปณีตโภชนวิญฺญตฺติ ฯ โอนนฺติ โอนวีสติวสฺสสิกฺขาปทํ ฯ นิสีทเน จ ยา สิกฺขา วสฺสิกา ยา จ สาฏฺฏิกาติ นิสีทนวสฺสิกสาฏฺฏิกานํ ปมาณาติกฺกโม ฯ อาปตฺติกฺขนฺธา เจว อุโปสถาทีนิ จ ปาราชิกา สงฺฆาทิเสสาติอาทินา วิภตฺตตฺตา วิภตฺติโยติ วุตฺตา ฯ

[๓๕๓] เตวีส สงฺฆาทิเสสาติ ภิกฺขุนีนํ อาคตานิ ทส ภิกฺขูนํ เตรสาติ เตวีสติ ฯ เทฺวจตฺตาฬีส นิสฺสคฺคิยาติอาทีสุปิ เอเสว นโย ฯ ทฺวีหิ ฯเปฯ กิจฺจํ เอเกน สมฺมตีติ ทฺวีหิ วิวาทาธิกรณํ จตูหิ อนุวาทาธิกรณํ ตีหิ อาปตฺตาธิกรณํ เอเกน กิจฺจาธิกรณํ สมฺมตีติ อตฺโถ ฯ นิรงฺกโตติ สงฺฆมฺหา อปสาริโต ฯ

[ป. ว. ๓๖๖-๘ ส. ต. ๕๒๗-๓๐]

อธิกรณเภทวณฺณนา

[๓๕๔] ยสฺมา อธิกรณํ อุกฺโกเฏนฺโต สมถปตฺตเมว อุกฺโกเฏติ ตสฺมา วิวาทาธิกรณํ อุกฺโกเฏนฺโต กตี สมเถ อุกฺโกเฏตีติอาทิ วุตฺตํ ฯ ปาลิมุตฺตกวินิจฺฉเยเนวาติ วินยลกฺขณํ วินา เกวลํ ธมฺมเทสนามตฺตวเสเนวาติ อตฺโถ ฯ เยนาปิ วินิจฺฉเยนาติ ปาลิมุตฺตกวินิจฺฉยเมว สนฺธาย วุตฺตํ ฯ ขนฺธกโต จ ปริวารโต จ สุตฺเตนาติ ขนฺธกปริวารโต อานีตสุตฺเตน ฯ นิชฺฌาเปนฺตีติ สญฺญาเปนฺติ ฯ กิจฺจํ นิสฺสาย อุปฺปชฺชนกกิจฺจานนฺติ ปุพฺเพกตอุกฺเขปนียาทิกิจฺจํ นิสฺสาย อุปฺปชฺชนกกิจฺจานํ ฯ กีทิสานํ ฯ ยาวตติยํ สมนุภาสนาทีนํ ฯ ตํ หีติ ตํ วิวาทาธิกรณํ ฯ อธิกรเณสุ เยน อธิกรเณน สมฺมนฺติ ตํ ทสฺเสตุํ วุตฺตนฺติ ยทา อธิกรเณหิ สมฺมนฺติ ตทา กิจฺจาธิกรเณเนว สมฺมนฺติ น อญฺเญหิ อธิกรเณหีติ ทสฺสนตฺถํ วุตฺตนฺติ อธิปฺปาโย ฯ

[๓๕๕] สตฺตนฺนํ สมถานํ กตเม ฉตฺตึส สมุฏฺฐานาติ ปุจฺฉิตฺวาปิ กมฺมสฺส กิริยา กรณนฺติอาทินา สมฺมุขาวินยสฺส สมุฏฺฐานานิ อวิภชิตฺวาว สติวินยาทีนํ ฉนฺนํเยว ฉ สมุฏฺฐานานิ วิภตฺตานิ ตํ กสฺมาติ อาห กิญฺจาปิ สตฺตนฺนํ สมถานนฺติอาทึ ฯ สติวินยาทีนํ สงฺฆสมฺมุขาทิกิจฺจยตา[๑] นาม นตฺถีติ อาห กมฺมสงฺคหาภาเวนาติ ฯ

๑. ม. สติวินยาทีนํ วิย สงฺฆสมฺมุขตาทีนํ กิจฺจยตา ฯ

[ป. ว. ๓๗๒-๔๐ ส. ต. ๕๓๔-๔๒]

ทุติยคาถาสงฺคณิกวณฺณนา

[๓๕๖] มนฺตคฺคหณนฺติ อญฺญมญฺญํ สํสนฺทนํ ฯ อนุสนฺธานํ อนุสนฺธิตนฺติ ภาวสาธโน อนุสนฺธิตสทฺโทติ อาห อนุสนฺธิตนฺติ กถานุสนฺธีติ ฯ

สงฺคามทฺวยวณฺณนา

[๓๕๗] ฐานนิสชฺชวตฺตาทินิสฺสิตาติ เอวํ ฐาตพฺพํ เอวํ นิสีทิตพฺพนฺติเอวมาทิกา ฯ สญฺญาชนนตฺถนฺติ จุทิตกโจทกานํ สญฺญุปฺปาทนตฺถํ ฯ อนุโยควตฺตํ กถาเปตฺวาติ กึ อนุโยควตฺตํ ชานาสีติ ปุจฺฉิตฺวา เตเนว กถาเปตฺวา ฯ

[๓๕๘] นีลาทิวณฺณาวณฺณวเสนาติ นีลาทิวณฺณวเสน อาโรคฺยตฺถาทิอวณฺณวเสน จ ฯ

[ป. ว. ๓๙๒-๔๒๕ ส. ต. ๕๔๓-๕๗]

กฐินเภทวณฺณนา

[๓๕๙] ปุเรชาตปจฺจเย ปเนส อุทฺทิฏฺธมฺเมสุ เอกธมฺมํปิ น ลภตีติ เอส อุทกาหรณาทิปฺปโยโค อตฺตโน ปุเรชาตปจฺจยภาเว ปุพฺพกรณวเสน อุทฺทิฏฺเจสุ โธวนาทิธมฺเมสุ เอกธมฺมํปิ น ลภติ อตฺตโน ปุเรชาตสฺส ปุพฺพกรณสงฺคหิตสฺส ธมฺมสฺส นตฺถิตาย ฯ รูปาทีสุ ธมฺเมสูติ วณฺณคนฺธาทิสุทฺธฏฺจกธมฺเมสุ ฯ ปุริมา เทฺวติ อิมสฺมึ อธิกาเร ปธมํ วุตฺตา อนฺตรุพฺภารสหุพฺภารา น ปกฺกมนนฺติกาทโย เทฺว อุทฺธารา ฯ

อุปาลิปญฺจกวณฺณนา

[๓๖๐] โอมทฺทการโกติ โอมทฺทิตฺวา อภิภวิตฺวา การโก ฯ อุปตฺถมฺโภ น ทาตพฺโพติ สามคฺคีวินาสาย อนุพลํ น ทาตพฺพํ ฯ ทิฏฺฐาวิกมฺมํปิ กตฺวาติ น เมตํ ขมตีติ ทิฏฺฐึ อาวิกตฺวาปิ ฯ กายปฺปโยเคน อาปชฺชิตพฺพา กายปฺปโยคา วจีปโยเคน อาปชฺชิตพฺพา วจีปโยคา ฯ นวสุ ฐาเนสูติ โอสารณาทีสุ นวสุ ฐาเนสุ ฯ ทฺวีสุ ฐาเนสูติ ญตฺติทุติย ญตฺติจตุตฺถกมฺเมสุ ฯ ตสฺมาติ ยสฺมา มหาอฏฺฐกถายํ วุตฺตนเยน อุภโตวิภงฺคา อสงฺคหิตา ตสฺมา ยํ กุรุนฺทิยํ วุตฺตํ ตํ คเหตพฺพนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ จตูหิ ปญฺจหีติ วจนโต ทฺวีหิ วา ตีหิ วา เอกโต เทเสตุํ วฏฺฏติ ตโต ปรํ

[ป. ว. ๔๒๖-๕๙ ส. ต. ๕๕๘-๖๗]

น วฏฺฏติ ฯ มาฬกสีมายาติ ขณฺฑสีมาย ฯ อวิปฺปวาสสีมายาติ มหาสีมาย ฯ ปริยาเยน ชานนฺตสฺส วุตฺตมุสาวาโทติ ยสฺส-กสฺสจิ ชานนฺตสฺส ปริยาเยน วุตฺตมุสาวาโทติ อตฺโถ ฯ อนุโยโค น ทาตพฺโพติ เตน วุตฺตํ อนาทยิตฺวา ตุณฺหีภวิตพฺพนฺติ อตฺโถ ฯ เอกูนวีสติเภทายาติ มคฺคปจฺจเวกฺขณาทิวเสน เอกูน-วีสติปฺปเภทาย ฯ ปญฺจหิ การเณหีติ อิทํ อตฺถนิปฺผาทนกานิ เตสํ ปุพฺพภาคานิ จ การณภาวสามญฺเณน เอกชฺฌํ คเหตฺวา วุตฺตํ น ปน สพฺเพสํ ปญฺจนฺนํ สมานโยคกฺเขมตฺตา ฯ อนุสฺสาวเนนาติ เภทสฺส อนุรูปสฺสาวเนน ฯ ยถา เภโท โหติ เอวํ ภินฺทิตพฺพานํ ภิกฺขูนํ อตฺตโน วจนสฺส สาวเนน วิญฺญาปเนนาติ อตฺโถ ฯ เตนาห นนุ ตุมฺเหติอาทึ ฯ กณฺณมูเล วจีเภทํ กตฺวาติ เอเตน ปากฏํ กตฺวา เภทกรวตฺถุทีปนํ โวหรณํ ตตฺถ อตฺตนา วินิจฺฉิตมตฺถํ รหสฺสวเสน วิญฺญาปนํ อนุสฺสาวนนฺติ ทสฺเสติ ฯ กมฺมเมว อุทฺเทโส วา ปมาณนฺติ เต หิ สงฺฆเภท-สิทฺธิโต ปมาณํ อิตเร ปน เตสํ สมฺภารภูตา ฯ เตนาห-โวหาราติอาทึ ฯ ตตฺถาติ โวหรเณ ฯ อนฺตรา วุตฺตการเณนาติ ตํ หิ วนฺทนฺตสฺส มญฺจปาทาทีสุปิ นลาฏํ ปฏิหญฺเญยฺยาติ-อาทินา วุตฺตการเณน ฯ

[ป. ว. ๔๖๐-๕๐๘ ส. ต. ๕๖๗-๗๔]

สมุฏฺฐานวณฺณนา

[๓๖๑] ปุพฺเพ วุตฺตเมวาติ สหเสยฺยาทิปณฺณตฺติวชฺชํ ฯ อิตรนฺติ สจิตฺตกํ ฯ ภึสาปนาทีนิ กตฺวาติ ภึสาปนาทินา อาปตฺตึ อาปชฺชิตฺวาติ อธิปฺปาโย ฯ

ทุติยคาถาสงฺคณิกวณฺณนา

[๓๖๒] วินเย ครุกา วินยครุกา ฯ กิญฺจาปิ อิทํ ทฺวีสุ คาถาสุ อาคตํ อญฺเญหิ ปน มิสฺเสตฺวา วุตฺตภาวโต นานากรณํ ปจฺเจตพฺพํ ฯ เทฺว สํวาสกภูมิโยติ เอตฺถ ภูมีติ อวตฺถา ฯ องฺคหีนตา การณเวกลฺลวเสนาปิ เวทิตพฺพาติ อาห อปิเจตฺถาติ- อาทึ ฯ เอส นโยติ อปิเจตฺถาติอาทินา วุตฺตนโย ฯ วนปฺปตึ ฉินฺทนฺตสฺส ปาราชิกนฺติ อทินฺนาทาเน วนปฺปติกถาย อาคตํ ปรสนฺตกํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ วิสฏฺฐิฉฑฺฑเนติ สุกฺกวิสฏฺฐิยา โมจเน ฯ ทุกฺกฏา กตาติ ทุกฺกฏํ วุตฺตํ ฯ ปฐมสิกฺขาปทมฺหิเยวาติ ภิกฺขุโน- วาทกวคฺคสฺส ปฐมสิกฺขาปเทเยว ฯ อามกธญฺญํ วิญฺญาเปตฺวา ภุญฺชนฺติยา ปุพฺพปฺปโยเค ทุกฺกฏํ อชฺโฌหาเร ปาจิตฺติยํ ฯ อพฺภุณฺหสีโลติ อภินวสีโล ฯ

[ป. ว. ๕๐๔-๒๐ ส. ต. ๕๗๕-๘๖]

เสทโมจนคาถาวณฺณนา

[๓๖๓] เสทโมจนคาถาสุ ฯ ตหินฺติ ตสฺมึ ปุคฺคเล ฯ อกปฺปิยสมฺโภโค นาม เมถุนธมฺมาทีติ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํ ฯ เอสา ปญฺหา กุสเลหิ จินฺติตาติ ลิงฺควิปลฺลาสวเสเนตํ วุตฺตํ ฯ เอโส ปญฺโห กุสเลหิ จินฺติโตติ อตฺโถ ฯ ทสาติ อวนฺทิเย ทส ฯ เอกาทสาติ ปณฺฑกาทโย เอกาทส ฯ อุพฺภกฺขเก น วทามีติ อิมินา มุเข เมถุนธมฺมาภาวํ ทีเปติ ฯ อโธนาภึ วิวชฺชิยาติ อิมินา วจฺจมคฺคปสฺสาวมคฺเคสุ ฯ คามนฺตรปริยาปนฺนํ นทีปารํ โอกนฺตภิกฺขุนึ สนฺธายาติ เอตฺถ นที ภิกฺขุนิยา คามปริยาปนฺนา ปรตีรํ คามนฺตรปริยาปนฺนํ ตตฺถ ปรตีเร ปฐมเลฑฺฑุปาตปฺปมาโณ คามูปจาโร นทีปริยนฺเตน ปริจฺฉินฺโน ตสฺมา ปรตีเร รตนมตฺตมฺปิ อรญฺญํ นตฺถิ ปรตีรญฺจ ติณาทีหิ ปฏิจฺฉนฺนตฺตา ทสฺสนูปจารวิรหิตํ กโรติ ตตฺถ อตฺตโน คาเม อาปตฺติ นตฺถิ ปรตีเร ปน ปฐมเลฑฺฑุปาตสงฺขาเต คามูปจาเรเยว ปาทํ ฐเปติ อนฺตเร อภิธมฺเม วุตฺตนเยน อรญฺญภูตํ สกคามํ อติกฺกมติ นาม ตสฺมา คณมฺหา โอหียนา นาม โหตีติ เวทิตพฺพํ ฯ ภิกฺขูนํ สนฺติเก เอกโต อุปสมฺปนฺนา นาม มหาปชาปตีปมุขา ปญฺจสตสากิยานิโย ฯ มหาปชาปติปิ หิ อานนฺทตฺเถเรน ทินฺนโอวาทสฺส ปฏิคฺคหิตตฺตา ภิกฺขูนํ สนฺติเก

[ป. ว. ๕๒๘-๓๐ ส. ต. ๕๘๒-๓]

อุปสมฺปนฺนา นาม ฯ สห ทุสฺเสน เมถุนวีติกฺกมสฺส สกฺกุเณยฺยตาย ทุสฺสกุฏิอาทีนิ สนฺธายาติ วุตฺตํ ฯ ลิงฺคปริวตฺตํ สนฺธาย วุตฺตาติ ลิงฺคปริวตฺเต สติ ปฏิคฺคหณสฺส วิชหนโต สามํ คเหตฺวา ภุญฺชิตุํ น วฏฺฏตีติ ลิงฺคปริวตฺตนํ สนฺธาย วุตฺตา ฯ สุปฺปติฏฺ-ฐิตนิโคฺรธสทิสนฺติ โยชนทฺวิโยชนาทิปรมํ มหานิโคฺรธํ สนฺธาย วุตฺตํ ฯ

เสทโมจนคาถา นิฏฺฐิตา ฯ

ปญฺจวคฺควณฺณนา

[๓๖๔] กมฺมวคฺเค ฯ อุมฺมตฺตกสฺส ภิกฺขุโน อุมฺมตฺตก-สมฺมตึ อุมฺมตฺตเก น ยาจิตฺวา คเต อสมฺมุขาปิ ทาตุํ วฏฺฏติ ฯ ตตฺถ นิสินฺเนปิ น กุปฺปติ นิยมาภาวโต ฯ อสมฺมุขา กเต ปน โทสาภาวํ ทสฺเสตุํ อสมฺมุขา กตํ สุกตํ โหตีติ วุตฺตํ ฯ ทูเตน อุปสมฺปทา ปน สมฺมุขา กาตุํ น สกฺกา กมฺมวาจานานตฺต-สพฺภาวโต ฯ ปตฺตนิกฺกุชฺชนาทโย หตฺถปาสโต อปนีตมตฺเตปิ กาตุํ วฏฺฏติ ฯ สงฺฆสมฺมุขตาติอาทีสุ ยาวติกา ภิกฺขู กมฺมปฺ-ปตฺตา เต อาคตา โหนฺติ ฉนฺทารหานํ ฉนฺโท อาหโฏ โหติ สมฺมุขีภูตา น ปฏิกฺโกสนฺติ อยํ สงฺฆสมฺมุขตา ฯ เยน ธมฺเมน เยน วินเยน เยน สตฺถุสาสเนน สงฺโฆ กมฺมํ กโรติ

[ป. ว. ๕๓๐-๘ ส. ต. ๕๙๔-๖๐๑]

อยํ ธมฺมสมฺมุขตา วินยสมฺมุขตา ฯ ตตฺถ ธมฺโมติ ภูตํ วตฺถุ ฯ วินโยติ โจทนา เจว สารณา จ ฯ สตฺถุสาสนํ นาม ญตฺติสมฺปทา เจว อนุสฺสาวนสมฺปทา จ ฯ ยสฺส สงฺโฆ กมฺมํ กโรติ ตสฺส สมฺมุขภาโว ปุคฺคลสมฺมุขตา ฯ กตฺติกมาสสฺส ปวารณมาสตฺตา ธเปตฺวา กตฺติกมาสนฺติ วุตฺตํ ฯ ปจฺจุกฺกฑฺฒิตฺวา ธปิตทิวโส จาติ กาฬปกฺเข จาตุทฺทสึ วา ปณฺณรสึ วา สนฺธาย วุตฺตํ ฯ เทฺว จ ปุณฺณมาสิโยติ ปธมปจฺฉิมวสฺสุปคตานํ วเสน วุตฺตํ ฯ ธานกรณานิ สิถิลานิ กตฺวา อุจฺจาเรตพฺพํ อกฺขรํ สิถิลํ ฯ ตานิเยว ธนิตานิ อสิถิลานิ กตฺวา อุจฺจาเรตพฺพํ อกฺขรํ ธนิตํ ฯ ทฺวิมตฺตากาลํ ทีฆํ ฯ เอกมตฺตากาลํ รสฺสํ ฯ ทสธา พฺยญฺชนพุทฺธิยา ปเภโทติ เอวํ สิถิลาทิวเสน พฺยญฺชนพุทฺธิยา อกฺขรุปฺปาทกจิตฺตสฺส ทสปฺปกาเรน ปเภโท ฯ สพฺพานิ หิ อกฺขรานิ จิตฺตสมุฏฺฐานานิ ยถาธิปฺเปตตฺถพฺยญฺชนโต พฺยญฺชนานิ จ ฯ สํโยโค ปโร เอตสฺมาติ สํโยคปโร ฯ น สํโยคปโร อสํโยคปโร ฯ อายสฺมโต พุทฺธรกฺขิตเถรสฺส ยสฺส น ขมตีติ เอตฺถ ตการกการสหิตาภาโว อสํโยคปโร ฯ กรณานีติ กณฺฐาทีนิ ฯ อนุกฺขิตฺตกา ปาราชิกํ อนาปนฺนา จ ปกตตฺตาติ อาห ปกตตฺตา อนุกฺขิตฺตาติอาทึ ฯ ตตฺถ อนิสฺสาริตาติ ปุริมปทสฺเสว เววจนํ ฯ ปริสุทฺธสีลาติ ปาราชิกํ อนาปนฺนา ฯ น เตสํ ฉนฺโท วา ปาริสุทฺธิ วา เอตีติ ตีสุ ทฺวีสุ วา นิสินฺเนสุ เอกสฺส

[ป. ว. ๕๓๘-๔๑ ส. ต. ๖๐๑-๘]

วา ทฺวินฺนํ วา ฉนฺทปาริสุทฺธิ อาหฏาปิ อนาหฏาว โหตีติ
อธิปฺปาโย ฯ กายสมฺโภคสามคฺคีติ สหเสยฺยปฏิคฺคหณาทิ ฯ
โสรโตติ สุเภ รโต สุฏฺฐุ โอรโตติ วา โสรโต ฯ นิวาตวุตฺตีติ
นีจวุตฺติ ฯ ปฏิสงฺขาติ ปฏิสงฺขาย ญาเณน อุปปริกฺขิตฺวา ฯ ยนฺตํ
อวนฺทิยกมฺมํ อนุญฺญาตนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ อิมสฺส อปโลกนก-
มฺมสฺส ฐานํ โหตีติ เอวํปิ อปโลกนกมฺมํ ปวตฺตตีติ อตฺโถ ฯ
กมฺมเมว ลกฺขณนฺติ กมฺมลกฺขณํ ฯ โอสารณ นิสฺสารณ ภณฺฑุ-
กมฺมาทโย วิย กมฺมญฺจ หุตฺวา อญฺญญฺจ นามํ น ลภติ ฯ
กมฺมเมว หุตฺวา อุปลกฺขิยตีติ กมฺมลกฺขณนฺติ วุจฺจติ ฯ เอตํปิ
กมฺมลกฺขณเมวาติ วุตฺตกมฺมลกฺขณํ ทสฺเสตุํ อจฺฉินฺนจีวร ชิณฺณ-
จีวรนฏฺฐจีวรานนฺติอาทิ วุตฺตํ ฯ อิณปลิโพธํปีติ อิณเมว
ปลิโพโธ อิณปลิโพโธ ฯ ตํปิ ทาตุํ วฏฺฏติ ฯ สเจ ตาทิสํ ภิกฺขุํ
อิณายิกา ปลิพุทฺธนฺติ ตตฺรุปฺปาทโตปิ ตสฺส อิณํ โสเธตุํ
วฏฺฏตีติ อธิปฺปาโย ฯ ฉตฺตํ วา เวทิกํ วาติ เอตฺถ เวทิกาติ
เจติยสฺส อุปริ จตุรสฺสจโย วุจฺจติ ฯ ฉตฺตนฺติ ตโต อุทฺธํ วลยานิ
ทสฺเสตฺวา กโต อคฺคจโย วุจฺจติ ฯ เจติยสฺส อุปนิกฺเขปโตติ
เจติเย นวกมฺมตฺถาย อุปนิกฺขิตฺตโต เจติยสนฺตกโตติ วุตฺตํ โหติ ฯ
อญฺญา กติกา กาตพฺพาติ ปุริมกติกาย อสงฺคหิตตฺตา วุตฺตํ ฯ
เตหีติ เยสํ ปุคฺคลิกฏฺฐาเน ติฏฺฐนฺติ เตหิ ฯ ทสภาคนฺติ
ทสมภาคํ ฯ ตตฺถาติ ตสฺมึ วิหาเร ฯ มูเลติ ปุพฺเพ ฯ อิโต

[ป. ว. ๕๔๑-๕ ส. ต. ๖๐๘-๑๔]

ปฏิฐาย ภาเชตฺวา ขาทนฺตูติ วจเนเนว ยถาสุขํ ปริโภโค ปฏิกฺขิตฺโต โหตีติ อาห ปุริมกติกา ปฏิปฺปสฺสมฺภตีติ ฯ อนุวิจริตฺวาติ ปจฺฉโต ปจฺฉโต คนฺตฺวา ฯ อปจฺจาสึสนฺเตนาติ เตสํ สนฺติกา ปจฺจยํ อปจฺจาสึสนฺเตน ฯ มูลภาคนฺติ วุตฺตเมวตฺถํ วิภาเวติ ทสภาคมตฺตนฺติ ฯ อกตาวาสํ วา กตฺวาติ ตโต อุปฺปนฺนอาเยน กตฺวา ฯ ชคฺคิตกาเล น วาเรตพฺพาติ ชคฺคิตานํ ปุปฺผผลภริต-กาเล น วาเรตพฺพา ฯ ชคฺคนกาเลติ ชคฺคิตุํ อารทฺธกาเล ฯ ญตฺติกมฺมฐานเภเทติ ญตฺติกมฺมสฺส ฐานเภเท ฯ

[๓๖๕] สตฺต อาปตฺติกฺขนฺธา ปญฺญตฺตํ นามาติ สมฺพนฺโธ ฯ กกุสนฺธโกนาคมนกสฺสปาเอว สตฺต อาปตฺติกฺขนฺเธ ปญฺญาเปสุํ ฯ วิปสฺสิอาทโย ปน โอวาทปาฏิโมกฺขํ อุทฺทิสึสุ น สิกฺขาปทํ ปญฺญาเปสุนฺติ อาห กกุสนฺธญฺจ ฯ เป ฯ อนฺตรา เกนจิ อปฺปญฺญตฺเต สิกฺขาปเทติ ฯ เสสเมตฺถ สุวิญฺเญยฺยเมว ฯ

อิติ สมนฺตปาสาทิกาย วินยฏฺฐกถาย สารตฺถทีปนิยํ

ปริวารฏฺฐกถาวณฺณนา สมตฺตา ฯ

[๓๖๖] อวสานคาถาสุ ปน อยมตฺโถ ฯ วิภตฺตเทสนนฺติ อุภโตวิภงฺคขนฺธกปริวาเรหิ วิภตฺตเทสนํ ฯ วินยปิฏกนฺติ โยเชตพฺพํ ฯ ตสฺสาติ ตสฺส วินยสฺส ฯ ตตฺริทนฺติอาทิ ปฐมปาราชิกวณฺณนายํ วุตฺตนยเมว ฯ สตฺถุ มหาโพธิวิภูสิโตติ สตฺถุนา ปริภุตฺตมหาโพธิวิภูสิโต มณฺฑิโต ฯ ตสฺส มหาวิหารสฺส

[ป. ว. ๕๔๕-๙ ส. ต. ๖๑๔-๒๔]

ทกฺขิณภาเค อุตฺตมํ ยํ ปธานฆรนฺติ สมฺพนฺโธ ฯ ตตฺถ ปธานฆรนฺติ ตนฺนามกํ ปริเวณํ ฯ สุจิจาริตฺตสีเลน ภิกฺขุสงฺเฆน เสวิตนฺติ อิทํปิ ปธานฆรวิเสสนํ ฯ ตตฺถาติ ตสฺมึ ปธานฆเร ฯ จารุปาการสญฺจิตนฺติ มนาเปน ปากาเรน ปริกฺขิตฺตํ ฯ สีตจฺฉายตรูเปตนฺติ ฆนนิจิตปตฺตสญฺฉนฺนสาขาปสาขตาย สีตจฺฉาเยหิ รุกฺเขหิ อุเปตํ ฯ วิกสิต กมล กุวลย ปุณฺฑรีก โสคนฺธิกาทิ-ปุปฺผสญฺฉนฺนมธุรสีตลุทกปุณฺณตาย สมฺปนฺนา สลิลาสยา อสฺสาติ สมฺปนฺนสลิลาสโย ฯ อุทฺทิสิตฺวาติ พุทฺธสิรึ นาม เถรํ นิสฺสาย ฯ ตสฺส อชฺเฌสนํ นิสฺสายาติ วุตฺตํ โหติ ฯ อิทฺธาติ อตฺถวินิจฺฉยาทีหิ อิทฺธา ผีตา ปริปุณฺณา ฯ สิรินิวาสสฺสาติ สิริยา นิวาสฏฺฐานภูตสฺส ฯ ชยสํวจฺฉเรติ ชยปฺปตฺตสํวจฺฉเร ฯ อยนฺติ เถรํ พุทฺธสิรึ อุทฺทิสฺส ยา วินยสํวณฺณนา อารทฺธา อยํ ฯ ธมฺมูปสํหิตาติ กุสลสนฺนิสฺสิตา ฯ

[๓๖๗] อิทานิ สเทวกสฺส โลกสฺส อจฺจนฺตํ สุขาธิคมาย อตฺตโน ปุญฺญํ ปริณาเมนฺโต จิรฏฺฐิตตฺถํ ธมฺมสฺสาติอาทิมาห ฯ

[๓๖๘] ตตฺถ สมาจิตนฺติ อุปจิตํ ฯ สพฺพสฺส อานุภาเวนาติ สพฺพสฺส ตสฺส ปุญฺญสฺส เตเชน ฯ สพฺเพว ปาณิโนติ กามาวจราทิเภทา สพฺเพ สตฺตา ฯ สทฺธมฺมรสเสวิโนติ ยถารหํ โพธิยาธิคมวเสน สทฺธมฺมรสเสวิโน ภวนฺตุ ฯ เสสเมตฺถ สุวิญฺเญยฺยเมว ฯ

นิฏฺฐิโต ทุติโย กณฺโฑ ฯ

[ส. ต. ๖๒๖-๗]

[๓๖๙] เอตฺตาวตา จ

วินเย ปาฏวตฺถาย สาสนสฺส จ วุฑฺฒิยา
วณฺณนา ยา สมารทฺธา วินยฏฺจกถาย สา
สารตฺถทีปนี นาม สพฺพโส ปรินิฏฺฐิตา
ตึสสหสฺสมตฺเตหิ คณฺเจหิ ปริมาณโต ฯ
อชฺเฌสิโต นรินฺเทน โสหํ ปรกฺกมพาหุนา
สทฺธมฺมฏฺฐิติกาเมน สาสนุชฺโชตการินา ฯ
เตเนว การิเต รมฺเม ปาสาทสตมณฺฑิเต
นานาทุมคณากิณฺเณ ภาวนาภิรตาลเย
สีตลูทกสมฺปนฺเน วสํ เชตวเน อิมํ
อตฺถพฺยญฺชนสมฺปนฺนํ อกาสึ สุวินิจฺฉยํ ฯ
ยํ สิทฺธํ อิมินา ปุญฺญํ ยํ จญฺญํ ปสุตํ มยา ฯ
เอเตน ปุญฺญกมฺเมน ทุติเย อตฺตสมฺภเว
ตาวตึเส ปโมเทนฺโต สีลาจารคุเณ รโต
อลคฺโค ปญฺจกาเมสุ ปตฺวาน ปฐมํ ผลํ
อนฺติเม อตฺตภาวมฺหิ เมตฺเตยฺยํ มุนิปุงฺควํ
โลกคฺคปุคฺคลํ นาถํ สพฺพสตฺตหิเต รตํ
ทิสฺวาน ตสฺส ธีรสฺส สุตฺวา สทฺธมฺมเทสนํ
อธิคนฺตฺวา ผลํ อคฺคํ ธมฺเมเนว อิมํ ปชํ
นิรตา ปุญฺญกมฺเมสุ โชเตนฺตุ ชินสาสนํ ฯ

[ส. ต. ๖๒๗]

อิเม จ ปาณิโน สพฺเพ สพฺพทา นิรุปทฺทวา
นิจฺจํ กลฺยาณสงฺกปฺปา ปปฺโปนฺตุ อมตํ ปทนฺติ ฯ

สารตฺถทีปนี นาม วินยฏีกา สมตฺตา ฯ
